

RALPH ERSKINE

(ZIJN LEVEN BESCHREVEN NAAR ZIJN DAGBOEK)

DOOR

Ds. DONALD FRASER

UIT HET ENGELS VERTAALD DOOR
J. VAN DER HAAR
HERV. PREDIKANT TE HOUTEN (U.)

ISBN 906423130 3

Copyright bij Uitgeverij Kool, Veenendaal. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, or any other means, without written permission of the publisher.

UITGEVERIJ KOOL — VEENENDAAL — 1979

INLEIDEND WOORD

De vertaling van het werk, afkomstig van een nazaat van de hoofdpersoon van dit boek, ds. Donald Fraser uit Schotland – die ook het leven van zijn oom Ebenezer Erskine heeft te boek gesteld! – heeft me wel enige tijd gekost. Achteraf ben ik er dankbaar voor, dat ik het heb kunnen en mogen doen. Reeds als jongeman gevoelde ik mij sterk aangetrokken tot de geschriften van de gebroeders Erskine. Er bestaan vele uitgaven van, en in tal van uitvoeringen staan er ook in mijn bibliotheek. Het is een reden tot vreugde, dat uitgever Kool het aangedurfd heeft, deze schone 'set' volledig te laten herdrukken. Ja, zijn gedachten gingen nog verder. Hij achtte het ook nuttig en leerzaam voor de lezers, eens wat meer te vernemen over dit edele broederpaar. Want veel viel er nooit over hun leven in de diverse uitgaven te lezen.

Wijlen Dr. Herman Bavinck heeft in 1904 een 'Voorrede' geschreven op een ongeveer 750 pagina's tellend boek, met voorname traktaten van de beide broeders. Helaas, is het toen, bij uitgever J.C. van Schenk Brill te Doesburg, bij dat ene en eerste deel gebleven. Behalve een 'voorrede' biedt de hooggel. auteur ook korte levensschetsen van Ralph en Ebenezer Erskine. Inzake Ralph lezen we daar: "Hij was, in navolging van zijn broeder Ebenezer, een der dapperste *kampvechters* voor de zuiverheid der leer. In dit opzicht bekleedden deze broeders eene zóó belangrijke plaats in de geschiedenis der Schotse kerk, dat wij, om de veelvuldigheid der bijzonderheden, onze lezers derwaarts moeten verwijzen".

Uit de 'voorrede' van wijlen prof. Bavinck citeer ik nog: "In de preeken van Ebenezer en Ralph Erskine.. is een belangrijk element, dat ons heden ten dage veelszins ontbreekt. – De geestelijke zielekennis wordt (tegenwoordig, v.d. Hr.) gemist. Het is alsof wij niet meer weten, wat zonde en genade, wat

schuld en vergeving, wat wedergeboorte en bekeering is. In theorie kennen wij ze wel, maar wij kennen ze niet meer in de ontzaglijke realiteit van het leven. – We voelen, bij het lezen der oude schrijvers, dat ons een stuk uit het leven wordt aangeboden; het is de realiteit zelve, die ons te aanschouwen wordt gegeven. – Het is het minste deel van ons volk niet, dat in die stichtelijke lectuur van vroeger dagen nog altijd zich de ziel verkwikt”.

Ik herinner me een neo-calvinistisch predikant uit mijn jeugd, die toen al durfde zeggen: Ze moesten al die oude schrijvers verbranden. Hij had gestudeerd aan de V.U., waar boven genoemde prof. Bavinck als hoogleraar gedoceerd heeft. O, welk een snel verval, in zo korte spanne tijds!

Zeker, we mogen met onze 'oudvaders' enz. geen afgoderij bedrijven, maar ze zijn ons lief door genade. Bij die leer, immers naar de Schriften en naar de leer van Luther en Calvijn, wensen we ook aan het einde van deze donkere 20ste eeuw te leven en er eenmaal bij te sterven. Want daarin wordt de zondaar op het diepst vernederd, maar Gods eer op het hoogst grootgemaakt. Zo zij het en zo blijve het!

Van harte wens ik alle lezers gelukkige, ja gezegende uren met dit boek en met de geschriften van de gebrs. Erskine toe.

Houten (U.), 28 nov. 1979

J. van der Haar, V.D.M.

*De schrijver van dit boek is J. van der Haar, V.D.M., die in 1979
aan de V.U. heeft gestudeerd, 220, 324
prijst de bekeering, 10. 1020. 16. 114.*

I.

Ds. Erskine's geboorte – Schoolopleiding – Bezoeken aan Edinburghs universiteit – Belangstelling voor studie – Diverse blijken van vroegtijdige vroomheid – Aantekeningen en mening over door hem beluisterde preken – Brief aan de eerw. ds. Shaw – Gedrag als huisleraar in het gezin van Kolonel Erskine – Gedeelte van een brief van de Kolonel – Preekbevoegdheid – Beroepen naar Tulliallan en Dunfermline – Bevestiging.

DS. ERSKINE'S GEBORTE EN OPLEIDING

Ds. Ralph Erskine was een zoon van de Eerw. heer Henry Erskine, van Chirnside, en Margaret Halcro, zijn tweede vrouw¹⁾. Hij werd geboren te Monilaws, een dorp dichtbij Cornhill, in het graafschap Northumberland, op 15 maart 1685 (oude stijl). Op 5 april daaropvolgend werd hij gedoopt door de Eerw. William Violand, die toen predikant was te Ferry-port-on-Craig, Fifeshire²⁾.

Op elfjarige leeftijd leed hij een bijzonder zwaar verlies in het sterven van zijn vrome en geliefde vader, op 10 augustus 1696. Het behaagde God om dit aangrijpende verlies te doen strekken tot zijn geestelijke welzijn. Ook bleef zijn gewaardeerde moeder tal van jaren voor hem genadig gespaard. En hij ervoer in zijn prille jeugd, zogoed als in de volgende levensperiodes, het voordeel dat hem te beurt viel uit het gezelschap, raadgevingen en voorbeeld van zijn broer Ebenezer, die vier jaar ouder was dan hijzelf.

Vanwege de aangename blijken van vroomheid en aanleg die Ralph vertoonde, werd er besloten om hem op te voeden

1) Vgl. 'Memoir of Mr. Erskine of Chirnside', dat voorafgaat aan het Leven en dagboek van de eerw. Ebenezer Erskine. 2) Ibid., p. 53v. Daar zal de lezer een kleine aantekening over deze ds. Violand vinden.

overeenkomstig de heilige dienst. Daarom ging hij, na de beginselen der letterkunde, deels te Chirnside en deels – zoals uit een passage van zijn Dagboek, dat aanstonds aangehaald zal worden, blijkt – in één of meer naburige steden te hebben verworven..., aan de hogeschool van Edinburgh studeren, in november 1699, toen hij ongeveer 15 jaar oud was, om daar gedurende vier opéénvolgende leergangen, talen en wijsbegeerte te bestuderen, om daarna in de godgeleerdheid te gaan studeren.

UNIVERSITEIT

De professoren, of – zoals zij aan die hogeschool genoemd werden – regenten, waren toen over het algemeen nog dezelfde als ten tijde dat Ebenezer de hogeschool bezocht³⁾. Charles Erskine echter, de latere Lord Tinwald, werd in november 1700 tot regent gekozen, na de dood van John Row. Ds. John Goodale, een uitnemend talenkenner, volgde ds. Alexander Rule voor Hebreeuws op in 1702. Ds. John Cumming, de eerste 'regius'-professor, werd datzelfde jaar benoemd voor het vak Kerkgeschiedenis. Dr. George Campbell, hoogleraar in de godgeleerdheid, die in 1701 stierf, werd opgevolgd door de Eerw. George Meldrum, predikant van de Tron-kerk; hij was een volksredenaar en iemand die zich onderscheidde door zijn rechtschapen en nederig karakter; terwijl in mei 1703 Dr. Gilbert Rule, de directeur, opgevolgd werd door de gevierde William Carstairs⁴⁾.

STUDIE

De hoofdpersoon van dit levensbericht schijnt zijn letterkundige vorderingen uit vroeger jaren behoorlijk op prijs te hebben gesteld en legde zich met grote matigheid en ijver toe op het verkrijgen van kennis. Een klein, nog bestaand memorandumboek, dat ongeveer 100 bladzijden telt en voornamelijk

3) Vgl. 'The Life of Eb. Erskine', p. 64v. 4) Vgl. Bower's 'History of the University of Edinburgh', vol. 1, p. 318v.

geschreven werd tijdens zijn eerste en tweede leergang aan het college, legt ruimschoots getuigenis af van de toewijding en nauwgezetheid, waarmee hij Latijn, Grieks en logica bestudeerde. Het bevat tal van doorwrochte oefeningen in die beide talen, met een systeem der logica in de Latijnse taal, hem gedicteerd door prof. William Scott, en alles uitgevoerd met grote netheid. Hetzelfde manuscript bevat ook nog enkele andere kleine voortbrengselen uit zijn jeugd, die een jongeman waardig zijn, die begiftigd is met een levendige verbeelding en een liefhebbend hart. Het zijn vooral afschriften van brieven, geadresseerd aan zijn geliefde medeleerlingen David Home, Alexander Littlejohn, James Edwards, William Hume en anderen. Sommige ervan zijn in het Latijn geschreven, andere in het Engels; sommige in proza, andere op rijm. In een van zijn dichterlijke ontboezemingen, die meer dan 80 regels bevat, berispt hij zijn vriend uit de verte, om te verklaren, dat hij geen verzen schrijven kon, hoewel hij wel-beschouwd betere regels dichtte dan hijzelf. En hij besluit met wat hij een 'litanie' noemt, en dat als volgt luidt:

O, mocht ge nog tot groter gaven komen.
Moge bij u 'n groter ader stromen.
In liefde tot het goede mocht ge blijven.
Alleen, geen kwaad mog' uw naam ontrenten.
Maar blijf steeds eerlijk, goed en oprecht.
Veel goedheid word' u rijk'lijk toegelegd!
All' hemels' en aardse zegen zij uw deel.
Laat mijn gebeden nooit zijn tevergeefs!⁵⁾

Dezelfde gedachtengang en bijzondere schrijffrant, die – het worde opgemerkt! – de jeugdstukken kenmerken, blijven vaak zijn geschriften op rijpere leeftijd karakteriseren. Deze

5) Unto more gifts, O may you still attain;
May you enjoy a great poetic vein;
In love of that that's good may you remain;
May no ill thing thy reputation stain;
But still continue honest, good and plain;
May bounties on you plentifully rain;
May you, all heavenly, earthly blessings gain;
May these my prayers ne'er be in vain!

vroegtijdige producten van Ralph Erskine voorspelden daarom al in zekere mate de levendigheid en eigenaardigheid, welke zich later in zijn verhandelingen en sonnetten openbaarden.

JEUGDIGE VROOMHEID

Het geeft een bijzondere voldoening te bemerken, dat hij in de morgen van zijn leven reeds het onderwerp was van sterke godsdienstige indrukken. De volgende anecdote, die als geloofwaardig meegedeeld wordt, doet ons de tederheid van zijn geweten en zijn vreugde in het gebed zien. "Als jongetje bezocht hij een school, die hij van zijn ouderlijk huis uit over een heuveltop bereikte. Dan vermaakte hij zich met zijn schoolvriendjes met stenen van de helling rollen. Eens, toen hij naar school ging en hij zichzelf daarmee vermaakte, overviel hem een hevige pijn in de arm. Zijn geweten verweet hem onmiddellijk, dat hij die morgen het gebed nagelaten had. Zonder uitstel keerde hij naar huis terug, sloot zich in zijn kamer op en beleed zijn zonde, terwijl hij besloot en beloofde zich te béteren. En hij bad, of het God wilde behagen, hem te vergeven en zijn arm beter te maken, die nog, voor hij zijn gebed beëindigd had, weer volkomen hersteld was. Dit! - zo wordt eraan toegevoegd - "maakte de genadetroon voor Ralph Erskine dierbaar, en bracht hem er later steeds toe om al zijn klachten uit te storten en al zijn zorgen op God te werpen, Die de Hoorder der gebeden is"⁶⁾.

Zonder ons te verbeelden dat er een wonder had plaatsgehad, of zelfs maar dat er een zeer buitengewone bemiddeling in zijn voordeel geschied was, is het niet onredelijk te veronderstellen, dat hij zijn arm veel vlugger beter gevoelde dan hij verwacht had, en dat het herstel van zijn kracht, dat zo spoedig op zijn gebed volgde, zijn opmerkzaamheid niet onwaardig was.

Ongetwijfeld was het gebed een oefening, die hij al in zijn

6) 'Portmoak Manuscript', door dhr. John Birrell. De schrijver deelt mee, dat deze anecdote hem verteld werd door de Eerw. Thomas Clarke, M.D.

jeugd buitengewoon aangenaam vond en hogelijk waardeerde als een middel, om de zegeningen der genade voor de ziel te verkrijgen, zogoed als de weldaden voor het lichaam. Op het karton van een aantekenboekje uit zijn jeugd vermeldde hij de volgende beden:

"Heere, breng Uw vreze in mijn hart. Laat mijn gedachten heilig zijn en laat mij handelen tot Uw eer bij alles wat ik doe. Zegen mij in mijn wettige werk. Geef een goed oordeel en geheugen, een sterk geloof in Jezus Christus en een zeker teken van Uw liefde".

De eerste tijd van zijn verblijf aan de hogeschool kenmerkte zich door een treffend voorbeeld van Gods goedheid in de bewaring van zijn leven te midden van het dreigendste gevaar. In die tijd, februari 1700⁷⁾ werd het Parlementsterrein bijna totaal verwoest door een brand, die veel overeenkomst had met die gedenkwaardige brand uit nov. 1824, in datzelfde stadsdeel. En daar hij in een huis woonde, dat tot dat Plein behoorde, ontsnapte hij nauwelijks aan de verbrandingsdood; want hij moest zich, met een aantal boeken gewapend, een weg door de vlammen banen. Op die rampzalige brand zinspeelt hij in een brief, gedateerd '1700' en gericht aan een van zijn jonge vrienden in de provincie. "Ik neem aan", zegt hij, "dat het voor mij onnodig is om je wat te schrijven over de vreselijke brand, die hier onlangs gewoed heeft, omdat je daar al wel voldoende over gehoord zult hebben". De volgende aanhaling uit zijn Dagboek, die hij vele jaren na de toen door hem ervaren, genadige verlossing schreef, bewijst de geestelijke winst, die hij daarvan opdeed, alsook van tal van andere gebeurtenissen, zoals het sterven van zijn vereerde vader, waarop al eerder gezinspeeld werd. Deze aanhaling maakt deel uit van een aantekening over zijn oefening, op een dag van persoonlijke verootmoediging en gebed, gehouden op 22 november 1731, nl., precies een jaar na de dood van de eerste mevrouw R. Erskine.

Na lezing van Ezra 8 en 9 begaf hij zich in een plechtig gebed,

7) Sommige bijzonderheden van deze ramp vindt men in de 'Memoirs' van E. West, 1825, p. 127v.

waarbij, zegt hij, "ik mij de vele voorbeelden van 's Heeren gunst jegens mij en mijn opstandigheden jegens Hem te binnen bracht". "Ik begon", zo gaat hij dan verder, "met Zijn genadebewijzen jegens mij in de moederschoot en aan moeders borst, in mijn jeugd, in Engeland bewezen; en in Schotland, in Rivelaw, Chirnside, Ayton, Dunse, Edinburgh, Portmoak, Culross en Dunfermline. Bijzondere aandacht besteedde ik aan het feit, *dat de Heere mijn hart tot Zich trok bij vaders dood*, en ook, hoe vroeg mijn opstandigheid tegen Hem een aanvang nam. Ook besteedde ik speciale aandacht aan wat er plaats had bij mijn eerste komst te Edinburgh op het college, nl. bij de brand van het Parlementscomplex; en hoe genadig de Heere mij bewaarde, daar Hij mij in mijn zonde had kunnen wegnemen te midden van de vlammen van die brand, welke - dat kan ik wel zeggen - mijn eigen zonden hielpen aansteken. Ik sloeg acht op Gods vriendelijke zorg voor mij, sedert de dood van mijn vader, door mijn moeder te bewaren, en wat Hij deed door mij in Edinburgh een goed gezelschap te bereiden, en hoe Hij Zichzelf *God* voor mij bewees te zijn; en ook Zijn goedheid betoond te Portmoak, waarvan ik zeggen moet, dat Hij mij ginds aan de helling van de heuvel, en ginds op de top van de berg, en ginds in het dal, en ginds in de oostelijke kamer, en ginds in de westelijke kamer, en ginds in de benedenkamer medelijden met mij had, toen Hij mijn hart naar Hem deed uitgaan. En ook erkende ik mijn vreselijke zondigen tegen die Heilige Geest, Die mij van tijd tot tijd leidde".

Bepaalde godsdienstige en zedelijke overdenkingen, die vermeld staan in het reeds genoemde gedenkboek uit zijn jeugd, schijnen nog nader het feit te bevestigen, dat zijn geest reeds in zijn jeugdijaren doordrenkt was met gevoelens van vroomheid. Daarvoor volsta het volgende staaltje:

"Wanneer God Zijn hand uitstrekt, is er niemand zo machtig, geen dier zo fel, geen zee zo diep, die Zijn macht weerstaan kan". "Godgeleerdheid laat zich niet omschrijven. Hoe meer Simonides zich inspande om God te kennen, hoe moeilijker het hem toescheen". "Zonder de kennis van Gods wil uit Zijn Woord, is ons gezicht blindheid, ons verstand onwetendheid,

onze wijsheid dwaasheid en onze vroomheid duivelachtigheid". "God laat geen mens toe de kennis der toekomstige dingen te bezitten. Want als hij vooruit wist van zijn voorspoed, dan zou hij zorgeloos; of als hij kennis droeg van zijn tegenspoed, dan zou hij gevoelloos worden. Dingen die het Gode behaagt verborgen te houden, behoren niet te worden onderzocht; en dingen die Hij geopenbaard heeft, mogen niet geloochend worden; opdat wij niet inzake het eerste, bevonden worden toe te geven aan een misdadige nieuwsgierigheid, en wat het laatste betreft, aan een vloekwaardige ondankbaarheid".

"Neem het oordeel des onderscheids weg, en deugd zal tot ondeugd worden". "De eerste stap tot de deugd is: de deugd liefhebben bij iemand anders". "Ware vrede wil zeggen: vrede maken met de deugd, en oorlog met het kwade". "Deugd is een vreemdeling op aarde, maar een burger in de hemel".

"De hemel is het verblijf van de uitverkorenen, de troon des Rechters, de toevlucht voor de gezaligden, de zetel van het Lam, de volheid van licht, de erfenis der rechtvaardigen en het loon der gelovigen". "De hemelse heerlijkheid bevat een wonderbare kalmte, volledige veiligheid en eeuwige gelukzaligheid".

PREEKVERSLAGEN EN -KRITIEKEN

Deze losse uitspraken zijn echter niet het enige gedenkteken aan zijn vroegtijdige vroomheid. Een nog opmerkelijker bewijs voor het feit, dat hij voortdurend godsdienstige kennis verwierf en behield, wordt ons gegeven door meer dan twintig boekdelen, waarvan de meeste nog in het bezit van zijn nageslacht zijn; ze werden voornamelijk tussen 1703 en 1709 geschreven. Een klein deel ervan is gewoon geschreven, maar het overgrote deel in steno-tekens. Ze bevatten uittreksels uit door hem gelezen godsdienstige boeken, en enkele afschriften van oude, met de hand geschreven preken, bij voorbeeld één of twee van ds. James Guthrie uit Stirling, en van zijn eigen vader. Maar vooral bestaan ze uit aantekeningen van toespraken, die in zijn bijzijn gepreekt werden. En-

kele ervan werden op papier gezet na het einde van de publieke eredienst; ze geven blijk van een ongewoon herinneringsvermogen. De meeste ervan werden – overeenkomstig een onder het vrome volk van die tijd heersende gewoonte – in de kerk bij het uitspreken opgeschreven ⁸⁾. De boeken zullen de preken van zo'n honderdtal geestelijken uit de Schotse kerk bevatten, die hun ambt in Edinburgh, Fife, Perthshire en andere delen van het land bedienden. Het was zijn gewoonte om aan het begin van elke preek te vermelden, welke beoordeling hij voor de inhoud had. Sommige ervan karakteriseert hij aldus: "Matig" – "Op sommige punten niet gezond" ⁹⁾ – "Ietwat wettisch, naar mijn gedachte" – "Ietwat gebrekkig". – "Wel goed, maar naar mijn gedachte toch gebrekkig". – "Niet erg goed, er is geen woord over Christus bij".

En toch, inzake verreweg het grootste deel geeft hij hoogst gunstige uitspraken. Het is echt verfrissend om te merken, dat de preken van zovelen onder de Schotse geestelijkheid van die tijd geacht werden, de hartelijke bijval van een jong student, met vrome gezindheid en Evangelische inzichten, te kunnen vinden. Een preek van ds. James Webster uit Edinburgh, gehouden op een Dankdag in juni 1708, voor de afwending van een bedreigde inval, noemt hij 'werkelijk uitnemend'. Eenzelfde lof geeft hij aan een preek van ds. Mathieson, die bij diezelfde gelegenheid gehouden werd; evenals aan een preek van ds. Hart uit 1 Petr. 5 : 2, voor de Synode van Edinburgh. Hoge aanbeveling kreeg een preek, door ds. Dickson gehouden bij de bevestiging van ds. Macvicar van de West-Kerk, op 1 mei 1707; en zo ook verschillende preken van ds. Macvicar zelf. Hij karakteriseert een preek van ds. Mitchell uit Canongate, als 'kort, maar inhoudrijk – had een aangename toepassing'. Aan een preek van een 'onbekende Engelsman' over Ez. 16 : 8, geeft hij het etiket 'werkelijk goed'. Hij hoorde met veel genoegen diverse preken van zijn broer Ebenezer, zowel te Edinburgh als te Portmoak. Hij noemt zijn neef, ds. William Erskine van de Tron-kerk, en een zekere ds. More, die hij 'mijn goede broeder' noemt. Herhaaldelijk en in zeer gunstige

8)Vgl. 'Life of Rev. E. Erskine', p. 69v. 9) = zuivere.

zin wordt ds. John Shaw uit Leslie, later in Leith, genoemd. Hij hoorde deze waardige man, toen deze de leiding had bij de bevestiging van ds. Currie te Kinglassie op 28 september 1705. Bij de bediening van het Heilige Avondmaal te Abernethy, in 1705, hield ds. William Moncrieff uit Largo, over Ef. 2 : 17, 'een edele preek vóór de bedieningspreek'. Hij beluisterde 'een buitengewone preek' van ds. Alexander Hamilton, op een *dinsdag* na de Avondmaalsviering te Culross. Hij beschrijft de preken van ds. James Hogg uit Carnock als 'goed en ontdekkend', en die van ds. Patrick Plenderleath, uit Saline, als 'lieflijk en werkelijk goed' – 'uitnemend, groots en goed'. Hoge loftuizingen krijgt ook ds. James Cuthbert uit Culross. Maar over niemands voortbrengselen wordt in warmer bewoordingen gesproken dan over die van ds. Cuthberts collega, ds. George Mair, wiens Evangeliebediening hij gedurende de gehele periode van zijn verblijf in die parochie genoot. Zo noemt hij bijvoorbeeld één van zijn preken 'werkelijk goed Evangelisch', een andere 'een Evangelieprediking, groots en goed', en een derde 'een zeer uitnemende, lieflijke en welsprekende preek'. Onder de preken van deze geliefde herder heeft hij er één over 2 Kor. 3 : 6 te Kirkcaldy gehouden, vóór de Synode van Fife; een andere, over Hos. 11 : 5v., gehouden op de eerste Sabbat in januari 1707, toen een Franse invasie gevreesd werd; een derde, op een Dankdag voor een overwinning op de Fransen in het jaar 1709; en een vierde, over Ps. 5 : 10v., 'nadat de Artikelen van de Eenheid ¹⁰⁾ waren aangenomen'.

Enkele van de preken werden gehouden door de predikanten Hogg en Cuthbert en andere dominees, zowel op zondagavond als op andere dagen, in Kolonel Erskine's woning te Edinburgh. Ontvangen onderricht, zelfs na dagen van onderzoek, wordt niet geheel weggelaten. In één van de delen is er een lange reeks 'Vragen betreffende het Verbond der genade en haar zegelen, beantwoord'. Het schijnen de aantekeningen van een oefening van dit soort te zijn, gehouden door ds. Mair, en ze worden geprezen als 'duidelijk, lieflijk en uitnemend'.

10) 'Union'.

Een groot deel van de preken, waarvan het voornaamste door ds. Erskine op deze wijze bewaard is, werd gehouden bij sacramentsbedieningen. Ze schijnen zijn ontvankelijk gemoed diep te hebben getroffen, en veel van zijn vrome aandacht te hebben opgeëist. In die dagen nam hij herhaaldelijk deel aan het H. Avondmaal; en dat niet alleen te Edinburgh, Culross en Portmoak, maar ook op tal van andere plaatsen, zoals Leith, Liberton, Colinton, Temple, Linlithgow, Bo'ness, Alloa, Saline, Kinross, Strathmiglo en Abernethy. Ook was het niet zijn bedoeling om alleen maar zijn leerstellige kennis te vermeerderen. Hij was begerig om de vertroostende en heilgende kracht des kruises te ondervinden, en om gemeenschap met God in Zijn genade-instellingen te mogen smaken. Dit kan ons, in zekere mate, blijken uit de volgende anecdote ¹¹⁾. Toen hij theologisch student was, was het zijn voornemen om het H. Avondmaal te Liberton, enige mijlen ten zuiden van Edinburgh, bij te wonen. Daar hij toen te Fife verbleef, had hij uit haast zijn gebruikelijke persoonlijke godsdienstige oefeningen verzuimd. Op weg naar Leith ontmoette hij, na het oversteken van de Forth, een arme man, aan wie hij, schoon ongevraagd een aalmoes gaf. Deze man scheen zeer aangedaan door deze edelmoedige daad en bedankte hem oprecht. Deze omstandigheid bracht de weldoener een uitspraak uit Jes. 65 : 1 te binnen: "Ik ben gevonden van hen die naar Mij niet vraagden, Ik ben gevonden van degenen die Mij niet zochten", en hij zeide bij zichzelf: 'Welk een genade zal het zijn, als de Heere mij te Liberton ontmoeten wil, ondanks mijn nalatigheid bij het vervullen van mijn plicht, vanmorgen!' Zo werd zijn ziel opgewekt om God ernstig te bidden om Zijn genadige tegenwoordigheid. En hij bad niet tevergeefs. Want bij die gelegenheid werd hij begunstigd met heerlijke bewijzen van Gods nabijheid.

11) Voor deze anecdote is schrijver dezes dank verschuldigd aan wijlen ds. J. Brown.

De Schriftuurlijke en godzalige preken die hij in zijn jeugd hoorde, werden verzegeld door de Heilige Geest, en maakten daarom diepe en duurzame indrukken op zijn hart, en werden vaak in het latere leven nog met vreugde en dankbaarheid in herinnering gebracht. Een opmerkelijk voorbeeld van die blijvende indrukken is ons overgeleverd in een brief van meeleven, die hij in het jaar 1731 aan een geacht predikant schreef, toen deze veel persoonlijke en huiselijke wederwaardigheden meemaakte. Ze luidt als volgt:

Aan de Eerw. *John Shaw*, te *Leith*.

Dunfermline, 1 maart 1731.

Eerwaarde en geachte heer,
Al vele malen hoorde ik van de berichtgever van uw gezondheidstoestand, zowel als van de zwakheid uwer echtgenote. En daar ik zelf op allerlei manier bepaalde beproevingen ondervond en, naar ik hoop, ook 's Heeren medelijden en ondersteuning daarbij, leek het mij niet onpassend om u van mijn meeleven met u en uw gezin te laten weten, en u mijn eerbied te betonen, vooral op grond van een zaak, waarvan u, naar ik denk, niets weet. Het is nu, zou ik denken, meer dan 25 jaar geleden, sinds ik te Portmoak verbleef en dat ik - toen ik in diepe zorg inzake de eeuwige zaligheid verkeerde - de gelegenheid had om u te horen preken bij een Avondmaalsbediening in Ballingry, over Joh. 18 : 37: "Zijt Gij dan een Koning?" enz., door middel waarvan enige stralen van heerlijkheid van Koning Jezus in mijn hart schenen, tot verduistering van alle wereldse glorie en om mijn ziel uit te halen tot onverzadigbare verlangens naar Hem. En ofschoon ik graag hoopte, dat Hij sindsdien, van tijd tot tijd, meerdere en klaarder gezichten van Zichzelf gaf, en van Zijn heerlijke verborgenheid tot redding van zonde en toorn, uit vrije genade die stroomt door het kanaal van des Middelaars bloed, en ook krachtens de genade, die heerst door Zijn rechtvaardigheid tot in het eeuwige leven, Rom. 5 : 21..., toch kan ik, omdat dat tot de

werkelijk eerste gezichten behoorde, die Hij mij zo opmerkelijk verleende..., dit nimmer helemal vergeten. En ik dacht, dat wanneer ik dat nu, in uw huidige moeilijke omstandigheden, eens noemde, dat niet ongepast zou zijn, maar enigszins zou bijdragen om u te bemoedigen, als één van die voorbeelden, waarin – naar ik hoop – de Heere uw predikantswerk, wanneer u daarvoor in de gelegenheid was, erkende. O, hoe souverain is onze genadige Heere, door Zijn zegeningen en schatten door zulke mensen als wij, te willen uitdelen, terwijl wij er niets van weten en slechts aarden vaten en lijdelijke werktuigen zijn. Want Hij houdt (wat betreft de kracht) de gehele werkzaamheid en krachtdadigheid in handen van Zijn eigen eeuwige Geest. Mijnheer, sommige van de plotselinge vruchten en gevolgen van die bewuste preek van u, op die maandag, daarvan, dacht ik, zullen de bergen achter mijns broeders huis getuigenis afleggen. Maar o, veel heuvels en bergen van een andere soort heb ik op mijn weg, sinds die tijd, gezien, en toch komt en springt de genade soms erover. Onlangs nog heeft de Heere mij in diepe wateren van beproeving gebracht, en toch, denk ik, heeft Hij mij sommige van Zijn wonderen in de diepte laten zien.

Moge Hij u genadiglijk ondersteunen en troosten, evenals uw echtgenote, onder uw moeiten en beproevingen! Met mijn hartelijke groeten voor u en haar, schrijft dit uw zeer Eerw., geachte heer, uw zeer toegenegen dienaar en broeder in het gemeenschappelijke ambt,

*Ralph Erskine.*¹²⁾

HUISLERAAR BIJ KOLONEL ERSKINE

Nadat zijn broer Ebenezer in mei 1703 bevestigd was, schijnt Ralph een groot deel van twee zomervakanties bij hem in Portmoak te hebben doorgebracht. Later kreeg hij de betrekking van huisonderwijzer en -predikant ten huize van Luitenant-kolonel John Erskine, een man die terecht befaamd is

12) Deze brief is vroeger al in tal van publicaties, zoals in het 'Missionary Magazine', deel 3, p. 35v. verschenen.

om zijn vroomheid en vaderlandsliefde. De kolonel was de derde zoon van Henry, Lord Cardross, een edelman, bekend om zijn band aan de Presbyteriaanse beginselen en om zijn lijden in de zaak van de burgerlijke en godsdienstige vrijheid. Zowel vader als zoon vluchtten naar Holland, de grote vrijplaats voor de vervolgd gedurende de regering van Karel II en Jakobus II. De kolonel zelf was een vastberaden Whig en Presbyteriaan, en ging intiem met de vluchtelingen in dat land om, door wier pogingen de omwenteling van 1688 bewerkt werd. Koning Willem kende hem goed, stelde zijn diensten ten behoeve van de omwenteling op hoge prijs en vereerde hem met diverse blijken van vertrouwen en achting. Zijn hartelijke verbondenheid aan de ware belangen van de Schotse kerk 'duurde onafgebroken tot aan het einde van zijn leven'. Gedurende bijna 40 jaar werd hij regelmatig door de Kerkeraad van Dunfermline ter Algemene Synode afgevaardigd; en tijdens de gehele periode bewees hij zich een ijverige pleitbezorger voor de grondwettelijke rechten en privileges van de christenen. In het jaar 1735 was hij de enige regerende ouderling, die, samen met drie uitnemende geestelijken, door de Synode aangewezen was om naar Londen te gaan, met als doel: zich tot het Parlement en de Kroon wenden tot herroeping van de Acte van de tiende koningin Anna, die aan de patronen¹³⁾ in Schotland de macht teruggaf, waarvan de Acte van 1690 ze beroofd had¹⁴⁾. Over het algemeen heeft zijn nagedachtenis recht op een grote mate van die gevoelens van verering en dankbaarheid, waarmee de namen der oude, toegewijde en vaderlandslievende Presbyterianen steeds behoorden geacht te worden. Kolonel Erskine – het moge worden opgemerkt – was de vader van John Erskine van Cardross, prof. in het Schotse recht aan de hogeschool van Edinburgh, en schrijver van de 'Institutes of the Law of Scotland', en grootvader van wijlen de Eerw. Dr. John Erskine van Edinburgh, de oudste zoon van die geleerde hoogleraar.

Bij vergelijking van diverse data uit zijn aantekenboeken

13) = begiftiger met een geestelijk ambt. 14) Vgl. Sir Henry Moncreiff's Account of the Life and Writings of Dr. John Erskine, p. 6-8.

schijnt het waarschijnlijk, dat Ralph Erskine bij dit waardige Kolonelsgezin in dienst trad aan het begin – of misschien nog iets vroeger – van het jaar 1705, en in het algemeen bij ze verbleef, tot ongeveer de datum van zijn licentiaat^{14a)} in 1709. Daar het gezin de gewoonte had om een groot deel van het jaar in Edinburgh door te brengen, had hij de gelegenheid om zowel de letterkundige en godsdienstige voordelen van de stad zich ten nutte te maken, alsook om te genieten van de aangename rust van het platteland in het buiten van de Kolonel, in de buurt van Culross, aan de oevers van de Forth. Eigen troost en vooruitgang was intussen niet zijn enige doel. De zorg die hij gevoelde, om heel de taak die nu op hem rustte, trouw te volbrengen, en een zegen te zijn in zijn nieuwe en belangwekkende opdracht..., blijkt uit de volgende aantekening, die hij op een onbeschreven bladzijde schreef van een boek voor aantekeningen en uittreksels, met als datum 1705: "Tussen de preken op de rustdag door, was ik enigmate bezig met mijn toestand, en bad ik de Heere om medelijden met mij te hebben, en ik werd geholpen bij het zoeken hiernaar. Ik hoorde een uitnemende preek in de namiddag. Maandagmorgen werd ik in staat gesteld om met veel aangenaamheid te bidden. Ook op donderdagmiddag, maar vooral op vrijdagmiddag; toen ik nadacht over mijn aangelegenheden met betrekking tot het gezin en mijn plicht in dezen, en jegens de aan mijn zorg toevertrouwde kinderen, ging ik des Heeren raad vragen hoe te moeten handelen, en mocht ik, onder het bidden, met ingespannen geest, smeken, of de Heere mij een gezicht van mijn zonden wilde geven, en mocht ik met aandoening daarom bidden, omdat ik niets zocht dan wat tot Zijn eer strekte, en het zocht om Christus' wil, en omdat ik Hem anders noch hier noch hiernamaals kon verheerlijken. Ook mocht ik met aangenaamheid pleiten en aandringen, omdat Hij het in Zijn genadeverbond beloofd had, waarin Hij de Geest beloofd heeft. En korte tijd daarna mocht ik bidden, of de Heere mij wilde bijstaan, en mij wilde leiden bij mijn gedragslijn ten aanzien van het gezin en de aan mijn zorg, in ze-

14a) = preekvergunning.

kere mate toevertrouwde kinderen, biddende, of de Heere al le eer voor Hemzelf wilde houden, door mij bij mijn werk te helpen en door de kinderen van nut te zijn. En in deze beide gevallen mocht ik de Heere loven en prijzen om Zijn belofte van Zijn hulp en Geest. Ja, met vreugde en aandoening werd ik verwaardigd de Heere te danken voor Zijn beloofde hulp en voor het feit, dat Hij mij reden gaf te hopen, dat Hij mij zou bijstaan".

Gelukkige huisleraar, die blijk geeft van zo'n ernstige zorg, om de eer van God en het werkelijk welzijn van de jongelui te bevorderen, die hij op zich nam te leiden en te onderrichten; en die, zich van zijn eigen onbekwaamheid bewust, om raad, kracht en goede uitslag van Boven smeekt! Gelukkige kinderen die onder het toezicht van zo'n leraar gesteld zijn, als zij wijsheid verkrijgen om te waarderen, en een hart om hun onschatbare voorrecht te benutten!

BRIEF VAN KOLONEL ERSKINE

Naar wij bemerken, drukte Kol. Erskine zijn algehele voldoening uit over de wijze waarop zijn nauwgezette huisleraar zijn taak verrichtte. Een blijvende vriendschap sproot uit deze band voort. En het zou verkeerd zijn om het volgende brieffragment niet te publiceren, dat – al behoort het tot een verloren gegaan deel van het vel – daar het de slotwoorden en de datum mist – kennelijk door kol. Erskine aan hem geadresseerd was tijdens zijn verblijf in zijn gezin.

"Mijnheer,

Ofschoon deze gemene stad mij, tegen mijn zin, m'n plicht doet verzaken (daarmee zinspelend op zijn nalatigheid om Ralphs brief te beantwoorden), toch verzeker ik u, mijn waarde Ralph, dat ze mij nooit de vele verplichtingen zal doen vergeten, die ik tegenover u heb, vooral sinds ik van huis ging. Ik bid ernstig, of de Heere uw goede aanwijzingen aan mijn kinderen wil zegenen; en ik ben er ten volle van overtuigd, dat de rechte indrukken die de kinderen van God en Zijn wegen krijgen, als ze nog jong zijn, tot een grote steun voor hen zijn in

hun hele leven.

De koningin is hersteld. En aan de vreugde van de Jacobieten over dat herstel merk ik, dat zij grote dingen voor hen op het volgende Parlement verwachten. Maar zij kunnen teleurgesteld worden en de enige weg daartoe zal, denk ik, door het gebed geschieden, om de vijanden van onze kerk en ons land te overwinnen; en als wij ons daarmee niet willen verdedigen, zou ik niets anders weten. Want er is geen geweer, zwaard of kanon in het Kasteel achtergelaten, maar alles is vervoerd naar Engeland.

Ik heb al mijn fout erkend, door u te niet te antwoorden”.

PREEKBEVOEGDHEID

Kandidaten voor de christelijke bediening, die voorbestemd zijn om in de kerk van opmerkelijk nut te zijn, worden vaak diep getroffen door een overtuiging van hun uiterste ongeschiktheid voor dat moeilijke ambt. De hoofdpersoon van dit verhaal gaf, niettegenstaande zijn vroomheid, gaven en nauwgezetheid, blijk van een welhaast overweldigend gevoel van persoonlijke onbekwaamheid en onwaardigheid. Hij werd er met moeite van overtuigd, om toestemming aan te vragen, het Evangelie te prediken. Onder deze terneerdrukkende gedachten wedervoer hem echter zowel het vriendelijke meeleven en aanmoediging, alsook de raad van zijn broer Ebenezer, die hij, tijdens zijn verblijf bij Kol. Erskine, zo vaak mogelijk bezocht. Eens, zegt men, ging Ralph naar de top van 'Bishop's Hill', die deel uitmaakt van de 'Lomonds' dichtbij Portmoak, om in z'n eentje te proberen te preken. En Ebenezer was hem toen gevolgd en beluisterde hem onopgemerkt. Hij was bijzonder ingenomen met zijn optreden. En in een goed humeur naar huis terugkerend, drukte hij zichzelf tegenover mevr Erskine op deze grappige wijze uit: "Naar ik hoop, zal ons *kalf* toch nog eens preken"^{14b}). Ook was zijn broer niet de enige predikant, die een vaderlijke belangstel-

^{14b}) In die omgeving placht men een bedeesde, beschroomde jongen of meisje een 'kalf' te noemen.

ling voor deze bescheiden jongeling had, en er bij hem op aandrang om zijn beschroomdheid te overwinnen. Hij schijnt veel te danken te hebben gehad zowel aan de persoonlijke vriendschap, als aan de publieke bediening van ds. George Mair, wiens preken hij – zoals we merkten – zo warm aanbeval. Maar de minzame en hartelijke belangstelling van ds. Mair's collega schijnt Ralph in het bijzonder bemoedigd te hebben, en van nut te zijn geweest. Vandaar dat hij, in het voorwoord op zijn elegie¹⁵) op ds. Cuthbert, zijn verplichtingen aan die predikant in de volgende bewoordingen uitdrukt: "Als het onderzocht moest worden, welk belang ik – boven anderen – heb, om zijn karakter mee te delen, hetgeen tot nu toe niemand beproefde? Zeker verdiende hij deze dienst van niemand meer dan van mij, als men eens nagaat, dat ik niet alleen het voorrecht genoot om enige tijd onder zijn zeer Evangelische prediking te verkeren en zijn stichtelijke omgang te genieten, alsook zijn opwekkend en bekoorlijk gezelschap..., maar ook was hij het, die mij het eerst serieus voorstelde om mij te laten onderzoeken voor het predikambt; hij was de persoon die dit het eerst aandrang en uitvoerde in de Kerkeraad, de persoon die, als Voorzitter (nl. van de Kerkeraad) zijn goedkeuring uitsprak om te mogen prediken, en later mij het eerst de eer aandeed, door zijn kansel voor dit werk af te staan, en ook was hij de persoon, die mij het eerst de handen oplegde, toen ik tot mijn ambt bevestigd werd met oplegging der handen van het Presbyterium¹⁶); bij welke gelegenheid hij een zeer grootse en heerlijke preek hield over Ef. 4 : 11-13; naast tal van andere dingen die ik zou kunnen noemen, en die grote verplichtingen op mij leggen om een speciale aandacht aan zijn nagedachtenis te wijden"¹⁷).

Bemoedigd door de stem vol vriendschap en, naar wij aannemen, bewogen door de genade-invloeden van de Goddelijke vertrooster, de Geest der waarheid, 'greep' de jongeman 'moed'. Tegen het eind van het jaar 1708 werd hij voorgesteld aan de Kerkeraad van Dunfermline, in welks gebied hij woonde, 'om onderzocht te worden'. In het memorandum van die

¹⁵) = treurzang. ¹⁶) = Raad van ouderlingen. ¹⁷) Vgl. 'Works', deel 2, p.778, folio.

vergadering, met als datum 25 november, wordt vermeld, dat na gehouden onderzoek betreffende dit attest, de predikanten Mair en Cuthbert meedeelden, dat zij onlangs de Eerw. ds. Meldrum, prof. in de godgeleerdheid te Edinburgh, hadden ontmoet; dat deze vanwege ziekte geen schriftelijk getuigenschrift kon afgeven, maar dat er 'geen bezwaar bestond, dat hij dat kreeg', ook al zou ds. Meldrum gezond zijn; terwijl hij ook een goed getuigenis had van de andere broeders, in wier gebied en omgeving hij deze verschillende voorbijgegane jaren gewoond had". Op deze bijeenkomst hield hij voor de Kerkeraad een preek over Hosea 6. Op 5 januari 1709 hield hij een homilie over Hebr. 11 : 6: "Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen", enz. De Kerkeraad droeg hem als 'algemeen onderwerp' op: "Waarin bestaat de eeuwige zaligheid van Gods kinderen formeel?"¹⁸⁾ Op 9 februari las hij zijn algemene onderwerp voor en op 16 maart verdedigde hij zijn stuk. Op 17 maart gaf hij nog een *toegift* over Ef. 3 : 1, en op 4 mei een oefening over Ef. 5 : 15. Op 8 juni hield hij een gewone preek over Ef. 5 : 15, 'gaf bewijs van zijn talenkennis, en beantwoordde de toen gestelde vragen'; en 'na de Geloofsbelijdenis *openlijk* te hebben onderschreven, staat de Kerkeraad hierbij toe, dat genoemde ds. Ralph Erskine het Evangelie binnen zijn gebied, en overal waar hij, onder Gods voorzienige leiding, ordelijk geroepen zal worden..., mag prediken".¹⁹⁾

Zijn eerste preek in het openbaar werd te Culross op een doordeweekse dag, uit 2 Kor. 3 : 5 gehouden: 'Maar onze bekwaamheid is uit God'. Het volgende memorandum is diens tengevolge in zijn aantekenboek aan deze preek verbonden: "Gepreikt te Culross op 14 juni 1709, de eerste keer na mijn toelating". Zijn christen-aard en zijn stichtelijke gaven als prediker deden hem al spoedig aller achting genieten. Om het te zeggen in de bewoordingen van een getuigenschrift, gedateerd 4 april 1711, dat hij van dezelfde Kerkeraad ontving die hem de toestemming om te preken gaf: 'Hij besteedde de ta-

18) "In quo consistat beatitudo formalis aeterna sanctorum?" 19) Notulen van de Kerkeraad van Dunfermline.

lenten, hem door de Heere genadiglijk gegeven, binnen het gebied van het genoemde Presbyterium, zowel in vacante als in bezette gemeenten, tot grote voldoening van zijn hoorders, zowel predikanten als gemeenteleden".²⁰⁾

De aanleiding tot dit getuigenis was een verzoek van het Presbyterium van Dublane, waaraan het Presbyterium van Dunfermline dacht gepast te kunnen voldoen, overeenkomstig het volgende extract uit hun Notulen:

"Dunfermline, 4 april 1711. Er kwam een brief van het Presbyterium van Dunblane, met het verzoek dat het ds. Ralph Erskine uit dit gebied zou worden toegestaan om onder hun leiding, gedurende enkele Sabbatten, te prediken in de vacante gemeente van Tulliallan, binnen het gebied van genoemd Presbyterium van Dublane, en dat hem daartoe de goedkeuring en getuigenschriften gegeven zouden worden. Nadat het Presbyterium dit overwogen heeft, willigen zij de wens van genoemd Presbyterium van Dublane in, en besluiten dat genoemde ds. Areskine toestemming en getuigenschriften gegeven zullen worden; getekend door de Voorzitter en klerk".

DOOR HEM ONTVANGEN BEROEPEN

De gemeente van Tulliallan was onlangs vacant geraakt wegens het vertrek van ds. Buchanan naar Dunfermline. Toen het volk ds. Erskine gehoord had, riep het éénparig en verzocht het ernstig, om de herderlijke zorg over hun zielen te willen aanvaarden. Ongeveer tezelfder tijd ontving hij evenwel een beroep naar de 2e predikantsplaats van Dunfermline, welk beroep hij tenslotte moest aannemen, ondanks het vooruitzicht op meer werk en moeilijkheden, en minder emolumenten. Dan blijkt het, dat hoewel Ralph Erskine in 1711 in Tulliallan beroepen werd, en Ebenezer in het jaar 1713²¹⁾, de Voorzienigheid besloot, dat zich geen van de twee in die gemeente zou vestigen.

Op een bijeenkomst van het Presbyterium van Dunfermline,

20) Works, vol. 1, voorw., p. IX, fol. 21) 'Life a. Diary of Ebenezer Erskine', p. 315-18.

op 2 mei 1711, deelde de Eerw. Samuel Charters mee, dat hij, daartoe aangewezen, de vorige dag gepresideerd had bij de beroeping naar Dunfermline, en dat de uitslag ten gunste van ds. Ralph Erskine gevallen was; en *Parboch*, één van de geërfden, in naam van die gemeente, gaf zich voor genoemde beroeping gewonnen, "ondertekend door een grote meerderheid van geërfden, overheidspersonen, gemeenteraad en ouderlingen"; "welke beroeping, na door de kerkeraad overwogen te zijn, door hen erkend werd, en hierbij als wettig en ordelijk uitgebracht goedgekeurd wordt". Het beroep werd bijgevolg de prediker overhandigd, met de aansporing erbij om ze te overwegen, en de onderwerpen voor het onderzoek werden vastgesteld. Nadat hij, tot algehele voldoening van de kerkeraad, de diverse gebruikelijke oefeningen met succes voltooid had – die we hier nu niet nog eens nauwkeurig zullen opsommen –, werd hij als tweede predikant bevestigd op 7 augustus 1711. De bijzonderheden van deze gebeurtenis, die ontleend zijn aan de twee volgende extracten uit de Notulen, zijn niet van belang ontbloot.

"Dunfermline, 12 juli 1711. De Voorzitter (nl. de Weleerw. Thomas Buchanan) stelde er de kerkeraad van in kennis, dat de oorzaak van zijn schrijven tot bijéénroeping van de Kerkeraad voor heden, deze was, dat nl. na veel worstelingen ds. Areskin tenslotte beloofd had om het beroep naar Dunfermline aan te nemen; maar dat met het oog op het beroep naar Tulliallan en talrijke verzoeken uit die gemeente, hij (de Voorzitter) zijn vestiging in Dunfermline aan de wil van de kerkeraad onderwierp, evenals ook de toestand van Dunfermline, het gewicht van het ambt en zijn eigen moeilijke positie, daar hij het gehele gewicht van het ambt alleen droeg, en hij daarom verlangend uitzag, dat zijn collega met de grootst mogelijke spoed zou komen. Na overweging van dit alles, keurde de kerkeraad de handelwijze van de voorzitter goed en deelde als hun besluit mee, dat ds. Areskin zich bij hem vestigen zou, zodra dat mogelijk was. Nadat ds. Areskin genoemd beroep van Dunfermline aangenomen had, stelde de kerkeraad zijn bevestiging vast op dinsdag, de 24ste aanstaande, en besloot dat ds. Buchanan dan zou preken en de plechtigheid zou leiden".

"Dunfermline, 7 augustus 1711. – Na het gebed hebben plaats genomen de predikanten: ds. Thomas Buchanan, voorzitter, ds. Samuël Charters (uit Inverkeithing), ds. Allan Logan (Torrieburn), ds. James Hogg (Carnock), ds. Alexander Steedman (Beith), ds. Robert M' Gill (Kinross), ds. George Mair (Culross), ds. Alexander Scott (Aberdour), ds. Patrick Plenderleath (Saline), ds. James Cuthbert (Culross), ds. John Gib (Cleish); *Gask* en James Beveridge, ouderling en Ds. Andrew Thomson (Orwell) en ds. Alexander Campell (Dalgettie) zijn afwezig.

"Ds. Buchanan, ds. Charters, ds. Hogg, ds. Logan en ds. Mair deelden mee, dat zij onderling op een vergadering bijéén, op ds. Areskins dringende verzoek de dag der bevestiging in de dag van heden hadden veranderd, en een tijdige mededeling daarvan hadden verordend aan deze vergadering en aan de leden van deze kerkeraad; en ook met het oog op ds. Buchanans omstandigheden hadden zij ds. Cuthbert bewogen om te preken en de plechtigheid te leiden, waarin de kerkeraad bewilligde. Daarna beantwoordde ds. Buchanan het edict van ds. Areskin, en er werd geen enkel bezwaar ingebracht tegen zijn leven of leer. Daarna ging de kerkeraad verder, en werd, na een preek van ds. James Cuthbert over Ef. 4 : 10-12, ds. *Ralph Areskin als dienaar des Woords van Dunfermline bevestigd, met oplegging der handen*, volgens de in deze kerk gebruikelijke manier. En daarop vroegen en kregen (Adam Roland van) *Gask*, namens de geërfden, en ds. Buchanan de documenten".

Ds. Ralph Erskine werd aldus in het zevenentwintigste jaar van zijn leven in het pastorale werk te Dunfermline ingeleid, bijna zeven jaar na de bevestiging van zijn broeder Ebenezer te Portmoak.

II.

Toestand van de kerk van Dunfermline - ds. Erskine's leer-
gierige en vrome karakter - Trouw en zegen bij de vervulling
van zijn ambt - Prediking - Bediening van des Heeren Heilig
Avondmaal - Catechese en huisbezoek - Aandacht voor de
jeugd, de zieken, de misdadigers, de troostelozen - Brieven
aan troostelozen - Brieven aan mevr. Sarah Fisher en mevr.
Mary Stuart - Uitoefening der tucht - Bijzonderheden be-
treffende zijn kerkeraad - Armenzorg - Waardering van de
kerkeraad voor zijn werk - Plechtige toespraak tot zijn
hoorders.

DUNFERMLINE

De werkkring waarin ds. Erskine, als één van de predikanten
van Dunfermline mocht arbeiden en van nut zijn, was uitge-
breid en belangrijk. Deze stad ligt in het westelijke deel van
Fifeshire, ongeveer drie mijlen van de mond van de Forth; en
het is één van de oudste en aanzienlijkste uit de provincie. In
later tijd had het haar uitwendige welvaart grotendeels te dan-
ken aan een uitstekende en uitgebreide linnenfabrikage. In
een vroege periode van de Schotse geschiedenis was het de re-
sidentie van koningen. Malcolm III, bijgenaamd Canmore,
placht met zijn koningin Margaret te resideren in een toren of
kasteel, dat in een aangrenzend dal stond. De zuidelijke muur
van een schitterend paleis, dat later naast het kasteel ge-
bouwd werd, bestaat nog. Dit paleis was de geboorteplaats
van Karel I, evenals van zijn zuster, prinses Elizabeth, van wie
de huidige koninklijke familie van Engeland afstamt. Dun-
fermline kon zich ook eenmaal beroemen op een zeer oude,
schitterende en uitgebreide abdij. Maar aan het begin van de
14e eeuw viel ze ten offer aan het roofzuchtige leger van Ed-
ward I; en hetgeen toen door de Engelsen gespaard werd van

het gebouw, werd bij de Hervorming in 1560 verwoest, be-
halve de parochiekerk en -toren. In het jaar 1818 verrees een
keurige nieuwe kerk, waartoe het gebouw dat vroeger als
plaats der godsverering diende, thans een ruime hal vormt.
Alle stoelen zijn verwijderd; en niet één stukje van de oude
kansel is overgebleven, behalve enkele ijzeren stangen, die ze
ondersteunden. Maar de grafmonumenten van de beroemde
doden wier as het bevat, kunnen het nog een somber en be-
langwekkend voorkomen geven en plechtige herinneringen
opwekken.

DE PAROCHIE VAN DUNFERMLINE

De parochie strekt zich ongeveer acht mijlen in de lengte en
vijf in de breedte uit. Ze bevat naast de koninklijke burcht
van Dunfermline, de steden Limekilns en Charleston, met
Crossford, Halbeath, Crossgates en tal van andere dorpen. Bij
de volkstelling van 1831 bedroeg de bevolking 17.068 zielen.
In het jaar 1755 was, volgens de statistiek van dr. Webster,
het aantal 8.552. Zelfs bij het begin van ds. Erskines bedie-
ning was ze zeer aanzienlijk. In de notulen des kerkerads in
1713 werden de gemeentelieden op 5000 geschat. Uit een
brief die ds. Ralph in het jaar 1719 aan zijn broer, de Eerw.
Philip Erskine, predikant van Knaresdale, schreef, blijkt dat
er toen 'meer dan 5000 te onderzoeken personen tot de ge-
meente behoorden'¹⁾. In 1732 wordt de parochie in de Notu-
len van de Sessie voorgesteld, als bestaande uit 'meer dan
6000 te onderzoeken personen'.

Deze grote parochie bezat tot 1645 slechts één herder, toen
de heren Robert Kay en William Oliphant op dezelfde dag in
het ambt bevestigd werden²⁾. Gedurende enige tijd na de om-
wenteling in 1688 was de kerkelijke toestand, zoals in zovele
andere parochies in Schotland, enigszins verward. Ds. James
Graham, de Episcopale predikant, die in 1687 toegelaten
werd, kreeg toestemming om zijn predikantschap te behou-

1) Men vindt een korte aantekening over deze broeder in 'The Life of Eb.E.', p.
24v. 2) Fernie's 'Hist. of Dunf.', c.3.

den en om in de kerk de diensten te leiden; terwijl de wensen van hen die de voorkeur gaven aan een beslist Presbyteriaanse herder, niet werden genegeerd. Bij een gezamenlijke vergadering van de kerkeraden van Kirkaldy en Dunfermline, op 10 juli 1688 te Kirkaldy gehouden, vinden wij de kennisgeving van een brief betreffende 'de instelling van het ouderling-schap in elke gemeente', gericht aan beide kerkeraden door ds. John Gray, predikant te Dunfermline³⁾. In dezelfde brief verzoekt hij tevens, daar hij niet in staat was om helemaal naar Kirkaldy te reizen, om ook eens hun vergaderingen in Dunfermline en Inverkeithing te houden. Zeer waarschijnlijk bleef deze zwakke dominee niet lang meer in leven. Want op 1 mei 1701 werd de Eerwaarde Hugh Kemp, vroeger ds. van Forgan, als één van de predikanten van Dunfermline toegelaten. Gedurende zijn diensttijd werd de parochiekerk de ene helft van de Sabbat gebruikt door ds. Graham, en de andere helft door ds. Kemp; terwijl laatstgenoemde dan op een andere plaats preekte op dat deel van de dag, waarop eerstgenoemde het gebruik van de kerk opeiste.

Ontmoedigd evenwel door het gedrag van sommige leden, die zich niet aan zijn bediening onderwierpen, nam ds. Kemp een beroep aan naar de kerk van Carnbee, waarheen hij zich later verplaatste in het jaar 1705. Ook al werd ds. Graham 'door de commissie van de Algemene Synode wegens arminianisme afgezet, alsook om verzuim van zijn predikantsplichten'⁴⁾, schijnt er toch geen andere dominee te Dunfermline bevestigd te zijn voor de dood van die geestelijke in 1710⁵⁾. Spoedig daarna werden er echt maatregelen getroffen om in de geestelijke noden van de parochie te voorzien. Ds. Thomas Buchanan werd toegelaten voor de eerste predikantsplaats op 30 november 1710 en ds. Erskine, zoals al geconstateerd, werd ongeveer acht maanden later als tweede predikant bevestigd.

3) Kerkeradsnotulen van Kirkaldy. 4) Browns 'Gospel Truth', p.44, noot; 2e ed. 5) MS (= handschrift) van Inglis.

Zich ten volle bewust van zijn belangrijke taak, legde zich deze toegewijde dienstknecht van Christus met onvermoeide ijver, tegelijk toe op de gewijde studie én op de praktische verrichtingen, die bij zijn ambt behoorden. Welke vorderingen hij vroeger al gemaakt mocht hebben, thans verdubbelde hij zijn ijverige pogingen ter verkrijging van kennis, en vooral op het gebied van de theologische studie in haar diverse vertakkingen. Omvangrijke theologische stelsels werden zorgvuldig doorgenomen en vele Schriftverklaarders geraadpleegd, onder wie hij de voorkeur schijnt te hebben gegeven aan die zo algemene favoriet, Matthew Henry. Ofschoon zijn Dagboek niet regelmatig aangeeft welke boeken hij las, vermeldt hij er zo nu en dan toch wel. Owen, Manton, Flavel en Boston behoorden tot de auteurs, die hij bijzonder hoogachtte⁶⁾. Herhaaldelijk gaf hij zijn instemming te kennen met een werk van ds. Boston, dat thans waarschijnlijk te veel over het hoofd gezien wordt, nl. zijn uitnemende traktaat over het Verbond der genade. Ergens spreekt hij van de troost, die hij in een uur van neerslachtigheid putte uit een bemoedigend gedeelte van dat werk, nl. betreffende het feit, dat alle beloften oorspronkelijk aan Christus gegeven zijn, als Hoofd van Zijn volk. Hier volgt dit gedeelte:

"21 juli 1739. Hetgeen mij in die tijd deed herleven, was een woord van ds. Boston over het Verbond, vooral wat betreft de belofte, die Christus gegeven werd, en hoe het geloof versterkt kan worden door het zien op de belofte. Ook al doen zich geweten-verwoestende zonden voor, om alle grond op hoop of verwachting de ziel te ontnemen, wanneer zij op zichzelf ziet..., toch, wanneer men pleit op de belofte, als aan Christus gedaan, Die waardig is en om Wiens wil God deze

6) Het Dagboek noemt ook de volgende schrijvers: Bates, Durham, Hutcheson, Jenks, Preston, Morning Exercises, De Groot op 'de Waarheid des Christendoms', Gurnall over 'de Listen des satans', Brown en Watts over het gebed, Vine over de sacramenten, Doddridge over 'de zielszorg', Rollock's preken, Hogg over de H. Geest, Clarendons 'History', De Laune's 'plea for Non-conformists', de Bishop van Cork over 'the Human Understanding', enz.

zaak behoorde te doen...., dan schept men hoop en wordt de ziel versterkt. Door dit middel, zeg ik, werd ik vooral in het verborgene, ertoe gebracht om weer op Gods heilige tempel te zien”.

BIJBELLECTUUR EN -STUDIE

En toch was de Bijbel zelf hét boek, dat hij hoogachtte, las en bestudeerde, meer dan alle andere. Tot deze zuivere fontein van geheiligde waarheid begaf hij zich dagelijks met nieuwe opgewektheid, in de wetenschap dat haar heilzame wateren er evenzeer op berekend waren om zijn eigen ziel te verfrissen, als om hem in rijke mate toe te rusten tot onderricht en vertroosting van anderen. Terwijl hij aandachtig de geautoriseerde Engelse vertaling doornam en vele grote stukken eruit van buiten leerde, verwaarloosde hij de grondtekst niet. Eén van zijn aantekenboeken bevat een gedeeltelijke afkorting van een Hebreeuwse grammatica. Aan deze studie begon hij, zoals vastgesteld is, op 29 februari 1716, om zich nauwkeuriger daarop toe te leggen dan hij vroeger gedaan had.

Zijn vreugde in de studie was hartelijk en volhardend. Het Dagboek bevat herhaalde betuigingen van spijt over onderbrekingen, die een bezoeker hem bereidde. En vaak ging hij door met lezen en schrijven tot het middernachtelijk uur, ja soms tot 's morgens drie of vier uur. Echter werd al deze onvermoeide arbeid geheiligd en verzoet door het gebed. Terwijl hij een voorbeeldige ijver betoonde bij het gebruik der eigen middelen om zijn talenten te beschaven en zijn intellectuele kennis te vergroten, werden vermoedelijk weinige predikanten in staat gesteld om een nederiger en absolute afhankelijkheid van Gods Geest te bewaren, tot leiding, kracht en zegen op het werk. Zijn vertrouwen op Gods hulp blijkt uit dit extract: "Donderdag 7 oktober 1731. Na de lezing van Psalm 37 met enige opmerking, ondervond ik in het gebed hulp om in Christus op God te zien, in een weg van vertrouwen en geloof in Hem. Ik wist niet of ik mijzelf mocht zien, als behorende tot het getal van de rechtvaardigen, van wie in die Psalm sprake is. Toch sprak ik: "Ook al bezit ik geen rechtvaardigheid

of kracht in mijzelf, ik verlang ernaar om hierop beslag te leggen, - dat ik stellig "in de HEERE gerechtigheid en sterkte bezit"; en ziende op Hem als de Verzoening voor mijn zonde, en op Zijn bloed als de verzoening, versmolt mijn hart liefelijk in tranen". Op deze grond mocht ik zien op de vervulling van Gods belofte; en mijn hart was voldaan dat de belofte van Gods Geest dagelijks, ja 'ieder ogenblik' vervuld moest worden. - Ook waren mijn ogen op Hem geslagen om een woord voor deze dag, daar ik preken moest en niet wist over welk onderwerp. Ik preekte toen over Ps. 104 : 34: "Ik zal mij in den HEERE verblijden". Na het middagmaal zonderde ik mij af om te bidden en werd opnieuw geholpen om de Geest te smeken, of Hij als een fontein wilde zijn, die opsprong en mij elk ogenblik bevochtigde, en ik mocht uitzien naar de trouwe Belover. Bij het zoeken hiernaar smolt mijn ziel".

Zijn oefeningen op 8 oktober, de dag onmiddellijk daarop, worden als volgt meegedeeld: "Tegen het einde van deze avond, toen ik in gebed was, woeien er enige briesjes van Gods Geest aangenaam om mijn hart; (dat betekende) zoete vrijheid om mijn hart voor God uit te storten. Nadat ik de mensen buitens- en binnenshuis voor de Heere gebracht had, vooral toen ik de Heere smeekte om mijn bediening in Dunfermline te willen zegenen en aan Zijn Woord te willen denken: 'Zie, Ik ben met u', en om te zegenen wat ik verder zou prediken, ja *alle dingen die in Christus' handen zijn*, of Hij daarvan een bewijs wilde geven door krachtig in velen te werken..., toen mocht ik om de Geest smeken, om mij voortdurend te bedauwen en mij te bewaken. In het besef van mijn volstrekte zwakheid en onbekwaamheid om van mijzelf staande te blijven, mocht ik mijn hart uitgieten voor God, om Hem te verzekeren dat, al riep Hij mij om Hem te verwachten, ik toch geen ogenblik Hem kon verwachten, tenzij Hij mij 'elk ogenblik' bedauwde. Ik mocht om bijstand en zegen vragen, om kracht en moed voor mijn werk in de samenkomsten der gemeente, daar de Heere mij riep tot de bediening daarvan; mij bewust dat mijn bezwijkende geest onbekwaam was voor enig werk, indien de Heere niet met mij wilde zijn". Op de ochtend van de Dag des Heeren placht hij dikwijls de

troon der genade te naderen, met gevoelens van diep berouw en met ernstige verlangens naar Gods tegenwoordigheid en hulp bij de ambtelijke bediening in het heiligdom.

"Sabbat, 16 april 1732. Na vanmorgen te hebben gelezen, ging ik in gebed, in het besef van mijn nietigheid en onwaardigheid, laagheid en verdorvenheid, en kende ik mijzelf een 'beest voor God' en niets dan bezoedeld en opstandig stof. En toch zag ik op God als een oneindige, eeuwige en onveranderlijke Geest, Die van eeuwigheid tot eeuwigheid God is, en altoos Dezelfde en Die Zichzelf in Christus openbaart. En daarom beleed ik met heilige eerbied en vreugdetranen mijn hoop op het Woord, en mijn hoop op de Geest, omdat Hij gezegd heeft: 'De springader des waters zal opspringen tot in het eeuwige leven'; en mijn hoop op Zijn nabijheid, omdat Hij gezegd heeft: 'Zie, Ik ben met u'. Naar ik denk schonk Hij mij enige gemeenschap met Hem in een weg van geloof, en ik mocht onder tranen uitroepen: 'Heere, ik geloof, kom mijn ongelovigheid te hulp'. Ik werd op een bepaalde gevoelige manier geleid tot een gezicht van mijn nietigheid en van Gods algenoegzaamheid, teneinde alle vertrouwen op het vlees af te leggen en mijzelf alleen tot de Naam des Heeren te begeven, om daar te rusten en mijzelf neer te leggen". Het gevolg van deze diepe zelfverfoeiing en ernstige smeking op die Sabbatsmorgen was vol troost. Want hij voegt er aan toe: 'Vandaag werd ik geholpen bij de prediking'.

ZIJN VROOMHEID

Zelfs al was hij intensief aan de studie of aan het schrijven, toch was zijn ziel geschikt om naar de hemel op te stijgen in geestelijke overdenking en heilige begeerten. Toen hij zich eens voortdurend op het Avondmaal des Heeren voorbereidde, sprak hij daarom: 'Vandaag studeerde ik voor de (te houden) plechtigheid; en terwijl ik nadacht en schreef, werd mijn hart soms omhooggevoerd bij het aanschouwen van het Lam, Dat in het midden des troons is'.

Terwijl Gods genadige tegenwoordigheid de inhoud vormde van zijn volhardende en onophoudelijke gebed, liet hij toch

niet na - toen zijn gebeden zo gunstig verhoord werden - om Gods goedheid te erkennen met gevoelens van levendige dankbaarheid. Aldus vermeldt hij, aan het slot van de eerste dag der week, zijn verplichtingen voor de hem geschonken hulp, in de volgende woorden: "Vanmorgen kreeg mijn hart, na het lezen (der H. Schrift) meer vrijmoedigheid in het gebed en ik smaakte veel zoetheid in mijn geest, toen ik op God zien mocht in de belofte en ik op Zijn verbond en volmaaktheid mocht pleiten. Ik mocht op Hem zien om Zijn tegenwoordigheid in mijn dienstwerk (te ervaren). En toen ik naar de kerk ging, kreeg ik enigszins een gelovig gezicht op Christus als Middelaar en Voorbidder, en werd ik van binnen bij het publieke gebed ondersteund, en evenzo bij de prediking over Rom. 8 : 34: 'Die ook voor ons bidt'.

ZIJN PREDIKING

Verlevendigd door deze godvruchtige geest en ondersteund door hulp uit de hemel - hem overvloedig verleend op zijn vurige, gelovige gebeden -, was hij 'tijdig en ontijdig' bezig de blijde boodschap van Gods genade te verkondigen. Zijn collega en hij preekten geregeld op Sabbat des voor- en des namiddags en in het algemeen ook des avonds, en dan nog op donderdag, terwijl een ieder zijn beurt bij het werk vervulde. Wanneer er zich omstandigheden voordeden die de donderdag minder geschikt maakten voor de mensen, dan werd er een andere dag gekozen.

Ds. Erskine's preken waren echt Evangelisch, bevindelijk en toepasselijk. Op enkele uitzonderingen na werden ze volledig uitgeschreven, en waren de vrucht van veel onderzoek en overdenking. Het kruis van Christus was het grote thema, waarop hij het liefst inging en nadruk legde; en wat dan ook het onmiddellijke onderwerp van de preek zijn mocht, hij wist goed, hoe deze verband houden moest met de Persoon, de rechtvaardigheid en de genade van de Zaligmaker. Te zelfder tijd bevatte zijn prediking een grote verscheidenheid van onderwerpen; en met veel gemakkelijkerheid kon hij Schriftuurlijk onderricht geven, met een geslaagde toepassing op

elke gelegenheid. Onder vele bevredigende bewijzen van het feit, dat hij in het bezit was van dit zeer nuttige talent, blijkt dit uit tal van lange tekstregisters, zoals die vlug opgeschreven zijn in sommige aantekenboeken en ingedeeld zijn naar de verschillende tijden waarvoor ze werden uitgezocht. Eén groep bv. heet 'Teksten voor gewone Sabbatten', een andere 'Teksten voor werkdagen', een derde 'Teksten voor vastendagen', en een vierde groep draagt als titel 'Teksten voor sacramentsvieringen'.

In overeenstemming met de heersende praktijk der Schotse geestelijkheid, althans van die tijd, beschouwde hij de uitleg van een deel der Heilige Schrift op de Dag des Heeren als een wezenlijk deel van de (ere)dienst. In de vroegere jaren van zijn ambtsbediening verklaarde hij – zoals zijn handschriften ons duidelijk maken – de Evangelieën van Mattheüs en Markus, en de Handelingen der Apostelen, en later ging hij verder om de Apostolische Brieven uit te leggen.

AVONDMAALSBEDIENING

Het Heilig Avondmaal werd te Dunfermline voor de eerste maal na ds. Buchanans komst en ds. Erskine's bevestiging bediend op zondag 14 augustus 1712, en voor de tweede keer op 7 juni 1713. Bij de eerste keer had ds. Buchanan de leiding en bij de tweede ds. Erskine⁷⁾. Die heilige instelling werd in het vervolg eenmaal per jaar bediend, tenzij bijzondere omstandigheden dat onmogelijk maakten. Doordrongen van het gewicht van dit christelijke feest en verlangend, dat uit genade onsterfelijke zielen buitengewoon beweldadigd zouden worden door de verenigde werking van de leer des kruises én van de dierbare gedenktekenen van verlossende liefde..., bereidde de hoofdpersoon van dit verhaal zich voor op de publieke taak, niet alleen door flink te gaan studeren, maar ook door bijzonder plechtige en aanhoudende smeekgebeden. Dienovereenkomstig geeft hij, toen de sacramentsviering van 1732 vlak voor de deur stond, de volgende aanteken-

7) MS. by Inglis.

ning van zijn oefening:

"Woensdag 6 juni". Vanmorgen had ik na het wakker worden bepaalde gedachten, dat dit wel eens de laatste Avondmaalsbedieningspreek zou kunnen zijn, die ik nog zou mogen houden, en ik werd er door aangedaan. Ik las Psalm 67 met enige toepassing en aandoening, en bad daarna en had in het gebed mijn hart uitgestort. Ik mocht met Hem worstelen om Zijn beloofde tegenwoordigheid en om Zijn Geest en zegen. Ik zocht vooral bij deze gelegenheid Zijn tegenwoordigheid en bad, of Hij de Geest wilde zenden om Christus te verheerlijken als het Lam in het midden des troons, en daarmee gaf ik mijn hoop te kennen".

Zijn gebeden werden in die Avondmaaltijden vaak met een genade verhoord. Gedurende een groot tijdvak van zijn bediening kwamen er menigten christenen uit andere parochies, ja zelfs uit verre delen van het land, naar Dunfermline ten tijde van de Avondmaalsviering, om in haar weldaden en vertroosting mee te mogen délen. Het getal bezoekers was vaak van dien aard, dat het totaal ondoenlijk was om ze allen van een goede huisvesting te voorzien. En niet weinigen brachten de gehele nacht op het kerkhof of aan de oevers van het aangrenzende stroompje door, waar zij zich onderhielden met vrome gesprekken en gebeden. Naar de geestelijke verkwikking die zij ondervonden, wordt door mevr. Balderston verwezen in de volgende regels van haar Dagboek; en daar noemt zij ook de namen van de predikanten die haar broer terzijde stonden, en de onderwerpen van hun preken, bij twee soortgelijke gelegenheden gehouden.

"Begin juli 1720 ging ik naar Dunfermline. Het H. Avondmaal zou daar bediend worden. Des donderdags was er een vastendag. Ds. John Hepburns tekst was Jes. 53 : 7. De predikant van — preekte over Joh. 11 : 55. Ds. Bathgate hield een lange preek, met als tekst, 1 Kor. 11 : 31. Die van ds. Brisbane was ..... Op zaterdagavond handelde ds. Bathgate over dezelfde tekst als hij behandelde op donderdag. Mijn broer hield de bedieningspreek; zijn tekst was Zach. 13 : 7. 's Avonds was de tekst van zijn collega, ds. Wardlaw, Ps. 95 : 2. Die van ds. Currie des maandags, ging over .....,

en die van ds. Hamilton was Mark. 16 : 16. Zelf leefde ik veel in het donker, al dacht ik wel dat de Heere aan die plaats was; en het verkwikte mij later te mogen horen, dat velen bij die viering hun banden hadden losgemaakt”.

”19 augustus 1721. Het sacrament van des Heeren H. Avondmaal werd (bediend) in Dunfermline. Ik ging des woensdag op reis, en had een erg ruwe dag vol regen en wind. En toen ik bij het (Queen's) Ferry⁸⁾ kwam, woedde er een hevige storm op zee, zodat ik daar de hele nacht bleef. Maar de volgende morgen was het weer zo verschrikkelijk, dat ik niet wist wat ik doen zou. Ik was er zeker van, dat ik een roeping had om naar die plaats te gaan. Het is gevaarlijk om de hand aan de ploeg te slaan en terug te kijken. Alle preken (op de Vastendag nl.) waren al gehouden, eer ik aankwam. Des zaterdags was de tekst van ds. Wilson, predikant te Perth, Ps. 27 : 4. Die van ds. Hamilton uit Airth, was 1 Tim. 1 : 13: ”Die te voren een godslasteraar was en een vervolger en verdrukker; maar mij is barmhartigheid geschied”. Ik mag zeggen: tot mijn gezegende ervaring, en zoals er staat in Jer. 32 : 27: ”Zie, Ik ben de HEERE, de God van alle vlees; zoude Mij enig ding te wonderlijk zijn?” Nee, toch niet! Want Gij zijt een God, Die wonderen werkt. De tekst van ds. Williamson's avonds was Ps. 27 : 8: ”Mijn hart zegt tot U: Gij zegt: Zoek Mijn aangezicht; ik zoek Uw aangezicht, o HEERE”. Heere, Gij Die alle dingen weet, weet dat mijn ganse ziel dat gezegd heeft. Ik verkeerde in een grote neerslachtigheid, onder een gevoel van mijn eigen leegheid, maar toch kreeg ik een gezicht op de volheid die in Christus is, welke mij zou gaan dagen op Zijn eigen tijd en wijze; hetgeen ik moest verwachten met het woord uit Joh. 13 : 7: ”Wat Ik doe, weet gij nu niet, maar gij zult het na dezen verstaan”. Dus bemerkte ik, dat dit een te wachten en te geloven gemeenschap voor mij zijn moest: weinig in de hand, maar veel in hope. Toen ik aan Tafel ging, zong de gemeente uit Ps. 22 : 27: ”De zachtmoedigen zullen eten en verzadigd worden”, enz., en ik dacht aan Amos 5 : 4: ”Zoekt Mij en leeft”. Nog

8) = veer.

steeds was ik aan het zoeken, maar nog steeds miste ik dat gevoel van tegenwoordigheid, waar ik zo naar verlangde. Maar mijn Heere is wijs en weet, wat het beste voor mij is. Des avonds was de tekst van mijn broer, Hooglied 2 : 16 en 6 : 3: ”Mijn Liefste is mijn, en ik ben Zijn; ik ben mijns Liefsten, en mijn Liefste is mijn”, zodat de Bruid zowel vooruit als achterwaarts sprak. Hij hield een aangename, lange preek – dat ondervonden velen tot hun zoete ervaring! –, en ik ook. Hoewel ik geen preken onthouden kan, toch weet ik, bij het licht van de Geest in het Woord, wat mij uit vrije gunst door God geschonken is. En ik zal nooit dat ”Mijn Liefste is mijn en Ik ben Zijn” vergeten. Des maandags was de tekst van ds. Logan, Hand. 1 : 5, en ds. Hamilton preekte nogmaals over 1 Tim. 1 : 13”.

In een preek, gehouden vóór de viering van het Avondmaal in juli 1743 zinspeelt ds. Erskine zelf dankbaar op die bemoedigende bewijzen van *Gods tegenwoordigheid*, welke aan hem en zijn volk bij soortgelijke plechtigheden in vroegere dagen van zijn bediening geschonken werden. ”Heeft God Zijn Naam niet verklaard”, vraagt hij, ”en Zijn volk niet behouden, door onder ons een lieflijke ervaring te geven van Zijn krachtige nabijheid, juist in onze dag, inzonderheid bij plechtige Avondmaalsvieringen? Ik herinner mij dat bij de eerste viering in Dunfermline, nadat de Heere mij in Zijn heilige voorzienigheid aan deze plaats gebracht had, dat Hij mij ertoe leidde om des avonds over deze tekst te spreken: ”En de naam der stad zal van dien dag af zijn: DE HEERE IS AL-DAAR”, Ez. 48 : 35. Hoewel velen, hier (tegenwoordig), toen nog niet (weder)geboren waren, toch zijn er veel mensen getuige om te verzekeren dat van de ene tot de andere tijd, en van het éne Avondmaal tot het andere Avondmaal, het Gode behaagd heeft om iets van Zijn heerlijkheid te doen blijken. Hij zaligde, Hij openbaarde Zichzelf, Hij verklaarde Zijn Naam. Daarom bent u Zijn getuigen, dat Hij God is, dat Hij de God van Bethel is, dat Hij dezelfde God, dezelfde onveranderlijke God is”⁹⁾.

9) Preek over Jes. 43 : 12 (ed. Kool), dl. IX, p. 287.

Thans dient gewezen te worden op zijn nauwgezette aandacht voor de meer persoonlijke plichten van zijn ambtsbediening. In de brief aan zijn broer Philip, waarnaar al eerder verwezen werd..., noemt hij een aantal omstandigheden die op zijn werkzaamheden slaan; na de omvang van zijn opdracht te hebben besproken, voegt hij er aan toe: "Toch plegen wij, mijn collega ds. James Wardlaw en ik, de mensen geregeld éénmaal per jaar te bezoeken en te onderzoeken, naast ons andere pastorale werk". Zelfs voor twee predikanten was het jaarlijks – met verenigde kracht – volbrengen van het publieke onderzoek en het huisbezoek in zo'n uitgestrekte en volkrijke gemeente een zeer zwaar werk. En velen die geenszins beginselloos zijn, zal het in werkelijkheid zwaarder schijnen dan dat men het met wijsheid kan ondernemen. Maar vrome ijver spant zich graag in, en een gewillige geest overwint duizend moeilijkheden. Ook was Ralph Erskine niet minder verlangend om Gods nabijheid en zegen te genieten, terwijl hij deze nederiger werkzaamheden moest verrichten, dan wanneer hij de publieke bediening op de Sabbat waarnam. Op een vrijdagavond zegt hij: "Ik legde bezoeken af te Pittencrieff en alvorens ik wegging, verwachtte ik de Heere om Zijn zegen en leiding". Een nauwkeurige lijst van onderwerpen die zijn geboden bevatten, op een dinsdagmorgen, noemt ook het volgende artikel: "Gedachtig dat ik vandaag het onderzoek beginnen moest, mocht ik tot Hem opzien Die gezegd heeft: 'Zie, Ik ben met u', en mocht ik smeken om Zijn beloofde nabijheid zowel bij het begin als bij de voortzetting van dit werk; wetende en belijdende dat het werk mij slechts onaangenaam en onnut, en zonder nut voor het volk zou zijn, als Hij niet met mij was; en ik verlangde te mogen hopen op Zijn tegenwoordigheid omwille van Zijn eigen belofte, en op Zijn Geest als een Geest van licht, leven, vrijheid en macht". Enkele weken later op maandagmorgen geeft hij het volgende verslag van zijn oefening: "Vandaag ging ik naar Masterton, om te onderzoeken. Onderweg mocht ik, al rijdend (nl. op een paard, v.d. Hr) bidden en mijn overdenking van God was liefelijk. Ik vroeg Hem, of Hij mij bij mijn werk wilde helpen. Ik

dacht dat Hij, als Hij met een arme ziel erbarmen wilde hebben, meer eer zou ontvangen dan van de zon, maan en sterren, nl. de eer van Zijn genade en barmhartigheid, en ik mocht opzien naar een belovend God".

Zijn *publieke onderzoeking* schijnt over 't geheel goed te zijn bezocht. In plaats ook dat hij de onverschilligheid van zorgeloze personen als een voorwendsel zag om zijn eigen inspanning te verminderen, trachtte hij door uiterst opwekkende vermaningen ze wakker te schudden uit hun verderfelijke valse gerustheid. De volgende berisping, die hij van de kansel aan het slot van de publieke eredienst toediende in het jaar 1717, kan niet alleen dienen als een voorbeeld van trouw – leerzaam voor zieleherders! –, maar ook als een plechtige waarschuwing, die in onze tijd de serieuze aandacht verdient van onwetende en nalatige toehoorders.

"Ik constateer dat het gewoonlijk de meest onkundige mensen zijn, die het meest afkerig zijn van deze onderzoekdagen. Die middelen tot kennis echter, die ge thans bezit, zullen op de (Oordeels)dag des Heeren éénmaal tegen u getuigen. Opzettelijke onkunde is, wanneer de mensen de middelen hebben om tot kennis te komen, een zonde die een dubbele en vreselijke verdoemenis zal meebrengen. "Het is een volk van geen verstand. Daarom zal Hij Die ze schiep, geen medelijden met hen hebben, en Hij Die ze geformeerd heeft, zal hun geen genade bewijzen". Mensen kunnen soms beter gebouwd en gesticht worden door één onderzoek dan onder tien preken. En als de mensen deze middelen veronachtzamen, laat dan hun bloed op hun eigen hoofd komen! Wij kunnen tot God gaan en zeggen: 'Heere, wij zouden graag die mensen onderwezen hebben, zoals wij – dank zij Uw genade – in staat zijn dat te doen, maar zij wilden niets van ons onderricht weten. Zij verwaarloosden de middelen tot onderricht, en gaven niets om onze pogingen, zodat het niet onze schuld is, als zij in hun onkunde omkomen en verdoemd worden vanwege het verwaarlozen van de grote zaligheid'. Bedenk eens, wat onze Meester sprak: "Wie u verwerpt, verwerpt Mij, en wie Mij verwerpt, verwerpt Dengene Die Mij gezonden heeft". Ik vind hen het ergst onder u allen, die totaal niets om predikanten

of genademiddelen geven, als zij goed gezond zijn, maar die toch om predikers en genademiddelen roepen, wanneer de klamme hand des doods u aangrijpt. Ik verzeker u, dat het een slecht-gekozen tijd is, als ge mogelijk geen kracht meer bezit om tot ons te spreken en wij geen tijd meer hebben om tot u te spreken; en God kan uw geweten met verschrikking laten vervullen en over u loeien, totdat gij én uw geweten samen gaan loeien te midden van de duivelen en verdoemde geesten in de bodemloze afgrond. Heren, ik houd er niet van om over hel en toorn te preken; maar ik zie zovele mensen zich in die richting voorthaasten - daar zij de weg naar de hemel veronachtzamen -, dat ik er van overtuigd ben, dat gij als ge in de hel zijt, geen reden zult hebben om te beweren, dat ge dan ook een predikant hadt, die u nooit had aangezegd waar u naartoe zou gaan. Ja, ge zult veeleer reden hebben te zeggen: 'Onze predikanten spraken tot ons over die plaats der pijniging. Maar wij geloofden dat nooit, en ook namen wij geen enkele maatregel om dat te voorkomen of om de toekomstige toorn te ontvlieden'. Verder zal ik thans niets meer zeggen''.

AANDACHT VOOR DE JEUGD

Te midden van zijn vele aandacht voor de opgroeiende (jonge) mensen, verloor deze dienaar van Christus de lammeren der kudde niet uit het oog. Afgezien van het feit, dat hij ze, mét anderen, onderrichtte en aanspoorde bij zijn geregelde huisbezoeken en publieke onderzoek, schijnt hij, althans op bepaalde tijden van zijn bediening, wekelijks uitsluitend voor de jeugd te hebben gecatechiseerd. Zijn korte aantekeningen bij voorbeeld, over de manier waarop hij zijn tijd besteedde in het voorjaar 1733, bevatten uitspraken als de volgende, geschreven soms op maandag, soms op woensdag: "Vandaag onderzocht ik de stadskinderen volgens het op Sabbat voorgestelde". "Ik onderzocht de kinderen in de kerk". Ook bevat één van zijn aantekenboeken een lijst van vragen en een toespraak, die ons een beeld geven van zijn duidelijke, ernstige en toegenegen manier om het opgroeiende geslacht een vroegtijdige godsvrucht in te prenten.

VRAGEN AAN JONGE MENSEN

1. Zijn jullie zo jong, dat je niet ziek kunt worden en sterven? Worden jongelui van dood en graf ontheven? Wat bezitten jullie, boven hen die ouder zijn..., om te verhinderen dat het graf jullie opslokt? Hebben jullie nooit kinderen zien liggen in het koude stof?
2. Zijn jullie nog zo jong, dat ge niet naar de hel kunt gaan? Want zoals je wel weet, behoort het tot de eerste vragen die jullie ouders je leert, dat nl. alle verkeerde kinderen naar de hel gaan. Vele jongeren zijn (al) in de hel, die hun tijd wegvloekten en wegzwoeren en die hun tijd (ter bekering) maar uitstelden (Job 36 : 14): "Hunne ziel zal in de jonkheid sterven, en hun leven onder de schandjongens" (Eng. vert.: "Zij sterven in de jeugd, en hun leven is onder de onreinen").
3. Kunnen jullie te vlug goed worden? Kunnen jullie te snel God liefhebben en op je ziel acht geven? Kunt ge te vlug zeker zijn van de hemel; of het te vlug eens worden met Gods oproep om aan je Schepper te gedenken, en Hem vroeg te zoeken?
4. Wat is beter, jullie jeugdtijd aan God of aan de duivel geven? Zou het iemand betamen om op dit punt (tegenover een aardse ouder) te zeggen: 'Vader, ik zal tegen u opstaan, nu ik nog jong, en u gehoorzamen, als ik oud ben?' En zult ge dat dan tegen God zeggen?
5. Is niet de jeugdtijd de gewone tijd om je te bekeren? De bekering van een oud zondaar is een wonder, dat God slechts nu en dan werkt. 'Een jeugdige heilige en een oude duivel' is een verkeerd spreekwoord; want een jonge duivel kan een oude Beëlzebul worden.
6. Is het niet aangenamer voor God, wanneer ge jong tot Hem komt? "Ik heb lief die Mij liefhebben; en die Mij vroeg zoeken, zullen Mij vinden", Spr. 8 : 17; "Zo zegt de HEERE: Ik gedenk der weldadigheid uwer jeugd", Jer. 2 : 2. Het behaagt God zo, wanneer Hij jongeren hoort bidden en loven en hen in Christus ziet geloven en wenen om de zonde. God neemt die ongehoorzaamheid kwalijk, die men Hem betoont van de jeugd af tot de volwassen leeftijd toe: "Dit is uw weg van uwe jeugd af, dat gij Mijner stem niet hebt gehoorzaamd", Jer.

O dan, stelt het niet uit. Door vroeg te beginnen, zult ge een menigte zonden en een massa verdriet voorkomen. U zult een voorraad gebeden en een voorraad genades hebben opgelegd. Vreest toch dat woord uit Job 13 : 26: "Gij schrijft tegen mij bittere dingen, en Gij doet mij erven de misdaden mijner jonkheid".

Overweegt toch, dat ge in uw natuur vergiftigd zijt; besmet, zodra gij geboren, ja toen ge ontvangen werd. Ge draagt plekken van melaatsheid aan uw hart. Kunt ge dan (de bekering nl.) uitstellen, terwijl deze ziekte uw ziel verteert? Kunt ge dan bezorgd zijn voor vele dingen, en het Ene nodige vergeten? Overweegt ook eens, welk een grote eer en geluk het betekent om 'een oud discipel' te zijn! O, hoe troostvol zal het zijn, als ge het gewicht van de kroon der heerlijkheid en de rijkdom van uw klederen, overeenkomstig uw dienstjaren, ervaart.

Als iemand zegt: "U zou mij godsdienstig willen zien, maar ik heb geen kracht, ik kan niets doen, zelfs nog niet iets goeds denken", dan *antwoord* ik: "Kunt gij dan wel zweren en liegen, en beweert ge dat ge niet kunt (Bijbel)lezen en bidden? Dacht u dan, dat God met zo'n uitvlucht genoeg zal nemen? Of kunt ge daarmee uw eigen geweten sussen, door te denken dat ge alles gedaan hebt, wat u kan of behoorde te doen? Heeft God geen voldoende reden om u te verdoemen, omdat ge niet gedaan hebt wat u kon en wat u mag doen? Beweer dus maar nooit, dat ge er niet toe in staat was, wanneer u niet deed wat u kon".

Christus' klacht klinkt: "Gij wilt tot Mij niet komen, opdat gij het leven moogt hebben", Joh. 5 : 40. Als u nu vraagt: Hoe zullen wij dan tot Hem komen? dan luidt het antwoord in vers 39: "Onderzoekt de Schriften; want gij meent in dezelfde het eeuwige leven te hebben; en die zijn het, die van Mij getuigen". Dus één van de manieren om tot Christus te komen, is het lezen en onderzoek van de Schriften. Het gebed is een andere manier. Allen die tot Christus kwamen om hulp en genezing, kwamen biddend, als de blindgeborene: "Jezus, Gij Zone Davids, erbarm U mijner"; of als de melaatse: "Hee-

re, indien Gij wilt, Gij kunt mij reinigen"; of als Petrus, toen hij op het punt stond in de wateren te verzinken: "Heere, behoed mij!" Weliswaar kan men niet tot Christus komen dan door het geloof en door te geloven, en evenmin kan iemand tot Christus komen, tenzij de Vader hem trekke. Maar toch, zoals de gewone weg, welke het geloof inslaat om tot Christus te komen, bestaat in de plicht van lezen en bidden, zo is het gewone kanaal waarlangs de trekkende kracht van de H. Geest loopt, het gebruik van deze werkelijke middelen. Laat daarom jong en oud nauwgezet zijn bij het lezen en bidden, en dus bij het komen tot Christus in die weg, waarop Hij er al duizenden ontmoette; en op die weg zal Hij misschien op de één of andere tijd tot u zeggen: "Toen gij onder den vijgeboom waart, zag Ik u". En als ge in die weg volhardt, zegt Hij mogelijk tot u, hetgeen Hij tot Nathanaël zeide: "Gij zult groter dingen zien dan deze" (Joh. 1 : 50). "Roep tot Mij, en Ik zal u antwoorden en Ik zal u bekend maken grote en vaste dingen, die gij niet weet", Jer. 33 : 3. Want de dingen die Hij voor de wijzen en verstandigen verbergt, openbaart Hij de kinderkens, Matth. 11 : 25.

BEZOEKEN AAN ZIEKEN, ENZ.

Beïnvloed zowel door een hartelijk natuurlijk karakter als door een echt christelijk meegevoel, bezocht hij bijzonder graag de zieken, stervenden, rouwdragenden, bestredenen en ongetroosten. Heel wat tijd besteedde hij aan het onderricht en vertroosten van deze medelijdenswaardige schepselen en met het opzenden van gebeden tot God, met en vóór hen. Ergens in zijn Dagboek schrijft hij: "Vanavond, in het verborgene, was mijn hart welgesteld en verruimd. Ik werd ook genegen tot meegevoel met het gezin Gask, dat vandaag een lief kind heeft moeten missen door de dood, daar het - ongeveer zes weken geleden - in een vat heet water viel en nu aan de brandwonden stierf". Ergens anders in dat boek drukt hij zijn deelneming uit bij de rampzalige dood van één van de kosters, die op 28 september 1732, toen hij naar duivenesten zocht, ogenblikkelijk gedood werd bij zijn val van de toren-

spits"¹⁰⁾.

"29 sept. 1732. Toen ik vanavond (van een synodevergadering te Kirkaldy) thuiskwam, trof ik mijn gezin in welstand aan, maar hoorde ik ook van het treurige ongeluk, dat *Charles Pringle*, één van onze koster, overkomen is; hoe hij van de top van een oude torenspits viel en onmiddellijk gedood werd". "30 sept.: Vanmorgen werd ik, na de Schriftlezing, ondersteund in het gebed. Ik ging de vrouw van *Charles Pringle* opzoeken; en des namiddags ging ik naar zijn begrafenis. Zegene de Heere het droevige ongeval aan allen, die erbij betrokken zijn".

"Omtrent deze tijd", zo lezen wij in een bericht, dat gedateerd is: 16 juni 1733, "heerste er een hevige, algemene ziekte vanwege de koude. Vandaag werd ik geroepen om *John Black*, de zoon van onze voorzanger, op te zoeken, zo ongeveer tegen de middag. Ik ging erheen en werd ondersteund en verkwikt bij het gebed voor het kind. Mijn hart werd *lieflijk* vervuld om op de Heere te zien ten behoeve van het kind". Op een andere keer vinden wij hem zeer vurig bidden voor een godvruchtige vrouw op haar sterfbed. "Vanmorgen", schrijft hij, "werd ik opgewekt om de stervende *mevr. Meldrum* te bezoeken; en zoals ik gisteravond zoet in het gebed ondersteund werd, zo werd ik bij mijn gaan naar mevr. M. ondersteund, om met haar te spreken en te bidden; en nadat ik enige tijd bij haar geweest was, ging ik een ander stervend kind van God opzoeken, *Elizabeth Cleland* geheten. Na mijn thuiskomst boog ik de knieën, en werd vooral ten behoeve van mevr. M. ondersteund, om te mogen pleiten op Zijn verbond en belofte. Zij had mij n.l. meegedeeld, dat Hij gezegd had, dat Hij haar "niet zou begeven noch verlaten"; dat Hij gezegd had: "De dag der wrake is in Mijn hart, en het jaar van Mijn verlossen is gekomen" (naar de Engelse vertaling, v.d. Hr). In haar uiterste sprak zij (met Job, v.d. Hr): "Al zou Hij mij doden, zoude ik niet (op Hem) hopen?"; en dat Zijn trouw haar tot een schild mocht zijn. Ik mocht in het verborgene mijn hart, ten behoeve van haar, uitstorten,

10) M.S., door Inglis; in het vervolg afgekort tot M.S.

of Hij - wanneer zij met de stormen op en neer geslingerd werd en geen troost zou vinden - overeenkomstig Zijn belofte wilde handelen, en mijn ziel werd voor haar uitgegoten, en ik hoorde (later), dat zij juist op die tijd sterven mocht. Want zij stierf, nog eer ik mij opmaakte om haar nogmaals te bezoeken. Ik had, toen zij al maar sommige van die woorden herhaalde en ze niet meer drinken kon..., tegen haar gezegd: "Uw ziel leeft van het Woord des levens, dat ware Woord, Dat uit Gods mond is voortgekomen". Ik mocht toen in mijn gebed, smeken of de Geest uitgegoten zou worden op anderen ter plaatse, opdat zij de plaats konden innemen van degenen die Hij wegnam".

Ook al vond hij het ongetwijfeld veel aangenamer om godvruchtigen dan ongodvruchtigen op te zoeken, wanneer zij zich op de drempel der eeuwigheid bevonden, toch betoonde hij, evenals zijn Meester, zijn oprecht medelijden aan de vermetelste zondaars. Het feit dat hij zulke ongelukkigen, wier misdaad hen tot slachtoffer van de publieke justitie maakte, niet vergat..., blijkt uit tal van gedeelten uit zijn Dagboek. "8 febr. 1732. Mijn ogen waren op God gericht in de belofte. Des voormiddags onderzocht ik in de kerk. Des namiddags ging ik naar de gevangenis, en hoorde van een doodvonnis, geveld over één der dieven..., dat op 22 maart voltrokken zou worden. Later, toen de veroordeelde alleen in de gevangenis was, zocht ik hem op en trachtte hem z'n zonde te laten belijden en Gode de eer te geven, maar ik kreeg weinig grond (onder de voeten, = ik bereikte weinig, v.d. Hr).

"22 maart. De Kerkeraad kwam bijeen. James Ramsay, iemand die ter dood veroordeeld werd wegens diefstal, werd hier vandaag terechtgesteld. Toen ik hem begeleidde, mocht ik op de Heere zien en Hem om genade vragen, teneinde in deze aangelegenheid recht te handelen, zoals een dienaar van God betaamt. En toen ik zo met hem meeliep, mocht ik enigermate geloof oefenen op dat woord "Ziet, Ik ben met u!" En toen ik, als eerste, ten aanhoren van de menigte op de stellage bad, werd ik ondersteund. De man was echter een mysterie; want hij bleef de daden ontkennen, waarvoor hij terechtgesteld werd".

De volgende anecdote toont ons zowel zijn christelijke ootmoed als zijn welwillendheid. Tijdens zijn dienstwerk te Dunfermline werd er iemand terechtgesteld wegens diefstal. Hij bezocht die man regelmatig in de gevangenis, om met hem te praten en te bidden. Mét de overheidspersonen begeleidde hij hem naar het schavot. Daar sprak ds. Erskine zowel de toeschouwers als de misdadiger toe; en na beëindiging van zijn toespraak legde hij zijn hand op de borst en sprak de volgende woorden: "Zonder weerhoudende genade zou ik vanwege dit verdorven hart in dezelfde toestand als deze ongelukkige man gekomen zijn" (MS).

PASTORALE BRIEVEN.

De ingewanden van deze teerhartige herder werden vooral bewogen ten behoeve van degenen, wier geest gedrukt werd met smart en verlegenheid met betrekking tot geestelijke zaken. Herhaaldelijk wijst hij in zijn Dagboek op de belangwekkende gesprekken die hij met zulke personen gehouden had; en op de troost, die het aan zijn eigen ziel verschaft, wanneer hij anderen probeerde te vertroosten. Hoe bekwaam hij was "om een woord te spreken met de vermoeiden te rechter tijd", blijkt wel uit de vriendschappelijke brieven, die hij aan sommige bedachtzame personen schreef, die hem om raad vroegen, ook al woonden zij niet in zijn gemeente. Twee van deze mededelingen kunnen hier zonder onwelvoeglijkheid worden gememoreerd. De eerste is gericht aan een dame, van wie wij niets meer weten dan de bijzonderheden, zoals die via deze brief tot ons komen:

"Aan Mevr. Sara Fisher:

Mevrouw,

Uw brief kwam mij aanzienlijk later dan de dag van afzending ter hand, en ook op een moment dat ik ze onbeantwoord op zij leggen moest. Maar onlangs kwam ze mij weer in handen, en achtte ik het mijn plicht om aan uw wens te voldoen, door er iets op te antwoorden. Ik ben blij, dat de Heere enkele van mijn armelijke geschriften voor u heeft willen gebruiken tot vernieuwing en verlevendiging. Intussen lees ik in uw brief,

dat u er bang voor bent, dat ge – ondanks hetgeen ge aan weldaden genoten hebt – niet meer dan een verstandelijke kennis bezit. En tal van andere redenen tot achterdocht ten opzichte van uzelf geeft ge te kennen, waarbij ge van mij verlangt, dat ik heel eerlijk met u zal handelen.

Waarde mevrouw, al is het voor mij moeilijk om over dit punt te schrijven aan iemand, die ik niet verder ken dan hetgeen uw brief inhoudt..., toch zijn er bepaalde dingen in gezegd, die – mits ze mij uit een oprecht gemoed meegedeeld zijn – een bepaalde handwijzing kunnen geven om aan te tonen, dat het zaad der genade werkelijk gezaaid kan zijn, en dat de Heere u bezig is te vernederen, opdat Hij u geneze te bekwaamer tijd.¹¹⁾

Ten eerste. U zegt dat ge de verzegelde getuigenissen van 's Heeren genade mist, die ge naar uw inzicht wel zou bezitten, als ge Hem toebehoorde. Op dit punt is het mogelijk uit barmhartigheid, dat de Heere u de zegels van Zijn liefde, als ook de vertroostende gevoelens ervan onthoudt, totdat ge ze in een zuiverder weg vinden moogt, n.l. door Zijn liefde te geloven. Er staat in Ef. 1 : 13: "Nadat gij geloofd hebt, zijt gij verzegeld geworden". De enige vaste grond des geloofs is het Woord van genade en waarheid, waarover daar gesproken wordt, en niet ons gevoel. De ervaren verzegeling van de Geest der belofte moeten wij niet verwachten, alvorens wij aan het Woord der belofte geloof geven. Want als wij iets zouden hebben, dat op een ervaren van Zijn liefde geleek, voordat wij Zijn liefde geloofden..., dan zouden wij ons geloof kunnen bouwen op voorbijgaande gevoelens, gestalten en invloeden, en niet op het vaste Woord der belofte. Of-schoon het openbare werk des Geestes, namelijk de opening des Woords, aan het geloof voorafgaat, toch komt het verzegelende werk des Geestes pas erna. Velen komen bedrogen uit, die op gevoelens rusten en hun geloof aan Gods liefde niet bouwen op hetgeen God gesproken heeft, maar louter op

11) Deze anecdote werd door wijlen ds. J. Brown uit Whisburn meegedeeld. Ook kreeg ze een plaats in de "Memoir", die voorafgaat aan het boek "The beauties of Ralph Erskine", uitgegeven door ds. Sam. MacMillan.

hetgeen zij hebben ervaren; en zoals die gevoelens op en neer gaan, zo ook hun geloof. Daarom zal het genade voor u betekenen, als de Heere inhoudt hetgeen gij de verzegelende blijken van Zijn liefde noemt..., totdat ge ertoe komt om Hem de eer van Zijn waarheid te geven, door Zijn liefde te geloven, zoals u die in Zijn Woord geopenbaard is; en dan kunt ge de troost ervan verwachten, u verzegeld in en aan uw hart. De bloedvloeiende vrouw kreeg niet eerder een gevoelige ervaring van Christus' kracht, dan nadat zij in geloof de zoom van Zijn kleed aanraakte, Luk. 8 : 43-48. Als u erop rekent en verwacht dat ervaringen uw geloof zullen funderen, dan wordt u dat uit genade onthouden, opdat ge op een steviger fundament zoudt gaan bouwen, n.l. op Christus, zoals Hij spreekt in het Woord, als de *grond* van uw geloof, voordat ge enige ervaring in uw hart krijgt tot *bemoediging* van het geloof. Ten tweede deelt ge mij mee, dat ge anderen hebt horen spreken over zoete gemeenschap met de Heere, en over hun verlangen om ontbonden te worden en met Christus te zijn, terwijl u daarentegen de gedachte aan de dood verschrikte; en tegelijkertijd klaagt ge over doodsheid, koudheid en vleselijkgezindheid, omdat ge vreest de liefde tot Christus te missen, terwijl al die dingen niet behoren tot de vlekken van Gods kinderen. – Geliefde mevrouw, als u eens een gezicht kreeg op de plagen van uw eigen hart en ge werkelijk arm, behoeftig, leeg en vernederd was, onder een gevoel van uw gemis aan alle genade en goedheid in uzelf, opdat Christus en Zijn volheid u des te dierbaarder en welkomer zou zijn..., dan hebt ge het voordeel van degenen, die verrijkt worden met groter genoegens, als zij met hen verheven worden, Matth. 5 : 3-6 en Jes. 46 : 2. Naar ik hoop is dat met u het geval, en wel vanwege hetgeen ge ook in uw brief opmerkt, n.l. dat ge u soms zo kunt verheugen over de leer van Gods eeuwige liefde tot Zijn uitverkorenen, ook al kunt ge uw eigen aandeel daaraan niet zien; en omdat ge er zeker van zijt, dat als ge ooit gezaligd wordt, de kroon op het hoofd van Christus dient te komen. Dit lijkt op de taal van iemand, die God bezig is te vernederen, om te verhogen, en die Hij bezig is te ontledigen om op Zijn tijd te vervullen, vgl. Ps. 9 : 18 en 10 : 17 en 113 : 5-7.

Ten derde, u vertelt dat u tal van verzoeken meegemaakt hebt, maar dat u zich niet kunt herinneren dat er ooit met kracht een belofte (tot u) kwam om u te verlossen. Geliefde vriendin, indien er van tijd tot tijd verlossing voor u kwam, overeenkomstig de belofte, ja zelfs een krachtdadige en genadige verlossing, hetzij plotseling dan wel allengskens – ook al kwam die belofte zelf niet zo krachtdadig of op zulk een manier tot u, als u denkt dat ze tot anderen gekomen is –, dan zou u dankbaar zijn. 's Heeren weg om de belofte aan het hart toe te passen, is voor de één anders dan voor de ander. En toch ken ik weinig verschil tussen een belofte die liefelijk in het hart komt, en een hart, dat liefelijk op de belofte geworpen wordt. Het laatste kan even vast en zeker zijn als het eerste. Indien de belofte slechts in een weg van heilige voorzienigheid tot uw geest gekomen is, hetzij door horen, lezen of nadenken, zodat ge in staat gesteld zijt om ze tot een zaak van gebed en pleiten te maken voor de troon der genade..., dan zou, mevrouw, u tevreden zijn en er God voor danken. Velen zijn bereid om méér van de ervaren kracht en van de zoete invloed(en) af te hangen, waardoor de belofte tot hen komt..., dan van de belofte zelf. En dus, wanneer de kracht en invloed teruggetrokken wordt, dan is het geloof zoek! Zij kunnen niet op Gods loutere Woord rusten, als het brood waarvan de ziel behoort te leven, tenzij zij – als kleine kinderen – er boter en honing van bepaalde zoete invloeden op (gesmeerd) krijgen. Bij bepaalde godzalige zielen behoort deze (on)gesteldheid veelal tot de droeve overblijfsels van een wettisch karakter, die hen meer een grond van geloof en hoop in henzelf doen zoeken en in hetgeen door hen gedaan en in hen gewerkt of ervaren is, dan door uit henzelf uit te gaan tot wat de Heere in Hemzelf is en voor hen gedaan en tot hen gesproken heeft. Geloof is het krachtigst, wanneer het enkel en alleen op de belofte leven kan, zonder steun van de zintuigen. Tracht dus, mevrouw, door genade, op een belovend God te vertrouwen, door geloof te schenken aan Zijn waarheid; en dan zult u Hem op Zijn eigen tijd, als een vervullend God leren kennen, Die aan uw hart vertroosting schenkt. Zoek dus rust, niet slechts in de stromen van zegeningen en

vertroostingen die van Hem komen en vaak wisselen..., maar in Hemzelf, als de Fontein Die altijd Dezelfde is.

Maar naar ik vrees, heb ik al te veel aangedrongen. Als u wilt dat ik u nog iets van het door mij geschrevene nader zal uitleggen, dan kunt u mij dat door opnieuw te schrijven, laten weten. Ik heb allerm minst getracht u te vleien. Want ik heb geen enkele verzoeking om dat te doen, daar ik u in het geheel niet ken, buiten hetgeen u mij meegedeeld hebt. Als u mij uw uitwendige levensstaat of -toestand zou willen meedelen, of die n.l. hoog of laag is..., dan zal mij dat aangenaam zijn. Ik zal wensen, dat ik uw ziel van dienst kan zijn. En als hetgeen ik nu schreef, enigszins van nut voor u is, en past bij de toestand waarover u mij schreef, dan zal ik blij zijn te vernemen, dat u mijn brief ontvangen hebt. Als dit (geschrevene) nog op tijd komt om de moeilijkheden waarin u verkeert, te beantwoorden, zult u des te gerader het feit vergeven en verontschuldigen, dat ik u zo laat geschreven heb. Moge de Heere al Zijn eigen genademiddelen zegenen en uw heil voorspoedig doen zijn.

Hiermee verblijft enz.,
Ralph Erskine."

Dunfermline, 19 jan. 1742¹²⁾.

De andere brief waarnaar hierboven verwezen werd, is aanzienlijk vroeger gedateerd dan die aan mevr. Fisher. Behalve een gedeelte ervan, dat enkele jaren geleden gepubliceerd werd in een periodiek¹³⁾, verscheen ze, voor zover wij weten, nog niet eerder in druk. Ze is gericht aan verschillende vrome leden van de familie Dunearn; en ze houdt gedeeltelijk verband met zekere gewetensmoeilijkheden, die veroorzaakt werden door handhaving van de wet op het patronaatschap, en gedeeltelijk betreft ze de geestelijke oefeningen van de christen. Het schijnt me juist, om deze brief in z'n geheel af

12) Deze brief is ontleend aan ds. Browns 'Verzameling van godsdienstige brieven', p. 209-213. Vgl. ook Miss. Mag., vol. 1, p. 302-304. In het Nederlands vertaald en uitvoerig besproken, vindt men ze ook in het boekje van wijlen prof. G. Wisse, getiteld 'Uit het zieleleven', Kampen 1920 2e druk, 96 pp. 13) Christ. Monitor, vol. 4, p. 712.

te schrijven uit het eigen handschrift van de auteur, nl. uit één van zijn aantekenboeken.

Brief aan mevr. Mary Stuart, en haar jongere zusters en broer.

Dunfermline, 17 november 1724.

Mijn zeer geliefde vrienden,

Daar ik één- en andermaal begrepen heb dat u een enkele regel van mij verwachtte, besloot ik reeds eerder u te laten weten, hoezeer ik met u mee wenste te leven, zowel in uw kruiswegen als in uw vertroostingen; om met u in uw beproevingen de lasten te dragen en om mij mét u in de goedertierenheid te verblijden, welke – naar ik hoor – de Heere aan uw ziel bewijst te midden van de druk van diverse moeilijkheden, hetzij in- of uitwendig. Maar daar mijn voornemen tot nu toe door tal van beletselen bemoeilijkt werd, die ik hier nu niet behoef te noemen..., ben ik tenslotte door deze hinderpalen heengebroken en zal ik u laten weten, wat bij deze twee genoemde punten gebeurt.

Wat de voornaamste beproeving betreft, die – naar ik begriip – u onlangs getroffen en aangedaan heeft, aangezien het in betrekking staat tot het heerlijke Evangelie van onze Heere Jezus en tot de evangelische weg, waarin ge verlangde daarvan bevrijd te worden, in tegenstelling met het antichristelijke en anti-evangelische aandringen van herders, bij een christenvolk, in strijd met hun vrije verkiezing en toestemming, tot krenking van de christelijke vrijheid: Zulk een eis als deze, is – geef ik toe – een juk, dat noch wij, noch onze vaders konden dragen; en naar ik vermoed, zegt de Heere tot sommigen in ons geslacht: "Wat verzoekt gij God, om een juk op den hals der Discipelen te leggen?" Hand. 15 : 10. Welnu, als gij, als discipelen van de Heere Jezus, onder een zwaar juk van deze aard zucht..., dan zal ik niet, enerzijds, zeggen dat het uw plicht is om het af te werpen, als varren die aan geen juk gewend zijn; noch om anderzijds gedwee uw nek hieraan te onderwerpen, alsof er geen verschil gemaakt zou kunnen wor-

den tussen het juk van een instelling van God en dat van een menselijke oplegging. Aan elke ordinantie van God – hetzij ze betrekking heeft op Zijn bevelende wil bij hetgeen waartoe wij geroepen worden te doen, óf op Zijn voorzienige wil in hetgeen wat wij moeten lijden..., behoort men zich te onderwerpen als aan een zacht juk en een lichte last, dank zij Zijn sterkende en ondersteunende genade. Maar ten opzichte van elke ordinantie van mensen, welke met een schijn van Goddelijke garantie schijnt te worden opgelegd..., is het een moeilijke zaak om te weten, hoe men zich dient te gedragen, zodat men niet tot een uiterste komt. En hoewel het ook moeilijk is, wanneer er enige zaak is als bijvoorbeeld partijschappen in 's Heeren Huis, moeilijk voor iemand die geacht wordt te staan, aan de ene kant..., om iets te zeggen dat zou leiden tot misverstand, aan de andere zijde..., toch, in het vertrouwen dat zij aan wie ik schrijf, geen verkeerd gebruik zullen maken van mijn vrijheid..., zal ik het wagen om de volgende gedachten te laten horen met betrekking tot zulk een menselijk juk. Men dient het te beschouwen: óf zoals het door mensen gehanteerd wordt tot bevordering van hun vleselijke plannen, óf zoals het door God bedoeld wordt tot bevordering van Zijn heilige bedoelingen. In het eerste geval moet men het verwerpen, weigeren en bestrijden op alle gepaste en betamelijke manieren; anders kunnen wij niet vóór God getuigen, tegen de verdorven tijd waarin wij leven. In het laatste opzicht komt het onder de naam van een onderzoek te staan, waarbij men geduldig behoorde te wachten op de Heere, totdat Hij het licht uit de duisternis doet voortkomen. Wat die bijzondere moeilijkheid betreft, ten opzichte van het bijwonen van de Woordbediening onder zulke omstandigheden..., durf ik geen andere richtlijnen te geven, behalve die van de Apostel in Rom. 14 : 5: "Een iegelijk zij in zijn eigen gemoed ten volle verzekerd"; of, zoals het ook vertaald kan worden 'ten volle bevestigd'¹⁴⁾. En er wordt voor deze richtlijn in het laatste vers een goede reden gegeven: "En al wat uit het geloof niet is, dat is zonde". Weliswaar kunnen er zich in (Gods) voorzie-

14) In het Engels resp. 'persuaded' en 'assured'.

nigheid bijzondere moeilijkheden voordoen, welke een persoonlijk licht en leiding vereisen, waarvoor men in nauwe afhankelijkheid van de Heere, de Fontein des lichts, dient te leven. Het geval van sommige gemeenten in onze tijd vind ik als een gedwongen huwelijk, wanneer er geen wederkerige toestemming der partijen (aanwezig) is; bijvoorbeeld aan de kant van de vrouw. Het huwelijk bewijst tenslotte zelf, of het al dan niet goed en voordelig was voor de gedwongen partij. Wanneer het zich goed en aangenaam bewijst, dan behoort zij bij de echtgenoot te wonen en de allesbestuderende Voorzienigheid ervoor te danken, en toch te protesteren tegen de zondige behandeling van de zaak; aangezien de natuurwetten werden geschonden door het geweld en overmacht, die werden gebruikt. Maar indien het zich daarentegen ook nog slecht en onaangenaam bewijst, terwijl een echtscheiding niet uitvoerbaar is, dan is de ellende groot, vooral wanneer er geen genezing mogelijk is, maar geduld vereist wordt. Het eerste deel van de gelijkenis laat zich gemakkelijk verstaan, en het ware te wensen, wanneer men op die manier teleurgesteld was; en zulks ondanks het feit, dat ik wel eens meende, dat een algemene behandeling van zo'n gedwongen bediening zou maken, dat zij schuldig zijn aan die kracht en dat geweld om hun daad te verheerlijken, en zij zichzelf bij zo'n handelwijze nog moed inspreken, hoewel toch de goede afloop, die de Voorzienigheid uit enig kwaad doet voortkomen, dat nimmer rechtvaardigt. Maar wat het tweede deel van de gelijkenis aangaat, namelijk wanneer het huwelijk nog steeds onaangenaam is en een scheiding evenwel onuitvoerbaar is en wanneer er geen genezing bestaat maar er geduld gevraagd wordt..., daar – geef ik toe – stemt het beeld niet zo goed overeen met de erdoor voorgestelde zaak. Want in het pastorale huwelijk, waar dwang aanwezig is en het in alle opzichten ongeschikt is tot geestelijk welzijn, daar zijn bijzondere maatregelen vereist tot verlichting, zoals de christelijke wijsheid weet te vinden, en maatregelen die niet onbestaanbaar zijn met een geduldig wachten op de Heere, en een gedrag, dat bij de mensen geen aanstoot wekt. Inderdaad is het in sommige gevallen moeilijk, zó te handelen, dat men sommigen niet mishaaft; maar het is

één ding om hun humeur te mishagen, en een andere zaak om hun geweten te ergeren. Wij mogen soms 's mensen humeur mishagen en ze tot woede brengen, terwijl toch hun geweten ons gedrag kan rechtvaardigen; of ook al wordt hun geweten verhard, en al is het blind en verkeerd ingelicht, toch geven wij hun, als onze weg het getuigenis van Gods Woord kan wegdragen..., geen werkelijke aanstoot. Het zou wel kunnen leiden tot wanbegrip bij sommigen, als ik zou zeggen, wat een voornaam persoon eens zeide, dat het namelijk niet betekent scheiding te zoeken volgens de zuiverste instellingen, zomin als een zieke, die de zuiverste lucht opzoekt. Maar ik zou graag willen hopen, dat uw geval daarmee niet overeenkomt. Intussen verlang ik te bidden, dat de Heere zowel de huidige grieven als de toekomstige verandering der omstandigheden moge verzachten en heiligen, welke – naar ik begrijp – met betrekking tot u zullen plaatshebben.

Nu, te midden van alle beproevingen die ge ondervinden of waarmee ge nog worstelen zult, meen ik reden te hebben om er mij van te overtuigen, dat de Heere u goedertierenheid bewijst, door Zijn vertroostende en bevestigende openbaringen en door het grote werk te volvoeren, dat Hij, naar ik hoop, begonnen is; en waarvan de bevordering voornamelijk door deze brief bedoeld is. Ook al heb ik het door mijn uitvoerigheid verhinderd, door reeds bij zoveel stil te staan, toch zal ik het wagen om er nog enkele dingen over dit punt aan toe te voegen. O, prijst de Heere voor het feit, dat Hij u eenmaal ertoe gebracht heeft om te zien, dat uw gelukzaligheid niet ligt in de wereldse ijdelheid, aardse genoegens en vleselijke vrolijkheid, waarmee velen zichzelf plegen te verzadigen. maar om over die dingen heen te zien op Hem, Die de Onzichtbare is, ja een God in Christus, als uw enig vaste en algenoegzame Deel; en dat Hij u daarom leerde een onderscheid te maken tussen de stem van Christus en die van een vreemde; terwijl anderen die niet zo ver zien, misschien u beschouwen, als was u halfgek of verblind. Het is niet iets nieuws voor Jozua en zijn vrienden om als een wonderteken beschouwd te worden, Zach. 3 : 8. Maar om tot de vrienden te behoren van Hem, Die is de ware Jozua., om gemeenschap te hebben met

de gezegende Jezus, door de zoete zalving van Zijn Geest, waarmee Hij gezalfd is boven Zijn medegenoten..., is een voorrecht, dat gemakkelijk kan opwegen tegen alle minachting en smaad, die men om Zijnentwil kan lijden. Ik versta, dat dit voorrecht, op een opmerkelijke manier, aan sommigen uwer, zoal niet aan u allen, geschonken is. O, prijst de Heere ervoor! Maar rekent er niet op, om in de schoot van het gevoel te mogen liggen, maar ge moet op uw voeten vastgezet worden, om door het geloof te wandelen; en dit leven is even zeker als het andere liefelijk. Door een gevoelsleven krijgen wij des te meer troost; door een geloofsleven krijgt onze Heere des te meer eer; want geloof werkt door de liefde, en liefde is het hart en de ziel van alle Evangelie-gehoorzaamheid. Ja, al gaan zaligmakend geloof en gevoelige geestelijke ervaring vaak samen – want er is een vreugde en vrede in het geloven! – toch moet het geloof er soms mee tevreden zijn, te leven van een band¹⁵⁾, wanneer er geen directe betaling gegeven of verwacht behoeft te worden. En wij kunnen er wel mee akkoord gaan, dat een trouwe en waarachtige God ons zo'n goede zekerheid schenkt als de band van Zijn belofte, en wij behoren Hem Zijn eigen dag voor de vervulling te geven. Hoe geloviger en geduldiger wij wachten, tot de vrucht rijp is die aan de boom der beloften hangt, des te dikker en zoeter ze zijn zal.

Toch denk ik, tussen twee haakjes, dat er een zoete strijd en aangename onenigheid bestaat tussen de twee genadegaven, geloof en liefde. Want terwijl de liefde zegt: Ik moet Hem dadelijk hebben, zegt het geloof: Ik moet geduldig op Hem wachten. Als de liefde zegt: Ik kan Hem niet missen, zegt het geloof: Ik kan Hem niet bepalen. De liefde spreekt: Laat ik mij mogen verheugen in Zijn lieflijke nabijheid, en het geloof zegt: Laat mij rusten op Zijn vaste belofte. Naar ik denk, is de liefde zelfzuchtiger, en spreekt ze in haar eigen belang. Maar het geloof is edeler, en spreekt voor God. Welk een edel leven is het dus, om door het geloof te leven, zelfs op een dag van verberging en duisternis, en om op hoop tegen hope te ge-

15) Of: contract, verbintenis; 'verbond'?

loven en sterk te zijn in het geloof, door Gode de eer te geven! Ook al kan de liefde het geloof in *lengte* overtreffen, daar zij een triomfantelijke genade is, 1 Kor. 13 : 13, toch overtreft het geloof de liefde in *kracht*, daar het een strijdbare genade is. En daarom, al is ook de liefde sterk als de dood, is toch het geloof nog sterker, omdat haar alle dingen mogelijk zijn. En waarom? Het leent de arm van almacht, en zet de kracht en beloften van God samen aan haar kant; het houdt de God der waarheid aan Zijn Woord, en de God van macht aan Zijn werk, daar het er tenvolle van overtuigd is, dat Hij Die het beloofd heeft, het ook kan vervullen, Rom. 4 : 21. En daar het zich veelal in het gebed uit en beoefend wordt; en wanneer het komt op het open veld, tot de geregelde strijd, om met God te worstelen om de zegen, dan daalt Jehovah af om Zich gewonnen te geven en te erkennen, dat Hij overwonnen is. Maar toch zal de overwinnaar zich niet op zichzelf beroemen, maar roemen in de Heere, in Wie alleen hij meer is dan overwinnaar, Rom. 8 : 37.

O, als wij maar meer geloven konden, dan zouden wij nog meer van Gods heerlijkheid zien. Het is ons tot voordeel, dat Hij Die het Voorwerp des geloofs is, ook 'de Leidsman en Voleinder' ervan is; en dat ons vergund wordt, om nog op Hem te zien, zowel als 'de Leidsman' ervan; dat Hij het namelijk werken kan en daarmee elke geloofsdaad in ons, zoals onze ogenblikkelijke, voortdurende nood dat vereist; alsook 'de Voleinder' ervan, dat wil zeggen dat Hij Zijn werk tot volkomenheid brengen kan, totdat het geloof overgaat in aanschouwen, en dat Hij in ons het welbehagen van Zijn goeder-tierenheid vervullen kan, alsook het werk des geloofs met kracht – opdat de Naam van onze Heere Jezus Christus in ons verheerlijkt worde, en wij in Hem, 2 Thess. 1 : 11v.

Het ware geloof geeft aan Christus Zijn eigen plaats, en wil Hem niets van Zijn heerlijkheid ontnemen. Het zal erkennen, dat al haar zijn en werken afhankelijk is van Christus, als haar 'Leidsman', zodat het zich niet zonder Hem roeren of bewegen kan, tenzij Hij het beweegt; en dat al haar deugd en nuttigheid afhankelijk is van Christus als haar Voorwerp, zodat het niet rechtvaardigen of zaligen kan, zoals het onze genade-

daad is, maar zoals het dit heerlijke Voorwerp (op zich) toepast. Het (geloof) maakt Christus' volkomen gehoorzaamheid en welverdiende voldoening tot de enige voorwaarde van het eeuwige leven; en zoals het alleen Christus' gerechtigheid aan- kleeft als grond voor haar recht op de hemel, zo gebruikt het Zijn Geest als de enige Werkmeester van haar geschiktheid voor de hemel. Kortom, het geeft zichzelf nergens een plaats, opdat Christus overal plaats krije; het maakt zichzelf tot totaal niets, opdat Christus zij 'alles in allen'. God heeft het (geloof) geëerd als het middel ter rechtvaardiging, omdat het alle eer der rechtvaardiging aan God in Christus geeft, door de Heilige Geest. Het geloof geeft alle eer aan God, en neemt niets voor zichzelf, zolang ze handelt als zodanig. God heeft het op uitnemende wijze verbonden met de zaligheid, zeggende: 'Wie geloofd zal hebben, zal zalig worden', omdat het zelfs van zichzelf afstand doet, zogoed als van alle andere dingen, van het recht-hebben op de prijs voor enig deel der zaligheid, opdat Christus alle eer ervoor moge hebben, en Hij het middelpunt vorme van onze lofprijzingen, en opdat de zaligheid zomin uit de evangelische als uit de wettische werken, maar 'uit genade' zijn moge. "Daarom is zij uit geloof, opdat zij naar genade zij", Rom. 4 : 16. Zo wordt alle roem uitgesloten, terwijl het geloof eerst zichzelf als een werk buitensluit, en daarna ook alle wets- en evangelische werken, als grond voor de zaligheid en rechtvaardiging; en terwijl het tegelijkertijd van nature alle evangelische werken voortbrengt als vruchten en bewijzen der rechtvaardiging. En dus bewijzen wij ons geloof in de soevereine rechtvaardigmaking uit onze werken der heiligmaking. Zoals dezelfde draad tot één kluwen opgewonden wordt, door van een ander (kluwen) afgewonden te worden, zó windt nu het geloof hetzelfde werk van heiligmaking, dat ze afwindt en niet erkent in het stuk der rechtvaardigmaking....., òp op dezelfde kluwen van heiligmaking; en wel, om te bewijzen, dat het rechtvaardigende geloof een heiligmakende zaak is, en dat naarmate een mens dood is voor de Wet, hij des te meer leeft voor God, Gal. 2 : 19. Hoe meer hij de Wet als een verbond verloochent, des te meer eert hij ze als een regel. Het geloof in soevereine recht-

vaardigmaking door Christus' gerechtigheid alléén! zonder de werken der Wet, is de enige wortel van alle ware Evangelische heiligmaking.

Welnu, moge het heerlijke Evangelie, en Christus als de inhoud ervan, u meer en meer bekend worden; en moogt gij, onder de voortdurende inwerking van de eeuwige Geest, opgroeien als wilgen bij waterbeken, totdat ge zult (over)geplant worden in het hemelse paradijs. Dat zal, naar ik hoop, het gebed en verlangen zijn van de schrijver van deze regels. Ook verzoekt hij om in uw gebeden telkens gedacht te worden. Hij die blijft zeer geliefden en achtbaren, uw beminde vriend en nederige dienaar,

Ralph Erskine.

OEFENING DER TUCHT

Het onprettigste deel van het werk van een predikant wordt veroorzaakt door schandelijke aanstoot en ergernis, die onder zijn mensen losbreekt. In de volkrijke gemeente van Dunfermline kwamen zulke ongeregelde heden nogal eens voor. En ds. Erskine beschouwde het als zijn noodzakelijke plicht, om de eer van Christus te verdedigen, het binnenkruipende kwaad te weerstaan en het herstel van publieke overtreders te ondernemen door middel van de strenge tuchttoefening, zoals de Schrift die vereist, en naar de voorschriften van die Presbyteriaanse kerk, waartoe hij behoorde. Daarom placht hij in gevallen waar die voorschriften dat vereisten, niet alleen persoonlijk met delinquenten te spreken, teneinde ze tot berouw te brengen, maar hen ook ten overstaan van de gemeentesamenkomst te berispen. Al zij toegegeven dat de mensen die voor de tucht in aanmerking kwamen, te vaak berispt werden voor dezelfde aanstoot, en zelfs dat in bepaalde gevallen een persoonlijke berisping meer geleid zou hebben tot een goed voornemen, dan enig verschijnen in het publiek..., toch toonde zijn manier van tucht-oefenen geen bijzondere scherpte of gestrengheid. Hij handelde louter in overeenstemming, zowel met het gevestigde gebruik van die tijd, als met zijn eigen plichtsopvatting.

Sommige geschreven bestraffingen, die nog in zijn handschriften aanwezig zijn, bewijzen voldoende, met welk een trouw en ernst hij zich in het publiek placht te richten tot mensen, die beschuldigd waren van oneerbaarheid, Sabbatsschennis, gemeenheid en andere aanstotelijkheden. Zo zegt hij bijvoorbeeld tegen iemand: "Denk eens over uw geval na, en overweeg eens aan welke ellende ge uzelf blootgesteld hebt. Want God zal met u óf in barmhartigheid, óf in toorn handelen. Als Hij met u in barmhartigheid handelt, dan zult ge stellig meer bitterheid in de zonde vinden dan ge er ooit tevoren genoeg in vond; en als Hij met u handelt in toorn, dan zult ge de zonde, als een loden berg, u zwaar voelen neerdrücken tot de bodem der hel toe, en dat voor eeuwig! De Heere make u wijs tot de zaligheid, opdat ge de toekomstige toorn moogt ontvlieden".

Een aanspraak tot iemand anders bevat het volgende gedeelte: "De duivel belooft de vleselijkgezinde harten der mensen veel genoegens en voldoening in het bedrijven der zonde; maar helaas! in zijn beloften blijkt hij de 'vader der leugen' te zijn. Ik las eens van koning *Canute*, dat hij beloofde, hem tot de voornaamste man van Engeland te zullen maken, die zijn mededinger, koning *Edmund* zou doden; en toen iemand dat had volbracht en zijn loon verwachtte, beval hij hem op te hangen aan de hoogste poort van Londen. Zo belooft satan de mensen grote dingen, wanneer zij hun lusten opvolgen, maar hij leidt ze weg met grot onheil. De beloofde kroon verandert in een strop; de beloofde troost in een kwelling; de beloofde eer in schande; de beloofde bemoediging in ontmoediging; en de beloofde hemel in een hel. O, welk voordeel hebt ge dan van die dingen, waarover ge u behoort te schamen. 'Want het einde van die dingen is de dood'".

Tot rechtvaardiging van deze trouwe bestraffer der ongerechtigheid zij er echter nog bijgevoegd, dat zijn gestrengheid vaak verzacht werd door tederheid, en zijn vreselijkste bestraffingen door toegenegen raadgevingen. Wanneer op de vergaderingen van zijn Commissie tot handhaving der kerkelijke tucht de ouderlingen soms wel eens een toon van onmatige hardheid lieten horen, dan placht hij ze daarvoor zacht te beris-

pen, door te zeggen: "Broeders, wij moeten degenen die in enige overtreding gevallen zijn, met de geest der zachtmoedigheid terechtbrengen. Gedenkt daarbij dan aan Hem, Die medelijden heeft met de onwetenden en met degenen die de weg kwijt zijn".

KERKERAADSZAKEN

Tijdens ds. Erskine's ambtelijke bediening werd er zorg voor gedragen, om te komen tot een gelijk aantal regeer-ouderlingen en diakenen. In maart 1714 werden acht personen die drie jaar tevoren als diaken bevestigd waren, bevorderd tot het ouderlingschap, en nog tien anderen werden met hetzelfde ambt bekleed. Ds. Buchanan preekte en leidde bij die gelegenheid de dienst. In juni 1720 werden er door ds. Erskine vijf nieuwe ouderlingen bevestigd, 13 in mei 1733 en nog drie erbij in november van dat jaar. In september 1726 werden er zes diakenen bevestigd door ds. Wardlaw.

In plaats dat de predikanten enkel en alleen op hun eigen gezag de ouderlingen en diakenen verkozen, bedienden zij zich daarbij van de raad dergenen, die tevoren die ambten hadden bekleed, en ook toonden zij enigszins rekening te houden met de stem van het (kerk)volk. In 1719 "de Kerkeraad, overwegende dat er tal van wijken in de gemeente zonder ouderlingen waren, dragen de predikanten de ouderlingen op, om een lijst van personen in te dienen, die geschikt zijn voor dat ambt". Enkele weken later kwamen zij hun opdracht na, door "een lijst in te dienen van zulke personen, die huns inziens geschikt waren voor ouderling in deze gemeente". Op 2 april 1733: Nadat er een op dezelfde manier voorbereide lijst voorgelezen was, "werden de ouderlingen aangewezen om in de diverse wijken van de gemeente te gaan onderzoeken, of de voornoemde personen de *keus van het volk* zijn, en of zij met hun toestemming als ouderling bevestigd kunnen worden, en om van hun onderzoek verslag uit te brengen op donderdag over een week". Zo ook op 12 april: "De verschillende aanwezige leden gaven verantwoording aan de Kerkeraad, dat zij veelal hun diverse wijken doorlopen hebben, en

bevonden dat de genoemde personen, die genoemd waren voor het ouderlingschap, de keus waren van de meerderheid van alle gezinshoofden in de wijken, waartoe zij respectievelijk behoren; en dat, naast de genoemde kandidaten, hun nog enkele andere genoemd waren door het volk - welke de Kerkeraad bereid was, aan de groslijst toe te voegen". Op een volgende vergadering, op 2 mei, "werden de kandidaten, nadat zij oordeelkundig wat betreft hun geschikt- en bekwaamheid voor dat ambt onderzocht waren..., goedgekeurd"; en toen werd besloten, dat er op een bepaalde zondag, van de kansel mededeling gedaan zou worden van hun voorgenomen bevestiging en dat meegedeeld zou worden, dat, als iemand enig geldig bezwaar had tegen het karakter van een der kandidaten, hij zijn bezwaar te rechter tijd voor de kerkeraad zou moeten brengen" (M.S.).

HET WERK DER OUDERLINGEN

Teneinde de leden des kerkeraads te prikkelen tot nauwgezetheid en trouw bij de uitoefening van het ambt, werd de praktijk van *persoonlijk onderzoek* gehandhaafd, en werd iedereen nauwkeurig onderzocht inzake de bijzonderheden van zijn gedrag. In de maand februari van het jaar 1736 vinden we de volgende vragenlijst aan de regeer-ouderlingen voorgelegd:

1. Houdt ge de verering van God in uw gezin in ere, en tracht ge dat 's morgens en 's avonds te doen?
2. Bezoekt ge de zieken in uw eigen wijk, en bidt ge met hen?
3. Bezoekt ge de maandelijks vergaderingen van de kerkeraad, behoudens gevallen van noodzakelijke afwezigheid?
4. Probeert ge op deze vergaderingen geen onderwerp aan de orde te stellen, dat van de plicht kan afleiden?
5. Doet ge, als ge ervan hoort, in uw diverse wijken onderzoek naar de ergernissen en het ongepaste gedrag der mensen?
6. Vraagt ge naar de attestaties der van elders ingekomen personen, die nu in uw wijk wonen?
7. Draagt ge zorg voor de armen in uw wijk; en zet ge u alleen

voor ze in, als ge weet dat ze werkelijk behoeftig zijn?

8. Verricht ge de privé-zaken van de kerkeraad, en maakt ge er werk van om vóór de bediening van het Heilig Avondmaal, een onderzoek in te stellen naar de levenswandel van een ieder in uw wijk, die om een bewijsje pleegt te komen..., en om, wanneer hun namen worden afgelezen, getrouw aan de kerkeraad alles mee te delen, waarom hun de toegang kan worden geweigerd, (in de wetenschap) dat de wijkouderling voor elke verzwegen fout erop aangekeken zal worden?"

HEILIGING VAN DE RUSTDAG

De twee predikanten werden inderdaad ijverig door de ouderlingen bijgestaan bij hun pogingen om een deugdzaam en ordelijk gedrag in de gemeente te handhaven. We merken dat de kerkeraad herhaaldelijk pogingen in het werk stelde om de ontheiliging van de rustdag, alsook het gebras op bepaalde bruiloften en dergelijke euvels te bestraffen; en dat hij voorschreef, dat er van de kansel tegen zulke onderwerpen plechtig gewaarschuwd moest worden.

Naar het schijnt moesten enkele ouderlingen en politieagenten, na de aanvang van de openbare eredienst op zondag, de stad en enkele aangrenzende dorpen rondgaan, om bepaalde onordelijke lieden in de toom te houden, die Gods inzettingen verachtten en die heilige Dag ontheiligden met lichtzinnig en moedwillig gekuier. Eens maakte de kerkeraad melding van zijn besluit om zeer ernstig en persoonlijk te gaan spreken met degenen die voor de kerkelijke tucht in aanmerking kwamen; "door hun vóór de publieke berechting, op verstandelijke wijze uiteen te zetten, dat zij zichzelf ongeschikt gemaakt hadden om met Gods volk gemeenschap te oefenen; verder, door de moeite te nemen hen te onderrichten, en na te gaan of ze werkelijk hun zonden beseften, vóór ze vrijgesproken zouden worden; en door met het college van ouderlingen overleg te plegen inzake diegenen, die nog onwetend en ongevoelig zijn". "Daar de kerkeraad zeer aangedaan bleek – zo wordt er dan nog aan toegevoegd – vanwege de talrijke er-

gernissen in deze gemeenschap, besloten zij om, na de maatregelen, hier boven vermeld, over te gaan tot toepassing van de ban bij diegenen, die onwetend en ongevoelig blijven; en zij gaven te kennen dat dit aan de gemeente moest meegedeeld worden".

Ook de ouderlingen bleven, wanneer hun gedrag dat verdiende, niet van de roede der kerkelijke tucht verschoond, ja er werden er zelfs gestraft met ontzetting uit het ambt. In het jaar 1726 bijvoorbeeld, had een zekere ouderling gedurig aanstoot gegeven door overmatig drinken, en ondanks beloofde beterschap was hij onlangs weer 'zeer in overtreding geweest aan de avond van een marktdag'. "Na ernstig en rijp overleg dacht het de kerkeraad geschikt, dat ds. Erskine om licht en leiding zou bidden in zo'n belangrijke zaak, en dat dhr. R.C. binnengeroepen moest worden. Eén en ander gebeurde, en toen hij weer verwijderd was, gingen zij over het voorstel stemmen: schorsen of ontzetten uit het ambt van regerend ouderling, en de grote meerderheid stemde voor afzetting".

ARMENZORG

Zeer veel aandacht werd er besteed aan de belangen van de arme mensen en tal van plannen werden uitgevoerd om hen te helpen. Eens "was er besloten door de geërfden, gemeenteraad en kerkeraad, dat het geen arme van buiten af zou toegestaan worden om in de stad te bedelen, noch aan enige arme uit de stad om van huis tot huis te bedelen; maar dat hun namen op een lijst moesten gezet worden en dat hun wekelijks een toelage gegeven zou worden naar hun behoeften. En daartoe werd heel de stad met het platteland naar hun vermogen aangeslagen, voor een bepaald bedrag per jaar. Er werden geen collecten meer op de rustdag gehouden bij de uitgang van de kerk" (M.S.) Daar er zich echter bij de uitvoering van deze maatregelen ernstige moeilijkheden voordeden, kwam de oude manier om een fonds te stichten uit de publieke inzamelingen op de dag des Heeren, weer spoedig in ere. Op 9 september 1733 werd er, op een gecombineerde

vergadering van geërfden, overheidspersonen, leden van de gemeenteraad en ouderlingen, besloten: "Dat de manier waarop deze twee achterliggende jaren de armen ondersteund werden, niet langer kan standhouden, maar moet eindigen; omdat tal van geërfden en bewoners van stad en lande weigeren de hun opgelegde aanslag te voldoen". Daarom besloot de vergadering "dat de armen weer als vroeger door de kerkeraad zouden geholpen worden". Bijgevolg greep de kerkeraad een vroegtijdige gelegenheid aan, om "mededeling te doen plaatshebben van de kansel, dat de gemeente haar liefdadigheid tot de armen zover moest uitstrekken, als hun draagkracht zou toestaan, daar de armen in zeer grote armoede verkeerden" (M.S.). In die tijd werden er wekelijks 37 personen geholpen, die in totaal L 6,8 s. in Schots geld ontvingen, en 24 personen werden maandelijks ondersteund, onder wie dan L 6, 18 s. verdeeld werd.

Gedeeltelijk vanwege de toename der bevolking in de gemeente, maar vooral dank zij de toenemende toevloed van Avondmaals- en kerkgangers uit andere windstreken, stegen de geldinzamelingen ter gelegenheid van de Avondmaalsviering in sterke mate. In de eerste jaren van ds. Erskine's ambtelijke bediening was de opbrengst ongeveer L. 175; maar na 1733 was ze wel meer dan L. 280.

Ondanks het hierboven gereleveerde besluit met betrekking tot de armen van elders, beperkte de weldadigheid van de Kerkeraad en het volk van Dunfermline zich toch niet helemaal tot hun eigen gemeente. Een deel van de inzamelingen ter gelegenheid van de bediening van het H. Avondmaal, werd geregeld aan vreemdelingen geschonken, 'op een persoonlijke aanbeveling'. Overeenkomstig een verzoek van de kerkeraad van Kinross werd er een royale som bijeengebracht voor vier wezen uit die gemeente, wier vader mét zijn woning en bezit door het vuur omgekomen was. Ook de geestelijke behoeften van de mensheid werden vriendelijk bedacht. Er werd gecollecteerd ten behoeve van de vereniging tot verbreiding van christelijke kennis in de Schotse Hooglanden en eilanden; en in het jaar 1724 werd er, ten bedrage van L. 40, 14 s., 4 d., een vrijwillige bijdrage ingezameld voor de Schots-

OMGANG MET, EN WAARDERING VAN DE KERKERAAD

Ds. Erskine was erop bedacht om zowel een geest van vroomheid als van christelijke welwillendheid te kweken onder de leden van zijn kerkeraad. Overeenkomstig de gewoonte van veel waardige predikanten was hij gewoon om ze niet alleen bijeen te roepen voor de uitoefening der tucht en tot behartiging van de belangen der armen, maar ook om regelmatig met hen samen te komen voor gebed en geestelijke gesprekken. Deze gezellige geestelijke oefeningen werden geheel en al aan zijn smaak aangepast en vormden echt een verfrissing voor zijn hart. Ergens in zijn Dagboek schrijft hij:

"Maandag 9 november - De kerkeraad kwam in mijn kamer bijeen om te bidden, daar het de eerste maandag van de maand was. Ik bad het laatst, en werd erbij gesterkt en geholpen". Even daarna vinden we de volgende uitspraken: "Toen vanavond de vergadering (van ouderlingen namelijk) in mijn kamer plaatsvond, mochten we enkele zeer hemelse gesprekken voeren over Christus en Zijn heerlijkheid en over de heerlijkheid van Zijn eeuwig Koninkrijk. Ik bad 't laatst, en werd bekrachtigd bij de lofprijzing, en werd verruimd om de Heere lof te brengen voor Christus, voor het Evangelie, het verbond, en voor de Geest, de Trooster, voor de belofte des Geestes en de gedeeltelijke vervulling van de belofte; en voor Christus' zitten aan Gods rechterhand, en voor de gepastheid van Zijn heengaan, opdat Hij de Geest zenden kon; en ook hiervoor, dat namelijk de regering der kerk met haar belangen in de handen van Christus is, en op Zijn schouders rust; en dat de tongen en harten, en de toorn der mensen in Zijn hand zijn".

Ook blijkt uit zijn Dagboek, dat er onder de particuliere leden van zijn gemeente groepen gevormd werden om samen te bidden en godsdienstige gesprekken te voeren, en dat hij gewoon was om hen te bemoedigen, door ze tenminste zo nu en dan eens op te zoeken. "Vanavond - schrijft hij op een donderdag - mocht ik in de *bijeenkomst van de broederschap*

deelnemen aan de gesprekken, en bij het gebed werden mijn hart en lippen enigmatische geopend, en werd mijn ziel onder het bidden (letterlijk: plicht) verkwikt”.

Een onbetwistbaar bewijs voor de onvermoeibare trouw waarmee de hoofdpersoon van dit boek het werk der bediening voortzette, wordt ons verstrekt door een memorandum van het college van ouderlingen van Dunfermline betreffende een *ouderlingen-visitatie*, in zijn gemeente gehouden op 4 juli 1716.

”Nadat ds. Erskine op zijn gewone manier gepreekt had, en wel uit 2 Kor. 5 : 14, werd hem gevraagd, of hij op tijd zijn gemeente ingelicht had; waarop hij bevestigend antwoordde. Daarna werd hij verwijderd en na onderzoek van zijn preek, keurde het presbyterium ze goed. Toen werden de ouderlingen en de gezinshoofden geroepen, en nadat de gebruikelijke vragen betreffende zijn zuiverheid in de leer, ijver, vroomheid en levenswandel gesteld waren, verklaarden zij allen hun grote ingenomenheid met hem op genoemde punten. Hij werd weer binnengeroepen, en men deelde hem dit mee en moedigde hem aan om in het werk van zijn Meester door te gaan”. De gebruikelijke vragen werden daarna nog gesteld met betrekking tot de ouderlingen en gezinshoofden, en de antwoorden waren bevredigend. (Aldus de Notulen van het college van Ouderlingen van Dunfermline).

TOESPRAAK NA 30 JAAR EVANGELIEDIENST

Het moge gepast zijn om dit hoofdstuk te besluiten met een toespraak, die deze beproefde herder tot zijn mensen hield in het jaar 1741, aan het slot van de eerste 30 jaar van zijn ambtelijke dienst. Terwijl hij zinspeelt op de nieuwe omstandigheden waarin hij toen verkeerde als lid van het Verenigde Presbyteriaat, werpt hij een blik terug op de zo verschillende leidingen van Gods voorzienigheid: Hij erkent dankbaar de door hem ervaren hulp van God en de mate van succes, waarmee zijn arbeid bekroond was, en hij doet een ernstig beroep op zijn hoorders om hun eigen staat en levenswandel respec-

tievelijk te onderzoeken en de hun geschonken gelegenheid zich ten nutte te maken. Deze belangwekkende toespraak die wij onder zijn stenografische aantekeningen vonden, luidt als volgt:

”Op de zevende dag van deze augustusmaand zijn *30 jaren van mijn bediening* aan deze plaats voorbijgegaan, zodat de zandloper van 30 jaar is leeggelopen. Toen God mij naar deze gemeente riep, dacht ik er nauwelijks aan, dat mijn zandloper hier zo lange tijd zou lopen. Veel minder dachten jullie of ik eraan, dat er aan het einde van 30 jaar zich zulk een tafereel zou voordoen, als nu het geval is. Vele grote zonden en smartelijke tekortkomingen moet ik van deze jaren erkennen, en toch ook vele grote barmhartigheden en genadige ondersteuning bij mijn werk mag ik opmerken. Veel donkere wolken en droefgeestige schaduwen gingen over mijn hoofd; en toch heb ik vele lieflijke antwoorden en schitterende stralen van de Zon der gerechtigheid gedurende mijn bediening in de afgelopen jaren genoten. Tot hiertoe heeft de HEERE mij geholpen! En welke ondersteuning Hij van tijd tot tijd schonk en daarmee soms ook een goede uitslag, toch heb ik mij nimmer meer in Gods nabijheid en Aangezicht mogen verheugen bij mijn publieke arbeid, dan sinds ik door de kerk veroordeeld en vervolgd ben geworden. Wat mij tot nog toe ten laste gelegd is, daarover behoefde ik mij tot nu toe nooit te schamen, maar ik kon er mij veeleer in beroemen als in een eer, die ik nooit verdiend had, om namelijk te behoren tot degenen die in het openbaar getuigenis afleggen mogen, niet alleen ten gunste van de leerstukken van het Evangelie, dat ik zo lange tijd heb gepredikt, maar ook voor het koningschap van Koning Jezus, en voor de ondersteuning van de heg der (kerk)regering, welke Christus in Zijn huis heeft ingesteld, tot verdediging van Zijn leerstellingen, opdat die niet verdorven en vernietigd zouden worden. Deze omheining, deze heg werd in de Naam des Heeren opgesteld, en plechtig in deze landen omhelsd, en de eed Gods werd er tussengeplaatst. De aldus beschermde en omheinde leer der genade proberen wij trouw te blijven, in tegenstelling met allen die de heg afbreken of stilzwijgend laten afbreken. Daarvoor moeten wij lij-

den, sommigen op deze, anderen op een andere manier, en ik zelf met de anderen. Dit tel ik niet.

Maar ach, mag ik wel vragen, wat heeft God onder u gedaan tijdens die afgelopen 30 jaar? De meesten uwer hebben helaas! nog weinig goeds gekregen. In die tijd zijn sommigen mijn bediening moede geworden, en zijn bang dat ik toch nog voortga te prediken in dit huis (n.l. de parochiekerk). Maar dit huis zal tegen hen getuigen, dat ik deze 30 jaar getracht heb om u Christus te prediken; en het andere huis van samenkomst tot Godsverering zal, wanneer ik in het stof rust, een getuige zijn dat, hoe dierbaar mij ook de goede naam van ander bediening was, toch de goede naam van mijn Meester en van Zijn recht en eer, toen die in het gedrang kwamen, mij toch dierbaarder was; zoals dit voor een ieder van ons dierbaarder behoorde te zijn dan alle dingen.

Maar welke verantwoording zal ik afleggen van mijn bediening in zo lange tijd? Ofschoon inderdaad vele duizenden gebreken en tekorten ze vergezelden, denk ik toch te kunnen zeggen, dat ik vele duizenden keren, gedurende die jaren, mocht pleiten aan de genadetroon, op die belofte: "Zie, Ik ben altijd met u!"; welke belofte niet slechts een ondersteuning voor mij, maar ook een goede uitslag bij u betekende, n.l. dat ge goeds ontvangen zoudt door het Woord en door de kracht van Christus' Geest, waarmee het Woord gepaard gaat. En al weet ik (en daar prijs ik de Heere voor!), dat er hier één en daar één zaligmakend getroffen werd door het Woord en zich tot de Heere Jezus wendde, toch vraag ik: Waar is de vrucht, die, naar verwacht mocht worden, de arbeid van 30 jaar zou volgen? Wie heeft onze prediking geloofd? Hoe weinigen onder u zijn tot Christus getrokken! O, hoeveel Sabbatten en weekdays ben ik gaan vissen met het Evangelie-net, zonder iets te vangen! O, ik hoop, dat Hij nu, aan het einde van die jaren, zou willen gebieden om het net aan de rechterzijde van het schip uit te werpen, en een grote vangst ging regelen! Velen onder uw ouders en vrienden die tegenwoordig waren bij mijn bevestiging op deze plaats, liggen reeds te rusten in het stof, en hun zielen bewonen een gelukzalige of een rampzalige eeuwigheid. Een nieuw geslacht kwam in hun plaats, een

geslacht dat bijna helemaal nieuw was en van het vorige verschilde. En toch, te midden van deze veranderingen ging mijn werk in de bediening door. Wat zal ik tot u zeggen, die alle voorbijgegangene jaren (de prediking) meegemaakt hebt? Kan ik, met een toespeling op hetgeen Christus tot Filippus sprak, zeggen: "Ben Ik zo langen tijd met ulieden en hebt gij Mij niet gekend, Filippus?" (Joh. 14 : 9)

Zo ook: Heb ik u zo lange tijd Christus bekendgemaakt en kent gij Hem nu nog niet? Hebt ge nog nooit zaligmakende kennis aan Hem gekregen, noch een toegang tot God, door Hem? Wat is dat een trieste zaak! Och, wil dan nu (nog) komen! Het Evangelie-net van genade en barmhartigheid is nog open om u te vangen. Kom, kom, kòm toch tot Jezus, Die gezegd heeft: "Bij Mij van den Libanon af!" (Hoogl. 4 : 8). Voordat de dood u en mij scheiden gaat..., kom nu, kom nu, opdat mijn 30-jarige prediking niet tot uw verdoemenis tegen u getuige. Ook al hebt ge die prediking al die 30 jaar geminacht, toch zal Hij u verwelkomen. Ondanks alle beledigingen die gij Hem aangedaan hebt, gaan Zijn ingewanden naar u uit. Gij die wat jonger bent, wat zal ik tot u zeggen? U bent onder een goede Evangeliebediening geboren. Maar wee mij, als ge er niet door wedergeboren bent! O, dat ge moogt samenstromen naar Jezus en hen overtreffen die ouder zijn dan gij, opdat ge door de open toegangsdeur bij Christus moogt komen; dat mijn bediening onder u en uw vaders gedurende deze afgelopen 30 jaar, niet tevergeefs is geweest voor u en hen! O, dat zal toch niet tevergeefs zijn, als per slot van rekening deze dag maar de Dag van (Zijn) heirkraft zijn zal, en uw hart roepende gemaakt wordt naar een krachtdadig woord. Zeker, niets dan alleen Gods almacht zal u (kunnen) grijpen. Dertig jaar prediking zal dat niet uitwerken. Gastpredikers, ook al prediken zij met nog zoveel vuur en welsprekendheid..., zullen dat niet doen. Al zouden mensen en Engelen tot u roepen, dat zal het niet doen. Maar er is één krachtdadig geluid, één krachtdadige stem uit Gods troon, die het wél doen kan, namelijk de stem van het Lam, Dat midden in de troon is. De ure komt, wanneer de doden zullen horen de stem des Zoons Gods, en die ze gehoord hebben, zullen leven"

(Joh. 5 : 25). En Zijn stem klinkt: "Komt tot MIJ". De ds. kan slechts zeggen: "Komt tot HEM". Maar de Meester Zelf zegt: "Komt tot MIJ", en kunt u de roepstem negéren, als de Meester u roept? Grijsaard, sta eens op; de Meester roept u; Hij zegt: Kom tot Mij. Jongeman, jonge vrouw, sta op, de Meester roept u; Hij zegt: Kom tot Mij! Kleine kinderen, staat op, de Meester roept u, zeggende: Komt tot Mij! Tot Mij namelijk, Die u formeerde in de moederschoot; tot Mij Die u heel uw leven lang onderhield; tot Mij Die u bij het leven bewaarde tot op deze dag toe, opdat u een nieuwe aanbieding gedaan zou worden; tot Mij Die u kan behouden en verdoemen; tot Mij Die niet de wil heeft om te verdoemen, maar een goede wil heeft om u te behouden. Wilt gij dan niet tot Mij komen? Wat! gaat ge dan liever naar de hel en de duivel dan dat ge tot Mij komt? Er ligt een sterker nadruk op het woordje "Mij" dan mensen of Engelen kunnen uitdrukken. Komt tot Mij, want Ik ben God en niemand meer. Het is Gods werk om u te trekken. Aan Hem vertrouw ik dat toe, en aan Zijn genade beveel ik u aan. De Heere zegene het gesprokene".

III.

Dood van ds. Thomas Buchanan, zijn eerste collega. - Begrafenispreek. - ds. Erskine eenparig gekozen om hem als eerste predikant op te volgen. - Verschillen inzake de vervulling van de tweede predikantsplaats. - Een aanbieding, gedaan door de geërfden aan ds. Christie, is beledigend voor het volk en het presbyterium, en wordt terzijde gelegd. - Werkzaamheden van de Kerkeraad en van de Synodale Commissie. - De Weleerw. James Wardlaw eensgezind gekozen en toegelaten. - Aantekeningen over ds. Wardlaw. Harmonie tussen de twee collega's. - Geachte mede-oudelingen en correspondenten. - De heren George Mair, Cuthbert, Hogg, Plenderleath, Bathgate, Thomas Mair en anderen.

OVERLIJDEN VAN DS. TH. BUCHANAN.

Ds. Buchanans hartelijke, ernstige aandrang bij ds. Erskine om het beroep naar Dunfermline te aanvaarden, kan nauwelijks nalaten zijn dankbaarheid op te wekken, en ofschoon de karakters van deze twee collega's misschien niet helemaal verwant waren, schijnen zij toch in het pastorale werk harmonisch te hebben samengewerkt. Door de beschikking van een souvereine Voorzienigheid kwam echter aan de loopbaan van de eerste predikant spoedig een einde. Nadat hij in het jaar 1714 naar Edinburgh was gegaan om zijn taak als lid van de Algemene Synode te vervullen, werd hij tijdens zijn verblijf in die stad door een beroerte overvallen, van de gevolgen waarvan hij zeer waarschijnlijk nooit geheel herstelde. Op een vergadering des Kerkeraads op 20 mei las ds. Erskine een brief van zijn hand voor, waarin hij dringend verzocht, dat de bediening van 's Heeren Avondmaal zou worden uitgesteld tot na de daarvoor vastgestelde tijd, aangezien het hem niet alleen toekwam om de plechtigheid te leiden, maar ook "zou

het erg verpletterend voor zijn geest zijn, als hij er niet bij aanwezig was". Overeenkomstig zijn verzoek werd de plechtigheid tot de eerste Rustdag in juli uitgesteld. Naar wij geloven, was zijn gezondheid nog niet zover hersteld, dat hij toen dienst zou hebben kunnen doen. En ofschoon hij naar huis terugkeerde en in zekere mate de kansalarbeid hervatte, maakte een nieuwe aanval op 10 april 1715 een einde aan zijn aardse leven, weinig meer dan 4 jaar en 4 maanden na zijn toelating te Dunfermline (MS).

BEGRAFENISPREEK

Op de Rustdag na de begrafenis van zijn collega preekte ds. Erskine in een tweetal preken voor zijn gemeente uit Zach. 1 : 5: "Uwe vaders, waar zijn die? En de Profeten, zullen zij in eeuwigheid leven?" Aan de eerste preek over die woorden gaat in zijn aantekenboek de volgende aantekening vooraf: "Begrafenis-preek op mijn collega ds. Buchanan, die op Sabbat 10 april 1715 stierf; gepreikt te Dunfermline op de volgende Sabbat, n.l. 17 april 1715". Deze preken bevatten veel waardevolle mededelingen betreffende de aard van de dood, de algemeenheid van zijn rijk, het verschil tussen de dood der goddelozen en die der godvruchtigen, en de redenen waarom God onze verwante en dierbare betrekkingen, zoals vaders en profeten wegneemt. Geen speciaal bericht geeft hij van ds. Buchanans karakter of bediening, maar de algemene uitdrukkingen die hij gebruikt, bewijzen een passende eerbied voor zijn herinnering, en een vurig verlangen om de heilzame lessen, door zijn dood ingegeven, de geest van het volk in te prenten.

In zijn inleiding zegt hij: "Nog niet lang geleden preekte ik over de tekst: "De tijd is voorts kort", en we hebben sindsdien al tal van commentaren op die preek gekregen, zowel onder de predikanten als onder het volk, vooral ook in deze zelfde gemeente. Wij verliezen van tijd tot tijd natuurlijke betrekkingen; en jongstleden Rustdag verloor deze gemeente een geestelijke betrekking, ik bedoel een bedienaar van het Evangelie, een betrekking die zo dierbaar en kostelijk behoort

de te zijn als wat ook maar ter wereld. Bij een gelegenheid als deze, wanneer God uw Leraar wegnam, en dat niet in een hoek – zoals de profeet zegt – , maar naar het graf, zou het van grove domheid getuigen, om zorgeloos en onverschillig te zijn. Och, heren, het is een luid-sprekende Voorzienigheid; en als u de roede van Gods voorzienigheid niet hoort en u de bedoeling ervan niet beantwoordt, dan zult ge voor eeuwig de roede van Gods toorn krijgen te dragen".

In de Toepassing van de preek worden o.a. deze gevolgtrekkingen gemaakt. "U kunt de ijdelheid opmerken van het ver afgoden van uw vrienden, van uw familieleden en uw Herders. Geeft ze niet meer plaats in uw hart dan een vergankelijk schepsel behoort te krijgen. Waarom niet? "Uwe vaders, waar zijn die? En de Profeten, zullen zij in eeuwigheid leven?" Weliswaar kunt u een juiste waardering bezitten voor de instrumenten en middelen voor uw leven, zoals vaders en ouders; en voor de instrumenten van uw welstand of geestelijke voorspoed, zoals profeten en predikanten mogen zijn; maar laat Hem *Die eeuwig leeft*, het hart van uw hart en het beste¹⁾ van uw aandoeningen hebben!" "Is het waar, dat de profeten niet eeuwig leven, en dat de predikanten evengoed als anderen sterven? Dan kunt ge daaraan merken, hoe noodzakelijk ge winst moet opdoen met het gepredikte Evangelie. Want u kunt er niet vast op rekenen, dat het Evangelie u altijd gepredikt zal worden. Hij Die één predikant wegneemt, kan ze allemaal wegnemen, en inderdaad prikkelen het misbruik van het Evangelie en 's mensen onbekeerlijkheid God om het weg te nemen. Openb. 2 : 5: "Gedenk dan, waarvan gij uitgevallen zijt, en bekeer u en doe de eerste werken; en zo niet, Ik zal u haastiglijk bijkomen, en zal uw kandelaar van zijne plaats weren, indien gij u niet bekeert". God heeft onlangs vele kandelaars, vele brandende en schijnende lichten geblust. Hij heeft tal van kandelaren uit deze zelfde omgeving weggenomen. Heren, u behoort te bidden, of de Heere weer nieuwe kandelaars stellen wil in de plaats van de weggenomene, en vooral in deze onze Gemeente. Wanneer

1) Letterl. 'de room'.

ge acht slaat op de ere Gods en op het heil van uw eigen ziel, wanneer ge medelijden met uzelf wilde hebben en medelijden met de arme persoon die nu overblijft om alleen onder u te arbeiden..., o bidt dan om een andere herder, ja om één naar Gods eigen hart, om onder u gesteld te worden”.

EERSTE PREDIKANT DER GEMEENTE.

Enige tijd na de dood van ds. Buchanan werd zijn overgebleven collega eenparig gekozen om hem als eerste predikant van de gemeente op te volgen, en werd hij correct tot die standplaats toegelaten. Daar het recht ter vervulling van de vacature toevertrouwd was aan het presbyterium van Dunfermline, ontving hij een beleefdheidsbezoek en een uitnodiging van dat college, evenals van de gemeenteleden. Daar een dergelijke gebeurtenis thans buitengewoon zelden meer voorkomt, zullen we de bijzonderheden doorgeven, die ons omstandig medegedeeld worden in de volgende uittreksels uit de Notulen van het presbyterium.

”Saline, 8 februari 1716.

Het presbyterium, overwegend dat zij op hun laatste bijeenkomst verklaard hadden dat de vervulling van de vacature te Dunfermline nu in hun hand gevallen was, echter besloten hebbende, dat die standplaats met een Evangeliedienaar bezet zal worden *onder goedkeuring van de gemeente*, benoemen ds. Charters en ds. Logan om met de gemeenteraad, de erfgerechtigden en de ouderlingen der gemeente te spreken over de vervulling ervan, en hierover rapport uit te brengen op de eerstvolgende vergadering van het presbyterium”. De volgende bijeenkomst werd gehouden op 25 april 1716. Het presbyterium had een gunstig bericht ontvangen over de eensgezindheid in de gemeente Dunfermline ten opzichte van de manier om in de vacante plaats te voorzien. De Wel-eerw. heren Gibb en Bryce werden benoemd om met de erfgerechtigden, gemeenteraad en ouderlingen bijeen te komen, teneinde de verkiezing van één hunner als hun predi-

kant, te leiden.

”Dunfermline, 1 mei 1716.

(Er was al meegedeeld dat het vastgestelde onderzoek had plaatsgevonden en dat ds. Gibb geprekeerd had) ”en na de preek kwamen tal van erfgerechtigden, de overheidspersonen, de gehele gemeenteraad en de ouderlingen bijeen, en spraken eensgezind en stemden toe, dat ds. Areskin de vacante plaats in die gemeente zou bezetten.” Een brief, die hun toestemming en aanstelling bevatte, werd door ds. John Brand, de secretaris van de vergadering, ter tafel van het Presbyterium gelegd. ”Wethouder Wilson bracht eveneens naar voren, dat de overheid en stadsraad en ook de kerkeraad aanwezig waren, die allen eenparig als hun ernstige wens te kennen gaven, dat het presbyterium ds. Areskin in de vacante plaats zou aanstellen en dat verschillenden verklaard hadden, dat ze van niemand in de gemeente wisten dat hij daartegen was, en dat niemand ter vergadering verschenen was – welke vergadering uit een *aanzienlijk deel der bevolking* bestond –, om zich ertegen te verzetten. En toen dit door het presbyterium overwogen was, keurden zij dat voor een genoegzaam bewijs van de eensgezinde keus der erfgerechtigden, overheidspersonen, stadsraad en *van het volk* van Dunfermline, (de keuze n.l.) van ds. Areskin als predikant in genoemde vacature; en verder overwegend, dat het recht om in genoemde vacature een predikant te beroepen nu in hun hand was, deden zij – overeenkomstig hun verklaring van Saline (vermeld in de Notulen van die dag) – hun Presbyteriale roeping uitgaan tot ds. Areskin, van welk beroep het afschrift als volgt luidt:

”Wij ondergetekenden, het presbyterium van Dunfermline, die zeer voldaan zijn over de bekwaamheid van U, ds. Ralph Erskine, dienaar van het Evangelie te Dunfermline, om in die gemeente te thans vacante plaats van de eerste predikant te vervullen; en overwegende dat ge eensgezind door de erfgerechtigden, overheidspersonen, stadsraad en ouderlingen der gemeente Dunfermline voor die standplaats gekozen zijt – zoals uit hun toestemming en verklaring, thans gegeven,

blijkt – beroepen en nodigen u hierbij uit voor die genoemde taak, om alle weldaden en emolumenten, die daaraan verbonden zijn, te genieten, en wij zeggen u alle gewenste medewerking en broederlijke liefde in de Heere toe. Ten bewijze daarvan hebben wij als aanwezig (opgeschreven door ds. John Gibb, predikant te Cleish, secretaris van het presbyterium) Getekend te Dunfermline, de eerste mei van het jaar 1716:

Robert M. Gill, voorz.

Alexander Scott

James Hogg

Charles Muir (Culross)

Samuel Charters

John Bryce (Saline)

Allan Logan

John Gibb

Welk beroep aan genoemde ds. Areskin is ter hand gesteld, en hij heeft het wettig aanvaard; en daarom verklaart het presbyterium de standplaats die hij tevoren bezette, voor vacant op Sabbat de 20ste van deze maand mei”.

MOEILIKHEDEN BIJ DE VERVULLING DER 2e PREDIKANTSPLAATS.

De al eerder genoemde presbyteriale kerkvisitatie had ongeveer een maand na deze transactie plaats. Tot nog toe kenmerkten zich de handelingen van de gemeente door eendracht en eensgezindheid. Ds. Erskine werd in de eerste predikantsplaats geïnstalleerd op het eenparige verzoek van de erfgerechtigden, ouderlingen en het volk, en met de hartelijke goedkeuring van het presbyterium. Maar hoe spoedig kan er een storm opsteken, om de vrede van de gelukkigste gemeenschap op aarde te verstoren. Er deden zich moeilijkheden voor in verband met de aanstelling van een tweede predikant; en zo heftig waren de vijandelijkheden over dit punt, dat men het juister achtte om gedurende minstens twee jaar de bediening van het Heilig Avondmaal in de gemeente uit te stellen (MS).

De voornaamste bron van de strijd was een krachtige poging van de kant der erfgerechtigden om een jongeman bij voordracht te benoemen, in tegenstelling met de algemene voorkeur van het volk. Omdat dit een gebeurtenis is, welke niet alleen in die tijd veel aandacht trok, maar waarnaar nog onlangs verwezen werd bij twistgesprekken over de rechten van

het christen-volk²⁾, schijnt het gepast om een authentieke weergave van de bijzonderheden te bieden, zoals die in de notulen van het presbyterium van Dunfermline vermeld staan. Op een vergadering van het presbyterium op 12 sept. 1716 legden Sir Peter Halket en anderen een voordracht ter tafel, die ondertekend was door de erfgerechtigden 'enkelen uitgezonderd', en door enkele leden van de gemeenteraad..., ten gunste van ds. James Christie, Evangelie-prediker te Kelso; en tegelijk "verklaarden zij dat zij slechts gebruik zouden maken van de voordracht, wanneer men genoemde ds. Christie een recht op de jaarwedde gaf, indien het presbyterium hem zou beroepen". "Nadat zij buiten waren gaan staan, besloot het presbyterium – teneinde deze zaak nader te overwegen – om twee hunner te benoemen om naar de eensgezindheid van de gemeente te informeren en ingeval zij moeilijkheden tegenkwamen, om nader advies te vragen". Nadat de erfgerechtigden "binnengeroepen waren, werd hun dit meegedeeld. En daarop verklaarden zij, dat zij bij hun voordracht bléven. Toen werd hun meegedeeld, dat de acte die het patronaatsrecht en de aanspraken der patronen herstelt, in strijd was met hun beginselen, en dat zulk een juk een zware en droeve last was; waarvan deze kerk en dit volk zich in zo verre bewust waren, dat zowel onze Synodes als Commissies hun onbehagen erover uitgesproken hadden in hun adressen, en dat de huidige Commissie zich tot de Koning en het Parlement moest richten om verlichting; en dat het ons als rechtschappen mensen betaamde om dat te verklaren”.

Men kwam overeen dat de Weleerw. Heren Hogg en Muir zouden "vergaderen met de erfgerechtigden, overheidspersonen, stadsraad, ouderlingen *en het volk* van Dunfermline op aanstaande donderdag 20 (september), om een onderzoek in te stellen naar de eensgezindheid in die gemeente bij de verkiezing van een predikant, om hun vacature te vervullen; en dat ds. Hogg daar dan preken, en ds. Areskine dat aanstaande sabbat publiek zou bekendmaken.

Toen het presbyterium op 26 september 1716 bijeenkwam,

2) Sir H. Moncreiff's Life of Dr. Erskine.

berichtten de heren Hogg en Muir, dat zij overeenkomstig hun opdracht, vergaderd hadden – na de preek van ds. Hogg – met het volk van Dunfermline; en dat zij "geen eensgezindheid in die gemeente konden vinden om een predikant te beroepen". Op een volgende bijeenkomst, op 24 oktober, verschenen Sir Peter Halket en enkele andere erfgerechtigden, die aandrongen op de benoeming van ds. Christie, conform de voordracht. Dientengevolge wees het presbyterium "ds Characters aan, om met allen te vergaderen, die uit de gemeente Dunfermline betrokken waren bij de keuze en beroeping van een predikant, op 20 november aanstaande, en dat hij dan preken moest, en als hij enige gepaste overeenstemming opmerkte, dat hij dan de leiding nemen moest bij hun verkiezing en beroeping van iemand die in hun vacature benoemd moest worden". De erfgerechtigden namen echter aanstoot aan deze maatregel, en verlangend dat het presbyterium zou voortgaan om ds. Christie's benoeming te bespoedigen, tekenden zij protest aan en beriepen zich op de Synode van Fife en op de Algemene Synode.

Het presbyterium vergaderde te Dunfermline op 17 april 1717 op aanwijzing van de Synode. De erfgerechtigden verklaarden toen, dat zij zouden volharden bij hun beroep op de Assembly, "tenzij het presbyterium hun wens ten opzichte van ds. Christie in vervulling deed gaan". En toch werd er op 22 mei daaropvolgend bericht, "dat de heren van hun beroep (nl. op de Synode, v.d.Hr) hadden afgezien, aangezien er op die dag niemand uit de gemeente aanwezig was om iets te doen tot bekrachtiging ervan". Op de volgende vergadering op 16 oktober 1717 kwam er niettemin een nieuwe voordracht binnen bij het presbyterium, ten gunste van dezelfde ds. Christie, die toen predikant was van de gemeente Simprin. Het presbyterium stelde de zaak echter uit, en wees verschillenden uit zijn midden aan om bij de erfgerechtigden en anderen hun opwachting te maken, teneinde een nieuw onderzoek te beginnen naar de bestaande eensgezindheid in de gemeente; ten gevolge waarvan de erfgerechtigden in beroep gingen bij de Commissie.

Op 11 november 1717 berichtten de predikanten, "dat zij be-

merkten dat de kerkeraad, de meesten uit de gemeenteraad, en zelfs enkelen van hen die de voordracht van ds. Christie ondertekend hadden, en verschillende erfgerechtigden zeer begerig waren, dat het plan betreffende ds. Christie zou terzijde gelegd worden, en dat er een verkiezingslijst zou komen, waarmee alle betrokkenen instemden en dat er uit die lijst één gekozen zou worden tot predikant voor de vacature in die gemeente. Twee voordrachten kwamen nu ter tafel van het presbyterium. De ene was ondertekend door zes erfgerechtigden en tien raadsleden, en dan nog één uit de kerkeraad; beide verzochten dat het voornemen betreffende ds. Christie zou vervallen, en dat als men bij het appèl bleef, die voordrachten voor de Commissie gebracht moesten worden. In die brieven werd er gezegd, dat de afkeer van ds. Christie, die aanvankelijk al zo groot was, nu nog aanzienlijk was toegenomen. Het presbyterium was 'eenparig van gevoelen', dat het plan – ds. Christie terzijde gelegd moest worden, en daarom beval het hun broeders, die lid van de Commissie waren, om met zijn tegenstanders samen te werken, en onder andere "genoemde Commissie erop te wijzen, dat de Synode van Fife nadrukkelijk de presbyteria van hun plicht ontslagen had om één gemeente van predikanten te voorzien, tenzij er een *eensgezinde bijval van het volk* zou blijken, als grondslag voor een pastorale betrekking".

De Commissie van de Assembly sloeg echter het éénparige oordeel van het presbyterium op dit punt in de wind, maar deed daarentegen uitspraak ten gunste van de voordracht en beval hen mede te werken bij de overplaatsing van ds. Christie, en gelastte de Synode van Fife om ook, zo nodig, erop te letten, dat die zaak nu in orde kwam. Het presbyterium, op 11 december in vergadering bijeen, besloot na deze uitspraak van de Commissie overwogen te hebben, om de zaak uit te stellen. Toen het op 22 januari 1718 weer bijeenkwam, hervatten zij de Dunfermlinese kwestie. Niemand van de broeders uit de presbyteria van Cupar en Kirkaldy, die door de Commissie aangewezen waren om met hen te corresponderen, verscheen. Adam Roland uit Gask legde een voorstel ter tafel, ondertekend door diverse erfgerechtigden, door de meeste

overheidspersonen en raadsleden en vele honderden gezins-
hoofden..., dat een besliste afkeer verried van de voorgestelde
benoeming van ds. Christie. Daarom verwees het presbyte-
rium de zaak opnieuw naar de Commissie, om in maart te
vergaderen, en benoemde het enkele leden om de redenen
voor deze opdracht voor te bereiden. Waarschijnlijk in zekere
mate beïnvloed door de haar voorgelegde krachtige argumen-
ten, verkoos de Commissie haar koers te wijzigen. In plaats
van het presbyterium bevelend op te dragen om over te gaan
tot toelating van ds. Christie, berustten zij nu in maatregelen,
die meer tot stichting en vrede konden leiden; zoals blijkt uit
de volgende samenvatting uit de Notulen van het presbyteri-
um.

Dunfermline, 19 maart 1718. Wat de zaak van Dunfermline
betreft, delen de broeders mee, dat de Commissie met toe-
stemming van alle partijen, de volgende proponenten beslo-
ten heeft te Dunfermline te laten preken, nl. ds. Sidserf, ds.
Wederspoons, ds. Scott en ds. Dalgleish; en dat er, nadat de
gemeente ze had horen preken, een bijeenkomst zijn zou van
de erfgerechtigden, overheidspersonen, raadsleden en ouder-
lingen; dat wie uit genoemde lijst door de meerderheid van
genoemde bijeenkomst gekozen zou worden, moest beroepen
en bevestigd worden in die vacature; en dat het presbyterium
van Dunfermline genoemde jongeman volgens hun plicht zou
uitnodigen op hun eerstkomende vergadering.

Nadat deze proponenten, met uitzondering van ds. Weder-
spoons wiens diensten men niet verkrijgen kon..., te Dun-
fermline gepredikt hadden, deed het presbyterium alle moeite
om de zaak te bevorderen. Na twee vergeefse pogingen, had
de eindstemming tenslotte plaats op 21 augustus. En toch
viel, blijkens het volgende extract, het beroep niet ten gunste
van één der vier, onder goedkeuring der partijen, door de
Commissie voorgestelde kandidaten uit, maar werd het uitge-
bracht op de weleerw. James Wardlaw.

"Dunfermline, 27 augustus 1718". De weleerw. ds. Logan
deelde mee, dat hij en ds. Bryce hebben vergaderd met dege-
nen, die bij het beroepen van een dominee te Dunfermline
betrokken waren. "Toen de vraag gesteld werd, of zij nog na-

men aan de lijst van de Commissie mochten toevoegen, kwam
het erdoor, dat zulks geoorloofd was. Toen kregen alle be-
trokkenen verlof om op de lijst te plaatsen *wie zij wilden*. En
toen een verkiezingslijst opgesteld was, waar allen mee in-
stemden, en de stemgerechtigden van de vergadering opge-
roepen werden, stemden allen, op vier of vijf na, op de wel-
eerw. ds. James Wardlaw, Evangeliedienaar te Cruden, om in
hun vacature predikant te worden. En zo tekenden zij het be-
roep naar genoemde ds. Wardlaw, waarvan hij (ds. Logan)
met genoemde ds. Bryce getuige was geweest".

Kapitein Halket en anderen blijken ter zelfder tijd het be-
roep te ondersteunen, en verzochten het presbyterium om
het ook te steunen en maatregelen te treffen om het beroep
uit te brengen. Dit werd slechts door een enkeling tegenge-
werkt, namelijk door ds. Blackwood, de jongere, van Pitr-
eavie, die aanvoerde, dat het in strijd was met het werk van
de Commissie. Het presbyterium steunde het beroep, en wees
de heren Gibb en Hepburn aan om het uit te voeren voor het
presbyterium van Ellon, en, als het nodig zijn zou, nog voor
andere (kerkelijke) rechtbanken.

Op de vergadering van 29 oktober 1718 "deelde de voorzitter
het presbyterium mee, dat de heren Gibb en Hepburn hem
meegedeeld hadden, dat zij de overplaatsing van ds. Wardlaw
verkregen hadden, en hij wenste dat de zaak nu vlug afgewik-
keld zou worden. Alle gepaste haast werd nu betracht en op
20 november 1718 werd – na een preek door de weleerw.
James Hogg over Hebr. 13 : 17 – ds. Wardlaw als tweede pre-
dikant van Dunfermline toegelaten, volgens de regels der
kerk.

Zo was er een gelukkig slot gekomen aan een schouwspel vol
onenigheid en verwarring, welke meer dan twee jaar geduurd
hadden en zowel bedroevend gebleken waren voor de herder,
alsook schadelijk voor de belangen van de godsdienst in de ge-
meente. Zijn zuster, mevr. Balderston, zinspeelt op deze zaak
in de volgende, korte woorden:

"Edinburgh, 13 maart 1718. Ik was zeer neerslachtig vanwege
Dunfermline en mijn broeder, die de smaad der tongen moest
dragen. Maar ik mocht aan Jer. 9, Jes. 14, het slot, 2 Kor. 1

en Ps. 101 denken; en eer ik sliep, werd er een loflied in mijn mond gelegd wegens hem”.

Door met het presbyterium samen te werken teneinde met kracht weerstand te bieden aan de maatregelen, waardoor de erfgerechtigden koppig probeerden de benoeming van een dominee uit te voeren, die voor de gemeente onaanvaardbaar was..., kon hij moeilijk voorkomen dat hij aan die heren ergernis gaf en hun misplaatste scheldwoorden zich op de hals haalde. Men dient er echter nauwkeurig op te letten, dat alle omstandigheden van deze belangwekkende zaak met elkaar bewijzen, dat zowel hij als zijn mede-ouderlingen, wel verre van de rechten en wensen van het volk te minachten of te verwaarlozen -, juist in die tijd al het mogelijke deden om hun rechten te verdedigen en ze van een herder te voorzien, wiens karakter en ambtsverrichtingen hun achting konden verdienen. Aangedreven door die milde zienswijze, waagden zij het zelfs - zoals we zagen - om tegen het eind van de zaak, de letter te overtreden, hoewel mogelijk niet de geest van het voorschrift van de Commissie, door een beroep te ondersteunen op een kandidaat, wiens naam niet eens voorkwam op de lijst, welke dat Hof bekrachtigd had³⁾.

DS JAMES WARDLAW

De eerw. *James Wardlaw* heeft recht op hoge lof als een oprecht christen, een getrouwe herder en een aangename collega. Hij werd omstreeks het jaar 1673 in een dorpje in de kerkelijke gemeente van Saline geboren. Zijn vader, Henry Wardlaw, Esq.⁴⁾, verhuisde voor enige tijd naar Wets Luscar, een landgoed in de parochie Carnock, welk landgoed hem toebehoorde en door James geërfd werd. Daar zijn ouders gehecht waren aan de bisschoppelijke regering⁵⁾, voedden zij hem in dat geloof op. Maar al vroeg in zijn leven begon hij een beslissende voorkeur voor het Presbyteriaanse stelsel te gevoelen en te belijden. Met een broer, die hem slechts enkele jaren overleef-

3) Vgl. Appendix, no. 4 4) Esq. = Esquire = Wedelgelboren Heer. 5) Bedoeld is de Anglikaanse kerk, met haar kerkelijke hiërarchie. (overblijfsel van Rome).

de, studeerde hij wijsbegeerte en godgeleerdheid aan de universiteit van St. Andrews. Hij kreeg, om het Evangelie te verkondigen, preekconsent van het presbyterium van Dunfermline, gelijktijdig met ds. Ralph Erskine. Tal van jaren voor hij die toestemming kreeg, bekleedde hij het ambt van regerend ouderling. Naar het schijnt, kreeg hij dit ambt op 13 februari 1704 in de kerkelijke gemeente van Carnock, waar hij "de strikst mogelijke eenheid in opvatting" onderhield met de eerbied- en achtenswaardige ds. Hogg⁶⁾. In de notulen van de kerkeraad van Dunfermline, gedateerd 26 januari 1715, wordt vermeld, dat ds. James Wardlaw, proponent, vroeger ouderling in de gemeente Carnock, werd toegelaten als ouderling van deze gemeente en zijn plaats heeft ingenomen. In de gemeente Cruden, waar hij eerst als predikant gestaan heeft, werd zijn genoeg en nuttigheid aanzienlijk belemmerd vanwege het feit, dat het volk de Episcopale beginzelen en riten aanhing. Om deze en andere redenen nam hij opgewekt het beroep naar Dunfermline aan. "Het blijkt uit de notulen van het presbyterium, dat toen hij geroepen werd om zijn ondertekening van de Geloofsartikelen te vernieuwen, hij dat deed met een nadere uitleg betreffende de betekenis van Christus' dood. Trouw verdedigde hij de gepaste algenoegzaamheid der verzoening voor de zaligheid aller mensen, terwijl hij ongetwijfeld haar krachtadigheid beperkte tot de uitverkorenen⁷⁾. Een niet gering bewijs van zijn christelijk karakter en wijze gedrag verschaft ons het feit, dat hij zeer eensgezind uitgenodigd werd om het pastorale opzicht over een volk op zich te nemen, bij velen waarvan hij van zijn jeugd af goed bekend was. Een hartelijk welkom kreeg hij ook van ds. Erskine, die werkelijk bedroefd was over de omstandigheden, waardoor de tweede predikantsplaats zo lange tijd vakant bleef, en die blij was, de hulp van een medearbeider te verkrijgen, die zijn achting zo waardig was en die zo zeer geliefd en geëerd werd door het volk.

6) Brown's Gospel Truth, 2e dr., p. 159. 7) Vgl. noot 6, p. 159.

Verenigd door de verplichtende banden van christelijke vriendschap en diep overtuigd van het belang van een algehele harmonie en hartelijke samenwerking, als evenzeer van wezenlijk belang voor hun eigen geluk, als voor het welslagen van hun pastorale werk, bij de tedere verbinding die er tussen hen bestond – ontwierpen en ondertekenden deze twee collega's binnen een maand na ds. Wardlaw's toelating, formeel een stuk van wederzijdse toestemming, dat vanwege z'n uiterste precisie en goede inhoud de aandacht van andere predikanten, die in gelijke omstandigheden verkeren, niet onwaardig schijnt. We zullen het hier overnemen, zoals het al eerder "uit het oorspronkelijk handschrift" in een periodiek⁸⁾ gepubliceerd is.

"Enige regels en beginselen die ds. James Wardlaw en ds. Ralph Erskine overeengekomen zijn, teneinde een goede verstandhouding tussen hen in hun beider bediening in de gemeente Dunfermline te onderhouden.

"1e. Wij zullen niet enig kwaad gerucht over elkaar aannemen of verbreiden, zelfs niet al komt het van de vrouw van onze schoot, of van de liefste of intiemste vriend of kennis; en wat we ook mogen horen dat tot enige naijver aanleiding geven kan, we zullen er geen ogenblik naar luisteren, voordat we er eerst onderzoek naar gedaan hebben door een vriendschappelijk onderhoud, tot wegruiming van alle misverstand.

2e. Bij al onze openbare ambtsbezigheden en wederzijdse hulp aan elkaar bij ons werk, zullen we ons niet door onze vrouwen laten leiden noch onder iemands raad of advies staan, wanneer zulks in strijd zou zijn met die plichten van liefde en nabuurschap, afspraak en collegialiteit, welke we aan elkaar verplicht zijn, vooral in zaken waarbij we elkaars hulp nodig hebben.

3e. Bij elke oproep (naar elders), die onder Gods voorzienigheid tot ons komt en waardoor onze afwezigheid bij een be-

8) Christ. Reposit., deel 3, p. 391-3.

paald stuk gemeentewerk vereist wordt, zullen wij proberen om elkaar over en weer te helpen, hetzij bij de prediking of bij een andere ambtsbezigheid, hetzij door de week of op de sabbat; zoals het bezoeken van zieken, het catechiseren in de wijk van onze collega, zo goed als in die van onszelf, wanneer daartoe een oproep in Gods voorzienigheid (tot ons) komt. 4e. Welke eerbied of oneerbiedigheid het volk ook aan de een boven de ander bewijst..., dat zal, dank zij genade, geen enkele invloed hebben om het elkaar te misgunnen of om lelijke gedachten over elkaar te koesteren, of dat respect en liefde doen verminderen, die we elkaar behoren toe te dragen, welk onderscheid er ook in de houding der mensen moge zijn in het voorkeur tonen voor de één van ons boven de ander.

5e. Bij gewichtige zaken waarbij wij beiden evenzeer en wederkerig betrokken zijn, zullen wij handelen na voorafgaand overleg, vooral bij al onze publieke mededelingen over bezoeken, catechisaties en dergelijke meer, wanneer het ons mogelijk is samen te werken; en in alle zaken van minder gewicht of in middelmatige dingen (waarin satan, zo goed als in belangrijker zaken, ons kan proberen beet te nemen) zullen wij wederzijds voor elkaar opzij gaan.

6e. Wij bewaren onderling niet alleen een goede verstandhouding, maar trachten ook zoveel mogelijk al die liefde en eerbied van de zijde van het volk, voor elkaar te verwerven, aangezien het tot bevordering des Evangelies dient, dat de mensen liefde en eerbied voor ons beiden gevoelen; en dus zal niemand van ons luisteren naar, of ingaan op enig ding, dat (hetzij door goede of door slechte mensen) gesproken kan worden ten nadele van zijn collega, zonder wrok of poging om in alle eigen wegen zijn eigen gelijk te zoeken; en dus zullen wij op een vriendschappelijke manier – wat we dan ook voor ons onaangenaams krijgen te horen van de mensen, hetzij in de manier van spreken of wat ook maar als fout aangerekend wordt hetzij in onze publieke ambtsbezigheden of persoonlijke mededelingen – het aan elkaar meedelen, zonder zich aan een anders vrijheid te ergeren; en wij zullen niet ingaan op verdachtmakingen der mensen, die één van ons, boven de ander, aanprijzen of toejuichen, hetgeen ook maar

zou kunnen leiden tot nadeel of ontmoediging van één onzer, zonder tegelijkertijd (als de gelegenheid zulks toelaat) zich iets te laten ontvallen, dat maar ertoe kan meewerken, dat onze collega dezelfde eerbied krijgt, als men kan voorwenden tegenover onszelf, van de kant van hen, die zulke verdachtmakingen laten horen.

7e. Wat wij ook in enig deel van onze ambtsvervulling verkeerd achten, hetzij ten opzichte van de leer, de tucht of iets dergelijks..., wij zullen op een vriendschappelijke manier elkaar daarvoor waarschuwen en met elkaar overleg plegen; ook zullen wij elkaars zwakheden verdragen en (zo mogelijk) op een vriendschappelijke wijze dat elkaar bewust maken, tot nut van onszelf en van andere mensen, door aldus onze pogingen aan te wenden om onder éénzelfde juk op te trekken.

8e. Wij richten geen aparte groepen op in de gemeente, noch bezoeken we die, zonder wederzijdse goedkeuring of zonder te pogen dat ook de ander dezelfde weg goedvindt en bewandelt in dezen, als wijzelf; en wij nemen niet afzonderlijk de leiding in enig deel van ons ambtswerk zonder voorafgaande toestemming; en wij geven niet toe aan een nauwer aansluiting bij een van ons dan bij de ander, zodat dit ertoe zou kunnen leiden, dat er vervreemding bij hen ontstaat van een onzer, of bij ons vervreemding ontstaat van de een tegenover de ander.

9e. Wij laten geen verschil of onderscheiding van de een voor de ander toe, wat de zaken van onze openbare bediening betreft, ja zelfs niet wat de zaken van de algemene beleefdheid aangaat; door geen enkele ereplaats van elkaar aan te nemen behalve wanneer wij daartoe door de nood, orde en fatsoen gedrongen worden, maar we zijn elkaar vriendelijk genegen, met broederlijke liefde in eer elkaar de voorrang gevende.

10e. Wij zullen proberen niet alleen in het openbaar, bij ons bidden en preken elkaar de hand te versterken, door de waarheid en zuivere leer te bevestigen die onze collega verbreid heeft, maar dat ook privé doen, wanneer de gelegenheid ervoor bestaat; we zullen onszelf proberen betrokken te tonen bij het welslagen van onze eigen arbeid en bij het welslagen van elkaars arbeid; trachtende het volk de Evangelieleer in te

prenten, zoals die zowel door onze collega, als door onszelf gepredikt werd. (w.g.)

Ralph Erskine – Jas. Wardlaw."

Deze broederlijke eendracht, aldus op plechtige wijze beloofd! werd op een gelukkige manier gedurende een lange reeks jaren gehandhaafd. Ds. Erskine's handschriften geven ons tal van bewijzen van de hoge achting, die hij voor zijn collega gevoelde, en van de grote bemoediging die ze aan elkaar hadden. Nu en dan zinspeelt hij op het genot en voordeel, dat hij genoot van zijn leerzame omgang. Op een keer, toen hij een gebedssamenkomst in zijn huis meemaakte, verzocht hij hem en anderen die aanwezig waren, om Gods hulp voor hem af te smeken bij de vervulling van belangrijke (predik)diensten die hem te wachten stonden. In het jaar 1723 doopte hij een van ds. Wardlaws kinderen, en preekte toen over de woorden uit Gen. 33 : 5: "De kinderen, die God aan uwen knecht genadiglijk verleend heeft". Zoals we later nog zullen bespreken, vervulde ds. Wardlaw een serie gelijke diensten voor hem, en dat op een zeer vriendelijke en indrukwekkende wijze⁹⁾. In tal van aantekenboeken heeft ds. Erskine waardevolle memoranda opgetekend van de preken van zijn collega. In zijn Dagboek vermeldt hij herhaaldelijk niet alleen zijn goedkeuring van die preken, maar ook de geestelijke verruiming waartoe het de gezegende middelen waren; sommige vooral, die bij de bediening van het sacrament (des H. Avondmaals, v.d.Hr) gehouden werden. Twee voorbeelden mogen volstaan:

"Sabbat, 16 juli 1732. Toen mijn collega preekte over het lijden van Christus, gaf de Heere mij vaak een zoet-smeltende gestalte bij het zien op een gekruisigde Christus, en veel hartversmeltende geloofswerkzaamheden, die mij onder het luis teren in tranen deden uitbarsten. Toen ging ik met mijn collega aan Tafel, en genoot ik, mag ik wel zeggen, gemeenschap met God door Christus in een weg des geloofs, zowel tijdens het zingen van de Psalm, als toen de woorden der instelling

9) Vgl. Hfdst. 10.

gelezen werden, alsook bij de uitdeling van het brood en de wijn. En toen ik die tekenen ontving, had ik vele onderscheiden geloofswerkzaamheden met Christus, die mij voor God deden versmelten, daar ik Hem zien mocht als een belovend God, en ik mij aan Zijn trouw mocht vastklemmen. Na de viering bediende ik (zelf) twee Tafels, en werd daarbij geholpen. Toen ging ik naar huis en sloot mezelf in een kamer op. Ik mocht mijn hart in een dankbare erkenning van des Heeren goedheid en genade uitgieten, en mocht mijn vertrouwen op Hem door Christus als een belovend God uitspreken, Die mij een zegel van het verbond der belofte had toegestaan en mij veroorloofd had om het op mij toe te passen. Des avonds preekte ik over Ezech. 43 : 12: "Dit is *de wet des Huizes*: op de hoogte des bergs zal zijn ganse grens, rondom henen, een heiligheid der heiligheden zijn; zie, dit is de wet des Huizes". Mijn lering luidde: Dat het gehele huisgezin, wijl bevoorrecht met het betreden van een zeer heilig paleis, ten eerste ertoe verplicht is om een zeer heilig volk te zijn. Ik werd geholpen bij het preken; en daar het laat was, gaf ik slechts een deel van de Toepassing, die ik des maandags in de tent hield¹⁰. Heere, verheerlijk Uw Naam!"

"Sabbat, 11 juli 1736. Ik mocht mijzelf, mijn werk en de voorbereiding ervoor op de Heere wentelen; en ik kan zeggen, dat zoals mijn hart op Hem vertrouwde, ik ook geholpen werd; geholpen nl. bij het beluisteren van mijn collega, om te luisteren met enige toepassing van het testament, dat bevestigd is door de dood van de Testamentmaker; geholpen bij het gebed, toen hij bad om de zegening van de tekenen, terwijl ik aan 's Heeren Tafel aanzat; geholpen ook met een treurend, wenend oog op Jezus te zien; geholpen om op Hem te zien bij de belofte van de Heilige Geest, en bij de belofte van Zijn tegenwoordigheid. Mijn hart werd vernederd en werd voor de Heere aan de Tafel uitgegoten; en ik werd, onmiddellijk erna, bij het bedienen van twee Tafels ondersteund. De zaak waarop ik gericht werd bij de eerste Tafel, werd (mij)

¹⁰) De hier bedoelde preek kan men vinden in Works, deel 1, p. 627-639, Engelse ed., en (ed. Kool), d. X, p. 245.

gegeven bij het beluisteren van mijn collega, vooral over de noodzakelijkheid van de dood des Testamentmakers. Want dat bracht mij tot een gezicht op een *menigvuldige genadige noodzakelijkheid*, n.l. van Christus, overeenkomstig het woord: "Die moet Ik ook toebrengen", en toen, daarna, de noodzaak van het lijden der gelovigen hier, en dan van hun ingaan in de heerlijkheid. Naar ik merkte waren die gedachten voor sommigen van nut. De preek des avonds werd uitgesteld, omdat er zoveel Tafels waren. Ik preekte 's Maandags in de tent, na mijn broeder, en werd geholpen."

EENSGEZINDHEID.

Terwijl deze godvruchtige collega's elkaars publieke diensten met vreugde en zegen bijwoonden, werden zij ook in staat gesteld om hand aan hand te gaan bij de leiding van de tucht- en kerkordezaken in de gemeente. Zij wedijverden onderling opgewekt, bij voorbeeld – even goed trouwens als met de hele kerkeraad – bij het aandringen (zij het zonder resultaat) tot het bouwen van één of meer nieuwe kerken, om in de geestelijke behoeften van de toenemende bevolking te voorzien. Op 25 febr. 1730 "werd er voorgesteld, dat de ouderlingen een lijst zouden klaarmaken van alle te onderzoeken personen binnen hun verschillende wijken, teneinde aan het presbyterium de staat van deze uitgebreide (kerk)gemeenschap voor te kunnen leggen, en de noodzaak van meer nieuw te bouwen kerken in deze kerkelijke gemeente te betogen; welk voorstel uitging van de kerkeraad". Al veel vroeger, n.l. in het jaar 1713, was er al metterdaad een soortgelijk voorstel ingediend door de heren Buchanan en Erskine, met hun ouderlingen, bij Lord Bowhill, die door de heren des kerkerads aangewezen was om de kerk van Dunfermline te bezoeken en te verdelen. Zij constateerden dat de taak voor de twee predikanten veel te groot was, en dat "de kerk niet meer dan de helft van het volk kon bevatten" (MS).

De heren Erskine en Wardlaw bewaarden hun gewone eensgezindheid ook naar aanleiding van een verschil, dat in het voorjaar van 1725 ontstond betreffende de aanstelling in het ambt

van voorzanger of voorlezer; welk geschil zo hoog liep, dat het de bediening van het Heilig Avondmaal zowel in dat als in het volgende jaar verhinderde. Kapitein Peter Halket uit Pitferren had op 22 april de kerkeraad een voorstel van de Markies van Tweeddale ten gunste van ds. *John Hart*, "doctor aan de Latijnse school", aangeboden, teneinde dat ambt te bekleden. Maar ds. Wardlaw betuigde dat er met deze voordracht evenmin rekening gehouden zou worden, als men geven zou aan een wettig recht van de voorgedragene, aan de schenking der koningin ten gunste van de muzikleraar en voorzanger in die plaats. Bij dit protest sloten zich ds. Erskine en de meerderheid van de kerkeraad aan. Zij waren het allen eens met de bepaling van de hoofdreden van het protest..., n.l. dat zo'n handelwijze de predikanten en ouderlingen van hun onbetwifelbare recht zou beroven om hun eigen voorzanger te verkiezen, zoals het directoraat hun dat recht gegarandeerd had.

In januari 1730, kort na de dood van ds. *John Brand*, voorlezer, toen er een nieuwe voordracht bij de kerkeraad binnengekomen was ten gunste van ds. Hart, weigerden zij eenparig die te ondersteunen. Echter achtervolgde hen nu de markies tot voor de hoogste civiele rechtbank, en hij verkreeg een gunstige uitspraak voor zijn vordering. Maar terwijl de predikanten en ouderlingen in die beslissing moesten berusten, gaven zij hun onderwerping in voorzichtige woorden te kennen, die beledigend bleken voor Mijnheer, en hem ertoe prikkelde om hen met een nieuw proces te bedreigen. In dit kritieke oogenblik vermeldde de kerkeraad gedeeltelijk zijn opvatting in de volgende vurige bewoordingen:

"Ofschoon de heren des kerkeraads hebben gevonden dat voorlezer en voorzanger één dienen te zijn, welke op deze plaats toch steeds onderscheiden waren (zoals onze Notulen bewijzen), en hoewel de voordracht aan de voorlezer recht geeft op de kerkelijke emolumenten..., toch hebben zij niet bij besluit kunnen vinden, dat de predikanten van Dunfermline zelf geen voorzanger kunnen zijn, als zij dat wensen, voor hun eigen gemeente, of daarbij de hulp van iemand gebruiken mogen, die naar de mening van hen of van de kerkeraad, in

staat is om dat werk te doen". "Indien de markies bedoelde gebruik te maken van het besluit van de heren des kerkeraads, dat zo ternauwernood aangenomen werd door het stemmen van de Heer Voorzitter, en om van de geringe omstandigheden van de kerkeraad van Dunfermline gebruik te maken..., dan kunnen wij hem dat niet beletten; maar toch, daar dit het eerste geval zal zijn, dat – naar hun weten – een predikant of kerkeraad vervolgd werd om zo'n bekrompen punt als dit zal worden – om n.l. zichzelf het recht voor te behouden om hetzij zelf voor te zingen of daarvoor een geschikte hulp te zoeken (welk recht wij handhaven, niet uit strijdlust, maar uit beginsel!) – dan hopen wij, zolang de wet des lands, die aan het presbyterium vastheid geeft, van kracht blijft..., dat ze geen vervolging zal toestaan tegen enige kerkelijke rechtbank om hun aanhangen van de presbyteriale beginselen". "De kerkeraad van Dunfermline is nederig van gedachte, dat Mijnheer beter bezig zou zijn, als hij eens naging welke maatregelen er genomen moeten worden om deze volkrijke gemeente van meer kerken en predikanten te voorzien; daar onze kerk niet langer de gemeente kan bevatten, die – daar ze uit meer dan 6000 te onderzoeken personen bestaat – minstens zou vereisen, dat er nog twee bijeenkomsten uit haar midden kwamen".

Gedurende deze twist tussen de markies en de kerkeraad namen de predikanten zelf nu en dan de taak van voorzanger waar, zoals blijkt uit de volgende gedeelten uit ds. Erskine's Dagboek:

"Sabbat, 24 dec. 1732. Vandaag waren mijn collega en ik onze eigen voorzanger, en zetten wij de Psalm in, vanwege het besluit van de markies waarbij hij volhardt". "Sabbat, 31 dec. Ik zong voor bij mijn collega, en hij bij mij".

Dit ongelukkige misverstand werd tenslotte opgelost; en in mei 1734, toen de markies de overheidspersonen en de raad royaal onthaalde, kregen de heren Erskine en Wardlaw een uitnodiging om met hem te dineren; hetgeen ze bereidwillig aanvaardden.

De publieke belangen der kerk, zo goed als de zaken van hun eigen gemeente, verschenen in het algemeen voor deze gelijk-

gezinde collega's in hetzelfde licht. Door getuigenis af te leggen van de kostelijke leerstellingen die gekrenkt werden door de Handelingen der Synode, bij haar veroordeling van het "Merg der moderne godgeleerdheid", en door de heilige voorrechten des volks te verdedigen in tegenstelling met de strenge beslissingen van de kerkelijke gerechtshoven ten gunste van het patronaatschap, verbonden zij zich van hart samen. Hun wederzijdse eensgezindheid werd geschraagd en geheiligd door het gebed. Bij het geringste blijk van onenigheid betreffende een bepaald punt, hetzij van belang of onbetekenend, begaf ds. Erskine zich tot de genadetroon, om Gods hulp en leiding af te smeken voor een spoedige terugkeer van de vrede. Zo gevoelde hij zich eens gekrenkt over het feit, dat zijn collega afweek van hun gezamenlijke plan om op te treden met het oog op het bezoeken en onderzoeken van de gemeente. Daarover geeft hij de volgende mededelingen:

"22 febr. 1733. Er vielen enkele harde woorden tussen mijn collega en mij ten opzichte van de inbreuk op de eenheid van ons publieke werk". "24 febr. Na aandachtige (Schrift)lezing werd mijn hart uitgegoten; ik zag op de Heere om niet beschaamd te mogen worden in mijn hoop..., in mijn hoop op de Geest, omdat mijn hoop (gegrond) was in het Woord en in de Heere, de Spreker in de beloften; opdat ik niet beschaamd zou worden in mijn hoop op Gods tegenwoordigheid in mijn ambtswerk; en opdat ik genadig het geschil mocht regelen, dat er tussen mijn collega en mij bestond, om het tot dat einde te mogen brengen, dat de vijand er geen winst mee kon doen, maar dat "de God des vredes de satan onder onze voeten zou verpletteren".

De openlijke breuk die enkele jaren later tussen hen plaatsvond, toen ds. Erskine zich geheel afscheidde van de nationale kerk, zal in een volgend deel van dit werk besproken worden.

GOEDE COLLEGA'S: I DS. MAIR.

Ds. Erskine smaakte veel geluk, niet alleen in zijn collega ds. Wardlaw, maar ook in vele andere bevriende predikanten, met wie hij van tijd tot tijd placht te vergaderen, en vooral ter

gelegenheid van de viering van het H. Avondmaal. Daarbij verenigde hij liefelijke en vertrouwelijke privégesprekken met een gezamenlijk optreden bij de (vervulling van de) publieke plicht. Krachtens de aangeboren driften, aan een hartstochtelijk karakter eigen,... echter geheiligd en gereinigd door Gods genade, vereenzelfdigde hij zich in een bijzondere mate met zijn geliefde broeders, die hij "in de waarheid liefhad". Ook al zouden dus enige breedvoerige berichten over deze broeders in dit verhaal een plaats vinden, dan nog konden ze daarom niet beschouwd worden als een ongeoorloofde afwijking van het eigenlijke onderwerp. Toch moeten we ons met enkele beknopte opmerkingen tevreden stellen, die deels enkele van zijn mede-ouderlingen en deels anderen betreffen.

Onder de leden van Dunfermlines presbyterium schijnt de eerste plaats toe te komen aan de weleerw. *George Mair*, die – zoals werd vastgesteld – zijn herder en vriend was gedurende enkele jaren, voordat hij het publieke leven binnenging. Ds. Mair, naar we geloven, werd eerst bevestigd (als predikant) te Airth. Later werd hij overgeplaatst naar Culross, waar de weleerw. James Fraser, uit Brae, zijn collega was tot sept. 1698, toen "die heilige en geleerde man" te Edinburgh stierf in het 60-ste jaar van zijn leven¹¹⁾. De omstandigheden leidden ertoe, dat hij in de zomer 1714 een beroep aannam naar Tulliallan, waar hij tot zijn dood gewerkt heeft, maar gedurende slechts enkele jaren na zijn komst. Ds. Boston noemt ds. Mair herhaaldelijk in bewoordingen van hartelijke hoogachting¹²⁾. Zijn diepgaande vroomheid en zijn geestelijke wandel, evenals zijn vurige verbondenheid aan de bijzondere leerstellingen van het christelijke geloof..., maakten een diepe indruk op het hart van de goede man, aan het begin van zijn loopbaan als Evangelieprediker. Het was in ds. Mairs huis, dat hij het eerste voorbeeld van een gezins-vesten meemaakte; en dit bracht hem er later toe, om dit onderdeel van huiselijke vroomheid ook in zijn eigen woning in te voeren. Hij drukte zijn opvatting ook over het publieke nut ervan als volgt uit: "Ik houd die waardige man voor één van de gelukkigste

11) Boston's Memoirs, p. 40. 12) Aldaar, p. 45, 57 en 104v.

middelen voor het aanbreken van een helderder ontdekking van de leer des Evangelies in deze kerk, in de latere dagen ervan”.

We hebben al eerder de diepe verering van Ebenezer Erskine voor ds. Mair opgemerkt, en de vaderlijke aandacht die hij van die zijde ondervond, toen zijn ogen opengingen voor de evangelische waarheid¹³⁾. Dat zijn broer Ralph hem met soortgelijke gevoelens beschouwde, blijkt uit zijn opgetekende lofspraken op diens preken, die we reeds hoorden; en dan verder uit een breedvoerige treurzang op hem, dat men in een van zijn aantekenboeken kan vinden, en waarvan de volgende regels slechts een deel vormen:

”Hij was een brandend en een schijnend licht,
vurig in de leer-en helder in de praktijk;
zoet in zijn verkeer, sober in zijn spraak,
teder in zijn dienst van God, bescheiden in zijn wandel.
Op de kansel bewees hij zich een heil’ge held,
in ’t persoonlijk gesprek een schuldeloze duif.
In hem scheen zachtheid van het lam en trots van een leeuw;
stoutmoedig in zijns Meesters zaak, zacht in die van hemzelf.

”Hoe kunnen wij anders doen dan droevig beklagen
het verlies van zulk een grote en uitnemende,
die uit pure ijver onsterf’lijke zielen te redden,
zijn sterfelijk lichaam predikte in ’t graf.
Maar zie! de preken van zijn stervend’ adem
verkondigen zijn heerlijke glorie over de dood.
Zijn tekst ”Ik weet, mijn Losser leeft!”
verkondigd bij de afloop, die ons berooft.
Hij kende zijn tijd, als de door God geleerde ooeivaar.
Zo besloot hij met dit zoete thema zijn kanselwerk.
Zo kroonde d’ Heere hem met de glorie van alles,
toen hij aan Zijn liefde-handen zijn ziele overgaf,
die thans zijn hemelse Thabor-top bereikte,
om d’ heerlijke genâ te roemen, die hij hier verbreidde;

13) Life of Eben. Erskine, p. 160-2.

om dat te prediken leek hem de tijd steeds te kort,
en nu dunkt hem de eeuwigheid te kort tot lof.”

II. DS. CUTHBERT

De weleerw. *James Cuthbert*, ds. Mairs collega te Culross, bezat een even groot deel van Ralph’s genegenheden. Zijn verplichtingen aan hem tijdens zijn preekverlof en bevestiging erkent hij, zoals is meegedeeld, ronduit. Ds. Cuthbert werd in sept. 1708 te Culross bevestigd; en na zijn ambtswerk met grote trouw en waardering te hebben vervuld, stierf hij in okt. 1715. Ds. Erskine schreef meer dan 20 jaar na zijn dood: ”Een Treur-gedicht”, gewijd aan zijn herinnering, dat in zijn Werken een plaats kreeg¹⁴⁾; met een woord-vooraf, waarin de redenen om het te schrijven en de redenen van het uitstel worden uiteengezet. Het gedicht, of liever gedichten (want het bevat een treurdicht in het Engels, en nog één in het Latijn!) beslaan bijna vier bladzijden in folio. Ds. Cuthbert wordt uitvoerig geprezen als iemand, die zowel in de gaven van de natuur en de kunst, als van de genade uitblonk; uitnemend in verstand, dapperheid en ootmoed; schuldeloos opgewekt en levendig in het gesprek; bekend om zijn evangelische gevoelens en geestelijke gedachten; en als predikant trouw, diep (– gravend) en welsprekend, even geliefd bij de geleerden als bij de onontwikkelden. In het woord-vooraf wordt vermeld, dat hij in de poëzie (= dichtkunst) even bekwaam was als in elke andere tak van geleerdheid. Hij had ds. Erskine aangemoedigd bij zijn pogingen om te dichten, en hij had genoten van een ”zeer intieme uitwisseling (van gedachten) met hem in woord en geschrift, juist in die (dicht-)stijl”. Uit het gedicht zelf blijkt, dat hij vaak van hem de naam ”mijn zoon Timotheüs” gekregen had en dat hij bovendien het genoegen gesmaakt had om hem op zijn sterfbed mee te maken, waar hij de lof op de Meester Die hij gediend had, mocht grootmaken en zijn blijde hoop op een heerlijke opstanding te kennen gaf. Ds. Mair die hem over-

14) Deel 2 (Engelse werken), p. 778-’82.

leefde – al was hij toen predikant in een andere gemeente – heeft zijn gedachtenis geëerd door een bij die gelegenheid van zijn dood passende preek:

”Verklarend, dat er door zijn dood
viel een groot man,
ja, een vorst in Israël”.

III. Ds. HOGG.

Onder al zijn mede-ouderlingen was er misschien niemand die door ds. Erskine zo diep vereerd werd, als de weleerw. *James Hogg* van Carnock, een man die buitengewoon waardevol, geleerd en ijverig was. Al in zijn jeugd verloor hij een vrome vader, maar zijn moeder met haar kinderen, ondervond de zorg van Hem, Die ”de wezen en weduwen helpt”. Vanwege de onverdraagzame politiek van die eeuw buiten de opleidingscholen in Schotland gesloten, begaf hij zich naar een Nederlandse universiteit. Daar zette hij met zijn broer de studie voort in de talen, wijsbegeerte en godgeleerdheid. Een tijd lang was hij belast met het toezicht op twee jeugdige edellieden in Den Haag, waar hij dan vaak in de gelegenheid was om ”met voorname personen en met andere mensen, die naar de hemel reisden” omgang te hebben. ”Velen van hen – zo voegt hij er in zijn eigen levensbericht aan toe – kwamen in godsdienstige bijeenkomsten bijeen om te bidden en geestelijke gesprekken te voeren, waarin ik niet weinig genoeg vond”¹⁵⁾. Hij was niet alleen van zijn jeugd af vroom, maar ook gedachtenrijk. In een vroegere periode van zijn leven werd hij met zeer verootmoedigende overtuigingen van zijn eigen schuld en zondigheid als zondaar doordrongen, en tevens gezegend met een nieuw leven gevende bekendmaking met de heilsweg. Zijn ziel ontving geestelijk licht en troost, vooral door middel van zijn omgang met de weleerw. Thomas Hogg van Kiltarn, die hij in de gevangenis ¹⁶⁾ te Edinburgh ontmoette, en met wie hij later brieven uitwisselde.

15) Vergelijk de Memoirs van ds. Hogg's godsdienstige ervaring, naar zijn eigen handschrift uitgegeven door de weleerw. John Brown van Haddington, in diens 'Christian Student and Pastor Exemplified', p. 77-150. Deze 'Memoir' van ds. Hogg is ook opgenomen in 'Gospel Truth', p. 39-53. 16) De zgn. 'Tollbooth'.

Gedurende zijn verblijf in Nederland ervoer hij tal van ontmoedigende geestelijke conflicten en ook veel genadige uitreddingen. De huiveringwekkende bestrijdingen, die hij ervoer en mocht overwinnen, werden niet alleen verworpen tot versterking van zijn eigen geloof, maar maakten hem tevens bekwaam, om de rol van een meegevoelend raadsman te vervullen voor anderen, die op eenzelfde wijze bestreden werden. Onder de indrukken van het geweldige gewicht van het heilige ambt, die hem schier overweldigden, bleef hij toch de theologische studiën trouw. Gewetensbezwaren in verband met bepaalde kerkelijke bepalingen van de Gereformeerde kerk in Nederland, beletten hem om de raad van tal van vrienden op te volgen, die wilden dat hij dominee in die kerk zou worden. Al gauw na de Omwenteling keerde hij naar zijn geboorteland terug, waar hij toen vergunning kreeg om te preken. En twee concurrerende beroepen werden op hem uitgebracht, waarvan hij dat naar Dalsert, in het presbyterium Hamilton, aannam. Een soort vervolging die hij ondervond van de zijde van tal van mede-ouderlingen, bracht hem ertoe om na enkele jaren zijn ambt neer te leggen. Vervolgens werd hij bevestigd te Carnock, waar hij trouw zijn ambt tot aan zijn dood waarnam; hij stierf in Edinburgh temidden van de smeebeden van zijn vrienden, in het jaar 1736.

Zijn ambtelijke werkzaamheden schijnen zeer gezegend te zijn. Aan een krachtig oordeel en grondige geleerdheid paarde hij een mate van dapperheid, waardoor hij bijzonder geschikt was om de waarheid te verdedigen. Hij sprak met een persoonlijke warmte als getuige tegen hetgeen hij als een gebrek en fout beschouwde in de regelingen, die met betrekking tot de Kerk van Schotland bij de Omwenteling waren aanvaard¹⁷⁾. Hoewel zijn trouw (aan de koning n.l.) onbetwistbaar was, werd hij toch – omdat hij om des gewetens wil de voorgescreven eden weigerde af te leggen – in 1695 uitgesloten van zijn zetel in de Algemene Synode; en toen hij in 1701 weer toegelaten werd, vernieuwde hij zijn uiteenzettingen ter ondersteuning

17) Vergelijk de Herinnering aan het openbare leven van de weleerw. James Hogg, uitgegeven naar zijn eigen handschrift door wijlen de weleerw. Arch. Bruce, van Whitburn.

van de innerlijkemacht der kerk¹⁸⁾. Zijn optreden in de Marrow-kwestie is wel bekend. Hij publiceerde niet alleen een woord ter aanbeveling bij "Het Merg der moderne Godgeleerdheid", maar tevens een massa vlugschriften, die de in dat werk bestreden gedeelten nader verklaarden en haar leidende leerstellingen verdedigden. De eerlijkheid en rechtschapenheid die hij liet blijken, toen hij in het jaar 1720 door de Synodale Commissie op de zuiverheid van zijn leer onderzocht werd, bereidde hem de goedkeuring van die Commissie. En toch, ten gevolge van de strekking van de Eerste Samenspraak over het "Marrow-geschil" en van tal van andere anonieme publicaties, die algemeen aan hem toegeschreven werden, was hij onder al de 12 Vertegenwoordigende Broeders degene, die bij de toenmalige leidlieden der kerk het meest gehaat was. Behalve deze strijdschriften gaf hij nog een aantal andere werkjes uit, zoals "Aantekeningen over de werkingen des Geestes" en een "Verhandeling over het Verbond der genade en der verlossing". Ook schreef hij een Voorwoord bij Halyburton's geleerde traktaat over het Deïsme. Zijn voortreffelijke kennis, vroomheid en ijver maakten hem – om kort te gaan – geliefd bij het streng-evangelische deel der predikanten. Ds. Plenderleath spreekt in zijn Dagboek met veel respect over zijn kundigheid en ambtsvervulling, en spreekt in warme bewoordingen over zijn verplichtingen aan de vriendschap en geestelijke gesprekken, zowel van dominee als van mevrouw Hogg. In het jaar 1727 schreef ds. Boston hem een belangwekkende brief, waarin hij hem op tedere wijze troost bood te midden van bepaalde innerlijke zielsconflicten, waarmee hij toen gekweld werd.¹⁹⁾ Ook Ralph Erskine waardeerde hem hogelijk als een vriendelijk buurman, een aandachtige briefschrijver en een oordeelkundige vriend. In de volgende regels geeft hij krachtig zijn verering te kennen voor de herinnering zowel aan ds. Hogg als aan ds. Boston:

18) Vergelijk 'Christ. Instructor', deel 30, p. 540.

19) Vergelijk deze brief in het Aanhansel bij Bostons 'Memoirs', no. 17.

Wij zien hem vallen en, om de klacht te vermeëren, de grote, ernstige, oordeelbekwame *Boston* tevens; die eens, stout als Athanasius, stond krachtig alleen, wiens gouden pen aan later tijden getuigt van zijn roem, tot op de wolken zijn Heere verschijnt. Met hem verdween de gezegende *Hogg*, die eerwaarde wijze, die need'rige getuige tegen hoogmoedige tijden, hij met andere *waardigen*, van het *ónwaard* toneel.

IV. DS. PLENDERLEATH.

De weleerw. *Patrick Plenderleath* komt thans aan de beurt om onder de gewaardeerde vrienden van ds. Erskine genoemd te worden. Hij was de tweede zoon van David Plenderleath, Esq. van Blyth, en later van Kailzie, auteur in Edinburgh. Hij werd op 14 juni 1679 geboren; van het presbyterium van Edinburgh kreeg hij in 1700 verlof om te preken en in dec. 1701 werd hij bevestigd te Saline. Hij trouwde met Jean Rymer, de dochter van de weleerw. James Rymer, die eerst regent was aan de universiteit te St. Andrews en later predikant werd in die stad. Een uitnemende vroomheid onderscheidt ds. Plenderleath van zijn jeugdijaren af. Twee gedeelten uit zijn nog bestaande Dagboek, dat wij het genoeg hadden door te lezen, bewijzen zijn buitengewone ernst en nederige, toegenege en toegewijde geest, waarmee hij zich op de plichten van prediker en herder toelegde. Enkele van zijn uitspraken luiden als volgt:

"Och, dat ik eerst mijn hart aan de Heere kon overgeven, om daarna een instrument in Zijn hand te zijn, teneinde anderen voor Hem te winnen".

"Ik zou met mijn ziel willen verlangen om dat volk (n.l. van Saline) lief te hebben en hun zielen dierbaar en kostelijk te achten bij nacht en bij dag; en om niet het *hunne*, maar *henzelf* op het hart te dragen. Och kreeg ik toch ernst en volharding in plaats van natuurlijke verlichting, en publieke moed en zelfverloochening in plaats van zelfvoldaanheid, geloof in plaats van ongeloof en neergeslagenheid, en gepaste belangstelling in plaats van rust en onverschilligheid!" "O, mocht ik

toch nederig, teder en dankbaar wandelen met mijn God! O, dat ik de vruchten kon oogsten van een leven nabij Hem, zoals dat geopenbaard is in Zijn dierbaar Woord". "O, (ik verlang) naar een onderscheiden, zuivere, eenvoudige, krachtige, de mens vernederende en een hart-beoefenende prediking uit de hemel, voor dit volk!"

De omstandigheden van ds. Plenderleath's dood waren bijzonder aangrijpend. Toen hij in jan. 1715 de zuster van zijn vrouw, na haar huwelijk, vergezelde naar *Echt*, werd hij in een herberg te Fordum, in Mearns, overvallen door een hevige koorts, die noodlottig bleek op de 6e dag van die maand. Terwijl zijn verscheiden hoogst zalig en victorieus was, liet hij een weduwe met een aantal kinderen achter om zijn verlies te bejammeren. Mevr. Plenderleath overleefde hem tot 13 aug. 1730. Zijn oudste zoon David had het beroep van zijn vader gekozen en werd eerst predikant te Ormiston en later te Dalkeith, vanwaar hij in 1764 verplaatst werd naar Edinburgh om daar, diep betreurd door de vromen, in 1779 te sterven.

Een particulier christen die in Edinburgh woonde en van nabij met ds. Plenderleath van Saline bekend was, zegt van hem – in een brief aan een vriend, na zijn overlijden geschreven –: "Ik heb nooit iemand ontmoet, in wie meer van zijns Heeren beeld (uit)straalde"²⁰. Aan de grote achting welke ds. Ebenezer Erskine voor hem gevoelde, en aan diens diepe ontroering bij zijn dood, wordt aandacht geschonken in een vroeger werk²¹). Maar niemand gevoelde een warmer belangstelling voor deze waardige predikant dan ds. Ralph Erskine. In een van zijn manuscripten vonden we een preek, te Dunfermline gehouden op een Dankdag, kort na de aankomst van George I in Engeland; aan het slot daarvan duidt hij het vroegtijdige ontslag der godzaligen aan als een van de blijvende tekenen en kenmerken van Gods toorn; en dan geeft hij zijn liefde voor deze overleden broeder te kennen in de volgende bewoordingen:

20) Vergelijk een verzameling van godsdienstige Brieven, door John Monro uit Edinburgh; het eerst gepubliceerd omtrent 1720, en opnieuw uitgegeven in 1807. Twee van de brieven zijn gericht aan ds. Plenderleath. 21) Life of Eben. Erskine p. 281-3.

"De Heere heeft onlangs enkele grote bressen in dit presbyterium, evenals in andere, geslagen door enkele heilige zielen eruit weg te nemen. Weliswaar nam het getal der verheerlijkten toe, maar helaas! tot ons verlies. Het verlies maakte des te meer indruk op mij, omdat God zo onverwachts die heilige, nederige en ijverige broeder onlangs heeft weggenomen uit onze naburige gemeente, en wel in de bloei van zijn leven. Naar ik meen twijfelde niemand die hem gekend heeft, eraan, dat hij tijdens zijn leven een heilig man was; en opdat ge moogt horen dat hij stierf zoals hij leefde, zal ik u twee of drie van zijn laatste woorden meedelen, die ik van zijn treurende weduwe vernam, die ze weer van oor- en ooggetuigen te horen kreeg. Naar ik denk, zal ik slechts ten dele recht doen aan de nagedachtenis van hem, die in zijn preken er zoveel van hield om de laatste woorden van andere heilige mannen mee te delen. Toen hij tijdens zijn ziekte trachtte Psalmen te zingen, weerhielden zij hem, opdat hij zichzelf geen kwaad doen zou. "Wel, zei hij, ik sta op het punt om naar die plaats te gaan, waar mijn gezang nooit meer onderbroken zal worden." Toen een predikant met hem gebeden had en hem vroeg, of hij het kon horen, zei hij: "Ja, ik heb het gehoord, en ik ben verzekerd dat uw gebed te mijnen gunste verhoord is". En toen een ander predikant bad en tenslotte van overwinning sprak, zei hij: "Houd nu maar op"; en toen de predikant opgehouden had, riep hij uit: "Victorie, victorie, victorie voor eeuwig! Ik zie een engelenwacht gereed staan om mijn ziel in de heerlijkheid te dragen". Nadat ds. Erskine even later opgemerkt had, dat "gebed en lofprijzing heel goed samen kunnen gaan, en dat, als er maar meer gebeden werd, er meer reden tot lofprijzing zijn zou", voegde hij eraan toe: "En dit doet mij weer denken aan die thans verheerlijkte broeder, van wie ik sprak. Hij was gewoon om vaak naar zijn kerk te gaan om daar alleen te bidden, en velen van u weten, dat die kerk heel dicht bij zijn woning stond; en de laatste maal dat hij daar was, werd hij – voordat hij naar het Noorden ging – afgeluisterd, toen hij met het bidden opgehouden was en driemaal achtereen dat woord sprak: "Hallelujah, Hallelujah, Hallelujah!" Er was

daar, heren, een bepaald lief werk verricht, om hem op de dood voor te bereiden, en ik verzeker u, dat veelvuldige en vurige gebeden uw mond vervullen zullen met hallelujah's en u werkelijk blij zullen maken".

Dezelfde toegenegen achting die we in dit uittreksel vinden, blijkt ook uit een 'begrafenis-gedicht', ter ere van ds. Plenderleath geschreven 'op verzoek van enkele zijner vrienden'²²⁾. Uit dit Klaaglied, dat uit 186 regels bestaat, kiezen we slechts de volgende:

Zijn leven en godsdienst droeg het stempel van God,
zijn leer en praktijk, 't was alles een brandende lamp;
zijn leven al licht en warmte, gevoed van Omhoog;
zijn lippen al gloed, en zijn hart al liefde,
zijn tijd al heilige dagen, want van de zeven dagen
was elk een sabbat, en elke sabbat een hemel.

Zo groot was de schat in deze aarden beker,
de ijver voor 's Meesters huis deed hem verteren.

Deze ambtsgenade werd aan hem gegeven,
om in vele harten (achter) te laten een zegel des hemels.

NOG MEER BEVRIENDE COLLEGA'S

Nog veel vluchtiger moeten wij enkele andere uitstekende mede-ouderlingen van ds. Erskine noemen. Laat het genoeg zijn, om enkel ds. *Gibb* van Cleish te noemen, op wiens oorspronkelijke vroomheid al gewezen werd²³⁾, met ds. *Charters* te Inverkeithing en ds. *Allan Logan*, eerst te Torrieburn en later te Culross, die beiden 'bekwame, heilige en ijverige predikanten' geacht waren te zijn²⁴⁾. Dezelfde onderscheiding schijnt ds. *Alexander Steedman* te Beath toe te komen, die de eerste mevr. Ralph Erskine gedoopt en ook haar huwelijk ingezegend heeft. In zijn Dagboek zinspeelt ds. Plenderleath op de

22) Vgl. 'Works' of R. Erskine, vol. 11, p. 782-3. 23) Life of Eb. Erskine, p. 208f. 24) Brown's Gospel Truth, p. 139.

ze vrome predikant, die samen met ds. Mair uit Culross een nacht bij ds. Hogg te Carnock had doorgebracht; en hij merkt op, dat 'hun gesprekken nuttig en stichtelijk waren', en dat ds. Steedman 'uitstekend bij de gezinsgodsdiensttoefening uit Ps. 22 gesproken heeft'. Wij vonden ds. Steedman's naam op een predikantenlijst, als aanwezig op de gezamenlijke vergadering van de presbyteriën van Dunfermline en Kirkaldy, op 6 april 1692; en mij is meegedeeld, dat hij opgevolgd werd door een zoon, die leefde in de tweede helft van de vorige eeuw (= de 18e eeuw, v.d.Hr), en wiens onmiddellijke opvolger wijlen ds. James Reid was, die op 14 maart 1798 stierf.

Ds. Erskine had ook gedurende een korte tijd ds. *Charles Muir* als mede-ouderling, die naar Stirling overgeplaatst werd om daar te sterven, enkele jaren nadat de Scheiding haar beslag gekregen had²⁵⁾. Deze goede man kreeg van ds. Erskine, als voorzitter van Dunfermline's presbyterium, op 24 juni 1713 het verlof om te preken, en werd op 10 mei 1715 te Culross bevestigd. Met zijn overplaatsing werd door dat presbyterium op 19 febr. 1718 ingestemd²⁶⁾. Ds. Muir was bevestigd gehecht aan de genadeleer, en keurde de Synodale wet uit 1720, betreffende het Merg der moderne godgeleerdheid scherp af. Hij oordeelde het gepast, om het protest tegen die Wet niet te ondertekenen, en zich te vergenoegen met zijn mening uit te spreken als lid van het gerechtshof. Toen de commissie op 8 mei 1722 bijeenkwam, was hij de enige, die tegen het voorstel stemde, dat de Synode al gauw daarna aannam en in een Wet veranderde²⁷⁾.

De weleerw. *James Bathgate*, een ander lid van Dunfermline's presbyterium, was een broeder, die hoog bij ds. Erskine stond aangeschreven. Hij ontving verlof om te preken, van dat presbyterium op 19 oktober 1715, werd op 6 maart 1717 te Orwell bevestigd en stierf daar al vroegtijdig op 30 mei 1724. Zijn dienstwerk schijnt bijzonder gezegend te zijn voor zijn hoorders. John Birrel die dit leven op hoge leeftijd verliet in

25) Life of Eb. Erskine, p. 337. 26) Notulen van het presbyterium van Dunfermline. 27) Account of Controversy resp. the Marrow. in Chr. Instructor, vol. 30, p. 695, 819.

oktober 1771, liet een beknopt verslag na van zijn eigen godsdienstige ervaringen, waarin hij bericht, dat hij bij een Avondmaalsviering te Arngask veel zegen ontvangen had onder de laatste preek in de tent op Sabbat, gehouden door ds. Bathgate 'over dat gezegende woord uit Ps. 116 : 1: "Ik heb lief, want de HEERE hoort mijne stem, mijn smekingen" '. Ook een zekere William Dickson, een andere waardige grijsaard uit de gemeente Portmoak, haalde op zijn sterfbed 'vele gedeelten uit het Woord des levens aan, waarop hij in zijn jonge jaren geteerd had, onder de bediening van ds. Bathgate, en hij noemde ze zijn *Michtams*'²⁸⁾.

Ds. Bathgate's vurige vroomheid en ijverige verbondenheid aan de leerstellingen der genade, maakten hem bijzonder geliefd bij de beide Erskine's²⁹⁾. In een van Ralph's aantekenboeken vonden we een innemende weergave in proza, van zijn 'laatste woorden', met een Klaagzang op zijn dood, met verwijzing naar die uitspraken, welke buitengewoon triomfantelijk klonken.

De volgende regels vormen een klein gedeelte van de Elegie:

Lopend ongedeerd door 's doods verslindende kaken
zong hij in blijde klanken; o heerlijke zaak!
Ik zegen, zegen en zal in eeuwigheid
de waarde Naam van Jezus Christus aanbidden,
vanwege de dierbare leer, die door mij is verbreid.
Aan Sions hemel pakken zich donk're wolken saam,
maar haar (o)verwinnend Hoofd zal toch weer opstaan.
Zuiv're leer zal krachtig bloeien, de mens ten spijt.
Laat (na)ijver stoppen (is 't mogelijk?) de fontein!
Lieflijk lachend sprak hij: Niet langer blijf ik hier,
maar naar mijns Vaders woning vertrek ik met plezier.
Dag huisgezin, 'k beveel u - zonder geld! -
aan Volheid en d' Algenoegzame Zelf!

28) Vrome herinneringen aan de gemeente Portmoak, in handschrift geschreven door ds. John Birrell, Kinnesswood, kleinzoon van bovengenoemde ds. Birrell.
29) Life of Eb. Erskine, p. 210f.

De eerw. Thomas Mair was ds. Bathgate's opvolger in de gemeente Orwell, en natuurlijk een mede-ouderling van de hoofdpersoon van ons boek. In een bericht over deze achtbare predikant, al eerder gegeven³⁰⁾, staat, dat er een bijzondere intieme verstandhouding was tussen hem en ds. Ralph Erskine. Een kleine aanvulling moet er bij die schets gemaakt worden. Toen we hierover schreven, hadden we het genoeg om uit een goed en belangwekkend, pas gepubliceerd boek te vernemen, dat³¹⁾ op 21 augustus 1736 ds. Thomas Mair door de kerkeraad der Schotse kerk te Rotterdam verkozen werd tot een van haar herders; en dat vanwege de verkeerde invloed van de heersende partij in de Schotse kerk met succes tegen hem opgetreden is - zoals tevoren geschiedde tegen de wel-
eerw. Henry Lindsay uit Bothkennar - door middel van de Engelse gezant te Den Haag, met als gevolg dat de burgemeesters de verkiezing op 24 november daar op volgend, terzijde legden. De kerk van Rotterdam ontving, in antwoord op haar vragen betreffende ds. Mair, zeer tot zijn voordeel brieven van aanbeveling. Ebenezer Erskine prijst hem als 'een man met een bijzondere vroomheid, gedegen geleerdheid, inzicht en ervaring; met een aangename stichtelijke gave zowel om te bidden als te prediken; van een waardige, tedere en nauwgezette levenswandel, en ijverig voor zijns Meesters eer en de stichting der zielen'. Ook twee kapelaans van Z.M., de eerw. Neil Macvicar uit St. Cuthbert en William Gusthard uit Edinburgh, gaven een duidelijke verdediging van zijn karakter. We zullen het eervolle getuigenis van laatstgenoemde hier achterwege laten, maar laat ons eens luisteren naar ds. Macvicar: "Wat zijn ambtelijke gaven betreft - zegt hij - acht ik, naar mijn overtuiging, dat hij een bekwaam Nieuw-Testamentisch leraar is; indien een toereikende maat van geleerdheid, verfraaid en gezegend met een uitnemende graad van schitterende godsvrucht hem zo maakt. Wat de beschuldiging van Arminianisme betreft, daarvan is hij even ver verwijderd als de duisternis

30) Id., p. 537-40. 31) The History of the Scottish Church, Rotterdam etc., by the Rev. William Steven of Rotterdam, pp. 164-170.

van het licht”.

Uit handschriften van de Schotse kerk te Rotterdam blijkt verder, dat ds. Mair, ”uit vrome ouders geboren werd binnen het gebied van Dunfermline’s presbyterium omtrent het jaar 1700; dat zijn mede-ouderlingen hem in zo hoge eer hielden, dat zij hem, zo mogelijk, in Schotland wilden houden, en dat zijn vrouw zo sukkelde, dat het zijn reis naar Rotterdam tot een gevaarvolle onderneming maakte”.

Ds. Ralph Erskine zelf werd, naar het schijnt, op de lijst geplaatst om een vroegere vacature te Rotterdam in januari 1714 te vervullen. ”Deze lijst – zegt de auteur van het nieuwe, pas-genoomde boek³²⁾ – bevatte de namen van de volgende uitnemende geestelijken: de heren Robert Baillie te Inverness, John Brown te Abercorn en Ralph Erskine te Dunfermline. Ds. Baillie werd met algemene stemmen gekozen”. Ook merken we uit een gedeelte van een schets in steno (thans in ons bezit) van een brief, door ds. Erskine gericht aan een lid der Rotterdamse kerk in het jaar 1736, dat hij één van de predikanten was, wiens raad ingewonnen werd met betrekking tot de vervulling van de toenmalige vacature. Hij schrijft daarover als volgt:

”Mijnheer, daar ik uw brief aan ds. James Hogg (gericht) gelezen heb met betrekking tot uw belangstelling voor de juiste bezetting van de Schotse gemeente te uwent, en ik merk dat onder degenen, van wie ge wenste dat zij zich voor die zaak zouden interesseren, mijn naam genoemd is en ingedeeld werd bij degenen, voor wie ge zulk een grote achting uitspreekt..., niettemin heb ik, wat mij betreft, te veel reden om mijzelf die achting onwaardig te keuren. En toch, daar ik, zoals gezegd, mijzelf en ook ds. Hogg er zeer genegen toe vind om u over die kwestie persoonlijk een brief te schrijven, ook al ben ik u geheel vreemd en niet op de hoogte met de omstandigheden van die gemeente, behalve voor zover ds. Hogg mij daarover meedeelde – kan ik niet anders dan opmerken, dat het mij al veel-belovend schijnt, dat gij en anderen zulk een ijverige en hartelijke belangstelling toont voor Gods

32) Vgl. noot 31.

eer en het welzijn der zielen, bij een goede vervulling van die vacature met een bekwaam Evangeliedienaar, niet der letter, maar des Geestes. Dit belooft iets goed voor u, die daarbij zo betrokken zijt, en het zegt, dat óf de Heere uw wens met een zegen zal vervullen óf de teleurstelling aan u zal heiligen, die ongetwijfeld zeer groot zal zijn.

De broeders die ge in uw schrijven noemt, hebben op verlangen van ds. Hogg, samen met enkele anderen, ernstig over die zaak gesproken en het een zaak van zeer groot belang geacht, dat ge een goed predikant krijgt; maar om iemand te vinden die aan alle voorwaarden voldoet, die nodig zijn om die taak te vervullen, en dan vooral die voorname en belangrijkste die u noemde..., was hun wel wat moeilijk. Met de meesten ervan waren zij wel bekend, daar zij of gepensioneerd zijn, of – hoe-wel overigens waardige mannen – zij toch deze of gene gave missen die wij voor die taak noodzakelijk achten; en anderen die wel een goed karakter hebben, maar niet tot onze persoonlijke kennissen behoren..., konden we om die reden niet aanbevelen. Ofschoon dus ds. Campbell uit Barr, ds. Smith uit Newburgh en *ds. Mair uit Orwell* onder ons genoemd werden, toch kwamen wij niet tot een vast besluit om hen of anderen voor te stellen, om aan de lijst te worden toegevoegd. Ds. Hogg vond het alleen goed om die mannen u te noemen, in geval ge gebrek aan personen zoudt hebben om in de plaats te stellen van hen, die op uw vroegere lijst...”.

Na deze mededelingen met betrekking tot enkele mede-ouderlingen van ds. Erskine moet de lezer een groter beknoptheid verwachten bij enkele opmerkingen inzake zijn hooggeachte collega’s, die in andere districten der kerk thuishoorden. Om op deze plaats ook maar enigszins aandacht te schenken aan het karakter en levensloop van hen die de zaak van de Scheiding omhelsden, zou totaal overbodig zijn. Ook is het niet erg nodig om op die manier de gedachtenis te eren van die uitmuntende mannen Gods, die met hem meewerkten bij het beroemde protest inzake het ’Merg’; aangezien er min of meer breedvoerige berichten over elk van de twaalf protesterende broeders gegeven zijn door een overleden auteur³³⁾.

Drie hunner, leden van Dunfermline's presbyterium, behoren tot bovengenoemde opsomming, nl. de heren Hogg, Wardlaw en Bathgate. Toch zijn er nog drie, die tot die stoutmoedige en waardige broederschap behoren, nl. de heren Bonar, Williamson en Kid, over wie wij hier enkele bijzonderheden moeten medelen, vooral die niet door genoemde eerw. auteur vermeld zijn.

De weleerw. *John Bonar*, die tal van jaren een beminde correspondent van ds. Erskine was, werd in het jaar 1693 te Torphichen in het presbyterium van Linlithgow bevestigd, waar hij nog langer dan een halve eeuw zijn herderlijk werk uitoefende, daar hij tot 1747 gespaard bleef. Zijn ambtswerk was uitermate nuttig, en sommige van zijn gezegden bleven nog lang in herinnering. Mevr. Balderstone geeft in sterke woorden de troost te kennen, die zij van zijn preken genoot. Toen hij eens bij de bediening van het Heilig Avondmaal in de Tolbooth-kerk te Edinburgh, in maart 1716 bijstand verleende: "Des maandags – zo schrijft zij in haar dagboek – was ds. Darlings tekst Psalm 84 : 4. Het was een zeer aangename preek. Ds. Bonars tekst was Johannes 10 : 27v. Maar o, wat genoot ik van die preek. Gods Geest heeft ze werkelijk beziel. Dit was het 'weinig verder', en ik vond Hem, Dien mijn ziele liefheeft. Keer weder tot uwe rust, o mijne ziel, want de HEERE heeft aan u welgedaan". Een andere schrijver, die zich nauwkeurig in zijn geschiedenis verdiept heeft, merkt op: "Hij werd gekenmerkt door ernst en werkkraft, gepaard met veel christelijke eenvoud in zijn openbare optreden als prediker; door onverslapte trouw en ijver in zijn persoonlijke bezigheden, door een gedurige verbondenheid aan de leer en tucht van de kerk van Schotland, en door een singuliere vroomheid en kinderlijke ootmoed in zijn levenswandel als mens en christen³⁴⁾. Een gunstig bewijs van zijn gave om vrome en gepaste raad te geven, kan men vinden in een uitgaafje

33) Gospel Truth, door de weleerw. John Brown, p. 39-170. 34) Vgl. een 'Memoir of the Rev. Arch. Bonar, Minister of Cramond', door dr. Robert Burns uit Paisley, geplaatst voor 'Genuine Religion', 5e dr., p. 3 en 4.

dat onlangs van de pers kwam³⁵⁾.

De weleerw. *John Williamson* te Inveresk, zoon van ds. David Williamson te St. Cuthberts, was iemand met een uitnemend karakter en uitzonderlijke gaven. Zijn ambtsbediening begon in het begin van de 18e eeuw, en eindigde omtrent het jaar 1743. Behalve tal van boeken met preken over evangelische onderwerpen, publiceerde hij bekwame vlugschriften over het 'Marrow'-geschil. Ds. Boston beschrijft hem als iemand 'met een helder hoofd en vlug verstand', en vermeldt uitvoerig zijn succes bij het tot zwijgen brengen van 'ds. Allan Logan uit Culross, op een bepaald onderdeel van het debat³⁶⁾. Mevr. Balderston heeft het herhaaldelijk over zijn opbouwende preken. Eens hoorde zij hem in Edinburgh preken over Hoogl. 1 : 5: "Ik ben zwart, doch lieflijk", en zij voegt eraan toe: "Het was een zeer verheven preek, die ik meemaakte".

De weleerw. *James Kid* werd aan het begin van dezelfde eeuw bevestigd te Queensferry en mocht zijn bediening daar veertig jaar lang voortzetten. Ds. Erskine schijnt met deze uitnemende man een bijzonder vertrouwelijke omgang te hebben gehad. In zijn dagboek zinspeelt hij erop, dat hij op een sabbat in december 1733 eens voor hem preekte, toen zijn collega wegens aanvechtingen niet preken kon. Ds. Kid was vurig in het gebed, duidelijk en ijverig in het preken van de genadeleer, en hooggeacht bij de vromen. Zijn kloeke optreden ter ondersteuning van het recht van het christenvolk om hun eigen herders te verkiezen, zo goed als bij de verdediging van de Evangelische grondstellingen, maakte hem buitengewoon gehaat bij de besturende geestelijkheid van zijn tijd. Hij was, naar wij bemerken, de persoon die door de twaalf broeders uitgekozen werd om hun protest in het jaar 1721 aan de Synodale Commissie voor te leggen, "daar hij, zegt ds. Boston, een man was van buitengewone stoutmoedigheid"³⁷⁾. En toen in 1722 de Synode haar verklarende Acte over de 'Marrow' aannam en terzelfder tijd de protesterende broeders berispte,

35) 'The Duty and Advantage of Fellowship Meetings, in Two Letters from the late Rev. John Willison of Dundee, and the late Rev. John Bonar of Torphichen', Glasgow, 1832. 36) Boston's Memoirs, p. 373. 37) id., p. 371.

wierp ds. Kid een 'guinje als oorkondegeld op tafel' en diende hun protest in, dat door ds. Boston was voorbereid en onmiddellijk gepubliceerd werd³⁸⁾. Zijn onwrikbare onverschrokkenheid wordt speciaal belicht in een 'Brief van een Evangeliedienaar betreffende de kerk van Bathgate', gedrukt in 1720. Die brief vermeldt de ongelukkige omstandigheden, die een hevige inbreuk in die gemeente vergezelden, en bewerkte was overeenkomstig een beslissing van de Synode van Lathian en Tweeddale; welke beslissing, naar men bevestigt, opgelegd werd door leugens. "Geen predikant uit het presbyterium van Linlithgow had de moed om te protesteren en enig opmerkelijk getuigenis tegen de beslissing te geven, behalve de waardige ds. Kid; om welke reden alsook om het dopen van enkele van hun kinderen (nl. kinderen van personen, die zich weigerden te onderwerpen aan de bediening van de opgedrongen predikant) hij in het presbyterium en achter zijn rug niet alleen slecht behandeld, maar ook op de meest minne en kwaadaardige manier metterdaad belasterd werd".

We zouden tal van vrome geestelijken kunnen noemen buiten de grenzen van Dunfermline's presbyterium, die noch het protest betreffende de 'Marrow' ondertekenden noch met de Scheiding meegingen, en die ds. Erskine toch onder zijn geliefde correspondenten rekende. Daartoe behoorden de weleerw. heren *Sethruim* uit Gladsmuir, *Stevenson* uit Glendovan, *Alexander Wardrope* uit Muckart, en later te Whitburn, *Ferries* uit Largo, en vooral *Currie* uit Kingkessie, met wie hij zeer dikwijls van gedachten wisselde, totdat het grote verschil in hun gevoelens en handelwijze ten opzichte van de Scheiding een eind maakte aan deze correspondentie.

Eerlijkheidshalve moeten wij toegeven, dat er een aanzienlijk overblijfsel predikanten in de Schotse kerk evenzeer de genadeleer toegedaan was als de twaalf protesterende broeders, maar die met hen niet samenwerkten bij hun besliste maatregelen. Onder die groep nemen de heren Hamilton en Brisbane uit Stirling – die door ds. Erskine onder zijn intieme vrienden gerekend werden – een voorname plaats in.

38) Id. p. 379. R. Erskine's Faith no Fancy, Appendix, p. 28.

De geleerdheid van de weleerw. Alexander Hamilton, zijn vroomheid en warme verbondenheid aan de evangelische leer zijn algemeen erkend. De christelijke eenvoud en zachtmoedigheid, verenigd met de trouw die hij in het jaar 1720 betoonde, toen hij een kerkelijk onderzoek naar de zuiverheid in de leer onderging van de zijde der Synodale Commissie..., strekten ten eerste tot zijn eer en ontwapenden zijn aanklagers. Nadat zij een tijdsduur van acht dagen zitting gehouden hadden en hem tien à elf keer voor zich hadden laten verschijnen, gaven zij hem hun voldoening te kennen over zijn beantwoording van hun vragen, "en besloten een gunstig bericht daarvan, alsook van zijn houding in die aangelegenheden, uit te brengen aan de Commissie; en besloten dat zij bij alle mogelijke gelegenheden dat met de grootst mogelijke genegenheid en broederlijke liefde jegens hem wilden verbeteren". In een weergave van hun optreden, door hemzelf opgesteld, zegt hij: "Ik erken dat, toen zij mij bepaalde vragen stelden die een hevige verdenking van grove dwaling ademden, en andere (vragen) die volgens mijn gedachte ten eerste schuurden tegen bijzondere evangelie-waarheden, mijn hart zo volschoot, dat ik nauwelijks een woord kon uitbrengen onder een stroom van tranen, waarvoor ik hun om vergeving vroeg en waarvan ik hun meedeelde, dat het een zwakheid van mij was, waar ik niets aan doen kon; en sommigen hunner waren zo aangedaan, dat ook zij schreiden³⁹⁾."

Ds. Erskine vond er een groot genoeg in om met die waardige predikant over de zaken van het H. Avondmaal van gedachten te wisselen per brief. Op de eerste rustdag na zijn overlijden, n.l. op 5 febr. 1738, aan het slot van een preek over Kol. 1 : 18: "En Hij is het Hoofd des lichaams, namelijk der gemeente", gehouden voor zijn eigen mensen te Dunfermline, bracht hij hulde aan zijn nagedachtenis in de volgende passage, die wij nauwkeurig uit zijn aantekeningen overnemen:

39) Account of Controversy respecting the Marrow of Modern Divinity, in Chr. Instructor, vol. 30, p. 693v.

"Mogen wij niet klagen en beven bij de gedachte aan het feit, dat er zo weinige levende en levendige leden van Christus' lichaam in de zichtbare kerk zijn, en dat velen die levende leden waren en op aarde leefden, worden weggenomen naar de hemel! Zeer velen die uitnemend in de kerk waren, zijn binnen de laatste weinige jaren weggenomen. De laatste ster, waarvan ik weet dat hij van het kerkelijk firmament gevallen is, is iemand die jongstleden sabbat naar de heerlijkheid vertrok⁴⁰⁾, een man die hier soms bijstand placht te verlenen bij plechtige gelegenheden en van wie het nuttig kan zijn om hier een korte karakterschets te geven. Ik mag wel zeggen, dat hij inderdaad een brandend en schijnend licht was; iemand die het levendige beeld van zijn zachtmoedige en nederige Meester, Jezus Christus, vertoonde, en wiens dagelijkse praktijk aan zijn godzalige leer beantwoordde, en wiens leer zuiverder en evangelischer was dan deze onzuivere eeuw kon verdragen en dulden! Toch was hij zo wél voorzien van geleerdheid en bekwaamheid om die uit de heilige woorden van God te verdedigen, dat sommigen die hem als dwalende aanvielen en die geacht werden zijn rechters te kunnen zijn, gedwongen werden een leerling aan zijn voeten, en zijn volgelingen⁴¹⁾ te worden, die nooit zozeer in de kerk geschenen hadden, eer zij in zijn licht deelden; en die, toen zij erin deelden, heerlijker, klaarder en met meer zegen licht verspreidden dan hun burens en tijdgenoten. Kortom, hij was een van de uitblinkers van deze eeuw, zowel om de Evangelieleer als om een Evangelische wandel, omdat zijn dagelijkse wandel en spreken een voortdurende weerlegging waren van de dwalingen, verkeerdheid en bederf van de huidige tijd. En ik kan erbij zeggen, dat zijn gevoelens inzake de publieke kerkelijke aangelegenheden zozeer overeenkwamen met die van hen die nu onderling verbonden zijn, dat zij een aanzienlijk deel vormden van zijn dagelijkse gebeden onder de naam van "Reformatorische gemeenschap", zoals hij hen zelfs in zijn plechtige toespraken tot de Hemel liefde te noemen. Laten zij die nu zijn ge-

40) Hier is ingelast: "Ds Alexander Hamilton te Stirling stierf op Sabbat 29 jan. 1738". 41) Letterl.: 'proselyten'.

dachtenis liefhebben, zich dit o.a. herinneren, en hoevele bewijzen voor zijn ijver kunnen worden aangevoerd op die manier. Sommigen onzer hadden gelegenheid om zich met hem te verenigen en hem aan te hangen bij bepaalde gelegenheden van zijn oordeelkundig optreden tegen het verval en bederf der tijden. Welnu, wanneer de Heere zulke heldere lichten wegneemt, welk een duisternis voorspelt zulks! Wanneer God Zijn Noachs in de ark verzamelt, welk een zondvloed dreigt er dan! Intussen kan niets het verlies van zo'n uitnemend lid van Christus goedmaken, behalve hetgeen het gemis van Christus' eigen lichamelijke tegenwoordigheid moest vergoeden, namelijk de komst van de Heilige Geest in Zijn plaats, Joh. 16 : 7. Wij behoorden daarom te bidden, of de Geest van die Elia's die zijn heengegaan, moge blijven bij de Eliza's die achterblijven, en of Christus toch nog enkele levende en levendige leden van Zijn lichaam in dit land moge hebben". Zijn diepe verering voor ds. Hamilton blijkt ook uit een uitvoerig Treurdicht, aan zijn herinnering gewijd⁴²⁾. Aan dit gedicht dat - zeven Latijnse verzen inbegrepen - bijna 3 folio-bladen vult, ontleen we de volgende weinige regels:

Zijn oog verspreidd' een erenswaardige genâ,
en godsvrucht zelve lag op zijn gelaat.
Zijn goede aard verzachtte alles wat hij sprak;
hij droeg zijn grootse opdracht in zijn blik.
Hij sprak van Evangelie liever dan van Wet.
Hij dwong zichzelf te jagen, liever haalde hij uit.
Zijn ziel vertolkt' een eigen welsprekend geluid.
Kennis en genâ verbindend, bekoorde hij voluit.

Warm van zijn werk werd hij tot rust bewogen,
en uit zijn kansel, naar zijn troon hier-boven.

En nu hij is gegaan, worde dit onze strijd
om recht te leven en zo te eind(ig)en onze tijd.

42) Works of R. Erskine, vol. 2, p. 784-6.

De eerw. *James Brisbane* beëindigde zijn aardse loopbaan te Stirling ongeveer twee jaar voor ds. Hamiltons verplaatsing van Airth naar die stad. Hij onderscheidde zichzelf zowel door ijver voor de evangelische waarheid, als door zijn bekwaame dienstwerk en voorbeeldige praktijk. Een uitnemende preek die hij te Denny hield, des Maandags na het H. Avondmaal, op 11 aug. 1718, werd al gauw daarna uitgegeven. In de kennisgeving vooraf staat, dat die preek "gepubliceerd werd zonder voorkennis of toestemming van de waardige schrijver, wiens bescheidenheid anders de uitgave had kunnen verhinderen". "Deze preek – zo voegt de uitgever eraan toe – werd niet alleen vergezeld met veel aangenaamheid en vol-doening voor de vele hoorders, maar is ook zeer geliefd en opwekkend geweest voor vele lezers". De preek die gebouwd is op Rom. 6 : 14, schijnt ons van een zeer aanzienlijk talent te getuigen, en van een nauwkeurige bekendheid met het Evangelie. De schrijver belicht duidelijk de verhouding tussen rechtvaardigmaking en heiligmaking, en maakt een scherpe toepassing van zijn leer zowel op de zondaar als op Gods kinderen. Kortom, zijn gezichtspunten zijn inhoudelijk gelijk aan die door de weleerw. James Fraser uit Alness verdedigd werden in zijn beroemde traktaat over "De Heiligmaking", in welk boek tal van hoofdstukken uit de Brief aan de Romeinen kritisch verklaard worden. Toch werd hij in het jaar 1720 opgeroepen om voor de Synodale Commissie te verschijnen in verband met de leer-zuiverheid, om juist met betrekking tot deze preek te worden ondervraagd. Om politieke redenen bespaarden zij hem echter de beproeving van een nauwkeurig en lastig onderzoek, waaraan ds. Hamilton onderworpen werd; en deze zachte behandeling bracht hem – naar men vermoedt – ertoe om de ondertekening van het Protest tegen de wet van 1720, welke het "Merg" veroordeelde., te weigeren. En toch steunde hij op de Synodevergadering van 1722 de twaalf broeders van harte. "Ik herinner mij – zegt ds. Erskine – een waardig en voornaam godgeleerde, ds. James Brisbane, predikant te Stirling. Na het protest tegen de wet van de Synode in 1720, waarbij het boek "Merg van de moderne godgeleerdheid" veroordeeld werd, afkomstig als het

was van 12 predikanten, van wie ik er dank zij Gods genade één was..., en toen de Wet in 1722 op dat punt aangenomen werd., betuigde hij publiek dat hij aan kon tonen, dat er in dat boek niet zoveel dwalingen voorkwamen als in hun artikelen, die het veroordeelden"⁴³⁾. Ook bleek ds. Brisbane, toen dat artikel in 1722 in stemming kwam, één van de vijf te zijn, die tegenstemden, terwijl vijf zich van stemming onthielden en 134 personen vóór stemden ⁴⁴⁾. Ds. Erskine verblijdde zich over het feit, dat hij tijdens zijn leven met deze waardevolle predikant had mogen omgaan, en hij balsemde zijn nagedachtenis na 's mans overlijden. Hij maakte tal van treffende toespelingen op hem van de kansel, en in het tweede deel van zijn Treurdicht op ds. Hamilton noemt hij zijn verplichtingen aan die rechtzinnige theoloog – vanwege zijn heldere zienswijze op het Evangelie – in de volgende bewoordingen:

Grote Brisbane noemde zich zijn gelukkige bekeerling;
zijn bewijzen trekken hem als een sterke, macht'ge keten,
wég van de Wet naar de stijl van 't Evangelie;
zo heerlijk, dat voortaan hij scheen voor allen,
en dat, allernauwkeurigst!: een evangelisch man⁴⁵⁾.

Wij gaan deze aantekeningen over ds. Erskine's correspondenten besluiten door nog twee eerwaardige vaders te noemen, die vele jaren vóór hem hun loopbaan begonnen waren, en de herinnering aan wier uitnemende dienstwerk hij verlangde levendig te houden⁴⁶⁾.

Overeenkomstig zijn gebruikelijke methode om overleden predikanten te gedenken, stelde hij Treurdichten over hen op; we troffen die in een van zijn aantekenboeken aan, in door hemzelf geschreven steno-schrift. Waarschijnlijk werden ze al wel gepubliceerd, maar we hebben ze niet in druk gezien.

Het onderwerp van het ene gedicht is de gevierde ds. *James*

43) Faith no Fancy, hfdst. 8, p. 351. 44) Chr. Instructor, vol. 30, p. 825. 45) Bovenstaande bijzonderheden betreffende de heren Brisbane en Hamilton zijn een aanvulling op hetgeen de lezer vinden kan in 'The Life of Eben. Erskine', p. 336-9. 46) Vgl. id., p. 208.

Webster uit Edinburgh, wiens preken hij vaak gedurende de tijd van zijn eigen voorbereiding op het ambt beluisterde. Het gedicht omvat 120 regels, waarvan we er enkele citeren:

Sneed de wrede *Atropos* met het fatale mes
de draad door van zulk een rijk-gezegend leven?
Rukte de dood zó weg (o aller-treurigst lot!)
de gezegende *Webster* van zijn Evangelisch (weef-)getouw?

Waar hij wrocht zulk 'n gouden draad van genade
dat ze elks hoorders hart boeide en paaide;
elke draad werd bewerkt zo precies en fijn,
zijn taal was zuiver en zijn voordracht serafijns.

Die hemelse zeloot⁴⁷⁾ voor het Evangelie-raam⁴⁸⁾
leerde onbevreesd en weerlegde zonder schaamt'.
Zijn vurige ijver tegen dwaling ontvlamde 't al
en brandde op: de anti-evangelische (af)val.

Zijn bidden, schoon kort, was inhoudrijk en onbegrensd;
ze trof ieders hart en bekoorde het immens.

De weleerw. *William Moncrieff* van Largo is de andere uitnemende vader, op wie gezinspeeld wordt. Een klein gedeelte van het Treurdicht, dat uit bijna 180 regels bestaat, luidt als volgt.

Zie, deze man is werkelijk een Israëliet,
die Christus' kudde argeloos onderhield;
teder voor zwakken en getrouw aan allen,
ontzag hij geen fout hetzij van klein of groot.
Moedig bestrafte hij de zonde en 't gebrek,
en Sions welstand beminde hij onbeperkt;
haar vrede was de stof voor zijn onstuimig bidden,
alsook de zorg voor allen in haar midden.
Deze prediker betoonde zich – wat komt dat weinig voor!–

47)= ijveraar. 48) of: geraamte, stelsel.

een Barnabas en tegelijk een Boanerges, door
als 'n zoon des donders met geluid dat verontrust
te spreken, en als een zoon des troostes die verrukt.

Tot in zijn laatste jaren bleef het steeds zijn leuze:
"Voor 's christens vrijheid bij der opzieners keuze!"
Hij kòn niet hebben dat Christus' kudde werd verdrukt
en dat de adel, in haar plaats, genoot geluk.

Hij ging..., maar 't was naar Christus' plaats der rust,
naar lieve vrienden en der heiligen heil'ge kus.
De kijker des geloofs aanschouwt hem zalig daar
mèt *Webster*, *Cuthbert*, *Plenderleath* en *Mair*.

IV.

Ds. Erskine's houding ten opzichte van de publieke gebeurtenissen van zijn tijd. - Zijn redenen om de afzweringsseed in al zijn vormen te weigeren. - Zijn koningsgezindheid, zoals hij die bij de dood van koningin Anna en bij de troonsbestijging van George I te kennen gaf. - Verzet tegen het belang van de Pretender en geschikt onderricht aan zijn hoorders tijdens de Opstand van 1715. - Vroegtijdige en volhardende ijver voor de leerstellingen der genade. - Aandacht voor ds. Bostons brief aan ds. Hogg betreffende het besluit der Synode, dat het "Merg der moderne godgeleerdheid" veroordeelde. - Diverse beproevingen, ondernemingen en uitgaven met betrekking tot het "Merg"-geschil. - Verdediging van de Godheid onzes Heeren (Jezus n.l.) tegen Ariaanse dwalingen.

Hoewel het karakter van enig persoon in veel gevallen met de grootst mogelijke zekerheid gekend kan worden uit de algemene trekken van zijn persoonlijke gedrag en uit de manier waarop hij zich gedraagt, wanneer er zich niets buitengewoons voordoet..., mag zijn houding ten opzichte van de publieke aangelegenheden en bijzondere gebeurtenissen niet over het hoofd gezien worden. Zaken en gebeurtenissen van dien aard bewijzen klaarblijkelijk afdoende zowel het talent als de overheersende gesteldheid; en dienen ertoe om eigenschappen te ontwikkelen, welke anders nauwelijks bemerkt zouden worden of geheel verborgen bleven.

Wij hebben de vroomheid en serieuze trouw opgemerkt, waarmee ds. Erskine de verschillende taken vervulde, die op hem als een christen-herder rustten. Ook merkten wij de broederlijke geaardheid op, die hij als collega toonde, alsook de levendige belangstelling die hij voor al die trouwe geestelijken

gevoelde, met wie hij de christelijke vriendschap en omgang als predikant placht te onderhouden. Thans moeten wij zijn houding nagaan in verband met de meer publieke zaken en de meer opmerkelijke gebeurtenissen van die tijd.

ZIJN HOUDING INZAKE DE EED VAN AFZWERING.

Het eerste punt dat in tijdsorde onze aandacht vraagt, is die welbekende zaak, die in de kerk van Schotland veel vragen en wrijvingen opriep, n.l. *de eed van afzwering*. Zelfs de *eed van trouw* en de *verzekering* die de Schotse geestelijkheid in het jaar 1693 waren opgelegd, bleken al enigszins aanstotelijk voor de angstvallige gesteldheid en tere consciëntie van diverse vromen, wier koningsgezindheid boven alle verdenking verheven was¹⁾. Maar de eed van afzwering welke in 1712 streng werd opgelegd - binnen 12 maanden na ds. Erskine's bevestiging - werd als nog veel aanstotelijker beschouwd. Ds. Ralph's gevoelens vielen op dit punt nauwkeurig samen met die van zijn broeder Ebenezer²⁾ en - zo kan eraan toegevoegd worden - van zijn vriend, kolonel Erskine³⁾. Dienovereenkomstig drukt hij in de volgende versregels - ontleend aan een gedicht bij de kroning van koning George! scherp zijn afkeuring van de eed uit, met smart over haar onzalige gevolgen en met vurige wensen naar haar afschaffing.

Verlos, ons, Sire, van dingen waar ons land van walgt,
zoals verwoestende patronaten en schetterende eden.
Dat geldt ook de treurige, twijfelachtige *afzwering*,
welke de geestelijkheid aanleiding gaf tot bespiegeling.
Schoon allen vrij, zonder dwingende wet
de roomse Jakobus konden afzweren, en George wel⁴⁾.
Toch wijl het wemelt van bijkomende clausules
daar oud Eng'lands wetten de 'zoals.'-sen herhalen,
vreesden er sommigen om hun geweten *prijs* te geven,
en de kerk te doen zweren bij de Kerk.

1) Memoirs of Mr. Hogg's Public Life, afd. IV. 2) Life of Eben. Erskine, p. 220-4.
3) Moncrieff's Life of Dr. Erskine, p. 4. 4) Bedoeld is: voor George I zweren.

De leraars die meer hadden van het tweede (ge)zicht, zwoeren, en (zeiden ze): 't streed niet met hun licht. De rest deed wat ze kon op degelijke grond: zij beminden hun koning en hielden 't geweten gezond; getuige Dunfermline's presbyteriale bond. Grote pleegvader van onze kerk en natie, geef een misgeboort' aan deze temptatie⁵⁾. 't Is zo'n vrucht b're moederschoot voor twist. Onze kerk stemt veelal met alles in, maar eden dragen weinig bij tot hun veréniging.

Men dient erop te letten, dat de dichter in deze regels zinspeelt op het partikel 'zoals' (in het Engels: 'as', v.d. Hr), dat in de eed ingevoegd was op een wijze, die zeer aanstotelijk bleek voor ijverige Presbyterianen. De clause was aanvankelijk uitgedrukt in de volgende woorden: "Ik beloof trouw de bepaling en opvolging van de kroon te steunen, zoals die is en begrensd wordt door genoemde wet", enz., n.l. door een wet van het Engelse parlement, die besliste dat de koning steeds moest behoren tot de gemeenschap van de Kerk van Engeland. In het jaar 1715 liet men, na de troonsbestijging van George I, die clause aldus luiden: "Ik beloof trouw de opvolging van de kroon te steunen, welke opvolging door een genoemde wet enz. begrensd is", enz. Ook werd er toen de volgende verklaring aan toegevoegd: "Dat door geen woorden in de genoemde wet of in eden, die vroeger opgelegd en gehouden werden, bedoeld wordt of is, om Z. Majesteit's genoemde onderdanen tot enige wet of wetten te verplichten, die enigermate strijden met de vestiging van de Schotse kerk, volgens de wet." Tenslotte echter zonden tal van geestelijken, die vroeger de eed afwezen, in 1718 de eerw. William Gusthart uit Edinburgh naar Londen, om aan Z. Majesteit de koningsgezindheid en goede genegenheid van de niet-zweeiders voor te houden en om een verdere wijziging in de bewoordingen van de eed te verzoeken. Er werd in het jaar 1719 een statuut aanvaard, krachtens hetwelk er geen directe

5) = verzoeking.

verwijzing plaatsvond – in de vorm van de eed – naar de wet, die eiste dat de souverein behoren zou tot de Episcopale gemeenschap; maar dat werd alleen maar gevraagd om "de opvolging van de kroon bij de erfgenamen van wijlen prinses Sophia, als protestanten te verdedigen". Maar tegelijkertijd werden alle Schotse predikanten, die tot nog toe bezwaren hadden, nadrukkelijk bevolen om tegen 1 juni 1719 de eed in zijn nieuwe vorm af te leggen; en geen jongeman zou preekverlof krijgen of bevestigd worden zónder gezworen te hebben. De bezwaren van de grote massa nietzweeiders waren nu weggenomen. Maar toch waren ds. Erskine en ds. Boston met enkele anderen ontevreden en bleven zij om gewetensbezwaren – wat er ook gebeuren mocht! – weigeren zich aan het regeringsbevel te onderwerpen.

Omtrent die tijd verscheen er een brief in druk, die opgesteld was door ds. Boston en als titel droeg: "Redenen om de afzweringsseed in zijn laatste vorm van 1719 te weigeren". In een van ds. Ralph Erskines aantekenboeken, in datzelfde jaar geschreven, vinden we een tamelijk uitvoerig opstel in steno, met als titel: "Een verdediging van sommige broeders, die in hun geweten geen vrijmoedigheid konden vinden om de afzweringsseed af te leggen, zoals die onlangs door de Staten van het Parlement is bevolen". De geest van christelijke zachtmoedigheid en verdraagzaamheid waarmee ds. Erskine's tere geweten met betrekking tot dat punt gepaard ging, is opmerkelijk. Van dien aard is een gedeelte van één van zijn in druk verschenen preken, gehouden in het jaar 1719, dat een toespeling bevat op de toen heersende geschillen. "De ellende der kerk, zegt hij, en de zonden waardoor die ellende veroorzaakt wordt, zijn hartverscheurende zaken voor Gods volk, en vooral worden hun harten verscheurd vanwege de scheuringen in de kerk. "In Rubens gedeelten waren de inbeeldingen des harten groot" (Richt. 5 : 15). Wat mij betreft, ik ben maar een man met weinig ervaring in de wereld; en daarom verlang ik in dit tijdsgewricht inzake de *huidige verdeeldheid* onder ons bescheiden te zijn. Het is duidelijk genoeg, dat de toorn des Heeren ons verdeeld heeft, en ons in tweeën gescheurd heeft, zoals het voorhangsel des tempels

van boven naar beneden scheurde. God is toornig, omdat wij gezondigd hebben"⁶⁾.

Een mededeling over dit onderwerp, "in grote haast geschreven" en aan sommige vrienden toegestuurd tot hun "eigen persoonlijk nut"⁷⁾ - welke mededeling wij opgenomen vinden in zijn stukken in steno - ademt dezelfde gematigde en genezende geest. "Ik zal u, zegt hij in deze vertrouwelijke brief, niet erg lastig vallen met mijn gevoelens; slechts in het algemeen, al wens ik niemand te veroordelen die, sedert de verbetering van de eed, erop ingegaan is; maar ik acht het mijn plicht om hen van vele ongegronde vooroordelen vrij te pleiten, die door heel wat onwetende personen tegen hen zijn ingebracht, voor zover de gelegenheid ertoe diende. Toch is de reden waarom ik geen vrijmoedigheid bezat om mijzelf te voegen bij degenen die deze eed afleggen..., deze, namelijk dat het uiterste licht dat ik bereiken kon, dit is..., dat ik niet weet of het mij tot zonde zijn zou te zweren, dan wel om de eed te weigeren. Ik vreesde in beide gevallen te zondigen, en er is, zoals ge wel weet, meer licht nodig; want op die manier is het voor mij een twijfelachtige eed; en als er ook maar de geringste twijfel overblijft, dan is het zonde, en de geringste zonde volstaat om er lijden op te stellen. Maar omdat, zoals u zegt, de mensen niet als dwazen behoren te lijden, ware het noodzakelijk om over de oorzaken van mijn twijfel te spreken; en behalve de genoemde persoonlijke bezwaren zijn er de volgende twijfelingen in het algemeen, die zich betreffende de eed aan mij voordeden. 1. Ik betwijfel of ik daarmee werkelijk de grote belangen dienen kan, die in heel zo'n publiek bedrijf, vooral door de dienaren des Evangelies behoren te worden voorgesteld, n.l. de eer van God, het welzijn van Zijn kerk, de opbouw van Zijn volk en de bevordering van het werk der hervorming, dat in deze tijd zo in verval is. 2. Ik betwijfel of men hier zeggen kan: Ik leg een eed af, die mij een aanleiding is om mij voor de Heere te verheugen, en dat dit mijn genoegen in deze zaak is, het getuigenis van mijn geweten, dat ik in eenvoud en godzalige oprechtheid en niet

6) Works, vol. 1, p. 16 folio. 7) Of - en dat kan ook - "gebruik".

met vleeselijke wijsheid dat gedaan heb; met even weinig (gewetens)bezwaar als ik ooit op mijn knieën ging of enig ander onderdeel van de dienst Gods verrichtte. 3. Ik twijfel eraan, of men zeggen kan, dat heel Israël zich vanwege de eed verheugde, omdat het een aanleiding is tot kwelling van de godzaligen, in plaats dat het stof tot vertroosting is; een reden tot zorg en niet van triomf voor hen. 4. Ik betwijfel of men wel zeggen kan; ik bedoel, of ik wel zeggen kan, dat ik geen bijbedoelingen heb wanneer ik die eed afleg, meer dan mijn verkeerde hart mij bij andere werkzaamheden leidt. D.w.z.: als ik ze blij en hartelijk als mijn plicht omhelzen kon - ook al bestond er geen straf of gevaar van lijden in geval van weigering, maar dat het op mijn vrije keus geschiedde om al of niet te zweren; en ook, of de straf of het geweten er mij het meest toe aanzet; want als het geweten mij er niet toe kan leiden zonder het andere, dan kan het mijn plicht niet zijn. 5. Ik twijfel eraan, of het Gods roeping is op die dag, waarop het land zucht onder de zonden, niet alleen van meineden, maar van het menigvuldige zweren en dergelijke, en vanwege het onnodig opleggen en afleggen van eden; en of deze eed wel noodzakelijk is als einde van alle strijd, of als de beslis-sing van een geschil; namelijk betreffende mijn trouw aan koning George en verzet tegen de (r.k., v.d. Hr) troonpreten-dent, en dergelijke; want dat zijn zaken waaraan noch het hof noch het land twijfelen. 6. Ik betwijfel of ik hiermee niet sommiger politiek zou dienen, meer dan God en de ko-ning op een gepaste wijze; van sommigen, zeg ik, die gemak-kelijk bij de regering gedaan konden krijgen om ons hiervan helemaal te bevrijden; en die de eerste voorstellers waren met betrekking tot de laatstleden toepassing van dit ontwerp; en van wie één der leiders, naar mij is meegedeeld, zeide tot een vriend van mij, dat de methode erop gericht was, dat wij allen erop in zouden gaan; en dat doet mij eraan twijfelen, omdat er méér in zit van een partijgril dan van Gods Woord. 7. Ik betwijfel of mijn eed-zweren wel het belang van het Evangelie op deze plaats zal dienen; daar het, naar ik vrees, veeleer dat grote plan zou belemmeren, waartoe ik naar deze grote ge-meente beroepen ben. Want het is gevaarlijk, wanneer de ge-

negenheid, zelfs van het onwetende volk, van hun predikant vervreemdt, naast die van de godzaligen. 8. Ik twijfel eraan, omdat ik geen afdoend antwoord vinden kan op alle ingesloten bezwaren..”

ZIJN KONINGSGEZINDHEID.

Ds. Erskine zinspeelt in deze mededeling op zijn welbekende trouw aan koning George en zijn verzet tegen de (r.k.) kroonpretendent. En dit was geen ijdele roem of zinloze aanmatiging. Heel zijn houding verried een vurige en besliste gehechtheid aan de protestantse opvolging in het Hannoverse huis. Kort na de troonsbestijging van George I vervaardigde en publiceerde hij het hierboven genoemde gedicht⁸⁾, dat uit ongeveer 160 regels bestaat en getiteld is: "Een felicitatie-gedicht op koning George's kroning; met een verzoek van Dunfermline aan Z. Maj., om de grieven van Schotland te verhelpen". Een klein gedeelte van dit werk is reeds aangehaald; het slot ervan luidt als volgt:

Groot vorst, ten gunste van uw liefhebbende natie
aanvaarde U deze onbeschaafd' oratie!

Parnassus' verheven stoet zal kritiseren
wat koninklijke goedheid moge eren⁹⁾.

Mogen nu de hemelen uwe Majesteit verfraaien
met verheven zegeningen van de grootste mate.

Moge die Hemel-macht die nimmer vergaat,
u maken tot de gunsteling van Zijn raad.

Laten *Clotho's* zusters uw levensdraad rekken
tot de leeftijd – als goud uw hoofd – uw leven zal dekken.

En moge dan uw koninklijk zaad overtreffen
alle aardse vorsten, zo schoon en verheffend!

De faam doe klinken hun lof en d' echo, zo vlug,
weerkaatse 't geluid van Noord tot Zuid terug.

8) Wij zagen slechts het originele ontwerp van dit gedicht in steno, in een van des schrijvers aantekenboeken. Maar in het bericht van zijn hand, dat aan de uitgave van zijn werken in octavo, in 1794 gedrukt, voorafgaat, wordt gezegd, dat het gedrukt was, vol. 1, p. 15, de aantekening. 9) Letterl.: beschermen.

Mogen zij zich kleden met uw koninklijk gewaad,
tot de natuur bezwijkt en de logge aardbol vergaat;
om dan met u te delen in de kroning Omhoog,
als d' eeuwigheid eenmaal de tijd wég bewoog!”

De dood van koningin Anna, de troonsbestijging van koning George I en de Opstand van 1715 waren gebeurtenissen, waaraan de predikanten maar moeilijk in hun preken konden voorbijgaan; en uit de manuscripten van deze predikant merken wij, dat hij bij al die gelegenheden vrome en gepaste raadgevingen aan zijn mensen gaf, en dat hij zichzelf op een wijze uitdrukte, een man waardig, die zo beslist de beginselen toegedaan was van de glorieuze Omwenteling van 1688, en die vastbesloten was om, alle gevaar ten spijt, zijn aktieve medewerking te verlenen aan de zaak der vrijheid en der protestantse godsdienst. In aug. 1714, direct na het overlijden der koningin hield hij een reeks onderrichtende preken over de Voorzienigheid, naar Ps. 97 : 1: "De HEERE regeert, de aarde verheuge zich"! Een deel van de Inleiding op de eerste preek luidt als volgt:

"Aangezien mijn tekst in verband staat met het onderwerp, dat ik tevoren op het oog had, past ze niet slecht bij de huidige stand van zaken. Terwijl wij enerzijds een overleden soeverein, van uitstekende gedachtenis, door de dood verwijderd zien van de kroon in ons koninkrijk, bevindt zich hier juist de zaak, welke de strengheid van die bedéling verzachten kan, dat n.l. – hoewel aardse machthebbers sterven moeten en van hun scepter afstand doen bij het geroep des doods –, toch onze allerhoogste Heerser Zijn troon voor eeuwig bekleedt: "De HEERE regeert, de aarde verheuge zich!" En terwijl wij aan de andere kant bemerken, dat een andere soeverein, van een beroemde faam en erkenning, tot koning over deze gebieden is uitgeroepen, 'n zaak die stof tot vreugde schenken kan aan alle ware vrienden die het Protestantisme ter harte gaan....., toch, teneinde, onze vreugde nader te bepalen, zodat wij ons niet kunnen beroemen in een vleeselijke arm..., matigt mijn tekst zeer natuurlijk zo'n buitensporige gesteldheid, vanwege het feit, dat wij daaruit opmerken,

dat de grond voor onze vreugde niet zozeer ligt in het feit, dat enige aardse potentaat, hoe dan ook, aan het roer der regering zit, alswel dat de HEERE, Jehovah Zelf de scepter zwaait van absolute, algehele heerschappij en macht; en daarom zeggen wij met de Psalmddichter: "De HEERE regeert, de aarde verheuge zich"!"

De tweede preek over deze tekst wordt besloten met een korte opsomming van de verschillende voetstappen der Goddelijke leiding ten opzichte van de kerk van Schotland, en ze eindigt aldus:

"Om niet nog meer te noemen, nog een andere voetstap der Voorzienigheid is deze, dat na het sterven van wijlen onze Vorst, de Heere de geest der groten onder ons volk heeft opgewekt, alsook de huidige regeringspersonen..., om die protestantse vorst tot koning uit te roepen, aan wie de opvolging volgens de wet bevestigd werd, teneinde onze koning en soeverein te zijn, en toestond dat deze proclamatie door het Koninkrijk op vreedzame wijze uitgevoerd werd, niettegenstaande de tegengestelde pogingen, door Jacobieten en Jesuïeten op dit punt ondernomen, teneinde de bestaande instelling omver te werpen. Deze voorzienige leiding van God is des te opmerkelijker, omdat de Heere ze schonk op zulk een oogenblik, dat de vijanden op de hoogte van hun hoop en op de top van hun plannen verkeerden; want alle dingen schenen hun prachtig voor de wind te gaan, zodat men zelfs bepaalde kwaadwillige tegenstanders hoorde zeggen: 'Wat zal er nu van de Whigs terechtkomen?' Want zij hebben niets dan God om van af te hangen'. Inderdaad, als dat werkelijk onze zinspreuk is, namelijk van God afhangen, dan zien wij, hoe snel Hij de wind kan doen keren en het verschrikkelijkste gericht der Voorzienigheid kan laten rondwentelen met een gunstig aanzicht. Maar afgezien van een genadige omwenteling der zaken, laten we niet in valse gerustheid leven, en laten wij ook niet vertrouwen op de verdediging van mensen, of vorsten tot ons vertrouwen stellen. Want God kan weer spoedig het rad der voorzienigheid op een andere manier veranderen, en ons tot een prooi aan onze vijanden overgeven; en onze zonden roepen om wraak. Dus hebben wij geen enkele reden om ons

in enige zaak te verheugen, behalve in God Zelf, Die regeert en op dit oogenblik onze tegenstanders belemmert, door Zijn haak in hun neus te leggen en Zijn breidel in hun kaken, en wel op een erg verrassende en onverwachte wijze, tot vernietiging van hun liefste verwachtingen op de rotsen der teleurstelling, opdat zij zouden zien en weten, dat de wereld niet door menselijke ontwerpen, maar door Gods voorzienigheid geregeerd wordt. "De HEERE regeert, de aarde verheuge zich"!"

Op een dag van publieke dankzegging, enige tijd na de komst van George I in Brittanje gehouden, koos hij als tekst Psalm 126 : 3: "De HEERE heeft grote dingen bij ons gedaan; dies zijn wij verblijd", en weidde toen nog wat breder uit over dezelfde onderwerpen. Het volgende staaltje volsta:

"De HEERE heeft grote dingen bij ons gedaan", omdat Hij tot dusver de hoop onzer vijanden beschaamd heeft, die alle riemen te water gebracht hebben om over ons Eiland een paapse troonopvolger te brengen, grootgebracht in alle beginsels en stelregels van paapse wreedheid en afgoderij. Het is bekend, hoe de vijanden onlangs hun uiterste best gedaan hebben, zelfs langs parlementaire weg, om de zekerheid van de protestantse opvolging te vernietigen; en de Heere heeft om hun slimheid gelachen en hun maatregelen verward. Verder heeft de HEERE grote dingen bij ons gedaan, omdat Hij op een vreedzame wijze een protestantse troonopvolger heeft geschonken, Zijne koninklijke majesteit Koning George, op de troon van dit rijk; dat Hij hem en zijn zoon, de Prins van Wales, en andere leden der Koninklijke familie veilig naar deze gebieden geleid heeft en Zijne majesteit in het bezit van de Britse troon gesteld heeft. Dit is een grootse zaak, die de HEERE bij ons gedaan heeft; en ze blijkt nog groter te zijn, wanneer wij nagaan: 1. Welke plannen gesmeed werden, om zo'n gelukkige vestiging te bestrijden en ons onder het paapse slavenjuk te brengen. Toch bracht de Heere in deze zaak de vijanden van de hoogte van hun verwachting en hoop, in de laagte van beschamende teleurstelling. 2. Het is des te opmerkelijker, dat de Voorzienigheid de zaak leidde op zo'n rustige en gemakkelijke manier, dat geen vijand de moed of het lef

had, om ertegen in opstand te komen, hun innerlijke kwaadwilligheid en ontevredenheid ten spijt. 3. Het is des te opmerkelijker, omdat de koninklijke persoon in wie God het souvereine gezag over deze gebieden gesteld heeft, gezegend is met een talrijk gezin en een veelbelovende nakomelingschap, aan wie de troonopvolging onvervreemdbaar vermaakt is. 4. De barmhartigheid is des te opmerkelijker, als wij de plechtige, vrije en vrijwillige verplichting beschouwen, welke onze Souverein op zich nam, om zich namelijk toe te leggen op het goede en welzijn van al zijn onderdanen; en vooral, om de huidige inrichting van de Schotse kerk te handhaven en te steunen. Deze dingen betekenen kwellingen voor onze vijanden, en ze ondermijnen hun verwachtingen; maar voor ons zijn het barmhartigheden van aanzienlijke grootte. Het zijn de daden des HEEREN, en het is wonderlijk in onze ogen; en bij de aanschouwing ervan mogen wij ons in God verheugen, en Hem prijzen, zeggende: "De HEERE heeft grote dingen bij ons gedaan; dies zijn wij verblijd"! "

ZIJN HOUDING IN 1715

Gedurende de verschrikkelijke opstand, die al gauw uitbrak, nadat George I gekroond was, liet deze trouwe predikant niet na, om zijn volk ertoe aan te sporen, om in godsdienstig opzicht winst te doen met al die gebeurtenissen, die het overkwamen; terwijl hij zich moeite deed om de ijver aan te vuren van hen, die vooraan stonden, om hun burgerlijke en godsdienstige vrijheden te verdedigen. Zijn onuitgegeven preken geven tal van voorbeelden van zijn trouw en koningsgezindheid bij deze gebeurtenis. Het lijkt ons gepast, om er iets van weer te geven. Aan het begin van een preek over Psalm 76 : 11, in 1715 gehouden, horen wij de volgende uitspraken: "Wij leven in een tijd, dat de woede der verkeerden en goddelozen op een verschrikkelijke manier kookt en overloopt. Het vuur van hun wraak is ontstoken. De vlam van hun woede klom omhoog en bereikte een dusdanige hoogte, dat ze op het punt staat om het gehele koninkrijk te verbranden en te verwoesten. Maar u zult zeggen: Wat zal er nog van al dit

werk (terecht) komen, wanneer de mensen, in hun goddeloze woede, tegen een protestantse regering rebelleren, en weer een roomse troonopvolger trachten te krijgen; en wanneer zij de muren van onze gevestigde kerk afbreken en tal van vreselijke wandaden in ons land begaan? Zoudt u willen weten, wat er van al deze slechtheid en razernij komt? Mijn tekst geeft daarover een uitnemend bericht: "Want de grimmigheid des mensen zal U loffelijk maken; het overblijfsel der grimmigheid zult Gij opbinden".

In een andere verhandeling somt hij volledig en met veel inspanning tal van overwegingen op, die erop berekend waren, om die zondige en neerdrukkende vrees te verdrijven, die zo gemakkelijk de boventoon voert in tijden van gevaar. Jesaja's woorden uit hoofdstuk 59, vers 19: "Als de vijand zal komen gelijk een stroom, zal de Geest des HEEREN de banier tegen hem oprichten", vormden de grondslag voor tal van aanspraken, vol geschikte maatregelen en raadgevingen. In de maand januari van het jaar 1716, toen er, zoals hij opmerkt, "een garnizoen gelegd werd in de stad Dunfermline"... , hield hij verschillende preken over die toepasselijke waarschuwing uit Deut. 23 : 9: "Wanneer het leger uittrekt tegen uw vijanden, zo zult gij u wachten voor alle kwade zaak". Met deze (tekst)-woorden bewijst hij, dat tijden van oorlog een tijd van hervorming behoren te zijn; en ook neemt hij aanleiding om de omstandigheden te tekenen, wanneer het wettig en geoorloofd is om de wapens te dragen in een burgeroorlog. Bij dit deel van zijn onderwerp, geeft hij een antwoord op de gewetensbezwaren die sommigen koesterden, en brengt hij uit de Schrift de argumenten naar voren, om de vrijwilligers op te wekken, teneinde dapper en ijverig op te treden ter verdediging van een protestants bestuur.

"Ik heb nooit een tijd gekend - verklaart hij -, dat een volk een duidelijker roeping had, om hun vrijwillige hulp aan te bieden, overeenkomstig hun bekwaamheid, tegen de Antichrist..., dan thans, nu de Antichrist in Brittanje z'n horens uitsteekt. Dat is niet alleen mijn persoonlijke overtuiging, noch die van de Presbyterianen in Schotland, dat de regering van de troonopvolger de deuren der hel zou opendoen, om

het zwarte en bloedige pausdom binnen te laten; maar het is ook het oordeel van alle protestantse kerken, zowel in het buiten- als in het binnenland, en van allen, die iets bezitten van het licht der Reformatie, dat onder hen schijnt, en die niet hun eigen ogen verblinden. Getuige de bisschoppen van Engeland, in en om Londen, die ten overstaan van de wereld hebben verklaard, dat deze gezworen gemeenschap van opstandelingen ten gunste van de Antichrist werken, onze protestantse godsdienst verraden en ons land in de tastbare duisternis brengen van Rome's godslastering, bloed en tirannie; en die daarom op plechtige wijze hun afkeer en verfoeiing te kennen geven van deze wrede, paapse, onnatuurlijke en onchristelijke opstand. Zodat niet alleen wij, maar allen die enig gevoel hebben voor de gereformeerde religie en die enige kennis dragen van Rome's godslasteringen..., de huidige opstand veroordelen en verfoeien".

Op 31 januari 1716, 'omtrent de tijd dat Argyle optrok naar Perth, om het van de rebellen te bevrijden', werd er - volgens een memorandum in manuscript - een plechtig vasten gehouden. Ds. Erskine preekte toen uit Klaagl. 3 : 37-40 en hij spoorde zijn mensen ernstig aan, om zichzelf voor God te verootmoedigen vanwege hun zonden en afmakingen, en om Hem om genade te smeken, en om de vernieuwde blijken van Zijn gunst jegens het land. Een korte toespraak, gehouden bij het begin van de openbare godsdienstoefening op die dag, bevat de volgende uitspraken. Wijzend op de mogelijke gevolgen, wanneer de Opstand slagen zou, zegt hij: "Daar sommigen van de Roomse en Jacobijnse partij bedreigd hebben, hebben wij geen enkele reden eraan te twifelen, of - als zij slagen - hun kleine vingers zullen dikker zijn dan de lendenen van hun vaderen. Daarom hebben wij alle reden om vandaag tot God te bidden en te roepen om het succes van de Protestantse strijdkrachten tegen die paapse en wanhopig-gestemde partij. Het is billijk en op z'n plaats dat, wanneer de strijdkrachten voor ons strijden, wij voor hen behoren te bidden, en ook te vasten".

Over dit onderwerp willen we nog slechts één ding opmerken. Na de onderdrukking der Opstand en het gelukkige herstel

van de binnenlandse rust waarschuwt deze aktieve wachter (nl. op Sions muren, v.d.Hr) zijn hoorders voor een gevaarlijke gerustheid, en richtte hij hun aandacht op de verzekering van de Profeet (Jesaja, v.d.Hr): "De goddelozen, zegt mijn God, hebben geen vrede".

VERDEDIGER VAN DE ZUIVERE LEER

Terwijl hij zo de rol van een ferm aanhanger der burgerlijke vrijheid, en van een trouw onderdaan aan het Huis van Hannover vervulde, betoonde hij zich met een even grote trouw een besliste vriend van de bijzondere leerstukken des Evangelies, en van de kerkorde, zoals die in de Schotse kerk vastgesteld waren. Geleid door een onvervalste, publieke geest, volbracht hij niet alleen zijn volledige aandeel aan het werk, bij het afdoen der zaken, in zijn eigen standplaats en gemeente, maar wijdde hij ook grote aandacht aan de algemene belangen der godsdienst, en ontplooidde hij een onvermoeibare werkzaamheid met betrekking tot de handelingen en zaken der hogere (kerkelijke) gerechtshoven. Vooral blijkt hij punctueel de vergaderingen van het Presbyterium te hebben bijgewoond, waartoe hij behoorde, en zijn eigen aandeel te hebben genomen in haar noodzakelijke zaken en gewone oefeningen. Zo merken wij dan zowel uit een van zijn notitieboeken, als uit de notulen van het Presbyterium, dat hij op maandag 23 september 1717 de leiding bij de bevestiging van de weleerw. William Henderson van Dalgety gehad heeft. Bij die gelegenheid hield hij een preek uit 2 Kor. 4 : 5: "Wij prediken niet onszelfen, maar Christus Jezus den Heere; en onszelfen, dat wij uw dienaren zijn om Jezus' wil", en richtte hij indrukwekkende aansporingen tot de predikant en de mensen. In zijn dagboek vermeldt hij ook in het kort zijn aanwezigheid bij de bevestiging van de weleerw. ds. Hunter te Saline, op 26 januari 1732. Daar het toentertijd bovendien voor elke predikant gebruikelijk was, om bij toerbeurt een critische oefening over een bepaald Schriftgedeelte aan het oordeel van zijn broeders te onderwerpen, hield ds. Erskine op een bijeenkomst van het Presbyterium, gehouden in januari 1719..., een weldoor-

wrochte verhandeling van dien aard, over die woorden uit Ef. 4 : 11: "En Dezelve heeft gegeven sommigen tot apostelen, en sommigen tot profeten, en sommigen tot evangelisten, en sommigen tot herders en leraars".

Bij alle diensten die hij, als lid van de kerkelijke gerechtshoven vervulde, werd zijn ijver om de zaak der waarheid en der heiligheid te bevorderen, verzegeld met de nederige afhankelijkheid van de God van Sion. Wanneer zijn mede-ouderlingen hem bijvoorbeeld op de stoel van de voorzitter plaatsten, dan greep hij de eerste, de beste gelegenheid aan om zich terug te trekken, teneinde God om Diens hulp te smeken. "Vandaag – zo merkt hij bij een zekere aanleiding op – werd ik gekozen tot voorzitter van het Presbyterium; en na de maaltijd verliet ik het Presbyterium eventjes, om mij naar mijn kamer te begeven. En daar kreeg ik de vrijmoedigheid om, onder tranen, Gods Geest te smeken, om mij bij te staan en te bekrachtigen, opdat ik niets doen zou tot oneer van Zijn Naam, en ik bij mijn taak geholpen zou worden. Zulks, met het oog op de belofte des Geestes, en op dat woord 'Zie, Ik ben met u', werd ik geholpen om lieflijk te vragen". Vóór de samenkomsten der Synode van Fife en van de Algemene Vergadering geeft hij van dezelfde indrukken van eigen ontoereikendheid blijk, alsook van hetzelfde nederige vertrouwen op de hulp van Boven. Want met betrekking tot de rustdag, 24 september 1732, zegt hij het volgende: "Vanavond en vannacht was mijn gebed tot de Heere om de beloofde genade. Want om Zijn erbarmen en leiding op de Synode te Kirkaldy moest ik naar Hem toe gaan, 'of Hij mij helpen wilde, om voor Hem en Zijn zaak te getuigen'. – In diezelfde zin schreef hij daarna als volgt:

"Dinsdag, 13 februari 1733. Ik las uit Ezechiël de hoofdstukken 1-3, Jakobus 4 en 5, en Psalm 141. Hetgeen ik in Ezechiël las, werd gedeeltelijk in het gebed voor God gebruikt; evenals dat woord uit de Psalm: "Doch op U zijn mijne ogen, HEERE Heere, op U betrouw ik, ontbloot mijn ziel niet" (vers 8; de Engelse vertaling heeft aan het slot van Ps. 141 : 8: 'Verlaat mijn ziel niet al te zeer'); of: laat mijn ziel niet 'ledig', of 'naakt'. En al genoot ik niet veel gevoelige indrukken,

toch mocht ik vertrouwen op de barmhartigheid en waarheid van God in Zijn Woord; en klagend over mijn vrees voor de blikken en woorden der mensen, waarvoor de profeet Ezechiël gewaarschuwd wordt, vooral bij gerechtelijke onderzoeken..., vroeg ik de Heere, of Hij de Sterkte van mijn hart wilde zijn, en herinnerde ik Hem aan het 'Zie, Ik ben met u'; want ik kon niets beloven dan hetgeen de Heere Zelf aan mij en ten behoeve van mij belooft".

Zijn vurige gehechtheid aan het zuivere Evangelie bleek duidelijk tijdens de besprekingen over de leerstellige kwesties, welke, in die tijd, in de kerk op een scherpe wijze aan de orde kwamen. Zelfs aan het begin van zijn bediening nam hij al zijn plaats in onder hen, die de Neonomiaanse of *Semi-arminiaanse* beginselen bestreden, welke beginselen niet weinigen onder de predikanten toegedaan waren. Hartelijk werkte hij met de predikanten Hogg en Hamilton samen, om de schoon-schijnende leer te weerstaan, die uit Engeland kwam, dat namelijk het Evangelie een Nieuwe Wet is, welke de zaligheid op zekere voorwaarden belooft. Met betrekking tot het genadeverbond leerde hij, dat de Goddelijke Borg volkomen zijn eigen voorwaarden door Zijn gehoorzaamheid tot de dood toe, vervuld heeft, en dat Hij dus in Zijn bedeling aan de mensheid, geheel en al absoluut is. In het voorwoord op zijn 'Evangelie-sonnetten' geeft hij daarom zijn gevoelens over dit punt in de volgende uitspraken te kennen:

"Ik ben van overtuiging, dat tal van duistere opvattingen inzake het Evangelie voortvloeien uit het misverstaan van de natuur van het genadeverbond en van de eigenlijke partijen daarin; en bijgevolg van de eigen voorwaarden ervan. En ofschoon vele uitnemende godgeleerden, voor wier karakter ik een zeer grote eerbied en achting bezit, het hebben voorgesteld als een wederkerige overeenkomst tussen God en mens, met verplichting en tegenverplichting..., toch heb ik, zonder hen te kleineren..., meer achting voor onze uitnemende belijdenisgeschriften, die met Gods Woord overeenstemmen; en waaraan ik mijzelf plechtig gebonden beschouw; omdat daarin het voorgesteld wordt als een verbond, dat met Christus als de Tweede Adam, gesloten was, en in Hem: met alle uitverko-

renen, als Zijn zaad. En indien God en Christus de Partijen zijn, kunnen wij daaraan zien, welke de eigenlijke voorwaarden zijn, of welke de conditie ervan is, en door Wie ze vervuld wordt. Ik ben ervan overtuigd, dat de algemene afwijking van deze goede, oude wijze en manier van spreken, en de verwarring van de contracterende Partijen in het genadeverbond, namelijk God en Christus, en de partijen die overeenkwamen op een dag van sterkte, en in het verbond gebracht worden, namelijk de uitverkoren gelovigen, samen met het verwarren van de eigenlijke voorwaarde van het verbond met de eigenlijke hoedanigheden van de verbondenen, en zelfs van het verbond zelf met de manier van zijn openbaring en met de wijze van zijn toepassing; en het niet behoorlijk letten op, en vasthouden aan onze belijdenisgeschriften in deze en dergelijke zaken..., ten grondslag ligt aan heel wat verkeerde opvattingen, zelfs onder degenen die de ijverigste aanhangers van onze uitnemende Belijdenis en Catechismus schijnen te zijn ¹¹⁾.

ERSKINE'S OPVATTING IN HET "MERG"-GESCHIL

Het geschil evenwel betreffende het boek, dat als titel droeg: 'Het merg der moderne godgeleerdheid', wekte de hoofdpersoon van dit ons boek met tal van andere Evangelie-dienaars in de Schotse kerk op tot nog krachtiger uiteenzettingen ten gunste van de waarheid. Om hier een historische schets in te voegen inzake deze befaamde strijd, is helemaal niet nodig ¹²⁾. Maar het zou een daad van onrecht aan de herinnering van

11) Vgl. 'Works', deel 2, p. 578v., fol. Soortgelijke gedeelten vindt men in zijn preken, bijvoorbeeld in een preek over Gal. 4:28, aangehaald in 'Gospel Truth', p. 190v., 2e druk. 12) Er zijn al enkele opmerkingen over dit geschil gemaakt in het 'Leven van Ebenezer Erskine', p. 223-251, waar voor nog meerdere inlichtingen verwezen wordt naar het boek 'Gospel Truth', van wijlen ds. John Brown, van welk boek een tweede, herziene uitgave is verschenen. De weetgierige lezer zal ook kunnen raadplegen, en zulks met nog meer resultaat, een 'Account of the Controversy respecting the Marrow of Modern Divinity', in 4 delen verschenen in 'the Christian Instructor', de afleveringen van aug., okt. en dec. 1831 en van febr. 1832. Dit bericht is buitengewoon rustig opgesteld, en vrij van hartstochten: en het bevat tal van belangwekkende, nog niet algemeen bekende bijzonderheden.

Ralph Erskine betekenen, om stilzwijgend voorbij te gaan aan de levendige belangstelling, die hij gedurende de behandeling van dat geschil toonde voor de leerstukken der genade, en (aan) de ijver en moed, die hij bij de verdediging daarvan deed blijken.

Zijn dadelijke instemming met het voorstel, om de kostelijke waarheden te verdedigen, welke door de acte van veroordeling der Vergadering in 1720 zijn beledigd..., wordt ons door ds. Boston betuigd, die van hem de eerste bemoedigende brief schijnt te hebben ontvangen, bij wijze van antwoord op de mededeling van het onderwerp gezonden, en gericht aan ds. Hogg van Carnock. "Welnu, na enige tijd" – zegt die werkelijk uitnemende en heilige man –, namelijk "aan het einde van het jaar 1720, ontving ik van ds. Ralph Erskine te Dunfermline, een zoon van de waardige ds. Henry Erskine, hierboven genoemd, een antwoord op de bewuste brief, gezonden aan ds. Hogg; en toen een antwoord van ds. Hogg zelf, die hun bereidheid uitdrukken om samen te zoeken naar herstel van de belediging, die de waarheid door de wet der genoemde Vergadering is aangedaan" ¹³⁾.

In een van ds. Erskine's aantekenboeken vonden we een compleet afschrift – naast een of twee uitspraken aan het begin en aan het slot – van ds. Bostons brief aan ds. Hogg, waarin hij hem inlicht over een bescheiden beroep, door het Presbyterium van Selkirk gedaan op de Synode van Merse en Teviotdale; over de ongelukkige afloop van het beroep, en over de ernstige wens, die zijn vrienden, de predikanten Wilson van Maxton en Davidson van Galashiels met hem koesterden, dat de liefhebbers der waarheid een noodzakelijk en tijdig optreden te zijnen dienste zouden maken. Deze brief, die nauwelijks kan nalaten de verstandige lezer te voldoen, luidt als volgt:

De brief die ds. Boston aan ds. Hogg inzake het 'Merg der moderne Godgeleerdheid' schreef, en de uitspraak der Vergadering erover.

13) Vgl. Boston's Memoirs, p. 368.

- "De uitspraak inzake het 'Merg' veroorzaakte onder ons grootse gedachten des harten. Ik ben met dat boek ongeveer een 18 à 19 jaar bekend, en vele keren heb ik de genadige leiding der heilige Voorzienigheid bewonderd, welke het mij ter hand stelde, daar het zo nu en dan zijn licht gaf in een huis der gemeente, waar ik het eerst woonde. Wat het feit betreft dat ik enige onderscheidene kennis van het Evangelie bezit, dat heb ik aan dit boek te danken. En daarom: zoals het horen van de pas-gedane uitspraak betreffende het boek mij pijn deed, zo betekende het zien ervan een steek in mijn hart. Verleden week hield onze Synode haar vergadering, en deze twee broeders, nl. ds. Wilson en ds. Davidson, en ik besloten u over dat onderwerp te schrijven. En zij lieten het aan mij over om dat te doen, opdat u zoudt op de hoogte zijn van de stand van zaken op dat punt.

"Op de laatste vergadering van ons Presbyterium, voordat de Synode gehouden werd..., toen de gedrukte brief betreffende het 'Merg' natuurlijk gelezen en overwogen moest worden, ontstonden er bepaalde moeilijkheden over. Eén en ander werd zo geleid, dat geen van ons drieën die zaak aan de orde kon stellen. Nadat zij wat geredeneerd hadden over verschillende punten van het besluit - hetgeen zo gebeurde, dat alle aanwezige broeders in verlegenheid kwamen, althans op één punt, namelijk de veroordeling van de stelling: "Daar de wet een werkverbond is, bent u geheel en al ervan bevrijd"..., besloten zij eenparig, om een bescheiden beroep op de Synode te doen, over enkele moeilijkheden die zij hadden inzake die uitspraak, zonder er toe te komen om dat in geschrifte vast te leggen.

"Maar na enige tegenstand der Synode werd ons toegestaan om onze moeilijkheden naar voren te brengen, ten overstaan van de Vergadering. Dat gebeurde gedurende enige tijd, wat betreft elk van de vijf leerpunten, namelijk voorzover bepaalde gedeelten uit het boek, onder deze punten samengebracht, veroordeeld waren; en door de broeders werd geantwoord ten gunste van de uitspraak. Ook werd al, al was het weinig, iets gezegd over de tegenstrijdigheden en uitdrukkingen van het 'Merg'. En toen wij de gelegenheid kregen, hebben we ook

weergegeven, dat twee gedeelten uit de uitspraak "om de leer der Catechismus te prediken" struikelden, n.l. de noodzaak der heiligmaking, teneinde de eeuwige zaligheid te verkrijgen, en de rechtvaardigmaking door onze gezegende Borg, de Heere Jezus Christus; - terwijl het *eerste* beschouwd en vergeleken werd in het veroordeelde gedeelte onder het derde punt der leer: "Indien de wet het zegt, dienen er goede werken gedaan te worden, als gij de zaligheid verkrijgen wilt"; - en de *laatste* is te uitgebreid; en *geen van beide* vertolkt de taal van onze Geloofsbelijdenis of Catechismus, voorzover wij ons herinneren".

"U behoeft niet te vragen, of wij scherpe woorden en namen kregen bij de behandeling van deze stof; al dient erkend te worden, dat het heel weinig gebeurde. De Synode werd gesmeekt, dat zij haar pogingen zou bijdragen, dat deze zaak hersteld zou worden op de volgende Algemene Vergadering; maar wij werden afgescheept met de raad, om onze moeilijkheden voor de Commissie voor leer-zuiverheid te brengen; hetgeen wij voor weinig beter hielden dan ze in onze eigen borst op te sluiten; en wij konden de zaak niet uitgesteld krijgen tot de eerstkomende Synode, opdat ze dan weer behandeld zou worden".

"Geachte heer, deze zaak ligt ons na aan het hart; en al houden wij ons wilwillend verplicht om te oordelen, dat de Algemene Vergadering die beginselen niet is toegedaan, welke de uitspraak ons schijnt te betekenen, toch zijn wij ervan overtuigd, dat aan de waarheid tekort gedaan wordt, en dat de zuiverheid van de Evangelie-leer onder een wolk verborgen ligt; waarvan wij desniettemin hopen, dat het nog meer licht uitstralen zal dan vroeger. En wij zijn van overtuiging, dat - indien er geen verbetering intreedt, de invloed der waarheid bij dit geslacht heel laag zal zakken, en nog lager bij de komende generatie, tenzij de Heere Zelf met een almachtige hand tussenbeide komt. Wij zijn bang voor de schuld, om medeplichtig te zijn aan het enigerwijze verraden ervan; en het zou ons heel veel goeddoen te horen, dat gij en anderen, die dank zij genade bekwaam zijn, om het belang van de waarheid des Evangelies te dienen in zulk een tijd..., uzelf zouden

opwekken, om een manier te ontdekken, teneinde deze zaken op de eerstkomende Vergadering herzien te krijgen; of anders, als zoiets niet haalbaar is, om het geweten te ontlasten van hen, die op dit punt onderdrukt worden.

"Wat ons betreft, wij zouden willen wensen dank zij genade, geholpen te worden, om met u in te stemmen volgens de maatregel, over ons genomen. Naar ons is meegedeeld heeft de Commissie reden gegeven om te hopen, dat de eerstkomende Vergadering iets herzien zal; n.l. hetgeen in deze uitspraak onjuist is. Wij zullen blij zijn met het herstel van enig deel der waarheid dat gevaar loopt, maar wij zijn inderdaad bevreesd, dat het erg veel lijken zal op de verklaringen en veranderingen, die in de Eed¹⁴⁾ aangebracht zijn.

"Intussen, bij deze scherpe aanval op een boek – waarvoor velen de Heere danken dat zij een bloedige slag krijgen – zijn zij in iets terechtgekomen, dat zo grof is, dat het zelfs sommigen schokt, die niet erg geschikt zijn om de gebeurtenissen te betwisten van onze donkere en wolkige dag..., iemand kan slechts opmerken de vervulling der Schrift, Jes. 29 : 14: "Want de wijsheid zijner wijzen zal vergaan en het verstand zijner verstandigen zal zich verbergen".

Wij betreuren het, dat ds. Erskine's antwoord op deze belangwekkende brief niet te vinden is. Toch vermeldt ds. Boston – zoals wij hierboven hebben gezien –, dat het gunstig was; en zijn voortdurende aandacht voor de zaak is duidelijk uit de volgende opmerkingen van die waardige predikant, met betrekking tot de samenkomsten der twaalf broeders, en het indienen van hun voorstel bij de vergadering¹⁵⁾.

Zonder enige eer te onttrekken aan zijn geachte medehelpers kan men misschien beweren, dat in deze zaak zich niemand met groter volvaardigheid waagde, of ze met groter beslistheid en activiteit steunde dan de hoofdpersoon van dit boek. Hij gaf zijn volle medewerking en steun zowel aan het te verrichten werk, als aan de wedervaren haat. Samen met ds. Bathgate uit Orwell, en met zijn broer Ebenezer werd hij formeel voor de Synode van Fife aangeklaagd wegens schending

14) De eed namelijk van Afzwering. 15) Vgl. 'Memoirs', p. 369v.

van de uitspraak van de Vergadering van 1720, en werd hem, op straffe van zware censuur, streng bevolen om ze in de toekomst na te leven. De Synode toonde verder haar gestrengheid jegens de 'indieners' door een artikel, dat al haar leden verplichtte de Confessie opnieuw te ondertekenen, in een zin, die de daad van de Vergadering van 1720 aangenaam was, en de Marrow' (= het boek 'Het Merg') veroordeelde. Terwijl ds. Erskine zich bereid verklaarde om zijn ondertekening van de Confessie, zoals die aangenomen was door de Schotse kerk in 1647, te vernieuwen..., weigerde hij beslist zich aan deze onderdrukkende bepaling te onderwerpen. Na verloop van enkele jaren ondertekende hij in de volgende woorden: "Ik, ds. Ralph Erskine, predikant te Dunfermline, onderteken de hierboven geschreven Geloofsbelijdenis, als de belijdenis van mijn geloof, overeenkomstig de boven-omschreven formulering, overeenkomstig de besluiten der Algemene Vergadering, in alle ernst¹⁶⁾.

Ralph Erskine.

Dunfermline, 20 maart 1729.

"Met dezelfde formule – zegt ds. Erskine – tekenden ds. James Hogg uit Carnock, en ds. Wardlaw, mijn collega, genoemd formulier. Het woord 'allenarly' betekende onze onderschrijving, niet overeenkomstig een uitspraak van de Synode van Fife uit die tijd, welke een nieuwe ondertekening vereiste"¹⁷⁾.

De hinderlijke behandeling, die hij en anderen van de kant der heftige tegenstanders van het 'Merg' ondervonden, is op een treffende wijze door hen meegedeeld in het volgende uittreksel uit een controversiële werk:

"De Synode van Fife waaraan vijf onzer deelnamen, die tot de protesterende broeders behoorden, gedurende tal van jaren, nadat die uitspraak (namelijk de verklarende uitspraak van de Vergadering van 1722) gedaan werd..., stelde vragen

16) Het woord 'allenarly' zou in verband staan – vgl. Henry Cecil Wyld, 'The Universal English Dictionary', 1946, 6th ed., sub 'earnest' III met het woord 'earnest' (noot van de vertaler). 17) Vgl. 'Gospel Truth', p. 146.

op bij haar privé-onderzoek, om die genoemde broeders instemming met, en gehoorzaamheid aan die uitspraak van 1722 op te leggen, en maakte een artikel, om opnieuw de Geloofsbelijdenis te ondertekenen, als gevolg van, en in overeenstemming met die uitspraak-1722, teneinde al haar leden tot een eensgezinde onderwerping eraan te brengen; hetgeen wij, die de 'indieners' waren, eensgeestes weigerden; want wij verklaarden terzelfder tijd onze bereidheid om de Westminster Belijdenis en Catechismus te aanvaarden, en opnieuw te ondertekenen, zoals deze aangenomen waren door de kerk van Schotland in het jaar 1647; maar geenszins, zoals zij door de uitspraak van de Synode uitgelegd werden, in overeenstemming met die besluiten van de Vergadering van 1722, waarin - naar wij nog steeds volhouden - zovele kostelijke waarheden veroordeeld en beledigd werden. Dus ook wij werden veroordeeld door haar besluiten, en hadden geen gemeenschap met hen, door er zich aan te onderwerpen; maar wij bleven, terwijl de zaak nog in bespreking was, niet zo zeer leden van het kerkelijk gerechtshof, alswel panelen van de rechtbank, onderworpen aan elk oordeel dat zij zouden uitspreken vanwege onze ongehoorzaamheid aan hun besluiten, én vanwege onze veronachtzaming van hun onderzoeken, zowel in de Presbyteria als op de Synode. Van welke besluiten en onderzoeken met betrekking tot ons en tot allen die verdacht werden tot de 'Merg-mannen' te behoren - zoals zij smadelijk genoemd werden -, er een overvloed aan bestaande bewijzen nog in hun Notulen te vinden is. En daar onze ontsnapping aan de teugel van hun hoogste oordeel meer te danken is aan de verstandige overwegingen onder de leden dan aan de strekking van hun uitspraken..., daar bleek de verkeerdheid van de oordeelvellingen te duidelijk, wanneer maar een student of kandidaat verondersteld werd met de 'Merg', d.w.z. met een Evangelische geest besmet te zijn. Voor dezulken was er geen plaats. Aanklacht op aanklacht werd ingediend, om hun de moed te benemen, en hun de weg te versperren, hetzij om zich te laten onderzoeken, of in de kerken bevestigd te worden; terwijl degenen die de meest loszinnige en verdorven beginselen toe-

gedaan waren, in het algemeen het meest begunstigd en bevorderd werden. Deze dingen zijn te duidelijk, dan dat men ze loochenen kan. En dit waren sommige van de treurige en toch blijvende gevolgen van de genoemde uitspraken der Vergadering, en de treurige aanleiding om vele kerken te voorzien van mensen, die weinig met het Evangelie bekend waren, ja zelfs vijandig waren aan de leer der genade. Tal van vrome jongemannen met degelijke Evangelische beginselen, voor wie onder ons (n.l. de Afgescheidenen) in de heilige voorzienigheid een deur geopend is, hadden de deur om de bediening in te gaan, geheel gesloten gevonden; en wij vochten vroeger menigmaal als in doodsstrijd, en wij vochten vergeefs, om die deur voor hen te openen".

Naar het blijkt heeft ds. Erskine bij tal van gelegenheden zijn hartelijke verering voor het zuivere Evangelie getoond, door een daadwerkelijk medegevoel voor zijn medelijders daarin. Op tedere wijze leefde hij bij voorbeeld mee met Gabriel Wilson van Maxton, toen deze te lijden had onder een vervelend en afmattend proces, dat men tegen hem begonnen was om verschillende uitspraken in zijn 'trouwe en uitstekende preek', getiteld "THE TRUST" (= het "pand ons toebe-trouwd", v.d. Hr), welke preek hij gehouden had bij de opening van de Synode van Merse en Teviotdale, op 17 okt. 1721. Gedurende die vervolging reisden Ebenezer en Ralph Erskine, minstens eenmaal, samen naar Kelso, om hun steun aan die hooggeachte broeder te bewijzen, toen deze als een beschuldigde voor de rechtbank van zijn Synode verscheen. Het volgende gevatte antwoord is bij overlevering bewaard gebleven. De jongste van de twee gebroeders werd, naar men zegt, op grappige of misschien wel ruwe wijze door de wel-
eerw. ds. Ramsay van Kelso, een van ds. Wilsons scherpste tegenstanders, in de volgende woorden aangesproken: "Ralph, ze beweren dat jij een dichter bent. Wil je ons een dienst doen met een bewijs van je dichtkunst?" Ja mijnheer - antwoordde hij terstond, en met een zinspeling op de christen-naam van hun gehate vriend, vereerde hij de geestelijke met dit gepaste couplet:

Wij zijn twee engelen, die reden en renden
om de engel GABRIEL te zien vechten en winnen.

Zijn overtuigd-zijn van de waarheid, die vanwege de uitspraak van de Vergadering van 1720 geschonden werd, was te krachtig om ongedaan gemaakt te worden, hetzij door de aanvallen der vijanden, of door de goedbedoelde pogingen van vrienden. Een hartelijke vriendschap had er tevoren bestaan tussen hem en de weleerw. *John Warden* van Gargunock, die een niet-zweerder en een Evangelisch prediker was. Deze achtenswaardige predikant bewees echter tenslotte niet al die standvastigheid om de belangen der waarheid te verdedigen, welke (van hem) verwacht had kunnen worden. Daarom drukte ds. Boston zijn spijt uit over de wijze, waarop hij zichzelf en zijn collega's behandelde, toen zij een privé-samenkomst hielden in Edinburgh, op 'de eerste avond na de Vergadering van 1721', met als doel te spreken en te bidden met betrekking tot hun voorgenomen protest. Hij zegt: "Er kwam bij ons een goed gezelschap van broeders binnen, met wier komst ik zeer bemoedigd werd. Maar zie! zij veranderden onze samenkomst, die bedoeld was voor gebed, in een samenkomst om te praten en te kibbelen, en tot verbreking van onze maatregelen; waarbij ds. John Warden de hoofddader was¹⁸⁾. Op een volgende bladzijde tekent hij deze dader als "een man, die wel gezien was in de leer van vrije genade, maar met een ietwat ijdel karakter"¹⁹⁾.

Zo begerig was ds. Warden om de taak van bemiddelaar tussen de strijdende partijen te vervullen, dat hij het – juist in de tijd, dat hij meewerkte met de commissarissen bij hun optreden tegen de 'indieners' – geschikt achtte om een briefwisseling met ds. Ralph Erskine te beginnen, met het oog op een verzoening. Hun brieven aan elkaar, die gedrukt werden, en waarvan wij een afschrift in steno gezien hebben, hadden niet de uitwerking, die men had mogen verwachten onder de omstandigheden, om hetzij een groter eenheid in gevoelens te bewerken, of de banden van wederzijdse genegenheid te verster-

18) Vgl. Bostons's Memoires, p. 370. 19) Id., p. 372.

ken. Nadat er drie brieven tussen hen gewisseld waren, werd de briefwisseling stopgezet, op verzoek van de partij, door wie ze was begonnen. "In zijn laatste brief spreekt ds. Warden over de spitsvondigheden en zinloze onderscheidingen van zijn correspondent", en besluit hij als volgt: "Naar ik geloof, wilt ge niet, in haast, uzelf of mij de moeite geven van zulke lange brieven. Ik heb mijn gedachten geschreven, en naar ik hoop zullen er geen twistgesprekken komen; dat breekt mij het hart". Daarop geeft ds. Erskine ten antwoord: "Zoals de eerste verre was van het voornemen van de laatste, die ik u zend, en zoals ik mijzelf er niet van kan beschuldigen, dat ik mijn pen gebruikt heb voor kleinigheden (en ik zou willen, dat ge mij hadt doen verstaan, waaruit zoiets blijkt, zoals ge schrijft), zo blijkt de laatste even ver af te zijn van het voornemen der eerste, die gij aan mij zondt, waarin u zulk een voorkeur liet blijken, om door woord of geschrift gemeenschap met elkaar te oefenen. En zoals ik niet de eerste was die schreef, en voorstelde om op deze manier van gedachten te wisselen, zo ben ik er tevreden mee, dat ik niet de eerste ben, die het voornemen liet doorschemeren om ermee op te houden; hetgeen ik inderdaad des te gereeder gedaan zou hebben, als deze wijze om met elkaar te spreken, niet gesuggered had, dat er niet meer gezegd zou kunnen worden na deze sterke poging uwerzijds". Daarom voegt hij er een uitvoerig antwoord bij, dat evenwel in de volgende vriendschappelijke toon eindigt: "Intussen, zoals een broederlijke regel uwerzijds, wanneer ge voorstelt wat u maar geschikt lijkt..., mij steeds aannemelijk zal zijn, zo zal, naar ik hoop, niets van hetgeen in onze briefwisseling tot dusver voorgevallen is, mij van die plicht ontslaan, die ik steeds nakomen moet (volgens het apostolische voorschrift: "Zijt niemand iets schuldig, dan elkander lief te hebben" (Rom. 13 : 8)), noch ook de verplichte achting en broederlijke liefde verzwakken, die ik erken steeds jegens u in het bijzonder verschuldigd te zijn²⁰⁾.

20) 'Account of Controv. respecting the Marrow in Chr. Instructor, deel 1, p. 73 vv., nieuwe serie.

In deze belangrijke aangelegenheid achtte ds. Erskine het zijn plicht, om zijn pen te gebruiken op tal van manieren. Hij oordeelde het nodig om een aantal kleine strijdschriften op te stellen, ter verdediging van de inzichten der protesterende broeders. Voor ons ligt een door hem geschreven handschrift, dat toentertijd waarschijnlijk ook uitgegeven is, getiteld: "Enkele opmerkingen over een Opstel, betreffende de bedoelingen van het Marrowschema". Het bestaat uit 13 dicht-beschreven pagina's in steno, en bevat gepaste en scherpzinnige onderzoekingen betreffende de gehele bevrijding van de gelovigen van de wet, in de vorm van een verbod; de bedoeling van Gods Vaderlijke kastijding, en de aard van de verbinding tussen een heilig leven en de eeuwige gelukzaligheid. Naar het tweede traktaat wordt verwezen in het volgende gedeelte van zijn dagboek, met als datum: 13 jan. 1735: "Na Schriftlezing en gebed werd deze dag vooral doorgebracht met het schrijven over ds. M'cLaurin's Opstel tegen de Marrow. De wel-
eerw. John M'cLaurin van Glasgow, een terecht gevierd godgeleerde, schreef een pamflet, naar het blijkt, over "De Schriftuurlijke leer van voortgezette vergeving"²¹⁾; en mogelijk was dat het geschrift, dat hij, althans in sommige van zijn doelstellingen, afkeurde en probeerde te weerleggen. In het aanhangsel van "Geloof, geen Inbeelding", uitgegeven in het jaar 1745, beantwoordt hij ook tal van passages uit de geschriften van de heren Willison en Currie, en "heldert hij enkele punten van de Evangelieleer op, die onrecht aangedaan was door hun verdediging van de uitspraak der Vergadering van 1722". Daarbij zet hij de vergissing uiteen, zoals de goede ds. Willison begaan had in zijn "Schoon en onpartijdig Getuigenis"²²⁾, door te verzekeren, dat de afscheiden predikanten niet openlijk geklaagd hadden over die uitspraak, dan nu pas, 20 jaar nadat ze gedaan was. Daarentegen wordt aangetoond,

21) Vgl. Dr. Gillies' 'Account of the Life and Character of Mr. M'Laurin, prefixed to his Sermons and Essays', p. VI. 22) In het Engels: "Fair and Impartial Testimony".

dat zodra ze gedaan was, zij er plechtig tegen geprotesteerd hadden, en dat hun daarop volgende optreden aan hun protest beantwoordde²³⁾.

Teneinde de ware Schriftuurlijke genadeleer te belichten en te verdedigen, en om eenvoudige christenen te voorzien van een tegengift tegen wettische dwalingen, was een belangrijk en erkend doel, zelfs van zijn Evangelie-Sonnetten. Dat was vooral het voorwerp van het 6e Boek, getiteld: "*Beginnelsen van de gelovige*", dat een verscheidenheid aan 'geestelijke liederen' bevat, met betrekking tot het verschil tussen de zekerheid des geloofs en de zekerheid des gevoels; het verschil en de overeenstemming tussen Wet en Evangelie, en de geschikte plaats van ieder; de grond van des zondaars rechtvaardiging voor God; en de punten, waarin de rechtvaardigmaking en de heiligmaking overeenkomen én verschillen. Vooral zijn preken, en inzonderheid die preken van hem, die bestudeerd en gehouden werden tussen de jaren 1719 en 1728..., bevatten een doorwrochte verdediging van de Evangelieleer. Tot dit aantal behoren zijn verhandelingen over "Christus, een Verbond des volks", "De dood der wettische hoop - het leven van Evangelische heiligheid", "Het aannemen van Christus, en het wandelen in Hem", "De zwanegere belofte", en "De wet, de kracht der zonde"²⁴⁾. Zijn gave voor onderscheiding en onderzoek blijkt vooruit te gaan, althans in sommige van zijn uiteenzettingen over deze onderwerpen. Vaak vinden wij hem met nadruk verwijzen naar de schadelijke besluiten van de Vergadering van 1720 en 1722, de bestreden waarheden bevestigen door een krachtig beroep op de Schrift, zowel als op de daaraan ondergeschikte Belydenisgeschriften van de kerk van Schotland, en op de meest beproefde Godgeleerden van de Protestantse kerken, zoals Dr. Owen, Witsius en anderen; en wij horen hem de heilsbedoeling van die beginselen zuiveren van onrechtvaardige bezoedeling. Zijn hartstochtelijke ijver om zielen te

23) App. to Faith no Fancy, p. 27-32. 24) Deze verhandelingen zijn gegrond op de volgende teksten: Jes. 42 : 6, Gal. 2 : 19, Kol. 2 : 6, Gal. 4 : 23 en 1 Kor. 15 : 56.

redden is tegelijkertijd duidelijk uit het aanhoudend, ernstig bezig-zijn, waarmee hij bij de kundige toespraken tot zijn hoorders – zowel bekeerde als onbekeerde – een praktikale toepassing maakt van zijn bezielende leerstukken. Hij weidt daarover inderdaad uit met een kracht en bezieling, die amper bereikt kunnen worden door iemand, die hun kracht niet ervaren en hun zoetheid niet geproefd heeft. Op zijn eigen ondervinding van hun leven-schenkende krachtdadigheid wordt soms gezinspeeld, zowel in zijn Sonnetten als in zijn Preken. In die zin zijn, bij voorbeeld, de volgende dichtregels te verstaan:

Zoet was het uur, toen ik vrijheid ervoer,
om Jezus te noemen de Mijne,
om Zijn glimlachend gelaat te zien, en
te versmelten in puur Goddelijk genot²⁵⁾.

In een van zijn preken zegt hij ook: "Ik weet niet welke ervaringen gij kent, heren. Maar sommigen uwer weten, dat wanneer onze zielen het meest vertroost en verruimd worden met het geloof aan Gods gunst door Christus, en met de hoop op Zijn goedheid..., wij dan het meest gevoelen voor de plichten; en wanneer wij vanwege het ongeloof harde gedachten van God hebben als een boze Rechter, dan hebben wij geen hart voor plichten en godsdienstige werkzaamheden. En ik overtuig mijzelf ervan, dat dit de ervaring is van Gods kinderen²⁶⁾ in alle eeuwen"²⁷⁾.

Een ieder die koel op de strenge houding reageert waarmee de leidinggevende geestelijkheid van die tijd de vrienden van de 'Merg'-leer bezag, de kerkelijke censuren waarmee zij werden bezocht en bedreigd, en de burgerlijke straffen waaraan zij, als niet-zweerdere, in diezelfde tijd onderworpen waren..., zal geredelijk toegeven, dat ds. Erskine geen geringe moed blijken liet, toen hij die leer zo stoutmoedig en nauwgezet predikte, en in zovele traktaten en preken verdedigde. Het is dui-

25) Gospel Sonnets, deel 6, hfdst. 5, deel 2. 26) Letterlijk: 'de heiligen'. 27) Works, deel 1, p. 147, fol.

delijk, dat zijn gevoeligheid zeer levendig was voor de droevige verwijten, die men het Evangelische systeem toewierp, alsook op zijn krachtige verdedigers. Toch dienden deze lasteringen er slechts toe, om zijn ijver te prikkelen bij het onderzoek, en om zijn besluit, de waarheid te handhaven, te levendigen; terwijl zij hem gelegenheid boden tot beoefening van de christelijke zachtmoedigheid en oprechtheid. In een van zijn preken over Gen. 49 : 10, gehouden in het jaar 1725, drukt hij zich in de volgende woorden uit: "Het is uit genade, dat wij zuivere belijdenisgeschriften hebben; en als enkele latere uitspraken van deze kerk daarmee schijnen te botsen, dan hebben die, hopen wij, niet de weloverdachte goedkeuring zelfs van hen die ze opstelden"²⁸⁾.

En in het voorwoord op een vroege uitgave van zijn Sonnetten schrijft hij in deze openhartige stijl als volgt: "Ofschoon bepaalde, reeds overleden schrijvers, hetzij in druk of in handschrift, gestruikeld hebben door zekere onvoorzichtige uitspraken, die totaal in strijd schijnen te zijn met onze aanvaarde belijdenisgeschriften, ben ik toch menslievend van gedachte, dat hun in rust uitgesproken gevoelens niet gelijk zijn aan wat hun latere en harde uitspraken, die hun ontvallen in de hitte van de papieren strijd..., schijnen te betekenen. Ja, meer nog: Ik houd er een welwillende mening op na betreffende de overigen van onze gemeenschap, die niet in de hitte van deze disputen gewikkeld zijn, zoals die veroorzaakt werden door bepaalde gebeurtenissen".

Tal van onderrichtende en belangwekkende gedeelten, die de punten betreffen welke in het 'Merg'-geschil betwist werden..., zouden uit zijn werken kunnen worden aangehaald. Over des zondaars onmiddellijke toegang tot de Zaligmaker, over de persoonlijke toepassing, welke in het zaligmakende geloof inbegrepen is; over des gelovigen algehele verlossing van de wet in haar verbonds-vorm, met betrekking tevens tot haar voorschrift, belofte en straf; over de ware aard en invloed der Evangelische bekering; over het belang, de echte beginselen en de kenmerkende eigenschappen van een aannemelijke

28) Works, deel 1, p. 311, en (ed. Kool), ds. XII, p. 193.

gehoorzaamheid; over deze en andere soortgelijke onderwerpen worden zijn opmerkingen door deskundige beoordelaars, voor zowel treffend als verstandig gehouden. Maar een selectie uit die gedeelten, vergezeld van een discussie over het onderwerp, zou – hoe nuttig en gepast – toch een apart boekwerk vergen. Daarom moge volstaan, de lezer te verwijzen naar de oorspronkelijke Werken en naar door andere auteurs vervaardigde selecties²⁹⁾.

STRIJD OVER DE GODHEID VAN CHRISTUS

De menslievende verwachtingen betreffende de geestelijkheid, hierboven tot uitdrukking gebracht door de hoofdpersoon van dit boek..., werden met betrekking tot sommigen hunner smartelijk teleurgesteld, toen dwalingen – nog verderfelijker dan de Neonomiaanse, of zelfs grof-Arminiaanse leerstellingen – de kerk begonnen te bedreigen. De weleerw. John Simson, professor in de godgeleerdheid aan de universiteit van Glasgow..., die in het jaar 1717 door de Algemene Vergadering schuldig verklaard was aan het onderwijzen van leerstellingen, die ertoe gingen bijdragen, dat teveel toegekend werd aan de kracht van de menselijke natuur..., werd in 1726, eerst voor het Presbyterium van Glasgow, en daarna voor de Algemene Vergadering ervan beschuldigd, de verheven Godheid en het noodzakelijke bestaan van Gods Zoon te ontkennen. Na lang te zijn uitgesteld, werd het proces tenslotte door de Ver-

29) Brown's Gospel Truth, p. 146-155 en 382-418, Mac-Millan's selectie, getiteld 'The Beauties of Rev. Ralph Erskine'. – Als de lezer zich verbeeldt, dat hetzij in deze onze 'memoir', of in het 'Leven van Ebenezer Erskine' door de schrijver uitvoeriger diens eigen zienswijze betreffende de genadeleer had moeten worden uiteengezet, dan veroorlooft hij zich de vrijheid te zeggen, dat hij zulk een uiteenzetting a.h.w. vervangen beschouwt vanwege de 'aantekeningen', welke toegevoegd zijn aan zijn 'vertaling van Witsius over het Geloof'; over het Evangelie, als van de wet onderscheiden, vgl. deel 1, aantekening 49; over de onvoorwaardelijke aanbieding van Christus en Diens zegeningen voor zondaars, de aantekeningen 16, 27, 42, 44v.; over de toepassing, die ingesloten is in het geloof, de aantekeningen 11 en 19; over de vrije, volledige en uiteindelijke rechtvaardiging door de toegerekende gerechtigheid van Christus, de aantekeningen 30, 52 en 62; en deel 2, de aantekeningen 7, 17 en 75v.; over de heilsbedoeling van de genadeleer, deel 1, noot 62, en deel 2 de noten 61 en 89.

gadering van 1729 besloten, toen de beschuldiging duidelijk bewezen bleek; maar de enige kerkelijke straf die toegepast werd, was ontheffing van het onderwijs en de prediking³⁰⁾. Het opkomen van deze ketterij is door ds. Willison geduid als een zeer 'verschrikkelijke berisping' voor de kerk van Schotland. Hij stelt vast, dat ds. Simson, die beweerd had, dat de leer dat 'Christus is de allerhoogste God' met een korreltje zout genomen moet worden (d.w.z. met enige begrenzing)..., weliswaar smart beleden had om het feit, dat hij daardoor, alsook door enkele andere uitspraken, aanstoot gegeven had..., "maar ondanks al die herroepingen en verklaringen, die zo erg laat kwamen – zo voegt deze schrijver eraan toe –, verklaarden velen op de Vergadering, dat hij had moeten afgezet worden; omdat hij bij de aanvang van het proces weigerde, vragen te beantwoorden om zichzelf te zuiveren, en hij gedurende twee jaar tijds vele gelegenheden verzuimd had, om aan de kerkelijke rechtbank voldoening te geven, wat betreft de gezondheid van zijn geloof betreffende deze belangrijke Artikelen, toen hij ertoe opgeroepen was om dat te doen³¹⁾.

Evenals andere trouwe predikanten, gevoelde ds. Erskine zich buitengewoon bedroefd over de ontdekking, dat een professor – aan wie het onderricht van de kandidaten voor het heilige ambt toevertrouwd was – de eerste beginselen van het Christelijk leerstelsel prijs gaf; en tevens was hij bedroefd over de steun, die deze man tijdens de vervolging ontmoette en over de onvoldoende straf, die hij tenslotte kreeg. Als lid van de kerkelijke gerechtshoven greep hij de geschikte gelegenheid aan om een lofwaardige ijver te ontplooien met betrekking tot die gevaarlijke ketterij. Ook zijn uitgegeven 'Werken' bewijzen overvloedig, dat hij erop bedacht was, om bijtijds van de kansel af over dit onderwerp te onderrichten en te waarschuwen. Op het kolossaal belang van de Godheid onzes Heeren, en op de schuld en het gevaar om die leer te loochenen of los te laten, wordt dikwijls gezinspeeld; speciaal in de

30) Vgl. enkele opmerkingen betreffende dit proces en de herleving van de Arminiaanse ketterij in Brittanje: 'The Life of Rev. Eben. Erskine, p.251-'63. 31) Vgl. 'Fair and Impartial Testimony', p. 60.

preken, die hij tussen 1725 en 1729 gehouden heeft; zoals de volgende proeve zal kunnen aantonen:

"Elke leer die leidt tot kleinering van Christus, of Hem voor een deel van de glorie van Zijn verlossingswerk berooft, dient als dwaling verworpen te worden. Want aan Hem alleen komt de toevergadering van het volk toe. En aan Hem alleen zal de eer voor onze gehele zaligheid van het begin tot het einde toekomen. Christus wordt vandaag veel van Zijn eer in Brittanje beroofd. Want de verdoemelijke Ariaanse leer verspreidt zich alom, waardoor Christus beroofd wordt van de eer van Zijn allerhoogste Godheid, – want zij ontkent dat Hij de eeuwige Zone Gods is, gelijk in waardigheid en eenswezens met de Vader. De duivel zelf was rechtzinniger dan onze Ariaanse leraars, wanneer hij in Matth. 8 : 29 erkent, dat Christus de Zoon van God is: "Jezus, Gij Zone Gods, wat hebben wij met U te doen?" De duivel sprak op eervoller wijze over Hem, dan zij, wanneer hij in Mark. 1 : 24 zegt: "Ik ken U, wie Gij zijt, namelijk de Heilige Gods". Mijn tekst brengt mij tot hetgeen ik nu zeg. Want als Christus niet de allerhoogste God ware, gelijk met de Vader, dan zou de toevergadering van het volk tot Hem, om in Hem te geloven, Hem te vereren en te aanbidden., onwettig, ja afgoderij zijn. Want daar de Heere onze God de enige Heere is, zo moeten wij de Heere onze God vereren en Hem alleen moeten wij dienen; en het betekent afgoderij, om iemand anders te vereren³²⁾.

"De huidige verspreiding van het Arianisme in Brittanje en Ierland is als het uittrekken van de Reformatie bij de wortels, en het wil zeggen: 'Wij zullen niet alleen de juwelen van de kroon des Middelaars aftrekken, maar wij zullen de kroon zelf nemen en die in de modder neerwerpen'. Als deze dwaling zo – bijna onmerkbaar! – onder ons gehandhaafd blijft, bid dan, of God ze wil blootleggen en vernietigen, want anders zal ze de fundamenten zelf van onze heilige religie verwoesten. Die verderfelijke dwaling botst hier rechtstreeks tegen de leer van onze Heere Jezus; want als er geen wezenseen-

32) Works, deel 1, p. 322; verhandeling over Gen. 49 : 10; (ed. Kool), ds. XII, p. 193.

heid tussen Hem en de Vader bestaat, dan is het niet waar, dat hij die Christus gezien heeft, ook de Vader gezien heeft. Indien Hij op het punt van het Wezen zelfstandigheid, onafhankelijkheid of enige andere wezenlijke volmaaktheid minder is dan de Vader, dan kunnen wij niet al 's Vaders heerlijkheid in Hem aanschouwen. Maar laat Christus, Die de Waarheid zelve is, waarachtig zijn, en alle mens leugenachtig!"³³⁾. "Hier is Zijn menselijke natuur. Maar o, zij (nl. de Samaritaanse vrouw) zag Zijn Godheid door de sluier van Zijn mensheid. 'Hij heeft mij gezegd alles wat ik gedaan heb (Joh. 4 : 39), en Hij gaf mij also een onfeilbaar bewijs, dat Zijn Wezen de allerhoogste God is!' Zij was dus geen Ariaan of Sociniaan. Want geen van die twee zal het zijn, die zulk een ontdekking van Christus krijgt, zoals zij. En stellig verraden de godslasterlijke Arianen uit onze tijd hun onkunde en gebrek aan ware geleerdheid en geestelijke kennis, zoals deze arme vrouw die bezat. O, slechts een vluchtige blik op Christus' heerlijkheid kan een arme, ongeletterde vrouw wijzer maken dan de geleerde rabbijnen, die nooit door God onderwezen werden en toch zichzelf de enige geleerden ter wereld achten. En zoals zij, aan wie Christus Zichzelf bekendmaakt, zullen zien, zo zullen zij Hem ook aan anderen bekendmaken, namelijk als God in onze natuur, 'God, geopenbaard in het vlees'. Wie heeft ooit betwijfeld, of de Onderzoeker der harten, Die alle dingen weet, wel de ware en allerhoogste God is, Die wetten kan geven om de harten en gewetens der mensen te binden, om dan hun harten daarvoor te openen en hun al die dingen mee te delen, waarin zij die wet in hart of wandel hebben geschonden en verbroken? En toch wordt hier van Christus verklaard, dat Hij zodanig is: "Hij heeft mij gezegd alles wat ik gedaan heb"³⁴⁾.

Tal van toespelingen op deze kostelijke leer kunnen wij tenslotte zien voorkomen in de Gospel Sonnets, zoals in deze coupletten:

33) Works, deel 1, p. 454; verhandeling over Joh. 14 : 6. 34) Works, p. 578v.; verhandeling over Joh. 4 : 29, (ed. Kool), ds. VII, p. 349.

Mijn Heere verschijnt; ontwaak, mijne ziel,
en bewonder Zijn Naam 'Wonderlijk',
een oneindige én eindige Geest,
de eeuwigheid met de tijd verbonden.³⁵⁾

Alle heem'len zijn verbaasd over deze vorm:
de machtige God geworden... een worm.
Ariaanse trots zal voor Hem vallen;
want Hij is Jezus, en ook Jehovah!³⁶⁾

35) Deel 3, afd. 11. 36) Deel 6, hoofdst. 1 afd. 2.

V

Een korte aantekening over ds. Erskine's huiselijke toestand
- Bijzonderheden over zijn gedrag inzake de Scheiding - Af-
keuring van een gewelddadige bevestiging te Kinross - Brief
aan een koopman te Glasgow over dat onderwerp - Diverse
blijken van meeleven met de Vier broeders - Hij neemt hun
getuigenis voor de Commissie in augustus 1736 over - For-
meel treedt hij toe tot het Verenigde Presbyterium, februari
1737 - Zijn oprechtheid en matiging - Steun en bemoedi-
ging van de kant van zijn kerkeraad en gemeente - Verschil
tussen hem en ds. Wardlaw inzake de Afscheiding - Zijn
vele gebeden, belangeloosheid en vertrouwen op God.

IETS OVER ZIJN HUISELIJKE LEVEN

Naar ds. Erskine's plaats in zijn huiselijke leven is in de voor-
afgaande bladzijden al zo nu en dan verwezen. En daar er nog
tal van toespelingen meer daarop zullen gevonden worden in
de uittreksels uit zijn dagboek, om in alle beknoptheid gepu-
bliceerd te worden, schijnt het thans noodzakelijk om hier
enkele bijzonderheden in te voegen betreffende zijn omstan-
digheden als hoofd van zijn gezin.

Op 15 juni 1714, drie jaar na zijn bevestiging, trouwde hij
met *Margaret*, de dochter van John Dewar, Esquire van Las-
soddie, een buitenhuis dat in de aangrenzende parochie Beath
gelegen was. Haar moeders naam was Elisabeth Ayton. Van-
wege de christelijke genadegaven die zij ontplooiide, zogoed
als vanwege de liefelijkheid van haar natuurlijke karakter
bleek zij een uitnemende zegen voor haar echtgenoot. Nadat
zij 16 jaar met hem geleefd had, behaagde het God om haar
door een plotselinge ziekte, op 33-jarige leeftijd, op sabbat 22
november 1730 weg te nemen. Zij had tien kinderen, van wie
er haar vijf overleefden, namelijk Margaret, de oudste, en vier

zoons, Henry, John, Ebenezer en James. Gedurende enige tijd na deze bedroevende sterfgevallen schijnt Anne Erskine, de tweede dochter van zijn broer Ebenezer, bij Ralph te hebben gewoond om voor zijn kinderen te zorgen. Een tweede levensgezellin werd hem echter geschonken in *Margaret Simson*, een trouwe en achtenswaardige vrouw, de dochter van Daniël Simson, Wsq., procureur (van beroep) te Edinburgh. Ook dit huwelijk, dat op 24 februari 1732 gesloten werd, was gelukkig, en schonk hem opnieuw reden tot ongeveinsde dankbaarheid jegens zijn hemelse Vader. De tweede mevrouw Erskine behandelde de kinderen uit het eerste huwelijk met echt-moederlijke genegenheid. Zelf werd zij moeder van vier zoons, van wie er slechts één volwassen werd. Enkele jaren overleefde zij haar echtgenoot¹⁾.

ZIJN HOUDING BIJ DE "SCHEIDING" VAN DE KERK VAN SCHOTLAND

Nadere berichten over de gebeurtenissen die hem overkwamen, en over de uitstekende geest die hij thuis openbaarde..., stellen we uit, om nu terzelfdertijd terug te keren, om de volgende stappen van zijn voortgang in de meer op de voorgrond tredende loopbaan, die hem toegekend was, te volgen, als een gezant en getuige van de Zaligmaker.

Onder de publieke handelingen waaraan hij deelnam, neemt de *Afscheiding* ongetwijfeld een zeer opvallende en belangrijke plaats in. Wij gaan er hier van uit, dat de lezer enigszins op de hoogte is met de algemene geschiedenis van die gebeurtenis²⁾; en daarom volstaan wij met weinig meer te doen dan de handelingen van de hoofdpersoon van dit boek dienaangaande te noemen, daar deze voornamelijk door zijn eigen handschriften bekrachtigd zijn. Daaruit zal dan blijken, dat in zijn karakter, ijver en matiging op een gelukkige wijze vermengd waren, en dat zijn gedrag in deze gewichtige aangelegenheid, evenals bij alle andere gebeurtenissen, geheiligd werd

1) Deze bijzonderheden komen deels uit de Notulen van de gemeente Dunfermline en deels uit ds. Erskine's dagboek. 2) Vgl. 'Schets van bijzonderheden betreffende het ontstaan der Scheiding, in het 'Life and Diary of Eben. Erskine', hfdst. 8, of de werken, waarnaar in dat boek verwezen wordt, p. 360v., opm.

door godvruchtige kennis van God.

Ofschoon hij nog tal van jaren gemeenschap onderhield met de gevestigde kerk, nadat de maatregelen die door de besturende geestelijkheid genomen waren, 'de vier broeders' gedwongen hadden zich af te scheiden..., waren zijn inzichten wezenlijk één met de hunne, en liet hij niet na, om de zaak waarin zij zich gewaagd hadden..., daadwerkelijk te steunen. Hoe hartelijk hij met hen samenwerkte ter handhaving van die evangelische leerstellingen, die toen bestreden werden, is duidelijk uit de strekking van het vorige hoofdstuk. Het feit, dat hij niet minder hartelijk met hen samenwerkte bij de verdediging van het recht der christenen om hun eigen herders te kiezen, in tegenstelling met de onderdrukkende gedragslijnen, die in die tijd gevolgd werden, is eveneens duidelijk. Zo keurde hij bijvoorbeeld beslist het aanstotelijke *voorstel met betrekking tot het stichten van kerken af* waartoe de Vergadering besloot op 16 mei 1732. We hebben de stoutmoedige en mannelijke toespraak gehoord, welke zijn broer Ebenezer bij die gelegenheid gehouden heeft³⁾. Terzelfder tijd sprak ook Ralph in diezelfde zin, zoals uit een beknopte zinspelende in zijn dagboek blijkt. Een niet ingelicht en onpartijdig rechter kan inderdaad de geest en tendens van dat voorstel onderzoeken, zonder toe te geven dat het rijkelijk een onvoorwaardelijke afkeuring verdiende. De geleerde en waardige ds. Boston veroordeelt het daarom in de sterkste bewoordingen. In een brief, gericht aan het Presbyterium van Selkirk, gedateerd: Etterick Manse, 22 februari 1732, maakt hij – na te hebben geconstateerd, dat zijn 'toenemende ongesteldheid en zwakte' hem zou verhinderen om hun bijeenkomst op de laatste dinsdag van die maand bij te wonen – verschillende opmerkingen over het voorstel, als erop berekend om de *weinig overblijfsels* van godsdienstvrijheid op dit punt te vernietigen; en dan voegt hij eraan toe:

"Ik kan het niet helpen dat ik denk, dat de voorgestelde methode in het bewuste voorstel tot stichting van gemeenten, een aangeboren neiging heeft om onze (kerkelijke) inrichting

3) Life of Eben. Erskine, p. 357-360.

te ondermijnen, deze kerk in stukken te breken, haar kansels te vullen met een ondeugdelijke bediening, de zegen van het heerlijke Evangelie te bemoeilijken, en de belangen van de ware godsdienst onder ons te verderven. Daarom verklaar ik mijzelf geheel en al tegen de uitvoering van genoemd voorstel tot een vast besluit, en durf ik in het Presbyterium of in de Vergadering er *voor geen duizend werelden* mijn stem aan te geven. Ik wens en hoop, dat het eerwaarde Presbyterium mij, hun aangevochten broeder, die geen toegang heeft om met hen te vergaderen..., recht doen zal, om hun ontvangst van deze mijn brief te vermelden, en het in mij te (ver)dragen, dat ik er niet mee instem, maar helemaal tegen het aannemen van genoemd overgebracht besluit of voorstel vastbesloten ben⁴⁾.

Het Presbyterium van Selkirk was eenparig van gevoelen, om zich tegen het aannemen van dit voorstel te verzetten. Ook de weleerw. ds. Willison van Dundee, die beslist vijandig tegenover de Afscheiding van de Nationale kerk stond, aarzelde niet om dat besluit totaal te veroordelen; en daar de verdedigers ervan aangevoerd hadden, dat het naar de inhoud gelijk was aan het besluit van 1690, toonde hij uitvoerig aan, dat het wézenlijk van dat besluit verschilde, en dat het uiterst schadelijk was voor de geestelijke vrijheden, en voor de beste belangen des volks⁵⁾.

HET GEBEURDE TE KINROSS

Ds. Ralph Erskine gaf nog een tweede bewijs van zijn ijver voor de godsdienstvrijheid, door krachtig te weigeren te zullen berusten in een gewelddadige vestiging van een predikant in de gemeente Kinross. Volgens een reeds heengegaan schrijver was die vestiging 'één van de meest schandelijke inbreuken, die er ooit op de christelijke gemeente gemaakt was'⁶⁾.

4) Aangehaald in een pamflet, in 1734 uitgegeven en dat men thans zelden meer zal tegenkomen; het heet 'The Mind of the Modest, Holy, and Learned Mr. Thomas Boston, late Minister of Etterick, concerning the Act of Assembly, 1732', etc. 5) Fair and Impartial Testimony, p. 65-68. 6) Struther's Hist. of Scotland, deel 1, boek 7, p. 599.

Zelfs Dr. Erskine's levensbeschrijver geeft toe, dat de Vergadering 'bevolen had, dat de vestiging te Kinross ten uitvoer gebracht moest worden met bijzondere gestrengheid'⁷⁾. In het jaar 1729 had ds. Francis Craig, een jongeman met een uitnemende vroomheid, een met algemene stemmen op hem uitgebracht beroep ontvangen naar die gemeente, met medewerking van de patroon, Sir Thomas Bruce Hope. Maar wegens het hatelijke ingrijpen en inkwisitieachtige optreden van sommige leden der Synode van Fife, die tegen deze waardige candidaat een vooroordeel hadden om zijn beweerde voorliefde tot de 'Merg'-leerstellingen..., werd het beroep vernietigd⁸⁾. Sir John Bruce, die zijn broeder opvolgde, stelde vervolgens ds. Robert Stark voor, een zeer impopulaire candidaat, aan wiens bediening het merendeel der mensen zich niet liet onderwerpen. De Synode van Fife besloot evenwel, om hem – met behulp van de Vergadering –, wat er ook gebeuren mocht, aan te stellen, zij het ook ten spijt van de gemeentelieden van Kinross en het Presbyterium van Dunfermline. Daar het Presbyterium volstrekt geneigd was om maatregelen te ondernemen tegen ds. Starks bevestiging, droeg de Algemene Vergadering, overeenkomstig een vreemde, maar vaak te baat genomen praktijk in die dagen..., de zaak over aan haar Commissie. Toen deze Commissie op het punt stond om haar werkzaamheden te Dunfermline aan te vangen, leek het ds. Erskine verstandig om zich op een afstand te houden en was hij opzettelijk twee dagen uitstедig. Toch bevat zijn dagboek de volgende merkwaardige aantekening over de ontvangst, die de Commissie te beurt viel:

"1 december 1731. Een comité uit de Commissie werd gezonden, om ds. Stark te onderzoeken, en op woensdag zochten zij in onze kerk te komen; en al kregen zij de sleutel, toch was de kerk van binnen versperd, en konden zij er niet in komen. Ik was er niet erg ontstemd over, hoewel ik toch niets van de zaak afwist".

7) Life of Dr. Erskine, door Sir Henry Moncreiff Wellwood, Bart. p. 445. 8) De wrede gestrengheid waarmee ds. Craig behandeld werd, blijkt uit de omstandigheden, zoals die vermeld worden in het bericht over het 'Merg'-geschil, Chr. Instructor, nieuwe serie, deel 1, p. 88-92.

Nog enkele citaten die op dit opmerkelijke geval betrekking hebben, zullen nog nader dienen om zijn afkeer van kerkelijke tirannie te doen blijken.

"Mei 1732. Aan het begin van deze maand ging ik, als lid van de Vergadering, naar Edinburgh, waar ik – in de *zaak van Kinross* (predikants-)bezetting en in de zaak van het besluit aangaande het *bezetten van vakante gemeenten* – geholpen werd, om na enige overdenking vooraf, mij voor de Algemene Vergadering uit te spreken. De eerste toespraak gold de Commissie die de kwestie Kinross behandelde; en de tweede hield ik op maandag 15 mei tegen het besluit om erfgerechtigden de macht te verlenen, om een predikant te kiezen, met uitsluiting van het volk".

"Dinsdag 7 november. Nadat ik opgestaan was en enkele gedeelten uit de Schrift gelezen had, werd ik geholpen bij het gebed, en mijn ziel versmolt en werd uitgegoten voor het oog van God, als een belovend God. Na belijdenis van mijn verdorvenheid en verlegenheid, mocht ik het Woord Gods aangrijpen, waar het de Geest belooft en wel deze belofte: 'Zie, Ik ben met u', in al het werk van mijn bediening. En daarbij had ik op het oog het bijwonen van de Commissie(vergadering); en onder belijdenis van mijn algehele onbekwaamheid tot enig ding, bad ik, of Hij medelijden met mij wilde hebben, en mij nabij wilde zijn. – Vandaag ging ik naar Edinburgh en de volgende dag, een woensdag, woonde ik de Commissie(vergadering) bij, en op donderdag de zaak van de weigering van ons Presbyterium, om het besluit van de (Alg.) Vergadering te gehoorzamen, nl. om ds. Stark als predikant van Kinross te aanvaarden en in te schrijven. Ik was *alleen*, want er was geen predikant van het Presbyterium aanwezig behalve ik zelf; en ofschoon ds. Bain's appèl van de Synode kwam, toch bemoeiden zij zich daar niet zoveel mee, werkelijk in het geheel niet! maar wél met 't gedrag van het Presbyterium; en zij bevalen dat er in scherpe bewoordingen een brief geschreven moest worden, inhoudend hun grote ongenoegen, en ook bedreigend, in geval wij hun raad niet aannamen om aan de Vergadering te gehoorzamen".

"14 februari 1733. Ik was zeer bezet met het opstellen van een antwoord op de brief van de Commissie, vanwege het feit, dat het Presbyterium geweigerd heeft om ds. Stark te aanvaarden en in te schrijven".

"Maandag 12 maart. Ik kwam te Edinburgh om de Commissie(vergadering) bij te wonen. Dinsdag kwam ik vooraf te samen met enkele vrienden. Woensdagmorgen vergaderde de Commissie. Des namiddags behandelden zij onze zaak. Namens het Presbyterium gaven wij een uiteenzetting van de zaak, waarbij wij hen als rechters afwezen en ons aan de uitspraak der Synode hielden, die een comité aangewezen had om met de gemeente van Kinross te onderhandelen. Toen de Commissie het Presbyterium de vraag gesteld had, waarom wijzelf niets van dien aard deden, antwoordde ik, dat de leden van het Presbyterium allang ervan verdacht werden, dat het de hand had in de tegenstand van die gemeente, en dat, als wij dat middel zouden proberen en geen succes hadden, zulks die gedachte zou hebben kunnen bevestigen, maar wij wilden ons graag bij het comité der Synode aansluiten. Daarna moesten wij buiten staan, namelijk zij die het Presbyterium vertegenwoordigden, d.w.z. de heren Gibb, Hunter en ik. En na een bespreking in de Commissie werd er een groot Comité aangewezen om met ons te praten, en om de volgende dag een voorstel in te dienen bij de Commissie. Punt van hun samenspreking met ons betrof de redenen, die wij hadden, om ons niet te bekommeren om het gezag van de Algemene Vergadering, die ons beval om ds. Stark als lid van ons Presbyterium te aanvaarden en in te schrijven (waarbij wij zulke redenen aanvoerden, waarop de vergadering het antwoord schuldig bleef); en toen stelden zij voor, of wij *passief* zouden zijn en hen hem laten inschrijven, aangezien wij niet *aktief* konden optreden. Wij toonden aan, dat het ons betaamde om tegen zo'n daad protest aan te tekenen; en zij vonden het goed, dat wij dat doen zouden; alleen verlangden zij, dat wij ons zouden onderwerpen. Het stuk dat wij gezamenlijk bij hen indienden, en de uitspraak der Commissie, met het bevel dat onze sekretaris ds. Stark moest inschrijven..., bevinden zich in de notulen van het Presbyterium.

Naar ik me nog herinner, werd ik geholpen om over deze zaak in het Comité te spreken, en werden wij geholpen om ons standpunt staande te houden; en telkens weer deelde ik hun mee, dat ik niets doen kon, dat zou betekenen dat wij hem *de jure* (= rechtens) als predikant van Kinross erkenden". "Woensdag 28 maart. Het Presbyterium hield zitting en nadat de uitspraak van de Commissie voorgelezen was, met het bevel dat onze sekretaris ds. Stark moest inschrijven, maakte ds. Hogg bezwaar tegen de inschrijving, en de overige leden van het Presbyterium sloten zich bij dat protest aan, met uitzondering van de heren Stark en Steedman".

"Donderdag 3 mei. Na tal van Schriftgedeelten te hebben gelezen, kreeg ik weer enige aangename vrijmoedigheid om te bidden tot een belovend God, en om op Hem te zien om de Geest; mijn hart werd zeer verzoet en verruimd, en mijn hoop op God door Christus versterkt. Daarna ging ik naar Edinburgh voor de Algemene Vergadering, waar mij en mijn broeders een zware strijd wachtte, met betrekking tot het feit, dat wij geweigerd hadden om ds. Stark te aanvaarden en in te schrijven". Voor de geschiedenis van hetgeen daar op die Vergadering plaatshad, vergelijkte men in het kort een brief aan een Glasgows koopman, geschreven in dat boek, waar de preek over Openb. 7 : 17 in staat.

Deze brief was bedoeld om een beschuldiging af te wijzen van inconsequentie en onstandvastigheid, welke beschuldiging tegen hemzelf en zijn collega's ingediend was vanwege hun handelwijze bij die aangelegenheid. Hij toont aan, dat hoewel een meerderheid der leden van het Presbyterium, tegenwoordig op hun vergadering te Edinburgh, gestemd had voor de inschrijving van ds. Stark en hij verplicht werd om hem als mede-ouderling te erkennen..., hij toch met tal van andere leden tegen de inschrijving had geprotesteerd en dat zij besloten waren hem nimmer als predikant van Kinross te aanvaarden. Deze verontschuldigende mededeling geeft toch een oriënterend beeld van de pijnlijke en lastige omstandigheden, waarin de trouwe vrienden van waarheid en vrijheid gebracht waren, toen zij zich nauw verbonden in kerkelijke vereniging met mannen van een tegengestelde aard. De brief zelf, die uit het

bovengenoemde notitieboek overgeschreven is, luidt als volgt:

Brief gericht aan James M'Coll, koopman in Glasgow, aan zijn huis, ten westen van de Laigh-kerk.

"Mijnheer, het spijt mij dat u zozeer beïnvloed bent door verkeerde voorstellingen inzake de kwestie van Kinross, en ons gedrag daarbij op de Algemene Vergadering. Teneinde daarom misverstand bij de mensen te voorkomen, leg ik u deze eenvoudige, ware staat en geschiedenis van die zaak voor. De reden van onze algehele weigering om ds. Stark als lid van ons Presbyterium te aanvaarden en in te schrijven, was: Dat wij hem in ons geweten niet konden erkennen als predikant van Kinross. Daaruit is het duidelijk, dat op zichzelf die inschrijving niet de zaak was, die het geweten bemoeilijkte, maar het hem erkennen als predikant van Kinross. Welnu, indien wij dit volgehouden hebben, nl. om hem niet te erkennen als de wettige predikant van Kinross – ondanks het feit, dat hij ingeschreven is 'over onze buik' –, dan stonden wij, dacht ik, in ons recht, en kunnen wij de kwaadwilligheid trotseren, die ons smaadt. Maar het feit, dat dit geschil nog volledig bij ons bestaat, hebben wij even plechtig voor de Algemene Vergadering betuigd, als hetzij woord of geschrift doen kan; waar ons, nadat wij onze redenen tegen de inschrijving opgegeven hadden..., gezegd werd, dat wij als Presbyterium moesten samenkomen, en ds. Stark moesten aanvaarden en inschrijven en bericht doen van een ieders 'voor of tegen' (= stem) en houding; en nadat dit gedaan was, luidde het bericht als tevoren: 'Niet inschrijven'! Daarom werden wij allen, die weigerden, gedagvaard om de volgende dag voor de Vergadering ons te verantwoorden vanwege onze ongehoorzaamheid. Daarna werd voorgesteld, dat wij ieder persoonlijk zouden gedagvaard worden. En terwijl de Voorzitter bezig was en tot de laatste van ons kwam, die tegen de inschrijving gestemd had..., werd beweerd dat zijn stem dubbelzinnig was in zijn redenen. Toen die persoon geroepen was om zijn stem voor de rechtbank nader te verklaren, zeide hij vóór inschrijving te zijn, en dat de uitzondering die hij bij zijn stem

maakte, slechts een voorstel betrof. Op grond daarvan konkludeerde de Vergadering, dat het Presbyterium in meerderheid vóór inschrijven was. En daarom werd ons bevolen om opnieuw te vergaderen, en hem te stemmen en in te schrijven. Zo werd er opnieuw vergaderd, en stemde de meerderheid voor inschrijving, en gaf hem de rechterhand der gemeenschap. Maar wij, die ertegen waren, lieten in de notulen van het Presbyterium optekenen (hetgeen in de volle vergadering voorgelezen werd) onze verklaring tegen de inschrijving, om al de in de Algemene Vergadering genoemde redenen, en dat onze erkenning van hem als mede-ouderling (nu de inschrijving overstemd en tegen ons gebruikt werd) niet een instemming of goedkeuring betekende van zijn aanstelling als predikant van Kinross. En daarop werden wij, die weigerden (die nu de minderheid in het Presbyterium vormden) weer voor de Vergadering geroepen. En hoewel wij de noodzakelijke gevolgen van de inschrijving erkenden – wat wij wel verplicht waren te doen, wilden wij geen independent worden –, nl. dat wij niet het Presbyterium verlaten mochten, maar daar vergaderen moesten en onze stem uitbrengen, en zijn broederschap of broederlijke betrekking moesten erkennen tot het Presbyterium; welke erkenning thans gegrond was op hun toestemming (waartegen wij, zoals ge ziet, bleven protesteren); toch erkenden wij niet de pastorale betrekking van ds. Stark tot de gemeente Kinross, zolang hun toestemming nog niet verkregen was; welke toestemming – mét het oordeel van het Presbyterium – vereist is volgens onze overeengekomen reformatie en kerkinrichting, om die relatie te bekrachtigen. Dat verklaarden wij voor de Vergadering, en ook onze handen verklaarden, dat het vraagstuk inzake de mensen en hun genot van de kerkelijke privileges nog ongeschonden was. Toch verklaarden wij ons bereid, nu de zaak zo erdoor gedreven was, om in zoverre ertoe bij te willen dragen, om het volk met ds. Stark te verzoenen, om te zien, of zij zo mogelijk tot die toestemming gebracht konden worden, welke vóór de bevestiging behoorde plaats te hebben, en die tot nog toe ontbrak; en dat wanneer die toestemming blijft ontbreken, wij niet de vrijheid hebben om hun de kerkelijke privileges te

weigeren. Vanwege ons vasthouden aan ons voornaamste punt had er een veroordeling van de Vergadering tegen ons plaats. En waar die veroordeling niet volledig was, maar aan de Commissie in augustus overgelaten werd om ze vollediger uit te voeren overeenkomstig onze houding, leek het ons niet geschikt om ertegen te protesteren, maar direct nadat het ons meegedeeld was, gaven wij te kennen dat wij bleven bij hetgeen wij tevoren gezegd hadden, door aan de Voorzitter mee te delen dat wij reeds onze mening aan de Vergadering hadden meegedeeld en daaraan niets behoeften toe te voegen.

”Dit is een beknopte weergave van de zaak, zoals zij voor de Vergadering plaatshad; en naar ik vermoed, zal niemand der aanwezigen het wagen om mij wat deze feiten betreft, tegen te spreken.

”Nog twee andere dingen vragen nadere toelichting, teneinde u volkomen te voldoen. Het eerste betreft de wettigheid van het Presbyterium, toen de ouderlingen niet aanwezig waren noch wat deze (vergadering) betreft hun advies gaven. Het is goed, dat u zoudt weten, wat velen niet bekend is, nl. dat ons niet alleen door de Algemene Vergadering bevolen was samen te komen en opnieuw in deze zaak onze gedachte te bepalen, maar ook dat wij op onze laatste Presbyteriale (Vergadering) te Dunfermline gemachtigd waren door het Presbyterium, om te Edinburgh te vergaderen over deze aangelegenheid, zodat alle ouderlingen hadden kunnen tegenwoordig zijn (zoals sommigen hunner gaarne gedaan zouden hebben, als zij geweten hadden, wat er stond te gebeuren). Dus was het een wettige vergadering, volgens de regels der kerk, ook al was er slechts een voldoende aantal leden (letterlijk 'quorum') van het Presbyterium aanwezig. Want aangezien het eerste Presbyterium al hun leden die te Edinburgh zouden zijn, machtigde om daar te vergaderen en besluiten te nemen, was dit een wettige vergadering, afgezien van het bevel der Algemene Vergadering.

”Het andere dat nog opheldering verdient, betreft de aangevoerde onbestaanbaarheid tussen het erkennen van ds. Stark als lid van het Presbyterium en het hem niet erkennen als pre-

dikant van Kinross. Hierop zij geantwoord, dat, als dit niet kan samengaan, ook verschillende rechtspraken van deze kerk zich zeer slecht onderling verdragen; want alle professoren in de godgeleerdheid in Schotland worden, hoewel zij geen pastorale taak hebben en sommigen hoogleraar zijn in de geschiedenis of in de talen..., toch als leden van het Presbyterium aanvaard, in wier midden zij wonen. En op verschillende plaatsen, waar een predikant slechts komt wonen binnen de grenzen van het Presbyterium – ook al bezit hij geen enkele pastorale betrekking tot enige kudde –, wordt hij toch gekozen tot lid van het Presbyterium. Ongetwijfeld kan slechts een meerderheid van een vereniging of Presbyterium, door toestemming, iemands betrekking als lid ervan bepalen, maar ze kan nooit zijn pastorale betrekking tot een kudde, die daarin niet toestemt, bepalen. Ofschoon wij dus gedwongen werden het eerste te erkennen, loochenen wij het laatste, ja, sommige broeders, die voor inschrijving waren, erkennen nog nimmer ds. Stark als dominee van die gemeente. En hoewel wij, die tegen inschrijving waren – omdat wij hem niet als predikant van Kinross konden erkennen – thans toegeven, dat hij tegen onze wensen lid is van het Presbyterium, toch kunnen wij hem nooit als lid van het Presbyterium erkennen, voorzover hij predikant van Kinross is, maar alleen, omdat hij door de meerderheid van het Presbyterium als lid ervan gekozen is, zoals onze al eerder aangehaalde verklaring duidelijk maakt. Indien wij, hetzij berust hadden in de inschrijving zonder ons protest ertegen in te dienen, of op grond van de inschrijving hem nu als predikant van Kinross erkenden, dan hadden de mensen kunnen beweren, dat wij in schijn bezwaar hadden in deze zaak. Maar nu – zoals ik u heb meegedeeld – de zaak totaal anders is, kunt u zien, hoe vreselijk wij gesmaad en beschimpt worden. Wij waren allen tesamen de gedachte toegedaan dat, indien de meerderheid van het Presbyterium de inschrijving – tegen onze zin – zou bevelen, wij niet meer konden doen dan ertegen protesteren; maar nu wij de meerderheid hadden, de zaak te doen of te zorgen dat ze gedaan werd, en toch niet ertegen te protesteren, zou het lijken, alsof wij gewetenloos gehandeld hadden. Door daadwer-

kelijk hetzij de hogere of de lagere gerechtshoven in deze zaak te gehoorzamen, zouden wij ons geweten benauwd hebben kunnen maken. Maar het is uit hetgeen ik u meegedeeld heb, duidelijk: Wij zijn slechts handelend opgetreden door ons ertegen te verzetten. En ik weet nauwelijks, hoe wij nog verder ertegen konden getuigen dan we gedaan hebben. We hebben niets toegegeven, dan erkennen hetgeen thans een feit is, nl. dat hij, als lid van het Presbyterium, een broeder is, en dat wij ons niet onbroederlijk jegens hem behoren te gedragen, maar het tegendeel! aangezien het Presbyterium waarvan wij lid zijn, hem – zij het ook tegen onze wil – aanvaard heeft.

”Inderdaad bevinden wij ons, naar ik merk, juist thans op een gevaarlijke plaats; en toch op een plaats tussen de kerk en de mensen in, om zo te zeggen: De kerk die ons tot het pausdom zou willen drijven, om door het oordeel der predikanten te laten bepalen: de betrekking tussen een herder en de mensen, om zo over hun geweten te heersen, door ze, zonder hun toestemming predikanten op te dringen; en de mensen, van wie er ons velen – in de grond der zaak! – zouden willen drijven tot Independentisme, alsof wij iets meer behoorden te doen dan een protest of afkeuring in te dienen, wanneer wij overwonnen en overstemd zijn; d.w.z. zij zouden ons aan het gericht over willen laten of ons afscheiden. Misschien versta ik ze verkeerd. En toch twijfel ik er niet aan, of zij zullen – bij voldoende onderricht – inzien, dat het onze plicht is, om alle uitersten te mijden, en op wettige wijze te strijden, zolang wij dat met een goed geweten kunnen doen. Ik zie niet in, dat wij zo verward zijn, als de voorstelling van zaken, die u van deze zaak kreeg, u dat van ons doet veronderstellen. Het hier door mij meegedeelde zal alles uit de weg ruimen, waarvan u mij meedeelde, dat het tegen ons ingebracht wordt. Wij kunnen het niet helpen, als we gesmaad worden; het is beter dan wanneer wij dat gedaan hadden. Intussen kunt u, wanneer u aangevallen wordt, zodat gij het niet voor ons kunt opnemen..., uw antwoord in reserve houden, of naar nadere mededelingen verwijzen”⁹). (Zie volgende bladzijde).

Terwijl de hoofdpersoon van dit boek zich ernstig inspande voor Schriftuurlijke zuiverheid, zowel in de (kerk)regering als in de leer..., wat kon men minder van hem verwachten dan ondubbelzinnige uitspraken van achting en meeleven voor zijn geliefde broer Ebenezer en zijn drie aanhangers op de Synode van Perth en Stirling, toen zij de kerkelijke gestrengheden ondergingen vanwege hun trouw! Zijn hartelijke medegevoel deed hij tevens blijken door ernstige gebeden voor hen, door vriendschappelijke, vertrouwelijke gedachtenwisselingen en door publieke tekenen van achting, die tenslotte eindigden in een volledige toetreding tot het Verenigd Presbyterium. Zij die de Afscheiding als een, over het geheel genomen: wérkelijke zegen voor Schotland beschouwen, zullen niet zonder genoegen de volgende gedeelten uit de persoonlijke aantekeningen van deze serieuze predikant lezen, die de vroomheid, gaafheid, nederigheid en ijver illustreren, welke zijn voetstappen leidden, door deze zaak in haar aanvang te steunen.

"Zaterdag, 14 oktober 1732. Vanavond kreeg ik bericht van mijn broer Ebenezer, dat hij voor de Synode van Perth aangeklaagd en beschuldigd is om zijn voor hen gehouden preek, en door drie stemmingen werd hij censurabel geacht, en zij (de Synode), beval, dat hij berispt en vermaand zou worden -, waarmee 17 predikanten het oneens bleken, en hij, met ds. Fisher, beriep zich op de Vergadering".

"Maandag, 16 oktober 1732. Na lezing van Jesaja 57 en Psalm 57 kreeg ik vrijmoedigheid, om n.a.v. bepaalde gedeelten van het gelezene te bidden, om daarna vertrouwen uit te spreken in de barmhartigheid en waarheid Gods ten aanzien van Zijn vervulling van de belofte des Geestes; Zijn nabij-zijn bij mijn werk; - Zijn hulp jegens mijn broeder in diens hui-

9) Ondanks de schoonschijnende verdediging die hij in deze brief voert, schijnt ds. Erskine later op eerlijke wijze zichzelf schuldig te hebben verklaard aan zondige kleinmoedigheid, door in ds. Starks inschrijving geheel en al te berusten. Vandaar, dat 'A Confession of the sins of the Ministry' (= 'Een belijdenis van de zonden van de Bediening'), opgesteld op 3 november 1743 door het Verenigd Presbyterium te Dunfermline, de volgende erkenning bevat: "En wij begeren vernederd te worden, omdat sommigen onzer ertoe kwamen om in het jaar 1733 op zondige wijze te versagen", enz.

dige omstandigheden, opdat rechtschapenheid en oprechtheid hem mogen behoeden..., in een aangename gesteldheid en verheven uitdrukkingen van ootmoedig vertrouwen op de Heere".

"Woensdag 2 mei 1733. Vanmorgen ging, na de Schriftlezing, mijn hart om ongeveer 6 uur, uit naar God in het gebed, en ik mocht met enig geloof, hoop en aangenaamheid bidden; en ik mocht God verheerlijken als een God in Christus, Die vele van Zijn volmaaktheden voor mijn ogen had grootgemaakt, door Zijn leidingen met mij. Ik mocht op Hem zien met geloof en verlangen, door de spiegel van de belofte des Geestes..., ook, of de Heere mijn broer Ebenezer op de Algemene Vergadering zou willen bijstaan".

"7 augustus 1733. Vanavond ging ik naar Edinburgh".

"Woensdag 8 augustus. De Commissie hield zitting en begon de zaak van mijn broer Ebenezer, de heren Wilson, Moncrieff en Fisher te behandelen en haastte zich met hevig geweld tot een vonnis". *Donderdag 9 augustus.* Na breedvoerige en verhitte besprekingen schorste dat heftige gerechtshof de vier broeders. De stroom voerde alles mee".

Ralph Erskine zag niet slechts lijdelijk toe bij de handelingen der Vergadering in mei 1733 en bij die van haar Commissie in augustus daaropvolgende, betreffende de geschorste broeders. Een brief, die hij en ds. Thomas Mair aan de Commissie zonden, op haar volgende vergadering in november....., bevat de volgende zinspelende op de getuigenissen, die zij al eerder in deze zaak tegen het heftige optreden afgelegd hadden: "Ook al hadden wij geen gelegenheid om met die broeders (nl. ds. Ebenezer Erskine en zijn aanhangers!) regelmatig dezelfde brieven te tekenen, toch sloten niet alleen sommigen onzer, maar ook anderen, die op de laatste Vergadering aanwezig waren, zich publiek en gerechtelijk aan bij het protest en de verklaring, door hen ingediend, als bevattende een getuigenis tegen het besluit der Vergadering van 1732 betreffende het vervullen van vakante kerken en ons privilege en plicht handhavende om publiek te getuigen tegen deze en soortgelijke afvalligheden, bij alle daartoe passende gelegenheden; maar ook bij de laatste Commissie, die in augustus bijeenkwam, betuig-

den – evenals tal van anderen deden – wij onze woordelijke instemming met het protest, dat deze broeders inbrachten tegen de uitspraak der Commissie, waarbij die (Commissie) hen schorste in de uitoefening van hun predikantschap. En daardoor bedoelden wij ons meegaan en onze bijval met de verschillende protesten tot uitdrukking te brengen, die door hen bij de Commissie ingediend werden in de vorm van een document¹⁰.

Zijn broederlijke houding jegens deze kwalijk-behandelde predikanten kwam overeen met zijn mondelinge instemming met hun protesten; zoals blijkt uit de volgende gedeelten uit zijn dagboek:

"Donderdag, 6 september 1733. Ik ging naar de bevestiging van ds. Webster te Culross. Ik merkte dat hij geweigerd had om mijn broer Ebenezer bij dat werk toe te laten. Ik keerde die avond terug, terwijl mijn broer bij mij thuis verkeerde". "Sabbat, 9 september. Vandaag preekte mijn broer Ebenezer in Dunfermline voor mij en voor mijn collega. Wij maakten vrijelijk van zijn diensten gebruik, hoewel hij door de Commissie geschorst is". "Dinsdag 11 september. Ik ging met mijn broeder mee naar Stirling en verkeerde heel de avond met hem ten huize van Kennet Bruce". "Woensdag 12 september. Vanavond kwamen wij te Stirling. Ik bleef er de hele week". "Sabbat 16 september. Ik preekte voor ds. Muir en hield in de kerk van Stirling een preek over 2 Tim. 1 : 7: "Want God heeft ons niet gegeven een geest der vreesachtigheid, maar der kracht en der liefde en der gematigdheid". "Maandag 17 september. Mijn broer en ik gingen naar Kinclaven, om daar met zijn andere geschorste broeders bijeen te komen. Wij kwamen allen bijeen te Auchterarder". "Dinsdag 18 september. Wij kwamen te Kinclaven, en later kwam ds. Moncrieff van Culfargy. Ds. Fisher en ds. Wilson werden opgehouden te Dunkeld, waar zij de vergadering van het Presbyterium bijwoonden". "Woensdag 19 september. De vier broeders en ik met hen, brachten de dag door met gebed en met het zoeken van de raad des Heeren, met betrekking tot de

10) Re-exhibition of the Testimony, p. 27v.

vraag, wat zij nu moesten doen. Vanmiddag kwam ds. Gow¹¹ en hij verenigde zich met ons, om samen met ons de Heere te dienen". "Donderdag 20 september. Een gedeelte van deze dag werd ook doorgebracht met gebeden en gesprekken. De broeders kwamen tot de ontdekking, dat het in hun omstandigheden goed zou zijn, dat zij – in geval van hun afzetting op de volgende Commissie(-vergadering) – eraan moesten denken, om er dan klaar mee te zijn, om zich tot een Presbyterium te constituëren en verklaren, dat zij niet langer tot de gemeenschap van deze kerk behoorden, met een zeker voorbehoud". "Vrijdag 21 september. Ik kwam met de overige broeders te Perth; en mijn broer en ik kwamen die avond in ds. Mair's huis te Orwell". De volgende dag bereikte hij veilig Dunfermline en trof zijn gezin in welstand aan. Een week later woonde hij een vergadering bij van de Synode van Fife, waar – zegt hij – "een adres gericht werd tot de Commissie ten gunste van de vier geschorste broeders". Zulk een daadwerkelijke vriendschap ontplooiden ds. Erskine aan het begin, en hij deed zijn ijver niet verminderen. "4 november 1733. (Na vermelding van verschillende onderwerpen, in verband waarmee hij zijn ernstige smeebeden tot

11) Dit was ongetwijfeld de weleerw. John Gow van Cargill, die dezelfde opvatting was toegedaan als de vier broeders, hoewel hij in gebreke bleef om ze met gelijke beslistheid te verdedigen. Hij behoorde tot de 42 predikanten, die het adres en verzoek aan de Vergadering van 1732 ondertekenden, om tegen tal van grieven te protesteren; en ook behoorde hij tot die leden van de Synode van Perth en Stirling, die zich aansloten bij de afkeuring van, en het bezwaar tegen de daad, krachtens welke ds. Ebenezer Erskine geacht werd censurabel te zijn. Ook was ds. Gow niet de enige geestelijke, wiens voorzichtigheid het tenslotte won van zijn moed. Wij kunnen hier de weleerw. ds. Palmer van Forgandenny noemen, om nog een tweede voorbeeld te geven. Er bestond tussen hem en ds. Wilson van Perth een innige vriendschap. Al gauw na de Afscheiding werd ds. Palmer ziek, welke ziekte de dood ten gevolge had. Tijdens zijn beproeving verlangde hij erg naar het gezelschap van ds. Wilson, die hem daarin zoveel mogelijk ter wille was. Toen zij op een zekere dag een intiem gesprek voerden, gaf ds. Wilson hem bedektelijk te kennen: Broeder, naar mijn gedachte had u met mij en enkele anderen vooraan moeten staan, en publiek getuigenis moeten afleggen tegen die onwaardige dingen, die ge zo vaak beklagt en die zo onbillijk zijn voor de zaak van uw Meester in deze tijd. De goede, stervende man gaf ten antwoord: Ja, broeder, ik ben steeds tekort geschoten in moed en ijver voor mijn Heere en Meester, maar naar ik hoop zullen – dank zij de rijkdommen Zijner genade – die zonde en al mijn overige zonden zijn als de ongerechtigheden Israëls, waarnaar gezocht zal worden, zonder dat ze er zijn..., en als de zonden van Juda, die niet gevonden zullen worden". Pious Memorials of the Parish of Portmoak, door ds. John Birrell, m.s. (=handschrift).

God richtte, voegt hij eraan toe): "En ook was ik bezorgd voor de vier geschorste broeders, dat zij des Heeren leiding zouden mogen ondervinden".

"Maandag 12 november. Vandaag ging ik naar Edinburgh, voor de commissievergadering, waar mijn broer, ds. Wilson, ds. Moncrieff en ds. Fisher werden 'losgemaakt van hun predikambt, en hun gezegd werd, dat zij geen predikant meer waren van de kerk van Schotland'. Toen dit besluit viel, was ik het, die daartegen protesteerde. En daarvoor, toen de stemming gehouden werd, om 'over te gaan tot een hogere straf', maakten ds. Mair en ik daar bezwaar tegen, terwijl anderen, die tot de leden behoorden, het er *niet mee eens* waren¹²⁾. Het protest dat een zestal predikanten liet horen, onmiddellijk nadat de beslissing gevallen was, luidt aldus:

Edinburgh, 16 november 1733

Ondergetekende, ds. Gabriël Wilson, predikant te Maxton, protesteer hierbij in naam van mijzelf en van allen die mij zullen bijvallen..., tegen deze uitspraak van de Commissie inzake de vier broeders; en dat het mij geoorloofd is om mij te beklagen over genoemde uitspraak en over de diverse handelingen der Vergadering, die daartoe hebben geleid, op een volgende Vergadering van de Kerk van Schotland; alsook, dat het mij op een betamelijke wijze, bij alle geschikte gelegenheden geoorloofd is, om daartegen getuigenis af te leggen, alsook tegen alle andere afwijkingen en gestrengheden van deze kerk in haar uitspraken. En tenslotte, dat ik ter zelfder tijd – als ik krachtens Gods voorzienigheid gelegenheid vinden zal – gemeenschap moge houden als predikant met mijn genoemde, geliefde broeders, alsof er niet zo'n uitspraak tegen hen is uitgegaan. Bij dit alles neem ik de Sekretaris als getuige.

Gabriël Wilson.

¹²⁾ Dit protest om tot een hogere trap van censuur over te gaan, is bijgesloten in het 'First Testimony' (= Het eerste getuigenis), waar het staat aangegeven als 'Declaration and protestation of some ministers upon the affair of Mr. Ebenezer Erskine, etc. given in to the commission of the General Assembly met at Edinburgh the 14th day of Nov. 1733, Re-exhibition, p. 27-29.

Bovengenoemd protest wordt door ons ondersteund:

Ralph Erskine, predikant te Dunfermline.

Thomas Mair, predikant te Orwell.

John Maclaren, predikant in Edinburgh.

John Currie, predikant te Kinglassie.

James Wardlaw, predikant te Dunfermline.

Thomas Nairn, predikant te Abbotshall.¹³⁾

DAGBOEK-HERINNERINGEN

Ds. Erskine vervolgt de herinneringen in zijn Dagboek als volgt:

"Maandag 3 december 1733. Vanavond kwam mijn broer; en de volgende dag, dinsdag 4 december, ging ik met hem naar de Brug van *Gairney*¹⁴⁾, waar hij en zijn drie andere broeders heel de woensdag in gebed en samenspreking doorbrachten, alsook de donderdag; en daarna, om ongeveer 2 uur, kwamen zij tot de beslissing om zich tot een Presbyterium te constitueren, hetgeen zij dienovereenkomstig deden; terwijl ds. Mair en ik getuige waren. *Er was, dacht ik, veel van de Heere bij hen (aanwezig); en ik vond mijn hart dikwijls warm worden, en tot gebed met hen gedrongen.* Zij besloten, dat hun volgende bijeenkomst van het Presbyterium in Dunfermline zou plaats hebben, op de eerste woensdag van de maand februari. Wij keerden op vrijdag naar Dunfermline terug, en ik ging des zaterdags met hen mee naar Stirling, waar wij die avond aankwamen".

"Sabbat 9 december. Ik preekte te Stirling voor mijn broer in de voormiddag (terwijl hij voorlas), en voor ds. Hamilton des namiddags, over Psalm 66 : 10: 'Gij hebt ons gelouterd, gelijk men het zilver loutert'".

"Sabbat, 3 februari 1734. Vandaag besloot ik des namiddags mijn preek over *het brandende braambos*. Toen wij vanavond in de gezinsgodsdienst oefening Psalm 22 zongen, mocht mijn hart bepaalde geloofsoefeningen op God ontvangen, als mijn

¹³⁾ Re-exhibition, p. 31. ¹⁴⁾ Een dorp, dicht bij Kinross; vgl. *The Life of Eben. Erskine*, p. 270v.

God en de God van mijn moeders lijf aan. En later, in de eenzaamheid, mocht ik krachtig en zoet geloof-oefenen op de belofte van het eeuwige leven, Joh. 4 : 14, en dat ik daarheen gebracht worden zou, in de stroom van het levende water, dat daar in Christus Jezus beloofd wordt. Ik bad voor de vier broeders van het nieuwe Presbyterium”.

”Woensdag 6 februari. Vandaag kwam het nieuwe Presbyterium in vergadering bijeen, ten huize van mijn collega; terwijl zij de dag daarop, namelijk op donderdag, in mijn huis vergaderden. Tal van zaken, uit verschillende hoeken van het land, werden voor hen gebracht; maar die stelden zij uit, totdat de redenen van hun Afscheiding en (kerk)vergadering gepubliceerd waren. Donderdag 7 februari. Ds. Wilson uit Perth preekte hier over Christus, onze Hoop en vond veel ondersteuning. Er scheen veel van de Heere bij hem te zijn”.

”Dinsdag 16 juli. De broeders hielden hun Presbyterium-vergadering in mijn huis”.

Daaruit blijkt dus, dat de broeders van het nieuwe Presbyterium onder een hartelijk welkom te Dunfermline bijeenkwamen. Ook volgens zijn eigen getuigenis volhardde ds. Erskine in zijn belangstelling voor de handelingen van de gerechtshoven, vooral voor die van de Algemene Vergadering, met betrekking tot hen en de publieke belangen der religie (gehouden).

”2 mei 1734. Ik ging naar Edinburgh om de Algemene Vergadering bij te wonen”.

”Mei 1735. Ik ging naar de Algemene Vergadering, en ging na, wat er gedaan werd; en na mijn thuiskomst ging ik later naar het sacrament te Kinclaven, op de eerste sabbat in juni”.

”Mei 1736. Ik was lid van de Algemene Vergadering, en poogde daar te doen hetgeen recht en billijk is”.

HET GEVAL PROF. CAMPBELL

Het Dagboek bevat verder niets inzake een van deze drie op elkaar volgende vergaderingen van de Algemene Vergadering. Dit korte memorandum toont echter afdoende, dat hij zich in 1736 van zijn plichten als lid van het gerechtshof kweet,

om de zaak der waarheid en der gerechtigheid te verdedigen. Zeer waarschijnlijk zinspeelt hij inzonderheid op zijn nederige pogingen, in de tijd dat de schadelijke geschriften van de weleerw. Archibald Campbell, professor in de kerkgeschiedenis aan de universiteit van St. Andrews door de Vergadering onderzocht werden. In een kort bericht, van ds. Erskine, dat na zijn dood in een welbekend tijdschrift verscheen..., wordt onder tal van voorbeelden van zijn daadwerkelijke ijver gesteld, dat hij 'vurig' optrad in de verschillende processen tegen de professoren Simson en Campbell”¹⁵). Dus nam hij daarop ook het rechtskundige getuigenis van het Verenigd Presbyterium¹⁶) aan, waarin ds. Campbell's dwalingen aangeduid en weerlegd worden, alsook de ontrouw van de Algemene Vergadering van 1736 aangetoond werd, die hem zonder censuur ontsnappen liet. Ook komen er enkele zinspelingen op die dwalingen voor in zijn preken. Zo zegt hij, in een verhandeling over de volharding in het geloof: ”Thans is het punt in discussie, of er enige noodzaak bestaat voor een Goddelijke, bovennatuurlijke openbaring; of dat het natuurlicht niet – zonder Schrift – volstaat en voldoende is tot de zaligheid”¹⁷).

Ook waren de predikanten der Scheiding niet de enige geestelijken, die de buitengewone zachtmoedigheid veroordeelden en betreurden, waarmee de Algemene Vergadering ds. Campbell behandelde. De weleerw. ds. Willison en diens broeders in de gevestigde kerk, die met hem meededen in zijn 'Getuigenis'..., zagen de zaak bijna in hetzelfde licht. Daarom temperden zij, na vermelding van 'tal van goede dingen', die de Vergadering van 1736 gedaan had – aldus hun lofrede: ”Maar het valt te betreuren, dat zij niet standvastig en eensgezind in hun optreden waren. Want terwijl zij bepaalde symptomen van zich opdringen ontvrieten en tegenhielden, moedigden zij andere aan; en door hun houding in de zaak van prof. Campbell uit St. Andrews, die allerlei gevaarlijke dwalingen in zijn geschriften 'gelucht' had – zoals in zijn 'Oratio Academica',

15) Scots Magazine for 1752, p. 510. 16) Re-exhibition, p. 118-113. 17) Works deel 1, p. 671.

zijn 'Onderzoek naar de oorsprong der zedelijke deugd', zijn verhandeling over het enthousiasme, enz. – gaven zij niet weinig aanstoot". Na enkele van zijn verkeerde stellingen te hebben genoemd en te hebben gewezen op de niet goed te praten zachtheid, waardoor de behandeling der zaak zich kenmerkte..., besluiten zij hun opmerkingen als volgt: "Over deze afloop van het proces waren velen én binnen én buiten de Algemene vergadering hoogst ontevreden; daar zij van oordeel waren, dat ds. Campbell terecht een scherpe berisping verdiende om de vele onvoorzichtige en ongezonde uitspraken die hij in zijn geschriften geeft..., hoe rechtzinnig zijn uitleggingen dan ook zijn mogen; en daarmee verenigen wij ons van harte"¹⁸⁾.

BESLISTER STAPPEN

In grote mate beïnvloed door de ongelukkige koers van afval – welke, ondanks de gunstige gebeurtenissen in 1734, de Algemene Vergadering in de twee volgende jaren, volgens zijn inzicht, scheen te willen volgen..., – ging ds. Erskine er allengs toe over om beslister stappen te nemen.

"8 augustus 1736. (Na vermelding van enkele bijzonderheden in verband met de bediening van 's Heeren Heilige Avondmaal te Torphichen, waar zijn broer Ebenezer, ds. Moncrieff en ds. Fisher, zowel als ds. Mair en hijzelf bij de bediening bijstand verleenden, vervolgt hij aldus): *Dinsdag*, naar Edinburgh gekomen. *Woensdag*, de drie tevoren-genoemde broeders, ds. Mair en ik waren bezig om samen een brief op te stellen, die ik besloot aan de Commissie voor te leggen...; welke brief de oorzaken inhield voor een vasten, en waarin ik het getuigenis van de vier broeders aanvaardde"¹⁹⁾. Dus diende ik ze op *donderdag 12 augustus, des voormiddags*, in; niet zonder veel zondige vrees en verslagenheid, maar toch ook in het verlangen om God te verheerlijken, en aan de waarheid getuigenis te geven, evenals aan de zaak van Gods geschil. Veel harde woorden volgden op mijn voorlezing ervan. Toen verlangde ik, dat

18) Fair and Impartial Testimony, p. 85v. 19) Naar deze brief wordt in ds. Mair's 'Declaration of Secession', en ds. Erskine's instemming ermee, verwezen.

ze zou worden ondertekend; en toen dit geweigerd werd, verklaarde ik, dat ik het als mijn eigen getuigenis toestemde, en nadat ds. Mair de brief getekend had, verklaarde hij hetzelfde na mij. Ik moest veel denken over mijn eigen zwakheid en ongeschiktheid voor zulk een poging, en over mijn onwaardigheid. Ik kwam 's zaterdags weer thuis, en op sabbat, 15 augustus, preekte ik over Matth. 17 : 20: 'de Heere vergeve en hebbe erbarmen'".

Hoewel hij vastbesloten was om op één of andere manier te blijven getuigen tegen de heersende afval, gevoelde hij gedurende een tijd heel veel moeite, om zijn geest te verzoenen met een algehele afscheiding van de bestaande gerechtshoven; en het was slechts na veel ernstig nadenken en herhaaldelijke samensprekingen met de broeders, dat hij het als zijn plicht beschouwde om volkomen in hun maatregelen te berusten. Dat dit werkelijk het geval was, wordt uit de volgende aanhalingen duidelijk:

"Oktober 1736. Tegen het einde van deze maand ging ik naar Culfargie, om daar, samen met ds. Mair, de vier broeders te ontmoeten. 26 (oktober): Ik was drie avonden met de broeders samen, en hoorde hen met ds. Mair en mij spreken over de huidige situatie, waarin wij ons bevinden. Volgende week zou er een vasten te Culfargie gehouden worden; maar ds. Mair en ik waren verplicht om thuis op het Presbyterium (van Dunfermline nl.) te zijn, omdat wij onze brief met het getuigenis moesten overwegen". "Op *maandag 1 november*, vergaderde ds. Mair met mij inzake onze presbyteriale aangelegenheid. Wij baden met elkaar; en ook op *dinsdag* werd er enige tijd voor dat werk afgezonderd, samen met mijn collega". "Woensdag 3 november. Het presbyterium kwam bijeen, en besloot onze brief te overwegen vóór de volgende (vergadering van) het Presbyterium, en ook besloot het een vasten te overwegen".

"Dinsdag 4 januari 1737, was ik te Kinross, waar een vasten door de vier broeders gehouden werd, en waar ds. Mair en ik ons (met hen) verenigden bij het publieke werk, door gebed en door enkele woorden ter inleiding daarvan te spreken. De volgende dag was ik daar met de broeders". *Donderdag 6 ja-*

nuari, hoorde ik ds. Mair de redenen opgeven, waarom hij zich van deze kerk afscheidde en zich bij de broeders aansloot. Later werd mijn mening daarover gevraagd, en ik verklaarde nog niet tot klaarheid te zijn gekomen, en dat ik het nog in overweging hield”.

”Zaterdag 8 januari. Een deel van deze dag zonderde ik af voor gebed. Ik dacht diep na over die gewichtige zaak van de Scheiding, en zocht de Heere, of Hij mij licht wilde geven”.

”18 januari. Omtrent die tijd schreef ik aan ds. Mair mijn gedachten over de Scheiding en gaf enkele argumenten en redenen aan, die mij weerhielden om mij nu af te scheiden”.

”Zaterdag 29 januari. Ik doorstond tal van worstelingen in mijn geest betreffende de afscheiding van de gerechtshoven, en het mij verenigen met de vier broeders. Ik schreef aan ds. Mair een brief over mijn bezwaren; en toen hij mijn schrijven aan de heren Wilson en Moncrieff gestuurd had, schreven zij brieven, die voor mij belangrijk waren, en mij tot een verdere overweging van hun zaak brachten, tot ik tot de gedachte kwam, om mij met hen te verenigen in de zaak van het gerechtelijke getuigenis”.

OVERBUIGING TOT DE SCHEIDING

Die belangrijke brieven waren, naar het schijnt, onder Gods leiding het middel, om hem tot een eindbeslissing te brengen. Over de uitslag geeft hij de volgende weergave:

”Dunfermline, 14 februari 1737. Ds. Mair kwam en was volledig besloten om een directe, volkomen manier van afscheiding te bewerken. Ik was nog niet zo ver als hij”. ”Dinsdag 15 februari. Ds. Mair en ik baden samen. Ik kreeg ondersteuning en kreeg mijn hart uit te gieten in een geloofsoefening, ziende op de Heere om Zijn leiding, en vluchtend tot Jezus om vergeving. Ook waren vanmorgen de hoofdstukken Jesaja 43 en 44, het laatste deel van eerstgenoemd en het eerste deel van het laatstgenoemde hoofdstuk, mij tot versterking, en stof tot aangename overdenking, die enigszins moed gaf bij het werk voor heden. Toch verkeerde ik toen veel in het duister en in verwarring; maar toch verlangde ik om al het licht en de vrij-

heid die ik bezat, te volgen, namelijk om het Getuigenis bij te vallen en mij bij de broeders te voegen in hun aanhangen ervan, en om mij los te maken van de gerechtshoven der kerk, voorzover het mij verenigen met de eerste het zich mij verenigen met de laatste onmogelijk maakte. Daarom diende ik op woensdag 16 februari een bijvalsbetuiging met ds. Mair's afscheiding in, met een uiteenzetting erbij, wat ik daarmee beoogde²⁰. Moge de Heere Zich over mij erbarmen en mij leiden”.

”Donderdag 17 februari. Ik ging met ds. Mair naar Orwell. Vrijdag 18 februari. Samen met ds. Mair, heb ik al de vier broeders gesproken. Ds. Moncrieff preekte over de tekst: ”Als de vijand zal komen gelijk een stroom, zal de Geest des HEEREN de banier tegen hem oprichten” (Jes. 59 : 19). Na de preek vergaderde het Presbyterium, op welke tijd ds. Mair en ik ons met hen verenigden en onder hen aangenomen werden, na voorlezing van de brieven, die bij het Presbyterium van Dunfermline waren ingediend. Toen stemden wij gerechtelijk het Getuigenis toe, dat – met onze aanhankelijkheid aan hen en aan het Getuigenis – zou gepubliceerd worden. Deze stap was werkelijk buitengewoon; en al mijn licht erover werd ontleend aan het Getuigenis voor de waarheid en tegen de dwalingen en afval der kerk. Want dat getuigenis had ik zwakjes gepoogd op te heffen in een weg van gemeenschap met de kerkelijke gerechtshoven, totdat ik zelf alleen overbleef, daar ds. Mair er licht over kreeg, om zich volkomen aan de gerechtshoven te onttrekken. Ik dacht, dat het mij tot zonde zou zijn, als ik de gelegenheid niet aangreep om mij hiervan af te scheiden, en aan het komende geslacht hetzelfde getuigenis vollediger door te geven, en wel op een formele, gerechtelijke wijze; daar ik deze gelegenheid kreeg om dat (nu) te doen. Help, Heere!” Het was duidelijk een zuiver plichtsbesef, dat er deze vrome predikant toe bracht, om aan de Scheiding deel te nemen. Ver was hij er vandaan, om aan een

20) Hier verwijst hij naar zijn brief van aanhankelijkheid, die – mét ds. Mair's 'Declaration of Secession' (= Verklaring van Scheiding) aan het Presbyterium van Dunfermline op 16 februari, en aan het Verenigd Presbyterium op de daarop volgende dag voorgelegd werd.

scheurzieke geest toe te geven. Zijn eerlijkheid en matiging zijn duidelijk – naar wij kunnen opmerken – te bespeuren; niet alleen uit de volgende gedeelten van zijn Dagboek, maar uit heel de toon van zijn bijvalsbetuiging van ds. Mair's 'Verklaring'. Laten de volgende uitspraken als proeve mogen volstaan:

"Nu de vier broeders door een opmerkelijke keten van Gods voorzienige leidingen in het bijzonder opgewekt worden tot dit werk, acht ik mijzelf ertoe verplicht om mij in deze zaak met hen te verenigen; niet, omdat zij een Presbyterium of gerechtshof vormen, los van de kerk van Schotland, maar omdat zij van diezelfde kerk een *deel* zijn, door zichzelf in de Naam des Heeren te constituëren tot een gerechtshof van predikanten, die met elkaar verenigd zijn, onderscheiden van de huidige gerechtshoven van deze kerk, en tegen haar verdorvenheden en gebreken getuigend". "Als de gerechtshoven, die thans ten onrechte weigeren, hetzij onwettig uitstellen om dat getuigenis aan te nemen..., een tegengestelde rol zouden spelen en de hervorming ter hand namen, dan zouden dezelfde redenen, die ons tot dit zich ons onttrekken brachten, noodzakelijk tot een wederkeer leiden; waarvan ik hartelijk wens, dat ik daarvoor spoedig een goede aanleiding zal zien"²¹⁾.

BROEDERSCHAP BRENGT LIJDEN MEE

Nu hij zich formeel met de scheidende broeders verbonden had, deelde hij ook met hen in hun moeiten en lijden. Zijn Dagboek bevat de volgende aantekeningen over de behandeling, die hun daarna te beurt viel:

"*Vrijdag 27 januari 1738*. Omtrent deze tijd kwam het Verenigd Presbyterium in vergadering bijeen te Orwell, toen ik tot Voorzitter gekozen werd. Vandaar ging ik naar Stirling om voor mijn broer te preken, opdat hij met zijn andere drie broeders van de Synode van Perth, naar Perth kon gaan, waar

²¹⁾ Re-exhibition, p. 164v.

een Synode 'pro re nata'²²⁾ gehouden moest worden over een aanklacht, die bij hen was ingediend. Ik ging des maandags van Stirling naar Perth, en bleef daar een paar dagen bij mijn broer. De Synode stelde de aanklacht uit, en schreef een tweede vergadering uit, teneinde een protest in te dienen bij de Algemene Vergadering. De HEERE regeert, want Hij is de Heere van allen".

Het protest waarop hier gezinspeeld wordt, en dat ingediend zou worden door de Synode van Perth en Stirling..., werd door soortgelijke klachten uit tal van delen des lands ondersteund, waar de vijanden van de Scheiding zich thans opmaakten; want zij twijfelden eraan, 'waartoe dit nog zou uitgroeien'. Die pogingen raakt hij aan in de volgende passage: "*Woensdag 10 mei*. Op een zeer talrijke bijeenkomst, in de parochie St. Ninians gepreekt over Ex. 3 : 2: "En het braambos werd niet verteerd". Op die tijd kwamen er van velen aanklachten, om op de Algemene Vergadering tegen ons ingediend te worden".

Tenslotte had ds. Erskine, in de maand april 1739, samen met de andere zich afscheidende broeders, een aanklacht in handen gekregen, opgesteld en uitgevoerd door de Commissie, overeenkomstig een besluit van de (Algemene) Vergadering, dat in het vorige jaar al was aangenomen. Het merkwaardige voorkomen van het Verenigde Presbyterium voor de rechtbank der (Algemene) Vergadering, als gevolg van die aanklacht, heeft hij in de volgende bewoordingen beschreven: "*Dinsdag 15 mei 1739*. Met de overigen van het Verenigd Presbyterium ging ik naar Edinburgh, om de Algemene Vergadering bij te wonen, die ons een dagvaarding en aanklacht had doen toekomen, om een weigering in te zenden. Het ging er op die Vergadering warm toe, eer het tot een stemming kwam over de vraag: '*De aanklacht behandelen*', en de uitslag luidde: 'Behandelen!' En daarop werden wij op *donderdag 17 mei* opgeroepen, en kwamen wij, na gebed, als een ge-

²²⁾ Dit is een technische term, die gebruikt wordt om een bijeenkomst van een kerkelijk gerechtshof aan te duiden, bijeengeroepen op gezag van de Voorzitter, om een bepaalde, onverwachte zaak te behandelen, die zich had voorgedaan.

vormd Presbyterium bijeen, en las ds. Mair, onze Voorzitter op plechtige wijze onze weigering voor. De Heere gaf ondersteuning, en Zijn voorzienige leiding bestuurdte het zo, dat wij gehoord werden en zich geen mond tegen ons opende. De Algemene Vergadering kwam bijeen, en hoorde zichzelf gerechtelijk veroordelen en afwijzen; en toch werd hun toorn bedwongen om al tegen ons een vonnis van afzetting te spreken, maar zij verwezen dat naar een andere Vergadering. Wij vonden stof om God te prijzen en dus keerden wij terug en wazen iemand aan om te bidden en te prijzen”.

Overeenkomstig deze bewering onthield zich de Vergadering ervan om enig vonnis te vellen. Toch waren zij het erover eens, om aan de komende Vergadering een ernstige aanbeveling te doen, om namelijk zonder verder uitstel het afzettingsvonnis over de predikanten der Scheiding te brengen, in geval zij weigeren zouden om hun 'weigering' in te trekken, 'en tot hun plicht en onderwerping aan de kerk terug te keren'. Daarom ging op 12 mei 1740 de Vergadering er daadwerkelijk toe over, om alle acht broeders af te zetten, die zich met de Scheiding verenigd hadden, ds. Ralph Erskine inbegrepen²³).

HET AFZETTINGSVONNIS

De woorden waarmee het afzettingsvonnis weergegeven werd, waren in geen geval zo helder en eensluidend als men wel zou willen wens; en de volgende opmerkingen van ds. Willison uit Dundee over deze dubbelzinnigheid, verdienen dan ook onze aandacht:

”Let eens op de woorden zelf”, zegt die schrijver, welke luiden: 'Zij ontzetten hen uit het ambt der heilige bediening, en verbieden hen om die in deze kerk uit te oefenen'; en we moeten zeggen, dat wij het betreuren om zo'n dubbelzinnig vonnis van dit (kerkelijke) gerechtshof te lezen. Want als namelijk die woorden 'in deze kerken' verbonden worden met het woord 'afzetten', zowel als met het woord 'verbieden', dan betekenen ze niet meer, dan dat zij hen afzetten als die-

23) Vergelijk 'Life of Eben. Erskine', p. 374vv.

naars van deze kerk; en velen die zo stemden, beweren dat zij niet méér bedoeld hebben; zodat in die betekenis het vonnis enkel een losmaking inhoudt van hun band aan de Nationale kerk; hetgeen de broeders zelf inderdaad bewerkt hebben, door zich van haar af te scheiden, toen zij haar gezag en rechtsspraak afwezen, en alle gemeenschap met een van haar predikanten weigerden. Maar anderzijds, als de woorden 'in deze kerk' niet met het woord 'afzetten' verbonden worden, dan bedoelt de Vergadering hen eenvoudigweg te ontzetten uit het ambt der bediening zelf; en in die betekenis begrepen vele leden het vonnis, en daarom stemden er heel wat tegen, en waren het er niet mee eens. Want ofschoon zij hun *wild verdelend* optreden niet goedkeurden, toch hadden zij *niet de vrijheid om hun de bediening te ontnemen*; aangezien zij hen voor vrome, rechtzinnige, Presbyteriaanse predikanten hielden, die in de kerk tot zegen geweest waren en nog tot zegen konden zijn, wanneer zij Christus predikten voor verloren, omkomende zondaars. En als nu het vonnis in die betekenis verstaan wordt, dan verenigen wij ons met hen, die er tegen getuigd hebben; omdat wij van mening zijn, dat de wereld niet gemakkelijk een van die predikanten missen kan, die oprecht en ijverig een gekruiste Christus prediken voor een gevallen mensheid, en dat vooral in een tijd waarin het deïsme en dorre zedekundige verhandelingen waarschijnlijk het ware Christendom buitenwerpen. Ook was het naar onze mening niet de tijd voor de kerk, om de broeders te gaan straffen, eer zij eerst alles wat zij konden, gedaan hadden om het verkeerde te verwijderen en de grieven te herstellen, die tot hun heengaan geleid hadden; hetgeen er helaas! heel ver van verwijderd is te geschieden²⁴).

Ds. Erskine zelf, met al de afgezette broeders, leek de uitspraak der Vergadering uiterst onschriftuurlijk; en ongerechtvaardigd, daar ze alle geldigheid voor Gods aangezicht miste. Zijn gevoelens over deze zo beproevingsvolle aangelegenheid, met zijn vaste besluit om in de uitoefening van zijn ambt te volharden, zolang het Gode behaagde om daarvoor de be-

24) Fair and Impartial Testimony, p. 92.

kwaamheid en gelegenheid te schenken..., kunnen wij uit zijn eigen uitspraken kennen. Voor ons liggen zijn aantekeningen van een preek, die hij voor zijn mensen hield, onmiddellijk na de uitspraak van het vonnis. Ze is in zijn eigen handschrift gedateerd: "19 Mei 1740, na de afzettinguitspraak van de Vergadering". De tekst is Job 1 : 21: "De HEERE heeft gegeven en de HEERE heeft genomen; de Naam des HEEREN zij geloofd!" Ze begint aldus:

PREEK OVER JOB 1 : 21.

"Mijne vrienden, tot de overige voorname gaven die van God komen, behoort de Evangelie-bediening. Toen Christus ten hemel opvoer, heeft Hij voor de mensen gaven genomen en aan de mensen gaven gegeven. De gave der bediening die iemand bezit, is hetgeen de Heere hem geeft; en ik kan zeggen: ook aan mij, die geringer ben dan de minste van alle heiligen, en die de voornaamste ben van alle zondaars, is deze genade (gave) gegeven, om onder de heidenen de onnaspeurlijke rijkdom van Christus te prediken. En zoals Hij mij die genade, en dit ambt gaf, zo heeft Hij mij ook, van tijd tot tijd, enige zegelen op mijn bediening, zowel hier als elders, geschonken. En daar het God de Heere is, Die geeft, is het ook alleen de HEERE, Die kan ontnemen. En ook al probeert de mens in zijn goddeloosheid weg te nemen hetgeen God gegeven heeft, toch durf ik – eer God Zelf dat ook in Zijn voorzienigheid doet – volgens de wil en het behagen der mensen niet weg te werpen hetgeen God gegeven heeft; en daar Hij in Zijn voorzienigheid nog de gelegenheid schenkt om in Zijn Naam mijn mond open te doen, daar omhels ik dit als Zijn voortgezette gave; en zulks, overeenkomstig het voorbeeld van de gezegende Apostelen onzes Heeren, Hand. 4 en 5. Toen zij van de bediening ontheven werden en het hun door het Joodse sanhedrin verboden werd om nog verder in de Naam van Jezus te spreken..., merken wij, dat zij zich niet bekommerden om het onrechtvaardige vonnis der mensen, daar zij verzékerden, dat zij Gode meer gehoorzamen zouden dan de mensen, en dus onderwezen en predikten zij in de tempel, zolang God in

Zijn voorzienigheid het uiterlijke geweld beteugelde van de mensen, die hen wilden verhinderen. Maar ook al zou de HEERE het Zelf in Zijn oordeel wegnemen, dan nog moesten wij zeggen: "De Naam des HEEREN zij geloofd!"

Bij de verdere uitwerking van het onderwerp handelt hij vooral over dit thema: "Dat het een betamelijke geesteshouding is in een tijd van uitwendige tegenstand en aanvechting, om zo aan de verkeerde en kwaadwillige hand voorbij te zien, welke de boze en diens instrumenten in onze moeiten kunnen hebben, dat men de heilige hand van God daarin opmerkt en vereert, en Hem rechtvaardigt". Na beknopt aan de Schriftuurlijke voorbeelden de aard van deze gelukzalige gesteldheid te hebben belicht, gaat hij die voorts aanbevelen, door Gods soevereine kracht te beschrijven, wanneer die de werkzaamheden der mensen en des duivels leidt en beheerst, en ze naar Zijn rechtvaardigheid, wijsheid en goedheid laat verwijzen. "Wij behoorden – zo merkt hij op – God te rechtvaardigen, omdat wij Hem niet van enige ongerechtigheid kunnen beschuldigen. Behoren wij niet de onschuldige vrij te spreken? En welk onrecht hebben wij in God gevonden? Als wij de schuldige veroordelen willen, moeten wij allereerst onszelf veroordelen. Zijn te duchten voorzienigheid jegens dit land, deze plaats en bijeenkomst behoort er ons toe te brengen, om onszelf te veroordelen. Want wij hebben God getart om tegen ons te toornen; en daarom behoren wij op onszelf toornig te zijn wegens onze zonden, die God gedwongen hebben om dit geslacht te verlaten, om de predikanten en gerechtshoven te verlaten en om Zijn knechten en volk over te laten aan de woede der onderdrukkers. Dat behoorde onze geest tot kalmte te brengen, Jes. 42 : 24.

"Vraag: Maar al mogen wij niet klagen over God, mogen wij het ook niet over de mensen? Op deze manier zult gij ons geen verkeerd woord laten zeggen van hen die u veroordelen en u en uw broeders hebben afgezet. Werkelijk niet. U behoort geen enkel woord bij wijze van spottende beschuldiging, nee, zelfs niet tegen de duivel te zeggen, Judas, vers 7. Weliswaar mogen wij de duivel en zijn trawanten niet bijvallen, want hun hand is een goddeloze hand, hoewel de

hand van God heilig is. Wie zou Judas willen rechtvaardigen bij het verraad, of Petrus bij zijn verloochening, of de Joden bij de kruisiging van de Heere der heerlijkheid?

"Vraag: Wat zullen wij dan zeggen, als u uit de bediening in deze gemeente verwijderd wordt? Ik zal u zeggen, dat zoals ik 29 jaar geleden een eenparige roeping naar deze plaats ontving, ik – al kreeg ik tegelijkertijd een beroep naar een andere plaats, hetgeen zou betekenen (wat men dan pleegt te noemen) een beter traktement en een gemakkelijker taak..., en al zouden vlees en bloed dat beroep willen aannemen..., dan zou ik toch het argument, ontleend aan de vleselijke overwegingen, mogen weerstaan en het beroep naar deze plaats aannemen, omdat ik het als Gods roeping aanvaardde, en ik er nog nooit berouw van had, dat ik naar hier gebracht ben..., omdat God mij enkele zegelen op mijn bediening gegeven heeft, en wellicht enig blijk van aanbeveling in het geweten van sommigen, dat het Woord indruk gemaakt heeft op hun hart. Al zou ik u nooit tot een last willen zijn, toch zal ik, als gij mij bij de voortduur tot uw predikant kiest, ook u blijven kiezen en het alleen voor Gods onmiddellijke hand achten, die de betrekking losmaken kan. Dus, als mijn hart mij niet bedriegt, zou ik liever verkiezen om met u te lijden – en te leven 'op water en brood' – gedurende de weinige tijd, die ik in deze wereld nog mag doorbrengen, dan een daadwerkelijke hand te hebben in de scheiding van hetgeen God samengevoegd heeft. Maar indien er in deze bijeenkomst vanwege een ongerechtvaardigd besluit van enige Vergadering van mensen, mij zullen bewijzen een deserteur te zijn van mijn bediening, dan moet ik hun in de Naam des Heeren meedelen, dat zij over zichzelf de schuld van dat besluit en de zonde van het gerechtshof zullen brengen, dat zich aanmatigde om los te maken hetgeen God samengevoegd heeft, en weg te nemen hetgeen God gegeven heeft. Ik ben, als de Heere gezondheid, bekwaamheid en vrijmoedigheid geven zal..., voornemens om mijn bediening onder u voort te zetten, in de Naam en in de kracht des Heeren. Maar als er een zondige uitspraak van mensen u zal doen proberen om mijn predikantsbediening en -arbeid te verachten en te kleinéren, dan zult ge dat eenmaal moeten

verantwoorden voor Zijn verschrikkelijke rechterstoel, waar ge iets anders moet hebben, dan het gezag van een vergadering om u te steunen".

Zijn onuitgegeven verhandelingen over andere teksten geven nog meer bewijs voor de door hem betoonde dapperheid, en bevatten gepaste onderrichtingen over de plicht, om terwille van Christus te lijden. Maar om de citaten niet te vermenigvuldigen, zullen we slechts een gedeelte uit zijn in druk verschenen werken aanhalen, waar hij nauwkeurig de bron vermeldt, waaraan hij zoete vertroosting ontleende, te midden van de bitterste gevoelens en ondervindingen, zoals die veroorzaakt werden, doordat de Verenigde Vergadering hem van zijn ambt probeerde te beroven. Ze komt voor in een opwekking, gericht aan zijn mensen, ter gelegenheid van een sacramentsbediening te Dunfermline, gehouden op 10 aug. 1740, ongeveer drie maanden na de bekendmaking van het vonnis: "Laat het u niet in de war brengen, dat alles tegen u schijnt te zijn, zoals Jakob eenmaal zeide, toen hij dacht, dat Jozef verloren was, en hij vreesde dat hij ook Benjamin misschien verliezen zou: "Al deze dingen zijn tegen mij!" (Gen. 42 : 36). Als hij een ogenblik gewacht had, zou hij gehoord hebben, dat al die dingen vóór hem waren; en ge weet, dat hij, toen hij weer van Jozef hoorde, zeide: "Het is genoeg, mijn zoon Jozef leeft nog" (Gen. 45 : 28). Zo zegt u misschien ook wel: Alle dingen zijn tegen mij; veel duistere leidingen van Gods voorzienigheid zijn tegen mij; veel predikaties zijn tegen mij; zowel goede als kwade mensen verenigen zich tegen mij; al de kerkelijke gerechtshoven van de gevestigde kerk van Schotland zijn tegen mij, en tegen de weg die ik ga, en tegen de zaak die ik kies; de laatste Vergadering heeft dit met een getuige(nis) bewezen, door alle predikanten hier af te zetten en de hele zaak der Hervorming te veroordelen, waarvoor gij verschijnt; alsook de lagere gerechtshoven, nu die tijd hun daden heeft bekrachtigd en goedgekeurd; al deze dingen zijn tegen mij. Wel, naar ik denk, is Jozef geweken; Jezus heeft, door Zijn Geest, Zich teruggetrokken en is weggegaan; en naar ik vrees, zullen de kleine Benjamins ook nog weggenomen worden; zodat het kleine overblijfsel, dat nog bewaard

bleef, zal weggenomen worden, met een vloed van tegenstand en vervolging door kerk en staat. Wat er nog van komen zal, weet de Heere; de zaken zien er werkelijk vreselijk uit. Maar kwel en plaag uzelf niet, gelovige; laat het uw hart en geest gerust stellen, dat *alle dingen van God komen*, Die, als de God der Voorzienigheid, alle gebeurtenissen bestuurt; en laat het u voldoende zijn, dat Jozef nog leeft en heerst over heel het land van Egypte; dat Jezus leeft en heerst onder de volken en dat de heerschappij over Sion op Zijn schouders rust. Het is voor het geloof voldoende, dat Jezus leeft, en dat de Vader alle dingen in Zijn hand gegeven heeft, ja, alle macht in de hemel en op de aarde²⁵⁾.

STEUN VAN KERKERAAD EN GEMEENTE.

In de zo gewichtige zaak van de Afscheiding van de gerechtshoven der gevestigde kerk werd ds. Erskine tenslotte ondersteund door een groot deel van zijn ouderlingen en toehoorders. In eerste instantie blijkt de Kerkeraad enigzins afkerig van zo'n vermetele maatregel. Een mededeling, gedateerd 14 febr. 1737, slechts enkele dagen voor hij zijn toetreding tot het Verenigd Presbyterium toegaf..., bevat de volgende uitspraken: "De ouderlingen kwamen met mij bijeen in mijn huis, om te bidden en om te spreken over het feit, dat ik mij aan de gerechtshoven onttrokken en mij met de broeders verenigd heb. In het algemeen waren zij tegen de daad, daar zij - naar ik aanneem - verrast waren en de afloop vreesden. Ik kwam tot het besluit, om de uitkomst aan de Heere (over) te laten, en de gelegenheid te benutten, om mij met de Scheiding te verenigen". Na rijp beraad zagen echter de meesten van hen redenen, om dit deel van het gedrag van hun predikant te billijken en na te volgen. Hij geeft daarover de volgende mededelingen:

"15 dec. 1737 was er een vasten in Dunfermline. De Kerkeraad had dat bevolen krachtens hun eigen besluit en redenen, en inzonderheid *het getuigenis aanvaard*, wat de zaak ervan

²⁵⁾ Works, deel 2, p. 127.

betreft. Des namiddags preekte ik over deze woorden: "Gij berooft mij" (Mal. 3 : 8).

"11 febr. 1739. Vandaag kwamen vijf ouderlingen te *Master-ton* bijeen voor gebed en samenspreking over de huidige stand van zaken in de kerk en de gemeente; het waren Harry Fisher, James Wardlaw, James Bogie, John Letham en John Brand. Naar mij meegedeeld werd, waren zij erg eensgezind, en ondervonden zij veel hulp van de Heere, en werden zij gesterkt in het gebed en versterkten zij elkaar; allen duidelijk tegen het zich verenigen met de gerechtshoven, en vóór het steunen van het Verenigd Presbyterium. Heere, leid en richt!"

"Donderdag 24 mei. Ik preekte en hield daarna kerkeraad (svergadering). Daar las ik hun de weigering van het Verenigd Presbyterium voor, en stelde ik voor, dat zij dit in overweging zouden nemen, teneinde te beraadslagen over hun plicht op die dag; hetgeen zij toen in overweging namen".

"27 Mei. Vanavond hield ik kerkeraad, en liet ik de voorstellen voorlezen, die Donderdag binnengekomen waren, omdat zij thans meer voltallig opgekomen waren. Er werd geen enkel bezwaar gemaakt, behalve door één persoon, die vroeg, of het een afscheiding beoogde van mijn collega, ds. Wardlaw. Maar daar deze vraag niet aan de orde was, werd er niet meer gezegd".

"Woensdag, 14 nov. 1739. Ik preekte, en daarna vergaderde de Kerkeraad, en besloot gerechtelijk hun band met de gerechtshoven van de gevestigde kerk te verbreken, in die zin dat men er geen lid meer zou heenzenden; en wat de gevallen betreft die een verwijzing naar een hoger gerechtshof zouden vereisen, besloten zij dat alvorens zo'n zaak werd aanhangig gemaakt, de gehele Kerkeraad zou bijeengeroepen worden, om dan na te gaan, of het geval zou worden verwezen naar de gevestigde kerk, dan wel naar het Verenigd Presbyterium."

De notulen van Dunfermline's Kerkeraad dienen om de uitspraken van het Dagboek te bevestigen. Zij bevatten een afschrift van een op 2 maart 1734 bij de Kerkeraad ingediend verzoek, dat de Kerkeraad goedvond aan het Presbyterium van Dunfermline voor te leggen. Bedoeld verzoek, dat een

aantal bladzijden beslaat, somt tal van gebreken der kerk op, en verzoekt het Presbyterium om gepaste instructies te geven aan hun gevolmachtigden voor de eerstkomende (Algemene) Vergadering, teneinde de oorzaken der klacht verwijderd te krijgen. Onder andere klagen de indieners van het verzoek over de beslissing van de Algemene Vergadering van 1732, betreffende het vervullen van vakante kerken, wyl in strijd met de Schrift en met de boeken der (kerkelijke) tucht; "de gemeenten predikanten opdringende, zodat de gemeenteleden daardoor niet alleen geroepen worden om de bedoelde persoon als hun eigen wettige herder te erkennen, maar ook be-roofd worden van het voorrecht om ordinanties te verzegelen, voor iemand anders met wie zij zich mochten verenigen..., welke *praktische uitbanning* wij nederig achten erg scherp en verderfelijk te zijn". "Overwegend - zo voegen de indieners van het verzoek, eraan toe -, dat vier trouwe predikanten der kerk vanwege het vonnis der Vergadering en Commissie geschorst zijn in de uitoefening van hun ambt, en van wie verklaard wordt, dat zij niet langer predikant van deze kerk zijn, en dat het aan al de predikanten ervan verboden wordt om zich met hen te verenigen of gebruik van hen te maken..., enkel vanwege het feit, dat zij zich tegen het genoemde besluit der Vergadering-1732 gekant hebben, en zij zich niet aan de straffen en uitspraak van de Vergadering en van de Commissie, die daarop volgden, onderwierpen..., zijn wij ervan overtuigd, dat genoemde uitspraak het voor ons niet onwettig kan maken, om ons met de genoemde predikanten, als dienaars van het Evangelie van Jezus Christus te verenigen".

Daar de Kerkeraad bovendien nog een gemeentelijk vasten had uitgeschreven, om dat in dec. 1737 te houden..., werpen hun redenen voor die plechtigheid licht op de gemoedsgesteldheid onder zijn leden, met betrekking tot die publieke verkeerhdeden, welke de Scheiding veroorzaakten. Aan die redenen, welke de twee predikanten en verschillende ouderlingen moesten opstellen..., ontlene wij de volgende gedeelten.

Onder de diverse redenen tot verootmoediging noemen zij: "De ongelukkige en treurige afgunst en verdeeldheid onder de

predikanten en de mensen in het land, daar zij velen van 's Heeren eigen dienstknechten en kinderen niet met hetzelfde oog aanzien bij publieke zaken; menigvuldige jalousie en verkeerde vermoedens, veel nijd, strijd, spotten en kwaadspreeken, verbittering en strijd, en veel gevaarlijke afwijkingen van de plichten der broederlijke liefde, christelijke verdraagzaamheid en gewetensvolle bijwoning van de Evangelie-instellingen, een beklagenswaardig verval van 'n eenmaal zo heerlijk, verbondsmatig aanvaarde reformatie; en de verschillende afwijkingen ervan, zowel in vroegere als in de tegenwoordige tijd; met al de oorzaken van Gods toorn, opgesomd in een pas-verschenen werkje 'Act and Testimony', dat door de gezamenlijke broeders uitgegeven is; dat alles, wezenlijk beschouwd, achten wij hier a.h.w. herhaald en erkennen ze als goede gronden voor vasten en verootmoediging; beschouwende verder het zondige toegeven, dat onlangs de meerderheid van Schotlands predikanten deed, toen zij een besluit van het parlement, dat duidelijk Erastiaans was, voorlazen, en daarmee metterdaad het enige Hoofd-zijn en de opperheerschappij van onze Heere Jezus Christus over Zijn Kerk verwierpen"²⁶).

26) Deze uitspraak heeft kennelijk betrekking op het besluit van het parlement, tot ontdekking dergenen die betrokken waren bij de terechtstelling van kapitein John Porteous te Edinburgh, op 7 sept. 1736. Aan alle geestelijken van Schotland was, onder bedreiging van zekere kerkelijke straf, bevolen dit buitengewone besluit voor te lezen, tijdens de godsdienstoefening in hun kerken, op elke eerste sabbat van de maand, gedurende een geheel jaar. Ds. Erskine zinspeelde in zijn Dagboek er als volgt op: "7 Aug. 1737. Op de dag dat door de predikanten een besluit van het parlement voorgelezen moest worden inzake de moord van kap. Porteous (en het was een bijzonder Erastiaans besluit!), hield ik de preek over 2 Kor. 3 : 6—; en in mijn preek tekende ik het ambt van de predikanten als geestelijk, en henzelf als geestelijke herauten; waarbij ik de gelegenheid nam om een weinig mijn bezwaren tegen het voorlezen van dat besluit, aan te wijzen. Ook des namiddags, toen ik over Matth. 3, het slot, preekte, had ik gelegenheid om tegen alles wat Gode mishaaft, te waarschuwen; vooral in een tijd, dat Hij Zijn toorn en ongenoegen toont". Op hetzelfde zinspeelt hij in één van zijn uitgegeven preken, deel 2, p. 28, waar een aantekening bijgevoegd is door de uitgever, met een beknopte aanduiding van de omstandigheden van de zaak. Ook merken wij aan een memorandum uit één van zijn aantekenboeken, dat het Presbyterium waartoe hij behoorde, een mededeling aan de Synode van Fife gezonden heeft, waarin het zijn afkeuring uitsprak over het voorlezen van het besluit; tevens verzochten zij, om hun goedkeuring op te nemen in de notulen der Synode. Vgl. Dhr. Willison in diens 'Fair and Impartial Testimony', p.88; want wanneer hij opmerkt, dat 'verschillende vrome en ernstige predikanten dat besluit voorlazen', voert hij tal van

”En tenslotte namen wij in overweging de grote behoefte, welke de Kerkeraad, zogoed als al 's Heeren volk en knechten gevoelen, namelijk 'om van Hem een juiste manier voor ons en onze kleinen te zoeken, en vooral een rechte weg, om tegen alle God-onterende kwaad en verderf der tijden en der gerechtshoven van deze kerk te getuigen...’ Aldus besloot de Kerkeraad, en wijst daarbij Donderdag, 15 dec. 1737 aan, om te gebruiken voor dat plechtige en belangrijke werk, door alle personen uit deze gemeente ernstig op te roepen en te verzoecken, – dat zij vurig zouden bidden om de uitstorting van de Geest der genade en der gebeden op de predikanten en op het volk, opdat God weer in genade tot ons zou wederkeren; – of Hij een Evangelie-bediening en zuivere Evangelie-instellingen zou willen handhaven; Zijn onderdrukte erfenis zou willen verlichten, die van haar rechten en privileges beroofd werd door het heftige indringen van de huurlingen bij hen; – of Hij genadiglijk Zijn gezonden knechten zou willen bijstaan, leiden en voorspoedig maken, opdat zij een eerlijke poging zouden doen tot verbetering en reformatie; – of Hij uit genade velen zou willen bewerken en opwekken om door trouw voor Hem uit te komen, door de hand te slaan aan zulk een werk, in deze dag van grote afval en ontaarding; of Hij al Zijn gezonden knechten en volk één van hart en wandel zou willen maken, de tekenen van Zijn toorn af te wenden, en in de toorn des ontfermens te willen gedenken”.

UIT DE KERKERAADS-NOTULEN.

De volgende handelingen des Kerkeraads worden in het bericht aldus meegedeeld:

”*Dunfermline*, 24 mei 1739. Na gebed door ds. Erskine, de Voorzitter, deelde de Voorzitter aan de Kerkeraad mee, dat hij, mét de overige broeders van het Verenigde Presbyterium, krachtens een besluit van hun Presbyterium, door hen gerech-

argumenten aan, die er hem en de overige ondertekenaars van dat Getuigenis toe brachten, 'om zich aan te sluiten bij degenen, die getuigenis aflegden tegen het lezen van genoemd besluit, en gevaar liepen al de daaraan verbonden straffen te ondergaan'. Vgl. 'Life of Eben. Erskine', p. 473.

telijk voorgelezen in de Algemene Vergadering te Edinburgh op verleden week donderdag, namelijk op 17 mei..., de rechtbanken van deze kerk afgewezen had, die op een weg van afval voortgingen; als (zijnde) onwettige en onjuiste hoven van Christus. En na voorlezing van genoemd besluit of bewuste afwijzing in de Kerkeraad, verlangde hij dat de Kerkeraad in overweging nemen zou – teneinde (de vraag) te overleggen, welke zijn plicht zijn zou met betrekking tot genoemde gerechtshoven, als gevolg van genoemd besluit; dat zij, na ernstig gebed – zowel in het verborgen als anderszins – te bestemder tijd konden besluiten tot hetgeen de Heere op dit punt zou opklaren, als zijnde hun plicht. Dat voorstel vond algehele instemming bij de Kerkeraad. En daarop verlangde ds. Erskine, dat men erop zou letten, dat – zoals de Kerkeraad enige tijd geleden hun band met de hogere gerechtshoven opgeschort en teruggetrokken had vanwege hun fouten en verval, zoals die in de genoemde afwijzing genoemd waren, en de Kerkeraad hem vrijheid gegeven had om tot nu toe in deze Kerkeraad te blijven (ondanks het feit, dat hij lid was van het Verenigd Presbyterium, lès van genoemde gerechtshoven!), – zo ook draagt de Kerkeraad ertoe bij, door dit voorstel te aanvaarden, om overeenkomstig genoemde overweging, toch zijn vroegere vrijheid te handhaven, namelijk om zitting te hebben en leiding te geven in deze Kerkeraad – niettegenstaande de genoemde afwijzing..., totdat de Kerkeraad de geschikte tijd vindt (aangeboden), om over deze gewichte zaak, die hun thans is voorgesteld, te beraadslagen, en op te zien naar de hemel, opdat de Heere hen doe besluiten, hetgeen zij, naar Zijn Woord, hun plicht zullen achten te zijn met betrekking tot deze zaak in hun kring, en in overeenstemming met de omstandigheden van de kerk van Schotland in deze tijd”.

”*Dunfermline*, 28 oktober 1739. De Kerkeraad hervatte de overweging van hun vroegere besluit, om hun band met de huidige gerechtshoven van de gevestigde (staats-)kerk op te schorten. De meerderheid van de aanwezige leden verklaarden, dat zij voor een voortzetting van *onbesliste* situatie waren, zonder een band te bewaren met de gevestigde kerk; en zij besloten, dat dit besluit voorgelezen moest worden voor

de Kerkeraad op sabbat, 11 november, om door hen goed-
dan wel afgekeurd te worden".

"Dunfermline, 14 november 1739. (Na gebed door de wel-
eerw. ds. Wardlaw, voorz.). Vandaag heeft de Kerkeraad, ge-
hoord het besluit van 28 oktober jl., - teneinde de onderlinge
overeenstemming te bewaren - dat besluit goedgekeurd, met
deze correctie, dat de eerst(komend)e moeilijke zaak, welke
uiteraard een verwijzing zou vereisen naar een hoger hof,
voordat daartoe besloten wordt - een volledige vergadering
van de Kerkeraad zal worden bijeengeroepen, en dat zij dan
hebben te beslissen, of die zaak beoordeeld worden zal door
de gevestigde kerk, of door het Verenigd Presbyterium"²⁷⁾.
Voorjaar 1740, toen de zaken tot een crisis kwamen, verschil-
den de ouderlingen van mening over de gepastheid om een
bijzonder tuchtgeval te verwijzen naar het Presbyterium te
Dunfermline; en een ieder bereidde zich erop voor, om partij
te kiezen. Terzelfder tijd werd er een tent geplaatst in het
gras, namelijk in 'Clerk²⁸⁾ Wilson's hof, waar ds. Gillespie's
bedehuis stond', in welke tent ds. Erskine het ene deel van de
dag de godsdienstoefening leidde, terwijl hij het andere deel,
zolang hem daartoe verlof gegeven werd, voortging om in de
kerk te preken. Het blijkt, dat er mogelijk van de ongeveer
26 ouderlingen en diakenen 7 neutraal waren, 5 in gemeen-
schap met de landskerk bleven, en 14 zich afscheidden²⁹⁾.

KERKBOUW

Een grote meerderheid onder het volk, zowel als de meesten
uit de Kerkeraad gingen met hem mee, om de zaak der Schei-
ding te omhelzen. De vurigheid die zij toonden om bij te dra-
gen tot oprichting van een nieuwe plaats voor de eredienst,
zodra het naderende vooruitzicht op zijn afzetting door de
Vergadering deze maatregel noodzakelijk maakte..., blijkt
evenzeer zijn dankbaarheid, als verrassing te hebben opge-
wekt. Zijn eigen verslag van hun handelingen luidt als volgt:
"April 1739. Op deze tijd kwam ons namens de Commissie

een aanklacht en bevel in handen, om voor de eerstkomende
Vergadering te verschijnen. En wat toen in deze gemeente ge-
beurde, was zeer opmerkelijk. Ongeveer 3 weken geleden be-
sloot de Kerkeraad - allen, behalve 4 of 5 personen -, bij het
horen van de aanklacht..., om bij te dragen aan een bedehuis,
in geval de uitspraak van de Vergadering tot afzetting zou lei-
den; en toen gingen zij de gemeente rond, om bijdragen. En
de mensen droegen algemeen en van harte bij, sommigen min-
der en anderen meer, al naardat zij daartoe in staat waren; en
al heel gauw was er een aanzienlijke som, die op dit moment
nog steeds groter wordt; ik schrijf dit op 17 april. Men ver-
wacht, dat er minstens £ 400 ³⁰⁾ in de gemeente bijeengeza-
meld zal worden, zelfs voor 't grootste deel onder de armen;
en velen die gegeven hebben, verklaren dat zij, zo nodig, weer
evenveel zullen geven. Deze collecte door middel van inteke-
ning, is zo algemeen, dat het zowel vriend als vijand verrast en
verbaast. Groot en wonderlijk zijn Uw werken, Heere,
almachtige God! En wat ben ik, dat aan mij zulk een gunst
bewezen zou worden op deze plaats! Heere, help (ons), om
op de juiste wijze deze voorzienige leiding te benutten!"
Deze milde intekening werd al spoedig door de bouw gevolgd,
in de Koningin Annastraat, aan het begin van de stad..., (de
bouw namelijk) van een ruime kerk, die ongeveer 2.000 men-
sen kon bevatten; waar hij getrouw en onder veel bijval het
Evangelie verkondigde, voor een talrijke en nauw aan hem
verbonden gemeentē, totdat de dood hem wegnam naar het
hoogste heiligdom. In de aantekeningen van een preek, die hij
omstreeks die tijd uit 2 Kor. 6 : 18 hield, vonden we de vol-
gende alinea; waarin hij schijnt te verwijzen naar de onver-
wachte edelmoedigheid van zijn toehoorders, om zowel voor
zijn onderhoud te zorgen, als een huis voor de eredienst te
bouwen:

"Ik merk thans in deze bijeenkomst, dat de meeste mensen
daaruit zulk een bewijs van hun genegenheid voor mij geven
als ik nooit verwacht, verlangd of voorgesteld heb; ook kwam

27) Handschrift door D. Inglis. 28) =griffier. 29) Vgl. Handschrift door D. Inglis.

30) 400 pond sterling was voor die tijd een hoog bedrag; in onze tijd bedraagt een
pond, wegens de devaluatie, slechts ruim 4 gulden. (vert.)

zelfs de gedachte eraan niet bij mij op. En ik beken, dat ik erg ondankbaar zijn zou, als ik niet een vriendelijke genegenheid en liefde voor u zou koesteren. Er is nog een tweede bewijs van uw genegenheid voor mij", zo voegt hij in de geest van een dienaar van Christus eraan toe, "dat ik van u zou willen wensen; en dat is, dat ge mijn boodschap zult aannemen, die ik voor u heb namens mijn heerlijke Heere en Meester, Jezus Christus, door tot Hem te komen om redding voor uw ziel; dat ik u met Hem doe trouwen, als uw Hoofd en Echtgenoot, als uw Vriend en Vader, en dat ge tot Hem komt om genade en ere, opdat ge, in leven en dood, in het oordeel en in de eeuwigheid in Hem gelukzalig zijn moogt. En om uw inwilliging van deze gunst te bewijzen, verlang ik om des Heeren wil, dat gij u een uur of twee in een binnenkamer afzonderd tot meditatie, gebed, zelfonderzoek en tot inroeping van Gods genade in Christus, en in het gebed om de Geest van Christus, of Hij in uw hart gezonden worde, zowel om u van zonde te overtuigen, als om aan u de Zaligmaker te openbaren, en om het lezen en prediken van het Woord krachtig te (willen) zegenen". Na beantwoording van de bezwaren die sommigen zouden kunnen inbrengen tegen het omhelzen van zijn liefdevolle raad, besluit hij met een plechtige vermaning inzake het gevaar van weigering, om op die kostelijke Hoeksteen te bouwen, welke in Sion gelegd is, en met de noodzaak van een onmiddellijk gebruik(-maken) van de dag der genade.

Onder andere bemoedigende bewijzen van de publieke gunst, werd hij niet weinig bemoedigd door de toegenomen toeloop van christenen uit verschillende delen des lands, naar de sacramentsplechtigheden te Dunfermline, terwijl hij er zich bovenal over verheugde, te bemerken dat die geheiligde tijden voor de ondervinding van vele zielen bleken te zijn: 'tijden der verkoeling van het aangezicht des Heeren'. Daarom geven wij hier één voorbeeld, met zijn eigen woorden. Ze betreft de eerste mogelijkheid om des Heeren H. Avondmaal thuis te bedienen, na zijn toetreding tot het Verenigd Presbyterium: "Sabbat, 10 juli 1737. Het sacrament werd in Dunfermline bediend, en ik preekte een half uur voor de bediening begon,

om ongeveer half 8 des morgens, over Matth. 3 : 17. De Tafels werden bediend kort na 9 uur, en dat duurde voort tot ongeveer 12 uur des nachts. Er waren tussen de 4.000 en 5.000 communicanten (= disgenoten). Ik hoor van verschillende kanten, dat de Heere de gelegenheid tot de Zijne maakte. De predikanten werden ondersteund, en vele mensen bemoedigd. Na de eerste Tafel bediend te hebben, zat ik aan bij de tweede, die door mijn collega bediend werd. Ik werd ondersteund, want mijn hart betrouwde op de Heere; en later preekte ik over dezelfde tekst in de kerkhof-tent en werd daarbij geholpen".

VERSCHIL MET DS. WARDLAW OVER DE SCHEIDING

Het feit, dat hij, toen hij zich aan de gevestigde gerechtshoven onttrok, de hartelijke medewerking en steun van zijn waardige collega zou verkregen hebben, zou ds. Erskine een innige vreugde bereid hebben; maar een alwijze, zij het ook onnaspeurlijke Voorzienigheid stond hem deze voldoening niet toe. We hebben inderdaad gezien, dat ds. Wardlaw tot op zekere hoogte de zaak van de vier broeders welgezind was; dat hij hen zelfs eens uitnodigde om hun bijeenkomsten als een geconstitueerd Presbyterium, in zijn eigen huis te houden en dat hij, instemmend met de redenen voor het in december 1737 gemeentelijke vasten..., hun Acte en Getuigenis in het algemeen goedkeurde. En toch was hij er niet voor geschikt om een besliste afgescheidene te worden. Daarom merkt ds. Erskine in een aantekening, gedateerd 20 februari 1737, op dat hij wist dat zijn 'collega ontstemd was over deze stap'. Toch bleven zij in grote mate zich onderling gedragen op een wijze, die het karakter van een christen betaamt; zoals blijkt uit de volgende korte aantekeningen:

"22 februari 1737. Vanvond kwam mijn collega in mijn huis met nog een heer en toen ik mijn collega alleen genomen had, praatte ik met hem op een vriendschappelijke manier over de vrede en eendracht, die wij behoren na te streven; ik verklaarde mij niet van hem te zullen afscheiden, en dat wij ons van elk woord moesten onthouden, dat ertoe zou schijnen bij te

dragen, alsof er enig openbaar geschil tussen hem en mij bestond; waarmee hij instemde. En ik vond hem en het volk in het algemeen, gemakkelijker dan ik gevreesd had".

"*Sabbat, 27 februari*. Ik hield vanmorgen de lezing, en had een aantekening over mensen, die zich met de bouwlieden verenigen, hetzij binnen of buiten de muur, teneinde de mensen te waarschuwen tegen het verlaten van mijn collega. De Heere deed mijn collega en mij op die tijd overeenstemmen, zowel persoonlijk, als in het publiek, veel meer dan ik vreesde (dat nl. gebeuren zou), na mijn afscheiding".

"*Maandag, 18 juli*. Ik probeerde mijn kamer te houden om te bidden, daar mijn collega erin toestemde, dat hij en wij die dag zouden doorbrengen met gebed om licht en leiding". En toch zal het, gelet op de zwakheid van de menselijke natuur, niemand verrassen te bemerken, dat toen de publieke zaken tenslotte tot een uiterste kwamen, de *wederzijdse harmonie* van deze uitnemende mannen, ietwat *verzwakt* werd.

"*Sabbat, 7 mei 1738*. Des namiddags viel, eer hij eindigde, mijn collega de Afscheiding aan, door in zijn preek aan te halen, dat – al was de afval in Israël algemeen – toch Kaleb en Jozua niet van hen uitgingen; en dat wij op God moesten wachten, Die andere middelen bezat om Zijn kerk te bevrijden, dan er gedacht werd. Dat was erg moeillijk voor mij, en dwong mij ertoe, om in de (avond)dienst iets over dat onderwerp te zeggen. Dat was een beproeving, die ik juist nu niet verwacht had, na vroegere oefeningen en ondersteuning, die de Heere schonk: Ongetwijfeld komen de zaken in de kerk tot een uiterste. De Heere erbarme Zich en overheerse genadiglijk!"

"*December 1738*. Mijn verhouding tot mijn collega op deze tijd was een beproeving. Want hij verschilde van onze manier om te getuigen, en sommigen verlieten hem, en hij protesteerde op luide toon tegen hen".

De goede diensten van vrienden werden, naar het blijkt, soms gebruikt voor het doel om de hitte van ds. Wardlaw's ijver tegen de Scheiding te kalmeren. "*Vrijdag 17 augustus 1739*. Ds. Fisher had in mijn kamer een onderhoud met mijn collega, ds. Wardlaw, en bracht hem tot zwijgen, en nog wel door een

heel kalme manier van redeneren".

Naar het onzalige verschil tussen de twee collega's en de toespelingen op de Scheiding in hun publieke dienstwerk wordt verwezen in een, in deze bladzijden reeds herhaaldelijk geciteerd handschrift; en wel in de volgende woorden:

"Er bestond ook een kansel-oorlog tussen ds. Erskine en ds. Wardlaw, die voortduurde, totdat ds. Erskine de kerk uitgezet werd. Hetgeen ds. Erskine des voormiddags sprak met betrekking tot de afval van de gevestigde kerk en de wettigheid en noodzaak van het feit, dat de broeders zich van hen afscheidden..., weersprak ds. Wardlaw des namiddags, door te zeggen, dat het Verenigde Presbyterium onnatuurlijke kinderen waren en hadden moeten twisten met hun moeder en dat het op zijn best een stellen van het ene altaar tegen het andere altaar was. Veel zei men aan weerszijden, en tal van Bijbelteksten werden aangehaald"³¹⁾.

Tal van reeds uit ds. Erskine's Dagboek aangehaalde gedeelten bewijzen, dat hij niet zonder ootmoedig tot God te bidden, zijn opvattingen vormde en zijn maatregelen trof betreffende de Scheiding. Hetzelfde boek stelt er ons intussen toe in staat, om nog meer in bijzonderheden aan te tonen, met welk een ernst en plechtigheid hij om Gods leiding bij dit onderwerp smeekte. Dat hij in zijn hachelijke crisis zeer dikwijls bezig was met buitengewoon gebed en vasten, zowel in zijn binnenkamer als in het gezin, blijkt uit de volgende gedeelten:

BIDDEN EN VASTEN

"*Zaterdag, 17 augustus 1734*. Daar ik deze dag had voorgesteld als een dag voor persoonlijk vasten en verootmoediging – daartoe opgewekt door *Boston* over dat onderwerp³²⁾ –, poogde ik de richtlijnen te volgen, die hij geeft. Na mijn gebruikelijke (Schrift-)lezing van Psalm 31 met enige aandacht en gebed..., las ik de door Boston aangeduide Schriftgedeel-

31) Handschrift door D. Inglis. 32) Hij zinspeelt op een 'Memorial concerning personal and family fasting and humiliation', toegevoegd aan het 'View of the Covenant of Grace'.

ten, en ook de zaken, die geboden en verboden zijn in de verschillende geboden (der Wet, v.d.Hr), er in het bijzonder op lettend, waarin ik persoonlijk schuldig stond..., en toen ging ik over tot het gebed en de belijdenis. Ik poogde een belijdenis van mijn harte- en natuur-zonden (af te leggen), mijn dadelijke zonden uit de kindsheid, jeugd, rijpere leeftijd en oudere leeftijd; ik legde mijn vinger vooral bij het grootste kwaad, en ik erkende ongeloof en atheïsme als de wortel van mijn andere zonden. Ik werd ietwat vernederd en o.a. vanwege mijn gebrek aan vernedering, en vanwege mijn zonde tegen elk deel van Gods wet; en ik werd ertoe gebracht om mijn rechterhand- en rechteroog-zonde in Christus' hand te leggen, opdat Hij ze zou verbreken. Toen stond ik op en beschouwde het verbond der belofte, en kwam opnieuw tot God als een belovend God en bracht mijn ziel onder het offer, de verzoening, de bevrediging en het rantsoen, met de erkenning, dat ik in heel de wereld geen andere gerechtigheid had om in te schuilen, dan die. Ik genoot bij de gehele werkzaamheid enige verborgen overtuiging; dat ik door Christus aangenomen was (bij God, nl.), en ik zag op de belofte, als vast(staande) in Christus, de Vervuller van de voorwaarde. Ik werd ertoe gebracht, om op de belofte beslag te leggen, zoals die in Christus vooral aan Hem gedaan is; en inzonderheid (legde ik beslag) op de belofte van het eeuwige leven, en dit als een onderdeel ervan, namelijk de Geest, als een springader van water tot heiligmaking. Ik mocht hiernaar zoeken, als een belofte, die gedaan is op voorwaarde van Christus' (Middelaars-) werk en sterven, en vanwege de hoogachting, die God heeft voor Christus' gerechtigheid; welke hoogachting Hij betuigt heeft, door Hem van de dood op te wekken, en Hem te verheerlijken. Daarom zocht ik, op deze grond van Christus' gehoorzaamheid en voldoening, welke door God zo hoog geacht worden..., om geheiligd te mogen worden en Hem te verheerlijken, en dat heeft mijn zonde gedood en mijn ziel verkwikt.

"20 november 1734. Het kwam bij mij op, om een gezinsvasten uit te schrijven; en ik had verlossing op 't oog van mijn eigen zondigheid, en de onderwerping van mijn krachtige ver-

dorvenheid. Daarom riep ik op zaterdagmorgen 23 november heel mijn gezin, voor zover dat daartoe in staat was, bijeen, en bracht ik de gehele morgen door met gebed, zingen en Schriftlezing, vooral van Neh. 9, Ps. 25, 37, 35, 51, 39, 90, Rom. 3 en van de Grote Catechismus; en ik las de geboden plichten en verboden zonden bij elk gebod voor; ertussendoor bad en prees, beleed en smeekte ik. O, moge de Heere dit met Zijn bijzondere zegen achtervolgen".

"Zaterdag, 25 december 1736. Ik stelde voor om deze voormiddag enige tijd af te zonderen voor vasten, gebed en veroetmoediging. Ik werd ertoe gebracht om mijn erfzonde te erkennen, evenals mijn vroegere ongerechtigheden; mijn ondankbaarheid jegens God tot nu toe, niettegenstaande Zijn goedertierenheid jegens mij. Daarbij kreeg ik zo mijn zondigheid te zien, dat ik mocht erkennen, dat ik een hetere hel verdiende dan die der heidenen, dan Sodom en Gomorra, ja, dan de duivelen. En ik dacht, 'ja zelfs welke wraak' ik tegen mijzelf behoorde te overdenken, en ik riep Gods wrake af over mijn zonden en begeerten, en legde ze in Jezus' handen om ze te vernietigen; daarbij belijdend, dat het mij onmogelijk was, om mijzelf te vergeven, en verlangend, om met schaamte des aangezichts tot Jezus op te zien. Ja, zoals ik kreeg te hopen op Zijn Naam en Woord, zo kreeg ik ook te zien op het bloed en de gerechtigheid van Christus, en op Zijn Middelaarschap; van Hem, Die God en Mens is, en Wiens gehoorzaamheid en genoegdoening een oneindige waardij bezaten; om op grond daarvan te hopen op, en te roepen om de beloofde Geest. Ik kreeg ook van tijd tot tijd met verwondering na te denken over de witte lijnen van liefde en genade, die vermengd waren met de zwarte lijnen van zonde en schuld, die door de verschillende perioden van mijn leven heenliepen; mij herinnerend, hoe vaak de Heere de kromme dingen recht gemaakt had. Ook kreeg ik te zien op Zijn 'Zie, Ik ben met u', ten opzichte van mijn dienstwerk; en ik mocht Zijn beste zegen vragen voor mijn vrouw, volgens Zijn Woord, Jes. 42 : 16; en met mijn kinderen, het meisje en de vijf jongens weer de toevlucht nemen tot Zijn verbond; mij één van de woorden herinnerend, die ik deze dag gelezen had, Spr.

13 : 22: "De goede zal zijn kindskinderen doen erven". Ik dacht, dat de enige en beste erfenis, die ik mijn kinderen en hun nageslacht zou kunnen nalaten, God Zelf was; en dat Hij hun God zou willen zijn voor eeuwig, volgens de verbondsbelofte: 'uw God en de God van uw zaad'".

"Maandag, 15 januari 1739. Ik zonderde deze dag, de voormiddag ervan, af met mijn gezin; omdat er gebedsgemeenschappen gehouden moesten worden, op aanraden van het Verenigd Presbyterium, tot verootmoediging en gebed, tot ordening van 's Heeren publieke belangen, daar er thans een aanklacht tegen ons uitgaat. Deze week nam ik het besluit, kennende de noodzaak, ja de grote noodzaak van vasten en bidden..., om van elke zaterdag een deel af te zonderen tot een tijd van vasten; door mijzelf alleen de eerste zaterdag, met mijn gezin de volgende, enz., om beurten.

"Zaterdag 17 februari. Na de gezins-godsdiensstoefening enige tijd mij afgezonderd. Na het lezen van enkele Schriftwoorden en overdenking van mijn talloze zonden, en toch erkennend dat de Heere mij van de buik af gedragen had en mij van de baarmoeder geleid had, volgens Jes. 46 : 3v.: "En tot den ouderdom toe zal Ik Dezelfde zijn, ja tot de grijsheid toe zal Ik ulieden dragen.... Ik zal u redden", kreeg ik onder tranen en klagen weer Zijn heilige tempel en Zijn genade-belofte te aanschouwen. Ik stortte mijn hart als water uit voor de Heere, en ik mocht Hem opnieuw aangrijpen. Ook verwonderde ik mij over het ambt, waartoe ik geroepen ben, onder de belijdenis dat zij engelen en heilige mensen behoorden te zijn, die voor Hem getuigen; ja, ik verklaarde voor God, dat er naar mijn gedachte enige eerbied voor Zijn grote Naam in mij heerste, als ik uitging tot Zijn zaak. Ook vanavond smeekte ik ernstig, of de Heere de volgende dag, op sabbat, met mij wilde zijn. Ik beleed mijn zonde, en de zonde van de gemeente, zeggende: 'Zie, ik ben onrein; zie, de gemeente is onrein'. Dat was een luid 'zie', dat in de hemel gehoord werd. En toch kreeg ik er nog een *ander 'zie'* tegenover te stellen, dat even luid klonk, namelijk: 'Zie, Ik ben met u', de belofte en het gebed van Christus; en op die grond kreeg ik bemoediging van God, als een God in Christus, een God Die de roep van Christus' bloed

hoorde. Bij dat gezicht werd mijn hart uitgelokt tot gebed, bij het geloof aan de belofte, erkennend dat ik geen andere beweegredenen had om te pleiten voor de arme gemeente". "Zaterdag, 25 augustus 1739. Vandaag bracht ik een deel van de morgen door met mijn gezin. Mijn hart versmolt erg en goot zich uit, zowel bij het spreken over de vier laatste verzen van het boek 'Klaagliederen', alsook bij het gebed. Het was een zeer aangename tijd".

VERTROUWEN OP GOD

Zoals de lezer zal opmerken, geeft ds. Erskine - te midden van een ongeveinsd berouw en diepe vernedering - in deze passages blijk van een heldere bewustheid van zijn eigen rechtschapenheid, door gemene zaak te maken met de broeders, die een publiek getuigenis verhieven ten behoeve van de bezworen waarheid. De vroomheid van zijn beweegredenen, zijn heilige verachting van de onbillijke smaad die hij leed, en zijn opgewekte vertrouwen op God, zowel om in de weg der plicht geleid te worden, als voor de tijdelijke verzorging van hemzelf en zijn gezin bij het vooruitzicht, dat hij de voordelen van de burgerlijke positie verloor..., zullen verder blijken uit de volgende uittreksels:

"Dinsdag, 8 maart 1737. Na lezing van Jes. 54 : 1 werd ik zeer geholpen, verlevendigd en versterkt in het gebed, vernederd onder een gevoel van zondigheid, en toch kreeg ik enige levendige hoop op Zijn Woord voor mij zelf, mijn werk, vrouw en kinderen; ook verlangde ik op Hem te wachten om mij de grote stap nader te verduidelijken, die ik thans gedaan heb, nu ik er vrede mee heb, om de spot der dwazen te zijn, en het lied van de dronkaard..., als Hij mij maar wilde helpen om Zijn kruis te dragen en de schande te verachten, daar ik alleen maar wenste, dat Hij mij voor Zichzelf zou vormen om Zijn lof te verkondigen, en mijn naam in Zijn hand te geven en uit dit getuigenis Zichzelf heerlijkheid te bereiden; hetgeen mijns inziens gelijk was aan het woord uit Jes. 62 : 10: "Ruimt de stenen weg, steekt een banier omhoog tot de volken". Moge de Heere (mij) leiden en bewaren voor duister-

nis en bedrog. Vanavond mocht ik in zekere mate zien op de Heere Jezus bij die belofte uit Jes. 42 : 16, daar ik niet alleen 'blind' was, maar op een manier, dat ik noch wist noch geweten heb, dat Hij de beloofde leiding zou schenken (daar Hij gezalfd werd, om de Leider te zijn!), en dat Hij te bekwaamer tijd de duisternis al meer en meer tot licht, en de kromme dingen recht wilde maken. Ook, of Hij mij wilde helpen om op Hem, als de Heere van alles te wachten, Die alle dingen in Zijn hand heeft, om voor mijn gezin te zorgen, en dat het op de berg des HEEREN zou voorzien worden".

"Sabbat, 13 maart 1737. Vanmorgen verlangde ik opwaarts tot de Heere te zien om hulp, en werd ik geholpen bij het werk van die dag. Tussen de preken door, en toen ik vanmiddag zou preken over 1 Kor. 15 : 55: "Dood, waar is uw prikkel?" enz., lag ik, alvorens ik wegging, neer op mijn knieën en mocht ik met gloed een korte ontboezeming opzenden, en zeggen: Ik zal heengaan in de kracht van een belovend God, van een belovende Christus, en van een belovende en beloofde Geest; en deze middag werd ik verlevendigd bij het preken en bidden. Ook vanavond, nadat ik een paar zieken bezocht had, werd ik bij het gebed bekrachtigd met sterkte in mijn ziel, en genoot ik enige vreugde en vrede bij het geloven aan Gods beloften; vernederd, als ik was, onder een gevoel van zondigheid en leegheid, en toch mocht ik in Christus roemen als de wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing, ja, in alles wat ik nodig had. Ook mocht ik, bij de overweging van mijn huidige omstandigheden zeggen: 'Ik ben velen een wonderteken, maar Gij zijt mijn sterke Toevlucht. Ik zal geen kwaad vrezen, als Gij maar met mij zijt, nu ik verkeer op een weg die ik niet ken, en op een pad, dat ik niet geweten heb'. Ik mocht bij God pleiten op hetgeen Christus deed en leed, en op de liefde die Hij voor Christus heeft, en op de heerlijkheid die Hij door Christus bezit. Om zó bij God te pleiten, was zoet en smeltend voor mijn ziel. Ook mocht ik, onder het uitgieten van de ziel, mijn vrouw en kinderen opnieuw aan de Heere toevertrouwen, op Hem ziende in de belofte: "Deze dingen zal Ik doen en niet nalaten, Ik zal uw God zijn en de God van uw zaad". Ik mocht Zijn verbond, en Gods

Naam, Die daarin verklaard is, aangrijpen en speciaal mijn kinderen op de zorg van de Heere Jezus werpen, als de *Gevolmachtigde* van de Vader, en weer op Hem zien als de Heere van alles, door bij mijzelf te besluiten om gerust te zijn in het geloof en in de hoop, dat zij aan Hem zijn toevertrouwd". Deze uittreksels bieden een genoegzaam beeld van de vrome en belangeloze beginselen, waardoor de stichters van de Scheiding geleid werden, bij het prijsgeven van hun positie; en tevens van de voorzichtige, wel-overwogen en vrome manier, waarop zij mochten te werk gaan. 't Spijt ons te constateren, dat sommige vurige kerkmensen nog steeds met een verwonderlijke hardnekkigheid voortgaan, om hun gewetensvol zich onttrekken aan de nationale kerk, aan trots en wrok toe te schrijven. Wat deze onbillijke en oneerlijke beschuldiging echter – waarop al eerder gewezen werd – zo goed als tal van andere ongegronde lasteringen betreft, die de eerste predikanten van het Verenigd Presbyterium aangedaan werden³³⁾..., laat het thans voldoende zijn, aan de lezer enkele uitspraken voor te leggen uit het boekje "Thoughts on the Case of the Four Brethren", samengevat in een Toespraak, gericht tot de Synode van Merse en Teviotdale door een geestelijke, die leefde en stierf in gemeenschap met de Kerk van Schotland, en die in vroomheid, ootmoed, verstand en buitengewone nuttigheid slechts weinig zijnsgelijken heeft in enige kerk:

"Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt. Want met welk oordeel gij oordeelt, zult gij geoordeeld worden; en met welke maat gij meet, zal u wedergemet worden" (Matth. 7 : 1v.). Laat ons niet, Voorzitter, onze broeders oordelen (bekennde dat bij hen beginsel en geweten gevonden wordt), alsof zij door trots, stemming, blinde ijver, populariteit, enz. bevooroordeeld zijn. Want 'wie zijt gij' in zo'n geval, dat ge een andermans dienstknecht oordeelt? Alle kerkelijke gerechtshoven behóren, en – indien zij niet door een antichristelijke geest bezielde worden – zullen in het geval van hun scheidsgerechten onderscheiden tussen geweten en ver-

33) Life of Eben. Erskine, p. 391-407.

achting; en zij zullen proberen om hun gedrag en maatregelen dienovereenkomstig daarbij aan te passen en daarnaar te regelen. Indien, Voorzitter, onze broeders in bepaalde opzichten gefeild hebben; indien – zeg ik – zij hierin totaal gedwaald hebben, dan geloof ik stellig, dat het gebeurde uit vrees voor dwaling; welke, met allen die zich oefenen om, allereerst tegenover God en vervolgens tegenover de mensen, een onbevleete consciëntie te bewaren, de hunne zouden maken tot een zeer gunstig geval”.

Na de opmerking: Al laat zich gemakkelijk verstaan, hoe mensen, die trouw de boodschap van God doorgeven, er niet van overtuigd kunnen worden om die te herroepen, tenzij zij uit de Bijbel overtuigd worden van enige dwaling of fout-, vervolgt hij aldus: ”Het wonder bij ons zou veeleer zijn, hoe mensen, die begiftigd zijn met eigenliefde, zich komen wagen aan zo’n buitengewoon staaltje gedrag. Want hoezeer ook zo’n handelwijze onder de mensen bezwaard en een bijnaam gegeven wordt..., men komt er (als iemands naam, nuttigheid, uiterlijke vrede en gemak, kortom alles in deze wereld op ’t spel staat) – daar ben ik van overtuigd – niet vlug of gemakkelijk toe. En dus is het feit, dat iemand trouw is aan zijn eigen geweten voor zulk een prijs, en zál het steeds *eervol* in mijn ogen zijn (laten anderen het houden en noemen, zoals zij dat willen!), zelfs al geschiedde het uit vergissing.” – ”Wat denkt u van het feit, dat onze Heere Zijn discipelen verdedigde en rechtvaardigde in hun weigering om zich aan de overleveringen der ouden te conformeren, die – zou iemand denken – nog wel zo onschuldig en onschadelijk waren? Mark. 7 : 1-13. Ach, mijnheer de Voorzitter, wilden wij, die de regerende en besturende kerk vormen, ons eens even precies aan Christus leren onderwerpen, als wij onze broeders wilden leren zich aan ons te onderwerpen..., dan zouden onze verschillen van dit soort spoedig beëindigd zijn”³⁴).

34) Vgl. een schaars pamflet, getiteld 'The Mind of the Modest, Holy, and Learned Mr. Thomas Boston, concerning the Act of Assembly 1732, while it was yet an Overture; also a speech relative to the same subject, with some Thoughts on the Case of the Four Brethren', p. 25-37.

VI

De dood van ds. Wardlaw. – Aantekeningen over zijn gezin. – Aanwijzing van opvolgers voor de heren Erskine en Wardlaw in de parochiekerk van Dunfermline. – Waarschuwingen van ds. Erskine aan zijn mensen. – Zijn werkzaamheid thuis en buitenshuis – Diensten bij de bevestiging van de heren John Hunter en John Swanston, en bij de toelating van ds. Fisher. – Preken (gehouden) voor het Verenigd Presbyterium en voor de Synode. – Plechtige verbondssluiting te Dunfermline. – Ds. Erskine trekt met andere broeders door tal van gebieden. – Treffende voorvallen met betrekking tot een samenkomst te Braid's Craigs, dicht bij Edinburgh.

DS. J. WARDLAW STERFT; ZIJN GEZIN.

De weleerw. James Wardlaw verliet dit leven op 2 mei 1742, in het 24ste jaar van zijn bediening te Dunfermline, en waarschijnlijk in het 69ste jaar van zijn leven. Zijn stoffelijk overschot schijnt begraven te zijn binnen de kerkmuren; want zijn grafsteen, waarvan de inscriptie bijna onleesbaar blijkt, kan men zien liggen dicht bij de plaats, waar de oude kansel stond. Ofschoon hij en ds. Erskine van opvatting verschilden ten opzichte van de Scheiding, en zij hun tegengestelde gevoelens over dat punt nogal vrijmoedig op de kansel uitspraken; en ofschoon de intieme, collegiale betrekking als herders, die zolang tussen hen bestaan had, beëindigd werd door de eind-uitspraak van de Vergadering in het jaar 1740..., toch bleven zij ongetwijfeld elkaar met gevoelens van wederzijdse achting behandelen en beschouwen. Ter gelegenheid van de dood en begrafenis van zijn collega, liet – naar wij stellig weten – ds. Erskine niet na, zijn gedachtenis te eren, door uitvoerig van zijn talrijke gaven, als christen en Evangeliedienaar, te getuigen.

Enige tijd voor zijn toelating te Dunfermline werd ds. Wardlaw op gelukkige wijze verenigd met *Jean Morris*, bij wie hij vier dochters had, Christian, Jean, Isabella en Mary. *Christian* schonk haar hand aan de weleerw. Samuel Charters uit Inverkeithing, en was de moeder van wijlen Dr. Samuel Charters van Wilton, een zeer bekend schrijver van preken. Haar dochter Margaret trouwde met wijlen de beroemde Dr. Henry Hunter uit Leith, en later te Londen, de auteur van 'Sacred Biography'¹⁾, en van andere werken.

Ook had zij nog een tweede dochter, die met dhr. Hardy trouwde, een geacht burger van Leith, en vader van wijlen Dr. Thomas Hardy, predikant van Ashkrik. – *Jean Wardlaw* schonk aan dhr. Strachan, een schrijver in Edinburgh, haar hand; en *Isabella* werd verbonden met de weleerw. heer Muir, eerst predikant te Cumnock, later te Paisley, de auteur van de Verhandeling over de Synode van Jeruzalem, en van andere onderwerpen. *Mary*, de jongste van ds. Wardlaw's dochters, stierf al op jeugdige leeftijd. Hij had een halfzuster, genaamd Christian Wardlaw, die een hoge leeftijd bereikte, en te Dunfermline enkele jaren na hem overleed.

Het Presbyterium trad kort na het overlijden van ds. Wardlaw op, om daadwerkelijke maatregelen te treffen met betrekking tot de parochie van Dunfermline. Hoewel ds. Erskine in mei 1740 door de Vergadering was afgezet, was hij – naar het schijnt – toch met zijn collega in de parochiekerk bij toerbeurt dienst blijven doen gedurende de twee volgende jaren. Hij genoot in dit opzicht groter toegeeflijkheid dan zijn broer Ebenezer, die door de overheid van Stirling al op de sabbat, onmiddellijk nadat het afzettingsvonnis uitgesproken werd²⁾, van zijn kerk beroofd werd. De Algemene Vergadering was echter niet weinig geërgerd over het feit, dat bij tal van gelegenheden haar orders door de burgerlijke gezagsdragers werden genegeerd. Op haar Vergadering in mei 1742 – na te hebben vernomen, dat het ds. James Thomson en ds. Ralph Erskine nog steeds toegestaan werd om de kansels der parochiekerken van Burntisland en Dunfermline te bezetten –, besloot

1) = Heilige Levensbeschrijving. 2) Life and Diary of Eben. Erskine, p. 414.

zij 'zich tot de burgerlijke regering te wenden tot wegneming van deze grief en minachting, en beval zij, dat er brieven gericht zouden worden aan de Staatssecretaris en aan de advocaat van Z.M., opdat genoemd afzettingsvonnis zou worden ondersteund en uitgevoerd, en opdat de vacante kerken zonder uitstel bezet zouden worden; en verder de Voorzitter op te dragen, om brieven te schrijven aan de Overheid van die steden, met de aansporing erin, om zulke ongeregeldheden niet langer te dulden, maar haar plicht te doen, door de afgezette personen de toegang te beletten om in de parochiekerk diensten te vervullen'³⁾...

Dit vernieuwde bevel van het Hoogste Hof droeg, met de gebeurtenis van ds. Wardlaw's dood, ertoe bij, om het Presbyterium van Dunfermline tot krachtige inspanning op te wekken. Het bericht van hun Vergadering op 2 juni 1742 bevat de volgende passage: "Het Presbyterium, in overweging nemende de treurige toestand van de parochie van Dunfermline, stemde, na enige discussie, erin toe om de vacature, veroorzaakt door de afzetting van ds. Ralph Erskine, zo goed als de vacature, veroorzaakt door de dood van de weleerw. James Wardlaw, te vervullen, en wees en wijst bij dezen de Voorzitter (ds. Hardy) aan, om de aanstaande Dag des Heeren te Dunfermline te preken, *zowel des voor- als des namiddags*." De weleerw. ds. Steedman uit Beath was het met deze daad van het Presbyterium niet eens, voorzover ze ds. Erskine betrof, en hij vroeg verlof om zijn redenen van afkeuring te mogen indienen; terwijl twee ouderlingen aantekening verzochten, dat zij niet met de uitspraak konden instemmen.

STRIJD OM DE PAROCHIE-KERK.

De volgende uittreksels, ontleend aan memoranda die één van ds. Erskines hoorders opschreef, schijnen – ondanks de klaarblijkelijke onnauwkeurigheid in de *datum* – te verwijzen naar de gebeurtenissen, die in *juni* 1742 plaatvonden, toen ds. Hardy het bevel van het presbyterium, dat zo juist genoemd

3) Struthers' Hist. of Scotland, deel 2, p. 57v.

werd, probeerde na te komen. Het is in ieder geval te merkwaardig en belangwekkend om het hier weg te laten:

"Dunfermline, 11 mei 1740. Vandaag was het ds. Erskines beurt om des voormiddags in de tent te spreken. En ervan op de hoogte, dat hij tegenstand zou ontmoeten, wanneer hij des namiddags in de oude kerk poogde te preken, gaf hij aan de vergaderde gemeente gepaste bevelen, hoe zij zich zou hebben te gedragen, wat er ook van komen mocht, daar het de Dag des Heeren was; en ook deelde hij mee, dat hij de volgende rustdag bij zijn broer Ebenezer (aanwezig) moest zijn, bij de sacramentsbediening te Stirling, en dat daarom ds. White, proponent, voor hem die dag hier preken zou: "De gemeente moest op het kerkhof wachten, totdat zij merkten, of hij binnenkwam; en zo niet, dan moesten zij naar de andere plaats der godsverering terugkeren". Toen die namiddag ds. Hardy, predikant te Culross, dus aangewezen was om ds. Erskine's kansel te bezetten, wiens beurt het die sabbat was..., kwam de gevestigde partij kort na het tweede klokgelui, en liet de portaal-ingang afsluiten, daar de predikanten steeds de oostelijke deur binnenkwamen. Ds. Erskine's kerkvolk bevond zich meest buiten, op het kerkhof. De oostelijke deur werd door David Black van Hill, en door de burgemeesters Chalmers en John Walker e.a. bewaakt, om ds. Erskine erbuiten te houden. Maar toen hij met ds. Brisson over het kerkhof kwam, terwijl velen hem volgden, en zij de oostelijke kerkdeur naderden, riep ds. Brisson: "*Maakt plaats voor uw predikant!*" Daarop stormden sommigen naar binnen; anderen die al in de kerk waren, dreven de heren kerkbewaarders terug; geen van hen kon de deur gesloten krijgen, zodat, toen ds. Erskine naar voren trad, niet één van zijn tegenstanders de kracht of moed bezat, om ook maar de geringste tegenstand tegen hem te bieden; zijn aanwezigheid sloeg hen met verschrikking. De weg naar de kansel was aan weerszijden afgezet, zodat ds. Erskine ze vrij en gemakkelijk kon beklimmen. Gedurende al die tijd bevond ds. Hardy zich al bevende in de consistorie. Want hij wilde de kansel niet beklimmen, alvorens hij zag, dat ds. Erskine uit de kerk geweerd werd; en toen er enig handgemeen bij de kerkdeur ontstond, riep

hij de consistoriedeur te sluiten; en toen de kerk weer tot rust gekomen was en men Psalmen zingen ging, vertrok hij met zijn heren-kerkbewakers naar het huis van burgemeester John Walker.

"Dunfermline, 18 mei 1740. Vandaag verleent ds. Erskine bijstand bij de sacramentsbediening te Stirling, en ds. White moest des voormiddags in de kerk preken. Maar ds. Geddies, de andere predikant in Culross, en ds. George Adie namen vroegtijdig bezit van de preekstoel, en toen ds. White naar de kerk kwam, was de kansel al bezet en werd hem de toegang geweigerd. Dus keerden hij en onze gemeente terug naar onze eigen plaats van godsverering."

"Deze week", voegt de schrijver eraan toe, "kwam ds. Hugh Forbes naar Dunfermline, om ds. Erskine te bezoeken; en onze zaken besprekend, verlangde hij, dat ds. Erskine geen verdere pogingen zou wagen om zichzelf in de gevestigde kerk van Dunfermline in te dringen. Want hij wenste zijn welzijn, en als hij dat wél deed, dan zouden de gevolgen niet aangenaam zijn, daar het grensde aan opstandigheid. Dus deden wij later geen enkele poging meer"⁴⁾.

Ongetwijfeld was het pas na mei 1742, dat ds. Erskine er helemaal mee ophield de parochiekerk te bezetten. *(en in te preken!)*

BEROEPINGSWERK IN DE VACATURES.

Het feit, bekwame en bij het volk geliefde geestelijken te krijgen, welke na zijn uitwerping de kansel van die kerk zouden bezetten..., scheen bijzonder noodzakelijk. Eén der eersten, op wie – in dit tijdsgewricht – de vrienden der gevestigde kerk hun oog sloegen, was ds. Hugh Kennedy, vroeger predikant van Cavers, in het presbyterium van Jedburgh, en later van de Schotse kerk te Rotterdam, een man die terecht in hoge achting stond om zijn 'vroomheid, populariteit, wijsheid en geleerdheid'. In het begin van de herfst 1742 werd een zeer eenparig beroep naar Dunfermline op die uitnemende geestelijke uitgebracht, en zowel de overheidspersonen als het presbyte-

4). M.S. door Inglis).

rium schreven brieven aan hem, met het ernstige verzoek om de roeping te willen opvolgen. Na rijp beraad besloot hij evenwel om in Rotterdam te blijven, waar hij zijn arbeid met veel zegen voortzette tot de dag van zijn dood, op 3 nov. 1764⁵⁾. Na verschillende andere, vergeefse beroepen te hebben uitgebracht, slaagde het presbyterium er tenslotte in, om in beide vacatures te Dunfermline te voorzien. Op 5 mei 1743 werd de weleerw. James Thomson als opvolger van ds. Erskine in de eerste predikantsplaats toegelaten, en op 19 april 1744 werd de weleerw. Thomas Fernie als predikant bevestigd in de tweede predikantsplaats. Naar men zegt, is ds. Thomson afkomstig uit de parochie Carnbee, in Fifeshire, en had hij, vóór zijn bevestiging te Dunfermline, 14 jaar in het leger doorgebracht voor de Cameronier, of 't 20ste regiment voetvolk. Hij stierf op 19 okt. 1790, in het 92ste jaar zijns levens, en in het 47ste jaar zijner bediening te Dunfermline. De kracht die hij op zijn bijzonder hoge leeftijd nog bezat was zodanig, dat hij nog in zijn 90ste jaar het Heilige Avondmaal bediende en bij die gelegenheid een preek hield, die 2 uur duurde. Ds. Fernie leefde tot 5 april 1788, en werd in febr. 1789 opgevolgd door zijn zoon, ds. John Fernie. Ds. Thomson en ds. Fernie sr. waren bijna 44 jaar elkaars collega⁶⁾. Het was niet zonder gevoelens van diepe belangstelling, dat ds. Erskine getuige was van die gebeurtenissen, waardoor gepoogd werd om hem uit zijn eigen bediening te verdringen; en hij achtte het zijn plicht om telkens weer de bewoners van de parochie zowel van de kansel als door middel van de pers, te waarschuwen tegen het verlaten van hun herder zonder voldoende reden. Zonder zich om de ongunstige uitleg te bekommeren die door sommigen eraan gegeven werd, gaf hij speciaal drie plechtige waarschuwingen uit, die bij drie verschillende gelegenheden aan zijn gemeente voorgelezen en daarna uitgegeven werden. De *eerste* heeft als titel: "Eens dienaars getuigenis, waarschuwing en verklaring, door de weleerw. Ralph Erskine, met betrekking tot de op zijn kansel en

5) Stevens's Hist. of the Scottish Church of Rotterdam, p. 186v., 196. 6) Bericht van de kerk van Dunfermline, door de weleerw. Allan Maclean en John Fernie: 'Statistical Acc. of Scotland', deel 13, no. 29.

bediening ondernomen inbreuk door ds. Henry Hardy, predikant in Culross, volgens voorschrift van het presbyterium van Dunfermline, op sabbat 6 juni 1742". De *tweede* kwam op 22 aug. 1742 uit, enkele dagen nadat hij vernomen had, dat – in samenwerking met enkele gemeenteleden – het presbyterium maatregelen genomen had tot beroeping van een predikant, om zijn predikantsplaats in de kerk van Dunfermline in te nemen, "alsof die plaats op wettige wijze lediggemaakt, of met Gods goedkeuring vacant was". De *derde* waarschuwing werd door hem op sabbat 1 mei 1743 voorgelezen, toen in de parochiekerk mededeling gedaan was, dat op volgende week Donderdag een andere predikant in zijn plaats bevestigd zou worden⁷⁾.

HERDERLIJKE VERMANINGEN.

Het moge niet ondienstig zijn om enkele voorbeelden van deze herderlijke Vermaningen bij te brengen, welke – evenals sommige andere stukken van dien aard, die door de kerkelijke gerechtshoven en door enkelingen verspreid werden – ongetwijfeld werden voorbereid onder de invloed van een geweldige opwindung. In de eerste waarschuwing drukt de schrijver zich als volgt uit:

"Ik leg in de Naam en op gezag van onze Heere Jezus Christus, getuigenis af tegen deze daad van het presbyterium van Dunfermline; en wel om de volgende redenen. 1. Omdat die daad van genoemd presbyterium een goedkeuring behelst van de onrechtvaardige en zondige uitspraak van voornoemde Assembly tegen deze acht predikanten en o.a. tegen mij. 2. Omdat die daad duidelijk aantoon, dat onze gemeente van haar huidige wettige herder beroofd wordt, en omdat die daad betekent, dat de gemeente – zonder haar toestemming – predikanten opgedrongen worden, en zonder dat zij wettig bijeengeroepen en geconvoceerd werd, om te onderzoeken, of zij twee predikanten ter plaatse wensten". "Ik ken geen zeven of acht mensen onder al de zeven- of achtduizend te onderzoe-

7) Vgl. ds. R. Erskine, Works, vol. 2, p. 220, noot.

ken personen, of zij schijnen ermee accoord te gaan, om zich in vrede aan mijn bediening te onderwerpen". 3. Omdat die daad een hevige poging inhoudt om deze gemeente tot een zondige verbreking te brengen van een plechtige betrekking tussen hen en mij voor de grote God". Dan voegt hij eraan toe, na de aard van het wederzijdse verbond te hebben getekend, dat een predikant en zijn mensen op de dag van zijn intrede sloten...: "Geërfden, ouderlingen, overheidspersonen, gemeenteraadsleden en gezinshoofden, zij allen stemden in met de hierboven genoemde betrekking, toen zij mij hier ongeveer 31 jaar geleden beriepen. En hoewel ik mij heel goed bewust ben van veel zondige zwakheid en van vele tekortkomingen bij de vervulling van mijn herderlijke plicht(en), toch kan ik mij beroepen op het geweten der leden van deze gemeente, (voor het feit) dat ik - overeenkomstig de mate der gaven, mij gegeven - getracht heb om mijn ambtsplichten onder hen te vervullen, inzonderheid door het prediken van Christus' onnaspeurlijke rijkdom aan hen; en ik heb enige voldoening-gevende hoop en verwachting, dat ik niet van bepaalde zegelen op mijn predikantswerk en op mijn roeping daartoe, onder de mensen van deze gemeente verstoken ben". Tenslotte vermaant hij de mensen plechtig om er zich voor te hoeden, dat zij enige steun zouden geven aan degenen, die zichzelf in zijn standplaats drongen, en tegelijkertijd openbaart zich de christelijke geest van vergeving in de woorden: "Ofschoon deze waarschuwingen door sommigen uit onwetendheid veronachtzaamd zouden kunnen worden, en door anderen uit slechtheid zouden kunnen geminacht worden, toch ben ik genegen om het voorbeeld van onze grote en heerlijke Meester te volgen, Die zeide: "Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen". Evenzo wens ik te bidden: "Vader, vergeef het hun en leg hun ongerechtigheid niet te hunnen laste noch ten laste van deze gemeente". Terwijl hij in zijn tweede 'Waarschuwing' zijn spijt betuigt over het optreden van Dunfermline's presbyterium tegen hem, zinspeelt hij gevoelvol op zijn broeders in dat(zelfde) presbyterium ten tijde van zijn bevestiging, die "inderdaad graag een hervormend presbyterium wilden zijn, en die *nu al-*

len in het stof rusten". Weer verwijst hij naar de geheiligde banden, waardoor een christen-herder en zijn mensen verenigd worden. "Hoe langer de band bestaan heeft, des te groter zal de zonde van hen zijn, die proberen ze los te maken; want hoe langer die relatie bestaan heeft, des te sterker en talrijker zijn de banden, waarmee ze was bevestigd". "En wat nu mijn niet-prediken thans betreft - zo voegt hij eraan toe - in de andere gewone (stand)plaats, u weet, dat dit te wijten is aan het feit, dat ik met geweld daartoe verhinderd word, zodat ik geen weerstand kon bieden, tenzij ik besloten had om met vleselijke wapenen mijn weg erheen te bevechten; en zulks - dat moet ge me toestemmen - ware noch gepast voor mijn karakter en roeping, noch geschikt voor uw opbouw en stichting". In die uitspraken waarin hij fier zijn zienswijze uitspreekt inzake de schuld die zij op zich laadden, die zich zonder oorzaak van zijn bediening afwendden..., zegt hij onder meer: "Zij die er de hand in hebben om in mijn plaats een andere predikant voor deze gemeente te beroepen, stellen zich bloot aan Gods toorn, die in Zijn Woord bedreigd wordt tegen degenen, die zich bezondigen aan mishandeling van Gods boodschappers, 2 Kron. 36 : 16: "Maar zij spotten met de boden Gods en verachtten Zijne woorden; zij verleidden zichzelf tegen Zijn profeten; totdat de grimmigheid des HEEREN tegen Zijn volk opging, dat er geen helen aan was". "Ik acht mijn vervolgd worden in mijn ambt en predikantswerk grover en vijandiger te zijn dan enige uitwendige of lichamelijke vervolging, en wat dreigt te leiden tot de grootst mogelijke toorn". Zij verwerpen niet slechts zonder enige grond hun eigen wettige herder, maar verwerpen hem in het laatste en meest bekende deel van zijn leven, wanneer hij namelijk onder Gods heilige voorzienigheid, meer dan een predikant voor hen geworden is dan vroeger, namelijk een publiek getuige voor de vervolgte waarheid en zaak van Christus". "Inderdaad, als het volk van deze plaats 20 jaar geleden een manier uitgedacht had om zich van mijn bediening te ontdoen, dan zou hun schuld niet zo vermeerderd zijn als nu, nu mij een getuigenis ter hand gesteld is, waarmee de eer van God en het crediet van Zijn Naam en waarheid zozeer ge-

moeid is". "Om al die redenen – zegt hij aan het slot – zie ik het thans als mijn plicht, om het volk van deze plaats te waarschuwen, om erop te letten wat hun in deze aangelegenheid te doen staat, wanneer zij ook maar enige achting hebben voor de eer van God, voor de geloofwaardigheid van het Evangelie, het behoud van hun eigen ziel, hun vrede bij het sterven en de grote verantwoording die zij voor Gods rechterstoel hebben af te leggen van alle gebruik, dat zij van de hun toegezonden Evangeliebediening maken".

Laten deze uittreksels voldoende zijn. Ofschoon bij een rustig en ongeëmotioneerd oordeel sommige uitdrukkingen, in deze plechtige waarschuwingen gebruikt, wat nodeloos scherp mogen schijnen, zal geen verstandig mens ze toeschrijven aan een boosaardige opzet; en ongetwijfeld vroegen zij de oprechte aandacht van hen, aan wie ze gericht werden.

DS. ERSKINE'S IJVER EN ARBEIDSTERREIN

Ds. Erskine's zich onttrekken aan de nationale kerk werd door een toenemende inspanning gevolgd in het werk van zijn Meester. Hoewel hij het voorrecht van een collega in de bediening ontbeerde, vervulde hij de gewone zondagsdiensten, hield de doordeweekse preek en bleef met voorbeeldige kracht de persoonlijke plichten der bediening vervullen onder zijn talrijke kudde. Zijn bereidheid om zich tot het uiterste voor hen in te spannen, leest men in de volgende uitspraken, die we aanhalen uit een toespraak tot zijn mensen, die we onder zijn paperassen aantreffen en die bedoeld was om de uitvluchten te voorkomen, die sommigen inbrengen konden vanwege het verlaten van zijn bediening.

"Wat de grootte van mijn opdracht betreft geef ik toe, dat ze, sinds ik te Dunfermline kwam, steeds groter was dan mijn bekwaamheid; en ofschoon ik dat al voorzag nog eer ik de dienst aanvaardde, toch moedigde mij het oude presbyterium van Dunfermline, die nu allen al in het stof rusten, aan om het te wagen, met als reden dat 's Heeren roeping duidelijk was en dat Hij mij daarom nooit tot nog meer werk onder de mensen hier zou roepen, dan Hij daarvoor de toerusting en

bekwaamheid schonk". "Ofschoon mijn kracht zou verminderen, juist wanneer mijn opdracht groter wordt, toch kon ik voor God geen vrijmoedigheid vinden om iemand uit te werpen van wie onder mijn opzicht vallen, die niet schuldig zijn om zichzelf erbuiten te werpen, en had ik ook geen vrijmoedigheid om hen af te wijzen, die bij ons binnenkomen om dezelfde publieke reformatie die wij nastreven, terwijl anderen van ons heengaan en dus die zaak verraden". "Hoe gewichtig mijn taak ook zij en hoe weinig in overeenstemming met mijn kracht en bekwaamheid, toch wens ik ze te vervullen, als de Heere mij daartoe in staat stelt, en wens ik voort te gaan in mijn werk, overeenkomstig de hulp die Hij schenkt, en zelfs daarin te verteren en verteerd te worden".

Welk een belangwekkend en uitgebreid arbeidsterrein thuis dus zijn aandacht opeiste, wees hij het toch niet af om op geschikte tijden buitenshuis te gaan. Door hulp aan zijn broeders der Scheiding te verlenen bij de gebruikelijke diensten, die met de bediening van het Heilig Avondmaal gepaard gaan..., schijnt hij een ongewone werkzaamheid te hebben getoond en een bijzonder genoeg daarin te hebben gesmaakt. De volgende passages uit zijn Dagboek kunnen, hoewel ze zich onvermijdelijk niet verder uitstrekken dan het jaar 1739, ertoe dienen om deze constatering te rechtvaardigen.

"*Zaterdag 4 juni 1737.* Ik zonderde de voormiddag af om met het gezin te bidden; en bij het lezen van Jes. 64 : 1 werd ik innerlijk getroffen. O, moge de Heere Zich erbarmen, herstellen, verbeteren en wederkeren in genade! Ik had toen de sacramentsviering te Kinclaven in het vooruitzicht, op de tweede rustdag in juni, Orwell op de vierde, en Dunfermline op de tweede sabbat in juli. Heere, bereid dan voor op Uw werk!"

"*Sabbat, 25 juni 1737.* Ik preekte te Perth voor ds. Wilson des voormiddags, in de tent buiten; en in de kerk binnen, des namiddags. Op 2 juli, op sabbat, hielp ik dank zij genade, bij de sacramentsbediening in Kinclaven. Des *donderdag*s preekte ik over Jes. 26 : 20. Op de *rustdag* preekte ik tweemaal en des *maandags* besloot ik met Joh. 16 : 1. Vele banden omringden mij. En toch ontfermde Zich de Heere bij het beluis-

teren van ds. Wilson des zaterdags, terwijl hij over die tekst preekte: "Ik heb voleindigd het werk, dat Gij Mij gegeven hebt om te doen" (Joh. 17 : 4). Eén bijzonder kenmerk van de gelovige, dat hij gaf, luidde: Dat deze het verlossingsplan des te beter liefhad, opdat God in al Zijn heerlijke eigenschappen daardoor verheerlijkt zou worden. Dat kon ik, dacht ik, verzegelen aan mijn hart. Ik hoorde ds. Fisher in zijn (Avondmaals)bedieningspreek over de tekst: "Het is volbracht!" Zijn bewijzen dat het werk volbracht was, en de gevolgtrekkingen daaruit waren mij een (ziels)verkwikking; en ik kreeg enigermate een levend geloof en hoop (te beoefenen), waardoor ik verlevendigd werd om op de Voleinder (des geloofs; v.d.Hr) te zien, Die thans verhoogd is om met kracht het werk te voltooien, dat Hij al voor de prijs (nl. van Zijn bloed, v.d.Hr) voleindigd had. Zowel in het verborgen als in het openbaar mocht ik mijn hart uitstorten, en een geweldig hartverterend verlangen en zorg (was er), of de Heere bij die gelegenheid Zich wilde openbaren (letterl.: verschijnen). Ik gevoelde een bevindelijke invloeiing daarbij onder de Psalm die toen gezongen werd, eer ik in de tent preekte, ook onder het gebed en gedeeltelijk nog bij het preken. Ik bediende vijf Tafels".

"16 juli 1738, op een sabbat, was ik bij de viering van het Heilig Avondmaal te Abernethy, waar ik des zaterdags, op de sabbat en des dinsdags preekte, en acht tafels bediende, waarbij ik - vooral bij de laatste - krachtig ondersteund werd. Mijn tekst was toen, Hebr. 4 : 3: "Wij die geloofd hebben, gaan in de rust".

"Rustdag, 6 augustus 1738. Ik was aanwezig bij het Heilig Avondmaal in Orwell, waar een grote menigte bijeengekomen was, en meer dan 5000 personen namen deel aan het Avondmaal. Ik preekte des zaterdags en op de sabbat over Rom. 4 : 18: "Welke tegen hope op hope geloofd heeft". De predikanten werden geholpen en velen werden verlevendigd".

"Rustdag, 15 oktober 1738. Ik was tegenwoordig bij de Avondmaalsviering in Perth, waar ik op zaterdag en tweemaal op de rustdag preekte over Joh. 4 : 10. Op dinsdag was er een vastendag, en mij werd verzocht te eindigen, en ik deed dat

door gebed; en daarvoor sprak ik een weinig over Micha 6 : 8: "Ootmoediglijk te wandelen met uwen God?" Ik werd geholpen en bekrachtigd, en velen werden verlevendigd".

"Zaterdag, 12 mei 1739. Ik ging naar de sacramentsviering te Abernethy en preekte er die dag over de tekst: "Maar Christus leeft in mij", evenals ook tweemaal op de rustdag; en ik werd, vooral op de rustdag des voormiddags in de tent op het kerkhof ondersteund. Ik ondervond veel van 's Heeren nabijheid, Die mij bij de prediking bekrachtigde. Daarna bediende ik 3 tafels en des avonds preekte ik weer in een andere tent".

"Zaterdag, 14 juli 1739. Er was Heilig Avondmaal in Stirling. Ik werd geroepen om er op zaterdag, op de rustdag en des maandags te preken; ik preekte al die keren over de woorden: "Die mij liefgehad heeft en Zichzelf voor mij heeft overgegeven". De plechtige bediening in een van de kerken daar viel mij toe, en in de andere aan mijn broer Ebenezer. Ik werd ondersteund op de zaterdag, en nog veel meer op de rustdag, en het allermeeft des maandags. Hoewel ik niet verwacht had op zaterdag of op maandag te moeten preken, werd ik toch inwendig gesterkt, en ook bij het bedienen der tafels, waarvan ik er wel minstens twaalf bediende, deels in de ene en deels in de andere kerk. Des maandags ervoer ik, zowel bij het preken als bidden, meer dan een gewone ondersteuning en een hartelijke zorg om zielen voor Christus te winnen. Het werk was groot en er waren weinige handen. Er waren des zaterdags twee plaatsen van eredienst, op de rustdag vier plaatsen, en des maandags drie; en er waren slechts zeven⁸⁾ predikanten en drie proponenten, namelijk mijn broer en de heren Wilson, Moncrieff, Thomson, Fisher en ikzelf, met de heren James Mair, Hunter en Young, proponenten. Het werk werd zeer gepast gedaan, en de Heere was tegenwoordig bij de predikanten".

"Zaterdag 28 juli 1739. Vanavond hield ik een openbare oefening (= kerkdienst, v.d. Hr) vóór het Heilig Avondmaal in Kinclaven, en ik preekte over Gal. 2 : 20. Op de rustdag nam ik deel aan het Avondmaal, aan een tafel die mijn broer be-

8) Er worden er slechts 6 genoemd (noot van de vertaler).

diende, en daar werd ik verlevendigd bij het horen, dat Christus leeft, en dat alle beloften, waarop Hij ons had doen hopen, veel meer in Zijn hart dan in de onze waren. Dat was een middel tot verkwikking, en toen ik in de eenzaamheid ging, mocht ik mijn hart uitstorten dank zij de uitstorting van Christus' Geest op mij. Ik werd gesterkt bij het preken in de tent, over de liefde van Christus als een schenkende liefde, en ik werd gesterkt bij het bedienen der zeven tafels, vooral bij de twee laatste op één na; en daarbij bleken twee disgenoten en toehoorders zo sterk bewogen te worden, want er was daar een opmerkelijk waaien van Gods Geest. Ik had niet gedacht de volgende dag weer te moeten preken, maar het werd mij, in de weg der voorzienigheid, opgelegd".

"Maandag, 30 juli. Vanmorgen werd ik verplicht om te overdenken en te preken; hoewel onvoorbereid, werd ik ondersteund bij het overdenken en preken. Ik bemerkte dat mijn hart inderdaad op Jezus vertrouwde, en het werk op Hem wierp; en daarom ervoer ik, dat Hij de last van het werk van mijn hart wegnam, en dat Hij daarna ondersteunde en sterkte bij het openbare gebed en bij de prediking, *zo opmerkelijk als ooit, ja zo niet meer dan ooit tevoren*. Ik preekte uit de genoemde tekst, over Christus als een liefhebbende en (Zichzelf) (weg)schenkende Christus. Ik preekte uit het hart, als het ware, dat vol van Christus was, en met een verlangen om zielen voor Hem te winnen. De Heere was bij mij in de binnenkamer en bij mij in de tent. O wonder van genade, voor zo'n ellendeling als ik ben! Ik mocht rusten op Zijn Woord, Zijn Naam, Zijn gerechtigheid, Zijn kracht. Ik preekte vóór mijn broer Ebenezer, en velen gingen weg in de overtuiging dat God aan die plaats was".

TOELATING EN BEVESTIGING VAN THEOL. CANDIDATEN

Bij de verschillende pogingen die het Verenigd presbyterium aanwendde om de zaak der religie in Schotland te bevorderen en aan duizenden verlichting te geven, die onder het juk van het patronaat zuchtten, was de hoofdpersoon van dit verhaal er volledig op voorbereid om daaraan deel te nemen. Al vóór

zijn ambtsaanvaarding – zoals is vastgesteld – maakte hij vaak hun bijeenkomsten voor samenspreking, gebed en vasten mee; en na die stap gedaan te hebben, werkte hij opgewekt met hen samen bij die wetten der rechtspraak, waartoe zij – na aanzienlijk uitstel en plechtige raadpleging – tenslotte overgingen. Het gaf hem een apart genoegen, zoals blijkt uit tal van aantekeningen uit zijn Dagboek, om deel te nemen aan het toelaten tot, en bevestigen van jonge mannen, die goede beginselen hadden en tamelijk grote gaven en kundigheden bezaten.

"Dinsdag, 28 juni 1737. Na de bediening van het Heilig Avondmaal te Orwell hielden wij een publiek vasten, en ieder onzer (behalve ds. Wilson, die onwel was) gaf een inleiding op de te zingen Psalm, ging voor in gebed en werd ondersteund. Het was met betrekking tot de vooruitzichten, die we hadden op het houden van vastendagen elders en op het uitzenden van arbeiders in dit tijdsgewricht, toen de kreet van onderdrukking vanwege indringing uit alle delen des lands opkwam".

"15 december. Hierna kwam het presbyterium bijeen te Kinross, waar twee studenten onderzocht werden en enkele vastendagen werden vastgesteld".

"16 mei 1738. Vandaag ging ik naar Abbotshall, waar het Verenigd presbyterium op woensdag 17 mei bijeenkwam. Ik hoorde ds. Hunter zijn populaire preek houden en werd erdoor verkwikt". Ds. Hunter ontving, zoals uit de Notulen van het presbyterium blijkt, toestemming om het Evangelie te preken, te Orwell, op 7 juni 1738⁹⁾.

Na de bediening van het Heilige Avondmaal te Stirling op 15 juli 1739 genoemd te hebben, gaat ds. Erskine aldus verder: "Wij hielden (vergadering van het) presbyterium op dinsdag en woensdag. Ds. James Mair en ds. Beugo kregen toegang tot het presbyterium, en enkele jonge mannen werden als candidaat voorgedragen en in de notulen opgetekend om geëxamineerd te worden, namelijk de heren Gibb, Hutton, Smyton

⁹⁾ De bewering in 'The Life of Eben. Erskine', p. 422, dat ds. Hunter te Abernethy, op 12 mei, vergunning kreeg om te preken, is niet juist.

en Abercrombie”.

”Dinsdag, 28 augustus 1739. Ik preekte in de namiddag te Orwell, daar het een vastendag was, uitgeschreven door het presbyterium. De Heere hielp en sterkte bij dat werk. En op woensdag 29 augustus hielden wij vergadering van het presbyterium. Wij besloten, wánnere ds. Hunter te Morebattle bevestigd zou worden, en drie jongemannen zouden worden geëxamineerd voor predikant”.

”18 oktober 1739. Ik was op de vorige donderdag naar Edinburgh gegaan, en daar vandaan des vrijdags met ds. Fisher naar Dryburgh, het Shielfield-huis; en na des zaterdags ds. Gabriël Wilson te hebben bezocht, kwamen wij te Stichel, en preekte ik op de rustdag voor een talrijk gehoor, over de tekst: ”Tot u is het woord dezer zaligheid gezonden” (Hand. 13 : 26). Op dinsdag, 16 oktober, kwamen we te Gateshall en Morebattle, waar ik op woensdag, 17 oktober een preek hield bij de bevestiging van ds. Hunter, over Luk. 14 : 23: ”Dwing hen in te komen, opdat Mijn huis vol worde”. Ik werd ondersteund, het volk was aangedaan en de Heere zegende Zijn Woord krachtadig. Daarna bevestigden we ds. Hunter. Donderdag, 18 oktober, kwam ik te Causton, dat ongeveer dertig mijl rijden ver was. Ik preekte er des morgens en des avonds”.

Ds. John Hunter naar wiens bevestiging hier verwezen wordt, was een jong veelbelovend predikant. Vooral vanwege het verval der tijden en de tegenwerking die kandidaten in de godgeleerdheid met Evangelische opvattingen, van de zijde der heersende geestelijkheid ondervonden..., leefde hij gedurende tal van jaren teruggetrokken, nadat hij zijn theologische studie beëindigd had. Al gauw na het begin der Scheiding greep hij echter de gelegenheid aan, die hem toen geboden werd, om in het openbaar op te treden. Mede dank zij de hartelijke aanbeveling van de weleerw. Gabriël Wilson, vond hij een zeer gunstig onthaal bij het Verenigd presbyterium¹⁰⁾. Hij was hun eerste toegelatene en zijn bevestiging te Morebattle

10) Life of Eben. Erskine, p. 422.

was de eerste van dat soort, dat onder hen plaatsvond. Ds. Erskine leidde zowel zijn laatste examen als de bevestiging. Tijdens 's mans reismoeilijkheden als proponent, die ongeveer anderhalf jaar duurden, ondervond hij overal de meest hartelijke ontvangst, en toen hij herder werd van de gecombineerde gemeenten Morebattle en Stichel, had hij goede vooruitzichten, om van nut te zijn onder een toegenegen volk. Maar hoe onnaspeurlijk zijn de wegen der Voorzienigheid! Het behaagde God om hem Thuis te halen op 7 januari 1740, iets minder dan 3 maanden na zijn bevestiging, terwijl hij een weduwe en vaderloze kinderen naliet om zijn verlies te bewenen. Zijn dood werd oprecht betreurd, niet alleen door de mensen van zijn standplaats, maar ook door zijn broeders in de bediening, ja door allen die hem kenden. Op het dringend verzoek van de toehoorders gaf ds. Erskine de preek uit, die hij ter gelegenheid van de bevestiging gehouden had, en daar de publikatie pas plaatshad na 's mans dood, voegde hij er nog een aanhangsel bij, dat uit raadgevingen en troostwoorden bestond, en gericht was aan de verweesde gemeente en goed geschikt om ze te leiden bij het zich ten nutte maken van die droevige gebeurtenis¹¹⁾. Hij wijst op de aanbiddelijke vrijmacht en nimmer feilende wijsheid van de Allerhoogste, Die geeft en weer wegneemt naar Zijn wil. Gevoelvol spoort hij hen aan om te letten op, en winst te doen met de heilzame lessen, die het verscheiden van hun geliefde leeraars geacht werd in hun hart te drukken, om de kostbare waarheid in gedachten te houden, die zij van zijn lippen gehoord hadden; om hun vertrouwen te stellen op de grote en onsterfelijke Herder; om voorbereidingen te treffen voor hun eigen dood; en om de vele uitnemende eigenschappen na te volgen, die het karakter van de overledene sierden. Zijn zachtmoedigheid en nederigheid, zijn buitengewoon onberispelijke levenswandel, de zorg voor het welzijn van onsterfelijke zielen, de bereidheid om smaad en verachting te lijden om Christus' wil, en de vurige ijver die hij betoonde voor de zaak van de Verlosser, zowel privé als in zijn openbare positie, worden

11) Vgl. R. Erskine's Works, deel 2, p. 101-118; en (ed. Kool), dl. IX, p. 44.

speciaal vermeld. Zijn uitnemend heilig leven eindigde, naar het blijkt, in een triomfantelijke dood. Tal van treffende uitspraken, die getuigenis aflegden van zijn blijde hope, kwamen uit zijn mond. "Ik heb vele tegenstanders gehad, sprak hij, zowel van binnen als van buiten om te bestrijden, maar nu wordt mijn hoofd verhoogd boven al mijne vijanden; en ik zou mijn lot niet voor de zwaarste gouden kroon willen inruilen."

Het volgende grafschrift, door ds. Erskine opgesteld, werd op zijn grafsteen gebeiteld:

Ipsa Petrus, quamvis hominum Piscator, obivit,
Horum hic Venator, quin properanter? obit.
This mighty HUNTER, well employed,
Betwixt the distant poles,
His mortal body soon destroyed,
To save immortal souls¹²⁾.

De vroegtijdige dood van deze waardevolle predikant schijnt in werkelijkheid, onder Gods voorzienig bestel, veroorzaakt te zijn door 's mans eigen onmatige werkzaamheden. Vol liefde tot de Zaligmaker en uit medelijden voor de menigten in diverse delen des lands, die dorstten naar het Woord des levens, arbeidde hij onophoudelijk veel meer dan hij met het oog op zijn gezondheid doen kon. Er wordt zelfs beweerd, dat hij soms meer dan dertig preken hield, binnen het tijdsbestek van 14 dagen.

Zijn vrienden bewonderden hem om zijn geleerdheid, inzicht en welsprekendheid, maar vooral om zijn vurige godsvrucht en onuitblusselijke ijver. In zijn warme aanbevelingen van Christus en in het gebruik van beelden en gelijkenissen, ten einde de waarheid met genoeg en duidelijk in de harten der hoorders te brengen, hielden velen het ervoor, dat hij meer dan een andere predikant die ze gehoord hadden, geleeke op de vermaarde *Samuël Rutherford*. Zijn machtige preken en verhandelingen werden geacht de geest van elk soort toehoor-

12) Works, deel 2, p. 788.

der te beïnvloeden. Vele jaren daarna vertelde wijlen Dr. Robertson, het hoofd van de universiteit van Edinburgh, de volgende anecdote aan een predikant die nog in leven is. Toen hij nl. ongeveer 16 jaar oud was, bracht hij eens een bezoek aan zijn oom, de predikant van de gemeente Gifford, waar – toen hij hoorde, dat ds. Hunter in de omgeving preken zou en een grote menigte zich verzamelde om hem te beluisteren – de nieuwsgierigheid hem ertoe bewoog om zich bij de menigte aan te sluiten. "De predikant – zo voegde het eerw. Hoofd der universiteit eraan toe – sprak zijn gehoor in de trant van een natuurlijke en machtige welsprekendheid toe, en liet een diepe indruk na. Ik zelf werd, evenals de mensen om mij heen, diep aangedaan, en die uitwerking was zodanig, dat ik mij meer van die (éne) preek herinnerde dan van alle andere, die ik beluisterd heb". Een proeve van de Evangelische en levendige preken van deze volksredenaar werd kort na zijn overlijden aan de wereld geschonken, maar men komt ze nu zelden meer tegen.

Ds. Hunter was niet de enige predikant der Scheiding, voor wiens bevestiging de diensten van ds. Erskine vereist werden. Bij ds. Fisher's toelating tot het Verenigd presbyterium van Shuttle Street, Glasgow, op 8 okt. 1741, volgde hij op zijn broer Ebenezer, die bij die plechtigheid de leiding had, door een preek te houden over Hand. 7 : 34, welke te vinden is in zijn uitgegeven werken. Toen de weleerw. James Johnston te Dundee, op 16 april 1746 bevestigd werd, had ds. Moncrieff van Abernethy de leiding bij de plechtige bevestiging, en ds. Ralph Erskine besloot de diensten met een preek over 2 Korinthe 5 : 18v. Ook lezen wij ervan, dat bij de bevestiging van de weleerw. John Swanston te Kinross op Donderdag 23 juni 1748, hij de leiding had, en preekte uit Joh. 20 : 21. Ds. Swanston bleek een schitterend sieraad voor de Afgescheiden kerk te zijn. Aan een uitnemende vroomheid paarde hij een diepgaande theologische kennis, populaire gaven en een bijzondere wijsheid. Toen de weleerw. James Fisher wegens lichamelijke ziekte gedwongen werd zijn ambt als professor in de godgeleerdheid neer te leggen, benoemde de Verenigde Synode, op haar vergadering van mei 1764, ds. Swans-

ton tot zijn opvolger in dat gewichtige ambt¹³⁾. Maar na zijn werk gedurende een korte tijd verdienstelijk en nuttig vericht te hebben, stierf hij plotseling, te Perth op Vrijdag 12 juni 1767, en werd algemeen betreurd. Zijn dood werd door een ziekte veroorzaakt, waardoor hij op de avond van de vorige rustdag werd aangetast, direct na de preek die hij hield, en na de viering van het Heilig Avondmaal in die stad. Een boek met preken van zijn hand, rijk aan de 'genade en waarheid' van het Evangelie, was lange tijd in handen van het Christelijk (lezers)publiek; en de geur van zijn herinnering werd ook vermeerderd door de voorbeeldige vroomheid en geestelijkgezindheid en het ongewoon binninnelijke karakter van zijn zoon, ds. Andrew Swanson, wiens preken en lezingen, ingeleid met een korte levensbeschrijving, geschreven door wijlen de weleerw. David Greig van Lochgelly..., van een grote bekwaamheid blijk gaven en een zeer evangelische en hemelse geest ademen.

PREKEN VOOR HET VER. PRESBYTERIUM EN DE SYNODE.

De hoofdpersoon van dit boek preekte vaak in tegenwoordigheid van zijn broeders, op hun vergaderingen, met een oordeelkundige bevoegdheid. Op 15 febr. 1738 koos men hem tot voorzitter van het Verenigd presbyterium. Zijn vurige gebeden voor de leden van dat (gerechts-)hof, evenals zijn preken voor hen, worden door hem zelf in zijn Dagboek vermeld.

"Zaterdag, 13 mei 1738. Ik ontving genade om te vluchten tot de fontein des bloeds, dat te Jeruzalem vergoten is, en ik zocht de waarde en de kracht van dat bloed te (leren) kennen, en om daarin gewassen te worden en om de beloofde Geest te krijgen. Toen ik op het onderwerp kreeg te zien, n.l. in 2 Korinthe 5 : 21, wat betreft (het feit, dat) Christus tot zonde gemaakt is voor ons, en wij tot rechtvaardigheid Gods in Hem..., kreeg ik genade om ernaar te zoeken, of de openbaring van die gerechtigheid de kracht Gods zijn mocht tot

13) Notulen van de Verenigde Synode.

zaligheid van arme zielen op deze plaats; ook om te hopen, of de uitstorting van de Geest zou voortduren, omdat een gekruisigde Christus thans zowel tot een Heere als tot een Christus geworden is. Toen ik daarna, op diezelfde namiddag, weer tot God naderde door het gebed, kreeg ik machtig te worstelen om Zijn krachtige komst door het Evangelie en om de uitstorting des Geestes, om van Christus te getuigen en Hem te verheerlijken. Toen werd ik ertoe geleid, om onder vele tranen te smeken, of de Geest mocht uitgestort worden op *Zijn dienstknechten, met wie ik verbonden ben*, en of Hij de hand aan Zijn eigen werk wilde leggen; en speciaal mocht ik smeken, of de Geest zou worden tot een Verheerlijker van Christus, opdat wanneer Hij verheerlijkt werd, de Vader verheerlijkt zou worden in Hem. Amen, amen."

"Dec. 1738. Het Verenigd presbyterium vergaderde te Stirling, waar ik voor een grote menigte predikte over 1 Petr. 5 : 6: "Vernedert u dan onder de krachtige hand Gods, opdat Hij u verhoge te Zijner tijd".

"27 aug. 1739. Ik bestudeerde een preek over Ez. 16, het slot¹⁴⁾, welke ik Dinsdag, de 28ste, te Orwell hield, des namiddags; het was een vastendag, uitgeschreven door het presbyterium. De Heere hielp en sterkte bij dat werk".

"Rustdag, 4 nov. 1739. Ter gelegenheid van de Avondmaalsviering te Abbotshall, preekte ik op de rustdag en des Maandags, en voor het presbyterium op Woensdag. Bij de Avondmaalsbediening preekte ik over Micha 5 : 4: "En Deze zal Vrede zijn"; en na de Tafels was het al erg laat, of liever vroeg in de morgen; en toen des Maandags *buiten*. Ik nam deel aan het Avondmaal aan een Tafel, die bediend werd door ds. Wilson. Die Woensdag – het was een vastendag, op last van de Synode van Fife! – ging ik niet naar huis, maar bleef bij het presbyterium, en vanwege de nog aanwezige menigte volk preekten eerst twee jonge mannen, die geëxamineerd werden. Al had ik me weinig erop voorbereid, preekte ik over die tekst, Zach. 8 : 19: "Hebt dan de waarheid en den vrede lief".

14) Deze preek werd uitgegeven in zijn 'Works' deel 2, p. 81 en vv.

"Dinsdag, 27 nov. 1739. Ik preekte voor mijn broeder, over Jer. 14 : 7: "Hoewel onze ongerechtigheden tegen ons getuigen, o HEERE, doe het om Uws Naams wil". Het was erg vroeg, die dag, eer ik naar bed ging, daar ik tot na vier uur 's morgens gestudeerd had. Vandaag werd ik geholpen en gesteekt bij het spreken."

Nadat het Verenigd presbyterium gevormd was tot een synode, die uit drie presbyteria bestond¹⁵⁾, fungeerde ds. Erskine als voorzitter op zijn eerste vergadering te Stirling, in maart 1745, en daarna preekte hij naar gewoonte voor hen bij de opening van de tweede vergadering der Synode op dezelfde plaats, in sept. daarop volgende. Een van zijn aantekenboeken bevat een uitvoerige verhandeling over Ef. 4 : 8, voorzien van dit memorandum: "Gehouden voor de Synode te Stirling, op 24 sept. 1745".

In geen enkele andere periode van zijn publieke bediening waren echter, naar alle waarschijnlijkheid, zijn opvattingen zo diep ernstig, dan toen hij voor zijn broeders preekte ter gelegenheid van hun zich verenigen tot het werk der publieke verbondssluiting, dat hun een geschikt middel scheen om de reformatie te bevorderen¹⁶⁾. Met voorbijgang van alle onderzoek naar de aard en gepastheid van die oefening, moet als slechts terloops dit worden opgemerkt, dat - als de toenmalige predikanten der Scheiding een wat te grote bewondering koesterden voor de verbondssluitingen van hun Presbyteriaanse voorvaders of een ongepast belang hechtten aan een

15) De drie presbyteria waaruit de Verenigde Synode oorspronkelijk bestond, heetten het Verenigd presbyterium van Edinburgh, idem van Glasgow en idem van Dunfermline. Laatstgenoemd presbyterium omvatte de volgende gemeenten en predikanten:

Gemeenten	Predikanten	Gemeenten	Predikanten
Dunfermline	ds. Ralph Erskine	Orwell	ds. Thomas Mair
Dunnichen	ds. Andrew Arrot	Ceres	ds. William Campbell
Burntisland	ds. James Thomson	Perth	ds. George Brown
Abernethy	ds. Alexander Moncrieff	Leslie	ds. John Erskine

De volgende, toenmaals vacante gemeenten behoorden ook tot het presbyterium van Dunfermline, nl. Kirkaldy, Kinkell, Mackhart, Kinclaven, Dundee, Montrose, met nog enkele (gemeenten) in de graafschappen Ross, Murray en Buchan. Vgl. Gibb's Display of the Secession Testimony, deel 2, p. 14.

16) Vgl. Life of Eben. Erskine, p. 432-437.

besliste publieke eedzwering als een schriftuurlijk middel om de kracht der godzaligheid te verlevendigen -, zij slechts die vooroordelen en die ijver deelden met het merendeel van de vrome predikanten, die hun band met de nationale kerk begeerden te handhaven.

De weleerw. ds. Willison uit Dundee en diens collega's verwijzen herhaaldelijk, in hun "Fair and Impartial Testimony", naar de 'afval door verbondsbreuk, en bedriegelijk handelen met God', als hetgeen een belangrijk deel uitmaakt van de nationale schuld; en zij drukken de vurige wens uit om nog eens onder het volk van Schotland een algemene gesteldheid te mogen opmerken, teneinde de plechtige 'verbonden' te vernieuwen. Na het in bijzonderheden opnoemen van tal van maatregelen, die kunnen leiden tot bevordering der godsdienst, bevelen zij om 'ernstig te wachten op de Heere om de doorwerking van Zijn Geest, en om een bijzondere zegen over al die maatregelen en pogingen, totdat tenslotte het gehele land de gelukkige gesteldheid krijgt van onze voorvaders, wanneer zij, met eenparige toestemming, het verbond met God zouden vernieuwd hebben en zichzelf met hun nageslacht den Heere zouden toewijden¹⁷⁾.

Een verklaring uit het Dagboek, gedateerd 29 aug. 1739, bevat de volgende uitspraak: "Wij hielden een vergadering van het presbyterium, waarbij wij overeenkwamen, dat het nationale verbond behoorde vernieuwd te worden met aanpassing op onze tijd". Verder komt er niets over dat onderwerp voor in het deel van het manuscript, dat we in handen hebben. We lezen echter wel, dat hij op de avond van 28 dec. 1743 - en dat is de dag waarop te Stirling de verbonden vernieuwd werden! - over Deut. 26 : 17v. een zeer ernstige en belangwekkende preek hield, getiteld: "Verbondsgenade voor verbondswerk". Bij die gelegenheid - en het was de eerste van dat soort in de Afscheiden kerk! - werd niemand dan alleen de predikanten uitgenodigd om het verbond te bezweren en te ondertekenen¹⁸⁾. Naar men echter verwachtte zou met verloop van tijd, het geheel van alle christenen, die een dergelijke

17) De bladz. 122v. 18) Notulen van het Verenigd presbyterium.

overtuiging toegedaan waren, zich onder dezelfde verplichtingen stellen.

COVENANTS - vernieuwing te Dunfermline.

Het volgende bericht van een vernieuwing des verbonds door de Verenigde gemeente van Dunfermline - welke enkele jaren later, onder het oog en oppertoezicht van hun predikant plaatsvond - wordt hier aangehaald uit de oude notulen des kerkerads uit die gemeente.

"Dunfermline, 28 mei 1746. Na het gebed van de voorzitter, ds. Erskine, gingen alle leden des kerkerads zitten. Daar deze dag afgezonderd is voor verootmoediging en plechtige verbondssluiting, ging de kerkerad uiteen, totdat het genoemde plechtige werk voorbij was, en kwam toen in de kerk weer bijeen. Ds. Ralph Erskine preekte uit Zach. 13 : 9, het laatste gedeelte ("En het zal zeggen: De HEERE is mijn God"). Ds. Henry Erskine ging toen voor in gebed en stond zijn vader terzijde. Hij las het plechtige verbond voor, alsook de plechtige erkenning der zonden, die aan het verbond voorafgaat. Ds. Ralph Erskine las de schuldbelijdenis voor, en daarna beled ds. Ebenezer Erskine in het gebed de zonden, zoals aan het verbond pleegt vooraf te gaan. En daarna werd in het publiek de lijst van personen voorgelezen¹⁹⁾, wier namen en aanduidingen hier ingevoegd worden en die gerechtelijk door de kerkerad toegelaten waren om het verbond te beëdigen en te ondertekenen. Ds. Thomson van Burntisland besloot het voormiddag-werk met gebed en dankzegging. Ds. Henry Erskine preekte des namiddags uit Ps. 48 : 15: "Hij zal ons geleiden tot den dood toe".

"29 mei 1746. Daar deze dag afgezonderd is voor degenen, die gisteren in het verbond getreden waren, had hun ondertekening vandaag plaats. Ds. Thomson preekte uit Kol. 1 : 11: "Met alle kracht bekrachtigd zijnde, naar de sterkte

¹⁹⁾ Ongeveer zes bladzijden, in folio, staan vol met namen en aanduidingen van de ondertekenaars, terwijl elke bladzijde ongeveer 50 namen bevat. De namen van de 30 kerkeradsleden staan boven aan de lijst.

Zijner heerlijkheid, tot alle lijdzaamheid en lankmoedigheid met blijdschap". Allen die schrijven konden, zetten hun handtekening; en op hun wens schreef de secretaris de namen op voor hen, die niet schrijven konden. Ds. Ralph Erskine besloot het voormiddag-werk met gebed en dankzegging. Ds. Ebenezer Erskine nam des namiddags zijn plaats in, en preekte uit Hebr. 4 : 14. Na de preek en na de beëindiging van het gehele werk werd er geëindigd met gebed en dankzegging". Een aantekenboek van ds. James Erskine, één van Ralph's zoons, die toen theologie studeerde, bevat alle preken die door de verschillende predikanten werden uitgesproken, die tijdens deze plechtige overeenkomst dienst deden. Hij schijnt die op de openbare vergadering te hebben opgeschreven, toen die preken gehouden werden.

OP PREEKTTOURNEE IN SCHOTLAND.

Teneinde niet minder de algemene belangen der godsvrucht te bevorderen dan hun eigen zaak, als een onderscheiden godsdienstige gemeenschap, nam het Verenigd presbyterium de maatregel om leden uit hun midden, in het algemeen, 'twee aan twee' uit te zenden, om het Evangelie in de verschillende delen des lands te prediken. Het gebeurde meestal als gevolg van een nadrukkelijk verzoek, van de kant van de mensen die zuchtten onder het onduldbare juk van patronaatschap en de daarmee gepaard gaande euvelen..., dat die afgevaardigden gezonden werden; en wanneer hun verzocht werd om de publieke vastendagen met hen te houden, of om gemeenten te vormen en ouderlingen te bevestigen, willigden zij zulke verzoeken veelal in. Bij die zendingswerkzaamheden in eigen land nam de hoofdpersoon van dit boek zijn eigen aandeel in het werk op zich. En niettegenstaande de moeite die ermee gepaard ging, en de moeilijkheden en tegenspraak die zij in bepaalde gebieden ondervonden, schijnt hij die doorstaan te hebben met veel genoegen en goede resultaten. Op dit soort rondreizen vergezelde hij zijn broer Ebenezer naar Cambusnethan, Denny en Balfron; ds. Wilson uit Perth, naar Craigs, in de buurt van Edinburgh; ds. Mair uit Orwell, naar een dorp dicht bij West Linton; ds. Fisher naar Annandale, en ds.

Thomson naar Evandale. Zijn 'Werken' bevatten dan ook de preken, die hij hield over 'de huidige plicht bij naderend gevaar', te Cambusnethan, op 3 aug. 1737; over 'de grote ondergang en de grote verlichting' te Braid's Craigs, op 22 mei 1738; over 'een blijde tijding in droevige tijden', in Annandale, op 27 aug. 1738; en over 'Kameren van veiligheid in tijden van gevaar', in Evandale, op 19 sept. 1739²⁰⁾.

De volgende korte aantekeningen, die uit zijn eigen pen vloeiden, over sommige van die preektochten, zullen -althans voor leden van de Gescheiden kerk - niet van belang ontbloot zijn. "*Dunfermline, 12 juli 1737*. Wij hielden vergadering van het presbyterium in de kerk, waar een grote menigte bij aanwezig was. Ons werd bevolen om met z'n tweeën erop uit te gaan, en een vastendag te houden onder het onderdrukte volk. Mijn broer en ik moesten naar Cambusnethan gaan op de eerste Woensdag van augustus, en de rest naar andere plaatsen".

"*Maandag, 1 aug. 1737*. Vanmorgen werd ik, persoonlijk en bij de gezinsgodsdienstoefening, ondersteund, om mijn hart uit te storten voor een belovend God, verwachtende dat Hij om Zijns Naams wil met mij zou willen zijn. Vandaag moest ik heengaan naar Linlithgow, om daar Ebenezer te ontmoeten op onze reis naar Cambusnethan. *Woensdag, 3 aug.* Ik preekte met mijn broer in de tent te Cambusnethan, waar een zeer groot gehoor aanwezig was. Ik had de voormiddag, en na voorlezing van de redenen voor het vasten, verklaarde ik de te zingen Psalm en ging ik voor in gebed. Daarna preekte ik over Jer. 13 : 16: "Geeft ere den HEERE uwen God, eer dat Hij het duister maakt", enz. Daarna doopte ik ongeveer 26 kinderen. Op die plaats ontvingen de mensen ons erg vriendelijk, en zij schenen verkwikt te zijn door het werk van het vasten. De Heere hielp ons hierbij enigermate. De volgende dag hielden wij kerkeraadsvergadering met de ouderlingen. *Vrijdag, 5 aug.* Te Linlithgow, op weg naar huis, preekte ik die avond in de kerk voor heel veel mensen, terwijl de predikant van de plaats daarbij aanwezig was".

20) Vgl. R. Erskine's 'Works', deel 2, p. 11, 21, 51 en 87.

"*Maandag, 26 september 1737*. Ik ging naar Stirling en de volgende dag met mijn broer naar Balfron, waar wij op *woensdag* de 28ste, een vastendag hielden. Ik preekte over Ps. 79 : 8: "Gedenk ons de vorige misdaden niet". 's Avonds tevoren en vanmorgen mocht ik mijn hart uitgieten in gebed, uitzien naar een belovend God en met Hem worstelende".

"*Woensdag, 22 maart 1738*. Daar ik met ds. Wilson en ds. Mair door het Verenigd presbyterium aangewezen was om een vastendag te Edinburgh te houden, gingen we dus; en na hen preekte ik over Hos. 13 : 9: "Het heeft u bedorven, o Israël, want in Mij is uw hulp". De dag was erg winderig en velen van het goddeloze gepeupel liepen om de vergadering heen. Toch hielp de Heere, en velen werden verkwikt. En op *donderdag 23 maart* ging ik met ds. Mair naar Linton. Op *vrijdag 24 maart* preekte ik daar. En toen gingen wij ertoe over om ouderlingen te verkiezen, die gekozen werden door het opsteken van de hand. Daarna werden zij onderzocht, en hun verkiezing werd bekendgemaakt op de rustdag. *Sabbat, 26 maart*. Ik preekte met ds. Mair. We hadden een groot en ernstig gehoor. Ik ging hier verder preken over Hos. 13 : 9. Naar ik hoorde, werden velen verkwikt. *Maandag, 27 maart*. Op de terugreis naar Edinburgh preekte en doopte ik te *Carlips*; ook daar werd ik ondersteund. *Woensdagmorgen*, de 29ste. Ik preekte en doopte in een huis in het *park* van Edinburgh; het huis behoorde aan dhr. Wilson, de smid. Ook op dezelfde dag des avonds geoefend, met mijn zuster Balderston".

"*Maandag, 8 mei 1738*. Vanmorgen werd ik bij de gezinsgodsdienstoefening ondersteund, en werd mijn hart gesterkt in het gebed. Ik besloot vandaag naar Stirling te gaan. Heere, leid (mij)! De Verenigde broeders hadden mij aangeraden om in St. Ninians op een vastendag hulp te gaan verlenen. Dus ging ik op maandagavond naar Stirling, en preekte er des dinsdags, en toen, op woensdag 10 mei, preekte ik voor een zeer talrijke samenkomst in de parochie van St. Ninians²¹⁾. Ds. Nairn begon deze dag, en mijn broer besloot het werk.

"*Maandag, 21 augustus 1738*. Ik ging naar het Veer, om ds.

21) Namelijk over Ex. 3 : 2.

Fisher af te halen, om naar het zuiden te gaan, teneinde een vastendag te houden op vrijdag, en op de rustdag onder ds. Hepburn's mensen en die van andere kerkelijke gemeenschappen daar, te preken, die tot ons toegetreden waren. En dat deden wij krachtens opdracht van het Verenigd presbyterium. Op *dinsdag 22 augustus* reden wij bijna 30 mijlen, en op *woensdag* bijna evenveel, naar de plaats waar wij het vasten houden moesten. Op *vrijdag 25 augustus* preekte ds. Fisher, en ik preekte daarna over die tekst (Joh. 16 : 8): "En Die gekomen zijnde, zal de wereld overtuigen van zonde". Zes à zeven predikanten beluisterden ons, met wie wij later een onderhoud hadden; en ds. Fisher voerde met hen een woordenwisseling, die zeer goed afliep. Op *zaterdag* gingen wij 8 mijlen verder, naar een plaats die Horwood heette, bij het water van de *Milk*".

"*Rustdag, 27 augustus*. Vanmorgen mocht ik enigszins levendig geloof oefenen op het woord: 'Zie, Ik ben met u'; en ik werd ondersteund bij het dagelijkse werk, vooral aan het einde ervan. Ik preekte des voormiddags over 1 Kor. 2 : 6 enz., en des namiddags over Ps. 46 : 5: "De beekjes der rivier zullen verblijden de stad Gods". Invloeden des Geestes werden mij geschonken; velen onder het volk luisterden met heilbegeerte blikken en wenende ogen, alsof het de eerste en tevens de laatste aanbidding van Christus en van de zaligheid was, die zij toen kregen; en alsof het Woord door hart en vlees heengegaan was. Er waren enkele blijken van 's Heeren tegenwoordigheid; en bij het avondgebed, in een schuur vol mensen, was de plaats een Bochim. Velen gingen, naar ik hoorde, weg, die zeiden dat zij nog nooit zo'n dag beleefd hadden. Moge de Heere het werk met een kennelijke zegen achtervolgen! Op onze terugtocht preekten en doopten wij op woensdag te Linton; en op donderdagavond kwam ik in Dunfermline aan".

"*Sabbat, 15 april 1739*. De vorige maand, toen het Verenigd presbyterium vergaderde, wees men mij aan om volgende week op een vastendag in de buurt van Glasgow hulp te gaan verlenen, en om de daarop volgende rustdag te *Kilmaurs* te preken, en daarna op een vastendag elders. Moge de Heere met mij gaan, en bijstaan en zegenen".

"*Dinsdag, 24 april 1739*. Ik vertrok met ds. Thomson voor onze reis, op aanwijzing van het presbyterium, en was te Logie aanwezig, toen enkelen van de broeders daar een vastendag hielden. Op *woensdag 25 april* gingen wij (nl. hij, Ebenezzer en ik) naar Glasgow; en op *donderdag*, de 26ste, op een vastendag! waren daar – nog geen twee mijlen van Glasgow! – twee tenten voor ons geplaatst. Ik preekte er des voor- en namiddags, en werd vooral des namiddags ondersteund..., over die tekst (Gal. 1 : 8): "Doch al ware het ook dat wij, of een engel uit den hemel, u een evangelie verkondigde buiten hetgeen wij u verkondigd hebben, die zij vervloekt". Die avond gingen we naar Glasgow. Op *vrijdag 27 april* gingen ds. Thomson en ik naar Etherly, een kasteel van een edelman, waar we ook preekten en doopten. Ik sprak over Christus als een schat en werd ondersteund. Naar ik hoorde, werden sommigen getroffen. Op *zaterdag 28 april* kwamen wij te Kilmaurs, en op *sabbat, 29 april*, stonden er twee tenten klaar, waarin wij, ieder afzonderlijk, de gehele dag predikten. Ik sprak over Paulus' bestraffing van Petrus, door Paulus, uit Gal. 2, en preekte over die tekst: "Gij zult Mij tot zonen en dochteren zijn, zegt de Heere, de Almachtige" (2 Kor. 6 : 18). Ook die avond hield ik nog een lezing. Des *maandags* kwamen wij te Kilmar-nock, waar ik des avonds voor het volk preekte, dat tot buiten de deuren stond. Op *dinsdag, 1 mei*, gingen wij naar Dalry, over Irvine en Kilwinning, en kwamen aan de plaats waar wij de volgende dag een vasten moesten houden. Ik preekte er die avond voor het volk, dat opkwam. Op *woensdag, 2 mei* was het weer erg regenachtig. We preekten voor een zeer talrijk gehoor. Des *donderdags* kwamen wij van Dalry, over Paisley, en via Glasgow naar Hamilton, langs Bothwell Bridge. Op *vrijdag 4 mei* kwamen wij aan de kerk der Shots, en preekten en doopten daar; en die avond kwamen we aan een plaats, die *Knock* heette; we waren over Bathgate gekomen. Daags tevoren preekte ik bij de Shots over (Jes. 32 : 2): "Die Man zal zijn als een verberging tegen den wind", en vandaag over Gal. 1 : 3v. Ik werd geholpen en gesterkt, en vanavond kwamen wij weer thuis".

"*Dinsdag, 4 september 1739*. Ik preekte met mijn broer te

Denny ter gelegenheid van een vastendag, over Ef. 5 : 14: "Ontwaak, gij die slaapt, en sta op uit de doden, en Christus zal over u lichten".

"Maandag, 11 september 1739. Ik kwam te Burntisland. Op 11 september – het was die dag erg stormachtig! – gingen ds. Thomson en ik naar Leith, en vandaar naar Carlips in Linton. Op woensdag 12 september preekte en doopte ds. Thomson te Linton. Des namiddags gingen wij naar Symington, waar we de volgende dag een vasten moesten houden. Op donderdag de 13de hielden wij het vasten in Symington. Ik preekte er na ds. Thomson. Op vrijdag de 14de kwamen wij in de parochie van Cambusnethan, en daags erna kwamen we in een plaats daarvan, die Davie's Dykes heette; waar wij heel de zaterdagavond en zondagavond bleven".

"Rustdag, 16 september, preekten wij in de parochie van Cambusnethan; mijn tekst was (Hand. 13 : 26): "Tot u is het Woord dezer zaligheid gezonden". Het gehoor was zeer talrijk, en kwam uit heel veel plaatsen. Ik werd geholpen en gesteekt. Op maandag 17 september gingen we naar Evandale. Op dinsdag hielden we daar kerkeradsvergadering. Op woensdag de 19de hielden we een vastendag, op voorschrift van het presbyterium, en ik preekte over die tekst (Jes. 26 : 20): "Ga heen, Mijn volk, ga in uwe binnenste kamers", enz. Op al die plaatsen werd ik ondersteund, en het volk bleek uit heilbegerige hoorders te bestaan. Moge de Heere het met Zijn krachtdadige zegen volgen! Op woensdagavond kwamen wij te Strathaven – dat is een stad en de hoofdplaats in genoemde parochie –, en wij bleven er heel de avond. Op donderdag kwamen we via Hamilton, Shots en Avon, in de parochie van Whitburn, en verbleven heel de avond bij ds. Beugo in Cowhill. Op vrijdag maakte ik van de gelegenheid gebruik om ds. Wardrope, alsook ds. Bonar op te zoeken, en ik kwam daarna te Linlithgow, en vandaar die avond nog in Queensferry. Op zaterdag kwamen wij, dank zij de genade van God, de Behouder van mens en dier, weer thuis".

In de aanklacht, die tegen de predikanten van het Verenigd presbyterium uitgevaardigd is op last van de Algemene Vergadering van 1738, had één van de artikelen betrekking op de 'misdaad' om buiten de grenzen van hun eigen parochies te preken, en tal van bovengenoemde gevallen worden daarbij genoemd. Naar een bijeenkomst te Braid's Craigs bij voorbeeld wordt als volgt verwezen: "Bovendien, boven-genoemde verdedigers, kwam de één of ander van u op 22 maart jl., of op een andere dag van die maand, samen met grote aantallen van uw volgelingen te Braid's Craigs, binnen genoemde parochie van de Westerkerk van Edinburgh, en toen preekte u daar, en doopte er tal van kinderen, zonder de nodige attesten van de predikanten uit die parochie, en zonder de goedkeuring van het presbyterium uit dat gebied"²²).

Ds. Erskine zinspeelt, zoals we zagen, in zijn Dagboek op 'het goddeloze gespuis, dat om de bijeenkomst heen liep' te Braid's Craigs. Naar ons meegedeeld werd, waren er enkelen uit dat 'gepeupel' vermeteler dan de overigen, want zij ondernamen tal van stoutmoedige, doch vergeefse pogingen om de gelovigen lastig te vallen. Sommigen van die 'ruwe kerels van laag allooi' vermaakten zich, door zich onder de mensen te storten en een hansworst (letterl.: 'Merry Andrew') op te stellen, maar een ons welgezinde jongeman trad prompt naar voren, om die tegen de grond te smijten. Iemand die D.R. heette, was zo onbeschaamd om in de directe omgeving van de plaats waar het talrijke gehoor verzameld was, enkele doornakken in brand te steken, daar hij dacht, dat – gelet op de windrichting en -kracht – de daardoor ontstane rook de Afgescheidenen geweldig zou ergeren. Onder Gods voorzienigheid liep het echter zo, dat de wind onmiddellijk naar een andere kant draaide, zodat de bijeenkomst er geen last van ondervond. Inmiddels trok het goddeloze plan de aandacht zowel van de predikanten als van het volk; en ds. Erskine maakte in het openbaar de opmerking, dat de persoon die aan die daad

²²) Re-exhibition of the Testimony, p. 191.

schuldig was, misschien nog zou blijven leven om ze te berouwen. Naar men naar waarheid vertelt, is diezelfde man later wel drie keer uit zijn eigen woning door brand verdreven. Allereerst brandde een huis, dat hij op het landgoed Clerkington bezat, tot de grond toe af, en daarna een tweede; waarna zijn meester hem ontsloeg, met de woorden: "*Die man* zou alle huizen op mijn bezit afbranden". Daarom verhuisde hij naar Prestonpans, waar hem een soortgelijke ramp overkwam, waarvan de echtheid betuigd wordt door een vrouw van 90 jaar, die zeer onlangs nog - zoal niet nog! - in Edinburgh leefde, en die verzekert, dat zij als kind maar ternauwernood aan de vlammen van dat huis ontkomen was, door in een deken uit een raam neergelaten te worden. De gebeurtenissen der Voorzienigheid behoren niet met vooringenomen trots en vermetelheid verklaard te worden. Maar voorbeelden van een drieste goddeloosheid worden soms door kennelijke slagen gevolgd, die zullen duidelijke kentekenen van rechtvaardige vergelding dragen, dat ze er zelfs de gedachteloze en weifelaar toe brengen, om uit te roepen: "Waarlijk, er is een God, Die op de aarde vonnis geeft".

VII

De predikanten der Scheiding trekken de aandacht van goede mensen in andere landen - Brief van de weleerw. ds. Muirhead uit Amerika - Briefwisseling van ds. John Wesley, ds. Seward en vooral van ds. Whitefield met ds. Ralph Erskine - Ds. Whitefield's eigenaardige onderhoud met ds. Erskine en het Verenigd presbyterium te Dunfermline - Feiten uit de samenspreking, die uit tal van documenten door de verschillende partijen verzameld zijn - Opmerkingen.

BELANGSTELLING IN HET BUITENLAND VOOR DE SCHEIDING

Omdat de predikanten van het Verenigd presbyterium stoutmoedig en beslist deelnamen aan het werk der godsdienstige reformatie en zij daaraan zoveel opofferden, kwamen zij aldaar in de algemene belangstelling. Hun roem bleef niet tot Schotland beperkt. Deze werd althans al spoedig verspreid door andere delen van het Britse rijk, zowel in het binnen- als buitenland. Vele uitnemende lieden uit Engeland en Amerika sympathiseerden met hen en hun edele worsteling op het stuk van de waarheid, vrijheid en vroomheid; en inzonderheid tal van medewerkers in het Evangelie, al woonden zij ver weg..., beschouwden hen met hartelijke hoogachting, en verlangden met hen kennis te maken door een schriftelijke correspondentie.

Een voorbeeld van deze ondervonden eerbied heeft ds. Erskine in zijn Dagboek opgetekend.

"Zaterdag, 12 augustus 1738. Wij, die tot het Verenigd presbyterium behoren, ontvingen onlangs een brief van ds. *Gilbert Tennant*, predikant in Nieuw Brunswijk, in de provincie Pensylvanië gelegen, namens de Synode van Philadelphia in Amerika, gedateerd 20 juni 1738, uit naam van zijn broeders uit hetzelfde presbyterium, om hun hartelijke bijval te betui-

gen met onze redenen, om ons niet langer met de kerkelijke gerechtshoven te verenigen; tevens deelden zij hun eigen moeilijkheden aan ons mee, en verlangden zij ons meelevende advies, en om met ons te corresponderen. De brief werd in onze notulen opgenomen en een antwoord zal hun worden toegestuurd, mét al onze publicaties, waarnaar zij gevraagd hebben¹⁾.

BRIEF OVER WHITEFIELD

Nog een tweede vriendschappelijk schrijven uit Amerika werd aan ds. Erskine gericht door de weleerw. *John Muirhead*, met 'goed nieuws uit een ver land'. Die brief behelst een opwekkende tekening van de vooruitgang der religie in 's mans eigen gemeente, en van het buitengewone succes waarmee de arbeid van ds. Whitefield en andere ijverige predikanten in de nieuwe wereld bekroond werd; en tevens spreekt hij van het genoegen, waarmee hij gehoord heeft van de ijver en moed, die de Verenigde broeders toonden in de zaak van Christus, en van de waarde die hijzelf, met anderen, hechtte aan de geschriften van de Erskines. Een deel van die brief luidt aldus²⁾:

"Gaaf voort, gezegende kampvechters, in de zaak van God. Uw beproevingen zijn niet groter dan die van Von Zinzen-dorf, Whitefield, Tennant en het arme, onwaardige instrument, dat thans aan u schrijft. Wij hebben doornen nodig, om ons niet bovenmatig te verheffen. Allen die godzalig willen leven in Christus Jezus, moesten vervolgingen ondergaan. Hoe meer wij daarvan ondervinden – mits wij ons daaraan onder-

1) Een verslag van het Verenigd presbyterium, gedateerd Orwell Manse, 6 augustus 1738, bevat de volgende zinsnede: "Ds. Ebenezer Erskine legde een aan hem gericht brief ter tafel, om aan de broeders van zijn presbyterium bekend te maken; ze was gedateerd: Nieuw Brunswijk, 23 juni, en ondertekend door Gilbert Tennant, predikant aldaar, en een van de leden van het Nieuw Brunswijkse presbyterium; uit het gebied van de synode van Philadelphia; waarvan de strekking is – maar helaas wordt die strekking niet meegedeeld! –; er staat slechts bij: 'Na voorlezing van bovengenoemde brief wijst men ds. Eb. Erskine aan om namens het presbyterium de bewuste brief te beantwoorden. 2) Dit uittreksel is niet ontleend aan het origineel, dat we niet gezien hebben, maar aan een afschrift in steno, dat waarschijnlijk overgeschreven is door Henry Erskine, Ralph's oudste zoon. De datum, evenals diverse zinnen uit het begin van de brief, ontbreken.

werpen met een Evangelische zachtmoedigheid! –, des te helderder zal onze kroon (hoewel ze hier op aarde bezoedeld wordt door de tegenstanders van God en hun eigen welzijn) tot in eeuwigheid schitteren.

Thans zal ik u naar waarheid berichten inzake onze godsdienstige zaken, die – daar ben ik van overtuigd! – uw ziel en die van mijn geliefde vaders en broeders, die met u gelijkgezind zijn, zullen doen zingen van vreugde en u hartelijk met mij zullen verenigen in herhaaldelijke lofzangen en dankzeggingen aan het gezegende Lam Gods, Dat thans in Amerika Zijn duizendjarig rijk schijnt te zijn begonnen. O mijn ziel, verheug u grotelijks, zeg ik, bij het vertellen van de gezegende geschiedenis van het Koninkrijk van mijn dierbare Heere in Amerika. Ds. Whitefield, die man Gods, kwam jl. september in deze grote stad, waar hij gedurende twee maanden onophoudelijk preekte met een verrassend vuur en succes. Ver troosting en donder waren – en dat met de uiterste eenvoud en vrijmoedigheid! – in al zijn preken vermengd, zowel voor de predikanten als voor het volk..., zodat vele mensen kwamen uit te roepen: 'Wat moeten wij doen om zalig te worden?' Toen, terwijl – naar men zou kunnen zeggen – het ijzer heet geworden was, kwam die Boanerges, ds. Gilbert Tennant, en in het strenge seizoen, namelijk verleden winter, werkte hij met nog groter zegen onder ons, in en nabij deze stad, gedurende ongeveer vier maanden. Vele honderden zielen kwamen in grote geestelijke nood, zo zeer dat al Gods trouwe dienaars hier een gezegend werk vonden, ja een overvloed daarvan. Lezingen werden gepland, en bijna elke dag van de week gehouden, met een grote aanwas van zielen, die zaligmakend met God verzoend werden. Gods gezegende Geest is uitgestort op mensen van elke leeftijd, geslacht of karakter. Aan God is lof toe bereid uit de mond van vele honderden kinderen. Ook mochten hier vele arme Ethiopiërs hun handen tot God uitstrekken, en zeggen: Gezegend is Hij, Die komt in de Naam des Heeren om ons te behouden! In mijn kleine gemeente wendden zich 178 zielen tot mij, hetzij om te vertellen wat God voor hen gedaan had, of om leiding, hoe zij zich moesten gedragen, wanneer de ziel benauwd was. Eén ding

zou ik willen opmerken, dat namelijk het werk van Christus nog groter was, sinds deze mannen Gods weer vertrokken waren. Maar zij brachten het heilige vuur met zich mee, en nu is het ontstoken tot een Goddelijke vlam. God heeft tal van steden en predikanten aan onze toortsen willen verlichten, nl. Roxbury, Brookline, Cambridge, Charlestown, Ipswich, Newbury, Rhodes Island, met nog vele andere steden in bijna alle provincies van Engels Amerika. Ik weet niet, of ik ooit iets dergelijks gelezen of gezien heb, dat – sinds de dagen der Apostelen – gelijkt op deze gezegende tijd. Inderdaad gewaagt de vervulling der Schriften van bepaalde dingen als deze. De duivel is bezig om onkruid tussen de tarwe te zaaien.

Zijt vurig, geliefde herders van Christus' kudde, opdat God uw werkzaamheden met kracht vergezelle, en opdat het heerlijke werk der bekering onder u opleve! Laat uw geliefde volk weten, wat God hier bezig is te doen. Ik kan God nooit genoeg verheerlijken (voor het feit), dat Hij mij hier bracht om het goede te ontvangen en te doen. Heere, laat mij toch nooit de gelukkige dag vergeten, dat ik in Amerika kwam. Ik kom woorden te kort, om tot uitdrukking te brengen, wat God voor mij en mijn volk gedaan heeft. Loof de Heere, o mijn ziel, en vergeet gene van Zijn weldaden! Goede God, vervoer met deze regels een levende kool om Uw dierbare dienst-knechten in brand te zetten, totdat zij de bergen bedekt zien met paarden en vurige wagens, en de zielen zich tot Christus begeven. Mijn hooggeachte vaders en broeders, vergeef (mij) deze ijver en vrijmoedigheid. Mijn ziel is werkzaam voor u en voor alle echte liefhebbers mijns Heeren, die tot vernieuwing mogen komen in Zijn koninkrijk. O, laat mij zeggen, dat de volstrekte noodzaak van Christus' leerstellingen – die gepreekt worden om het hart en leven der mensen te vernieuwen – duidelijk is, daar het bestuur en de tucht der kerk als het ware daaraan ondergeschikt beschouwd moet worden.

Bidt voor mij, arm zwak schepsel dat ik ben! Mijn ziel werd vaak verkwikt door de aangename werkzaamheden van U en Uw geliefde broeders. Men bewondert ze hier zeer. De Evangelie-sonnetten zijn hier onlangs onder grote bijval herdrukt. Gebed ontbreke niet bij het schrijven en worde nog persoon-

lijker! Ik zou graag een exemplaar bezitten van de door u en uw broeder uitgegeven preken. Wees zo goed om aan mijn plicht en liefde tot mijn vaders en broeders bij u te denken, met wie ik gaarne zal corresponderen. Ik kan gemakkelijk uw brief doorsturen naar het Presbyterium te Nieuw Brunswijk. Moge de eeuwige God u en de uwen als met een schild omringen en u als gezuiverd goud uit al uw vurige beproevingen te voorschijn brengen!

Uw gehoorzame zoon en nederige dienaar, *John Muirhead*”.

ERSKINE'S BRIEFWISSELING, O.A. MET WHITEFIELD

De broederlijke briefwisseling, die er enige tijd tussen de gevierde *George Whitefield* en de leden van het Verenigd Presbyterium bestond, trok zoveel aandacht in de godsdienstige wereld, en wordt door vele schrijvers vermeld – beïnvloed als zij werden door hun diverse opvattingen en vooroordelen –, dat een zorgvuldige poging om het in een zuiver licht te stellen, geen verdediging behoeft. Als men de volgende uiteenzetting correct en onpartijdig zal vinden en men gelooft dat men onverdiend geen enkele blaam op één der betreffende achtenswaardige partijen mag werpen, zal er geen reden zijn om de bestede moeite te betreuren.

Een schriftelijk onderhoud had plaats tussen ds. Whitefield en enkele leden van de Verenigde broeders gedurende meer dan twee jaar, voordat zich een gelegenheid voordeed om persoonlijk met elkaar te spreken. De verdienste, deze briefwisseling begonnen te zijn, schijnt aan ds. Whitefield en diens medewerkers, de heren *John Wesley* en *William Seward* toe te komen. Dat de drijfveren waardoor ze begonnen werd, aan weerszijden zuiver en eerlijk waren, daartoe verplichten ons zowel de rede als de liefde. Een diepgaande belangstelling voor de zaak van een echte godsdienst was het bezielende beginsel, dat zowel de harten van onze Engelse als Schotse hervormers uit die tijd scheen te bezielen; en de algemene overeenkomst tussen hun omstandigheden en voorwerpen bracht hen – ondanks de verschillen op enkele ondergeschikte pun-

ten – er op een natuurlijke wijze toe, om elkaar door wederzijdse mededelingen te bemoedigen, en om zelfs een bepaalde soort eenheid en samenwerking te overwegen. De brieven die ze aan elkaar schreven, ademen slechts de geest van vroomheid en liefde, en kunnen de lezer zelfs nu nog verkwikken en opbouwen.

Het feit dat Ralph Erskine in deze zaak door een ongeveinsde liefde gedreven werd en hij iets edelers bedoelde dan de bevordering van een partij, kan niet met reden betwist worden. Het zal de vrome onderzoeker bevrediging schenken, om de volgende gedeelten in te zien uit zijn persoonlijke aantekeningen; het geheel van de opmerkingen over dat onderwerp kan men in dat deel van zijn Dagboek vinden, dat eindigt in december 1739.

”17 april 1739. Ik kreeg deze maand een brief van ds. Whitefield, gedateerd: *Bristol, 10 maart 1738-9*, waarin hij wijst op de geweldige uitgieting van de Heilige Geest in Engeland en Wales, en op het nut daarvan, daar er tal van zielen tot Christus gebracht worden. Ook schrijft hij, dat hij van ons succes in Schotland gehoord heeft, en nu verlangt hij een brief van mij te ontvangen. Ik beantwoordde die brief niet dadelijk, maar nadat ik wat meer over hem te weten kwam; en die berichten kreeg ik zowel uit publieke geschriften als uit brieven van Londen uit, die geschreven zijn bij wijze van een verslag over hem”.

”Zaterdag, 4 augustus 1739. Vanmiddag werd mij de Geest der genade en der gebeden in krachtige mate geschonken, en ik mocht in het gebed worstelen om des Heeren zegen over mijn gezin, en om Zijn zegen over Whitefield en diens broederen, van wie ik een tweede brief kreeg, nl. van hem en dhr. Seward. Ik kreeg te bidden voor hen en voor het werk Gods, dat zij mogen verrichten, en ik mocht de Heere loven voor hetgeen Hij aan en door middel van hen gedaan had. Ook kreeg ik met kracht te smeken om 's Heeren tegenwoordigheid voor de komende dag, en of Hij een woord voor de Rustdag wilde geven, en krachtdadig wilde werken tot welzijn der zielen. Ook mocht ik bidden om de komst van Christus' Koninkrijk, zowel buitens- als binnenslands, en of Christus Zijn

bevelende macht wilde bewijzen, door de zegen voor vele zielen te dezer plaatse te bevelen. Heere, hoor!”

”Sabbat, 30 september 1739. Vanmorgen na de lezing van een deel van Ps. 18, over 's Heeren aangording met sterkte en over Zijn Woord als een beproefd Woord, mocht ik mijn hart uitstorten in het gebed om Zijn tegenwoordigheid, steun en bijstand; en ik greep bij vernieuwing Zijn Naam en verbondsbelofte in Christus aan. Ook bad ik voor *Whitefield, Seward* en *Wesley*.”

”6 oktober 1739. De voormiddag met mijn gezin doorgebracht; ik las Ez. 16, en bij het laatste gebed werd ik, na de belijdenis der zonde, opnieuw door de werking des Geestes aangeraakt. Toen ik alleen was, vernederde zich mijn hart in het stof voor de Heere, en daarna werd mijn geloof en hoop verlevendigd, en mocht ik weer Gods heilige tempel aanschouwen, en erkennen dat – aangezien de Geest in Engeland werd uitgestort – de Heere rechtvaardig zou zijn, als Hij ons vlies droog wilde laten..., en dat ik toch uit zou zien naar Zijn komst overeenkomstig Zijn Woord. Mijn hart werd vernederd en versmolt als water. Ere aan Hem, Die de keisteen kan doen smelten. Ik-gedacht *Whitefield* en diens broederen. Heere, wees met hen, en laat Uw Koninkrijk komen in het buiten- en binnenland!”

Dezelfde uitnemende geest die hij in zijn Dagboek ademt, spreekt ook uit zijn brieven. Het lijkt mij gepast, om hier de reeks mededelingen te geven, die tussen hem en zijn Engelse briefschrijvers plaatshadden, waarvan tot nu toe nog maar weinig gepubliceerd is.

Zoals wij hierboven zagen, zinspeelt hij op een brief, die hij aan het einde van zomer 1739, van dhr Seward ontving. Deze waardige heer, ds. Charles Seward van Evesham, had zijn bekering in de middellijke weg te danken aan Whitefield. De Evangelie-waarheid maakte een machtige indruk op zijn geest, en hij gaf van de oprechtheid van zijn geloof blijk, zowel door krachtige pogingen om de onsterfelijke (ziels)belangen van de mensen te bevorderen, als door een ongewone vrijgevigheid om in hun tijdelijke behoeften te voorzien. Het behaagde intussen een ondoorgrondelijke Voorzienigheid in de maand

oktober van het jaar 1740, om deze beminnelijke en nuttige bekeerling ineens te ontslaan van zijn moeiten en smarten. Na 's mans dood werd zijn Dagboek gepubliceerd³⁾. Ds Erskine was zo gelukkig om de volgende vrome en toegenegen brief te ontvangen.

"Londen, 24 juli 1739.

Weleerw. en geachte heer,

Ik verzoek u nederig om met u een briefwisseling te mogen beginnen, hoewel ik die eer gans en al onwaardig ben. Ik was een erg gebrekkige medearbeider van de geliefde ds. Whitefield, sinds zijn aankomst uit Georgia. Bijna 20 jaar had ik te midden van een bezoedelde wereld geleefd, en ik behoef u niet te vertellen, hoe geheel anders mijn bezigheden nu zijn. Maar ik moet steeds de vrije, onverdiende, almachtige genade van God bewonderen, Die mij en mijn broer Benjamin uit het vuur gerukt heeft. Welk een onderscheid-makende liefde moet de Almachtige ons toedragen, daar duizenden nette en geleerde mensen worden voorbijgegaan, en God Zijn Goddelijke kracht in ons betoond heeft, door te volbrengen hetgeen bij de mens onmogelijk is. Ik ben van overtuiging, waarde heer, dat als wij in de eeuwigheid onze ervaringen gaan uitwisselen, wij zullen merken, dat de meeste ervan met elkaar kloppen en als twee druppels water op elkaar lijken.

God blijkt Zijn volk te hebben bezocht, en Hij is bezig om in dit land wonderen te werken. O, moge het licht van Zijn heerlijke Evangelie naar het oosten en westen, naar het noorden en zuiden stralen! Bid voor mij, waarde heer, of het mij gegeven mag worden om het huis af te mogen bouwen waaraan ik begonnen ben, en of ik, hoewel ik niets dan armoede ben, toch elke dag zulk een toevoer uit Christus' volheid mag ontvangen, om mij tot het einde toe te ondersteunen. Ik heb reeds spitsroeden gelopen onder mijn vroegere kennissen, en dat heb ik niet van mijzelf kunnen doen, maar ik moet nog meer en grotere beproevingen doorstaan. Ongetwijfeld hebt gij uw leven aan uw Meester overgegeven. Onlangs getuigde

3) Southey's Life of Wesley, deel 1, p. 239, 243 en 386.

onze broeder Whitefield in het publiek tegen het brassen en aflossen en dergelijke verkeerde dingen; naar aanleiding waarvan wij er zeker van waren, dat twaalf mannen op zijn leven loerden, maar door Gods bijzondere voorzienigheid teleurgesteld werden. Als God Zijn knechten aldus wil eren, zoals Hij de heilige Paulus 1700 jaar geleden gedaan heeft, wat zullen wij dan zeggen? "Ja, Vader, want alzo is geweest het welbehagen voor U!" In werkelijkheid ben ik slechts een zuigeling, een kind in de genade. O, bid toch voor mij, of ik dagelijks mag toenemen tot een volkomen man, tot de mate van de volheid van Christus.

De uwe in Christus, *William Seward*".

Uit de wijze waarop ds. Erskine in de hierboven afgedrukte stukken uit zijn Dagboek de naam van de weleerw. *John Wesley* invoert, is het duidelijk, dat hij aanvankelijk niet minder gunstige gevoelens voor zijn rechtzinnigheid als voor zijn ijver koesterde. Die uitnemende man bestreed – zoals algemeen bekend is – later zeer heftig de algehele vrijheid en aanbiddelijke souvereiniteit van Gods genade; door welke handelwijze hij – omdat ze een openlijke breuk tussen hem en ds. Whitefield veroorzaakte! – veel van die achting verloor, die hij tevoren van andere, besliste vrienden van de Calvinistische leer ondervonden had. Toch bevat de volgende brief aan hem, nog voordat de schrijver van het feit op de hoogte was, dat hij de Arminiaanse beginselen huldigde, zulke uitspraken betreffende de wijze waarop zowel in Engeland als in Schotland vele hoorders onder de prediking des Woords aangedaan werden, en ook betreffende zijn opvattingen inzake bepaalde punten der christelijke ervaring, dat het verkeerd zou zijn, om ze een plaats te onthouden aan dit gedenkschrift.

BRIEF AAN DS. JOHN WESLEY

Zeer aardige brief!

Brief van ds. Ralph Erskine aan de weleerw. John Wesley.

"Weleerwaarde en waarde heer,

Ik verlang de Heere te loven voor het goede en grote nieuws uit uw brief, betreffende de bekering door de Heere van vele zielen, uit de duisternis tot het licht, en uit de macht des satans tot God, en dat er zulk een grote en krachtige deur onder u geopend is, die vele tegenstanders niet kunnen sluiten. Moge Hij Die de sleutel van het huis van David heeft, Die opent en niemand sluit, en sluit en niemand opent, de deur des geloofs al meer en meer onder u openen, totdat Zijn huis vol worde, en Hij de verlatenen Israëls vergaderd heeft; en moge dat gebed voor de tegenstanders opklimmen: "Vervul hun aangezicht met schaamte, opdat zij Uwen Naam zoeken, o Heere!" Wat de uitwendige manier betreft waarop gij spreekt en waarop de meesten van dezen aangedaan werden, die in het hart doorboord werden door het zwaard des Geestes, dan is het geen wonder, dat zij u aanvankelijk verrasten, aangezien zij inderdaad zeer zelden voorkomen, die zo verwond zijn. Toch schijnen sommige voorbeelden die ge geeft, afgebeeld te zijn door de uitwendige manier waarop Paulus en de stokbewaarder aanvankelijk aangedaan werden, alsook Petrus' hoorders, uit Hand. 2. Het laatste voorbeeld dat ge geeft van sommiger worsteling als in doodsstrijd, dat is mij wat onverklaarbaar, daar het niet overeenkomt met het kind waarvan in Mark. 9 : 26 en in Luk. 9 : 42 sprake is, en waarvan gezegd wordt, dat toen Hij nog in aantocht was, de duivel het tegen de grond wierp en het scheurde. Ik betwijfel niet, of de satan - in zover hij de macht krijgt - zichzelf bij zulke gelegenheden kan gedragen, deels om het begin van het goede werk te belemmeren en te verhinderen in de personen, die door de scherpe pijlen der overtuiging getroffen zijn - terwijl de vijand onwillig is om zijn oude prooi los te laten -, en deels ook om de zegen van het Evangelie bij anderen te voorkomen; omdat hij op die manier het werk Gods in discrediet wil brengen en het wil laten verachten en smaden, alsof het de mensen alleen maar tot krankzinnigheid en verwarring bedoelde te leiden; en dat kan een heilig, souverain God toelaten, om het geloof en de volharding van Zijn eigen kinderen te beproeven, die krachtadig door Hem geroepen zijn. En

toch is de genadige uitkomst van een dergelijke strijd, in de bekering van op zo'n manier aangedane personen, de hoofdzak, wanneer zij nl. door Gods reddende arm ertoe gebracht worden om Jezus Christus aan te nemen, en vreugde en vrede te vinden in het geloven, en om dan in Hem te wandelen, en te bewijzen dat het werk tenslotte een zaligmakend werk is, of dat nu vlug of tragsgewijze volbracht wordt.

Er is veel stof tot dankzegging wat Gods werk onder ons betreft, waarvan gij een uiteenzetting schijnt te verlangen. Al kunnen wij niet ontkennen, dat wij nu en dan bepaalde werkingen van Gods Geest bevindelijk ervaren, bij het bidden en prediken en bij het veelvuldig horen van aangename indrukken die het Woord op het hart der mensen oefent, en van sommige goede vruchten, die daarvan het gevolg zijn; en al schijnen enkele voorbeelden van Zijn krachtadige tegenwoordigheid in deze weg, in dit tijdsgewricht, meer betrekking te hebben op de voortzetting van het reeds begonnen goede werk, dan op de opmerkelijke bekering van anderen, toch missen we ook niet de voorbeelden van Zijn macht en erbarmen op die manier, ook al openbaart het zich niet helemaal in zulke plotselinge en zichtbare resultaten als die gij noemt. Alle uitwendige verschijnselen van mensen, die onder ons aangedaan worden ten tijde der prediking, en vooral bij sacramentsbedieningen, kunnen tot de volgende twee categorieën herleid worden. De ene is: Het horen met een aandachtige, stille aandacht, vol ernst en heilbegerigheid, die men kan opmerken aan de gespannen blikken, aan de wenende ogen, en aan de blijde of bedroefde gezichten, die teerheid bij het luisteren verraden. De andere soort is, als het Woord de gemeente zo aandoet, dat het er aanleiding toe geeft, dat zij hun stem verheffen en hardop huilen, sommigen wat meer onderdrukt, anderen wat luider; en bij tijden is heel de gemeente in een tranenvloed, terwijl allen als het ware het tegelijk uitschreeuwen, totdat hun geluid de stem van de predikant dreigt onhoorbaar te maken, zodat hij nauwelijks te verstaan is wegens het jammerende geluid, dat hem omringt. En al zijn wij van oordeel, dat de besten en verstandigsten onder de toehoorders zelden zoveel lawaai maken als de anderen,

ook al zijn ze misschien innerlijk nog méér aangedaan..., toch denken wij van hen die zo uitwendig aangedaan zijn, dat sommigen hunner een meer algemene, en anderen een bijzondere genadewerking van Gods Geest ervaren, die wij slechts aan de vruchten en gevolgen kunnen kennen. De algemene werking droogt, evenals een overstroming, weer op. We horen niet van een teweeggebrachte verandering. De andere blijkt later uit de vruchten der gerechtigheid en uit een heilige wandel. Wat de indruk betreft, welke het Woord op hen maakt, die wij later voor ware bekeerden houden: De graden en duur van een werk der wet, of van overtuiging verschillen, en de zaligmakende uitkomst wordt ook op verschillende tijden en op verschillende manieren bekend. Sommigen worden vlugger getroffen en tot de Heere en Zijn wegen bekeerd, anderen verkeren vele weken, ja maanden – zoal geen jaren! – in veel moeilijkheden, gebondenheid, smartelijke verschrikkingen en vreselijke aanvechtingen; sommigen worden meer geleidelijk verlost met een woord hier en een woord daar, dat indruk op ze maakte, en met nu en dan enige uitstorting van de Geest, en verdere trappen van verlichting en Goddelijk onderwijs, totdat zij allengskens tot meer vastigheid in het geloof waren gekomen, en totdat zij van al hun vertrouwen waren afgebracht, niet alleen van het vertrouwen op hun werken en plichten, wát betreft hun rechtvaardigmaking voor God..., maar ook van alle vertrouwen op, en afhangen van hun beste gestalten, tranen, verruiming, invloeden en bereikte resultaat..., tot een degelijk geloofsleven, op gronden die onveranderlijk zijn.

Mijn waarde heer, ik wil, op dit punt, mij wat breder uitdrukken in sommige wenken; onder Gods zegen kunnen ze voor u en ons beiden nuttig zijn. Een verleidende geest kan arme zielen soms ertoe brengen om op indrukken, werkingen en op wat zij in hen gevoelen, te rusten, alsof die de grond en oorzaak van hun hoop zouden moeten zijn, terwijl daarentegen de ware ervaringen en de verzegeling des Geestes de vrucht en het gevolg is van het geloof ("Nadat gij geloofd hebt, zijt gij verzegeld geworden met den Heiligen Geest der belofte", Ef. 1 : 13); en de ware Geest van God in de gelovige doet

hem van Christus afhangen, buiten hemzelf, in het Woord der genade en der belofte, en niet van een Christus in hem, noch van enige geschapen of meegedeelde genadegaven, giften, ervaringen, tranen, smarten, vreugden, angsten, gevoelens, of wat er verder zijn kan; want dat is niet God Zelf in Christus, zoals Hij Zich in het verbond der genade openbaart. Dat is een kenmerk van een werk, dat Goddelijk en zaligmakend is; want zoals zaligmakende kennis de mens ontledigt van zijn eigen kennis, en hem in zijn eigen ogen dommer dan wie ook, en die niet het verstand van een mens heeft, maakt: Zo ontledigt het zaligmakende geloof hem van zijn eigen geloof. Velen hopen eenmaal zalig te worden. Waarom? Omdat zij op God vertrouwen, en dan is het niet God, maar hun eigen geloof en vertrouwen in Hem, waarop zij hopen. Maar een waar Evangelisch geloof, dat door God gewerkt is, laat de mens die niets heeft om op te leunen dan alleen Christus, alleen maar Zijn Woord, en een 'Zo zegt de Heere!⁴⁾ Het laat hem niets ter wereld over om van af te hangen, dan alleen van 'de gordel Zijner lendenen', Jes. 11 : 5: de getrouwheid van een belovend God.

Het laat hem noch gerechtigheid noch kracht over in hemzelf, opdat hij zou kunnen komen tot de eigen taal des geloofs, zeggende: Zekerlijk, in de HEERE heb ik gerechtigheid en sterkte! Het laat hem jammerlijk, ellendig, arm, blind en naakt, opdat hij slechts het beproefde goud en de witte kleding en de ogenzalf, hem door Christus gegeven, zou beproeven. Het laat hem totaal ontbloot van, en verloochend aan alle goeds in hemzelf, opdat hij niets zou hebben dan hetgeen hij in Christus heeft. Van dezulken zegt Christus: "Zalig zijn de armen (van geest); op deze zal Ik zien, namelijk op den arme". De mens die op een verkeerde (valse) manier vrede, vreugde en troost gevoelt, is in een hoogst gevaarlijke toestand; omdat hier de aandoeningen zo gevoelig geraakt zijn en de zaak zo precies op de ware genade lijkt, dat het gemakkelijker is om iemand van de zwakheid en ondeugdelijkheid van alle andere tekenen te overtuigen dan van dit. Maar

4) Deze gedachte vindt men ook veel in de geschriften van dr. Kohlbrugge; vert.

Gods zaligmakende werk is niet alleen een *vervullend* werk, dat de mensen genade en heiligheid, ootmoed, de Geest des gebeds, geloof, liefde, vreugde, berouw en ijver geeft, en alle dingen nieuw maakt, maar ook een *ontledigend* werk, dat het zeer verborgen (mysterieuze) deel der godsdienst is, waardoor God iemand van al zijn godsdienst en gerechtigheid ontdoet, hetzij natuurlijk of uit genade ontvangen, op 't stuk van afhankelijkheid..., en alle dingen tot niets maakt, opdat God en Christus alles in allen zijn kan. Dat zaligmakende geloof, dat de beproeving van dood en oordeel doorstaan zal, kan alleen op zulke eeuwige en onveranderlijke gronden staan blijven, zoals de volgende: Het Woord en de belofte van God, die eeuwig is, 1 Petr. 1 : 22-25; de gerechtigheid van Christus, die eeuwig is, Dan. 9 : 24, daar ze de gerechtigheid Gods is, ja van Hem, Die de HEERE onze Gerechtigheid is en de genade en volheid die er in Christus is, welke ook de genade en volheid is van God, en eeuwigblijvend; niet als in een stroom, die aan ons meegedeeld kan worden, maar ook weer spoedig kan opdrogen; maar zoals ze is in de bron en fontein, nl. in God Zelf in Christus, in Wie God met al Zijn genade en volheid voor eeuwig woont. Om op deze gronden te rusten, wil zeggen: Rusten op de eeuwige God Zelf, de Rots der eeuwen, en te gelijken op de berg Sion, die nimmer bewogen kan worden. Zodanig zijn de overblijfselen van het verderf en van de verdorvenheid, die zelfs in de ware bekeerden gevonden wordt; en zo krachtig is de wettische neiging van hun hart – die ze op hun plichten, genadegaven, gestalten, gevoelens doet rusten –, dat het vaak tal van jaren van beproeving en onderzoek eist, eer zij zichzelf krijgen te kennen, en weten, of God hun enige Rustplaats is. Dus is het *niet zozeer de vraag om te onderzoeken, wat zij gevoelen*, als wel, waar zij zich op gronden? Namelijk, of dat geschiedt op een grond(slag), waarop zij in het oordeel kunnen bestaan, en voor eeuwig bestaan blijven! Zoals het, toen Christus leed, (Hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen!) ons tot God brengen moest, zó was er, toen de Heilige Geest gezonden werd, totaal niets aanwezig, waarin Zijn genadige werking en behoudende kracht meer be-toond wordt, van tijd tot tijd, dan in het brengen van zon-

daars tot God, door al hun leugen-toevluchten weg te vagen en al hun valse vertrouwen op enig ding, wat dan ook, dat niet uit God is, te vernietigen. Het is geen gemakkelijke zaak, maar een werk van Gods almacht, om zó tot God gebracht te worden; want het werk van satan wordt op geen andere manier ontplooid dan door mensen ertoe te brengen om op enig ding te vertrouwen, zoals plichten, gestalten, gevoelens, of wat ook maar! aangezien hij ze dan van zo'n geloof in Christus kan terughouden, dat eindigt in God en in alle heerlijke eigenschappen van God in Hem, overeenkomstig het Evangelie-ontwerp van Gods genade, die vanwege Zijn gerechtigheid heerst tot in het eeuwige leven. Als satan de macht heeft, zal hij nooit dulden, dat iemand zó tot God, en tot God alleen komt; en daarom wordt de zaligmakende kracht van het Evangelie, wanneer ze gepaard gaat met de kracht van Gods Geest, aangeduid door een bekeren van de mensen uit de duisternis tot het licht, en uit de macht van satan tot God. Alleen Christus, de Middelaar, is Gods grote verordening, om een aantal verloren zondaars te herstellen, en ze met God te verzoenen door Zijn bloed; of wel de weg, waarlangs onheilige zondaars teruggebracht worden tot een heilig God, als het enige middelpunt van hun rust; en hoe meer zij tot Hem komen, des te heiliger ze worden, en als zij nooit tot Hem komen, dan hebben zij nimmer enige ware heiligheid, ware bekering of ware godsdienst. Moge de Heere u bekrachtigen om in Zijn werk verder te gaan, en in het gebed om de komst van Zijn Koninkrijk bij u en bij ons! Ik hoop u niet te vergeten in onze gezamenlijke beden aan de troon der genade. Ik smEEK u, laat mij in uw vrije uren meer en meer horen, wat de Heere in uw midden bezig is te doen.

Ik ben, weleerw. en zeer geliefde heer, uw toegenegen broeder en dienaar in Christus,

Ralph Erskine".

BRIEVEN VAN EN AAN DS. WHITEFIELD

De briefwisseling tussen ds. *Whitefield* en de leden van het Verenigd Presbyterium, en speciaal met ds. Ralph Erskine, is

bijzonder interessant, en komt nu nader aan de orde. Ds. Erskine kreeg, naar het schijnt, de eerste brief van ds. Whitefield in april 1739; en hoewel hij wijselijk wachtte met antwoorden, totdat hij enig onderzoek gedaan had naar 's mans karakter en werkzaamheden, drongen de al spoedig ontvangen, gunstige berichten inzake die voorname prediker hem ertoe, om – eer vele maanden verlopen waren – een vriendelijk antwoord te sturen. Of die eerstelingen van hun wederzijdse achting nu nog ergens te bespeuren zijn, weten we niet met zekerheid. De volgende mededelingen mogen intussen volstaan voor een proeve van de sterke toegenegenheid, die deze twee correspondenten voor elkaar gevoelden.

*Brief van de weleerw. G. Whitefield aan ds. R. Erskine*⁵⁾.

”Londen, 23 juli 1739.

Weleerw. en geachte heer,
Gisteren ontving ik met groot genoegen uw vriendelijke brief, die mij veel voldoening gaf. Ik was bang dat ik u aanstoot gegeven had. Als dat ooit eens het geval zou zijn, moet ge me scherp berispen, en ik zal er u van ganser harte voor bedanken. Ik dank God voor het feit, dat mijn preken uw instemming vinden. Ik ben slechts een beginneling in Christus' leerschool. Mijn Meester verlicht mij dagelijks al meer en meer, om de uitnemend grote rijkdom en souvereiniteit van Zijn genade te (leren) kennen voor allen, die zullen geloven in Jezus Christus, Die Hij gezonden heeft. Het door u genoemde boek is mij door dhr. Davidson, een koopman in Edinburgh, toegezonden. Ik heb nog geen tijd om het te lezen. Ik twijfel niet aan zijn nut, omdat u het zo aanbeveelt. Intussen hebt ge, naar ik hoop, mijn laatstverschenen 'Journaal' gelezen, en hebt ge dank gezegd voor de grote dingen die God aan mijn ziel gedaan heeft! Een aanhangsel zal binnenkort gedrukt

⁵⁾ Deze brief aan ds. Erskine, van ds. Whitefield, de enige naast die van ds. Seward en het uitvoerige antwoord aan ds. Whitefield, zijn alle in steno overgeschreven door ds. Henry Erskine van Falkirk. Dit zijn de enige afschriften die we hebben ingezien.

worden. De voortgang van het Evangelie neemt nog dagelijks toe. God make Zijn volk meer en meer gewillig op deze dag van Zijn heirkraft! De tegenstand neemt dagelijks toe, maar zoals de tegenstand overvloedig is, zo is ook mijn innerlijke troost overvloedig. Een preek van mijn hand wordt thans gedrukt, die meer dan ooit het genoegen van de prioriteit-lievende geestelijkheid zal verstoren. Hoe kan ik er u enkele sturen? Kent ge dhr. Davidson? Gisteren zond ik u ongeveer een dozijn van mijn laatst-verschenen 'journaals' door middel van een zekere mijnheer Smith, een predikant van de Schotse kerk, naar ik begrepen heb. O, dat de gezegende Jezus ze moge beademen. Ds. Wesley heeft uw brief nog niet ontvangen. Hij wil spoedig aan u schrijven. Hij strijdt de oorlogen des Heeren, evenals zijn broeder, op een zeer moedige wijze. Een edele hervorming is onder de Kinston mijnwerkers bij Bristol begonnen. Ik verzamel thans gelden om voor hen een school te bouwen; God wil dat bijzonder zegenen. Onze tegenstanders knersen met hun tanden. ”Bekeer hen, o Heere, – smeken wij U – om Uwer barmhartigheid wil!” Het bericht van mijn dood heeft grote diensten bewezen. Ofschoon ik ernaar verlang om ontbonden te worden en met Christus te zijn, toch geloof ik, dat ik niet zal sterven, maar leven en de werken des Heeren verkondigen. Vader, Uw wil geschiede! Mijn tederste toegenegenheid geldt heel het Verenigde Presbyterium. Ik word bestreden om U te erkennen, maar om de discipelen van onze Heere te loochenen betekent mijns inziens Christus Zelf loochenen. *Al zou ik met U sterven, toch zal ik U met Gods hulp op generlei wijze verloochenen.* De Voorzienigheid houdt mij hier vast. Schrijf als 't u blijft per volgende post, aan – Weleerw. en waarde heer – uw zeer toegenegene bij Christus' ingewanden,

George Whitefield”.

Deze zeer vriendschappelijke brief kwam tegelijk met die van ds. Seward, die hier boven afgeschreven is, aan op zijn bestemming. Wij kunnen hier niet het antwoord weergeven aan zijn uitnemende jong-bekeerde, maar het volgende antwoord aan zijn geestelijke vader zal uw achting vragen om de eerlijke

en toegenegen, alsook gelovige geest, die ze ademt.

Brief van ds. R. Erskine aan ds. G. Whitefield.

"Dunfermline, 21 augustus 1739.

Weleerwaarde en zeer geachte heer,

Uw brief, gedateerd 23 juli, was zeer aangenaam; en ik had ze, zoals u voorstelde, per kerende post willen beantwoorden, maar omdat ze al ongeveer acht dagen bij mij thuis lag eer ik thuis kwam om ze in ontvangst te nemen, stelde ik de beantwoording nog enkele dagen uit, daar ik met mijn broeders van het Verenigd Presbyterium had te vergaderen, aan wie ik uw brief en die van ds. William Seward meedeelde, en tegelijk aan ieder van hen een exemplaar van uw laatste 'journaal' ter hand stelde, als een geschenk uwerzijds. Ik ontving namelijk negen exemplaren te Burntisland, toen we daar waren. Ik ontving nog meer op die tijd, namelijk zes exemplaren van uw laatst uitgegeven preek over Joh. 7 : 37; waarvan ik er, evenals van de eerstgenoemde, ook aan de broederen gaf. En zoals ik u voor die geschenken hartelijk dankzeg, zo ontvingen mijn broederen ze als bewijzen van die liefde en vriendschap, die ge in zulke hartelijke bewoordingen aan het slot van uw brief aan mij tot uitdrukking brengt, dat ze hun zeer veel genoegen en voldoening gaven, en hun liefde jegens u hoe langer hoe meer deden toenemen en ontvlammen. Het feit dat ge bestreden wordt omdat ge ons erkent, en dat ge zulk een zorg voor ons gevoelt, doet ons hopen en verwachten, dat ge geen inlichting over ons in ons nadeel zult aannemen, tenzij of tot dat ge daarover van onszelf ingelicht zijt, aangezien ge zulk een grondslag gelegd hebt van vriendschappelijke correspondentie met ons.

Ik heb enige kennis aan dhr. Davidson in Edinburgh, die door u genoemd wordt, en ik ben blij te horen dat hij u de boeken van ds. Boston gestuurd had. En toch heeft hij niet zoveel gemeenschap met ons als hij, naar ik hoor, met u heeft, sinds hij is gaan overhellen naar de kant van de Independenten of Congregationalisten, die hij voor enige tijd is gaan begunstigen, al

is hij, naar ik hoop, overigens een goed en welgezin man. Intussen, door wie Ge ook maar enig drukwerk belieft te zenden (daar ik per eerste gelegenheid verwacht het 'aanhangel', als het uitgegeven is, te zullen krijgen!), het kan nauwelijks missen veilig over te komen, als het maar verstuurd wordt zoals uw laatste brieven. Ik heb opdracht gegeven om u de uitgaven te sturen, die op onze publieke zaken in het Verenigd Presbyterium betrekking hebben; en in geval u afwezig bent, moeten ze bij ds. Seward of ds. John Wesley aankomen. Ik heb nu uw 'journaals' en preken kunnen lezen; en ik kan u verzekeren, met betrekking tot het totale werk in het algemeen en wat de hoofdtendens ervan betreft, dat mijn ziel de Heere heeft mogen grootmaken vanwege de zeer grote dingen die Hij voor, en door u gedaan heeft; en ik verheug er mij over, op te merken dat ge alles aan Gods vrije genade in Christus toeschrijft, en dat Hij u zo kennelijk verwekt heeft om tegen de dwalingen en verdorvenheden van deze tijd te getuigen, om een gerust geslacht te wekken en te doen ontwaken, en om zo'n (groot) aantal zondaars te mogen brengen uit de duisternis tot het licht, en uit de macht van satan tot God. Als ik nu ga spreken over enkele bijzonderheden waarin wij van mening verschillen, dan zal dat alleen maar gebeuren, om mijn grote liefde jegens u te bewijzen door de grote vrijmoedigheid die ik jegens u aan de dag leg; ook al om misverstanden voor later te voorkomen en om een ongeveinsde liefde te bewijzen, die zowel een menigte zwakheden kan bedekken, alsook tal van verschillen over het hoofd zien -, en dat niet, door ze totaal te verbergen, hetgeen de liefde verdacht kan maken, maar door ze vriendschappelijk te noemen, hetgeen kan aantonen dat het ongeveinsd gebeurt.

Hoewel wij graag alle verschillen tussen u en ons met de mantel der liefde willen bedekken, die voortvloeien uit uw opvoeding in de Kerk van Engeland, en wij Gods genadige voorzienigheid aanbidden, die u en uw broederen in zoverre verlicht en bekwaam gemaakt heeft, dat ge getuigen voor Hem, en instrumenten ter reformatie zijn moogt, toch hopen wij, dat naarmate dit werk uit God is, het des te meer een gelukkige vereniging tussen u en ons in de Heere zal bewerken, en

dat niet alleen in een privé en persoonlijke, maar ook in een meer publieke en algemene zin. Mijn broederen en ik, die gelegenheid gehad hebben om hier samen over u te spreken, zien iets schoons in de leiding der Voorzienigheid, dat ge tot de Engelse kerk behoort. Want anders had zulk een grote toeloop uit hun midden onder uw bediening niet plaatsgehad, en hadden die menigten bijgevolg niet de weldaad genoten of het voordeel gekregen, zoals zovelen hunner thans wel hadden. En ofschoon de oneindige Wijsheid dit maakte, en nog maken moge tot een lokaas om hen te voorschijn te halen, toch daar Englands hervorming aanvankelijk (namelijk van het pausdom en zijn bijgelovige en ceremoniële diensten!), hoe groot en heerlijk ook, verre van volkomen was – zoals die van andere Protestantse kerken, inzonderheid die van Schotland..., zo wilden wij graag hopen, dat wanneer er een nieuwe en algemene hervorming tot stand gebracht werd, er althans nog meer voden van de Roomse kerk zullen worden afgeschaft, zoals (nog afgezien op het ogenblik van het onderwerp der kerkregering!) vele onnutte kerkgebruiken en gewoonten met betrekking tot de eredienst, die geen enkele grond vinden in de Schriften. Dat wensten sommigen van de vroomste en geleerdste theologen uit onze gemeenschap hervormd te zien worden, in de wetenschap dat vele ervan in den beginne gehandhaafd werden, louter uit het oogpunt om geleidelijk en door bepaalde overwegingen van voorzichtigheid geleid, te reformeren; en ook in de wetenschap, dat het blijven vasthouden aan die dingen, welke de vaders der Reformatie bevalen geleidelijk af te schaffen, een groter struikelblok vormde voor de vrienden der Reformatie, dan dat het ooit een winst betekende op haar vijanden. Ofschoon dus de Voorzienigheid op het ogenblik een goed gebruik maakt van het feit, dat gij, overeenkomstig het u geschonken licht, die methode toegeedaan zijt, toch moge – wanneer ge als het ware een nieuwe grondslag gaat leggen – de Heere u te juister tijd bekwamen om u voor zulke dingen te wachten, die later een hindernis kunnen blijken voor tal van tedere christenen, die gemeenschap met u houden, zoals vroeger het geval geweest is. Het 'Principiis obsta' (= Weersta de beginselen van het kwaad!

v.d.Hr) is een in vele gevallen noodzakelijke waarschuwing. Wat bleek de grote en beroemde hervormer Luther, belemmerd als hij werd door zijn oorspronkelijke Roomse opvoeding, een treurige strik van verdeeldheid te zijn onder de Protestantse kerken; en aangezien Gij, dank zij Gods goede hand over u, zo goed bezig zijt om kwezelarij en partijzucht te verpletteren, hoop ik dat de tip die ik u hier op dit punt geef, des te welkomer zijn zal. De eerste en voornaamste zaak is ongetwijfeld om het fundament van zaligmakend geloof te leggen, door de zuivere waarheden en kostelijke leerstellingen te prediken van het eeuwige Evangelie, waarmee (ere aan God!) gij zo druk bezig zijt, en waartoe wij, naar ik hoop, hart en hand met u verenigen.

Zeer waarde heer, als gij en uw broederen, die ik in de Heere als Zijn uitnemende getuigen eer en hoogacht, zullen van mening zijn, dat de vrijheid die ik mij op dit punt reeds veroorloof, overhaast en ontijdig is, dan zal de geringste tegenspraak van uw kant mij tot een uitstekende olie dienen, welke mijn hoofd niet breken zal; want, naar ik denk, zou ik liever verkiezen veel ellende te ondergaan, dan u aanstoot te geven. Maar in de hoop dat mijn vrijmoedigheid eerder zal opgenomen worden als een teken van die vriendschap, waarvan mijn hart vol is, ga ik door met u mee te delen wat in het laatste 'journaal' aan critiek onderhevig geacht kan worden, hoewel de wonderen van Gods genade, die daarin vermeld worden, tegelijkertijd mij zeer aangenaam zijn, ja allen met wie ik erover gesproken heb; en dat zal naar ik hoop, velen opwekken tot gebed en dankzegging. Naar ik verneem, is aan u reeds geschreven over uw opvatting betreffende het werk van de gevolmachtigde; en dus zal ik daarover niets zeggen. De correctie doe ge aan uw eigen opvatting gaaft van zijn onwettigheid – door eraan toe te voegen 'minstens buitengewoon gevaarlijk' – heeft mij bevredigd. Sommigen waren van gedachten, dat uw liefde en weldadigheid in bepaalde opzichten de regel der Schrift ietwat overschreden, zoals in uw laatste 'journaal', pagina 59, waar u zegt dat de denkbeelden der Kwakers inzake het wandelen en geleid worden door de Geest, naar Uw gedachte, zuiver en goed zijn; tenzij het dan Kwakers zijn van

een ander slag dan de overigen, wier gevaarlijke stellingen niet samengaan met de juiste idee inzake het geleid worden door de Geest, daar zij onder andere de rechtvaardiging door de toegerekende gerechtigheid van Christus, of Zijn dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheid, door het geloof aanvaard, ontkennen de enige grond der rechtvaardiging voor God te zijn; en omdat zij op die manier Jezus Christus niet kunnen aan nemen, kunnen zij bijgevolg ook niet in Hem wandelen of door Zijn Geest geleid worden, Die de Geest der waarheid is, en Die getuigt van Christus overeenkomstig de openbaring die het Woord van Hem geeft, hetgeen zij tegenspreken. Welke liefdediensten ge ook aan die mensen bewijst, zal ik toch nooit kunnen geloven, dat u bedoelt of voorhebt om hun beginselen en valse denkbeelden te rechtvaardigen.

Er komt in hetzelfde boek, op pag. 83, een passage voor, die van de zijde der kerkelijke gerechtshoven tegen ons en onze Afscheiding gebruikt is. Maar toch, als ik het nog eens overlees, schijnt die uitspraak mij te bewijzen, hoezeer ge mijn gedachte toegedaan zijt, en dat ge dezelfde weg zoudt inslaan, als ge in dezelfde situatie verkeerd had. Zeer terecht mijns inziens, drukt ge uw ontevredenheid uit over drie van uw broeders, die ertoe kwamen om Christus' zichtbare kerk op aarde te loochenen, en om aan te tonen dat een nodeloze afscheiding van de gevestigde kerk ongetwijfeld zou gevolgd worden door kwade gevolgen; en u beoordeelt de staat van een kerk niet naar de praktijk van haar leden, maar naar haar oorspronkelijke en publieke instelling. Daarom wilde het mij toeschijnen, dat zelfs indien de meerderheid van haar leden, in wettige vergadering bijeen, haar oorspronkelijke en publieke instellingen zou bestrijden, gij het voor gepast zoudt houden om hen in de steek te laten en genoemde instelling aan te hangen; en dat is nu het geval bij ons, bij onze Afscheiding van de huidige gerechtshoven van de gevestigde kerk van Schotland. Weliswaar schijnen de tekorten en gebreken van uw kerkregering in Engeland te zijn, dat – tenzij dan in geval van bijeenroeping – ge u nimmer kunt beroemen in een kerkelijke en gerechtelijke trouw aan, noch kunt klagen over een gerechtelijke afscheiding van de oorspronkelijke, publieke

instelling. Maar zoals ik het niet in twijfel trek, of ge zoudt – in dat geval – (zoals de zaken er thans in Engeland voorstaan!) bevinden, dat er bij U dezelfde soort gebreken aanwezig zijn als er bij ons zijn, en dat Gij bijgevolg de noodzaak zoudt inzien om dezelfde weg in te slaan als wij met het Verenigd Presbyterium doen..., zo is het, daar gij dezelfde voordelen mist om duidelijk op te merken, wanneer de gebreken nationaal en gerechtelijk geworden zijn, en wanneer er een algemeen breken aanwezig is, in de praktijk, met de Schriftuurlijke beginselen inzake de kerk, die ge belijdt zelf toegedaan te zijn..., de vraag, in hoever het zich met Gods Woord verdraagt, om nauwe gemeenschap te onderhouden met mensen van die kerk, die óf haar oorspronkelijke publieke instelling ondermijnen, of die de genoemde beginselen openlijk en zoals zij zelf erkennen, loochenen. Daar de echte gemeenschap haar fundament vindt in de eenheid in waarheid, althans door een openbare belijdenis ervan, waarvan uw geestelijkheid maar weinig schijnt te bezitten, daar zij u en uw broeders uitsluiten van het gebruik van hun kerken; en hoezeer dit, bij goede ordening, onder Gods voorzienigheid ook ten goede strekt, toch laat het zien, wat ze zijn. U voegt er eveneens aan toe, dat zolang de Artikelen van de kerk van Engeland overeenkomstig de Schrift zijn, gij u voorneemt ze aan te bevelen, zonder hetzij kwezelarij of partijzucht. Dat keur ik van harte goed, en dat is ook bij ons het geval. Wij keuren goed en verdedigen, zowel leerstellig als gerechtelijk, die Artikelen van de kerk van Schotland, die in overeenstemming zijn met de Schriften, maar die de kerkelijke gerechtshoven loslaten. Daaruit concludeer ik dus, dat u, precies als wij, denkt, wat de afscheiding van een gevestigde kerk betreft. Wij bedoelden nimmer een afscheiding van de kerk van Schotland, maar integendeel, alleen slechts een afscheiding van de kerkelijke gerechtshoven, wegens hun afval van de oorspronkelijke en per verbond aanvaarde instelling, waaraan wij ons gebonden wisten door onze verplichtingen, bij de bevestiging als predikant door ons aanvaard. En daarom verlieten wij tot de huidige dag nimmer onze predikantsplaats of gemeenten, waaraan wij verbonden werden door de oplegging der handen van onze

verschillende, respectievelijke presbyteria; en ook waren we dat nooit van plan te doen, tenzij wij gedwongen werden om dat te doen, door overmacht of geweld.

Wat uw preken betreft, waarde heer, schaam ik mij ervoor om mijn goedkeuring ervan te noemen, alsof dat van enige betekenis ware. De algemene strekking van uw leer 'mag' ik, bewonder en geniet ik met heel mijn ziel, en naar ik hoop, zal ze dank zij Gods zegen veel nut doen. En wat enkele bijzondere uitdrukkingen, die ikzelf niet gebezigd kon hebben, betreft..., mijn liefde tot u en mijn kijk op 's hemels gunst over u, brachten er mij toe om ze met zulk een gunstige glans te bedekken, dat we geen verschil tussen u en ons kunnen opmerken. Maar daar ik alle mogelijke vriendelijke vrijmoedigheid pleeg te gebruiken, zal ik u enkele voorbeelden geven. "De bijna Christen", voorlaatste pagina. "Wij zullen dan op onze vroegere oprechte en hartelijke diensten terugzien, die ons zo'n waardevol loon hebben bereid". Dat kon ik geenszins uitleggen, alsof u dat bedoelde ten nadele van de leer, als ware de hemel een genadeloon in Christus Jezus, en niet een schuld voor onze diensten, of van het eeuwige leven, daar dat Gods gave is, door Jezus Christus, onze Heere.

"Preek over de rechtvaardigmaking door Christus", aan het slot. "Probeer maar die heiligheid te bereiken, zonder welke niemand de Heere zien zal; en dan, al waren uw zonden als scharlaken, ze zullen worden wit als sneeuw"... Ik kon geenszins denken, dat dit maar enigszins bedoeld werd om de leer van vrije vergeving der zonden te verijdelen, door het bloed en de gerechtigheid van Christus alleen, hetgeen het onderwerp is van de voorafgaande prediking; of om de heiligmaking of het streven naar heiligheid, welke de vrucht en het bewijs is, te maken tot de wortel, grondslag, oorzaak, of voorwaarde voor/van de vergeving. Nee, ik neem aan, dat uw bedoeling is, dat in die weg van het streven naar heiligmaking, de mensen aan henzelf en aan anderen zouden tonen, dat zij in Christus hun zonden verven kregen, of dat zij de kennis of verzekering daarvan niet konden handhaven dan in die weg van heiligmaking. "Preek over Fil. 3 : 10", p. 14. "Hij is overgegaan van de dood tot het leven en zal nooit in de verdoemenis komen, als

hij maar de gave van God, die in hem is, opwekt". Dat woordje 'als' vatte ik niet zo op, als zou het de Arminiaanse dwaling begunstigen tegen de zekerheid van de volharding der heiligen, die eenmaal zaligmakend met Christus verenigd werden door het geloof in de werking Gods, en die zijn overgegaan uit de dood tot het leven; maar ik beschouwde het liever als een begunstiging van de Evangelische leer betreffende het verband tussen de middelen en het doel, en betreffende de noodzaak van het één ten opzichte van het ander, ofschoon beide verzekerd worden door de belofte aan een gelovige in Christus.

Mij werd door iemand meegedeeld, dat in een bepaald deel van uw werken door u gesproken wordt over de rechtvaardiging door de daad van geloven; maar daar ik niets van dien aard in de gedrukte stukken opmerkte, verzekerde ik hem, dat gij Christus zó niet geleerd had om het Arminiaanse 'geloven', of iets dat door ons gedaan werd, of iets dat in ons gewerkt is, te stellen in de plaats van Christus en Diens gerechtigheid, of van Zijn gehoorzaamheid en genoegdoening, welke gij – als alleen aangenomen door het geloof, daar was ik zeker van op grond van uw geschriften! – zoudt willen erkennen als de enige stof en grondslag van de rechtvaardiging.

Verder, al kon ik het Engels van uw 'Bone Deus' (= "Goede God!", v.d.Hr) niet overnemen, omdat goddeloze mensen hier met die woorden soms plegen te zweren..., toch, daar ik weet dat het onder uw schrijvers veel voorkomt, acht ik niet dat daarmee iets anders bedoeld is dan een uitroep van verbazing.

Ook al betreffen sommige van deze opmerkingen misschien slechts kleinigheden en hebben ze niet zoveel te betekenen als andere ervan, heb ik ze toch op papier gezet, om u niets te onthouden van hetgeen in mij opkwam, dat ook maar een schijn van onenigheid in woorden tussen ons bevat. Toch was ik van oordeel dat bij alle verschillende manieren van spreken, wij dezelfde zaak bedoelden, en op hetzelfde doel wijzen; en ik kan voor de Heere uitspreken, dat ik niet slechts uw preken en 'journaals' bijval, maar daarvoor ook veel stof tot lof aan God aanwezig vind. Ik kom er veel van de eer en maje-

steit van God in tegen, en veel van de statige treden en gangen van onze almachtige Koning Jezus, en ik heb bij tijden Zijn Naam onder tranen van vreugde aanbeden voor hetgeen Hij voor, en door middel van u, bezig is te doen, en ik bid om de voortzetting en bevordering van dat werk Gods. Ik verblijd mij erover, dat 's Heeren werk bij u voortgang heeft, en dat de dagen van Zijn heirkraft voortduren. Moge het voortgaan totdat alle machten der duisternis er plaats aan geven, en totdat elke Dagon neervalt voor de arke Gods!

Uw manier, in uw laatste preek, om tegen de afvallige geestelijkheid van uw kerk te betogen, ja aan de hand van voorbeelden, ontleend aan uw dienstboek, kan mijns inziens hun dienen als argumenten 'op de man af' (letterlijk: 'ad hominem'). Moge de Heere het zegenen tot hun overtuiging, en opdat zij uit hun geestelijke slaapzucht wakker worden.

Wanneer ik naga, hoe gij en uw broederen door God ertoe opgewekt zijn, om op zulk een opmerkelijke wijze voor Hem in Engeland te getuigen tegen de verdorvenheden en gebreken van die kerk, en wanneer wij, die tot het Verenigd Presbyterium behoren, opgeroepen worden om in een gerechtelijke weg tegen de verdorvenheden en gebreken van de kerk van Schotland te getuigen, en dat: beide in een tijdsgewricht, dat Romes machten zich samen tegen ons verenigen en er terecht verwoestende oordelen uit de hemel gedreigd worden..., dan ligt er misschien meer in de schoot der voorzienigheid met betrekking tot onze verschillende omstandigheden en ons welslagen daarin, dan wij ons bewust zijn. Wat Hij doet, weten wij nu niet, wij zullen het na dezen verstaan. Als Hij Zijn vogels bijeenvergadert vóór een storm, overeenkomstig de oproep, Zef. 1 : 1-3 en Jes. 26 : 20v., dan worde Hij verheerlijkt, Die alle dingen wél doet.

Onlangs maakten wij tal van Avondmaalsplechtigheden mee in de samenkomsten van onze broederen, waar grote menigten mensen verzameld waren bij de tenten buiten de deuren, zo goed als in de kerk; en ik ervoer nimmer zó Gods tegenwoordigheid als bij sommige van die gelegenheden. Gods Geest werd soms kennelijk uitgestort, en naar ik hoop, was de kracht des Heeren in het midden om vele zielen te genezen.

De vijanden knersen met hun tanden, zoals zij dat ook bij u doen, maar de Heere zet Zijn werk voort. Mijn broederen laten u zeer hartelijk groeten; zij beminnen en eren u in de Heere. Nu, zeer waarde heer, ik heb in deze lange brief echt mijn hart voor u geopend, en u de ergste gedachte meegedeeld die daarin ooit in verband met u opkwam; en dat zou ik niet gedaan hebben, als het niet met liefde tot u vervuld was. En het houdt van u omdat gij Christus liefhebt, en Hij heeft u lief en vereert u, en naar ik hoop zal Hij u sparen en al meer en meer eren (daarin), dat ge een gelukkig middel in Zijn hand moogt zijn, om Zijn Koninkrijk te bevorderen en de troon der ongerechtigheid neer te slaan. Mogen de wapenen van uw krijg meer en meer krachtig worden tot dat doel, in de Heere. Ik ben, weleerw. en geliefde heer, zeer toegenegen, de uwe, in onze gezegende Immanuël. Ik groet de waardige Swards en Wesley's in de Heere,

Ralph Erskine".

Deze uitvoerige en openhartige brief bereidde ds. Whitefield grote bevrediging; zoals blijkt uit het volgende deel van zijn antwoord.

*Brief van ds. G. Whitefield aan ds. Ralph Erskine*⁶⁾.

"Savannah, 16 januari 1740.

Weleerw. en waarde heer,

Met veel genoegen, al was het niet vóór vorige week, ontving ik uw vriendelijke, toegenegen brief. Ik zeg er u dank voor uit heel mijn ziel, en ik bid God om u ervoor te belonen, ja al uw andere werken van geloof en arbeid der liefde tevens. U kunt mij gerust vertrouwen, daar ik niet door enig kwaad bericht tegen u of uw broederen vooringenomen ben. Zij kunnen u bij mij meer en meer dierbaar maken; en al zouden uw vijanden u zo zwart als de hel voorstellen, dan zou ik moeten bedenken, dat gij de heerlijkste zijt in het oog van de hemel. Uw

6) Overgeschreven uit de Letters by the Rev. G. Whitefield, deel 1, brief 150.

aangename beoordelingen en opmerkingen op mijn 'journaal' en preken waren buitengewoon aannemelijk en zeer terecht. Ik verzeker u, waarde heer, dat ik tenvolle overtuigd ben van de leer der verkiezing, van soevereine rechtvaardigmaking en volharding tot het einde. Mijn opmerkingen over de Kwakers waren slechts bedoeld voor die bijzondere personen, met wie ik toen omging. De opvattingen der Kwakers in het algemeen, over de *rechtvaardigmaking* houd ik voor onjuist en onschriftuurlijk. Uw tegenstanders behoeven geen winst te doen, tegen u, met enig ding dat ik schreef; want ik vermoed, dat het de plicht van elke predikant is om zich te verklaren tegen de verdorvenheden van die kerk, waartoe zij behoren, en om hen niet voor ware leden van hun gemeenschap te houden, die haar publieke inzetten loochenen. Dat is uw geval in Schotland, en dat van ons in Engeland. Ik zie voor ons op het ogenblik geen andere weg openstaan, dan met de prediking van de waarheid die in Jezus is, voort te gaan; en dan, als onze broederen ons uitwerpen, zal God ons leiden in de weg, die het meest bijdraagt tot Zijn eer en het welzijn van Zijn volk. Ik denk dat ik slechts één bezwaar heb tegen uw optreden -, namelijk waar ge zo aandringt op een uitsluitend Presbyteriaans (kerk)bestuur, met uitsluiting van alle andere manieren om God te vereren -. Uw welzijn gaat mij zeer ter harte; en als ik daartoe bekwaam gemaakt word, noem ik uw naam in mijn gebeden. Uw zwakke onwaardige broeder en medearbeider in Christus,

George Whitefield".

In een brief van welhaast dezelfde datum, die hij richtte aan ds. Gilbert Tennant, maakt ds. Whitefield een zinspeling op bovengenoemde mededeling, als hij zegt: "Sinds ik hier aankwam, ontving ik een aangename, mij verplichtende en leerzame brief van ds. Ralph Erskine⁷⁾.

Ongeveer twee maanden echter, vóór de ontvangst van die 'hem verplichtende brief', had ds. Whitefield drie brieven uit Philadelphia verzonden; één aan het Verenigd Presbyterium,

7) Letters by the Rev. G. Whitefield, deel 1, brief 151.

een tweede aan Ebenezer Erskine, en een derde brief aan Ralph. Ze luiden als volgt⁸⁾:

Brief van ds. Whitefield aan de predikanten van het Verenigd Presbyterium.

"Geschreven op zee, gedateerd:
Philadelphia, 8 november 1739.

"Mijn geliefde broeders en waardige medearbeiders in Christus,

Hoewel ik niemand uwer persoonlijk ken, toch ben ik, van de tijd af dat ik van uw geloof en liefde tot onze dierbare Heere Jezus hoorde, met u in de geest bekend geraakt, en heb ik u voortdurend in mijn gebeden genoemd. Mijs inziens is het welbehagen des Heeren, door uw handen, voorspoedig voortgegaan, en ik bid God, of Hij zowel u als uw kinderen al meer en meer wil doen toenemen. Evenals Engeland lijkt Schotland gedurende enige tijd op zijn luwten vastgezet. Onze late dag kan met recht heten: de middernacht der kerk. Geloofd zij God, de Vader van onze Heere Jezus Christus, Die velen van Zijn dienstknechten heeft uitgezonden met deze kreet: Zie, de Bruidegom komt! Duizenden geven aan de roepstem gehoor, en zijn bezig hun geestelijke lampen schoon te maken, teneinde uit te gaan om Hem te ontmoeten. Ik kan niet anders dan denken dat er een ziftende tijd aanbreekt na deze inzameling van zielen. Gij, mijn dierbare broeders, kunt wel eens het eerst geroepen worden om omwille van uw Meester te lijden. God is mijn Rechter, ik verwacht (u) na te volgen. O, dat wij dan uitsluitend als Christenen mogen lijden, en dat dan de Geest van Christus en der heerlijkheid moge rusten op uwe zielen. Er is niets, waar ik meer bevreesd voor ben, dan dat velen uit een verkeerde ijver zichzelf met vleselijke wape-

8) Voor de afschriften van de brieven aan het Presbyterium en aan ds. Ebenezer, die we niet in de gedrukte verzameling konden terugvinden, zijn wij veel dank verschuldigd aan een vriend. De brief, gericht aan ds. Ralph, kan in z'n geheel gelezen worden in Whitefield's Letters', deel 1, brief 138.

7
nen zullen trachten te verdedigen. Dat was, denk ik, de blaam die op de Cameroniërs rustte in het jaar (16)84. Als ik van Hackston's, van Cargill's wrede terechtstelling lees, zou ik niet anders kunnen denken, dan dat zij, zoals zij het zwaard hadden opgenomen, ook terecht door het zwaard vergingen. En al zou God hun zielen kunnen aannemen, toch dacht ik, dat Hij hen rechtvaardig die tijdelijke veroordeling liet ontvangen, welke de Apostel bedreigt aan degenen, die de hogere machten wederstaan. God verhoede, dat er zulk een geest onder ons gevonden werd. Op het moment dat die geest binnensluipt, zou ik geloven, dat God van ons afscheid nam. Welke handelingen ook tegen onze prediking ondernomen mogen worden, zal ik het mijn plicht achten, om desniettemin mijn mond met alle stoutmoedigheid te openen. Als ik daarvoor dan gevangenneming of de dood moet lijden, dan begeer ik mijn ziel in lijdzaamheid te bezitten, en mijn zaak aan God over te geven. Naar ik vertrouw zijt gij, mijne broederen, geen andere gedachte toegedaan. Gaat dan voort, gaat voort in de mogendheid van de Heere der heirscharen! De eeuwige, eeuwigblijvende God zal u een gedurige Toevlucht zijn. Hij Die u in dienst neemt, zal u ook beschermen. Naardat uw plicht is, zo zal uw kracht zijn. Laat de dierbare lammeren des Heeren niet omkomen bij gebrek aan voeding. Geeft gij, o, geeft gij ze te eten! Laat de wolven ze niet verslinden, maar bevrijdt ze uit hun verscheurende kaken. En och, dat dezelfde ijver ook bij mij, uw onwaardige broeder, gevonden moge worden! Maar helaas! ik moet meestal blozen, als ik mijzelf uw broeder noem: want ik ben een kind, en gij allen zijt vaders. O, worstelt samen met mij in de gebeden, opdat Gods kracht nog in mijn zwakheid verheerlijkt worde. Smeekt de Heere, of Hij het weeshuis zegenen wil. Ik heb reden te denken, dat God er nog machtige dingen door laat gebeuren. O, dat ik voorbereid moge worden op Zijn toekomstige genades! O, dat trots en eigenliefde uit mijn ziel uitgeroeid worde! Broeders, ik smeed u bij de liefde Gods in Christus Jezus, bidt voor ons! Ja zelfs, wanneer de winden en stormen over mij heenwaaien, wordt gij niet vergeten door hem, die – al is hij de minst profijtelijke dienstknecht van de Heere – toch ver-

langt om te mogen tekenen met: Uw toegenegen broeder, medepelgrim en medearbeider in Christus Jezus,

G. Whitefield”.

Brief van ds. Whitefield aan de weleerw. Ebenezer Erskine.

”Geschreven op zee, gedateerd:
Philadelphia, 8 november 1739.

Weleerw. en waarde heer,
Stellig zijn wij in zekere mate gedrenkt door één Geest. Want waarom is anders mijn hart ontvlamd, zoals dat het geval was, toen ik uw preken mocht lezen? Dank zij Gods voorzienig bestel kwamen mij er vele in handen, hoewel ik niet weet door middel van wie. Inderdaad kan ik zeggen, dat ze voedsel waren voor mijn ziel. Vooral die preek over de oprichting van Davids tabernakel, werd bijzonder aan mij gezegend. Naar mijn gedachte lijken de zaken van Schotland en Engeland op elkaar, als twee druppels water. Alleen geloof ik, dat Engeland verreweg het slechtst eraan toe is. De wijze waarop onze gouverneur mij en mijn broederen behandelt komt overeen met die van u. Maar ik merk alsnog, dat ik niet zo trouw was, als ik behoorde te zijn, bij het blootleggen van de gebreken en verdorvenheden van onze kerk en eeuw. Als God het mij veroorlooft om naar Engeland terug te keren, zoals mijn plan is binnen ongeveer een jaar, dan hoop ik dan mijn mond stoutmoedig te openen en te spreken, zoals ik dat behoor te doen. Want het is mij smartelijk van binnen in het hart, als ik nadenk over de verwoesting van Gods heiligdom. O, geliefde heer, bid toch, of ik mag heengaan in de kracht Gods, en mijn getuigenis mag uitdragen, al kost het mij het leven. Waarom zou ik daarvoor bezorgd moeten zijn, als de ark des Heeren in de handen der onbesneden Filistijnen viel? O, had ik vleugelen als van een duif, opdat ik naar Schotland kon vliegen en iets van uw geheiligde vuur en ijver mocht aangrijpen! Want uw ijver is er één, overeenkomstig kennis. God,

Wiens vrije genade voor eeuwig geprezen zij! heeft u die wijsheid geschonken, welke verblijft bij waar christelijk verstand. Uw raad aan uw broederen schijnt geheel en al overeen te komen met de Geest van Christus, en overtuigt er mij van, dat gij geduldig wilt lijden omwille van de waarheid, zonder vleeselijke wapens op te nemen. Ik ben ervan overtuigd, dat uw geëerde broeder en de overigen van uw vrienden er precies zo over denken. Alleen Hij, Die de harten doorzoekt, weet ervan, hoe ernstig ik voor uw welslagen bid. Moge de Heere uw monden meer en meer openen, en, als het Zijn wil is, u inleiden, althans gaan inleiden, in een gaaf werk der reformatie door uw handen. Met veel vrees en beven heb ik aan het Verenigde Presbyterium geschreven. Och, laat ze niet boos zijn over het feit, dat een kindeke in Christus zoveel onderneemt. Ik bemin en eer u allen omwille van onze dierbare Meester, en uit de overvloed mijns harten schreef mijn pen. Zou u de brief aan hen willen doorgeven? Ds. Seward – van wie u misschien gehoord hebt – en mijn andere medereizigers zeggen van harte 'amen' op de beden, die ik – als de Heere het mij geeft – voor u opzend. Als het Gods wil is, bid ik Hem, of ik u van aangezicht zien mag, en of ik dan enige geestelijke gave mag hebben, die mij meegedeeld is. Ik heb opdracht gegeven om enkele boeken u toe te sturen door middel van dhr. Oswald, en zoudt u mij alstublieft willen laten weten, hoe ik aan al uw preken kan komen, dan zoudt ge ten eerste verplichten, weleerw. en waarde heer, uw verplichte vriend, medearbeider en nederige dienaar,

G. Whitefield.

Naschrift. Leest u alstublieft mijn brief aan uw broer. Hij kan u meedelen, hoe ge moet schrijven”.

Brief van ds. Whitefield aan de weleerw. Ralph Erskine.

”Philadelphia, 28 november 1739.

Weleerw. en waarde heer,
De hartelijke en tedere liefde die ik u toedraag, zal mij niet

toestaan om ook maar enige gelegenheid voorbij te laten gaan om u te schrijven. Ik loof de Heere met mijn ziel, dat Hij u en tal van andere brandende en schijnende lichten voor Hem heeft doen schijnen in deze middernacht van de kerk. Mijn hart ondervond veel warmte gedurende mijn reis, door enkele van uw preken te lezen, vooral door die preek, die u voor het Verenigd Presbyterium gehouden hebt⁹⁾. Ik verlang er hoe langer hoe meer naar, om te horen van het ontstaan en de voortgang van uw werkzaamheden, en hoe ver gij gaarne de reformatie van de kerk van Schotland zoudt willen brengen. Er zijn enkele uitspraken, waarvan ik vermoed dat zij in uw nadeel zowel door uw vijanden binnens- als buitenslands zullen worden uitgelegd. Ik zou graag willen weten, wie die martelaren zijn, naar wie ge verwijst, en van welke aard die verbonden waren, waar u het in uw preek over hebt. Mijn onbekendheid met de inrichting van de Schotse kerk is er de reden van, dat ik op deze manier schrijf. U zoudt mij aan u verplichten, als u mij enkele nuttige boeken zoudt willen aanbevelen, vooral die handelen over het heilige sacrament. Want in Gods wet is mijn vermaak. *Bostons* 'Viervoudige staat des mensen' mag ik buitengewoon graag. Na God, is het voor mijn ziel van groot nut geweest. Naar ik geloof kom ik met u en hem overeen in de voornaamste waarheden van het christendom. Ik prijs er God voor, dat Zijn Geest mij overtuigde van onze eeuwige verkiezing door de Vader, in de Zoon; van onze vrije rechtvaardigmaking door het geloof in Zijn bloed, van onze heiligmaking als gevolg daarvan, en van onze uiteindelijk volharding en heerlijkmaking als het resultaat van alles.

Naar mijn overtuiging heeft God die alle met elkaar verbonden, en zullen noch mensen noch duivelen ze vaneen kunnen scheiden. Mijn enige bezwaar is voor het ogenblik, 'of Gij het wapengeweld goedkeurt om uw godsdienstige rechten te verdedigen.' Naar ik mij herinner noemde één van onze Engelse bisschoppen, toen ik bij hem was, u *Cameroniërs*. Mijns in-

9) Hij zinspeelt hier vermoedelijk op de preek over Ez. 16 : 63, te vinden in ds. Erskine's 'Works', deel 2, de pag. 81-87.

ziens namen zij de wapens op, hetgeen naar mijn gedachte in strijd is met de Geest van Jezus Christus en van Zijn apostelen. – Stuurt u mij alstublieft direct antwoord terug, op de gewone manier, en er zal voor gezorgd worden, weleerw. en waarde heer, dat u antwoord terugkrijgt. Uw zeer toegenegen broeder, vriend en medearbeider, en verplichte dienaar,

G. Whitefield”.

Hoewel deze briefwisseling tussen ds. Whitefield en ds. Erskine hoogst waarschijnlijk met zeer grote regelmaat gevoerd werd, vonden we slechts enkele sporen van brieven, die in het jaar 1740 geschreven werden. Het daarop volgende jaar geeft ons echter tal van nog aanwezige brieven. De twee volgende brieven blijken volledig even hartelijk te zijn, als zij ooit tevoren aan elkaar geschreven hadden.

*Brief van ds. Whitefield aan ds. Ralph Erskine*¹⁰⁾.

”Aan boord van de Minerva, 16 februari 1741.

Weleerwaarde en zeer geachte heer,
Ik schreef u een brief uit Bohemia in Maryland, en verzond ze in een pakketje. Ik zou graag willen vernemen, of u dat ontvangen hebt, ja dan neen. U en uw broederen zijn mij dierbaarder dan ooit. Ik bemin en vereer u bij de ingewanden van onze Heere Jezus Christus. Uw sonnetten en preken waren voor mij en vele anderen tot zegen. Eerstgenoemde zijn in Amerika herdrukt. Ik zou alle werken van uzelf en van uw broer graag willen hebben. Sinds ik aan boord ben heb ik erg genoten van de lectuur in *’Het merg der moderne godgeleerdheid’*. Boston’s boek over de verbonden heb ik nu pas doorgelezen, en vanmorgen vond ik veel vertroosting in uw bewerking van Salomo’s Hooglied. Geprezen zij de Heere, dat Hij u

10) Overgenomen van een afschrift in steno, dat we vonden onder de papieren van Henry Erskine uit Falkirk.

bij dat werk wilde bijstaan. Dank zij Gods rijke en vrije genade heb ik veel werkzaamheden des Geestes ondervonden bij het uitschrijven van de negen preken, die ik voornemens ben te laten drukken – bij inschrijving –, om een negerschool te kunnen onderhouden, die ik van plan ben in Pennsylvanië te stichten. De prijs zal gebonden vier shillings gaan kosten. Als u en uw vrienden er wat zouden willen afnemen, zou dat kunnen strekken tot de eer van God. Mijn *’journaal’*, dat ik meebreng, zal u op de hoogte stellen van de manier, waarop het werk Gods in het buitenland voortgaat. Het is werkelijk wonderlijk! Het weeshuis is boven alle verwachting een succes geworden. Ik zal u de bijzonderheden erover toesturen, zodra ik mijn verantwoording laat drukken. Ik ben nu op weg naar Engeland, en verwacht daar grootse dingen te beleven. Naar ik verneem raakten de broeders daar onderling verdeeld en dwaalden er in de leer. In de geest der zachtmoedigheid heb ik een antwoord geschreven op de preek van mijn geliefde ds. Wesley, over het onderwerp *’Vrije genade’*, en naar ik vertrouw zal God mij in staat stellen om een volledig en beslist getuigenis te geven van al Zijn eeuwige waarheden. Tot lof van Zijn Naam word ik dagelijks verlicht inzake het verbond der verlossing en volgens mijn gedachte mag ik dagelijks al meer en meer het Goddelijke leven in mijn ziel ervaren. Ik verlang ernaar om even heilig te zijn als God heilig is; en al verwacht ik geen volmaaktheid aan deze kant van de eeuwigheid, toch zou ik dat dag bij dag willen najagen.

Naar ik geloof is het mijn plicht om te trouwen. U zult mij kunnen helpen door uw gebeden op dit punt, zo goed als in alle andere opzichten. U merkt wel, geliefde heer, hoe vrij ik mijn hart voor u ontsluit, al heb ik u nog nooit van gezicht gezien. Als het Gods wil is, zal ik graag uw land opzoeken, eer ik Engeland weer verlaat. Maar naar ik vrees zal mijn spoedige terugkeer naar Amerika mij dit niet toestaan. Want ik ben, als God het wil, voornemens weer in te schepen: eind juli of begin augustus. Ik schreef u zo gauw, omdat ik vrees daarvoor geen tijd te kunnen vinden aan de vastewal. Naar ik hoop zal mijn liefde een gunstige ontvangst vinden bij uw geliefde broer en bij heel het Verenigd Presbyterium. Mijn gebeden ver-

gezellen hen steeds. Graag zou ik aan hun voeten neer willen zitten, om volkomener in de weg Gods onderwezen te worden. Ik ben maar een kind, en ik gevoel dagelijks hoe langer hoe meer, dat ik niets, ja minder dan niets ben. Verontschuldigd deze langademige brief. Als ik eenmaal begin, weet ik van geen ophouden. Werkelijk, u bent zeer dierbaar aan uw onwaardige vriend, broeder en dienaar in de gezegende Jezus,

G. Whitefield”.

”Londen, 16 maart 1741.

Ik kwam hier gistermorgen aan. De Heere gaf mij een aange-name overtocht. O, loof de Heere van alle heren; Zijn goedertierenheid duurt tot in eeuwigheid”.

*Brief van ds. Ralph Erskine aan ds. Whitefield*¹¹⁾.

”Dunfermline, 10 april 1741.

Weleerw. en zeer geliefde broeder,
Met vreugde heb ik uw brief ontvangen, gedateerd: aan boord van de Minerva, 16 februari, en ik wil gaarne de Heere met u loven voor Zijn wonderlijke zorg voor u en voor de door u verrichte werkzaamheden. Ik antwoordde niet onmiddellijk. Want voordat ik dat zou doen, wilde ik eerst mijn broederen met mij laten delen in het genoegen dat ik in uw brief vond, en opdat mijn antwoord hun vriendelijke groeten zowel als die van mijzelf zou bevatten, welke ik u hierbij doe toekomen. – Ds. Wilson in Perth, die daar onderwijs geeft als onze professor in de godgeleerdheid, heeft meer kandidaten voor de bediening onder zijn hoede, dan de meeste publieke colleges, behalve Edinburgh. Twee van mijn zoons zijn bij hem. Het schijnen alsnog veelbelovende jongemannen. Maar o, bid

11) Deze brief is al herhaalde malen gedrukt. Hier is ze overgenomen uit Mr. M' Millan's Memoir, dat aan zijn boek 'Beauties of the Rev. R. Erskine' voorafgaat.

toch voor hen, opdat zij met anderen bekwaam mogen worden om nuttig in 's Heeren wijngaard te werken. Ik ben er blij mee, dat 'Het merg der moderne godgeleerdheid' u van dienst was, zoals dat voor velen het geval is geweest. Dat hoop ik, en Bostons werken die ge hebt gelezen, zullen eraan meewerken dat gij dezelfde opvattingen over het Evangelie krijgt als alle andere Evangelische godgeleerden, en zullen u al meer en meer beschermen tegen de verkeerde rommel, die het merendeel der preken en drukwerken doorspekt. God zij geloofd, dat ge ertoe gesteld zijt om het Evangelie te verdedigen, en dat ik u hoor zingen van onderscheidmakende genade, en van 's Heeren krachtadige tegenwoordigheid bij u! Ga verder, geliefde broeder, om de leer der genade te verdedigen en te publiceren, welke genade door haar rechtvaardigheid tot in het eeuwige leven zal heersen; want dit, en slechts dit Evangelie zal het middel zijn voor Gods almacht en kracht tot redding van zondaars.

In deze twee dagen heb ik de bittere, u toegezonden vragen, en uw milde antwoorden gelezen. Geprezen zij de Heere, Die u maakt tot een ijverige bij, om zoete honing te halen uit bittere bloemen. Sommige van hun opmerkingen zullen, hoop ik, al meer en meer tot uw welzijn bijdragen, uw groei doen toenemen en uw voorzichtigheid en behoedzaamheid bevorderen. Zoals ik een afkeur gevoel van de bittere geest waarin zij schreven, zo merkte ik hun wettige streven op om *Tillotson* en de '*Whole Duty of Man*' te verdedigen. Volgens mij verwarren zij het genadeverbond of het verbond der verlossing, dat in Christus vaststaat, met Gods methode om dat door het Evangelie toe te passen en uit te delen; en verwarren zij zo de voorwaarde van het genadeverbond (die eigenlijk het leven en sterven, of de volmaakte gerechtigheid van Christus is) met de plichten en werken van de bondelingen. – U wordt mij steeds dierbaarder. Uit uw laatste 'journaal' heb ik kennis gekregen van uw groeiende ijver voor de leer der genade.

Weleerwaarde en dierbare broeder, de uwe in Hem, Die (het beste Middelpunt van onze liefde en eenheid!) is *de Heere, onze Gerechtigheid*.

Ralph Erskine”.

Op deze zo bijzonder vriendschappelijke brief schijnt de schrijver enkele weken later nog een tweede te hebben laten volgen, waarin hij op besliste wijze zijn eigen gevoelens en wensen met die van zijn broederen aangaf met betrekking tot de wijze, waarop zijn geliefde briefschrijver gedurende zijn voorgenomen bezoek aan Schotland, zijn ambt zou moeten uitoefenen. In de nu volgende twee brieven geeft ds. Whitefield met zijn gebruikelijke eerlijkheid een antwoord op dat voorstel.

*Brief van ds. Whitefield aan ds. Ebenezer Erskine*¹²⁾.

"Bristol, 16 mei 1741.

Weleerw. en geachte heer,

Ik geef toe, dat ik veel van u houd. Alleen tijdsgebrek is er oorzaak van, dat ik u niet vaker schrijf. Vanmorgen ontving ik een vriendelijke brief van uw broer Ralph, naar wiens gevoelens het het beste voor mij is om mij helemaal met het Verenigd Presbyterium te verenigen, als het Gode behagen zal om mij naar Schotland te sturen. Daar kan ik niet helemaal inkomen. Want ik kom slechts als een gelegenheds-prediker, om nl. het eenvoudige Evangelie te prediken aan allen, die mij willen horen, uit welk kerkverband dan ook. Het zou verkeerd van mij zijn om mij in een hervorming wat het kerkbestuur betreft verder te begeven dan ik licht van Boven ontvangen heb. Als ik mij geheel en al in mijn prediking op dat punt *onzijdig* houd, dan kan ik niet inzien, hoe zulks een plan kan hinderen of vertragen, dat u op touw zet. Mijn zaak schijnt te zijn, om het Evangelie te moeten uitdragen, en om een ouderling in ruimere zin te zijn. Wanneer ik naar uw gebied gezonden zal worden, weet ik nog niet. Dit schrijf ik, opdat er niet het minste misverstand tussen ons ontstaan kan. Ik bemin en vereer het Verenigd Presbyterium bij de ingewanden van Jezus Christus. Bij dezen doe ik hun mijn verschuldigde gevoe-

12) Letters, door de weleerw. G. Whitefield, deel 1, no. 280.

lens van hoogachting toekomen, en ik beveel mij hoogst nederig aan in hun gebeden. Maar laat hen er geen aanstoot aan nemen, als ik niet onmiddellijk in alle dingen hen bijval. Laat hen mij aan God toevertrouwen. Naar het licht dat Hij mij wil schenken, daaraan zal ik, naar ik hoop, trouw zijn. Onze dierbare en onschatbare Meester leidt mij nog steeds verder. God stelt mij in staat om op mijn weg te blijven strijden. Want toch zullen naar ik geloof, de Evangelie-leerstellingen het eenmaal winnen. Ik ervaar een kracht van God in mijn bediening. Ik preek tweemaal per dag, en word naar vele plaatsen genodigd. Naar ik geloof heeft de Heere de bedoeling om mij aan deze kant van het water (nl. de Atlantische oceaan) voor enige tijd (vast) te houden. Geloofd zij God, want alle plaatsen zijn voor mij eender. O, waarde heer, bid voor mij! Ja ben maar een arme, onwaardige aardworm. Ik houd zeer veel van u, maar ik ben bijna beschaamd om te ondertekenen met: uw broeder in de beste der banden,

G. Whitefield".

*Brief van ds. Whitefield aan ds. Ralph Erskine*¹³⁾.

"Londen, 4 juni 1741.

Weleerw. en geachte heer,

Ik heb nu enige tijd voor mijzelf. Die tijd moet ik nu benutten om uw vriendelijke brief te beantwoorden. Geloofd zij God, Die mij in staat stelt om iets te schrijven, dat Zijn kerk en de troost van uw ziel van dienst kan zijn. Ere zij aan onze dierbare en gezamenlijke Heere, want Zijn zaak gaat hier voorspoedig voort. De waarheid krijgt grond (onder de voeten). De Heere versterkt mij grotelijks. Zijn kracht wordt in onze samenkomsten duidelijk. Het werk der bekering gaat onder ons nog steeds door. Ik ben nog niet besloten inzake de juiste tijd om naar Schotland te gaan; maar naar ik geloof, zal ik binnen ongeveer drie maanden bij u zijn. Ik vermoed dat het Verenigd Presbyterium ietwat te streng over mij denkt.

13) Vgl. de vorige aantekening.

Als ik mij onzijdig houd inzake de particuliere hervorming van het kerkbestuur, totdat ik meer licht daarover krijg, zal het toch genoeg zijn. Ik kom enkel maar om het Evangelie te preken, en om slechts als een rondreizend gelegenheidsprediker door allen aanvaard te worden, en niet om mij in enige bijzondere aansluiting te begeven, welke dan ook. Naar ik hoop zal de Heere mijn voortgang in Zijn wegen regelen. Ik verlang ernaar om vaak iets van u te horen; ik heb behoefte aan uw gebeden. Mijn beproevingen mogen groot zijn, maar mijn vertroosting is nog veel groter. Ik ben maar een arme aardworm, en toch verheugt het Jezus om mij te eren. Vermoedelijk moeten wij gevestigde bijeenkomsten hebben op verschillende plaatsen. Jezus rijdt verder overwinnende, en opdat Hij overwinne. Ik ben, weleerwaarde en geachte heer, uw onwaardige medearbeider, en toegenegen broeder, en dienstknecht in Christus,

G. Whitefield".

Kort na de ontvangst van boven afgedrukte brief van 16 mei, schreef ds. Ebenezer Erskine een vriendelijk antwoord aan ds. Whitefield, gedateerd: "*Hilldown, bij Dunbar, juni 1741*". In die brief drukt hij zijn vurige verlangen uit, om hem met dezelfde kracht en zegen in Schotland te zien prediken, als zijn bediening in Engeland en Amerika gevolgd was. Het voorstel dat zijn broer Ralph en hijzelf hem in naam van het Verenigd Presbyterium gedaan had, kwam – zo verzekerde hij hem – niet 'uit oogpunt van partijzucht' voort; en terzelfder tijd voegt hij eraan toe: "Maar als u bovendien vrijmoedigheid zoudt kunnen vinden om ons te vergezellen, om met en voor ons te preken, en om onze raad bij uw werk in dit land te aanvaarden, dan zou dat veel kunnen bijdragen om de hand van de vijand te verzwakken en om onze hand in het werk des Heeren te versterken, wanneer de sterkte van de strijd ons tegen is¹⁴⁾".

14) Men leze deze brief in 'Life of Eb. Erskine', p. 424-427.

De nu in onderdelen meegedeelde, wederzijdse briefwisseling werd tenslotte gevolgd door het gedenkwaardige, persoonlijke onderhoud, dat te Dunfermline plaatsvond tussen ds. Whitefield en de leden van het Verenigd Presbyterium, in de augustusmaand van het jaar 1741; en dat ongelukkigerwijs veel minder aangenaam en voldoeninggevend bleek te zijn, dan zij zich veroorloofd hadden zich voor te stellen. Inzake dit ietwat tere onderwerp zullen we beginnen met de feiten van de samenspreking aan te geven, voorzover die nog uit de authentieke stukken opgediept kunnen worden.

De twee volgende brieven, die in haast door ds. Erskine geschreven werden, direct na een eerste ontmoeting en gesprek met ds. Whitefield, dienen om de gunstige indrukken aan te tonen, die door zijn omgang en gesprekken op zijn geest gemaakt werden..., evenals de levendige zorg die hij gevoelde om zich van zijn blijvende vriendschap te verzekeren, en om een eensgezinde samenwerking tot stand gebracht te zien worden tussen die gevierde prediker en het Verenigd Presbyterium¹⁵⁾.

"Aan de weleerw. ds. Ebenezer Erskine, V.D.M. te Stirling.

Geliefde broeder,

Gisteren omstreeks 3 uur in de middag kwam ds. Whitefield te Leith aan; en na ongeveer een uur oponthoud in Edinburgh kwam hij vandaar na veel tegenstand gisteravond om ongeveer tien uur bij mij aan. Vanmorgen had ik met hem een persoonlijk onderhoud. Ik noem slechts deze ene zaak over zijn wijding; hij gaf toe, dat hij toen geen andere weg wist, maar hij zei dat hij nog voor geen duizend werelden die weg opnieuw zou hebben gewild. Wat zijn prediken betreft verklaarde hij, dat hij geen verzoek om Christus te prediken; waar dan ook, kan weigeren; al was het een Jezuïetische priester of een Mohammedaan, dan zou hij het verzoek aannemen, om tegen hen te getuigen. Hij preekte vanmiddag in mijn bedehuis; de

15) We hadden het voorrecht om preciese afschriften van die brieven, door middel van een vriend, te mogen inzien.

Heere is kennelijk met hem. Hij kan er niet van weerhouden worden om vanavond nog naar Edinburgh terug te keren. Maar deze brief bedoelt u mee te delen, dat hij hier dinsdagavond in Dunfermline zal terugkeren, en dat hij verwacht mijn broederen des woensdags te ontmoeten en met hen te spreken. Ik ben, waarde broeder, uw toegenegen,

Ralph Erskine.

"Aan de weleerw. ds. Adam Gibb, V.D.M. te Edinburgh.

"Dunfermline, 31 juli 1741.

Weleerwaarde en geliefde broeder,
Naar het schijnt drongen bepaalde verplichtingen ds. Whitefield om naar Edinburgh terug te gaan. Ik heb heel wat aange-name dingen van hem te vertellen, evenals van zijn omgang met mij, waarover ik nu niet verder om des tijds wil schrijven kan. Maar ik merk, dat zijn licht hem ertoe leidt om zelfs te preken op uitnodiging van mensen, tegen wie hij vrijuit kan getuigen. Deze brief diene om u te laten weten, dat hij voornemens is en ernaar verlangt, om met de broederen te vergaderen, en hij beloofde om op dinsdagavond weer in Dunfermline te zullen zijn, zodat hij de woensdag met hen kan doorbrengen. Hiervan stel ik u op de hoogte, opdat gij er bij kunt zijn, en naar ik hoop zult ge proberen dit ook ds. James Mair en ds. Hutton te laten weten. Dit in haast van weleerw., geliefde broeder¹⁶⁾, uw toegenegen,

Ralph Erskine."

"Queen's Ferry, 31 juli 1741.

Naschrift. Ik ben hier, omdat ik samen met ds. Whitefield naar het Veer ging. Hij preekte vandaag in mijn bedehuis. Ik merk dat de Heere met hem is. Ik verwacht dat hij naar u zal vragen. Ik ontvang uw brief".

Gedurende de korte tussentijd tussen zijn eerste bezoek aan Dunfermline en zijn gesprek met het Verenigd Presbyterium

16) In het Engels staat: 'R.D.B.' = naar ik vermoed, reverend dear brother.

aldaar, schreef ds. Whitefield een brief aan een vriend in de verte, waaruit wij de volgende samenvatting geven¹⁷⁾:

"Aan dhr. J. - C. -.

Edinburgh, 1 augustus 1741.

Mijn zeer geliefde broeder,
De Heere was mij aan boord zeer goedgunstig. Hij schonk ons een aangename overtocht. Daar ge weet dat de heren Erskine mij het eerst uitnodigden om naar Schotland te komen, en ongeveer twee jaar geleden mij op een zeer openlijke, besliste - ik zou bijna kunnen zeggen -, buitengewone wijze smeekten (te komen), was ik besloten om hun het eerste aanbod van mijn armelijke bediening te geven. Daarom kwam ik gisteren in Dunfermline, waar de geachte ds. Ralph Erskine een ruim en afzonderlijk, of zoals men het veelal noemt, een '*Afgescheiden*' bedehuis heeft gekregen. Hij ontving mij bijzonder hartelijk. Ik preekte voor zijn mensen en voor de mensen uit de stad, een zeer dichte menigte. Nadat ik gebeden en de tekst genoemd had, verraste mij het geruis van de tegelijk geopende Bijbels buitengewoon; want dat was een aanblik, waarvan ik nog nooit eerder getuige was. Onze gesprekken ná de preek aan huis, waren zoals die het Evangelie van Christus betamen. - Zij drongen op een langer verblijf aan, teneinde nog wat diepgaander te kunnen samenspreken en mij nader in te lichten over de kerkregering en het plechtige verdrag en Verbond. Ik deelde hen mee, dat ik aangekondigd had om vanavond in Edinburgh te preken; maar daar zij erom vroegen, zou ik met een paar dagen weer terugkomen om het Verenigd Presbyterium bij ds. Ralph aan huis te ontmoeten. Dat werd goedgevonden. De geachte ds. Erskine vergezelde mij en vanavond preekte ik voor vele duizenden op een plaats, die '*het Weeshuispark*' heet. De Heere was daar. Onmiddellijk na de preek kwam een groot gezelschap, onder wie er van de

17) Letters, door de Weleerw. G. Whitefield, deel 1, brief 337.

adel waren, mij begroeten. Te midden van de gesprekken kwam er een deftig uitziende Kwaker binnen, een neef van de heren Erskine, en vroeger een Baptistenpredikant in het noorden van Engeland, die toen hij mij de hand gaf, zei: "Vriend George, ik ben wat u bent; want ik moet allen tot het leven en de kracht van de eeuwig-levende God brengen; en daarom, als gij niet met mij wilt twisten over mijn hoed, zal ik met u niet twisten over uw toga". Wat dat betreft zou ik wel wensen dat alle mensen van elke kerkelijke stroming er zo over dachten. -

G. Whitefield".

EEN SAMENSPREKING ZONDER GOED GEVOLG

De bedoelde samenspreking, gevolgd door een openbare eredienst des avonds, had op woensdag 5 augustus plaats. Het is, zoals men zal moeten toegeven, moeilijk om een zuiver beeld van alle gesprekken te krijgen, die door een aantal personen gehouden werden over onderwerpen, waaraan belang gehecht wordt, en vooral is dat het geval, wanneer de uitkomst geen voldoening geeft en er onenigheden ontstaan. In zulke gevallen vereist het verstand van ons om althans op een bedaarde manier de berichten van beide partijen aan te horen en te vergelijken. Want zelfs wanneer de rechtschapenheid van alle betreffende personen boven alle verdenking is, dan blijkt toch onveranderlijk, dat er geringe verschillen voorkomen in de beweringen van de individuele personen, en dat de weglatingen van de één worden aangevuld door iemand anders. Ds. Whitefield's weergave van deze samenspreking, die in zijn uitgegeven brieven is verschenen, mag welbekend heten. Zij geeft bewijzen van 's mans aangeboren gevoel voor humor, en ze is gretig aangehaald door latere schrijvers, die het Verenigd Presbyterium aan belaching en smaad wensten bloot te stellen. Het moge volstaan, om het volgende gedeelte aan te halen uit een brief aan een vriend in Amerika¹⁸⁾.

18) Letters, door de weleerw. G. Whitefield, deel 1, brief 339.

"Edinburgh, 8 augustus 1741.

Mijn waarde broeder,
Het Verenigd Presbyterium hier is zo beperkt, dat zij niet eens mij willen beluisteren, indien ik mij slechts niet met hen wil verenigen. Inderdaad heeft ds. Ralph Erskine mij horen preken, en ging hij met mij in de kansel van de Canongate kerk. De mensen stonden op het punt om van vreugde te schreeuwen; maar naar ik geloof zou dat aanstoot aan zijn collega's gegeven hebben. De meesten hunner ontmoette ik volgens afspraak op jongstleden woensdag. Een groep (letterl.: 'stel') ernstige, vererenswaardige mannen! Zij stelden al gauw voor om zich tot een Presbyterium te constitueren, en waren van plan om een voorzitter te verkiezen. Ik vroeg hun waartoe dat moest dienen. Zij antwoordden: Om te discussiëren en mij nader in te lichten over de zaak van de kerkregering en het plechtige verdrag en Verbond. Daarop antwoordde ik, dat zij zich die moeite wel konden besparen, omdat ik op dat punt geen gemoedsbezwaren gevoelde, en dat het vestigen van een bepaalde kerkregering en het prediken over het plechtige verdrag en Verbond niet in mijn bedoeling lag. Toen deelde ik ze iets mee uit mijn ervaring, en hoe ik gebracht werd tot mijn huidige manier van handelen. Eén hunner inzonderheid zei, dat hij diep aangedaan was; en de waarde ds. Erskine sprak de wens uit, dat zij geduld met mij zouden hebben; want omdat ik geboren en opgevoed was in Engeland en ik het punt in kwestie nog nooit onderzocht had, kon men niet van mij verwachten, dat ik volkomen op de hoogte zou zijn met de aard van hun Verbonden. Eén hunner, die veel vuriger was dan de overigen, repliceerde terstond, "dat mij geen enkele toegeeflijkheid bewezen mocht worden; dat Engeland veelal met betrekking tot het kerkbestuur in opstand gekomen was, en dat ik, wanneer ik daar geboren en grootgebracht was, niet anders dan bekend kon zijn met de zaak, die thans in bespreking was". Ik deelde hem mee, dat ik nog nimmer het plechtige verdrag en Verbond tot een onderwerp van

*juist het Verbond is hetgeen wat mij aan-
dacht was.*

mijn studie gemaakt had, daar ik te druk bezig was met andere zaken, die naar mijn oordeel van groter belang waren. Verschillenden antwoordden, dat elke pin van de tabernakel kostbaar was. Ik zei toen, dat bij elk bouwwerk mensen buiten en mensen binnen aan het werk zijn; en dat het laatste thans mijn werkgebied was; maar dat, als zij zichzelf geroepen achtten tot het eerste, zij gerust op hun eigen weg konden doorgaan, en dat ik op de mijne zou doorgaan. Toen vroeg ik hun ernstig af, wat zij nu wilden hebben dat ik doen zou. Het antwoord luidde, dat men niet van mij verlangde dat ik onmiddellijk het plechtige verdrag en Verbond zou gaan ondertekenen, maar dat ik slechts voor hen zou prediken, totdat ik nader licht ontving. Ik vroeg: Maar waarom alleen voor hen? Ds. Ralph Erskine zei toen, dat 'zij des Heeren volk waren'. Daarop vroeg ik weer, of er dan geen anderen van 's Heeren volk waren, dan zij; en dat gesteld dat alle andere mensen van de duivel waren, zij er stellig meer behoefte aan zouden hebben dat er voor hen gepreekt werd en dat ik daarom hoe langer hoe meer besloten was om uit te gaan in de hekken en stegen; en dat, al zou de paus zelf mij zijn kansel willen lenen, ik daar volgaarne de gerechtigheid van Jezus Christus zou willen verkondigen. Al gauw daarna ging het gezelschap uiteen, en één van die eerbiedwaardige mannen ging in het bedehuis om daar over deze woorden te preken: "Wachter, wat is er van den nacht? Wachter, wat is er van den nacht? De wachter zeide: De morgenstond is gekomen en het is nog nacht; wilt gijlieden vragen, vraagt; keert weder, komt" (Jes. 21 : 11v.). Ik woonde de dienst bij, maar de beste man hield zich zo uitpuittend bezig met het eerste deel van zijn preek, door al maar tegen het prelatendom, het 'Common Prayer'-boek, het koorhemd, de roos op de hoed en meer van die uiterlijkheden te spreken, dat hij, toen hij toekwam aan het laatste deel van zijn tekst, om arme zondaars tot Jezus Christus te nodigen, haast geen adem meer over had, zodat hij amper te verstaan was. Wat jammer, dat het laatste niet vooropging, en het eerste daarop volgde! Het gevolg van dat alles was een openlijke breuk. Ik trok mij terug, ik huilde en ik bad; en na de preek in de openlucht zat ik aan tafel om met hen te eten, en daar-

na nam ik voor goed afscheid.
Steeds de uwe in onze gemeenschappelijke Heere,

G. Whitefield".

Dat is dus het verhaal van ds. Whitefield inzake dat wonderlijke onderhoud. Gaan we nu eens luisteren naar de opmerkingen erover van de andere kant, die ik bij machte was te verzamelen.

Het volgende rapport van een hooggeacht predikant der Scheiding, hoewel niet uit die tijd en geen ooggetuige van het gebeurde, moge hier een plaatsje krijgen:

"Kort na ds. Whitefields komst in Schotland had het Presbyterium, of enkele leden eruit, een onderhoud met hem. Het is zeer waarschijnlijk, dat bij dat gesprek het plechtige verdrag aan de orde kwam. Maar men was het er altijd over eens, dat de directe en voornaamste aanleiding tot de onenigheid handelde over de kerkregering. Over dat onderwerp doet nog steeds een anecdote de ronde, aan de waarheid waarvan geen twijfel schijnt te bestaan. Na heel wat geredeneer over een bijzondere wijze van kerkregering, zoals die in de Schrift zou voorgescreven zijn, moet ds. Whitefield, met zijn hand op het hart, gezegd hebben: "Hier vind ik ze niet!" Daarop gaf ds. Alexander Moncrieff, die nogal geëmotioneerd was, een tik op de Bijbel, die daar op tafel lag, terwijl hij antwoordde: "Maar hier vind ik ze wel!" En als ik me niet vergis, eindigde daarop het gesprek; en men heeft steeds beweerd, dat de eigenlijke reden waarom men elke band met ds. Whitefield opgaf, in zijn stellige ontkenning lag, dat er ook maar één bijzondere vorm van kerkregering bestond met Goddelijk gezag, en in zijn verklaring, dat hij zijn standpunt in zijn publieke bediening zou volhouden"¹⁹).

Deze voorstelling van die geleerde schrijver over het voornaamste punt der samenspreking, en over de reden van de daarop gevolgde 'openlijke breuk' wordt nog bevestigd door

19) Opmerkingen over het 'Journaal' van de weleerw. Rowland Hill, door dr. John Jamieson, Edinburgh, p. 39.

een oorspronkelijk memorandum, zoals dat ds. Ebenezer Erskine al gauw na die bespreking opstelde²⁰⁾.

"Hier volgt een verslag van een samenspreking met ds. Whitefield te Dunfermline gehouden, op woensdag 5 augustus 1741. De predikanten van het Presbyterium, daarbij tegenwoordig, waren de heren Ralph en Ebenezer Erskine, ds. Moncrieff, ds. Gibb, de heren Thomas en James Mair, ds. Clarkson, met twee ouderlingen, namelijk dhr. (James Wardlaw en dhr. John Moubray).

Ons was verzocht om hier vandaag te zijn, door een brief, afkomstig van ds. Ralph Erskine, die de *afpraak* met ds. Whitefield gemaakt had, omdat – volgens ds. Erskine's brief – ds. Whitefield ernaar verlangde om met ons een onderhoud te hebben, enz., en dat hij wat zijn episcopale wijding betreft hem in zoverre had toegegeven, dat hij niet voor duizend werelden dat zou willen herhalen, maar dat hij toentertijd niet beter wist. Toen wij des *dinsdagsavonds* ter plaatse aankwamen, maakten wij onze opwachting bij ds. Whitefield ten huize van ds. Erskine, waar wij toen enige gesprekken voerden over tal van dingen, die verband houden met de stand van zaken in de kerk. Op *woensdagmorgen* kwamen de hierboven genoemde predikanten en ouderlingen met ds. Whitefield samen, als vrucht van een brief van ds. Ralph Erskine, die graag had dat zij een onderhoud met hem hadden; en toen zij bijeengekomen waren, deed iemand het voorstel, dat ds. Ebenezer Erskine een gebed zou doen, voordat zij het gesprek begonnen. Toen ds. Whitefield de neiging toonde, om over een tijdelijke tolerantie te gaan spreken, werd er voorgesteld, dat men het – aangezien het tolereren van alle sekten door een kerk een opvatting van hem is, die door bepaalde teksten uit de Bijbel gesteund werd, en aangezien dat beginsel de kerkregering betreft – gepast vond om eens na te gaan, welke wijze

20) Dat memorandum is *woordelijk* van ds. Ebenezer Erskine's stenoschrift overgenomen, zoals dat onlangs in een van zijn aantekenboeken opgemerkt werd.

van regering door Christus in Zijn Woord ontvouwd is. En daarmee in overeenstemming bracht ds. Whitefield de kwestie aan de orde: Of de Presbyteriaanse wijze van kerkregering overeenkomt met het voorbeeld, dat 'ons op de berg getoond is? en zo ja, of dat dan een tolerantie van mensen, als de Independenten, Wederdopers en Episcopalen uitsloot, onder wie er toch ook goede mensen zijn?

Daarop zei ds. Ebenezer Erskine tot hem: "Mijnheer, God heeft u tot een middel gesteld, om een grote menigte van zielen tot het geloof en tot de belijdenis van het Evangelie van Christus te vergaderen door geheel Engeland, en ook in het buitenland; en thans is het gepast, dat u eens nagaat, op welke manier dat lichaam georganiseerd en in stand gehouden moet worden; hetgeen niet kan plaatshebben, als men niet het voorbeeld van Paulus en Barnabas zou navolgen, die, toen zij door de prediking van het Evangelie kerken vergaderd hadden, ze opnieuw bezochten, en in elke stad ouderlingen over hen aanstelden; en dat kunt ge op uw eentje niet doen, zonder dat er twee of drie, die een rechtskundige bevoegdheid hebben, in de Naam des Heeren samenkomen". En op dat alles gaf ds. Whitefield ten antwoord, dat hij het zijn huidige plicht achtte om door te gaan met het prediken, zonder over te gaan tot enig werk van dien aard. Er werd benadrukt, dat het de Heere zou kunnen behagen om een beroep op hem te doen; en dat, wanneer er in dat geval niemand anders zou zijn, de kudde verstrooid zou kunnen worden en in de handen van snode wolven zou vallen, zonder dat er iemand voor ze zou kunnen zorgen. Hij zei, dat – waar hij tot de gemeenschap van de kerk van Engeland behoorde – hij niemand had om zich met hem bij dat werk te verenigen, en dat hij geen vrijmoedigheid bezat om zich van de kerk van Engeland af te scheiden, eer zij hem er uitwierpen of excommuniceerden". Het valt te betreuren, dat er geen bekrachtigd rapport van de samenspreking in kwestie te vinden is, dat waarschijnlijk vollediger en omstandiger zou zijn dan dit door ds. Ebenezer geschreven memorandum. En dát er een rapport met zo'n beschrijving bestaan heeft, blijkt uit het volgende document:

*Brief aan de weleerw. heer Adam Gibb V.D.M. te Edinburgh
ten huize van dhr. Cleland, boven de Waag, aan de noordzijde
van de straat, te Edinburgh.*

”W(eleerwaarde) G(eachte) B(roeder),

Ik verwachtte al eerder een afschrift van het gesprek, dat wij hier met ds. Whitefield hadden. Ik heb vepaalde redenen, die eisen dat ik het heb. Dus zend u mij alstublieft, als ge kunt, een afschrift met de kerende post. Ik zal blij zijn, wanneer ik uw berichten heb. Naar ik hoor moet ds. Whitefield tegen het eind van deze week in deze omgeving zijn. Ik zond vandaag een brief aan hem, waarin ik heel openhartig met hem omging, vanwege zijn afwijzende gesprek met ons over de kerkregering, en over de invloed waaronder hij thans, naar ik vreesde, verkeerde, – maar ondanks al mijn openhartigheid geschiedde het op de meest vriendelijke wijze. Ik ben, w.g.b., uwe zeer toegenegen

Dunfermline, 17 augustus 1741

Ralph Erskine”.

Die brief aan ds. Whitefield, waarnaar in die regels aan ds. Gibb verwezen wordt, kunnen we hier niet weergeven. En toch hebben we in één van ds. Erskine's handschriften enkele tevoren neergeschreven notities ontdekt, die schijnen voldoende te zijn, om ons de algemene strekking van die brief te tonen. Het zijn de volgende:

”Ik kan vrijmoediger schrijven dan spreken. – Bedroefd, omdat ik teleurgesteld werd inzake uw openstaan voor het licht, zoals dat blijkt uit uw afwijzend gesprek over dat onderwerp, – bedroefd omdat ge vastbesloten optreedt om u tegen alles te verzetten, dat tegen u zou kunnen worden aangevoerd –. De vrijmoedigheid die ik aanvankelijk in acht nam, en waarvoor ik mij nog niet schaam, om u eerst naar mijn eigen kansel te begeleiden, en daarna naar nog één in Edinburgh..., was gegrond op het feit, dat ik er volledig van overtuigd was, dat u zich, zoals ik meermalen gezegd heb, op de weg der reformatie bevond, en dat niet slechts wat betreft de leer, maar ook in alles wat de verzekerdheid daarvan betrof, en in alle din-

gen, die het huis Gods aangaan, en welke wij, zoals u wist, voorstonden. – Een gesprek zou wenselijk zijn, zonder die verwarring welke des woensdags veroorzaakt werd door het lawaai van luidende klokken en in afwachting van de preek, op een tijd dat de broeders naar een rustig gesprek verlangden. –

Zoals ge al van uw bekering af, leerde kennen de leer, door uw Bijbel geknield te lezen, zo moogt ge leren, wat betrekking heeft op de tucht en het kerkbestuur, op dezelfde wijze; maar om het onderzoek van die zaak uit te stellen totdat ge de boeken pro en contra gelezen hebt, en de boekdelen daarover, van de verschillende partijen doorgenomen hebt..., op die manier moet ge maar denken al aan een einde van uw leven te komen, voordat ge komt aan het einde der boeken”.

SLOTPMERKINGEN

De lezer is thans in het bezit van alle oorspronkelijke documenten van enige betekenis, die deze bekende samenspreking betreffen, die we tot nu toe bezien hebben; en zijn aandacht wordt nu vereist voor de volgende opmerkingen.

De ongetwijfeld grote gaven van ds. Whitefields karakter, en de verbazingwekkende gevolgen van zijn bediening worden, in zekere mate, geacht het oordeel te zijnen gunste te beïnvloeden en zijn bewonderaars onbevoegd te verklaren om onpartijdig te oordelen over het onderhavige punt, waarbij hij betrokken is. Ondanks al zijn misvattingen en buitengewoonheden, was hij een groot man van God. Oprecht vroom, vurig van geest, actief en onvermoeibaar in zijn werk, en begiftigd met een weergaloos grote welsprekendheid, werd hij het hooggeachte middel om een groot aantal zielen tot de Zaligmaker te bekeren. Onze bewondering voor zijn waardigheid, gaven en welslagen behoorden er ons echter niet toe te brengen om ook zijn zwakheden en fouten goed te praten, of om met 'n mateloze smaad enige groep van trouwe, gelovige mensen te beladen, wier gevoelens en manier van optreden niet geheel en al met die van hem overeenkwamen.

Sommige leden van het Verenigd Presbyterium – het zij toe-

gegeven! – waren 'zwak' genoeg om zichzelf te vleien met te opgewekte verwachtingen om ds. Whitefield ertoe te brengen, om hun standpunt bijna helemaal over te nemen. En toch, wie kan ontkennen, dat die hoop gedeeltelijk toe te schrijven is aan de leerzame geest, die hij in zijn brieven betoonde, en aan de vurige, om niet te zeggen 'buitensporige' uitdrukkingen van persoonlijk respect en verbondenheid, die ze bevatten? Kort voordat hij Schotland voor het eerst bezocht, had hij inderdaad nadrukkelijk zijn besluit uitgesproken, om zijn diensten niet tot een bijzondere kerkelijke groepering te bepalen. Toch was het niet gemakkelijk om de gemaakte indrukken of de gewekte hoop uit te wissen, zoals die door uitspraken als de volgende luidden: "Ik zou blij zijn om aan hun voeten neer te zitten en om beter in de weg Gods onderwezen te worden". "Er is geen gezicht op aarde, dat ik ernstiger verlang te zien". "Ook al sterf ik met u, met Gods hulp zal ik u op geen enkele manier verloochen". Bovendien had hij vrijwillig beleden en openlijk getuigd tegen de fouten van de Engelse (staats)kerk, en meer dan éénmaal verklaarde hij, dat hij "voor geen duizend werelden weer de wijding wilde ontvangen uit de handen van een bisschop".

Nog een tweede omstandigheid mag men niet uit het oog verliezen. Juist op het moment dat hij voor het eerst in Schotland aan land kwam, werd gretig de gelegenheid aangegrepen om te proberen, zijn geest vooroordelen in te prenten tegen de predikanten der Scheiding, en tegen de zaak waarin zij zich hadden begeven. Zoals we hierboven hoorden, wijst ds. Erskine op het feit, dat hij 'gewapend kwam' naar de conferentie te Dunfermline; en in een brief aan ds. Gibb spreekt hij ervan, aan ds. Whitefield te hebben geschreven over 'de invloed' waaronder deze, naar hij vreesde, nu verkeerde. Teneinde te begrijpen wat met die 'invloed' bedoeld wordt, is het nodig om slechts de volgende samenvatting te lezen uit een 'Biographical Sketch of the late dr. Alexander Webster, one of the ministers of the city of Edinburgh', een geestelijke van erkende bekwaamheid en welsprekendheid:

"In het jaar 1741 nodigden zij (nl. de predikanten, die zich van de nationale kerk hadden afgescheiden) ds. George White-

field uit naar Schotland. Hij is een jeugdig Engels predikant, van grote vroomheid en buitengewone kanselgaven. Op reis naar Dunfermline, de hoofdplaats van de Scheiding, werd ds. Whitefield te Edinburgh ontmoet en ontvangen door ds. Webster en enkele van zijn broeders. Van hen hoorde hij over de toestand van de kerkelijke vooroordelen en partijen in Schotland; en hoewel hij zijn belofte hield, om eerst in Fife te preken, weigerde hij openlijk om zich met enige bijzondere sekte te verbinden"²¹⁾.

Het verschil tussen ds. Whitefield en de afgescheiden predikanten ging totaal niet over het onderwerp van dwangmaatregelen inzake de religie. Want ook al verdacht hij hen ervan, om de verbreiding der waarheid te willen begunstigen 'met vleselijke wapenen', toch had hij wel ingezien, dat hij er goed aan deed om dat vermoeden vaarwel te zeggen. De verdraagzaamheid waarnaar Ebenezer Erskine verwijst in zijn verslag van de conferentie, was – zoals duidelijk blijkt – enkel een kerkelijke verdraagzaamheid. Het punt in kwestie was niet, of mensen die er onschriftuurlijke leerstellingen op na hielden, door de staat geduld moesten worden, maar of zulke lieden als leden der kerk toegelaten mochten worden –, of zij die er tegengestelde opvattingen op na hielden betreffende de (kerk)regering, welke door Christus in Zijn huis bevolen werd, gemeenschap mochten houden met elkaar in alle kerkelijke instellingen.

Het zij geredelijk toegegeven: Het Verenigd Presbyterium was wel ietwat 'hard voor' ds. Whitefield. Het zou hen, althans sommigen hunner, stellig betaamd hebben om hem wat zachter en toegeeflijker te hebben behandeld. Evenwel lagen zijn gevoelens en die van hen, te ver uiteen, dan dat ze een harte-lijke samenwerking toestonden. Het liet zich niet indenken, dat – indien hij volledig vasthield aan zijn band met de kerk van Engeland – zulks zou passen bij hun beginselen of neigingen, méér dan bij hun tactiek, om hem te gebruiken als hun medearbeider bij het werk der reformatie. In bepaalde opzichten ondervond hij scherpe tegenstand op diezelfde grond,

21) Scot's Magazine voor 1802, p. 279.

van de zijde van de predikanten, die bij de nationale kerk behoorden. De weleerw. ds. Bisset uit Aberdeen bad God in het openbaar, of Hij de smaad vergeven wilde, die Hem aangedaan was door het feit, dat ds. Whitefield er zich voor geleend had om op die kansel te preken; en in zijn preek nam hij de gelegenheid te baat, om als reden voor die bede aan te geven, dat hij 'een hulppredikant was van de kerk van Engeland'²²⁾. Ook in een antwoord aan de weleerw. ds. Willison van Dundee, zegt ds. Whitefield: "Uw brief bezorgde me enige zorg. Mijns inziens ademde ze nogal een sektarische geest, waarvan – naar ik hoopte – de waarde ds. W. geheel en al afkerig was. Volgens mij schijnt gij, waarde heer, niet bevredigd, tenzij ik mij een Presbyteriaan verklaar te zijn, en openlijk breek met de kerk van Engeland"²³⁾.

Onpartijdige onderzoekers mogen niet nalaten erop te letten, dat de predikanten van het Verenigd Presbyterium nu in zeer bijzondere omstandigheden gebracht waren. Nadat de Generale Synode hen in het jaar 1740 formeel had afgezet, en het voor elke geestelijke van de nationale kerk ongrondwettig gemaakt had om hen ook maar in enige vorm als ambtsbroeders te erkennen, namen zij van hun kant nog strenger besluiten met betrekking tot gemeenschap(soefening) dan vroeger. Aan weerskanten werd de breuk buitengewoon groot. Men kan – zoal niet terecht – aannemelijk aanvoeren, dat de gescheiden broederen – ondanks de hun wedervaren behandeling – niet hun oorspronkelijke voorstel hadden moeten loslaten, maar hadden moeten blijven verklaren hun bereidheid, om met die predikanten en leden van de kerk van Schotland gemeenschap te onderhouden, die met hen overeenkwamen in het bejammeren van haar gebreken, terwijl zij het (toch) hun plicht achtten om binnen haar grenzen te blijven. Zoals de zaken er nu voorstonden, is het niet verwonderlijk, dat zij besloten om een strenger maatregel te gaan volgen om op te treden; en dat bijgevolg het beleid van hen eiste, om elke publieke band met ds. Whitefield af te wijzen, tenzij hij, gedurende zijn verblijf in Schotland, ertoe kon overgehaald wor-

22) Letters door Rev. G. Whitefield, n. 361. 23) Aldaar, n. 429, gedateerd 7 juli 1742.

den, om zijn voornemen los te laten, om al de verschillende partijen gelijk te behandelen. Hoeveel bekrompens die weigering moge schijnen te vertonen, is ze in geen geval vreemd. Zij heeft haar weerga gevonden in de handelingen van verschillende andere kerken uit later tijd, de kerken die door de wetgevende macht bevestigd zijn, niet uitgezonderd. Zoals welbekend is, beschouwt de kerk van Engeland nog steeds de bedieningen van alle andere protestantse kerken openlijk, als van kerken die geen wezenlijke waarde bezitten; en nog geen veertig jaar geleden verbood de Generale synode van de kerk van Schotland haar geestelijkheid met nadruk, om hun kansels zelfs open te stellen voor een predikant uit de kerk van Engeland. Gebeurt het soms niet, dat dezelfde maatregelen die in de ene kerk als hoogst noodzakelijke en heilzame voorzorgsmaatregelen worden toegejuicht, in een andere kerk als ondubbelzinnige bewijzen van norsheid en kwezelarij worden afgewezen?

In zijn berichtgeving over de conferentie met het Verenigd Presbyterium te Dunfermline, let ds. Whitefield niet op de gewichtige gezichtspunten, die Ebenezer Erskine naar voren bracht, om de noodzaak van een regelmatige organisatie der kerken aan te tonen; maar hij schrijft een uitdrukking aan Ralph toe, die nog al eens vaak is aangehaald als een voorbeeld van grote bekrompenheid van gevoelen. Op dit punt zullen wij gebruik maken van de volgende uiteenzetting, ons door een schrijver bezorgd, die goed bekend schijnt te zijn met de geschiedenis der Scheiding:

"Het slot van de conferentie, toen Ralph Erskine gezegd zou hebben van de Gescheidenen 'Wij zijn 's Heeren volk', en wat daarop volgde, verdient niet veel aandacht. Niemand die ook maar iets van Ralph Erskine weet, zal ook maar een ogenblik geloven, dat dit de eigen woorden²⁴⁾ zijn, die op de conferentie weerklonken. Veel dingen werden toen, ongetwijfeld gezegd, die ds. Whitefield totaal onaanvaardbaar voorkwamen; en toen hij (weer)gaf wat hij dacht, dat wel ongeveer de betekenis was van hetgeen aan beide kanten gezegd

24) 'ipsissima verba'.

was – de juiste woorden kon hij niet weergeven –, is er reden om aan te nemen, dat hij, zoals bij vele andere gelegenheden, een weinig toegegeven heeft aan zijn natuurlijke neiging voor scherts. Naar wij geloven, heeft ds. Erskine gezegd, dat zij, namelijk de Gescheidenen, in een bijzondere zin getuigen waren voor de waarheid, van welke waarheid de kerk van Schotland gedeeltelijk afgefallen was, en dat zij in een zaak betrokken waren, die naar hun vaste overtuiging de zaak van God was. Ons inziens zijn deze en soortgelijke uitspraken onbewust door ds. Whitefield tot een caricatuur gemaakt; maar toch waren ze in zoverre veranderd in hun oorspronkelijke bestaande vorm en betekenis, dat ze in de handen van mijnheer H.M. en anderen vóór hem, de Gescheidenen zeer belachelijk konden doen schijnen. Als nog een nader bewijs voor het feit, dat ds. Ralph Erskine niet zulke verkeerde argumenten gebruikte als hem werden aangewreven..., hebben wij als beste autoriteit het gezegde, dat daarop totaal niets geleeke hetgeen in een volledig en nauwkeurig memorandum verscheen, dat toen opgesteld was en lang bewaard bleef, maar dat tenslotte ongelukkigerwijs verdwenen is”²⁵⁾.

Dat ds. Erskine in werkelijkheid een man was met een veel ruimer en katholieker geest dan die 'gecaricaturiseerde' uitspraken iemand zouden doen denken, is duidelijk uit de grondtoon van zijn leven en geschriften. We zouden naar bepaalde gedeelten uit zijn brieven²⁶⁾ aan ds. Whitefield zelf kunnen verwijzen, en naar verschillende gedrukte preken van zijn hand.

Maar laat mogen volstaan, om enkele uitspraken aan te halen uit een niet gepubliceerde toespraak tot zijn gemeente, onmiddellijk voorafgaande aan de bediening van des Heeren H. Avondmaal, op 10 augustus 1740. Na de juistheid te hebben aangetoond van het feit, dat zij de zaak, die door de predikanten van de Scheiding ondersteund werd, toegedaan waren, in tegenstelling met de lijn die zij volgden, door wie zij afgezet waren..., voorkomt en beantwoordt hij een vraag over

25) Review of Sir H.Moncreiff's Life of dr. Erskine, Ch.Repos., deel 4, p.551.
26) Vgl. hierboven, p. 262, de brief, gedateerd: 21 augustus 1739.

dat punt als volgt:

”Maar betekent het feit, dat wij ons met u verenigen, een verplichting om nooit eens te luisteren naar, of zich eens weer te verenigen met iemand uit de officiële kerk, al zouden die overigens nog zulke goede en geschikte mensen zijn..., of om nooit eens te luisteren naar iemand, of zich te verenigen met hen, behalve met die met u verenigd zijn? Ik antwoord, dat dat inderdaad een erg ongevoelige, ondankbare en onredelijke beëindiging zou zijn van de gemeenschap, die terecht door heel de christelijke wereld veroordeeld zou worden. Want dat zou betekenen, dat wij onszelf en anderen zouden buitensluiten van alle gemeenschap, die er zo nu en dan onder Gods voorzienigheid zou kunnen zijn met alle kerken van Christus op aarde, die niet precies tot onze kerkelijke gemeenschap behoren. Dat zou, zoals ik iemand onlangs hoorde zeggen, betekenen, om allen die Christus' beeld vertonen te verwerpen, indien zij ook niet precies ons beeld dragen. *Wij zijn er verre van te denken, dat allen die zich met ons verenigen, Christus' vrienden zijn, en dat allen Zijn vijanden zijn, die dat niet doen. Werkelijk ver!*”

Bedachtzame en onbevooroordeelde rechters zullen misschien er reden toe zien, over het geheel genomen, om – zoals een overleden auteur het uitdrukte – te concluderen, dat ds. Whitefield en het Verenigd Presbyterium ”op een wijze uiteengingen, die aan geen van beide partijen geloofwaardigheid overliet”²⁷⁾. Dat onaangename uiteengaan biedt ongetwijfeld een voorbeeld van menselijke zwakheid, dat kan werken als een heilzame waarschuwing voor christenen in latere tijden, terwijl de broederlijke gedachtenwisseling per brief, die voorafging, nog onder Gods zegen een middel kan blijken te zijn, om de beste aandoeningen van het hart te versterken.

27) Chalmers' Lives of Distinguished and Illustrious Scotsmen. Art. Rev. Ralph Erskine.

VIII

Opmerkingen over het geschil over het gebeurde te Cambuslang - Ds. Erskine's aandeel aan dat gesprek - Koningsgezindheid gedurende de Opstand, 1745-'46 - Zijn opmerkingen over de vlucht van het Hooglandse leger - Denkbeeldig gesprek met de Hertog van Cumberland - Zijn houding, beproevingen, en geschriften naar aanleiding van de breuk in de Verenigde Synode, 1747 - Blijvende activiteit en nuttigheid - Teleurstelling, omdat hij zijn zoon James niet als collega kreeg - Oefening onder lichamelijke moeilijkheden - Omstandigheden van zijn dood en begrafenis - Zijn opvolgers in de bediening te Dunfermline.

OVER HET GEBEURDE TE CAMBUSLANG

"Het begin des krakeels is gelijk een, die het water opening geeft" (Spr. 17 : 14; v.d. Hr). Met grote snelheid komt het omhoog tot een droevige hoogte, en bewijst het zijn zowel verkeerde als uitgebreide (uit)werking. Gekrakeel tussen 'broederen' wordt veelal gekenmerkt door een bijzondere kwaadaardigheid. Hoe hoger achting en hoe sterker genegenheid zij vroeger voor elkaar hadden, en hoe vuriger verwachtingen zij koesterden van hun groeiend geluk en nuttigheid dank zij wederzijdse vriendschap en hulp, des te erger en onverzoenlijker worden zij, bij een eventueel verschil, boos op elkaar. Als zij eenmaal geprikkeld zijn door de weeën der teleurstelling, vinden zij maar zelden rust en bevrediging in het prijsgeven van alle broederlijke contact en omgang; in het algemeen geven zij, hetzij meer of minder, toe aan een volstrekte wrok en heftige vijandigheden.

De onaangename ontmoeting en het zo plotselinge vertrek, dat tussen ds. Whitefield en het Verenigd Presbyterium plaatsvond, en dat na zo'n hartelijke briefwisseling - die voorname

personen en enkele leden van het Presbyterium met hem gedurende enkele jaren onderhielden - kon moeilijk nalaten de gevoelens van beide partijen te verwonden en de weg te banen voor een hevige onderlinge strijd. Ds. Whitefield aarzelde niet, om zijn afkeur over die 'enge' opvattingen die zij erop nahielden, uit te spreken, en om hun stelsel als een geschikt voorwerp ter bespottung voor te stellen. Zoals bekend is werd hun plan tot reformatie door hem aangeduid als 'een Babels bouwwerk, dat verdiende tegen de grond getrokken te worden'; in verband waarmee Ralph Erskine zich als volgt uitsprak: "Wij hopen op de eer van God, en de God der ere is daarmee zozeer gemoeid, dat zij alle poorten der hel zal overwinnen, om daartegen stand te houden"¹⁾. En omdat ds. Whitefield het zo oneens geworden was met de Gescheidenen, werd hij dan ook met de grootst mogelijke hartelijkheid door de evangelisch gezinde geestelijken van de officiële kerk ontvangen; en omdat hun aangezegd was, dat er reden was om te hopen, vuurden zij - gedreven door een oprecht verlangen tot de bekering van zondaars en tot een godsdienstige opleving - hem aan bij zijn machtige prediking en buitengewone werkzaamheden, ja ook bedienden zij zich opzettelijk van zijn vriendschap en van zijn dienstwerk, om daardoor de belangen van de nationale kerk, in tegenstelling met die van een verontrustende Scheiding, te handhaven²⁾.

1) Deze uitspraak is afkomstig uit een van ds. Erskine's handschriften. Enkele opmerkingen over 't befaamde gezegde van ds. Whitefield kan men vinden in 'Life of Eben. Erskine', p. 429v. 2) Deze stelling wordt gerechtvaardigd door een pamflet, dat de weleerw. ds. John Bisset uit Aberdeen schreef, getiteld: "A Letter to a Gentleman in Edinburgh, containing remarks upon a late Apology for the Presbyterians in Scotland who keep communion in the ordinances of the gospel with Mr. George Whitefield, a priest of the Church of England". De brief is gedateerd: 26 oktober 1742. "Ik vind het echt jammer", zegt de schrijver, op p. 4v., dat bepaalde waardige predikanten uit de Scheiding er zo'n enge denkwijze en zo'n onaanvaardbare handelwijze op nahouden, daar zij de gemeenschap verbieden met die predikanten, die geen ziertje achter hen staan wat betreft het getuigen tegen de heersende afwijkingen en gebreken van de kerk van Schotland. Maar ik heb nooit verwacht, dat bepaalde predikanten en ouderlingen, vanwege hun buitengewone opvattingen, zouden hebben gebroken met hun vroegere worstelingen, en hebben uitgenodigd, gebruikt en geliefkoosd een omverwerper van ons (kerk)bestuur, die naar het scheen, daartoe de gelederen van de Gescheidenen zou verbreken".

De predikanten der Scheiding lieten hunnerzijds bij deze gelegenheid toe, dat hun vooroordelen en gevoelens hen alle redelijke grenzen deden overschrijden. Hadden zij er zich mee tevreden gesteld, om hun mensen rustig en waardig te wāarschuwen voor de slapheid van ds. Whitefields beginselen ten opzichte van de kerkregering, en – zoals nodig was – gepast te handelen als gezonde Presbyterianen en als getuigen voor de heilige waarheid en voor godsdienstige vrijheid, niemand zou hen met reden daarom hebben kunnen laken. Zeer ongelukkigergewijs goten zij echter tegen die uitnemende man, en tegen hun vroegere vrienden en broeders in de kerk van Schotland een stortvloed van bittere verwijten uit, waarvoor de hevige inspanning die men deed om hun eigen handelingen te verkleinen en het succes van hun zaak te belemmeren, geen voldoende verdediging geeft.

Om echter de volgende werkzaamheden van ds. Whitefield in Schotland in bijzonderheden te noemen, of om de vragen te bespreken, die in verband staan met hetgeen genoemd is *'het werk van Cambuslang'*, behoort niet bij ons verhaal. De omstandigheden en bijzonderheden van dat buitengewone tafereel vindt ge in verschillende publicaties vermeld; de tegengestelde gezichtspunten die men ervan had, werden ijverig ondersteund door de respectievelijke partijen³⁾; ook kunnen wij er ons niet op beroemen, enig document te hebben ontdekt, dat ons nog meer licht kan schenken over het onderwerp. Maar aangezien de hoofdpersoon van dit boek een aanzienlijk aandeel had in het geschil, moeten wij er niet zonder enkele opmerkingen aan voorbijgaan.

Ds. Whitefield kwam ertoe om zijn eerste bezoek aan Schotland gedurende ongeveer drie maanden voort te zetten; in die

3) Vgl.: Weleerw. ds. M' Culloch's Account of the work at Cambuslang, Narrative of the Extraordinary Work of the Spirit of God at Kilsyth, etc. by the Rev. James Robe of Kilsyth, Mr. Robe's Three Letters to Mr. Fisher, Dr. Webster's Letter concerning Divine Influence, etc. Willison's Fair and Impartial Testimony, p. 102-109. Voor de andere kant leze men Fisher's Fraud and Falshood detected, etc. Voor de latere berichten over dat werk, leze men Dr. Meek on Cambuslang Parish in Statist. Acc. of Scotland, deel 5, p. 266-274. Struther's Hist. of Scotland, deel 2, p. 59-72, en Hist. Acc. of Secession in Christ. Reposit., deel 5, p. 158-169.

tijd trok zijn krachtige en uitgebreide bediening een publieke belangstelling, die alle voorafgaande te boven ging, en verkreeg ze treffende uitwerking bij velen van zijn hoorders. Door ook de volgende zomer van 1742 terug te keren, werkte hij met tal van vrome predikanten van de nationale kerk samen, om het bijzondere werk te bevorderen, dat in het voorjaar van dat jaar in Cambuslang begonnen was. In werkelijkheid werd zijn vroegere prediking, met het lezen van zijn *'Reisverhalen'* en dergelijke geschriften van de Engelse methodisten, geacht een eerste invloed te hebben geoefend op haar begin. Zowel de handlangers als de beschimpers van dat werk gingen tot het uiterste. De geestelijkheid van de nationale kerk verheerlijkte het bovenmate als *'een heerlijk werk van Gods Geest'*, terwijl de afgescheiden predikanten het veelal ongerechtvaardigd smaadden, zonder de nodige onderscheiding, als een *'bedrog en inbeelding van satan'*. Aannemelijk getuigenis dwingt ons te geloven, dat, hoewel menigten die toen tijdelijke indrukken der waarheid ondervonden, er al gauw in de praktijk het bewijs van gaven, dat zij door satan of hun eigen hart waren bedrogen en begoocheld..., er toch ook tal van honderden mensen waren, wier voorbeeldig gedrag in hun latere leven er voldoende bewijs van aflegde, dat zij in die gedenkwaardige tijd werkelijk bezocht waren met de wederbarende kracht van Gods Geest. Te midden van de plaatshebbende scherpe discussies schonk men echter aan weerszijden te weinig aandacht aan de kracht van het meeleven en van de aangeboren neigingen der individuën, die werkelijk de natuurlijke oorzaken waren van veel, dat aan die tegengestelde bronnen werd toegeschreven, hetzij aan de genade-invloed van de hemel, of aan het kwaadaardige werk van de hel. De waardige predikanten, die het werk bevorderen, blijken – althans in eerste instantie – ongepast belang te hebben gehecht, en te veel bemoediging te hebben verleend aan die lichamelijke schuddingen en heftige uitroepen, waarmee de overtuiging van zonde en de openbaring van de Zaligmaker vaak gepaard ging. Ds. Erskine verzekert, dat hij *'zelden eerder zo'n luidruchtig geluid gehoord had onder de openbare*

godsdienstoefening, zonder dat publiek te berispen"⁴⁾; en de verdedigers van het werk volstonden tenslotte met de bewering, "dat zulke uitwerkingen op het lichaam wel kunnen samengaan met zaligmakende werkingen in de geest"⁵⁾.

DS. ERSKINE'S AANDEEL AAN DAT GESPREK

De fantastische voorstellingen waarmee vele bekeerden zich begunstigd beschouwden, gaven aanleiding tot veel woordenstrijd. Aan de ene kant hield men eraan vast, dat de afbeeldingen van de geestelijke dingen noodwendig min of meer krachtig aan de verbeelding dienen voorgesteld te worden, en dat 'denkbeeldige gedachten van Christus, als Mens, tot het zaligmakende geloof behoorden', of althans 'konden helpen tot het geloof dat Hij de God-Mens is'. Zij die weigerden in die leer te berusten, werden zelfs van ketterij en godslastering beschuldigd. Anderzijds beweerde men, dat zulke denkbeeldige ideeën geen steun vinden in de Schrift, en nadelig zijn voor de beoefening van het echte geloof. Over die kwestie schreef ds. Ralph Erskine een heel groot boek, dat ongetwijfeld kundig mag heten, met als titel 'Faith no Fancy, of een verhandeling over geestes-voorstellingen'. Die uitgave "werd niet alleen als verhoudingsgewijs gematigd geprezen, maar ook als een proeve van een buitengewone graad van metafysische scherpzinnigheid. Sommige scherpziende lezers vonden er de beginse-len in, waarop Dr. Reid later zijn systeem van de filosofie van de menselijke geest bouwde; maar of ze daar werkelijk, al dan niet, gevonden worden, is wel een zaak, die aan enige twijfel onderhevig is. Om ze te vinden, is het nodig, dat men het boek goed begrijpt; en het is niet overal vlak en gemakkelijk voor enkel het gewone bevattingsvermogen"⁶⁾.

Ofschoon het werk te Cambuslang en in tal van andere dorpen in West-Schotland bezoedeld werd door bepaalde in het oog vallende onbetamelikheden, en ofschoon de ijverige voorstanders ervan er een onverstandig gebruik van maakten

4) Faith no Fancy, Appendix to Preface, p.XVI. 5) Brief van ds. Alex. Webster aan ds. R. Erskine, etc. 1743, p.16. 6) Vgl. Chr. Reposit., deel 5, p. 169.

als ware het een afdoende bewijs tegen heel de zaak van de Scheiding, betreuren we diep de te ingrijpende veroordelende uitspraak over dat werk, krachtens besluit van het Verenigd Presbyterium, op 15 juli 1742, en de sterke uitdrukkingen, die dat werk en zijn vrienden betreffen, die in tal van pamfletten en preken gevonden worden, zoals die door individuele leden van het Presbyterium gepubliceerd werden⁷⁾. Wij hebben reden te geloven, dat de toen openbaar gekomen heftigheid niet alleen door hun opvolgers in het ambt oprecht betreurd is, maar dat zij zelf bij hun leven berouw gehad hebben over de rancune, waartoe de hitte van het geschil hen aanvankelijk misleid had. De weleerwaarde ds. Fisher was, naar wij weten, gewoon om tot zijn broeders te zeggen, dat als hij zich bewust geweest was van de voorname waardigheid van ds. Edwards uit Northampton, hij hem in zijn 'Review' met veel groter eerbied zou behandeld hebben. Een nog in leven zijnde neef van de weleerw. Adam Gibb heeft ons ook de volgende anecdote verteld: Toen zijn oom, reeds op hoge leeftijd gekomen, hem zijn 'Heilige Overdenkingen' ten geschenke gaf, zinspeelde hij op het pamflet tegen ds. Whitefield, dat hij hem vele jaren geleden eens gaf, eraan toevoegende dat hij het nooit gelezen had. Ds. Gibb gaf ten antwoord, dat hij wel zou wensen, dat er geen exemplaren van dat pamflet meer op aarde gevonden werden, en dat, als hij wist op welke manier hij ze zou kunnen herroepen, hij elk exemplaar zou willen verzamelen om het te verbranden; want, zei hij, "mijn bloed was toentertijd te heet, en ik was niet in staat om met gepaste gematigdheid te schrijven".

Het is te zelfder tijd een schone zaak, te mogen vaststellen, dat – de treurige onvoorzichtigheden ten spijt, waarin de leden van het Verenigd Presbyterium zich vanwege hun mate-loze ijver stortten, zo goed als ondanks de krachtige hinderpalen voor hun welslagen, vanwege de pogingen van ds. Whitefield en diens helpers en bewonderaars – de zaak van de

7) Onder die verwerpelijke uitspraken zijn ook een aantal begrepen uit ds. Erskine's geschriften, zoals uit het pamflet, getiteld 'Fraud and Falsehood Detected', en uit de preken, die hij op verschillende plaatsen, in het jaar 1742, hield en speciaal die over Luk. 22 : 31v., Hebr. 13 : 8 en Openb. 5 : 9.

Scheiding voorspoedig voortging. Haar leden waren, in het algemeen gesproken, een verstandig en standvastig volk, dat van harte de Westminster Belijdenis was toegedaan, alsook de Presbyteriaanse wijze van kerkregering en niet bereid was om door elke wind van leer te worden meegevoerd, of zich te laten beïnvloeden door schijn-argumenten en schitterende verschijnselen. Zij bleven hun belijdenis en hun predikanten trouw in het uur der beproeving, en hun aantal groeide steeds. Ds. Erskine verdedigt hun houding als volgt: "Hoe het moge staan met sommigen, die verkiezen om onze hoorders te worden en die onze samenkomsten bijwonen om God te vereren, maar die niet formeel onder ons toezicht staan, kan men van ons niet veronderstellen te weten. Maar wat de meerderheid van hen betreft, die oordeelkundig door ons zijn aangenomen, van hen is wel bekend, dat zij behoren tot de meest verstandige, wetende, sobere, ernstige en biddende mensen in Schotland"⁸⁾. Hun standvastige trouw aan de zaak waarin zij zich hadden begeven, en de algemene bloei van die zaak te midden van de haar wedervaren ontzaglijke tegenstand, worden ons door dezelfde schrijver in de volgende passage betuigd, die door hem geplaatst is, om een heersende bewering in hun nadeel af te slaan.

"De onpartijdige kijk van het Verenigd Presbyterium op de zaak der reformatie, die zij behartigden, blijkt zelfs uit een bijzondere omstandigheid, waarbij hun toch verweten wordt, als zouden zij nu tegen ds. Whitefield en diens buitengewone werk optreden, omdat het succes en de toenemende invloed ervan (beweren zij) ertoe leidt, dat onze zaak onder het volk minder wordt en zij van ons afgetrokken worden; terwijl daarentegen ds. Whitefield door de eenstemmige toestemming van de broeders van het Presbyterium werd uitgeworpen, toen zij diens rechtstreekse bestrijding van die zaak bemerkten. En dat had reeds plaats bij zijn eerste komst in Schotland, en dus nog voordat zij wisten, welk soort succes zijn optreden hier kon hebben, en op een tijd dat zij wisten, welk een schitterende berichten over zijn wonderlijke succes

8) Faith no Fancy, p. 351.

in omloop waren. Toch durfden zij geen van die dingen in evenwicht te brengen met de publieke zaak, welke, naar zij vast overtuigd waren, het werk van God was; en dat dus geen enkel nieuw werk, dat de mensen probeerden op haar bouwvallen op te richten, het werk van God zijn kon. Intussen heeft niemand van de bevorderaars van het thans zo toegejuichte werk veel reden, om zich op enige behaalde overwinning of op enig voordeel te beroemen, dat op ons verkregen was. Het heeft de Heere behaagd om deze tot nu toe te 'bewaren in de ure der verzoeking', die ernaar verlangden en erbij betrokken waren om 'het Woord Zijner lijdzaamheid te bewaren' en onze samenkomsten van tijd tot tijd te doen toenemen, ondanks die buitengewone pogingen van de vijand tegen ons"⁹⁾.

ZIJN KONINGSGEZINDHEID TIJDENS DE OPSTAND, 1745-46

Te midden van de in Schotland, gedurende de eerste jaren van de Afgescheiden kerk heersende geschillen werd het Britse rijk betrokken bij de rampen van een buitenlandse oorlog; en daarbij kwamen in 1745 nog de verschrikkingen van een binnenlandse opstand. In dit critische tijdsgewricht keurden de predikanten en leden van die kerk scherp de onbezonnen verwijten van ontrouw af, zoals die door sommige van hun tegenstanders tegen hen ingebracht waren..., door nl. een algehele en besliste trouw te betonen aan het Huis van Hannover, in tegenstelling met de brutale poging, welke toen voor de tweede maal door de familie Stuart ondernomen was, teneinde de Britse troon terug te krijgen. We hebben gehoord van de bijzondere vaderlandsliefde en moed, die ds. Ebenezer Erskine in een tijd van groot gevaar en ergernis te Stirling betoonde, als gevolg van het feit, dat die oude stad in bezit genomen was door het leger der Hooglanders¹⁰⁾.

Hoewel zijn broer Ralph zich misschien niet in omstandigheden van een even groot gevaar bevond, gaf hij toch blijk van dezelfde koningsgezinde beginselen, en ook liet hij niet, ge-

9) Faith no Fancy, p.351. 10) Life of Eben.Erskine, hfdst. 9, p.437-446.

durende de voortgang en na de onderdrukking van deze opstand, na, om – overeenkomstig zijn gedrag in 1715 – tot zijn hoorders lessen en raadgevingen te richten, die op een gelukkige wijze deze belangwekkende zaak betroffen.

Toen hij na het H. Avondmaal zijn mensen, op 11 augustus 1745 – 3 weken, nadat Charles op één van de Noord-Westelijke eilanden geland was –, na over Kol. 3 : 3 te hebben gepreekt, vermaande: "Uw leven is met Christus verborgen in God"..., zinspeelde hij op het bloedbad, dat mogelijk uit die gebeurtenis kon voortkomen, zeggende: "Wij weten niet, hoe spoedig de levens van duizenden het verslindende zwaard ten prooi kunnen vallen"; en daarna bemoedigt hij de vromen, om te midden van alle mogelijke gevaren, hun vertrouwen op hun hemelse Vader te stellen¹¹⁾.

Een in Glasgow gehouden preek uit Jes. 45 : 2, op 21 juli 1746 – dat wil zeggen op de maandag na de viering van het Heilig Avondmaal –, bevat de volgende uitspraak: "God heeft ons van de vreselijke verwarring bevrijd, die er in dit land was door een verkeerde opstand"¹²⁾. Op de tiende augustus van dat jaar zinspeelt hij – in een preek, die hij voor zijn eigen mensen hield, onmiddellijk voor de bediening van dezelfde instelling (namelijk het H. Avondmaal), over "het zuivere en kostbare bloed van Christus, tot reiniging van bezoedelde zondaars" – tegen het einde (namelijk van de preek) op de voorgewende reinigmakingen van de Roomse kerk, zoals het vagevuur, de menselijke verdienste en het heilige water..., en roept dan in dankbare taal uit: "Eer zij aan God, dat die Paapse opstand van onlangs, zoals we die al eerder meemaakten, onderdrukt is, die weer zulke antichristelijke afschuwelijkheden trachtte in te voeren"¹³⁾.

Wij merken dat hij op 24 december 1745 met zijn mensen een vasten hield vanwege de opstand, op voorschrift van het Presbyterium, en dat hij in een Dankzeggingspreek op 12 mei 1746 gehouden te Falkirk, uit 1 Sam. 7 : 12 ("Tot hiertoe heeft ons de HEERE geholpen"!), vooral aandrang op de onderdrukking van die onnatuurlijke opstand, en op de verschil-

lende omstandigheden, die ertoe bijdroegen om de gewenste bevrijding te verheffen.

Het zal de vrome lezer voldoening schenken, als hij het volgende memorandum inzielt..., dat de gelukkige gevolgen beschrijft van de aankomst van de Hertog van Cumberland, en dat de Goddelijke werking aanwijst in deze gelukkige bevrijding. Hoewel het in één van zijn aantekenboeken staat, wordt het niet aangehaald als een deel van een preek.

OVER DE BEVRIJDING DOOR PRINS WILLEM

"1 februari 1746. – Het is zaterdag. Prins Willem, de zoon van onze koning, kwam woensdag in Edinburgh, men trok des vrijdags met een groot leger op tegen de vijand, die in de buurt van Stirling en St. Ninian's bivakkeerde. Maar vanmorgen hebben zich de opstandelingen, met vrees vervuld, over de (rivier de) Forth gehaast en zijn gevlucht; maar voordat zij allen vertrokken, bliezen zij hun voorraadskamer op, die zich (naar men beweert) in een kerk te St. Ninian's bevond; hetgeen heel het omliggende land deed beven, zelfs tot hier toe. "Bepaalde dingen zijn in deze onze huidige bevrijding, die God voor ons gewrocht heeft, van de dief en berover des lands..., opmerkelijk: 1. De huidige bevrijding is van die aard, dat ze ons leert, om niet op een arm van vlees of op ons zwaard en onze strijdassen te vertrouwen. Want er zijn twee gevechten in ons land geweest, en in die beide heeft de vijand nog geroemd op de overwinning; en die was – inderdaad! – door hen in grote mate verkregen, deels door de bedriegelijke en oneerlijke methode van de vijand, die zich nooit aan een eerlijk gevecht waagt, maar slechts op een bedriegelijke manier..., en deels door het bedrog en de gemeenheid van de officieren en legeraanvoerder van wie wij afhankelijk moesten zijn. Maar daarin heeft God ons en onze koning en regering een les gegeven, om nl. niet op hun legers, officieren en generaals te betrouwen, die wel trouw aan hen kunnen zweren, en hen toch verraden. Het zal goed zijn, als onze koning en het hof daarin de hand van God konden opmerken, en te verstaan kregen, wie hun beste vrienden zijn, en wie niet; en dat

11) Works, deel 2, p.25. 12) Ibid., deel 2, p.268. 13) Ibid., deel 2, p.277.

niet allen als vrienden van de regering te vertrouwen zijn, die wel de eed op de regering afleggen.

2. De huidige bevrijding is zodanig, dat ze ons leert, om alleen op de arm des Heeren te vertrouwen. Want Hij is het, Die de vijand verdreven heeft, zoals Hij ook deed in de dagen van Gideon (Richt. 7 : 20), toen Israël bevrijd werd van de Midianieten, niet omdat de slag van Gideons zwaard hen doodde, maar met de kreet van Gideons zwaard, dat hen verschrikte. Want de kreet klonk: "Het zwaard van den HEERE en van Gideon!" Waarom? Wat deed Gideon? Hij had alleen maar de naam van generaal en de naam van de overwinning. Hij trok immers geen zwaard, maar hij blies alleen maar op een trompet, en sloeg enkele lege kruiken met vlamme lampen of brandende toortsen erin, stuk, en hij liet (zijn soldaten) roepen: "Het zwaard van den HEERE en van Gideon!"

Het zwaard des Heeren was een overwinnend zwaard; het was namelijk God Zelf, Die een zwaard van vrees en verschrikking deed doordringen in het hart van het Midianitische leger, en hen voor hun leven deed vluchten, zodat de overwinning niet aan Gideons zwaard, maar aan het zwaard van de Heere moest toegeschreven worden. Evenzo heeft God in de huidige leiding (= voorzienigheid, v.d.Hr), met betrekking tot de verdrijving van het Hooglandse leger en de antichristelijke partij van Jakobus..., een kreet doen doordringen in de oren van die opstandige menigte, door met (goed) gevolg te zeggen: "Het zwaard van de Heere en van prins Willem!" De prins heeft de naam als een instrument, maar God krijgt de eer, als de Bewerker. Want wat heeft de prins gedaan? Hij behoefde niet eens zijn zwaard te trekken, en ook bij deze verstrooiing deed hij dat niet. Hij deed alleen maar zijn plicht, en hij trok tegen de vijand op, maar God ging voor hem uit, en deed al het werk Zelf, door Zijn zwaard van vrees en schrik te trekken, en het in het hart van de vijand te steken, en zo deed Hij ze in verwarring vluchten.

Welnu, wanneer zo'n kreet inderdaad door de vijand gehoord is, namelijk als die van het zwaard van de Heere, en van de prins, dan draagt dat destemeer bij tot de eer van God, en ook van de prins, dan als er een bloedige slag geweest was en

de vijand was afgesneden en verwoest. Het strekt zelfs meer tot eer van de prins. Want het wil zeggen, dat God hem tot Zijn schrik en vrees heeft gemaakt, om de vijanden aan te vallen, zodat ze hem niet durfden ontmoeten. God heeft hem vreselijk voor zijn vijanden gemaakt, meer dan dat een leger met banieren dat zijn kon. Bovendien, welk een eer betekent het, dat God, als de Doorbreker, triomferend voor hem zou willen uitgaan, en hem niet meer liet doen, dan de overwinning behalen! De instrumenten worden er niet minder, maar juist meer mee geëerd, wanneer God hen op een manier gebruikt, waardoor alle lof en eer duidelijk tot Hemzelf weerkeert. O, dat wij daarom toch konden leren vertrouwen op de Heere, en niet op onze arm of wapenen, Ps. 44 : 1-8, Hos. 1 : 7. Intussen hebben wij ons te verootmoedigen om de zonden, waardoor wij ons in dit land dermate onder de macht (weten) van de antichristelijke tegenstander gebracht te zijn; en vooral om die zonden, welke kennelijk zijn opgeschreven ten oordeel; bij voorbeeld niet alleen in het algemeen de verachting van het Evangelie, dat God dreigt te zullen wegnemen..., maar ook meer in het bijzonder, vanwege onze vergeetachtigheid en ondankbaarheid in de volgende opzichten: 1. Eén zonde die geschreven staat op dit pas-ondervonden oordeel, is die van vergeten en nalatigheid, om zich te verootmoedigen vanwege de oneer, die Gode in dit land bereid wordt door de afschuwelijkheden, die bedreven worden door dat soort koningen, door wier nageslacht (hetzij onecht, of niet) God ons heeft geslagen, en ons dat in herinnering brengt. (Na een breedvoerig overzicht van die vervloeking, vervolgt hij aldus:) "2. Een tweede zonde die op ons oordeel geschreven staat, is onze ondankbaarheid voor onze bevrijding door een genadige omwenteling, van dat slechte en vervloekte soort, en van de ellende die zij over ons brachten, alsook voor onze bevrijding van vele pogingen, die zij sindsdien in het werk stelden om ons weer onder de heerschappij van het pausdom en van de tirannie (terug) te brengen; en speciaal de volgende vier:

1. In het jaar 1708, toen er een inval dreigde en de Heere genadiglijk verlost. 2. In het jaar 1715, toen een onnatuurlijke

opstand door dezelfde antichristelijke partij met hun Hooglandse leger verwekt werd; hetwelk de Heere ook versloeg. 3. In het jaar 1744, slechts ongeveer 2 jaar geleden, toen weer een inval dreigde en enigszins werd uitgevoerd, totdat de Heere 'de schepen van Tarsis verbrak met een Oostenwind', n.l. op de dag, toen de Verenigde Broeders diezelfde tijd afzonderden om, in verband daarmee, te vasten en zich te verootmoedigen. 4. En nu weer, in dit jaar 1746, nadat de Heere al gedurende enkele maanden bezig was om het land te straffen met een opstand van diezelfde antichristelijke massa, die het land beroven en plunderen..., heeft het de Heere gisteren behaagd, om een nieuwe bevrijding en verdrijving van de vijand te laten beginnen door middel van 's konings zoon, prins Willem, teneinde het leger het hoofd te bieden. Als wij nu niet door die oordelen en door die barmhartigheden en uitreddingen vernieuwd worden, dan zullen we dat nooit; als wij niet tot de Heere terugkeren, maar ondankbaar blijven, kan Hij ons dan niet nog zeven maal meer straffen?" Ezra 9 : 13v.

DENKBEELDIG GESPREK MET DE HERTOG VAN CUMBERLAND.

De treffende bevrijding, waarop deze opmerkingen voornamelijk betrekking hebben, oefende zulk een diepgaande indruk uit op de schrijver, dat ze zijn verbeelding gedurende de nachtrust beïnvloedde. Zonder te bedoelen aan dat soort bijgeloof tegemoet te komen, waardoor onverantwoord belang gehecht wordt aan de dromen en visioenen der moderne tijden, kunnen we hier een merkwaardige paragraaf neerschrijven, dat daarop in hetzelfde handschrift volgt:

"Later in een droom, sprak ik aldus tot de prins: 'Moge het uwe koninklijke Hoogheid behagen: Ik heb, gedurende de jaren van mijn ambtsbediening in Dunfermline, meegemaakt, en ben getuige geweest van twee slechte, vreselijke en onnatuurlijke opstanden, met een verschil en afstand van 30 jaar van elkaar verwijderd. De één werd verwekt tegen uw Koninklijke grootvader, in het jaar 1715, en de andere thans tegen uw Koninklijke vader. Toen de eerste plaatsgreep, had ik gelegenheid om, met gevaar van mijn leven, mijn koningsgezind-

heid te bewijzen, door in nadrukkelijke woorden voor koning George te bidden, binnen schietafstand van de vijand, die de kerk gewapend binnenging, en dat zelfs nadat mij door hen verboden en ik door hen afgezet was om met die woorden te bidden¹⁴⁾. En toch is, naar ik vermoed, het gevaar dat ik toen liep en dat ik bereid was ook dit keer weer te lopen..., thans overvloedig beloond en vergoed door het feit, dat ik de eer heb om uwe Koninklijke Hoogheid te ontmoeten, en om U als de geliefde van het volk te begroeten, en tevens als de schrik en vrees van de opstandige Jacobitische troep, die zo lange tijd dit land onderdrukt heeft, totdat uwe Hoogheid kwam, om – dank zij de gunst van de Allerhoogste – onze bevrijder te zijn.

Ofschoon het thans mijn lot is om één van de predikanten in Schotland te zijn, die bekend zijn onder de naam van 'Afgescheidenen' ..., toch acht ik het mij een voorrecht, dat ik en al mijn gescheiden broeders kerken hebben, die bestaan uit zulke leden, die, allen en persoonlijk! trouwe onderdanen van koning George, uw Koninklijke vader, zijn, en dat zulke trouwe onderdanen de Protestantse regering niet vijandig kunnen zijn, omdat onze Scheiding vooral rust op het fundament van onze nauwe verbondenheid met de onder ede gesloten Reformatie, waarin op een bijzondere manier het Pausdom is afgezworen, zodat het uit de aard der zaak en krachtens onze beleden beginselen onmogelijk is, dat een Afgescheidene hetzij een papist, hetzij een Jacobiet zijn kan. Moge het uwe Hoogheid behagen, het ware ongepast bij mijn aard van dienaar van Christus, Die onze eeuwige en onsterfelijke Koning is, om een vleier te zijn van enig sterfelijk mens. Daarom voeg ik er slechts aan toe, dat – zoals het de grote God is, Die u zoveel eer geschonken heeft, door alleen al uw naam bij uw vrienden beminnelijk en voor uw vijanden verschrikkelijk te maken! –, zo ook, als gij God eert en Hem alle heerlijkheid geeft, Hij u al meer en meer zal eren. Want Hij heeft in Zijn heilig Woord gezegd: 'Die Mij eren, zal Ik eren'."

14) Dat voorbeeld van heilig heroïsme is – hoewel het hier vermeld wordt uit een droom – naar alle waarschijnlijkheid in de werkelijkheid gegrond.

Aan deze visionaire, doch gevoelige toespraak voegt hij in zijn aantekenboek nog de volgende regels over de Hertog van Cumberland's onderneming toe, zoals die ontleend zijn 'aan de Edinburghse Courant, van 18 februari 1746'.

Nauw werd 't bericht van Falkirk's onheilsdag
door Eng'lands heil'ge vorst gehoord, of daar
beklom zijn jeugdig' Harry de vlugge kar
tot heil van 't land, of te delen 't lot met haar.
Met 't oog daarop trotseert hij nog zeer laat
de vreselijke reis en de nog vreselijker lucht,
en – met bevreemding zullen de laatste tijden 't horen! –
verhief hij Stirling's zetel, o blij gerucht!

DROEVIGE BREUK IN DE VERENIGDE SYNODE, 1747.

De algehele eensgezindheid die er onder de predikanten en leden van de Afscheiden kerk heerste met betrekking tot het Huis van Hannover, kan toch niet hun volmaakte eenheid op ieder ander punt betekenen. Toen een geacht historicus het verschil van gevoelen behandelde, dat er in de zevende eeuw ontstond tussen *Paulinus* en *Aidan* – die even ijverig het Evangelie verbreidden! – zag hij op de juiste wijze, dat "satans list maar al te vaak succes heeft bij het verdeeldheid brengen, zelfs tussen degenen, die met gelijke oprechtheid, met de beste zaak bezig zijn"¹⁵⁾. De waarheid van die opmerking werd droevig bewezen bij de treurige breuk, die in april 1747 de Verenigde Synode verdeelde en tot oneer was. Het ligt niet in onze bedoeling om hier in den brede de bijzonderheden van die gebeurtenissen te vermelden; en ook zou het niet passen, om door een nauwkeurige herhaling van de vijandige maatregelen, of van de onaangename woordentwisten van de twee, elkaar bestrijdende partijen, de herinnering weer levendig te maken aan tal van pijnlijke omstandigheden, die de her-eniging, in het jaar 1820 op een gelukkige wijze tot stand gekomen..., geacht wordt voor immer uit te wissen. En

15) Vgl. Milner's Hist. of the Church, deel 3, p. 110, 4e dr.

toch, om enkele feiten met betrekking tot het gedrag en het lijden van de hoofdpersoon van dit verhaal in dat verband te noemen..., schijnt noch overbodig noch ongeschikt te zijn. De onpartijdigheid, die een biografisch verhaal kenmerkt, kan de pen verplichten om op te tekenen wat de onbelemmerde neiging van de schrijver hem had kunnen laten weglaten. Wanneer voorbijgegangene gebeurtenissen zo beschreven worden, dat hun verwijzing naar de volstreekte vergetelheid volkomen onuitvoerbaar is, dan schijnt het beter te zijn om er een verbeterd verslag van te geven, dan door een algeheel stil-zwijgen dwalende en verkeerde overleveringen te begunstigen.

Onder al de predikanten, die bij deze strijd betrokken waren, kweet niemand zich met groter activiteit dan ds. Erskine, ten einde te verdedigen hetgeen, naar hem toescheen, de juiste kant van de zaak was, en stellig dronk niemand dieper dan hij, uit de bittere kelk, zoals die toen gemengd werd door een onnaspeurbare Voorzienigheid. Daar hij er stellig van overtuigd was, dat het niet geoorloofd noch bestaanbaar was met zijn beroep, om namens enige Afscheidenen de eed af te leggen, zelfs wanneer ze die godsdienstige clausule in zich sloot, welke het onderwerp van dispuut vormde..., dan verdedigde hij fier deze opvatting, "in de loop van het debat hierover op de verschillende Synode-vergaderingen vóór de breuk", en bijgevolg werd hij uitgekozen om de voorste van de eerste drie te zijn, op wie de kerkelijke tucht toegepast werd door die broeders, die er tegengestelde opvattingen op nahielden over het geschilpunt¹⁶⁾. Toen het Presbyterium van Dunfermline, op 5 mei 1747 te Perth vergaderd, het geschikt achtte, volgens het recht, om hem buiten te sluiten, met enkele andere leden, en hun namen van de rol te schrappen, omdat zij zich weigerden te onderwerpen aan "de Synode, welke op 10 april vergaderde in Ds. Gibb's huis", wees hij de Voorzitter in een toespraak op dit gevolg: "Ik kreeg mijn bediening van onze Heere Jezus Christus Zelf,

16) "Besluiten van de Verenigde Synode te Edinburgh in april en aug. 1749, en in febr. 1750, over het geval van de Scheidende broeders, enz. De notulen van 3, 9 en 10 aug. 1749.

volgens Zijn eigen beslissing, en in overeenstemming met Zijn Woord; en hoewel ik ze onwaardig was, en ik onbekwaam en ontrouw was in de rechte vervulling van de eraan verbonden plichten, toch durf ik niet te ontkennen, dat Hij mij *vele, vele* keren daarin erkend heeft, en er van tijd tot tijd tal van zegels aan gehangen heeft. En daarom durf ik het niet neer te leggen aan de voeten van enig menselijk lichaam op aarde, dat zich zou aanmatigen om mij ervan te beroven¹⁷⁾.

DE ZOON TEGENOVER ZIJN VADER.

Vooraf smartte het hem, dat de weleerw. John Erskine uit Leslie, zijn tweede zoon – hoewel hij op het eerste moment van de breuk in april 1747 de zijde van zijn vader koos –, al gauw daarna ertoe gebracht werd om zijn voornemen te wijzigen en zich beslist bij de tegenpartij aan te sluiten. Dat verschil van gevoelen tussen zulke nauwe familieleden was ongetwijfeld de bron van veel wederzijds ongenoegen. Naar het schijnt nam John deel aan het rechtskundige besluit van het Presbyterium te Perth, zo juist genoemd, waarvan zijn vader – zoals hij zelf zegt – getuige was "met een bedroefd hart"¹⁸⁾. Als de vererenswaardige vader, in een brief aan zijn oudere broer Henry – gedateerd 9 mei 1747 – over John spreekt, dan zegt hij: "Hij zat daar in het Presbyterium, dat mij en jou en heel de ware, wettige synode veroordeelde". "Ge kunt er zeker van op aan – zo voegt hij eraan toe –, het was als een zwaard, dat mij het hart doorboorde, toen ik merkte, dat Johnny in het midden van hen zat". Toen hij vernam dat zijn zoon later met zijn medebroeders samenwerkte om voor de toepassing van een strenger censuur te stemmen, schreef hij hem een ernstige brief, waarin hij zijn uiterste zorg daarover te kennen gaf, en opmerkte, dat geen enkel (gerechts-) hof een stemming behoorde te vergen van zo'n nauwe (bloed) verwant, dat, zo die stem al geverg'd was, ze niet behoorde te worden gegeven; dat hij zijn vader onteerd had, en dat hij,

17) "Narrative of the separation of the majority of members from the Associate Presbytery of Dunfermline at Perth, May 5, 1747", p. 8v. 18) Ibid., p. 49.

zoals hij aan het 5e gebod zien kon, de weg had ingeslagen om zijn eigen leven te verkorten. *Hij stierf voorjaar 1751 26-7-56*
Toch zou het verkeerd zijn, om de juistheid van een bericht in twijfel te trekken, dat afkomstig was van een zeer achtenswaardige schrijver, n.l. dat "er beweerd was, dat zijn vader, hoezeer ook geprikkeld, als zijn overtuiging uitsprak, dat het-geen John deed, uit het geweten voortkwam"¹⁹⁾. We vonden onder ds. Erskine's papieren een door hemzelf geschreven samenvatting, waarin hij de door hem gekozen gang probeert te verdedigen, en ze voorstelt als afkomstig, niet uit haat of uit oneerbiedigheid, maar uit liefde. "Door genade verlang ik ernaar, zo zegt hij, om de ernstige gebeden en smekingen voor u op te offeren, en dat Hij het voor u moge doen om Zijns Naams wil; en ik ben ervan overtuigd, dat dit ook bij mijn broeders het geval is". Deze uitspraak herinnert ons aan de volgende anecdote, ons meegedeeld door de familie-overlevering. Enige tijd na de breuk, toen John een bezoek aan Dunfermline had gebracht, kreeg hij de leiding bij de huisgodsdienstoefening, en zinspelende op het hoofd van het gezin, bad hij: 'Of de Heere hem weer tot zijn vroegere nuttigheid wilde terugbrengen'. Aan het einde van de dienst nam zijn vader de vrijheid om hem de volgende vraag te stellen: 'In welk opzicht ben ik thans minder "nuttig" dan ik het vroeger was?' Maar John miste de moed hem daarop te antwoorden.

De thans vermelde ongelukkige gebeurtenis is één van die vele voorbeelden, waarin valse of overdreven geruchten met betrekking tot droevige voorvallen, een wijde en uitgebreide bekendheid verkregen. In bepaalde gebieden schijnt men nog steeds te vertellen en te geloven, dat John Erskine door de Synode – waarvan hij deel uitmaakte – gebruikt werd, om een vreselijk vonnis tegen zijn eigen vader uit te spreken. Toen een zeer waardig geestelijke, uit Londen afkomstig, op zijn reis door Schotland, omtrent het jaar 1798 dit bericht hoorde, leek het hem geschikt, om het te vermelden in een gepu-

19) Opmerkingen over het journaal van de weleerw. Rowland Hill, door Dr. John Jamieson, p. 26.

bliceerd Reisverhaal van die tocht. Maar de hele aangelegenheid wordt in haar ware licht gesteld door de hierboven genoemde, geleerde schrijver, in zijn brief aan die beroemde geestelijke. Het moge volstaan om slechts de volgende uitspraken aan te halen, waaruit de nauwkeurigheid en eerlijkheid van de schrijver gelijkelijk blijken.

"Verder komt u tot de beschouwing van de uitbanning dergenen, die de burgereed aanhingen. Hierbij dient men er noodzakelijk op te letten, dat een goedkeuring van die daad nooit tot een voorwaarde of van de christelijke of van de predikanten-gemeenschap gemaakt werd. Maar er bestaat reden om te geloven, dat de meerderheid van hen, die hen opvolgden, niet zo ver gegaan zouden zijn. Toch bestaat er geen reden om de tekening te overdrijven, door toevoeging van omstandigheden, die er nooit echt geweest zijn. Het amputeer-mes werd niet Ds. John Erskine ter hand gesteld. - In plaats van ds. John Erskine ervoor te gebruiken om het vonnis hetzij ten opzichte van zijn vader, of van zijn oom uit te spreken, werd hij in geen enkel geval gebruikt. Het vonnis tegen drie Scheidende broeders, van wie ds. Ralph Erskine er één was, werd te Edinburgh op 10 aug. 1749 uitgesproken door ds. George Brown, de voorzitter, en later bekendgemaakt te Dunfermline, waar ds. Erskine predikant was, door ds. Adam Gibb, volgens voorschrift ('Handelingen der Synode', p. 48-50)²⁰⁾. Ds. Erskine's opvattingen bij deze treurige breuk vinden we breedvoerig tot uitdrukking gebracht in een doorwrochte preek, gehouden bij de opening van de Verenigde Synode te Stirling, op 12 april 1748, en op hun verzoek in druk uitgegeven. Aan het slot van die preek, die handelde over Joh. 2 : 19, en als titel droeg "Tempel-verwoesting de weg voor Tempel-herstel"²¹⁾. - na de methode genoemd te hebben waardoor men tot zover de tempel van het Verenigde (kerk-)lichaam had laten afbreken....., doet hij een onderzoek naar de zondige oorzaken, waardoor God geprikkeld werd om zulk een scheuring en verwoesting van de tempel te verordenen.

20) Remarks on the Rev. R. Hill's Journal, p. 24-28. 21) "Works", deel 2, p. 317-329.

De hem aangeboren oprechtheid van zijn geest blijkt uit zijn toelichtingen op die oorzaak van Gods toorn, zoals in het volgende gedeelte - betreffende de schuldige verharding - de waardige broeders aangetoond wordt, die de band met de nationale kerk bewaarden.

"2. Ongevoeligheid jegens hen lieten wij in de gerechtshoven (toe), toen wij ons van hen afscheidde, zonder met hen vriendschappelijk om te gaan, zonder langer voor hen te bidden en hen te verdragen; vooral degenen, die dezelfde zaak der Reformatie goedgezind waren, ofschoon ze niet op dezelfde manier verlicht waren, om ervoor te getuigen. Sommigen gingen ook al te spoedig over tot *strengere maatregelen*, zelfs door hen van hun gemeenschap uit te sluiten, die de neiging hadden om hen van ons terug te houden en te weren. Ofschoon we begonnen met een zekere *matiging* jegens hen (op te treden n.l.), toch gingen - vanwege de omstandigheid waarmee we ons eerste besluit handhaafden - velen al spoedig tot zulk een hoogte, die tenslotte slechts in een val en ondergang konden eindigen. Als in dat opzicht de band der broederlijke liefde al te spoedig verbroken werd, dan is de Heere rechtvaardig om zulk een breuk onder ons te verordenen, die de ondergang van deze tempel dreigt (te brengen) en hen hun zonde in hun bestraffing doet lezen. Want ook al zijn we weliswaar niet alleen evenzeer schuldig op die manier, toch waren we te toegeeflijk jegens hen, die het wél waren, en daarom kunnen wij onszelf niet vrijpleiten"²²⁾.

GESCHRIFTEN OVER DE BURGEREED.

In het ongelukkige geschil betreffende de burgereed schreef Ralph Erskine een groter aantal pamfletten dan iemand anders uit de Synode, waartoe hij behoorde²³⁾. We willen niet beweren, dat ze geheel en al vrij waren van die onheilge verbittering, welke bijna alle publicaties besmette, die van weers-

22) Ibid., p. 324. 23) The Narrative of the Separation etc.; The Lawfulness of the Religious Clause of some burgess-oaths asserted, etc.; Fancy no Faith, or a Seasonable Admonition and Information to Seceders; Observations upon the Conduct of the separating brethren, with Fancy still no Faith; Third Proof of Fancy no Faith, in three parts, with a Fourth Proof of Fancy no Faith; A Review of Mr. Gibb's Remarks against the Synodical Fast, June 2d, 1748.

zijden verschenen, te midden van de hevige beroering over het vraagstuk. Een onpartijdig lezer zal echter toegeven, dat ze ernstige opvattingen en gevoelens bevatten, evenals een grote scherpzinnigheid en bekwaamheid, en dat zijn geest diep bedroefd was om de treurige aanleiding tot het schrijven. Een waardevol biograaf zegt: "De pen van onze auteur was zeer bij die zaak betrokken, en beroerde kennelijk zijn geest. Hij spreekt erover met belangstelling en aandoening"²⁴⁾.

Toch dienden de rijke vertroosting van het Evangelie en de herinnering aan vroegere ervaringen van Gods goedertierenheid ertoe, om de benauwdheid van zijn geest te temperen en hem met vertrouwen en hoop te bezielen. Een mededeling over het strengste gedeelte der procedure, die tegen hem ondernomen was, kwam hem ter ore op 14 augustus 1749, in de morgen; het was de maandag na de viering van des Heeren Avondmaal te Kinross, waar hij bijstand verleende. In de loop van zijn preek, die hij op die dag hield, "drukten de gedachten" aan die treurige opvatting nogal zijn geest, en zijn spraak begon te stotteren; maar zijn ogen opheffende – want de dienst werd in de open lucht gehouden! – kwamen de bergen van Portmoak hem duidelijk voor de ogen, en die woorden van David kwamen met een verfrissende kracht in zijn geest, Ps. 42 : 7: "O mijn God, mijne ziel buigt zich neder in mij, daarom gedenk ik Uwer uit het land der Jordaen en Hermon, uit het klein gebergte". De woorden van de heilige lofzang, en het gezicht op een plaats, hem zo geliefd vanwege de bijzondere openbaringen van de Hemel..., kalmeerden zijn benauwde ziel, en hij volbracht zijn werk met de gebruikelijke bezieling"²⁵⁾.

Het volgende gedeelte uit een brief aan zijn zoon Henry, die hierboven reeds genoemd werd, dient ook om aan te tonen, op welke manier hij onder de drukkende smart troost zocht en verkreeg:

"Ge leeft met me mee, zoals ik verlang met jou mee te leven in onze huidige problemen. Het is goed dat onze Heere en

24) Middletons's Evangelical Biography, deel 4, p. 282. 25) Portmoak Handschrift over het leven en de bediening van de weleerw. Eben. Erskine, p.24.

Meester altoos Dezelfde is, gisteren, heden en tot in eeuwigheid. Laat ons Zijn gramschap dragen, omdat wij tegen Hem gezondigd hebben, totdat Hij opstaat om onze zaak te richten, en laten wij op Hem vertrouwen en op Hem hopen, ook al zou Hij ons doden. – God is bezig ons te beproeven, maar wanneer Hij beproefd heeft, zullen wij als goud te voorschijn komen. Laat ons zeggen: Heere, ben ik het, die deze storm van toorn heeft veroorzaakt? Maar laat ons hopen, dat Hij te bestemder tijd de storm zal doen bedaren met een (enkel) woord, en de donkerheid tot licht, en de gekreukte dingen recht zal maken. "O HEERE, God der heirscharen, breng ons weder; laat Uw aanschijn lichten, zo zullen wij verlost worden" (Ps. 80 : 20). Moge de Heere met u en met ons zijn, en wij zullen geen kwaad vrezen, al gaan wij ook door deze donkere vallei".

Uit zijn aantekenboeken, die in die tijd geschreven werden, blijkt het, dat hij zich met veel nauwgezetheid inspande om zijn volk onderricht, raad en bemoediging te geven te midden van de moeilijkheden en verzoeken, die door de breuk veroorzaakt werden. Hij spoorde hen krachtig aan, om alle dingen te beproeven; de waarheid en vrede lief te hebben; vurig te bidden voor henzelf en voor alle betrokkenen, welke opvattingen zij ook toegedaan waren; om te bidden voor het herstel van de eenheid; om zich te hoeden voor struikeling over het Woord op een bewolkte en donkere dag; om gemeenschap met God en met Zijn volk te zoeken in de openbare en particuliere instellingen; en om op Zijn genade te hopen. "Laat uw hart niet in de diepte verzinken", zei hij, "maar naar de kust zwemmen; of liever stilstaan en het heil van God aanschouwen, Die de diepten der zee maakt tot een weg voor de vrijgekochten om door te gaan. Hij maakt de wolken, zelfs de donkerste wolken, tot Zijn wagen, waarop Hij rijdt tot hulp van Zijn volk. Als gij in duisternis wandelt, moet ge vertrouwen; en als ge in de diepte wandelt, moet ge geloven wat God doen zal voor u, en voor Zijn volk, dat de gerechtigheid navolgt, en te juister tijd zult gij het heil van God aanschouwen. Verwacht een beker van vertroosting, nadat gij uit de beker der vreze en beving gedronken hebt".

Geen van zijn preken zijn misschien aangener en moedg-
vender dan tal van die preken, die hij na die jammerlijke
Scheiding hield, en vijf jaar vóór zijn dood. Dat zijn de vijf
preken, die hij te Dunfermline hield bij vijf achtereenvolgen-
de Avondmaalsplechtigheden. De onderwerpen ervan zijn
Joh. 16 : 15, id. 16 : 32, Hgl. 2 : 3, id. 2 : 8 en id. 2 : 13
(Vgl. 'Works', deel 2). Dezelfde opwekkende en levendige
toon kan men opmerken in de verhandelingen, die hij in die
tijd op andere plaatsen preekte, zoals te Glasgow op 4 okt.
1747, uit Rom. 8 : 28: te Kinross, op de hierboven aangege-
ven tijd, uit Rom. 8 : 37; en te Falkirk, op 20 mei 1720(?),
uit Luk. 19 : 5. (Al deze preken zijn ook in druk uitgegeven,
nl. in deel 2 van de 'Works').

Zijn kracht en werkzaamheid schijnt maar weinig of geen ver-
mindering te hebben ondergaan. Niet alleen in, maar ook bui-
ten zijn gemeente, ja zelfs op plaatsen op vrij verre afstand,
hield hij tal van belangwekkende diensten. Wij treffen hem -
zoals in een vorig hoofdstuk vermeld is - als voorzitter, (aan-
wezig) bij de bevestiging van ds. Swanston, in de zomer van
1748; wij vinden hem aan het preken onder beproevende om-
standigheden, in de omgeving van Perth, in maart van dat
jaar; ook verleent hij hulp bij de Avondmaalsdiensten te Dun-
dee, in oktober 1749; en op zijn terugweg horen wij hem op
een doordeweekse dag preken uit 1 Kor. 1 : 30 te Auchter-
muchty. Ook gaf hij zijn gewaardeerde bijstand aan de wel-
eerw. William Hutton, uit Dalkeith, bij de bediening van de-
zelfde ordinantie, in het jaar 1751, toen er een grote menigte
christenen bijeengekomen was, voor wie hij een indrukwek-
kende preek hield, over de woorden: "Welke tegen hope op
hope geloofd heeft" (Rom. 4 : 18). In het jaar 1748 had hij
een soortgelijke vriendendienst voor de weleerw. heer John
Smith verricht, die toenmaals (predikant) was te Jedburgh,
zoals blijkt uit het volgende deel van een brief aan die uitne-
mende predikant, ons getoond door een vriend.

"Dunfermline, 1 september 1748.

R.D.B. (= Weleerw., geliefde broeder),

Uw brief, gedateerd: 22 augustus, ontving ik pas vanmorgen;

in antwoord daarop heb ik een voornemen om, zo de Heere
wil, de reis te ondernemen, die ge voorstelt, teneinde de sa-
cramentsbediening bij te wonen, die ge in het vooruitzicht
hebt... Ik zal niet zeggen, dat ik al die diensten ga vervullen,
die ge noemt. Want die zouden na zo'n reis gemakkelijk een
te zwaar werk voor mij kunnen blijken te zijn. Ik kreeg (nog)
geen regel van Sir Robert Pringle; toch besluit ik om het pre-
ken te Stitchell, voor eenmaal, niet af te wijzen, als de Voor-
zienigheid het toestaat.

Geliefde broeder, wat het onderzoek betreft, dat sommige
mensen willen doen, of namelijk de Heere ons al dan niet doen
verlaten heeft..., hun opvatting heeft wellicht een weinig ach-
ting nodig. Maar toch, laat het dit zijn: Onze God is vrij en
soverein in Zijn komen en gaan; wij kunnen Hem niet aan
onze tijd binden. Hij zal al Zijn welbehagen doen, en Zijn ei-
gen tijd en wijze in acht nemen. "Ja, Vader, alzo is geweest
het welbehagen voor U". Het behaagde Hem om hier op een
opmerkelijke wijze Zijn gunst te tonen en Zich de God van
Bethel te bewijzen zo goed als ooit (tevoren), ja, zoal, niet
meer, zoals velen tot hun ervaring bevonden hebben. En on-
getwijfeld is er evengoed Zijn genadige nabijheid onder u no-
dig, hetgeen Hij moge geven; want dat zal, naar ik hoop, de
wens van mijn ziel zijn.

Geliefde broeder, ik heb veel reden om in deze lijdensgangen
met u mee te leven -, waaraan ik zelf ook, voor een zeer aan-
zienlijke grond, deelheb. Ik ben blij, dat ge zo'n goed
aantal ouderlingen bevestigd hebt gekregen. Moge dat een
goed teken zijn voor het feit, dat de muur zelfs in moeilijke
tijden zal gebouwd worden, en dat de Heere bij het plechtige
werk dat ge in het vooruitzicht hebt, u zal erkennen en
ondersteunen. Mijn vrouw en gezin groeten u vriendelijk, en
ik blijf, weleerw. broeder, uw zeer toegenegen

Ralph Erskine".

Bovengenoemde aantekeningen inzake ds. Erskine's werkza-
me en nuttige verrichtingen gedurende de jaren van zijn leven,
die op de breuk gevolgd zijn, schijnen des te noodzakelijker

en gepaster, omdat – en dat is vreemd om mee te delen! – uit vooringenomenheid of om een andere reden nog steeds pogingen aangewend worden, om de ongegronde bewering te steunen en te verbreiden, dat nl. na die jammerlijke gebeurtenis de Erskine's het vriendelijke aangezicht van God hebben moeten missen, en bijna geheel onnut geworden zijn ²⁶⁾.

GEEN ZOON ALS COLLEGA OF OPVOLGER.

Het moge ietwat opmerkelijk schijnen, dat – ofschoon drie van Ralph's zonen hun vaders roeping volgden en zich aanvaardbare predikanten betoonden –, toch niet één van hen als zijn collega of helper werd benoemd. De zeer talrijke en wijd en zijd verbreide gemeente, die hij – nadat hij niet langer tot de nationale kerk behoorde – alleen diende..., zou van het begin af aan reeds de dienst van twee herders vereist hebben; en de naderende leeftijdsgebreken gaven hem een krachtige aanspraak op al die hulp en troost, welke hem een werkzame en toegenegen medearbeider had kunnen schenken. Evenwel leidde zijn edelmoedigheid ertoe, om de behoeften van vele andere gemeenten te overwegen, waarin de Verenigde Synode nauwelijks volledig kon voorzien; en zijn beginselen zouden hem niet toegestaan hebben om zijn volk de diensten van een jongeman op te dringen, hoe nauw hij ook aan hem verwant en hem dierbaar was, die niet het voorwerp was van hun eigen vrije en ongedwongen keus. Toch is het een feit, dat zijn derde zoon, James, die in het jaar 1750 tot de bediening werd toegelaten, een eenparig beroep kreeg om zijns vaders collega

26) Wij zinspelen vooral op enkele gedeelten uit een bericht (dat grotendeels bijzonder gunstig luidt) inzake de weleerw. Ebenezer Erskine, zoals dat onlangs verschenen is in Chalmer's Lives of Illustrious a. Distinguished Scotchmen, p. 219-236. Een vrij groot deel van dat bericht is kennelijk overgenomen uit Struther's History of Scotland. Terwijl de schrijver het gedrag der predikanten aan weerskanten, met betrekking tot de breuk in 1747 veroordeelt, toch toont hij zijn voorkeur voor die groep, welke "vergaderde in ds. Gibb's huis", en stelt hij de tegenpartij voor, als de minst verlichte van de twee, de meest onwettige bij hun optreden, en de minst boetvaardige vanwege hun gebreken. Vooral Ebenezer Erskine wordt met een zeer ongepaste en onverdiende haat behandeld. Ook wordt van hem beweerd, dat hij later heel wat van zijn ijver voor de beginselen der Reformatie verloor, en dat hij "met niets van publieke betekenis beziggehouden werd". Het zij toegegeven, dat deze auteur in overeenstemming schrijft met zijn eigen inzichten en vooringenomenheid. Toch is er, naar wij vertrouwen, slechts een klein deel van het godsdienstige publiek, dat zonder onderzoek, zal berusten in beweringen, die – om het maar zacht uit te drukken – zo duidelijk mogelijk te betwijfelen zijn.

en opvolger te worden, en het feit dat de Synode hem aan Stirling, in plaats van aan Dunfermline toeweest, een pijnlijke teleurstelling zowel voor de vader als voor de zoon; zoals dat blijkt uit drie brieven, waarvan een deel nog bewaard bleef; namelijk een brief van ds. Erskine aan zijn zoon Henry, een tweede brief, van James aan zijn vader, en een derde brief, van James aan ds. Fisher.

In de eerste van die brieven, gedateerd "Dunfermline, 20 april 1751", dus enkele weken na de Synodale beslissing in deze zaak, drukt ds. Erskine zich als volgt uit:

"Mijn beste Harry. – Naar ik verwacht zal James aanstaande maandag bij je zijn, en des dinsdags hier bij ons. Het verheugt me, dat ge meer en meer bevestigd wordt in de gedachte, dat hij het beroep naar Stirling niet behoort aan te nemen, maar dat Dunfermline de plaats is, die hem moet krijgen. Ik geef toe, dat dit ook meer en meer mijn gedachte is. Aangezien God hem dit volk in het hart gaf, om hem zo eensgezind te beroepen, zonder enigszins door de leiders te zijn beïnvloed, schijnt de zaak van God (afkomstig) te zijn; terwijl ik daarentegen weet, dat zoals het beroep van Stirling niet eenparig is uitgebracht, het is uitgebracht door menselijke list. Bovendien kan niemand mèer recht op hem in deze omstandigheden doen gelden dan ik; en ik twijfel er niet aan, of ge zult uw gedachte aan Jamie te kennen geven, zoals ge het mij gedaan hebt. Het schijnt moeilijk vanwege de huidige behoefte van mijn broeder (waarin hij op een andere wijze geholpen moge worden!), de arme jongeman af te staan tot hetgeen, naar ik vrees, een leven vol zwaar werk en onenigheid zou betekenen, onder een verdeeld volk. Je oom Lassodie – zo is mij meegedeeld – is het er ter Synode zeer oneens mee, en hij is van gedachte, dat ik Jamie moet krijgen, of zij het dan willen, ja of neen. En toch ben ik voor wettelijke maatregelen, zonder overhaasting, en als Jamie voor ons blijft, dan zullen wij ook voor hem zijn, voorzover ik onze mensen begrijp, die meer en meer die gedachte toegedaan blijven".

De brief die door James aan zijn vader gericht is, en waarvan wij slechts een eerste ontwerp gezien hebben, zoals dat door hemzelf opgetekend werd in steno-schrift, in een van zijn aan-

tekenboeken..., werd ook al gauw geschreven, nadat de Synode haar besluit genomen had, waarbij zij aan het beroep van Stirling de voorkeur gaf boven dat van Dunfermline en Dundee, vanwaar hij ook een beroep ontvangen had²⁷⁾.

"Mijn geest – zegt hij – is buitengewoon in de war geraakt betreffende de huidige omstandigheden, waarin de zaken met betrekking tot u staan. Mijn vestiging in Stirling is voor mij droevig, wanneer ik het mooie beroep uit de gemeente Dunfermline ermee vergelijk, zoals dat door uw ernstige verlangens vergezeld wordt, om mij als Uw hulp te hebben in het werk des Heeren, en nu dat voornemen vrijdeld schijnt te worden, op een wijze die zowel voor u onbevredigend, als bijgevolg voor mij verwarrend is; en dat er thans een deur blijkt gesloten te worden, om mijn zeer geliefde vader behulpzaam te zijn. Het smart mij hartelijk, nu ik over het verzoek nadenk, dat niet bij de Synode ingediend is geworden, zoals wel de bedoeling was, namelijk om deze reden, dat – naar ik gehoord heb – verschillende predikanten en anderen (met hen) gezegd hebben, dat het aan mijzelf te wijten was, dat de uitspraak niet herzien werd. Dit brengt mij tot veel onrust. Als ik, op een nette manier, hierin verbetering zou kunnen aanbrengen, en dan toch nog de zaak voor de Synode kan krijgen, dan zou ik – zoals ik er thans over denk – daartoe zeer genegen zijn. Want uw behoefte aan een hulpkracht is vermoedelijk even groot, zoal niet groter in bepaalde opzichten, dan die van mijn oom; maar hoe ik mijzelf gedragen moet, weet ik niet".

De derde is een uitvoerig epistel aan ds. Fisher te Glasgow, met als datum: "Dunfermline, 20 december 1751"; ik moge volstaan met de hoofdzaak eruit naar voren te brengen. Hij verwijst naar het feit, dat hij al zijn preken heeft ingeleverd om onderzocht te worden, en tevens verwijst hij naar het presbyterium van Glasgow, dat bevolen heeft dat zijn bevestiging de volgende maand te Stirling moet plaatshebben; en na te hebben gezinspeeld op de grote moeilijkheden die hij op zich genomen en meegemaakt had, voegt hij eraan toe: "Mijn

27) Records of Associate Synod, in handschrift, p. 1094 etc.

stilzwijgen en onderwerping, na het gesprek van woensdagavond, kwam niet voort uit hun weigering, maar uit de grote vrees, waarin ik geraakte door bepaalde krasse uitspraken, die u en de anderen bezigden bij dat gesprek en op de vorige dag". Hij deelt als zijn wens mee, dat de bevestiging – zo mogelijk! – zou worden uitgesteld tot een andere bijeenkomst der Synode, en hij vervolgt dan aldus: "Geachte heer, daar de zaak tot zo'n grote lengte is gekomen en de dag der bevestiging ophanden is, heb ik geprobeerd om mijn hart tot een hartelijke inschikkelijkheid te brengen, en te zeggen: Goed is de wil des Heeren!" Na nog tal van andere overwegingen te hebben neergeschreven, waardoor hij evenwel nog steeds bestreden werd om het recht, om het beroep naar Stirling aan te nemen, te betwijfelen... dringt hij erop aan, bij wijze van middel om zijn geest met die stap te verzoenen, dat het presbyterium althans zou berusten in een voorstel, dat – op zijn verzoek – zijn vader in een brief aan ds. Fisher had gedaan, – om een besluit te nemen van overplaatsing in geval bepaalde omstandigheden zouden plaatshebben. "Mijn vader verzekert mij", zo eindigt hij, "dat hij in zoverre gemortificeerd en verloochend wordt aan hetgeen *zijn wens en neiging* was, dat omwille van de stichting en ter voorkoming van publieke speculatie, die de gerechtelijke beslissingen van ons hof ongunstig kon zijn..., en waarvan hij absoluut niet wil, dat ze algemeen veracht zullen worden..., daarom zou hij de voortgang van mijn bevestiging te Stirling verkiezen op de bovenvermelde manier, liever dan het voorgestelde uitstel; en daaraan gaf ook ik mijn toestemming. – De slechtheid van mijns vaders ogen, die hem verhinderde te studeren, is de reden van het feit, dat ik hier de twee laatste Rustdagen was. In afwachting van uw antwoord, groet ik u en al mijn neefs vriendelijk, en verblijf – weleerw., geachte heer, uw toegenegen neef en nederige dienaar,

James Erskine".

De tijd naderde nu, dat ds. Erskine een gelukkig ontslag moest krijgen van alle arbeid, kruisen en zorgen des levens. Gezegend met een krachtig gestel en een actieve geest, had hij de arbeid der bediening volgehouden, zonder enige onderbreking van belang, wegens lichamelijke zwakheid. Uit zijn eigen aantekeningen blijkt echter, dat hij zo nu en dan steun ondervond, en dat deze door hem vroom werden ervaren als Gods aanwijzingen, die genadiglijk waren bedoeld, om hem aan zijn eigen zonden te herinneren, en hem te waarschuwen voor zijn vertrek. In het volgende stukje geeft hij een bericht van zijn oefening onder een aanvechting, die hem plotseling aangreep, toen hij een samenkomst van de Commissie bijwoonde in Edinburgh:

"Sabbat, 18 maart 1733. – Vanmorgen, voordat ik opstond, kreeg ik erge pijn in mijn rechterschouder, die mij vrij lange tijd verhinderde om mijzelf van de ene naar de andere zijde om te keren. Ik stuurde een boodschap naar mijn neef George Balderston, die adviseerde om met warme doeken en met brandewijn te wrijven, en een weinig bloed af te tappen, als het niet verminderde; en ik tapte bloed af, ongeveer midden op de dag. Intussen vond ik mijn hart onwrikbaar vol vertrouwen op de Heere, en ik mocht blijde de Heere loven (voor het feit), dat die uiterlijke veranderingen niet in het minst mijn staat en hoop beïnvloedden. Ik kon in zekere mate zeggen: Mijn hart is onwrikbaar, mijn hoop is onwrikbaar, mijn vrede is onwrikbaar. Toen ik tijd kreeg en had gelezen en gebeden, werd ik in staat gesteld om – niettegenstaande een gevoel van zondigheid en onwaardigheid – de Heere te prijzen met hoopvolle tranen, omdat Hij voor mij een belovend God was in Christus, en Hij mijn hoop geoefend en bekrachtigd had, vooral inzake de belofte van het eeuwige leven en inzake de Geest, Die gegeven moet worden om daartoe te geleiden, en inzake Zijn vruchtbaarmaking, telkens weer; ook inzake de belofte van Zijn zegen voor mijn vrouw en kinderen. Ik mocht ze aan de Heere toevertrouwen, en ze aan Hem overlaten, overeenkomstig het woord uit Ps. 10 : 14. Ja, ik mocht op Hem alles werpen, wat gedaan was in Zijn Naam, en Hij

wilde daarin alles doen, wat het meest zou strekken tot eer en heerlijkheid van Zijn Naam. Toen mocht ik God als God verheerlijken, en omdat Hij genadig en waarachtig is in Christus, en om mijn hoop en vertrouwen op Hem uit te drukken". Datzelfde jaar, in de maand augustus, werd hij – te Queensferry, waar hij heen gegaan was, om bijstand te verlenen bij de bediening van het Heilige Avondmaal – aan de avond van zaterdag 11 augustus aangegrepen door een aanval van beven, en daarna met, wat hij noemt, 'een steek bij mijn hart, die mij alle adem zou afsnijden'. Na overvloedig bloeden gevoelde hij zich wat verlicht. Hij keerde 's maandags naar huis terug, en hoewel onbekwaam om de eerstkomende rustdag te preken, herstelde hij weer gauw. "Ik herstelde vlug, zegt hij; de Heere zij geloofd voor Zijn genade! Toen mijn vrouw en ik alleen waren, en de anderen zich in de kerk bevonden, bad ik met haar, en werd ik ondersteund om te mogen zien op een belovend en verbondsluitend God. Ik kreeg kracht, om haar, mijzelf en de kinderen neer te werpen en over te geven aan een God in Christus; en om Hem met een enigszins gelovige gesteldheid te aanvaarden als onze Zaligheid voor tijd en eeuwigheid, en om een aandeel aan Hem te bidden, op grond van de Middelaarsgerechtigheid".

Na een keelontsteking, die hem in juni 1735 overviel, te hebben genoemd, zegt hij: "Ik nam de goede grond waar, die de Heere had, om Zijn hand op mij te leggen". Direct daarop zegt hij, met het oog op een andere klacht:

"Sabbat, 16 november 1735. Ik leed veel aan kiespijn, en ging 's morgens er niet op uit. Ik preekte in de namiddag, en toen ik alleen was, kreeg ik enige lieflijke vrijmoedigheid om mijn naam te zetten in de schaduw van die Naam des HEEREN, Die mijn Sterke toren is, en om te vragen, of Hij met mij zou willen zijn tot aan de dood en tot in de dood, door Zijn Woord tot mijn troost en steun te maken".

OVER DE DOOD VAN DS. R. ERSKINE

Toen 'het onvermijdelijke uur' tenslotte aanbrak, vond het hem niet zelfverzekerd en onvoorbereid. Meer dan zestien

maanden tevoren was hij ermee bezig geweest, om 'bevel aan zijn huis te geven'; want in een brief aan zijn oudste zoon, gedateerd 20 april 1751, gaf hij bijzondere opdrachten met betrekking tot het opstellen van zijn testament en de wijze waarop zijn bescheiden bezit, dat hij zou nalaten, verdeeld moest worden onder zijn familieleden. Want enige tijd vóór het ogenblik, dat hij geroepen werd om deel te gaan nemen aan de gezangen van de hemelse tempel, was zijn vrije tijd vooral bezet met de passende bezigheid, om zijn 'Schriftuurlijke Liederen' op te stellen; en toen die taak gereed was, schijnt hij er een voor gevoel van gehad te hebben, dat zijn levenseinde nu dichtbij was. Mevr. Erskine had al herhaaldelijk haar spijt betuigd over het feit, dat zijn veel bezig-zijn met de studie haar zoveel van zijn gezelschap beroofde. Daarom vertelde hij haar op een dag, dat het werk dat hij voor de pers bedoelde, nu gereed was, en "zij nu spoedig iets meer gezelschap van zijn kant kon verwachten gedurende enige tijd, maar het zou niet lang duren, of zij zou er helemaal van beroofd worden"²⁸⁾.

Hij ging echter nog steeds actief met de vervulling van zijn plicht door, totdat hij plotseling met die hevige ongesteldheid aangegrepen werd, waardoor hij naar de eeuwigheid verwijderd werd, op maandag 6 november 1752.

We hebben een brief ter inzage gehad, die hij aan de weleerw. Robert Shirra uit Kirkaldy, geschreven heeft, op 23 oktober daaraan voorafgaande; een brief, die voornamelijk een Memorie betrof, die aan 's Konings ministerie moest aangeboden worden inzake een zaak, die niet nader aangeduid is, maar een aangelegenheid betrof van 'algemeen belang voor al onze broeders in Ierland; en de vrede en rust van sommigen van harer Majesteits trouwste onderdanen'. Hij preekte, naar het schijnt, met meer dan gewone kracht, op de 2e sabbat vóór zijn afreizen, en zijn laatste toespraken betroffen de troost, die verbonden is aan een heilig leven, en ook betroffen ze de hoop op een zalige onsterfelijkheid. De teksten waren Spr. 3 :

28) Account of R. Erskine, dat voorafgaat aan de uitgave in octavo, van zijn werken, p. XVI, aantekening.

17: "Hare wegen zijn wegen der lieflijkheid, en al hare paden vrede", en Job 19 : 25: "Want ik weet: mijn Verlosser leeft en Hij zal de laatste over het stof opstaan"²⁹⁾. De omstandigheden van zijn dood vindt men in het kort, in de volgende mededeling:

Brief van ds. Erskine uit Falkirk, aan mevrouw Scott, de vrouw van de weleerw. heer James Scott, dienaar des Woords te Gateshall.

Mijn geliefde nicht.

De Heere leeft; gezegend zij onze Rotssteen! Het heeft Hem behaagd ons te bezoeken, in Zijn heilige voorzienigheid, met de zeer vreselijke en pijnlijke slag, van de dood van mijn geliefde vader. Hij stierf gisteren, des namiddags om kwart over drie, aan een zenuwkoorts; het was de achtste dag, dat hij aan die koorts leed. Hij preekte hier op de voorlaatste rustdag met een zeer opmerkelijk leven en vuur. Hij sprak al die tijd maar weinig, omdat de ziekte kennelijk niet de naderende dood scheen aan te kondigen; de doktoren hadden voorgeschreven, om erop te letten, dat hij zich kalm hield. Maar nadat de ziekte de opmerkelijke en plotselinge wending ten kwade genomen had – hetgeen niet geschiedde voor de rustdag –, toen sprak hij nog heel wat, maar hij was niet meer te verstaan. Onder andere hoorde men hem als laatste woorden zeggen: 'Ik zal eeuwig een schuldenaar zijn aan vrije genade'. Mijn broer Robert en een dienstbode uit het huis, verkeerden beiden ook aan de poort des doods, vanwege dezelfde ziekte. Maar zij zijn nu herstellende. Mijn moeder verlangt naar het meeleven van u en van ds. Scott, en dat doen wij hier allen. Ik schrijf in haast. Alleen voeg ik er nog bij, dat wij allen hier ds. Scott en u laten groeten en dat een enkele regel van u, die mij over uw welstand en gezin inlicht, zeer verplichten zal, geliefde nicht, uw zeer toegenegen neef en nederige dienaar,

Dunfermline, 7 november 1752

Henry Erskine".

29) Vgl. de vorige noot, p. XVI.

Weinig meer dan 2 maanden daarna schreef dezelfde plichtsgetrouwe zoon een vriendelijke brief aan mevr. Erskine, met als datum: Falkirk, 15 februari 1753. De hoofdinhoud betreft de uitgave van de werken van zijn vader; maar hij begint in de volgende bewoordingen zijn spijt en meeleven uit te drukken:

"Lieve moeder,

Ik zou u graag een blijvend meeleven en hartelijk medetrouwen met u, willen hebben bij het zeer grote verlies, dat wij allen onlangs ondervonden bij de dood van mijn vader; want dat was een slag, waarover gij, op een bijzondere manier, niet kon nalaten zeer diep aangedaan te zijn, en ze zal u ongetwijfeld vele keren even gevoelig smarten, alsof het een pasgeslagen wond betrof. Moge de Heere Zelf beter voor u zijn dan alle dingen elders, en u en ons allen onderwijzen, om Hem te verheerlijken, door ons tot Hem te bekeren en op Hem te vertrouwen. Want Hij slaat en doodt; en moge Hij ons van de droefheid naar de wereld verlossen, die slechts de dood werkt. Mevr. Kay en mijn vrouw leven eveneens zeer hartelijk met u mee".

ZIJN BEGRAFENIS EN GRAFSTEEN

Het feit dat zo weinig sterfwoorden van hem gehoord of verstaan werden, was een zaak van algemene spijt onder degenen, die hem gekend hadden. Ofschoon hij zich te midden van zijn hevige ziekte 'verheugde in het gebruik van zijn verstand en zintuigen', achtten – zoals wij gezien hebben – zijn doktoren het noodzakelijk om de belangstellende vrienden beperkingen op te leggen; en hijzelf klaagde erover, dat zo weinigen hem in die tijd bezochten³⁰⁾. Overeenkomstig zijn toegenomen zwakte, kon hij, toen die beperkingen ingetrokken waren, amper verstaan worden. Toch uitte hij op het sterfbed één korte en aangename uitspraak, die volledig overeenkwam met heel de strekking van zijn prediking, en

30) Bericht, dat aan zijn werken voorafgaat, in octavo, p. XVII.

waarin de heerlijkheid van vrije genade een voorname plaats innam; zoals zo juist vermeld is. Nog een enkel woord meer, dat hogelijk getuigt van een triomferend geloof, heeft de wel-
eerw. ds. (George) Whitefield vermeld in een preek over Jes. 60 : 19, waar hij de laatste woorden van verschillende stervende christenen aanhaalt; hij zegt: "Zo stierf ds. Ralph Erskine. Zijn laatste woorden waren: 'Overwinning, overwinning, overwinning!' Met betrekking tot de mate, waarin vrome predikanten of andere christenen in staat zijn om op een sterfbed nog mondelinge lessen en raadgevingen aan de achterblijvenden te geven, dient men de wijsheid en soevereiniteit van de Voorzienigheid te aanbidden; en als zij door hun vroegere wandel en gedrag tijdens hun leven een rijk getuigenis hebben afgelegd van de waarheid en het belang der religie, dan hebben wij krachtige redenen tot onderwerping, als het zo komt te gebeuren, dat de woorden die zij spreken, te midden van de zwakheid en doodsstrijd met hun ontbindend karakter..., niet gemakkelijk te horen of te verstaan zijn. De betrekkelijke stilte van deze voorname man was echter noch algeheel noch finaal. Want nog prijzen hem zijn werken in de poort, of liever prijzen zij de heerlijke Meester, Die hij diende; en daardoor spreekt hij nog, nadat hij gestorven is. Zijn sterfelijke overblijfselen werden op het kerkhof van Dunfermline begraven op donderdag 9 november, door zijn achtergebleven familieleden en vrienden, in aanwezigheid van een grote toeloop toeschouwers, 'die diep en met reden het verlies van zo'n waardevolle predikant beklagden'³¹⁾.

Een grafsteen werd op zijn graf geplaatst, waarop, naar het schijnt, het volgende grafschrift in het Latijn gegraveerd was. Het is hier afgeschreven uit een boek met memoranda, geschreven door zijn zoon Robert.

M.S.

RADOLPHI ERSKIN,

Qui obiit VI. die Novembris MDCCLII
in LXVIII. anno aetatis.

31) Idem, p. XVI, aantekening.

Hic jacet in tumulo non tactâ vir pietate,
Semper fidè gregem namque suum docuit.
Obstitit aetatis Clericorum vitia, culpas.
Non flexit devias; jus vero Dei timuit.³²⁾

Deze grafsteen werd omtrent de tijd van de oprichting van het nieuwe kerkhof van Dunfermline vernieuwd, in het jaar 1818. Het staat nu, ondersteund door korte pilaren, bij de Noord-oosthoek van de kerk, enkele meters verwijderd van de muur van dat gebouw. Het huidige opschrift bestaat uit deze woorden:

”Ter herinnering aan de Weleerwaarde *Ralph Erskine*, Evangeliedienaar in Dunfermline, die op 6 nov. 1752 stierf, in het 42ste jaar van zijn bediening, en in het 68ste jaar van zijn leven”.

Daaraan worden soortgelijke herinneringen toegevoegd aan zijn opvolgers, de weleerw. John Smith en Dr. Husband, die in hetzelfde graf begraven werden, terwijl het volgende Schriftwoord aan de voet geplaatst is:

”Hebr. 13 : 7:

Gedenkt uwer voorgangeren, die u het Woord Gods gesproken hebben; en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling.”

Al gauw na zijn verscheiden verscheen het volgende beknopte bericht over hem op een lijst van doden, in een periodiek tijdschrift³³⁾. ”Te Dunfermline is, aan een hoge koorts, in het 67ste jaar van zijn leven (overleden) Ds. Ralph Erskine, predikant van de Verenigde Gemeente in die stad. Zijn vader, Mr. Henry Erskine, stamde af van de familie Marr, en een van de jongste der 33 kinderen was, vóór de Restauratie, predikant

32) Deze inscriptie luidt, letterlijk vertaald, als volgt: 'Gewijd aan de Gedachte-
nis van *Ralph Erskine*, die op 6 nov. 1752 in het 68-ste jaar van zijn leven stierf.
Hier ligt het stof van iemand, met 'n onberispelijke vroomheid, zijn kudde on-
derwees hij steeds vol trouw, krachtig bestreed hij het verderf en de fouten der
Geestelijken van zijn tijd, zijpaden sloeg hij niet in, maar hij vreesde het recht
van God.' 33) Vgl. Scots Magazine for 1752, p. 510.

te Cornhill in Northumberland, vanwaar hij door de Bartholomeüs-wet van 1662 werd uitgeworpen; en na de revolutie, te Chirnside, 5 mijlen ver van Berwick, en hij stierf op 10 aug. 1696, op de leeftijd van 72 jaar. Mr. Ralph werd in 1711 bevestigd; en werd in het algemeen gehouden voor één van de meest populaire predikers in de kerk, en hij werd daarom veel nagevolgd. Hij deed mee aan de beroemde representatie en professie, ingediend bij de Synode van 1720 en 1722, met betrekking tot een boek, dat heette 'The Marrow of Modern Divinity'; hij bood een 'warm' optreden in de verschillende processen tegen de professoren Simson en Campbell, en tegen het besluit van de Synode van 1732, betreffende de methode om vakante gemeenten te vervullen; hetgeen vooral aanleiding gaf tot de Scheiding van de kerk, in 1736 afgescheiden van de kerkelijke gerechtshoven; hij was één van degenen, die een afwijzing indiende bij de Synode van 1739; en hij werd, met de rest van zijn broeders, in 1740 afgezet. Toen een breuk in de Verenigde Synode plaatshad, naar aanleiding van de burger-eed, behoorde hij bij degenen, die de wettigheid van die eed verdedigden. Hij was de schrijver van vele gedichten, preken enz., die goed bekend zijn. Hij liet drie zoons na, van wie er twee afgescheiden predikant zijn, n.l. dhr. Henry te Falkirk, en dhr. James te Stirling.”

Het kon niet uitblijven, dat Ebenezer Erskine uit Stirling diep getroffen was, toen hij het bericht ontving van de plotselinge dood van een jongere broeder, die hem bijzonder dierbaar was door zijn uitnemende eigenschappen en bekwaamheden, en door langdurige gewenning van de vertrouwelijkste en heerlijkste vriendschap. Toen het belangrijke nieuws hem bereikte, drukte hij zichzelf uit, zoals vroeger al is meege-
deeld: ³⁴⁾

”En is Ralph heengegaan? Hij heeft het tweemaal van mij gewonnen. Want hij was het eerst in Christus, en nu is hij het eerst in de heerlijkheid”.

34) Life of Eben. Erskine, p. 454.

Het zware verlies, dat de Verenigde samenkomst van Dunfermline met de dood van haar zeer geachte herder leed, werd niet gauw hersteld. Toch werd na een lange vacature van ongeveer 8 jaar, de weleerw. *John Smith*, een rijk-begaafd predikant, die tevoren met veel zegen ongeveer 15 jaar te Jedburgh gewerkt had..., toegelaten tot het ambt over de talrijke en beroofde kudde, op 16 juli 1760. Bij die gelegenheid hield – volgens de notulen van de Verenigde Kerkeraad te Dunfermline – ds. William Arnot uit Kennoway de eerste toespraak, ds. Swanston uit Kinross hield de bevestigingspreek, en na een tussentijd hield ds. Shirra de slottoespraak. Ds. Smith vervulde zijn ambt met een uitnemende trouw en voldoening, tot 7 dec. 1780, toen hij plotseling stierf, "in het 58ste jaar van zijn leven en in het 35ste jaar van zijn bediening". In 1776 werd de weleerw. Dr. *James Husband* met algemene stemmen beroepen en bevestigd tot de collega en opvolger van ds. Smith; na diens dood bleef hij de enige pastor der gemeente tot het jaar, 1785, toen de weleerw. *James M'Farlane* wettig beroepen en bevestigd werd tot zijn collega. Gedurende een lange tijd arbeidde die twee uitnemende mannen samen in de bediening, op een wijze, die algemene achting en bewondering afdwong. "Dr. Husband en ds. M'Farlane", zegt een schrijver die ze goed kende, "deden 36 jaar lang hun gezamenlijke werk onder dat volk, met een harmonie en overeenstemming, die men wellicht zelden tegenkomt bij collega's. Zij hielden vurig van elkaar uit een rein hart"³⁵⁾.

Omstreeks het jaar 1800 werd – gedurende de gemeenschappelijke dienst van Dr. Husband en Ds. M'Farlane – het oude kerkgebouw, dat gebouwd werd aan het begin van de Scheiding, afgebroken en er werd een nieuwe, mooie kerk op die plaats neergezet. Korte tijd na Ds. M'Farlane's dood werden vele honderden leden van de gemeente – overeenkomstig hun

35) Vgl. een 'Short Memoir of the Rev. James Husband, D.D. senior minister of the Ass. Cong., Queen Anne Street, Dunfermline', in de Christ. Monitor, deel 1, p. 401-405. Vgl. ook een beschrijving van zijn karakter in een Overzicht van Dr. Henry Belfrage's begrafenispreek, na zijn dood, in hetzelfde boek, p. 514-518.

eigen verzoek – losgemaakt van de Koningin Annastraat-gemeenschap, om een nieuwe gemeente te gaan vormen, die al gauw voor henzelf in een andere straat een fraaie plaats ter Gods-verering bouwden, welke de naam van St. Margaret's kerk droeg. De weleerw. *Robert Brown* werd tot predikant van deze laatste gemeente bevestigd, op 17 mei 1826; maar hij beëindigde zijn loopbaan al jong, n.l. op 19 mei 1828. De weleerw. *Alexander Fisher* werd predikant van de Koningin Annastraat-gemeente op 20 maart 1827; maar ook hem werd slechts een korte, zegenrijke loopbaan geschonken, want hij stierf al op 26 sept. 1829. De herinnering aan elk van die veelbelovende jonge predikanten wordt door de aparte boeken bewaard, die respectievelijk een bericht van hun leven en karakter, en enkele van hun waardevolle preken en toespraken bevatten. De overlevende vrienden van hun voorgangers, Dr. Husband en Ds. M'Farlane, die zo lange tijd op bekwame wijze hun ambt in Dunfermline hadden bediend, moeten het stellig betreuren, dat zij tot nog toe niet met soortgelijke gedachtenissen aan die geliefde en begaafde vaders bedeed zijn, om hen te herinneren aan Evangelische, zuivere en welsprekende verhandelingen, die zij zo vaak met een bijzonder genoeg beluisterd hadden; en om hun hart te bemoedigen en hun vrede te verlevendigen op weg naar dat hemelse Sion, waar de vrome predikanten en hun gelovige toehoorders elkaar weer zullen ontmoeten, om niet meer van elkaar te scheiden.

Met betrekking tot die twee gemeenten blijft ons nog slechts op te merken, dat de weleerw. *John Law*, vroeger predikant van New Castleton, toegelaten werd tot de bediening van St. Margaret op 1 okt. 1828; en dat de weleerw. *James Young* tot predikant bevestigd werd van de Koningin Annastraat-gemeente op 1 juni 1831. Mogen die beide geachte broeders nog gedurende tal van jaren leven en gezond blijven, en het voorrecht genieten om hun dienstwerk bekroond te zien met overvloedige zegen. Mogen grootse en gelukkige gevolgen van het werk van Ralph Erskine en diens opvolgers voortduren gedurende een lange reeks van jaren!

Tal van andere afgescheiden gemeenten, die op verschillende

tijden gesticht werden binnen de oorspronkelijke grenzen van ds. Erskine's roeping, zouden ook genoemd kunnen worden; zoals die van Cairnyhill, Limekilns, Crossgates, Chalmer's Street te Dunfermline, en nog enkele andere. Zonder dat wij echter bedoelen om ook maar iets te kort te willen doen aan het belang van die gemeenten, of aan de achtenswaardigheid en betekenis van hun vroegere en huidige pastors, moeten we onszelf tevreden stellen met deze korte aanduiding, en nalaten enige nadere bijzonderheid van hun geschiedenis te noemen.

IX

Ds. Erskine's godsdienstig karakter toegelicht aan uittreksels uit zijn Dagboek. - Zijn levendige vroomheid. - Afhankelijkheid van de Zaligmaker en van de H. Geest. - Een blijvend vertrouwen op God. - Vrome lezing van de Schriften. - Veelvoudig en vurig gebed. - Zelfonderzoek. - Huiselijke en publieke oefeningen. - Goedkeuring van voorzienige gebeurtenissen. - Nederigheid.

ZIJN GODSDIENSTIG KARAKTER.

De lezer van de voorafgaande bladzijden heeft nu een enigszins omstandig verhaal gelezen van het veelbewogen leven van deze predikant, en heeft zijn gedrag kunnen overzien in de verschillende gebeurtenissen, die hij doorleefde van de vroegste jeugd af, tot aan het einde van zijn sterfelijke loopbaan. Toch kunnen enkele nadere bijzonderheden, die licht op zijn geest en gedrag werpen, zowel in een persoonlijke als publieke hoedanigheid, niet enkel geschikt zijn uit het oogpunt van herinnering, maar tevens schijnen ze ook gerechtvaardigd uit overwegingen van nuttigheid; want zijn voorbeeld, wanneer het nog nauwkeuriger bekeken wordt, is erop berekend, om - dank zij Gods zegen - bemoediging en leiding te geven aan de christen-pastor, en om elke goede man op het pad der deugd te bemoedigen.

In een 'gedachtenis' aan hem, dat al weer vele jaren geleden geschreven werd, is zijn karakter samengevat in de volgende bewoordingen:

"Hij was iemand die niet alleen een zeer ongemene mate van zeer waardevolle natuurlijke gaven en bekwaamheden bezat, zoals opgewektheid, goed karakter, bescheidenheid en dankbaarheid, die zich in hem verenigden, maar ook - en dat is opmerkelijk voor echte vroomheid! - een hemelse geestesge-

steldheid, en een zeer goede bekendheid met levende religie en praktikale godzaligheid. Ja, in hem kwamen alle mogelijke versieringen voor een predikant bijeen, alsook de beminnelijke eigenschappen van de christen, zonder de minste gemaaktheid of geringste schijn van ijdelheid. Hij was een stralend voorbeeld van de waarheid en beminnelijkheid van het Christendom, en een voorbeeldig patroon van geestelijk-gezindheid en oprechte devotie¹⁾.

Deze verheven lofspraak moge de dwaze partijdigheid van een bewonderaar schijnen te verraden. Maar dat ze niet helemaal ongegrond is, blijkt uit tal van stukken, en vooral uit de grondtoon van zijn eigen *Dagboek*, waarop wij ons vooral gronden voor die nog te geven bewijzen van zijn uitnemende eigenschappen.

OPRECHTE VROOMHEID.

Die oprechte *vroomheid*, die het beginsel der wijsheid is, vormde zijn meest kenmerkende eigenschap, en oefende haar gezegende invloed op elke andere karaktertrek uit. Godsdienst was bij hem in geen geval een levenloze vorm, of een zuiver beroepsmatig kleed, om die aan te trekken of weer af te leggen, al naar dat het nodig was. Daarentegen was ze een levend, werkzaam beginsel, dat in zijn hart heerste en zijn gedrag blijvend bepaalde en leidde. Hij spreekt herhaaldelijk de ernstige begeerte uit, om een bevindelijke kennis te mogen bezitten van de waarheden, die hij aan anderen bekendmaakte, en om 'zijn eigen preken in beoefening te mogen brengen'. Zijn besluit om zijn hoogste geluk in God te zoeken, en het genoegen dat hij daadwerkelijk in Hem en in Zijn dienst vond, zijn ook overal duidelijk uit zijn mededelingen. Zo zegt hij:

"Maandag, 6 maart 1732. In deze tijd mocht mijn ziel aan God belijden, dat ik op Hem zou hopen bij alle mogelijke veranderingen, omdat Hij God is, Die immers niet verandert; dat

1) Bericht, aan de in octavo uitgegeven 'Werken' voorafgaande, 1794, p. XVIII en XIX..

ik van Hem wilde afhangen als een belovend God; en dat ik hier zou willen blijven liggen, hier zou willen sterven en hier zou willen blijven in leven en dood, in tijd en eeuwigheid, ja in Hemzelf, als mijn enige Steun en Toeverlaat, Troost, Rechtvaardigheid en Kracht, Gelukzaligheid en Hemel".

"Sabbat, 19 nov. 1732. Ik mocht op Hem zien als op mijn enige Toevlucht en Deel. Ik had het vandaag als een kenmerk van God – als een Toevlucht – genoemd, dat voor wie Hij een Toevlucht is, Hij voor hen ook een Deel is; nu mocht ik zelf het geloof in God, als mijn Deel, zowel als mijn Toevlucht beoefenen, en Hem verklaren dat ik Hem, en niemand anders dan Hem, als mijn Deel wenste te hebben. Onder een zoet getij van werkingen mocht ik Hem kennen als mijn enige Deel, mijn Hemel, mijn Hoop, ja, mijn Alles; en mocht ik mijzelf op Hem werpen als de grote God, Die de hemel en de aarde gemaakt heeft; en als de God, Die is in Christus, en Die ik – in en door Christus! – wenste te bezitten als mijn eeuwige Erfenis".

AFHANKELIJKHEID VAN DE ZALIGMAKER EN DE H. GEEST.

In zijn gemeenschap met de Vader der geesten werd zijn gehele afhankelijkheid geplaatst van die Zaligmaker, Die hij zo krachtig bij anderen aanbeval, als het enige Middel om tot God te gaan en als de enige Grondslag der hoop voor eeuwig. Daarvan getuigen de volgende gedeelten:

"Sabbat, 24 okt. 1731. Na vanavond met mijn kinderen te hebben gebeden, mocht ik in de eenzaamheid bidden met een uitstorten van de ziel voor de Heere; ik mocht mijn recht op de belofte, mijn beroep op vergeving, mijn beroep op genade, mijn beroep op het dagelijkse brood, mijn beroep op een getroost leven, mijn beroep op een dood zonder prikkel, mijn beroep op een heerlijke opstanding, en mijn beroep op het eeuwige leven en zaligheid doen gelden, om n.l. *alleen* in Christus te zijn, en door Hem in God als een belovend God". 13 Nov. 1731. O, waar zal ik God (kunnen) zien, behalve in de belofte? Daar zal ik Hem zien. En waar zal ik de belofte

zien, behalve in Christus, in Zijn bloed, en zoals het daar erkend en bevestigd is? Onder een gevoel van mijn ongerechtigheid en onwaardigheid mocht ik alle dingen in Christus' hand overgeven, mijn rechtvaardigheid en heiligmaking, troost en behoud, en om God te prijzen, Die alles in Zijn hand gelegd heeft, en Hem met mijn hart ervoor te verheerlijken, dat Hij zulk een Borg (letterl.: Gevolmachtigde) had uitverkoren. Ik erkende Hem waardig, ja waardig te zijn om de heerschappij te voeren, waardig in Hemzelf, en waardig geacht door Zijn Vader. Dus achtte ik Hem oneindig waardig, en zo gaf ik mijzelf, mijn ziel, mijn naam, mijn wereldse zaken, mijn kinderen, mijn leven, ja alles in Zijn hand".

Op het werk van de *Heilige Geest* in de huishouding der verlossing zinspeelt hij telkens; en de noodzaak van de invloed des Geestes tot reiniging en troost van zijn eigen ziel gevoelde hij diep. – Zo zegt hij eens: "Ik mocht onder tranen een beroep doen op de Drie (Personen, n.l.), Die getuigen in de hemel, betreffende mijn behoefte aan de Geest". Op een andere keer schrijft hij: "Mijn hart werd liefelijk uitgegoten, toen ik pleitte op de genade-woorden, waarop de Heere mij had doen hopen; en inzonderheid, toen ik op Hem zag bij dat beloftewoord voor mij, n.l. van het 'elk ogenblik bevochtigen', en de 'fontein van water, die opspringt tot in het eeuwige leven'. Mijn hart smolt weg voor God, en ver-smolt als water, toen ik mij zo begenadigd bevond met zó'n belofte. Een kortstondige toeknik van de hemel, en een zoete verzekering werd aan mij geschonken. Ere zij aan God! O, werd ik geholpen om op een God des gericht's te mogen wachten!"

In het volgende gedeelte noemt hij een les, die hij uit ervaring leerde, met betrekking tot de belangrijkheid, om de vernederende invloeden van Gods Geest niet te wederstaan, maar toe te juichen:

"23 Jan. 1733. Vanmorgen werd ik na het lezen en een weinig overdenken van het Woord, en vooral van Hebr. 3 en Psalm 130..., verlevendigd in het gebed en bekrachtigd om op de Heere te hopen. In het begin van mijn gebed bemerkte ik een levendige gesteldheid op, toen ik verzekerde, dat God in

Christus de Fontein van mijn leven, de Kracht van mijn leven en de Vreugde van mijn leven is; en dat ik geen leven had, dat die naam verdiende, als Hijzelf niet mijn Leven was. Maar op dit punt bestrafte ik mijzelf met overwegingen over mijn eigen zondigheid, laagheid en bederf, en begon ik mijn verkeerdheid te erkennen; maar toen begaf mij, en verdween de zoete innerlijke gestalte. Daaruit kan ik, denk ik, deze lering trekken dat geen enkele aangename invloed van de Geest mag bestraft worden, met als reden: een betere gestalte, gegrond op vernedering, te verkrijgen. Want anders zou men de Heere prikkelen om Zich terug te trekken. En toch behaagde het de Heere om mijn ziel te beademen na een gedeeltelijke plichts-ervulling, en om mij met de Psalm-dichter te doen zeggen: "Ik verwacht den HEERE, mijne ziel verwacht, en ik hoop op Zijn Woord" (Ps. 130 : 5).

VERTROUWEN OP DE BELOFTE.

Zeer vaak drukt hij zijn vertrouwen uit op de beloften als de grondslag van zijn hoop, en als zijn voornemen om niet op zijn eigen, wisselende gestalten en gevoelens te vertrouwen, maar op Christus Zelf, die vaste en onveranderlijke Rots, en op Zijn onveranderlijke Woord!

"23 Aug. 1732. Vanmorgen, na Schriftlezing en overdenking van Jesaja 25 en het begin van Jesaja 26, was dat de inhoud van mijn gebed; waarbij ik geholpen werd tot een zekere standvastigheid, en een ernstig letten op een souverain God, maar zonder enige gevoelige liefelijkheid van een levendige (ziels)gestalte. Toch had ik een overtuiging, dat dit niets af- of toedeed aan de grond van mijn hoop en vertrouwen, welke nog – want daarvan was ik overtuigd! – dezelfde was, zonder enige wisseling van mijn gestalten. Hieraan werd ik in zoverre verloochend, dat mijn hart alleen maar rustte op een loutere, blote belofte van de levende God, Wiens leven en zijn steeds hetzelfde is, ondanks mijn dodigheid. Nadat ik de Schrift gelezen had, ging ik op mijn knieën bidden, zowel met het oog op het aandeel aan Christus buitens- en binnens-huis, als met het oog op mijzelf, mijn werk en mijn kinderen. – En voordat ik

nog klaar was, kreeg ik enige levendige geloofsoefeningen, door daarnaar te verlangen met betrekking tot alles, waarvoor ik gebeden had krachtens Gods belofte; en ik kreeg te zeggen: "Deze is de HEERE, wij hebben Hem verwacht, wij zullen ons verheugen en verblijden in Zijne zaligheid" (Jes. 25 : 9). "Donderdag, 7 dec. 1732. Toen ik vanavond alleen was, mocht ik in het persoonlijke gebed komen tot een bijzondere trap van vertrouwen. Ik kreeg onder vreugdetranen te zeggen: Kan God mij vergeten? Neen, want Hij kan Zichzelf en Zijn Christus, Zijn Naam, Zijn eer, Zijn genade en Zijn waarheid niet vergeten. Als Hij Zichzelf herinnert, dan kan Hij niet anders dan Zich mij herinneren. Want al mijn hoop, met al mijn bemoediging, is enkel en alleen aan Hem ontleend. Ere zij God!"

"Hij werd door zijn gezegende Meester begenadigd", zegt iemand, "met ongewone blijken van de openbaring van Gods liefde, en hij genoot de hoogst mogelijke zekerheid"²⁾. Deze uitspraak blijkt door tal van paragrafen uit zijn Dagboek gerechtvaardigd te worden, waar hij een blij vertrouwen op God uitspreekt, alsook een 'vast geloof in Hem, dat paste bij de verschillende behoeften en gelegenheden'.

Zodanig was zijn oefening onder de *bewustheid van persoonlijke schuld en verkeerdheid*. - "2 Sept. 1734. Vanmorgen werd ik, na de lezing van enkele Psalmen, en vooral van de 51ste, geholpen en versterkt in het gebed, met enig boetvaardig versmelten voor de Heere, als mijn God en Vader, en enige gelovige toepassing op Hem in de belofte. Ik ging bidden in het geloof, dat ik door Christus aangenomen ben, terwijl ik God ervoor prees, dat Christus bij Hem zo aangenaam is, dat Hij dóór Hem n.l. zo'n melaatse als ik ben, kon aannemen. Ik werd met een gevoel van mijn eigen zwakheid vervuld, en daarom vroeg ik, of Hij Zijn eeuwige arm om mij wilde houden".

Hij vertrouwde op God in het vooruitzicht van *belangrijke en moeilijke plichten*. "Vrijdag, 27 juni 1735. Ik werd voor de Heere vernederd en kreeg vurig te bidden om de beloofde

2) Bericht, vóór Ds. Erskine's Werken, in deel I, p. X.

Geest, de beloofde nabijheid. Met het oog op de sacramentsbediening kreeg ik te vertrouwen op Zijn 'Zie, Ik ben met u!' Toen *moeilijkheden inzake de uitwendige troost* enigmatische ervaren of waargenomen werden, vertrouwde hij op de beloften van zijn getrouwe Schepper. "Ik werd vóór Hem - zegt hij ergens - geöfend inzake mijn verzorging van mijn gezin. Ik mocht zeggen: "Ik ben arm en behoeftig", en ik kreeg te erkennen, dat God mijn Hoop geweest is; en ik zag op dat woord; "Zijn brood wordt hem gegeven, zijne wateren zijn gewis" (Jes. 33 : 16). In een volgend gedeelte voegt hij eraan toe: "Gelet op mijn huidige omstandigheden - als iemand die uit de huidige kerk van Schotland geworpen zou kunnen worden - , verlangde ik te zien op de Heere, of Hij mij wilde helpen aan getrouwheid en geloof zonder vrees, en mij mét mijn gezin op de voorzienigheid van Hem wilde werpen, aan Wie de aarde toebehoort. Ik zag dat de aarde met al haar volheid, van Hem is, de hemel met zijn heerlijkheid is Zijne, en dat Hijzelf de hemel en de heerlijkheid des hemels is".

De *tegenspraak* die hij zo nu en dan ondervond, zowel wat zijn trouwe vermaningen aan enkelingen, als zijn publieke optreden op godsdienstig gebied betreft, gaf aanleiding om het vertrouwen op God te beoefenen. Eens, toen hij onderworpen werd aan de gesel van de tong, bediende hij zich van Davids smeking, en maakte die tot een onderwerp van een preek.

"Maandag, 2 okt. 1732. Vannacht te Culross werd ik opgehouden bij Kol. Erskine, en werd ik verplicht om 's avonds te preken. Mevr. Catharine Anne Erskine heeft daar ernstig op aangedrongen. Dus preekte ik over Ps. 42 : 12: "Wat buigt gij u neder, o mijne ziel", enz. - "Dinsdag, 19 maart 1734. Na vooral het boek Ruth gelezen te hebben, was dat voor mij een prikkel, en werd ik verlevendigd, verruimd en versmolten in het gebed....; ik smeekte de Heere Jezus, of Hij mij niet wilde verlaten, noch mij toe te staan om Hem te verlaten, maar dat Zijn Vader mijn Vader, Zijn God mijn God, en Zijn volk mijn volk moge zijn, en dat ik op Zijn akker aren zou mogen lezen, daar Hij mijn naaste Bloedverwant is. Toen ik mij vanavond enkele verwijten hoorde toe-

voegen, werd ik tot de Heere geleid, en mocht ik mijn naam, ja alle dingen, in Zijn hand overgeven”.

ZIJN GEREDELDE LEZING VAN DE SCHRIFTEN.

Zijn voortdurende vertrouwen op God werd krachtig ondersteund door middel van een *geregeld en aandachtig doorlezen van de Schriften*. De Bijbel waarvan hij bij zijn studiën gebruik maakte, in klein octavo, met zijn naam erin, en met als datum 1716, geschreven met zijn eigen hand..., is nog in een goede staat bewaard gebleven. Hij laat tal van sporen zien, met welk een zorg hij ze las, en welk een waarde hij aan zijn kostelijke inhoud toekende. Heel wat verzen, heel de Bijbel doór, hebben een punt of een sterretje, om de aandacht, die hij aan die teksten schonk, of om de indruk die ze op hem maakten, aan te duiden; en waarschijnlijk in vele gevallen zijn het onderwerpen van zijn publieke verhandelingen geweest. Op een onbeschreven bladzijde geeft hij ook een lijst van verzen, getiteld: teksten, "die mijn ziel lieflijk en nuttig waren". Hij was gewoon om een gedeelte uit de Schrift te lezen, onmiddellijk voordat hij zijn plechtig persoonlijk gebed begon. Met de bedoeling, om de heilige eerbied voor het Woord en zijn vertrouwen bij het bidden om Zijn genadige verklaringen en beloften te bevorderen, las hij – evenals de vrome en hooggeachte Mr. Boyle – het boek van God nogal eens, letterlijk op zijn knieën.

"Zaterdag, 4 dec. 1731. Na Schriftlezing bad ik, en werd onder een gevoel van mijn ongeloof en verkeerdheid vernederd. Toch mocht ik zien op Gods Naam, als nog steeds dezelfde (zijnde), waaraan ik vanmorgen, toen ik wakker werd, dacht; en vooral zag ik op God bij die namen, die Hem, in Ps. 146 : 5-9, gegeven zijn, die ik herlas *op mijn knieën*, om inzonderheid stil te staan bij die uitdrukking, dat Hij "trouwe houdt in der eeuwigheid" (vers 6), en in mijn geest vergeleek ik Zijn trouwe houden met Zijn 'weldadigheid bewaren' uit Ex. 34 : 7".

"2 Juli 1735. Na lezing van Psalm 71, nam ik de Bijbel ter hand *op mijn knieën*, en las en bad ik, terwijl ik las, van vers

16 tot het einde; en ik mocht dat doen met enige uitstorting van de ziel, en met toepassing op mijzelf met het oog op het sacrament en het op handen zijnde werk. Ik vroeg, of de Heere mij wilde onderwijzen, hoe ik Zijn gerechtigheid zou vermelden, daar ik wist dat ik (zelf) geen gerechtigheid, maar wel schuld in plaats van gerechtigheid heb, en hoe ik moest voortgaan in Zijn kracht, daar ik weet dat ik niet alleen zwak, maar zondig ben; – aangezien Hij mij van mijn jeugd had onderwezen, en vragende, of Hij, nu ik oud en grijs van haar ben, mij niet zou willen verwerpen, eer ik Zijn gerechtigheid zou hebben verkondigd; – ook mocht ik aanvoeren, dat niemand aan Hem gelijk is, en ik vroeg, of Hij mij wilde levendmaken, als de God Die de doden levendmaakt, en of Hij grote dingen voor mij wilde doen, als een groot God, en of Hij mij van alle kant wilde vertroosten, door mij met Zijn tegenwoordigheid te vernieuwen, en door mij te zegenen en mij tot een zegen te stellen; dat ik Hem dan op het psalter zou kunnen loven, ja Zijne trouw".

Ofschoon het bij het doorlezen van de heilige Woorden alleen, het zijn gewone praktijk schijnt geweest te zijn, om regelmatig hoofdstuk na hoofdstuk te lezen, las hij ook tegelijkertijd vaak gedeelten uit verschillende Bijbelboeken, door ze met elkaar te vergelijken. "Maandag, 29 jan. 1733. Ik las het laatste hoofdstuk van Jeremia, en Hebréeën 7 - 9, met enige overdenking, en ik ging na, hoe Christus' hogepriesterschap bevestigd is als een eeuwig, krachtig en volledig afdoend priesterschap, en hoe door Zijn dood het verbond is bevestigd; en dat was voor mij een zaak van gebed".

Hij blijkt geen enkel deel der Heilige Schrift vaker of liever gelezen te hebben dan het boek der Psalmen. – "Maandag, 10 april 1732. Na lezing van Psalm 105 en van een deel van Psalm 106, kreeg ik genade om met vele lieflijke geloofsoefeningen, vermengd met een kinderlijk boetvaardig wenen vanwege de zonde..., te bidden. Ik leerde mijzelf als beestachtiger kennen dan enig mens, en ik mocht pleiten, of de Heere aan Zijn verbond zou willen gedenken". – "14 April 1733. Op enkele van deze voorbijgegane morgens waren enkele Schriftgedeelten, die ik volgens mijn gewoonte las, dierbaar

voor me, vooral Openb. 7 : 17 en de Psalmen 23, 24, 27, 28 en 29".

In plaats van zich nu echter te bepalen tot geliefde Bijbelboeken of uitgezochte Bijbelgedeelten, maakte hij er ernst mee om de gehele Bijbel door te lezen, en vaak oogstte hij veel onderwijs en vernieuwing uit gedeelten, die hij aanvankelijk geneigd was om zonder veel aandacht te beschouwen.

"11 Aug. 1732. Vanmorgen las ik enkele hoofdstukken uit Jesaja, n.l. de hfdst. 15, 16 en 17; en hoewel ik dacht dat er weinig in zou zijn, besloot ik ze te lezen met het oog op de soevereine Heere, omdat het Zijn Woord is; en ik vond er tal van nuttige lessen in, zoals ik dat enkele dagen geleden in Jes. 13 gevonden had. Na de lezing kreeg ik erg veel kracht en hulp bij het gebed, vooral met betrekking tot mijn publieke arbeid en mijn gang naar Kinglassie. Ik mocht vastigheid krijgen aan Zijn Woord en aan Zijn trouw, daarin bevestigd, en om op Zijn vroegere gunstbewijzen te pleiten".

STOF TOT MEDITATIE.

Uit de vorige uittreksels is het duidelijk, dat hetgeen hij in de Schriften las, vaak stof tot *meditatie* en gebed bleek te zijn. Het volgende stukje geeft nog een nader bewijs van de vrome standvastigheid, waarmee hij zich van de heilige lessen bedienende, die hem bij zijn dagelijkse methode van Bijbellesen, achtereenvolgens onder het oog kwamen.

"Sabbat, 5 dec. 1731. Nadat ik bij het lezen enkele van Gods namen in Psalm 146 en aan het begin van Psalm 147 had opgemerkt, ging ik bidden, en had ik daarbij mijn hart uitgegoten voor God. Ik zag Hem even groot van macht, als oneindig van verstand. Ik mocht vragen, of Hij vandaag zou willen handelen op een manier, die bij Zijn namen paste. Hij maakt de gevangenen los; of Hij de ogen der blinden wilde openen; of Hij de neergebogenen wilde oprichten; of Hij de hongerigen voedsel wilde geven; of Hij genezen wou de gebrokenen van harte en hun wonden wilde verbinden; en of Hij de verharden van hart wilde verbreken, en de gebrokenen van harte wilde genezen. - Ik werd vandaag geholpen om over dat onderwerp

'God in Christus' te preken".

"29 Juni 1734. Vanmorgen gevoelde ik mij na de Schriftlezing sterk gedrongen om de hemel te belegeren om het levend water, dat beloofd was te zullen stromen uit Jeruzalem. Ik bad met krachtige roeping om 's Heeren overwinning te mijnen gunste, door mij voor zo'n weg te behoeden, dat daardoor Zijn Naam oneer bereid en aan Zijn Evangelie geloof ontzegd zou worden, en ik mijn eigen ziel zou verwonden. Ik verlangde naar het levende water, waar ik vanmorgen van had gelezen in Zach. 14, en ik pleitte met sterk geroep en onder tranen op de belofte, terwijl ik mijn eigen zwakheid en zonde beleed en mij in de handen van de Heere Jezus overgaf".

"Maandag, 21 april 1735. Toen vanmorgen mijn zoon bij mij binnenkwam om geld te vragen om papier te kopen, en hij mij *vader* noemde, werd dat onder Gods voorzienige leiding aan mij gezegend, om mij te verlevendigen, teneinde tot God als mijn Vader te gaan. Dus versmolt na de Schriftlezing mijn hart bij het zien op God, door Christus, als mijn Vader, Die tot nog toe een Vaderlijke zorg voor mij getoond had. Toen mocht ik op Hem zien en van Hem smeken als een Vader, of Hij mij Zijn Geest geven wilde; en ik herinnerde Hem, met een uitstorten van het hart voor Hem, aan het tekstwoord uit Luk. 11, "Indien dan gij die boos zijt, weet uwen kinderen goede gaven te geven, hoeveel te meer zal de hemelse Vader den Heiligen Geest geven dengenen die Hem bidden?" Ik werd ertoe geleid om deze zegen te zoeken; en dat destemee, omdat Hij mij *twintig jaar geleden* al had doen hopen op die tekst, Joh. 4 : 14: "Het water dat Ik hem geven zal, zal in hem worden een fontein van water, springende tot in het eeuwige leven". Toen mocht ik om Zijn tegenwoordigheid vragen bij mijn ambtswerk".

ZIJN VURIG BIDDEN.

Niet zonder reden is hij een 'arbeidzame en gelukkige worstelaar' genoemd aan de genadetroom³⁾. Hij gevoelde het belang van het *gebed*, hebben we gezien, al aan het begin van zijn

leven⁴⁾, en heel de strekking van zijn *Dagboek* verraadt de nauwgezette waakzaamheid en ijver, waarmee hij in zijn belangrijke plicht volhardde. Juist aan het begin van dat deel ervan, dat wij bezitten, drukt hij zich in de volgende bewoorden uit.

"Maandag, 27 sept. 1731. Ik kwam (van Kinclaven) te Perth, en op Dinsdag 28 sept. preekte ik in Perth, voor ds. Wilson, uit Rom. 8 : 28. Gisteravond laat, op mijn kamer, mocht ik mijn ziel liefelijk uitstorten voor God, in het verborgen gebed; biddende om de Geest, of Hij bij mij wilde zijn naar de belofte; om mij te helpen bij heel mijn werk, zowel in het publiek als persoonlijk en in het verborgen".

Hij was er verre van, om de idee van hen over te nemen, die zich verbeelden, dat de koelheid van hun hart voor een ogenblik, of het gemis van een wenselijke geestesgestalte, voldoende voorwendsel biedt om de oefeningen na te laten. Zijn eigen ervaring diende om zijn verbondenheid te bevestigen aan die Schriftuurlijke opvattingen, op dat punt, welke sindsdien aldus zijn uitgedrukt door een terecht gevierde schrijver: "Als de tijd en andere omstandigheden om de plicht roepen, is onze eigen gesteldheid des harten, van alle andere, de meest dwaze en misdadige verontschuldiging. Hoeveel beter ware het om als een Jakob uit de tekst, te worstelen en op de zegen aan te dringen; en dat kan, met het oog op dit bijzondere onderdeel (letterl: tak), niet gevoeliger belicht worden, dan door ze een besluit te noemen, dat een uitnemend christen nam voor zijn eigen praktijk: Namelijk dat hij niet door een verraderlijke geest wilde beschaamd worden; want hij wilde het werk der dankzegging nooit opgeven, alvorens zijn aan-doeningen waren opgewekt en tot een gevoel van dankbaarheid jegens Gods goedheid waren gebracht; en hij wilde nooit nalaten om zijn zonden op te sommen en te belijden, totdat zijn hart versmolt van berouw en boetvaardige smart"⁵⁾.

"6 Mei 1735. Ik kreeg enige verlevendiging in het gebed tot

3) Bericht, voorafgaande aan zijn Werken, in 8o, deel 1, p. 17. 4) Vgl. hfdst. 1, p. 14v. 5) Dr. Witherspoon's Werken (in het Engels), deel 2, serie 11: 'Fervency and Importunity in Prayer'.

een belovend God, en mocht mijn hart enigszins uitstorten, door met ootmoed op de belofte te zien, en op Gods trouw en genade in de belofte. Eén les leerde ik in die tijd, en al vele keren tevoren, n.l. dat wanneer ik uiterst ongeschikt en onbekwaam was tot enige plicht, ik besloten had om mijn *lichaam* tot het gebed te schikken, en mijzelf ledig voor de Heere neer te werpen, ook al kon ik verder niets doen; en dan merkte ik, dat ook mijn *ziel* bezig was met de Heere en Zijn dienst, en het geloof versterkt en verkwikt werd, nog voordat de plicht volbracht was. En daaruit is het mij duidelijk, dat de plicht op ons rust, maar dat de bekwaamheid alleen van de Heere komt; en al hebben wij geen bekwaamheid tot de plicht, toch durven wij uit te zien naar de kracht van een Ander. Daaruit is het ook duidelijk, tegenover Kwakers en dwepers (letterl.: enthousiasten), dat de regel van het Woord gevolgd dient te worden, ook wanneer wij geen werking van de Geest bespeuren; en dat Zijn werking en invloed verwacht moet worden, door de regel na te volgen; maar wij begeven ons buiten de weg, als wij de regel veronachtzamen; en wij dreigen een verkeerde geest na te volgen in plaats van de Geest der waarheid".

Het *onderwerp* en de *strekking* van zijn gebeden voor hemzelf en voor anderen laat zich verstaan uit de volgende gedeelten, zowel als uit andere stukjes, die reeds aangehaald werden.

"Sabbat, 30 juli 1732. Nadat ik voorgelezen had uit Rom. 3, het slot, en gepreekt had over Ez. 43 : 12, en met de kinderen thuis gebeden had, kreeg ik enige nadering tot God, door tot Hem te bidden als tot een belovend God, voor mijn werk der bediening, voor mijn eeuwige belangen, voor mijn vrouw en kinderen; ook mocht ik tot God roepen, of Hij zou willen zegenen hetgeen vandaag gepreekt was, deels door mijn collega, deels door mijzelf; en of, ook al was de prediking zelf voorbij, de Heere ze toch wilde zegenen met een krachtdadige uitwerking". "Zaterdag, 14 jan. 1738. Na het ontwaken dacht ik aan het woord, dat ik gisteravond gelezen had, n.l. aan 2 Kor. 5 : 5: "Die ons nu tot ditzelfde bereid heeft, is God, Die ons ook het onderpand des Geestes gegeven heeft". Ik dacht aan de souvereiniteit van Zijn genade, als de Bewer-

ker der genade en als de Gever van de Geest. Na het lezen kreeg ik enige vrijmoedigheid in het gebed en bij de huisgodsdienstoefening. Toen ik daarna alleen was, versmolt mijn hart liefelijk vanwege de belofte van de Geest, en bij het pleiten, of de Heere Zijn Geest wilde uitstorten op het volk van Dunfermline. Ik kreeg speciaal dat woord uit Jes. 43 : 20v. onder de aandacht: "Het gedierte des velds zal Mij eren, de draken en de jonge struisen; want Ik zal in de woestijn wateren geven en rivieren in de wildernis, om Mijn volk, Mijnen uitverkorene, drinken te geven. Dit volk heb Ik Mij geformeerd, zij zullen Mijn lof vertellen".

De *veelvuldigheid* van zijn vrome smekingen getuigt van het genoegen, dat hij in het naderen tot God vond. Overeenkomstig Davids voorbeeld schijnt hij het tot zijn gewone praktijk gemaakt te hebben, om althans "des avonds en des morgens en des middags" te bidden (Vgl. Ps. 55 : 18).

"Zaterdag, 3 maart 1733. Vanmorgen werd ik na het lezen, geholpen bij het gebed. Daarna werd ik des voormiddags geholpen, maar vooral na het avondeten, toen ik weer voor God op de knieën ging, versmolt mijn hart voor de Heere, en stortte het zich in Zijn schoot uit, als een belovend God, terwijl ik Hem beleed als mijn enige Hoop en Gelukzaligheid, als mijn enige Toevlucht en Deel".

Echter niet tevreden met het in acht nemen van de vaste tijden voor een plechtig gebed op de knieën, nam zijn ziel zeer vaak, en vooral gedurende zijn reizen, de toevlucht tot de genadetroon met die *schietgebeden*, die in uitnemende zin leidden tot het gedurig genieten van de nabije gemeenschap met God. De juistheid van deze opmerking laat zich door de volgende voorbeelden bewijzen.

"29 Sept. 1731. Ik werd vanmorgen door slecht weer opgehouden in Perth. Ik vertrok tegen de middag, en tussen Perth en de brug van Earne mocht ik, gezeten op het paard, bidden" – "25 Juli 1732. Toen ik alleen (van Orwell, waar hij en zijn broer hulpdiensten verricht hadden bij de bediening van het Heilig Avondmaal) naar huis reed, werd ik, terwijl ik op het paard reed, geholpen om de Heere in het gebed ernstig aan te roepen. Tussen *Kirkness* en *Blair*, ja gedurende de ver-

dere reis, werd ik zeer vernederd onder een gevoel van zonde en onwaardigheid, en toch waren mijn ogen (gericht) op Zijn heilige tempel".

Een krachtige overtuiging – gegrond op de Schrift, en ondersteund door gelukkige ervaring – inzake de *krachtdadigheid*, die met het gelovige gebed gepaard gaat, spoorde hem er geweldig toe aan, om altijd te bidden 'met alle gebed en smeking', en het oprecht te waarderen, dat hij in de vriendelijke voorspraak van zijn medechristenen mocht delen.

"12 Febr. 1732. Vanavond kwam *Helen Waterston* naar het huis, om mij verschillende bemoedigende berichten te brengen van haar oefening ten behoeve van mijn kinderen. Vanavond was mijn dochter niet in orde; en toen ik nog erg laat alleen was, bad ik met veel aangenaamheid voor haar, ik bracht haar in het hart van de Sterke Toren, n.l. van de Naam des Heeren, en ik wierp haar op dat verbond: 'Ik zal uw God zijn, en de God van uw zaad'. Daar ik mijn hoop uit de belofte en uit de trouw van de Belover afleidde, goot zich mijn hart uit onder tranen vol hoop".

Bij een bepaalde gelegenheid werd hij door een bestreden vriend verzocht om hem in het gebed te willen gedenken. Vanwege andere dringende zaken ontglipte het vrome verzoek enige tijd zijn geheugen; maar toen hij het zich op een nacht kreeg te herinneren, stond hij van bed op, om zeer vurig voor die persoon te bidden. Niet lang daarna had hij het geluk, om van zijn herstel te horen, en bemerkte hij, dat juist op dat uur, toen hij voor hem met de God Jakobs geworsteld had, de patiënt een aanmerkelijke verlichting had gekregen. "Hoe waar is de belofte", zo voegt een waardig predikant⁶⁾ eraan toe in een brief, die deze anecdote vermeldt: 'Eer zij roepen, zal Ik antwoorden'.

ZELFONDERZOEK.

Dat hij nauwkeurig acht sloeg op de werkzaamheden van zijn eigen hart en vaak zijn *staat en stand* voor God *onderzocht*,

6) Wijlen de weleerw. ds. Brown, uit Whitburn.

is wel duidelijk uit de strekking van de voorafgaande uittreksels. De twee volgende voorbeelden zullen nog nader ertoe dienen, om de nauwkeurigheid aan te tonen, waarmee hij zijn eigen geestelijke toestand onderzocht, en tevens zijn bereidheid, om zich van het genoemde onderricht te bedienen, om hem te helpen bij deze noodzakelijke en vruchtbare oefening. "Zaterdag, 5 aug. 1732. Nadat ik vanavond uit Carnock kwam, ging ik in gebed, en vond ik vrijmoedigheid om mijn hart uit te storten voor God. Ik herinnerde mij in het gebed de Schriftuurlijke kenmerken (n.l. van het echte christendom), die ds. Hunter vandaag in zijn preek gegeven had, en toen ik mijzelf voor de Heere daaromtrent onderzocht, merkte ik, dat ik ze óf allemaal had, óf hartelijk naar ze verlangde. De kenmerken waren op Joh. 6 : 40 en 44v., en op Ps. 110 : 3 gegrond; en daaruit leidde hij af, dat zij die hun onmacht om te geloven en de noodzakelijkheid der (Goddelijke) trekking, hun onwil en hun behoefte om gewillig gemaakt te worden, niet hadden leren kennen, en die niet daadwerkelijk besloten waren om zich met Christus te verenigen, geen gelovigen waren. Ook op 2 Kor. 5 : 17: "Zo dan, indien iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel". Ik sprak vóór de Heere, dat er naar mijn gedachte iets in mij was, dat met niets anders ingenomen wilde zijn dan alleen met Hem, en dat Hij alleen mijn Hoop en mijn Sterkte was; en dat mijn hart, dat van nature uitging naar het schepsel, – naar ik dacht – enigermate uitging naar God. Ook op Rom. 8 : 9: "Zo iemand den Geest van Christus niet heeft, die komt Hem niet toe"; naar mijn gedachte was dat hetgeen, waarnaar ik al vele jaren uitgezien had. Ook op Fil. 3 : 3 en 7v., hetgeen bewijst dat er verandering gewerkt was in hetgeen eenmaal de staat van het hart was, en dat Christus boven alle dingen dierbaar was om Zijn gerechtigheid. Ik had een *Bochim*, en een vurige ijver om naar de omgang en gemeenschap met God te verlangen, en om op Zijn Geest te wachten; ook was er een plechtige betuiging voor God, dat ik zonder Hem niets doen kon, en dat Hij alleen mijn Hoop en Sterkte is".

"Sabbat, 3 dec. 1732. Vanavond werd ik bekrachtigd tot de geloofsoefening in het persoonlijk gebed, om te vertrouwen

op een belovend God, en tot een verborgen zich beroemen in de Heere. In het gebed ging ik de kenmerken uit de preek van mijn collega na, en paste ik ze met enig genoegen op mijzelf toe, zoals: Zij, die door de wet des Geestes des levens in Christus Jezus bevrijd waren van de wet der zonde en des doods..., hebben de heerlijkheid van het licht gezien; die hoop heeft ze gebracht tot een reiniging van hart en leven; die reinheid maakt de overblijfselen der zonde zo smartelijk; het zijn liefhebbers van de instellingen des Evangelies, en van het Woord van God; het zijn liefhebbers van Gods volk, die Zijn beeld dragen; het zijn liefhebbers van Gods voorzienigheid, zelfs in een weg van kruis en druk. Welke prikkelbaarheid vlees en bloed ook mogen hebben..., zij zien God in Zijn bedelingen; en hoe meer schoonheid van God, destemeer schoonheid zien ze in Zijn wegen en handelingen!"

DE HUISGODSDIENSTOEFENINGEN.

Daar de verschillende binnenkamer-oefeningen ijverig nagekomen werden en de middelen bleken te zijn voor zoveel geestelijke vreugde, kan men licht vermoeden, dat het *gezins-altaar* niet verwaarloosd werd. Vele korte toespelingen komen in het Dagboek voor op de godsdienstoefening, die dagelijks in zijn huis plaatshad; op de gezongen Psalmen, op de gelezen hoofdstukken en op de opgezonden gebeden. "Vanavond, zegt hij, werd ik in de gezinsgodsdienstoefening verkwikt door het gelezen Woord, Hand. 5, en daarna werd ik geholpen in het verborgen". "Vandaag, zo voegt hij eraan toe in een volgend gedeelte – n.l. van 28 dec. 1736 – onderzocht ik (de mensen) te Crossford, en bezocht ik zowel voor als na het onderzoek enkele zieken. Na in de gezinsgodsdienst-oefening Johannes 6 te hebben gelezen, werd ik enigszins getroffen door de grote en gewichtige zaak, die daarin besloten ligt; en nadat ik na de gezinsgodsdienstoefening in het verborgen gebed gegaan was, werd ik enigszins geholpen om het vlees te eten en het bloed te drinken van de Zoon van God, ...om n.l. door het geloof Christus' menswording, of God in onze natuur, en Christus' voldoening – daar Hij het

offer, de verzoening, het rantsoen en de voldoening is -, aan te nemen; en dat alles met enige levendigheid en toepassing." Bij tal van gelegenheden werd zijn gezin bijeengeroepen met het doel om zich op een *buitengewone* manier te verootmoedigen en te bidden. Als de ongerechtigheid vermenigvuldigde, als er belangrijke diensten te wachten stonden, of als er leidingen werden ervaren, die vol aanvechting en vol droefheid waren..., dat zei hij tot zijn gezin: 'Heiligt een vasten!' Moge één voorbeeld volstaan, na de reeds eerder vermelde ⁷⁾. "Zaterdag, 15 nov. 1735. Ik zonderde de gehele morgen van 9 uur tot 2 of 3 uur in de middag, af tot verootmoediging en gebed met mijn gezin, teneinde de zonde te belijden en Gods barmhartigheid in Christus te zoeken. Ik hield daarom Henry en Johnny thuis van school. In plaats van tussen het gebed en de lofprijzing met het gezin te praten, las ik enkele aantekeningen van ds. (Thomas) Boston voor over het vasten, en hetgeen verboden wordt bij elk gebod, in de 'Grote Catechismus'. Toen ik Henry en John bidden liet in het gezin, ging mijn hart voor hen uit, daar dit hun eerste (poging van dien aard) was, waarbij ik hun korthed toestond en verontschuldigde. Moge de Heere deze oefening achtervolgen met een zegen te bekwamer tijd".

De man die, uit beginsel, God met zijn eigen gezin vereert, is niet onverschillig voor de waarneming van die uitstekende praktijk in de huizen van zijn vrienden en bekenden. Welk een soort gastvrijheid zij hem ook bewijzen, toch gevoelt hij een werkelijk tekort, als die dienst nagelaten wordt, en hij is dus gelukkig als hij de gelegenheid geniet om zich bij de heerlijke oefeningen van de huiselijke vroomheid te mogen verenigen met degenen, van wie hij andere gewaardeerde blijken van beleefdheid en vriendschap ontvangt. Zo beschrijft ds. Erskine het geluk, dat hij eens ondervond in de woning van een vrome vriend in Edinburgh, in de volgende woorden.

"Zaterdag, 15 jan. 1732. Na de lezing van Ps. 29 : 10v. vanmorgen, vond ik mijn hart versterkt onder het gebed; en la-

7) Vgl. Hfdst. 5, p. 204v.v.

ter onder de gezinsgodsdienstoefening in het huis van mijn gastheer, *dhr. Braidword*, werd mijn hart verruimd zowel onder het zingen en lezen, als bij het gebed. De gezongen psalm was Ps. 25 : 6-8, en de gelezen psalm was Psalm 115; in beide vond ik stof tot vertroosting en vertrouwen in en op de Heere; en nadat de godsdienstoefening voorbij was en ik alleen ergens neerzat, stortte zich mijn hart voor God uit om Zijn zegen, overeenkomstig die tekst: 'Ik zal u zegenen en u tot een zegen stellen'. Heere, verheerlijk Uw Naam!"

Zijn vergenoegen in de *diensten van het heiligdom* was groot en blijvend. In enkele vorige hoofdstukken hebben we al gewezen op zijn zorg om winst te doen met de publieke godsdienstige instellingen, en ook op het genoegen, dat hij erin vond om zich met zijn broeders te verenigen, vooral bij de plechtigheden van het Avondmaal. Nog enkele aanhalingen, die op deze karaktertrek van hem betrekking hebben, mogen nuttig blijken.

"Maandag, 6 maart 1732. Ik hoorde mijn broer in de Tolbooth-kerk (te Edinburgh) preken, en werd erdoor verkwikt, daar ik, dank zij genade, ertoe in staat was om die kenmerken op mijzelf toe te passen, die hij gaf over het opkomen uit de woestijn, daarbij leunende op de Liefste".

Zelfs wanneer hij, als lid van het Presbyterium, jongemannen hoorde (preken), teneinde over hun bekwaamheden te kunnen oordelen, was hij meer geneigd om als een christen te luisteren naar de waarheid, daarbij verlangend naar zijn eigen geestelijke welstand! dan eronder te zitten als een criticus, met de bedoeling een mening uit te spreken over de verdiensten van hun verhandelingen. Toen wijlen ds. Robert Shirra uit Kirkaldy enkele proefpreken voor de bevestiging gehouden had, antwoordde hij op de vraag om zijn oordeel erover te geven..., op een toon van verrassing: "Wat betekent dat? Voorzitter, ik vergat dat ik bij een examen aanwezig was; want ik was bezig te luisteren om mijn ziel te stichten". Hem schijnen de liederen Sions wel in het bijzonder te hebben befallen en tot een zegen te zijn geweest.

"23 Juni 1732. Vandaag ging ik naar Glendovan, waar ik zaterdag en op de sabbat preekte over Matth. 3 : 11. Mijn bij-

zondere tijd van verkwikking was onder het zingen van de Psalmen in het publiek, zowel op Zondagmorgen als op de -avond. De laatste gezongen Psalm was Ps. 85 : 6 en 7". *"Burntisland, 22 juli 1733.* Ik genoot veel aangenaamheid en gemeenschap met God vandaag, bij verschillende gelegenheden, deels onder het beluisteren van ds. Thomson's preek, en vooral bij het zingen van de Psalmen, en ik werd ondersteund bij het bedienen van de twee eerste Tafels na hem, en daarna bij het preken in de tent, over 'Doe hetgeen Gij hebt gesproken'. Vanavond op mijn kamer, werd mijn hart zeer levendig gesteld en het versmolt onder de plicht van het gebed in de eenzaamheid, daar het God mocht aannemen als mijn eigen genadige, belovende God, en het mocht vertrouwen op Zijn Woord. Mijn hart werd ook dankbaar jegens God, dat Hij ds. Thomson erkend en Hij hem evangelisch en ijverig gemaakt had".

"Zaterdag, 20 okt. 1733. Ik ging naar Abbotshall. Ik hoorde daar ds. Currie en ds. Gibb (uit Cleish), en verbleef met mijn vrouw in de woning van *Raith*. Op de Rustdag vierde ik het Avondmaal, aan één van de Tafels, die ds. Currie bediende. Ik genoot veel aangenaamheid in de geloofsoefening, bij het zingen van verschillende gezongen Psalmen, en vooral in een deel van Ps. 24 en 22".

En toch was hij zelden beter in zijn element dan wanneer hij bezig was met het plechtige gebed en met de vernedering voor de Heere, hetzij in de binnenkamer, of in de huiselijke kring, of in de publieke samenkomst.

"Dinsdag, 25 april 1732. Er werd door de ouderlingen en anderen een vasten gehouden in het huis van George Crawford. Ik werd ondersteund om het zonder vermoeidheid mee te maken, en ik besloot de samenkomst met gebed om 5 uur des namiddags". - *"Dinsdag, 14 nov. 1732.* Vandaag preekte ik en werd ik ondersteund bij Fil 4 : 6. Vanavond werd de gebedssamenkomst in mijn huis gehouden, en we hadden een aangename gemeenschap bij de besprekingen. Later onder het zingen, toen ik alleen was, mocht ik nagaan, wat er in God was, dat mij kon ondersteunen; en mijn hart mocht zich in Hem als heel mijn Gelukzaligheid, als heel mijn Hemel ver-

heugen. Ik dacht, dat er voldoende in Hem was om mijn hart en aandoeningen te voldoen; en dat er zaligheid genoeg voor de verlostten was, opdat zij voor eeuwig Zijn heerlijkheid zouden aanschouwen en vrijmoedigheid krijgen om Hem voor Zijn heerlijke volmaaktheden in Christus te loven; en ik verlangde ernaar om bij dat gelukzalige getal te behoren". - *"Dinsdag, 22 okt. 1734.* Vandaag, op het gemeentelijke vasten vanwege de hevige ziekten en dood, die vooral onder de kinderen heersen, werd ik in de namiddag versterkt bij de prediking over Jes. 9 : 12: "Want dit volk keert zich niet tot Dien Die het slaat, en den HEERE der heirscharen zoeken zij niet".

BIJZONDERE GEBEURTENISSEN.

Zijn geestelijkgezindheid en heel zijn toegewijd-zijn aan de dienst van God schijnen zeer te zijn bevorderd door een gewoonte, om *zorgvuldig te letten op de gebeurtenissen der Voorzienigheid*. Daarom vinden wij hem de ene keer bezig om vroom zijn oog te richten op een verduistering van de maan, en op een andere keer bezig met het vermelden van een orkaan.

"Dinsdag, 20 nov. 1732. Vanmorgen, na de Schriftlezing, bad ik met enige bedaardheid van geest en met een heilig vertrouwen op God als een belovend God. Vanavond bracht ik enkele uren door met het beschouwen van een opmerkelijke maansverduistering, die van het begin tot het einde, wel drie uur en veertig minuten duurde".

"Sabbat, 14 jan. 1739. Vandaag, van 12 tot bijna 4 uur in de morgen, waaide er een wind, of liever een verschrikkelijke orkaan, die alle huizen in de stad deed schudden, en die alle inwoners in een grote verwarring en consternatie bracht. Toch werd er hier slechts weinig schade aangebracht, maar veel meer schade elders, door heel het land".

Treffende voorbeelden van 's Heeren bewarende goedheid lieten blijvende indrukken in zijn hart achter. Eens op een avond van een Avondmaalszondag bracht hij, met levendige gevoelens van dankbaarheid, in herinnering, hoe hij amper de ver-

drinkingsdood ontkomen was, toen hij de rivier van Leith naar Kirkaldy overstak.

"*Kirkaldy, maandag, 22 okt. 1733.* Vanavond, voordat het werk gedaan was, ging ik in de avond weg naar mijn woonplaats, en onderweg mocht ik mediteren over God en Zijn genadewerk bij mij. Ik liep naar de plaats waar ik eens bijna verdrongen ben, toen de indruk die ik in Leith ontving, en mijn gebed om bewaring (mij weer in gedachten kwam). Ik dacht na over dat werk van God. Toen kwam ik thuis en die avond mocht ik in de binnenkamer opnieuw mijn hart voor God uitstorten, en opnieuw Zijn verbond en belofte aangrijpen, zoals ik dat in de kerk gedaan had".

Enkele jaren later gaf hij zijn bijdrage van dankbaarheid voor een vernieuwde bewaring te midden van 'gevaaren te water', welke voor anderen op dezelfde dag noodlottig bleken te zijn.

"*Dinsdag, 26 juni 1739.* Ik preekte te Knock, en *Donderdag* te Linton, op voorschrift van het Presbyterium. Daar de woensdag een regendag was, ging ik over het water van Leith, zodat ik te Linton kwam; en die dag verdrongen een predikant en vier andere mensen in dat water enkele mijlen verder op. Eer zij aan God voor Zijn bewarende genade!"

Hij ging niet onopmerkzaam voorbij aan de lessen, welke het begin van een Nieuwjaar en de jaardag van zijn eigen geboortedag zijn geest konden inscherpen. Die tijden gaven een nieuwe impuls aan zijn toegewijde gloed. - "*1 Jan. 1733.* Na de lezing van Jer. 33 en van enkele andere Schriftgedeelten ging ik in gebed, en daarbij mocht ik mijn hart uitstorten met een verborgen vreugde voor de Heere. Ik bevond mijn ziel ietwat versterkt, om op God te zien door de spiegel van de belofte. Vandaag ging ik eerst naar de Kerkeraad die bijeenkwam voor gebed, en toen naar een andere bijeenkomst voor dat(zelfde) doel, en zo was ik met dat werk nog bezig tot zes uur des namiddags. We hadden met opzet voorgesteld om deze dag op die manier af te zonderen, omdat zovelen daarentegen die dag doorbrengen met drinken en verkeerdheid". - "*1 Jan. 1735.* Bij het gebed des avonds werd ik ertoe gebracht om op God te zien in de belofte; en ik smeekte, of Hij mij wilde helpen om mijn kleren rein te bewaken en te bewaren, daar ik

niet wist, hoe spoedig de Heere komen kan". - "*15 Maart 1735.* Het was zaterdag mijn geboortedag, toen ik mijn vijfzigste jaar begon. Vanmorgen werd ik geholpen bij het gebed, en verlevendigd bij de plicht. Ik had enige overtuiging van mijn ondankbaarheid, en mocht weer op Gods heilige tempel zien".

STERFGEVALLEN EN BEGRAFENISSEN.

Zijn journaal bevat tal van aantekeningen inzake de dood en begrafenis van predikanten en anderen, wier karakter hij hoogachtte en die hij graag wilde evenaren; daarvan zijn dit enkele voorbeelden.

"*23 Mei 1732.* *Andrew Conyng*, een ouderling uit onze parochie stierf. Te zelfder tijd hoorden we ook van *ds. Boston's* dood. Heere, heilig! - *Donderdag, 25 mei.* Vandaag preekte ik over de tekst: 'Zeg tot den rechtvaardige, het zal hem wél gaan!' - "*29 Juni 1733.* Vandaag ging ik naar de begrafenis van *ds. Charters*, predikant van Inverkeithing, en *Mevr. Lindsay* van Cavil".

"*Vrijdag, 4 okt. 1734.* Vanmorgen stierf *Mevr. Spence* na een bevalling. Ik werd uit bed gehaald om haar man te bezoeken, die bijzonder verslagen was. Ik werd erg aangedaan, toen ik op zijn verzoek met hem en mijn collega ging bidden, en later met hem alleen. Ik werd ertoe gebracht om de Heere te loven, omdat Hij haar voor de verandering had rijp gemaakt, daar ik duidelijk mocht onderscheiden, welk een sterke liefde zij - vooral de laatste tijd - had tot het Woord, en welke een zoete gemeenschap zij daarin met God genoot, hetgeen zij mij van tijd tot tijd had meegedeeld. Ik verloor een groot vriend door haar dood".

Het overlijden van *Margaret Dewar*, zijn eerste vrouw, gevoelde hij als een bijzondere beproeving; en zijn zorg om met dit grote verdriet winst te doen, kwam niet alleen aan de dag ten tijde van de gebeurtenis, maar ook in de daarop volgende jaren, en meer in het bijzonder, toen de jaarlijkse terugkeer van die dag het hem opnieuw in herinnering bracht.

"*Woensdag, 22 nov. 1732.* Daar ik mij herinnerde dat dit de

dag was waarop mijn vrouw stierf (welke dag ik verleden jaar had afgezonderd voor een dienen van God in de eenzaamheid tot enig voordeel) besloot ik om ze weer op dezelfde manier door te brengen, en sloot ik mijzelf op in mijn kamer. Na een kort gebed, of de Heere met mij wilde zijn, las ik naar volgorde Jer. 9, en bad daarna. Later las ik naar volgorde Ps. 88, en mediteerde toen over Jer. 9 : 23v., vergeleken met 1 Kor. 1, het slot. Na dat gelezen te hebben, alsook heel hfdst. 3, aanbad ik Gods volmaaktheden, die doorstraalden in Zijn leiding jegens mij, en merkte ik op, dat Hij goedertierenheid, oordeel en gerechtigheid op de aarde oefende, ook jegens mij. Toen ging ik op de knieën, en na over de zondigheid van mijn natuur en wandel te hebben nagedacht, smeekte ik God, of Hij medelijden met mij wilde hebben, daar ik moest belijden dat ik evenmin kon bidden als mijzelf behouden, en dat ik evenmin mijn hart kon bevestigen als ik de zon kon doen stilstaan. Toen begon ik te denken over hetgeen er sinds de dag die ik verleden jaar had afgezonderd, gebeurd was. En ofschoon ik redenen opmerkte tot vernedering, vond ik ook redenen tot dankbaarheid". (Hij gaat dan verder met enkele andere hoofdstukken te noemen, die hij gelezen en vergeleken had; ook tal van gebeden, die hij voor zichzelf en zijn gezin, voor een aangevochten predikant, voor de kerk van Schotland, voor Dunfermline en voor de zegen op zijn arbeid aldaar, voor Joden en heidenen, en voor 'het vervolgde en biddende volk Gods op de wereld' gebeden had, en dan besluit hij aldus:) "Op die manier werd de dag doorgebracht tot ongeveer 2 uur in de namiddag. Ik riep tot de Heere, of het geen verloren dag mocht zijn, maar of ik, omwille van de Middelaar, de zegen van de dag op zijn tijd zou mogen oogsten. Daarna ging ik in het gezin bidden tussen 2 en 3 uur, en later bad ik alleen, daarbij drukte ik mijn hoop uit zeggende: "Mijn hoop ligt in Zijn Woord".

Het feit, dat hij gedurende vele jaren, te midden van de talloze bezigheden die dagelijks op hem, als pastor van een grote gemeente, neerkwamen, een Dagboek bijhield, getuigt zowel van zijn aandacht voor zijn eigen hart en gedrag, als van zijn zorg om de heilzame raadgevingen aan te nemen, die hem

door uitwendige gebeurtenissen der Voorzienigheid te beurt vielen. Hij herlas zo nu en dan, hetgeen hij in zijn journaal opgeschreven had; en we horen hem de weldaad opmerken, die hij daaraan ontleende⁸⁾.

"Zaterdag, 1 nov. 1735. Vanavond bij het verborgen gebed vernederde de Heere mij, en ik werd er deels toe gebracht door het óverlezen van een gedeelte uit dit dagboek, uit dit boek, door na te denken over vroegere afdwalingen en ook over ongerechtigheden van onlangs. De Heere verlevendigde mij echter zowel nu als op *Sabbat, 2 nov.*, des morgens; want bij beide gelegenheden werd ik onder een machtige bries van de Geest gebracht, die mij vernederde, en mij toch bekwaamde om opnieuw Christus aan te grijpen door een levendige geloofswerkzaamheid in Zijn beloften. De zonde-overtuiging was groot, en toch was ook het vertrouwen op Gods genade door Christus, zoals die in het Woord geopenbaard is, groot; en mijn hart versmolt tot geestelijkgezindheid en tot afkeer van ijdele conversatie".

OOTMOED.

De eerlijke uitspraken van zijn eigen persoonlijke optekening, gevoegd bij de authentieke getuigenissen van zijn tijdgenoten, met betrekking tot de algemene grondslag van zijn gedrag, laten geen ruimte voor twijfel, dat - welke gebreken en afdwalingen hij ook gehad moge hebben - hij recht heeft op een aanduiding, die van hem gegeven werd, als 'een stralend voorbeeld van *vroomheid, heiligheid en oprechtheid*'⁹⁾. Openhartige erkenning van de zonde ging gepaard met vaste voornemens en blijvende pogingen om ze te doden en te vermijden; zoals blijkt uit de volgende uitspraak: "Mij werd geleerd, dat de hoogste vrijmoedigheid en uitstorting van het hart voor de Heere niet bewaren zal voor een plotselinge terugval in de dwaasheid (= zonde), als bij het gebed geen waak-

8) Vgl. enkele opmerkingen over het schrijven van een Dagboek, in 'Life of Ebenezer Erskine', p. 172-177. 9) Vgl. enkele opmerkingen over het schrijven van een Dagboek, in 'Life of Ebenezer Erskine', p. 172-177.

zaamheid gevoegd wordt. Hoor, Heere, en erbarm U". "Ik mocht door genade zweren en besluiten, dat ik mijzelf voor mijn ongerechtigheid bewaren zal. Help mij, Heere, dat te doen; help mij om voorzichtig te wandelen en in het gebed te waken".

De invloed van zijn voorbeeldige gedrag is in de volgende regels beschreven:

Hij leidd' een heilig en nederig leven,
zo konden allen zien de hun onderwezen leer.
Zijn statig voorkomen schonk hem veel leiding,
en vroeg om diepe eerbied, van iedereen.
Zijn blik alleen al kon d' ijdelheid temperen
en zijn gezicht bracht lichtzinnigheid tot schand'.¹⁰⁾

Dat zijn levensloop echt 'nederig' was; dat hij versierd was met die *ootmoed*, die een onafscheidelijke metgezellin is van de vroomheid, en de schoonste versiering vormt voor de christen, blijkt uit het voorafgaande stukje. Toch kan het nuttig zijn, nu we dit hoofdstuk gaan besluiten, om enkele gedeelten en anecdotes aan te halen, die erop berekend zijn om deze beminnelijke karakterschets ietwat vollediger te maken. De gedeelten uit zijn journaal waarin hij, onder diepe zelfvernederen en een droefheid naar God, zijn zondigheid van nature en van zijn daden belijdt, zijn bijna ontelbaar vele. Wat nu volgt moge als een proeve dienen:

"7 Juli 1732. Ik werd er op die tijd toe gebracht om een klein *Bochim* te beleven, door mezelf als een kind, echter het opstandigste kind te beschouwen, dat ooit een genadige God had in deze wereld". – "12 Nov. 1733. Ik mocht hoopvol en ootmoedig alles op Hem werpen, met enige afhankelijkheid van Zijn Woord; nadat ik eerst mezelf gezien had als één stuk ongeloof, vijandschap, atheïsme, duisternis, dood en hel, en toch kende ik een God in Christus, als mijn Licht, Leven en

10) Aangehaald uit een gedicht, dat gewijd is aan zijn nagedachtenis, en ongeveer 13 jaar na zijn dood is opgesteld, vgl. Works in 8o, deel 1, p. 22. Deze regels zijn inderdaad ontegenzeggelijk ontleend aan ds. Erskine's elegie op ds. Hamilton uit Stirling, en toegepast op hemzelf.

Gerechtigheid, ja Alles". – "29 Sept. 1735. Ik mocht erkennen, dat de oneindige gerechtigheid niet over een ieder in de hel zo kon verheerlijkt worden, als bij mijn verdoemenis; en toch mocht ik zien, hoe elke deugd van God, Zijn wijsheid, almacht, heiligheid, gerechtigheid, genade en trouw op het allerhoogst zou worden verheerlijkt in mijn zaliging, en dus leerde ik hopen op Zijn Naam en volmaaktheden door Christus".

Deze uitspraken uit zijn Dagboek dienen om de hartelijke oprechtheid te bewijzen, waarmee hij de volgende woorden uitsprak in een preek te Carnock: "Dit is een getrouw woord en alle aanneming waardig, dat Christus Jezus in de wereld gekomen is om de zondaren zalig te maken, van dewelke ik de voornaamste ben" (1 Tim. 1 : 15). O, laat een ieder hier het met toepassing (op zichzelf) zeggen, en *ik zal het met u zeggen door genade*, "van dewelke ik de voornaamste ben", ja, de voornaamste der zondaars, die Hij kwam zaligen"¹¹⁾. Wel verre ervandaan om zichzelf met zulke algemene en vage zondebelijdenissen tevreden te stellen, die slechts het geweten kunnen bedriegen en het hart verharden, onderzocht hij nauwkeurig de ziekten van zijn ziel en de dwalingen van zijn leven. Dikwijls beschuldigde hij zichzelf met opzet, zoals in het volgende stukje, dat uit verschillende delen van zijn aantekeningen is bijeengebracht..., n.l. (hij beschuldigde zich) van veel overblijvende onkunde, ongeloof, traagheid, onachtzaamheid, afdwalingen bij het gebed, en andere ongerechtigheden; en hij beschrijft de smartelijke strijd tussen genade en verdorvenheid, die twee tegengestelde beginselen, die hij in zich voelde werken!

"Ik had een gevoel van mijn buitengewone onkunde van God, maar toch ontving ik ontferming en kracht om op de Namen te zien, die Hij Zichzelf in Zijn Woord en beloften gegeven had". "Ik had het erg moeilijk vanwege de waarneming van atheïsme en ongeloof, en van 's Heeren afwezigheid". "Mijn fout bestond op Zaterdag uit veel ijdelheid; zelfs na de aangename morgen die ik genoten had, had ik vandaag (Sabbat)

11) Aangehaald uit Brown's 'Gospel Truth', p. 132, aantekening.

enige bestrijding, en toch werd ik door het werk heengeleid met enige begeerte om het aan de Heere toe te mogen vertrouwen". "Op die tijd vond ik, als zo vaak tevoren, in het gebed zowel een donkere als een heldere zijde; een donkere zijde, vervuld met afzwerpingen, en een heldere zijde, vervuld met de Geest, Die uitgestort was om het hart te doen vertrouwen, geloven en zich te verheugen". "Vanavond be-roofde mijn onachtzaamheid mij van de zoete gemeenschap, zoals die beloofd is in Joh. 14 : 21". "Nadat ik enige tijd alleen was geweest, kreeg ik een bitter en bedroevend gezicht op mijn zondigheid, zowel op vroegere als op latere overtredingen, de zonden van mijn jeugd, zonden te Edinburgh, Portmoak, Culross en Dunfermline; ik weende bitter, zoals er staat in Zach. 12 : 10. Toch kreeg ik onder veel tranen te bidden om vergeving, zeggende: Vader, Vader, vergeef!" Hoe uitnemend de gaven ook waren waarmee hij begiftigd was, toch behield hij zijn leven lang een diep gevoel van zijn eigen onbekwaamheid tot de trouwe en gezegende uitvoering van het ambtswerk, en smeekte hij dagelijks om de zo nodige hulp en zegen van Boven.

"27 Nov. 1731. Ik ging op de knieën, en vroeg de Heere, of Hij mij wilde laten zien, of Hij mij nog iets meer te geven had om over die tekst te spreken: "Hij heeft alle dingen in Zijne hand gegeven". En daarbij werd ik geholpen om nederig mijn onbekwaamheid te erkennen. Ik had zo'n gevoel daarvan, dat ik het nauwelijks onder woorden kon brengen. Ik dacht, dat woorden niet konden uitdrukken, hoe onbekwaam ik wel was. Ik gaf toe, dat het alleen de Heere is, Die het dienstwerk kon zegenen en vruchtbaar maken, en dat het geheel aan Hem toebehoort. En op dat punt werd mijn hart uitgegoten om datgene te vragen, of Hij hetgeen de heerlijkheid van het Evangelie uitmaakt, zou willen schenken; ja, of het 'de bediening des Geestes' mocht zijn op een krachtdadige wijze, en of Hij de harten van wie het Hem behaagde, wilde bereiken en treffen".

Zijn nederigheid bleek verder uit zijn bereidwilligheid om recht te doen aan de verdiensten en populariteit (= gevierdheid) van andere predikanten, en ook om zichzelf kalm te ge-

dragen, wanneer hij soms ietwat te kort geschoten was in zijn openbare optreden.

"Sabbat, 6 aug. 1732. Vanmorgen werd ik met een uitstorting van het hart geholpen, om te bidden en te vertrouwen, en op de Heere te zien om Zijn erbarmen, en ik kreeg het geloof versterkt bij Ps. 18 : 1v. Mijn hart sprong op en verheugde zich in Hem als mijn Sterkte, terwijl ik gevoelig en aangedaan werd voor mijn eigen zwakheid en verwarring. Ik dacht aan mijn onbekwaamheid om te spreken, na zulk een welsprekend predikant als *ds. Lindsay*.¹²⁾ (, wie hij de volgende dag op de kansel te Carnock moest opvolgen), en ik dacht ook aan mijn gebrek aan voorbereiding. Doch, anderzijds, dacht ik dat, als God mijn Kracht ware, ik goed genoeg zou doen; en in het vertrouwen daarop begin ik aan de middelen". Op dezelfde tijd dat Ebenezer en Ralph Erskine beiden op de maandag na de viering van 's Heeren Avondmaal te Glasgow preekten, hield eerstgenoemde een uitnemende verhandeling met zijn gewone bemoediging en waardigheid, terwijl de ander nogal te kort schoot in zijn gebruikelijke bespraaktheid en vuur. Al gauw na het einde van de godsdienstoefening, toen de twee broers een gelegenheid vonden om samen een onderonsje te hebben, deelde Ebenezer vriendelijk aan Ralph mee, dat hem de preek die hij die dag gehouden had, niet zo degelijk en belangwekkend scheen als anders; en daarop gaf Ralph in deze geest antwoord: "Zeker, broer, maar als mijn armelijke preek mij verootmoedigt, dat zal ik misschien meer winst ermee doen, als jij met je voorname preek"¹³⁾. De taal die hij, tenslotte, gebruikt met betrekking tot zijn verschillende publicaties en hun blijkbaar nuttigheid, wijst op een echte nederigheid van hart, en tevens (op) een vurige wens om goed te doen. Sommige van zijn uitspraken over dit onderwerp zullen later nog aan de orde komen. De volgende

12) Hij bedoelt hier de weleerw. Henry Lindsay, toen predikant te Bothkennar, maar ongeveer 8 jaar later overgeplaatst naar Perth. Hij was in de gemeente Dunfermline geboren, bezat een onberispelijk karakter, en werd geacht een zeer evangelisch en nuttig predikant te zijn. Vgl. een kort bericht over hem in 'Gospel Truth', p. 443v., en ook in Steven's 'History of the Scottish Church in Rotterdam', p. 161-164. Vgl. ook p. 111 van dit boek.

beknopte aanhaling uit één van zijn brieven aan ds. Whitefield moge voor nu volstaan: "Het doet mij goed te horen, dat enkele van mijn armelijke geschriften, in dichtmaat of in proza, werden of worden gezegend, in dit of in een ander deel der wereld. Als ik met de pen even ver reis als gij het persoonlijk doet, en zo mijn kleine bijdrage lever voor de verspreiding van het Evangelie-licht, dan verheug ik mij daarin, en prijs er Zijn Naam voor, Die dat boven mijn denken en verwachting verordend heeft"¹⁴⁾.

13) Deze anecdote deelt wijlen Dr. Lawson mee, die ze vermoedelijk weer hoorde van de weleerw. Ds. Fisher uit Glasgow. 14) Brown's 'Gospel Truth' p. 157.

X

Ds. Erskine's vrome en voorbeeldige houding in de verschillende omstandigheden van zijn leven. - Als zoon. - Als echtgenoot. - Vader - Meester. - Grootvader. - Broer. - Vriend en metgezel. - Zijn eerlijke en vergevende geest. - Grote welwillendheid.

Ware vroomheid is de enige solide grondslag voor alles wat deugdzaam van karakter en gedrag is. De ervaring van eeuwen bevestigt de leer der Schrift betreffende haar absolute noodzaak voor de echte zedelijke uitnemendheid en de machtige invloed, die ze oefent op het gedrag der mensheid in de verschillende betrekkingen en omstandigheden van het leven. Dank zij haar levendige en gezegende werkkraft geeft dat in zekere mate die aanvulling van hetgeen ontbreekt, en verbetert het wat er in het natuurlijke karakter verkeerd is, terwijl ze nooit nalaat telkens weer luister te schenken aan elke achtenswaardige gave en beminnelijke eigenschap, die ze van de God der natuur ontving.

De hoofdpersoon van dit verhaal had, wat zijn gestel betreft, een warme, hartelijke en werkzame geest; en daar diens neigingen gereinigd en veredeld werden door Gods genade, werd hij, over het geheel genomen, bijzonder aangenaam en nuttig in elke betrekking en bezigheid, die hij hetzij publiek of persoonlijk vervulde.

Als *zoon* koesterde hij een diepe verering en tedere liefde voor zijn waardige ouders. Het is geen gering bewijs van zijn vroegtijdige verbondenheid aan zijn aardse vader, dat - toen hij van hem door de dood op zijn elfde jaar beroofd werd - de foltering van zijn kinderverdriet, die hij ondervond, de

aanleiding bleken te zijn om zijn hart te trekken naar God, als zijn Hemelse Vader ¹⁾; en de zorg waarmee hij daarna het voorbeeld van zijn vader als christen en als predikant nadeed, bood het echtste bewijs van zijn diepgaande achting voor zijn herinnering. Daar zijn moeder *Margaret Halcro*, haar echtgenoot ongeveer dertig jaar overleefde, had hij tal van gelegenheden om zijn liefde voor haar tot uitdrukking te brengen; ook liet hij niet na dat te doen. Zij bracht op haar oudere leeftijd – zoals al eerder opgemerkt is – een deel van haar tijd gelukkig door onder zijn dak; en hij wedijverde met zijn broer Ebenezer, om haar alle gepaste aandacht en eerbied bij haar dood te betonen ²⁾. Het Latijnse opschrift op haar grafsteen werd hoogstwaarschijnlijk door Ralph opgesteld ³⁾.

RALPH ALS ECHTGENOOT.

In de belangrijke betrekking als *echtgenoot*, gaf hij blijk van grote tederheid, op een gelukkige wijze vermengd met die christelijke trouw, die een onvermoeide aandacht voor de geestelijke welstand van een geliefde partner meebrengt. Hoewel we geen deel van zijn Dagboek gezien hebben, dat vóór de dood van Margaret Dewar geschreven is – zij was zijn eerste vrouw! ⁴⁾ –, toch bevatten naar onze gedachten de volgende stukjes tal van toespelingen op haar, waaruit duidelijk wordt, dat zij hem zeer lief was door een liefelijke verbinding van de voornaamste deugden, die het karakter van een vrouw kunnen sieren. Hij prijst haar als werkelijk vroom, verstandig en hartelijk, zijn 'beste vriendin op aarde'. Onder andere gedeelten, die naar haar waardigheid verwijzen, komt ook het volgende voor:

"Zaterdag, 25 dec. 1736. Gisteravond bezocht ik Elizabeth Campbell, die niet erg in orde is. En nadat ik een poosje met haar alleen gesproken had, vertelde zij mij enkele sterfbedwoorden van mijn eerste vrouw, (door haar gesproken) voordat ik die Rustdag 's avonds (toen zij de laatste adem uitblies)

1) Vgl. p. 16. 2) Vgl. 'Life of Eben. Erskine', p. 39 en 42. 3) Ibid., p. 516v. 4) Vgl. p. 159.

thuis kwam, n.l.: "Dit sterfelijke moet onsterfelijke aandoen, en dit verderfelijke moet onverderfelijke aandoen, en de dood zal verslonden worden tot overwinning". (Vgl. 1 Kor. 15 : 53v.) Zij vertelde mij ook, hoe bestreden zij nu wel was om haar ondankbaarheid in haar houding tegenover haar vaak betoond (daar zij een dienstbode in het gezin was), en zij verlangde dat ik voor haar zou bidden".

In één van zijn aantekenboeken vinden wij een preek over Job 13 : 15: "Al zou Hij mij doden, zoude ik niet op Hem hopen?" met het volgende memorandum aan de kant, aan het begin: "Mijn lieve vrouw stierf op 22 nov. 1730, op een Sabbat. Ik preekte daarna deze eerste preek op Sabbat, 6 december".

We mogen hier niet de verzen, ter gedachtenis aan zijn uitnemende vrouw weglaten, die ingevoegd zijn aan het slot van zijn 'Mengel Gedichten', in de volgende woorden ⁵⁾.

EEN GEWIJDE ODE AAN MARGARET DEWAR, mijn eerste, zeer geliefde echtgenote, die op 22 nov. 1730 stierf, na tien kinderen te hebben gebaard, op de leeftijd van 32 jaar.

De wet bracht voort haar tien geboden,
en ontbond zich toen in de genâ;
deze wijnstok schoot vele takken, en nam
toen in heerlijkheid haar plaats.
Haar stervens-adem zong triomfant
dat liefelijke gewijde lied:
Gedankt zij God voor de victorie!
O dood! waar is uw prikkel?

Een brief, gericht aan een hooggeachte broeder, slechts negen dagen nadat hij weduwnaar geworden was, geeft ons echter het uitvoerigste bericht van zijn gevoelens bij die treurige gebeurtenis, van de vertroosting die hem ondersteunden en van de geestelijke winst die hij van die droevigberovende slag wenste te oogsten ⁶⁾.

5) Vgl. 'Works', deel 2, p. 788. 6) Deze brief is overgeschreven uit de 'Christian Répository', deel 1, p. 527-529, na vergelijking met een copy van het handschrift.

"Dunfermline, 7 dec. 1730.

Zeer eerwaarde en geliefde broeder,

Uw vriendelijke meelevende brief kwam mij zaterdagmiddag in handen, toen ik mij alleen op mijn kamer bevond, en mijn ziel bezig was om in grote menigte bittere kruiden te eten, zodat ik uw medelijdend schrijven niet kon lezen, zonder ze met tranen van smart te bedauwen naar aanleiding daarvan, en vreugde naar aanleiding van 's Heeren goedertierenheid, door u ertoe op te wekken om mijn last te verlichten; en ik acht dat één van de vruchten en gevolgen van het meeleven te zijn van Hem, Die is de grote Lastdrager, en Die gezegd heeft: 'Draagt elkanders lasten, en vervult alzo de wet van Christus'.

Geliefde broeder, ik kan met Ezechiël (hfdst. 24 : 18) zeggen: "Dit sprak ik tot het volk in de morgenstond en mijn huisvrouw stierf in den avond". Ik las voor in de voormiddag, en ik preekte des namiddags, ik beluisterde de oefening des avonds, en daarna bezocht ik enkele zieken, en al die tijd achtte het de Heere geschikt, om het voor mijn ogen te verbergen, dat mijn geliefde vrouw stervende was. Hoewel ik wist, dat zij die dag, en twee of drie dagen tevoren in nood verkeerde, toch hield niemand het voor dodelijk behalve zijzelf; want menig keer sprak zij haar vrees voor de dood uit, niet alleen toen, maar al een hele tijd eerder; en het maakt een deel van mijn smart uit, dat die waarschuwingen door mij over het hoofd gezien werden, en dat ik er zo weinig aan wilde geloven, wat ik nu wáár bevind te zijn. Haar laatste woorden getuigden van haar allerdiepste vernedering en allergrootste onderwerping aan Gods souvereine wil, die woorden zouden kunnen uitdrukken; en daarna besloot zij dat alles met te zeggen: "Dood, waar is uw prikkel? Hel, waar is uw overwinning? Maar Gode zij dank, Die ons de overwinning geeft door onzen Heere Jezus Christus" (1 Kor. 15 : 55 en 57);

welke woorden zij wel twee, of drie malen herhaalde. En juist toen wist ik niet, dat het haar laatste woorden waren, totdat ik ineens de duidelijke symptomen van de dood bespeurde; bij het gezicht waarvan ik, als het ware, in een zee van verwarring gedompeld werd terwijl zij, in nog minder dan een uur daarna, op een zeer zachte en gemakkelijke manier dit leven verliet.

Zij was iemand, die vroomheid en levensernst bezat, zonder de minste drukte of vertoning; deugd en ijver, zonder ijdel- of lichtzinnigheid; en de grootst mogelijke vriendelijkheid en zorg, vooral jegens mij, gedurende heel de levenstijd, die we samen hadden, n.l. zestien jaar. En nu is mijn zuchten soms zwaar, en toch is mijn slag zwaarder dan mijn zuchten; maar het is de Heere, en daarom betaamt het mij om de hand op de mond te leggen en de mond niet open te doen, omdat Hij het gedaan heeft. O, bid tot Hem, of Hij deze leiding in mijn leven wil heiligen, en of Christus Zelf meer moge zijn dan ooit mijn hart begeerde, sinds Hij met één slag de lust van mijn ogen heeft weggenomen. En om u te bemoedigen, teneinde dat in mijn belang te vragen: Gij moogt pleiten op Zijn eigen belofte, waarop Hij naar ik denk, heeft leren hopen, n.l. dat Hij met mij zijn wil in de benauwdheid, en dat Hij mij nooit helemaal zal verlaten, maar dat Zijn Geest in mij worden zal tot een Fontein van water, die opspringt tot in het eeuwige leven; dat Hij de blinden wil leiden langs de weg die zij niet weten; dat Hij de duisternis vóór hen tot licht wil maken, en het gekreukte recht wil maken; en enkele woorden van genade méér, zoals deze.

Intussen zie ik de noodzaak, ja grote noodzaak voor zo'n slag en aanvechting in, n.l. als een roede om mij vanwege mijn gebreken te verbeteren, als een toom om mij voor mijn opstandigheid te bewaren, als een prikkel om mij tot mijn plicht en werk op te wekken, en als een spiegel, waarin ik beter en mijn eigen zondigheid en de heerlijkheid Gods zien kan. En zoals ik werkelijk Zijn heiligheid en gerechtigheid; alsook Zijn waarheid in deze weg in tal van opzichten opmerk, zo zou ik graag hopen om Zijn genade, barmhartigheid en goedertierenheid daarin duidelijker te zien, dan de donkere kant van de

wolk mij toestaat. Moge de Heere mijn ongelovigheid te hulp komen en mijn geloof vermeerderen. Bid toch, dat mijn moederloze kinderen het voorwerp mogen zijn van 's Vaders eeuwige liefde en zorg. Zij en ik hebben de blijvende deelneming van de godvrezende vrienden nodig, en dat in vele opzichten, en vooral het medelijden van onze nimmer-stervende, eeuwige Vriend, Jezus Christus.

Weleerw. geliefde broeder, zoals ijzer door ijzer gescherpt wordt, zo heeft uw meeleven met mij er in grote mate toe bijgedragen, om het mijne jegens u op te wekken, bij de verschillende zware lasten die u drukken. Het is de begeerte van mijn hart voor de Heere geweest, of Hij wat betreft de zaak van uw grote gemeente, ze in Zijn oneindige wijsheid leiden wilde tot haar welzijn en tot uw vertroosting. Uw bedroefde vrienden gingen ook mij ter harte, en vooral de arme Mevr. N.N., of zij in de Heere behouden mag worden met een eeuwige verlossing, tot de eer van Zijn vrije genade. Dat mét mijn vriendelijke groeten voor uw echtgenote en voor ds. Gusthart en de zijne (wier meeleven ik hoopte te bezitten), en wie gij, mét de andere christelijke vrienden naar ik u toewens, zult opwekken tot christelijk meeleven en gebed ten behoeve van mij en mijn gezin....., is de wens van – waarde weleerw. en geliefde broeder – Uw zeer toegenegen, ofschoon aangevochten broeder,

Ralph Erskine.

RALPH'S TWEDE HUWELIJK

Twee jaar na de dood van zijn eerste levensgezellin trouwde hij, zoals al eerder opgemerkt⁷⁾, met een dame, *Margaret Simson* geheten. Het huwelijkscontract, dat hij in die tijd sloot, wordt in de volgende woorden uitgedrukt:

"12 Januari 1732. Vanmorgen blikte ik op tot de Heere, en ik hoopte op Hem, of Hij voor mij wilde handelen om Zijns Naams wil; en mijn hart vertrouwde op Hem, en ik werd geholpen. Voor vanavond had ik een samenkomst van vrienden,

7) Verg. p. 160.

terwijl ik mijnheer Grange en dhr. Mackie meebracht; en voor de bruid waren er dhr. Guillian, advocaat en haar broer, die in Mr. Simson's huis samenkwamen. De bijeenkomst had zonder enige twist plaats, en over de opstelling van het contract was men het onderling goed eens. Ik had er telkens op gewezen, dat ik niets te contracteren had dan mijzelf en de Voorzienigheid. Zij contracteerde..... Op dit punt merkte ik de goedheid van God op, Die deze aangelegenheid verder zonder enige tegenstand en met veel vrede uitvoerde".

De huwelijksluiting wordt als volgt vermeld:

"Donderdag, 24 februari 1732. Ik werd door mijn broer Ebenezer te Edinburgh in het huwelijk bevestigd met Mej. Margaret Simson, dochter van dhr. Daniel Simson, schrijver voor het zegel te Edinburgh. Enige tijd na de huwelijksvoltrekking riep ik mijn vrouw om alleen met haar te bidden. Bij die gelegenheid werd veel tijd besteed aan het geven en ontvangen van bezoeken".

Tal van brieven die hij aan dit meisje had geschreven gedurende hun verkering zijn nog aanwezig, en zijn hem echt waardig als een vader, en als een man van onbesproken gedrag en vroomheid. De volgende uittreksels uit die briefwisseling behoeven nu niet te worden verworpen als een ongeoorloofd verbreiden van persoonlijke aangelegenheden, en ze mogen niet enkel dienen om de achting van de lezer te doen toekomen voor hun schrijver, maar ze kunnen – althans met betrekking tot hun geest en strekking – een nuttig voorbeeld aan anderen geven, die door Gods voorzienigheid in soortgelijke omstandigheden komen.

In zijn eerste brief, gedateerd 8 dec. 1731, zegt hij: "Zoals het op zichzelf geen kleine zaak is voor iemand, om in de weg van Gods voorzienigheid tegelijk vrouw en moeder genoemd te worden, zo betuigt mij het hart, dat het voor mij ook geen kleine zaak was, om bij mijn keus de leiding en bestiering van de Hemel te hebben; en als ik daarmee bevoorrecht mag zijn, dan zijn het niet de grote dingen in de wereld die ik beger na te jagen – daar ik bij ervaring weet, dat Gods goedertieren Voorzienigheid mijn beker menigmaal heeft doen overvloeien, wanneer ik er verre van was, om voor dat doel maat-

regelen te nemen". Hij besluit met haar te verzoeken "om zijn voorstel voor de Heere neer te leggen", en om Zijn leiding te smeken.

In een brief van 27 dec., die onmiddellijk geschreven werd, nadat zij zijn pogingen tot toenadering enigszins had aange-moedigd....., drukt hij er zijn hoop over uit, dat zij zal "blijken een hulp, troost en zegen voor hemzelf en zijn gezin te zijn"; - "en dat zal, naar ik hoop - zo voegt hij eraan toe - ook vertroostend voor u zijn en gemakkelijk bijdragen tot uw voldoening, wier karakter en gesteldheid, voor zover ik dat hoorde of kan onderscheiden, van dien aard is, dat ze, naar ik verwacht, voor mij en hen aangenaam zijn zal. Zodanig is mijn natuurlijke tederheid voor de vijf kinderen die de Heere voor mij gespaard heeft, dat ik - als ik met iemand in een huwelijksbetrekking zou *geraken*, die voor hen grof en onvriendelijk was....., er niet aan twijfel, of het zou ertoe bijdragen om mij met smart naar mijn graf te doen haasten. Maar zoals ik geheel andere indrukken van uw karakter en gesteldheid heb, zo heeft het feit dat ik vrede en rust thuis van groter waarde acht dan vele duizenden van goud en zilver (en ik werd aangespoord om die vrede na te jagen!), mijn verlangen vooral doen uitgaan naar iemand, bij wie vroomheid, wijsheid, deugd en een goed natuurlijk humeur samen zouden gaan".

Een derde brief, met als datum: 31 jan. 1732, aanvaardt dankbaar een vriendelijk antwoord dat zij hem gezonden had, en ze bevat het volgende gedeelte: "Het maakt deel van mijn gebed uit, of gij vervuld moogt worden met veel van de Liefdegeest voor Christus, en in Hem tot mij en mijn kinderen, en ik zou graag willen, dat dit ook deel gaat uitmaken van uw gebed. Want die liefde is de zuiverste en zoetste onder hetgeen Hij door Zijn Heilige Geest werkt, en die op de liefde tot Hemzelf gegrond is. Zulk een liefde onder vrienden en verwanten maakt het leven aangenaam, en elke dienst gemakkelijk en prettig. Ze adelt de ziel, en verheft haar ver boven alle natuurlijke genoemens".

De christelijke oprechtheid en ootmoed, waarmee ds. Erskine God erkende, toen hij op het punt stond om voor de tweede

keer een huwelijk te sluiten, en de diepgaande zorg die hij voor het geluk van zijn eerste gezin gevoelde, blijken, zo mogelijk, nog treffender uit tal van stukjes uit zijn dagboek; daarvan schrijven we deze drie gedeelten af.

"6 Dec. 1731. Ik mocht op God zien om voorziening door een geschikte hulp, of het op de berg des Heeren voorzien mocht worden: De Heere zal voorzien! Ook bad ik, of - indien *Peggy Simson*, van wie ik vanmorgen iemand tot mij hoorde spreken, de persoon was naar wie ik moest zoeken - de Heere, de Engel des Verbonds, de Engel der engelen, mij zou mogen leiden en besturen. Ik mocht op God zien in de belofte, dat Hij mij wilde leiden op een rechte weg, op een weg die ik niet wist, op een weg die ik niet gekend heb..., of Hij al deze dingen mocht doen, en mij niet wilde vergeten".

"Sabbat, 23 jan. 1732. Na de preek mocht mijn ziel lieflijk voor God in het verborgen wegsmelten, toen ik op Hem mocht zien door de spiegel der belofte. - Ik mocht op Hem zien, en vertrouwen dat, wanneer vader en moeder en vrouw mij verlaten hadden, Hij mij zou aannemen en voor mij zou zorgen, wanneer de ouderdom en de grijsheid tot mij kwamen; en dat Hij goed voor mij wilde zorgen, zoals Hij dat tot nog toe gedaan had. En toen mocht ik bidden voor mijn bruid, of de Heere haar zou willen zegenen, en haar tot een zegen voor mij en de kinderen wilde stellen; of Hij wilde zorgen voor een heerlijke vervulling van het Woord, waarop Hij mij had doen hopen; of Hij haar met Zichzelf wilde ondertrouwen. Mijn hart werd verruimd en stortte zich uit".

"Maandag, 31 jan. 1732. Vanmorgen ging ik, na het lezen van enkele gedeelten uit de Schrift, in gebed. Hoewel ik aanvankelijk daartoe ongeschikt was, toch ontmoette ik, nog voordat ik klaar was, weer de hemelwinden om mijn hart. Ik mocht weer mijn zonden belijden en tot Gods genade in Christus de toevlucht nemen, als het rantsoen en de verzoe-ning. Ik beleed, dat de Heere naar recht bittere dingen tegen mij mocht schrijven; maar ik zag op Jezus, Die de bittere lijdenskelk gedronken had, en tot zonde voor mij gemaakt was, en door Hem bad ik om erbarmen, vooral in deze zaak van mijn voorgenomen huwelijk. Ik mocht opnieuw mijn bruid

aan de Heere overgegeven. Na dat woord gelezen te hebben: "Ken Hem in al uwe wegen en Hij zal uwe paden recht maken" (Spr. 3 : 6), beleed ik thans, dat een verstandige huisvrouw van Hem kwam, en dat het aanwijzen van een vrouw voor mij, van Hem kwam. Ik erkende Hem als een belovend God, op Wie ik vertrouwde om de zegen, en ik zocht haar als een zegen voor mij en de kinderen. En toen werden opnieuw het arme meisje en de vier jongens op dat verbond gewenteld: "uw God en de God van uw zaad!" Ik beschouwde ze niet als mijn kinderen, maar als kinderen van God, en dus als Zijn zaak. Ik mocht vragen, of de Heere, Die hun moeder had weggenomen en hen wezen gemaakt had, wilde zorgen voor een moeder voor hen, en mijn bruid wilde maken tot een liefhebberende, vriendelijke moeder voor hen. Toen mocht ik, met heel mijn hart wegsmeltend en mijn ogen stromend van tranen....., vragen, of de Heere in haar hart liefde wilde werken, allereerst tot God, en dan, in Hem, tot mij en de kinderen. Mijn hart werd een weinig getemperd, toen ik naging, dat het voor vrouwen niet natuurlijk is, om veel liefde te hebben voor kinderen, die niet de hare zijn door geboorte, en dat de algemene ervaring veelal leerde, dat zoiets een zeldzame zaak is. Maar toen opnieuw, ook al gaf ik toe dat het niet iets van de natuur of van de gewone trant der wereld was voor een stiefmoeder, om veel liefde te gevoelen voor de kinderen uit het eerste huwelijk, toch hield ik het voor genade, d.w.z. iets van God, de God der liefde, en iets dat van de belofte kwam. En toen, onder een vloed van tranen en onder een slagregen van invloeden, vroeg ik van God, of Hij aan Zijn Woord wilde gedenken, en of Hij voor mij en mijn kinderen wilde handelen, en mijn bruid met liefde tot Hemzelf, en in Hem, tot mij en mijn kinderen wilde vervullen; en ik bad voor haar om de Geest der liefde, zogoed als om de Geest der wijsheid tot dat doel, en ik mocht met vertrouwen opzien naar een belovend God. Zó werd mijn hart verruimd. Heere, hoor! ... Ook al is het niet 's mensen gewoonte om kinderen, die niet de onze zijn, lief te hebben of zich in hen te verheugen, zelfs niet wanneer er een huwelijk plaatsheeft, toch, waar Gods weg de weg van liefde is, in tegenstelling met

's mensen weg, welke een weg van haat, strijd en tegenstrijdigheid is...., bad ik, of de belofte mocht vervuld worden in een weg als Hijzelf, of dat Zijn Naam en waarheid en trouw mochten blijken. Eer aan God voor de indruk, die Hij van Zichzelf mij wilde schenken, zowel gisteravond als vanmorgen". Op die vurige gebeden kwam een genadig antwoord terug. Overeenkomstig zijn eigen herhaaldelijke en afdoende betuigingen, bleek Margaret Simson alles te zijn wat wenselijk was, zowel als een plichtsgetrouwe huisvrouw als een liefhebbende moeder:

"14 Juni 1732. Ik mocht de Heere loven voor Zijn goedheid, door mij weer een vrouw te geven, wier karakter zo aangenaam en vreedzaam is".

"1 Jan. 1734. Toen Johnny aan het ontbijt niet in orde bleek, zag ik, welk'n zorg mijn vrouw en haar tante, evenals de anderen, voor hem hadden; en mijn hart loofde de Heere voor het feit, dat Hij van dag tot dag voor ons zorgde, en ik mocht van Hem als van een hemelse Vader afhankelijk zijn."

Terwijl zo gevoelens van ongeveinsde dankbaarheid in zijn borst opgewekt werden, was hij van zijn kant erop bedacht, om voor Mevr. Erskine een hartelijke liefde te tonen, niet slechts door een nimmer aflatende aandacht voor haar tijdelijke welzijn; maar ook door tal van gebeden mét en vóór haar, en door elke gelegenheid aan te grijpen om haar kennis, heiligheid en geestelijke vreugde te bevorderen, zoals uit de volgende stukjes blijkt.

"Woensdag, 19 juli 1732. Gisteravond praatte ik met mijn vrouw over het H. Avondmaal, dat te Dunfermline de vorige rustdag bediend was. Ik merkte dat zij aan de Tafel aangezeten had, die ds. Fisher bediend had. Zij vertelde mij van de strijd, die zij had eer zij aankwam, en dat zij er toch geen berouw van had te zijn gegaan, omdat zij Christus bij de bediening toegepast kreeg, maar zij durfde daarover niet vol vertrouwen te spreken. Zij beschouwde zichzelf als de grootste zondares, en volgens haar gedachte had niemand Christus zozeer nodig als zij. Over die dingen sprak zij, toen ik haar vroeg naar de gestalte en gesteldheid van haar geest, toen zij aan het Avondmaal deelnam; en dat was mij aangenaam".

"18 Nov. 1732. Vanmorgen had ik enige stichtelijke gesprekken met mijn vrouw, en toen zij met mij sprak vond ik haar aangedaan, en haar ogen waren vol tranen. Zij was niet zonder enige vrees voor de dood, en sprak over haar eigen dwaasheid en gebrek aan gepaste zorg, ofschoon zij niet anders wist, of ze kon sterven bij het kinderen-baren. Ik sprak er met haar over om Christus tot onze toevlucht te maken; hoe weinig wij voor de dood behoeften te vrezen, als de prikkel (eruit) weggenomen was; en hoe onze dwaasheid, dodigheid, donkerheid en ander plagen des harten evenzovele redenen waren om op de Heere Jezus te zien voor genezing".

RALPH ALS VADER.

Uit enkele van de voorafgaande uittreksels is het duidelijk, dat hij als *vader* zich onderscheidde door zijn vurige en geheiligde liefde. Zijn gedenkschrift verschaft ons echter tal van aanvullende stukken, die getuigen van zijn ouderliefde, en vooral van de levendige en onophoudelijke zorg, waarmee hij over de zielen van zijn geliefde kinderen waakte. Met de in leven gebleven kinderen van de eerste mevrouw Erskine, die al zo jong van hun uitnemende moeder beroofd waren,.... leefde hij diep mee, en vernieuwde vaak zijn vurige gebed voor hen:

"8 Oktober 1731. Mijn hart goot zich voor God uit, voor mijn kinderen, door met hen te vluchten tot dat verbond, dat zegt: 'Ik zal uw God zijn, en de God van uw zaad', en tot die Jezus, Welke zeide: 'Laat de kinderkens tot Mij komen'. Zijn ze, vraag ik, in mijn hand achtergelaten? Ach, dan gaan zij te gronde en verloren, als Gij niet de zorg voor hen op U neemt; en daarom leg ik ze in de hand van God, in de hand van Christus". - "7 Nov. 1731. Ik zei openlijk tot God, dat Hij wel wist, dat ik geen andere grond om op te hopen had, dan Zijn verbond en belofte, of een 'Alzo spreekt de HEERE!'; en zo mocht ik vurig en vrijmoedig, op grond van vrije, soevereine genade, die door Christus in de belofte geopenbaard is....., bidden, of Hij een God voor Peggy, een God voor Harry, een

God voor Johnny, een God voor Ebie en een God voor Jamie wilde zijn".

Geen echt christelijke ouder kan nalaten om speciaal bij de geboorte en Doop van zijn kleinen aangedaan te zijn. De gevoelens van heilige dank, ernstige begeerte en nederige verwachting, , waarmee ds. Erskine zijn kinderen gezond ter wereld zag komen en hen bij de inwijdingsplechtigheid in het christendom aan de Heere opdroeg, kan men leren kennen uit zijn eigen memoranda, in verband met het eerste kind van zijn tweede vrouw...., welke als volgt luiden:

"Dinsdag, 5 dec. 1732. Na enige rust genoten te hebben, werd ik door mevr. Spence gewekt, die mij meedeelde, dat mijn vrouw bevallen was van een jongetje, vanmorgen om 6 uur. Ik stond op en prees de Heere voor Zijn goedheid, en droeg het kind aan God op, biddende, of deze bevalling een dubbele bevrijding voor mijn vrouw mocht betekenen, zowel in- als uitwendig; n.l. innerlijk en geestelijk, zodat zij van alle geestelijke banden bevrijd, en haar hart verruimd mag worden om de Heere groot te maken. Daarna gaf ik het kind aan God (over), ziende op het verbond (Gen. 17 : 7), zoals dat verze- geld is met het bloed van Christus, en aangezien dat heel mijn hoop uitmaakt".

"Dinsdag, 12 dec. 1731. Na vanmorgen volgens mijn gewoon- te te hebben gelezen, n.l. Jer. 23, Ps. 106 en Kol. 2, was er iets, vooral in dat laatstgenoemde hoofdstuk, waaraan ik dacht dat het goed paste op mijn huidige omstandigheden, n.l. betreffende de Doop van mijn kind, vandaag; en daarop bad ik, of dit kind van mij met Christus begraven mocht wor- den in de Doop, en met Hem mocht opstaan, of het gedoopt mocht worden met de Heilige Geest, of God naar de belofte zijn God wilde zijn; en ik mocht met een zoete vrijmoedig- heid zien op het verbond der belofte in Christus, om het kind op God in Christus te werpen voor de zegen des Doops, en voor de wassing in het bloed van Christus.

Vanavond werd mijn kind *Ralph* door mijn collega, ds. Ward- law, gedoopt. De Voorzienigheid deed hem spreken over Gen. 17 : 7: "Ik zal Mijn verbond oprichten tussen Mij en tussen u en tussen uw zaad na u in hunne geslachten, tot een eeuwig

verbond, om u te zijn tot een God en uwen zede na u". Toen hij de tekst voorlas, was het als merg voor mijn beenderen, en het deed in zekere zin mijn vlees van verrassing opspringen. Ik verlangde er de Heere voor dank te zeggen, en hoorde met instemming vele dingen, die erover gezegd werden; en toen ik opgestaan was om de verplichtingen op mij te nemen, waarbij mijn collega zeer bescheiden handelde, door mij te binden aan hetgeen ik gewoon was bij anderen te vragen, en toen hij zei: "Beloofst ge deze dingen door de genade van de Heere Jezus Christus?" stemde mijn hart er hartelijk mee in, en mocht ik het kind opdragen aan de Heere. Na de Doop en het gebed liet hij, daar de avond begon te vallen..., het laatste vers van Psalm 144 zingen:

Welzalig is het volk, dat, dus gezegend,
Dit heuglijk lot door 's hemels gunst bejegent;
Welzalig is het volk, dat bij 't genot
Van overvloed, den HEER' heeft tot zijn God.

En daarmee verenigde zich mijn hart, en ik mocht mijzelf en mijn kinderen hartelijk aan de Heere toevertrouwen. Eer zij aan God, vanwege de zegen op deze dag!"

Het journaal bevat ongeveer soortgelijke, hoewel korter, aantekeningen van de geboorte en Doop van de andere drie kinderen uit het tweede huwelijk. En daaruit blijkt, dat zij allen ook door ds. Wardlaw gedoopt werden, terwijl hun vader ze nederig aan God wijdde, door te spreken: "Heere, aanvaard het aanbod, en gedenk aan Uw verbond in Christus Jezus". Zijn daarop volgende aandacht voor de beste belangen van zijn kinderen kwam overeen met de vrome gevoelens en voornemens, die gepaard gingen met de toewijding aan God bij hun Doop. Want hij bad niet louter voor hen op de vastgestelde tijden van de huisgodsdienstoefening, maar hij maakte het ook zo nu en dan tot zijn praktijk, om hen alleen te nemen, om zowel met hen persoonlijk, als met allen samen te bidden en hun goede raad te geven.

"Sabbat, 5 nov. 1732. Vanavond, toen ik de kinderen bijeenriep, zag ik op tot de Heere om genade, teneinde tot hen te

kunnen spreken, en daarop werd ik geholpen om hun enige noodzakelijke aansporingen te geven, en daarna, na eerst met hen gebeden te hebben, bad ik alleen." - "Sabbat, 24 maart 1734. Nadat ik eerst met de kinderen gesproken en met hen gebeden had, mocht ik vanavond ze op plechtige wijze aan Hem overgeven, om gezaligd te worden door de genade, die daar heerst dank zij de gerechtigheid van Christus tot het eeuwige leven, en die genade moge niet de heerlijkheid missen, van de zaligheid van één hunner. Ik zag de waarborg om ze tot Hem te brengen". - "22 Augustus. Na Schriftlezing kreeg ik in het gebed en plechtige nadering tot God een zoete vrijmoedigheid. Ik bad voor mijn vrouw en voor mijn kinderen, ziende op God in het testament, en dat testament door het geloof a.h.w. formeel tekenende, voor mijzelf en mijn vrouw, en voor mijn kinderen, en door er beslag op te leggen, erom biddende met vrijmoedigheid en een toevloeiing van kracht. Dat was mij aangenaam, toen ik ertoe gebracht werd om in zekere zin Christus' gezantschap te onderschrijven voor mijzelf en voor mijn arme kinderen in het bijzonder, het meisje en de zes jongens".

"22 Sept. 1734. Vanavond vond ik mijn keel aangedaan, zoals het 20 dagen geleden ook het geval was. Daar ik niet in goede conditie was om uit te gaan, ging ik vanavond, ten tijde van de publieke oefening, in het verborgene bidden. Ik werd geholpen om de last, zorg en belangen van mijn ziel, mijn werk, mijn vrouw en kinderen en het onderhoud van mijn gezin op Christus te werpen. Speciaal bad ik de Heere, of Hij een God voor mijn kinderen wilde zijn, en of Hij Zich wilde herinneren, dat Zijn gerechtigheid zich uitstrekt tot de kinds-kinderen. Ik kreeg enig gezicht op 's Heeren zorg voor hen, wanneer ik zou zijn heengegaan; en na de Heere gebeden te hebben, of Hij mijn Gids wilde zijn door elke donkere vallei op mijn weg, en of Hij, daar de vallei van de schaduw des doods een onbetreden pad (voor mij) was, zou willen helpen om er recht en veilig doorheen te gaan, en of mijn dood geen verlies, maar winst en bevordering zou betekenen voor mijn vrouw en kinderen dank zij de zegen des Heeren, en of Hij voor hen en het hunne wilde zorgen, ja zelfs voor hun kinde-

ren en kleinkinderen, als Hij hen zou sparen, en of de Midde-
laar een zaad onder hen zou mogen hebben. Ik vertrouwde
mijn kinderen aan Hem toe; en of Hij hen wilde leiden, wan-
neer ik heengegaan was, en Zich Zijn verbond wilde herinne-
ren. Bij deze oefening werd ik ertoe gebracht, om op Christus
te zien als een goede hand, om hen aan toe te vertrouwen,
daar Hij immers 'de Wijsheid Gods en de Kracht Gods is'; en
ik kreeg een hart-vervullend gezicht op het feit, dat Hij zo is,
zoals Hij in staat is om mij, als het ware, in water voor Hem
te doen smelten, en in een zoete tranenstroom te doen over-
lopen". - "25 Dec. 1736. Ik werd ertoe gebracht, om weer
tot Zijn verbond te vluchten met mijn kinderen, het meisje
en de vijf jongens, daar ik mij één van de woorden herinneren
mocht, die ik vandaag gelezen had, n.l. Spr. 13 : 22: "De goe-
de zal zijn kindskinderen doen erven". Ik dacht, dat de enige
en beste erfenis die ik mijn kinderen en hun nageslacht kon
nalaten - indien hun nageslacht geschonken is! - God Zelf
zou zijn, n.l. dat Hij voor eeuwig en altoos hun God wilde
zijn, overeenkomstig Zijn verbondsbelofte". - "Sabbat, 17
jan. 1737. Ik mocht vanavond niet alleen voor de kinderen,
en speciaal voor Harry en Johnny, en voor Peggy, Ebie, Jamie
en Robie bidden, maar met God worstelen om hen te zege-
nen, en ik mocht onder enige krachtige en versterkende wer-
king Hem aangrijpen voor hen, of Hij n.l. voor hen wilde zor-
gen. Daarbij zag ik op Hem als de God, Die voor mij gezorgd
had, daar ik al van mijner moeders schoot af op Hem gewor-
pen was; en ik mocht smeken, of Hij alle dingen aan hen wil-
de doen, die in Zijn Wezen gevonden worden, om een God
voor hen te zijn. Mijn ziel mocht voor Hem wegsmelten, en
versmolt in tranen, om houvast te krijgen aan Zijn Woord en
belofte, door te smeken of Hij hen van mijn hand wilde aan-
nemen, en in alles voor hen wilde zorgen".

Zijn liefde voor zijn kinderen was, hoewel buitengewoon te-
der, ook verstandig, en spoorde hem ertoe aan, om, wanneer
de omstandigheden zulks vereisten, de bestraffing te vermene-
gen met onderwijs en raadgevingen.

"Sabbat, 19 nov. 1732. De Heere had vanavond na de oefe-
ning medelijden met mij, toen ik thuiskwam en mijn vrouw

de kinderen, Peggy, Harry, Johnny en Ebie tot mij gezonden
had, daar zij gehoord had, dat Harry en Johnny op school
iets uitgehaald hadden. Ik mocht ze zeer ernstig vermanen en
terechtwijzen, en tegelijkertijd op plechtige wijze ze herinne-
ren aan hun Doops-geloften en -verplichtingen, die zij, wan-
neer zij tot de jaren des onderscheids gekomen waren, be-
hoorden te zien als door henzelf aangenomen. Daarbij mocht
ik in het gebed met hen, de Heere bidden, of Hij ze onder
Zijn kinderen mocht zetten, daar Hij alleen wist hoe dat te
doen en hoe voor hen te zorgen, ook wanneer er van hun
vrienden waren, die dan uit het stof zouden wederkeren tot
het stof. Ik bemerkte, dat mijn vermaning en gebed hen niet
onberoerd lieten, vooral Johnny en Harry, en naar ik denk,
ook Peggy niet. Nadat zij vertrokken waren, mocht ik ze in
het verborgen op de Heere wentelen als een God des ver-
bonds, en ze in Zijn hand geven, en ook het kind, dat nog
geboren moest worden. Ik mocht, met een uitstorten van het
hart, dat kind en ook hen aan de Heere toevertrouwen".

GEESTELIJKE GESPREKKEN MET DE KINDEREN.

Hij maakt herhaaldelijk melding van zijn geestelijke gesprek-
ken met zijn zoons alleen, en ook van zijn aandacht voor hun
letterkundige vorderingen.

"Sabbat, 2 juni 1732. Vanavond, nadat ik met Harry en
Johnny gebeden had, mocht ik in het verborgene mijn hart
uitstorten. Psalm 102, het slot, werd mij nuttig; want dat was
vandaag het onderwerp van de prediking van mijn collega. Ik
mocht voor mijn kinderen bidden, met een hoopvol oog,
ziende op Gods belofte en op de onveranderlijke deugden van
God in Christus".

"Sabbat, 12 okt. 1735. Acht dagen geleden was er bediening
van het Heilig Avondmaal te Queen's Ferry. Mijn zoons
Henry en John stelden voor, zo vrij te mogen zijn erheen te
gaan, hetgeen ik goedvond. Enige dagen later vroeg ik ze, of
zij van plan waren er aan het sacrament deel te nemen. Op
dat punt vond ik Johnny helderder. Hij vertelde mij iets over
Gods weg met hem. Hij had vaak redenen te vermoeden, dat

hij schuldig was aan de onvergeeflijke zonde, totdat hij het boek las van Mevr. (Elizabeth) West. Hij noemde bepaalde (tekst)woorden, waarop de Heere hem had doen hopen, en vooral de volgende: "Ik heb lief die Mij liefhebben; en die Mij vroeg zoeken, zullen Mij vinden (Spr. 8 : 17); verlos hem, dat hij in het verderf niet nederdale, Ik heb verzoening gevonden" (Job 33 : 24). Even daarvoor kwam Harry bij me. Hij klaagde erover, dat hij bestreden werd om de plicht op te geven, vanwege hetgeen hij gehoord had van de val van iemand, die buitengewoon vroom was, en toentertijd sprak hij over zijn overtuigingen van zijn zondestaat waarin hij verkeerd had, en van het feit, dat hij zoekende gemaakt was naar een aandeel aan Christus, maar toch durfde hij geen enkel ding met zekerheid beweren. Bij het Veer gaf ik de kentekenen aan ze te kennen, om gebruik van te maken, wanneer de Heere hun weg zou ophelderen. Beiden namen deel aan het Heilig Avondmaal. Toen ik Johnny later vroeg, wat hem bemoedigd had, vertelde hij mij, dat die tekst in zijn hart kwam: "Die mij liefgehad heeft, en Zich voor mij heeft overgegeven" (Gal. 2 : 20); en dat hij, hoewel hij bij het toetreden verlegen was, dat toch bij de bediening niet meer was. Toen ik Harry vroeg, wat hem bemoedigde, vertelde hij mij, dat hij erg gevreesd had dat hij onwaardiglijk Avondmaal zou vieren, maar dat, toen hij op zaterdagavond ds. Thomson had horen preken, zijn twijfel versmolt en hij vrijmoedigheid kreeg om aan de Tafel te gaan. Ik vond het een zaak, die een dankzegging waard was aan de Heere, dat er bij hen zulk een blijk van belangstelling voor zo'n grote zaligheid aanwezig was".

"Donderdag, 4 nov. 1736. Ik ging naar Edinburgh, met mijn zoons Henry en John, naar het college". - 2 Nov. 1737. Ik ging naar Edinburgh, weer met mijn twee zoons naar het college. Als ik, van tijd tot tijd, tot de gebedsoefening werd gebracht, waren zij steeds op mijn hart gebonden. - "Zaterdag, 27 mei 1738. Mijn zoons kwamen thuis van het college in Edinburgh".

Deze liefhebbende vader maakt nog vaker melding van *Margaret*, zijn enige, overlevende dochter; zowel van haar jeugdige bewijzen van vroomheid als van haar kinderlijke genegenheid, en van de lessen die hij haar gaf, en van het geluk dat zij hem schonk.

"Vrijdag, 14 april 1732. Vandaag werd mijn dochter Peggy naar Stirling, naar mijn broer, gezonden om verder onderwezen te worden. - Het deed mij wel leed om van haar te moeten scheiden, daar ik haar steeds zo bezorgd voor mij vind; hetgeen tendele op die dag bleek, toen ik verleden week naar de Synode moest. Toen ik in een regenbui vertrok, bood zij mij het hoofd, om bij mij te blijven, en de tranen stroomden in haar ogen. Ik merkte veel op van haar moeders karakter en van haar bezorgde gesteldheid. - "Maandag, 5 febr. 1733. Vanavond werd ik ondersteund, om vooral veel voor Peggy te bidden, die ik voor enige tijd besloot naar Edinburgh te sturen. Mijn hart stortte zich uit voor de Heere, met het oog op Zijn belofte en verbond, of Hij met haar wilde zijn en haar wilde bewaren".

"27 Juni 1734. Vanavond sprak mijn dochter Peggy met mij, ze verlangde naar mijn gebeden, en terwijl zij hilde, zei ze, dat zij niet bidden kon. Enige tijd geleden had ik haar verzocht om aan het sacrament te denken. Ik was blij de opdracht van haar te krijgen, ik wees haar op Zach. 12 : 10, dat zij moest pleiten om speciaal voor haar te mogen bidden, terwijl mijn ziel voor God wegsmol, hopende op Zijn Woord". - "28 Juni. Ik zag op Hem met betrekking, en ten behoeve van Peggy, of zij bekwaam gemaakt mocht worden voor het sacrament, en de Geest over haar uitgestort mocht worden." - "Zaterdag, 19 juli 1735. Ik ging naar de viering van het Heilig Avondmaal te Kinglassie. Ik preekte, evenals op de sabbat en des maandags...., die dag over Luk. 9 : 42. Ik bediende acht Tafels. Toen ik, denk ik, de vijfde of zesde Tafel bediende, zag ik mijn dochter Peggy aan Tafel voor mij; en toen het woord "Uw God en de God van uw zaad" mij voor de geest kwam, werd mijn hart geleid om voor haar

op God te zien; en terwijl ik veel hulp en kracht ontving bij de bediening van die Tafel, werd ik daarna wat verkwikt”.

WANNEER KINDEREN STERVEN.

De ingewanden van een vader kunnen nauwelijks nalaten om op een bijzondere manier aangedaan te worden, als zijn lieve kinderen met pijnlijke en gevaarlijke ziekten bezocht worden, en vooral, als zij de slachtoffers van de dood worden. De volgende uittreksels kunnen een proeve geven van ds. Erskine's gevoelens en oefeningen onder de invloed van geheiligde aan-doeningen bij die beproevingen.

”1 Nov. 1733. Mijn kind Ralph werd erger en kreeg een stuip-achtige ziekte, door de angst en pijn van het tanden krijgen. Vanavond dachten we, dat hij op sterven lag; bij het gezins-gebed eindigde ik met hem de Heere aan te bevelen. Ik had Ps. 8 gezongen, en dat, later in het verborgen gebed, toegepast, zoals de apostel dat in de Hebreeënbrief ook doet, op Christus, als Degene Die alle dingen onder Zijn voeten gesteld heeft, en met macht bekleed, en met eer en heerlijkheid gekroond is. Ik werd in zekere mate geholpen om hem over te geven aan deze Jezus, Dien de Vader liefheeft en Wie Hij alle dingen in Zijn hand gegeven heeft, ...verlangende hem ook in Zijn hand te mogen geven, opdat hij door Hem behouden zou worden”. – ”4 Nov. Vandaag was het kind wat beter”.

”Maandag, 24 juni 1734. Vanmorgen, na tot de Heere bij het gebed te hebben opgezien en na met het gezin naar het Heilig Avondmaal (te Carnock) te zijn gegaan, hoorde ik gedurende enige tijd ds. Wardrope's preek aan over die tekst: ”De drinkbeker, dien de Vader Mij gegeven heeft, zal Ik dien niet drinken?” In het midden van de preek kwam er een expresse, verzonden door mijn vrouw, uit Dunfermline, die mij mededeelde dat *Ralphie* met de dood bedreigd werd. Ik riep mijn knecht om het paard te halen, en bleef zitten luisteren, totdat dit gedaan was, en totdat de preek uit was, die volgens mijn mening erg op mij toepasselijk was, en die ik met enige toepassing aanhoorde; en toen liet hij aan het slot Ps. 23 zingen, dat ik met enig genoegen en zielsbewogenheid mocht meezin-

gen. Toen ging ik weg, zonder de andere preek te horen, die mijn broer Ebenezer preken zou. Toen ik thuis kwam, was het kind niet erger. Intussen dacht ik, dat de Heere mij naar recht kastijdde, en dat ik gegronde redenen gegeven had om mijn hand op de mond te leggen, welke beker Hij mij dan ook ter hand zou stellen”.

”Dinsdag, 10 sept. 1734. Mijn zoons Ralph en Daniël hebben de pokken”. – ”13 Sept. Mijn zorg voor de kinderen, vanmorgen, was, dat ik ze niet wenste gespaard te zien, tenzij dan tot Zijn eer, en dat ik Zijn sparen, als Hij dat gaf, voor een teken zou beschouwen, dat Hij voor hen zorgen en ze zegenen wilde, en hun tot een God wilde zijn”. – ”Sabbat, 15 sept. Toen vanavond Ralph erger was, bad ik met mijn vrouw, met het oog op zijn dood. Zij vertelde mij, welke vrijmoedigheid zij die morgen voor hem gekregen had”. – ”16 Sept. Vanmorgen toen mijn vrouw mijn kamer binnencwam, bezorgd vanwege Ralph's ziekte – waar hij stervende scheen te zijn –, ging ik met haar op de knieën, en toen droeg ik hem de Heere op, smekende, of het in de hemel vermeld mocht worden, dat wij, als ouders van het kind, op Christus' roepstem het kind bij Hem kwamen brengen, en of, wat Hij ook deed met het lichaam, zijn ziel gezegend en gered mocht worden, tot lof van Zijn heerlijke genade, en of hij mede de *hemel* zou mogen *vólmaken*, en als een vat der barmhartigheid, voor eeuwig vervuld mocht worden met de genade en volheid van God. Daarna trachtte ik voor hem alleen te bidden, met enig ootmoedig vertrouwen op God, door het kind te bezien als vaderloos, zonder een vader die hem enige dienst bewijzen kon, en daarom wentelde ik hem op de eeuwige Vader, bij Wie een wees immers ontfermd wordt”. – ”17 Sept. Ik mocht zeggen, laat het dood of leven zijn, geen nood! wanneer Gij maar voor hem zorgt als zijn God. Ik mocht daarbij ietwat vurig worden, en smeken of de voorzienigheid een reinigende en zuiverende uitwerking op mij mocht hebben”. – ”18 Sept. Mijn kind Ralph was nog zwakker. Ik verenigde mij vandaag met mijn collega in het gebed voor hem, en om nut te mogen ontvangen uit deze roede over mij en mijn vrouw uitgestrekt, die – naar ik merkte – enig-

zins geoefend en enigmate onderworpen was aan 's Heeren wil. Omstreeks midden op de dag kreeg ik hem weer op het verbond te werpen. 's Avonds werd ik ertoe geleid om te bidden, of de Heere Jezus het kind wilde zegenen, omdat God de Vader Hem voor eeuwig gezegend had, opdat hij tot een zegen zijn zou. Daarna kreeg ik zijn natuurlijke schuld en besmetting, en al zijn zonden te erkennen, en mocht ik bij de Heere pleiten, om ze te zuiveren, en mocht ik op de fontein van Zijn bloed zien. Daarna, of God hem wilde behouden tot eer van Zijn Zoon, opdat aldus de Zoon de Vader zou eren; en of de Heilige Geest de eer mocht krijgen voor het toepassen van Christus' bloed; en toen mocht ik met enige aandrang bepleiten, of de Vader, de Zoon en de Heilige Geest de eer mochten ontvangen van de zaligheid van het kind. Ik kwam te erkennen, dat de Heere naar recht op mij vertoornd moest zijn, en ik smeekte Hem om Zich over mij te ontfermen, zodat ik nooit meer Zijn Geest bedroeven zou. Daarna bad ik náást het kind en in tegenwoordigheid van de anderen, en werd daarbij verwaardigd tot enige oefening van dezelfde soort, als in het verborgen geschied was, en kort daarna, om ongeveer 8 uur, *stierf mijn kind Ralph*. Tegelijkertijd trachtte ik mijn vrouw te troosten; en toen ik na zijn dood naar mijn binnenkamer ging, kreeg ik enige genade om de heiligheid, rechtvaardigheid, barmhartigheid en trouw van God in deze besturing te billijken, en mocht ik enig vertrouwen op Hem oefenen als een belovend God, ondanks Zijn dodende beschikking. Mijn hart stortte zich in het bijzonder uit, en het versmolt krachtig bij het bidden voor de zegen over deze roede voor mijn vrouw en mij, of ze echt geheiligd mocht worden, en een middel mocht zijn voor de Heere, om Zijn Woord der genade te vervullen, waarop Hij mij had doen hopen; of het een middel mocht zijn om mijn droesem uit te zuiveren, en of het aan het gezin gezegend mocht worden, vooral aan de dienstbode *Johanna*, die zo zorgvuldig bij het kind gewaakt had".

"*Vrijdag, 20 sept.* Vandaag om ongeveer 9 uur, begroef ik het lichaam van mijn zoon Ralph op de plaats, waar mijn zuster en vijf van mijn kinderen begraven werden. Eer zij aan

God voor de gegronde hope, door Jezus Christus. Vanavond werd ik ondersteund in het verborgene, om op enige vrucht te mogen hopen vanwege deze leiding; daarvóór bad ik alleen, en bad ik samen met mijn vrouw." - "21 Sept. Ik mocht op God zien als de Landman, Die mij en mijn gezin door deze voorzienige leiding bezig was te besnoeien, en daarop mocht ik pleiten, of ik gereinigd zou worden, teneinde meer vrucht te dragen, volgens Joh. 15 : 2; en om te smeken, of dat ook de zegen voor het gezin - vrouw, kinderen, vriend en dienstbode, zijn mocht. Ik had daarvoor geloof in het Woord, n.l. uit Ps. 68 : 35, n.l. dat het alleen de God Israëls is, Die Zijn volk sterkte en krachten geeft, en ik vroeg, of ik dat bij ervaring mocht bevinden, opdat ik Hem zou kunnen loven". "Sabbat, 29 sept. 1734. De namiddagpreek van mijn collega was enigszins verkwikkend voor mij, om het vertrouwen op de Heere als mijn enige Heere en God op te wekken. Later, die avond, in het gebed mocht ik met enige aangenaamheid en ernst op God zien, als een God Die rust in Zijn liefde, Die rust in Zijn barmhartigheid, Die rust in Zijn waarheid, Die rust in Zijn Naam...., om daarop te zeggen: Ik heb geen enkele rust voor het hol van mijn voet; en ziende, hoe Hij rust in Christus, dacht ik, dat daar ook mijn rustplaats was, aangezien in Hem het verbond der belofte vaststaat, verzegeld met Zijn bloed; en daarom drukte ik mijn hoop op Hem, wat Zijn Geest en tegenwoordigheid betreft, wat Zijn zegen voor mijn vrouw en kinderen aangaat, en vooral voor wat de jeugdige bestreden zoon Daniël aangaat, die ik vannacht aan de Heere mocht overgeven". - "Vrijdag, 24 jan. 1735. Het kind Daniël wordt al maar zwakker. Ik werd bij hem geroepen, en bad voor hem, samen met het gezin". - "25 Jan. Daniël was zo ziek, dat we verschillende keren vandaag dachten dat hij de laatste adem zou uitblazen. Ik bad, naar ik denk, op een gelovige wijze voor hem, met het oog (gevestigd) op het verbond der belofte, en op de Naam van God, en op de genade van God, welke heerst door de gerechtigheid van Christus". - "27 Jan. Ik bad: "Vader, verheerlijk Uw Naam!", en zo wentelde ik het kind op Hem, opdat Hij in leven of dood Zichzelf in zijn zaligheid zou willen verheerlijken". - "Woens-

dag, 29 jan. Vanmorgen vroeg stierf mijn zoon Daniël. Ik mocht vandaag op de Heere zien, of Hij Zijn voorzienige leiding aan mijn beproefde vrouw wilde zegenen, nu alle nalatenschap van haar schoot werd afgesneden. Ik nam haar menig keer zeer aangedaan en bewogen waar; toch had ik reden om te denken, dat Ralph's dood voor haar nog zwaarder was dan die van Daniël". - "30 Jan. Ik begroef het lijk van mijn jonge zoon Daniël naast de anderen van mijn overleden kinderen".

"Donderdag, 6 april 1738. Ik preekte weer over Ps. 73 : 26. Ik werd innerlijk geholpen en versterkt, en ik werd op iets gepasts gewezen, n.l. dat alle dingen bezwijken behalve God, en de verbinding met God in Christus, die nooit bezwijkt. Daar ik wat meer inwerking ervoer dan gewoonlijk, leek het een voorbereiding op de beproeving van de dreigende dood van het jeugdige kind *Ralph* (de tweede van die naam!) welke die nacht, en ook de volgende dag hevige stuipen had". "7 April. Het kind was erg ziek. Vannacht en vanmorgen kreeg ik genade om Gods souvereiniteit te billijken, dat Hij zou mogen verdoemen; en toch mocht ik pleiten, daar Hij meer eer zou verkrijgen met het behouden door Christus, of Hij het kind wilde aannemen en hem tot een juweel aan de Middelaarskroon wilde maken". - "Zaterdag, 8 april. Vanmorgen, toen ik mocht pleiten voor het zieke en bestreden kind, werd ik verwaardigd om zijn tijdelijke leven over te laten aan het welbehagen van Hem, Die het gaf; maar wat het geestelijke en eeuwige leven betrof, en wat betreft het feit, dat God zijn God zou zijn, mocht ik daarop pleiten vanwege de grondslag van het verbond, en vanwege het feit, dat de voorwaarde ervan vervuld en voleindigd is door Hem, Die aan het kruis gezegd heeft: "Het is volbracht!" " - "Sabbat, 9 april. Vanmorgen werd ik gewekt om naar het kind te gaan kijken, wiens ziekte maar voortduurde en toenam. Ik bad in tegenwoordigheid van de anderen, en trok mij daarna terug in mijn kamer. Ik zag op het Lam in het midden van de troon, en op het bloed des Lams, dat de genadetroon besprenkelt, en het verbond der belofte verzegelt. en op die grond mocht mijn hart enigszins gemakkelijk (gestemd) wor-

den met betrekking tot het kind. Daarna kreeg ik het sterven-de kind opnieuw te leggen in de handen van de levende Jezus, (thans) verhoogd tot des Vaders troon; en ik bad, of Hij Zijn Naam en de Naam van Zijn Vader wilde verheerlijken in de zaliging van het kind, nu Hij verhoogd was tot 's Vaders troon als een Vorst en Zaligmaker". - "Maandag, 10 april. Vanmorgen werd ik weer wakker gemaakt om het kind te zien sterven. Toen ging ik naar de kamer, waar hij en de mensen waren; en in het gebed werd ik ertoe verwaardigd om te lopen naar de Naam des Heeren, als een Sterke toren, en onder een briesje van (Geestes)werking mocht ik het kind midden in die Toren achterlaten, daar ik verwachtte dat het gered zou worden omwille van Gods grote Naam. Toen bad ik alleen, en werd geholpen; mijn hart werd rustig en kalm. Even later stierf het kind om ongeveer 6 uur in de morgen. O, moge de Heere deze leiding aan mij heiligen, en ook aan mijn vrouw en gezin".

"Dinsdag, 11 april. Vandaag begroef ik mijn kind *Ralph*, naast de anderen die gestorven zijn. Na afloop van de begrafenis ging ik, om ongeveer op de middag, naar de gezinsgods-dienstoeffening, en werd ietwat verlevendigd; daarna, vooral in het verborgene, werd mijn ziel uitgegoten voor de Heere, bij het gezicht van mijn zondigheid, waarom de Heere mij verbrak, hoewel, naar ik hoop, toch in barmhartigheid". Zijn gehele gezin, zowel dienstpersoneel als kinderen, ervoeren de weldaad van zijn waakzame en biddende aandacht. De volgende uitspraak komt voor in zijn Dagboek.

"9 Maart 1734. Na de schriftlezing bad ik, ziende op de belofte, en dóór die spiegel, op de barmhartigheid en waarheid van God; ik dankte er God voor, dat de levendmakende Geest beloofd was, en ik verwachtte Hem om Zijn zegen voor mijn vrouw en kinderen, en voor de verzorging van mijn gezin, twaalf in getal, het personeel meegeteld. Ik beleed, dat ik niet voor hen zorgen kon, maar ik zag op mijn hemelse Vader, Die alle dingen in Zijn hand heeft, om dat te doen". Hier boven hebben we ook gezien de bezorgdheid die hij te kennen gaf, dat de dood van één van zijn kinderen toch geheiligd mocht worden aan het dienstmeisje dat hem oppas-

te. Er bestaat dus een gegronde reden voor, om te besluiten, dat hij, als *meester*, zijn ondergeschikten met billijkheid en vriendelijkheid behandelde; en hij zorgde er, door een gezond onderricht en verstandig gebruik van zijn gezag, voor, om zijn huishouding (ertoe te brengen) om de weg des Heeren te bewaren, en te doen recht en gerechtigheid.

ZIJN KLEINKINDEREN.

De kleinkinderen zijn vaak het voorwerp van een tederder liefde dan de onmiddellijke nakomelingschap van de ouders (m.a.w.: dan de éigen kinderen, v.d.Hr.). De hoofdpersoon van dit verhaal had het geluk, om de kinderen van zijn oudste zoon, de weleerw. Henry Erskine, te mogen zien. Hij doopte twee zoons en drie dochters van Henry; en dat was diens gehele gezin, met uitzondering van één dochter. Met hoe groot genoeg hij dergelijke belangwekkende diensten vervulde, en met welk een ijver en vuur hij God smeekte om de rijkste verbondszegeningen over hen uit te storten, kan men merken aan de volgende brief.

"Aan de weleerw. Ds. Henry Erskine, dienaar van het Evangelie te Falkirk

Dunfermline, 21 juli 1749.

Beste Henry,

Ik kreeg uw brief, gedateerd de 19e dringend....., niet voor vandaag. En thans wens ik met u de Heere te prijzen voor de gelukkige bevalling, die Hij aan uw vrouw gegeven heeft, en met de nieuwe groei van uw gezin, door u een zoon te geven; en ik bid, dat hij de Heere mag toebehoren, en dat hij, als de jeugdige Samuel, aan de Heere afgestaan zal worden, zolang hij leeft. Moge Hij, Wiens gerechtigheid is over kinds-kinderen, Die gezegd heeft: 'Ik zal Uw God zijn, en de God van uw zaad na u', en Wiens beloofde zegen toekomt aan Christus en Diens zaad en Zijns zaads zaad voor eeuwig! ja, 'de God Die mij al mijn leven tot op deze dag ge-

voed heeft, de Engel Die mij van alle kwaad verlost heeft'....., zegene de jongen.

Mijn vrouw en gezin wensen (u) geluk met uws vrouws bevaling, en verenigen zich met u in dank jegens God voor Zijn barmhartigheden, die Hij u en uw gezin bewezen heeft. Ik merk uit uw brief, dat ge zeer verlangt naar mijn komst om te preken en het kind te dopen, wanneer ik uit Glasgow donderdag over een week terugkeer, zo de Heere het wil; daarom stem ik ermee in, en geef u verlof om uw kennisgeving ervan te doen, zoals gij u dat voorstelt. Uw brief naar Lassodie zal met de eerste gelegenheid worden verzonden.

Ik ben, je liefhebbende vader".

Met het warme hart en de vrome gevoelens van een aartsvader had hij zelfs een voorgevoel van de mogelijke bewaring van zijn nakomelingschap tot aan het einde der wereld, en stortte hij zijn beste wensen uit ten gunste van zijn nakomelingen, van eeuw tot eeuw. Een uitvoerige notitie, gedateerd: 22 nov. 1732, waarvan reeds eerder een gedeelte werd aangehaald⁸⁾, bevat daarom de volgende woorden: "Ik ontving genade om op God te zien, of Hij mijn kinderen na mij wilde bewaren om te leven en nakomelingschap te hebben, en of Hij dan Zijn genade en gerechtigheid wilde uitstrekken niet alleen tot hen, maar ook tot hun kinderen, ja, zelfs tot hun kindskinderen, totdat Christus weer zou komen op de wolken des hemels. Dat gezicht had ik, onder een ietwat hoopvol en aangenaam uitstorten van het hart voor de Heere, terwijl ik Hem alleen maar aan Zijn grote Naam en aan de heilige belofte of het verbond, als grond voor mijn verzoek, herinnerde". Aan dergelijke beden werd ook bij een volgende datum de voorkeur gegeven. "Sabbat, 2 dec. 1733. Vanavond, in het verborgen gebed werd mijn ziel verblijd en ontvlamd tot een gelovig aannemen van God in Zijn heerlijke volmaaktheden door Christus. Ik mocht verklaren, dat mijn hoop, mijn leven, hemel en gelukzaligheid God Zelf is, Zijn wijsheid, macht,

8) Vgl. -. 15 en 16.

heiligheid, gerechtigheid en waarheid, ja Zijn Wezen zelf; en ik mocht smeken, of Hij bij mij wilde zijn in de dood, als ik door die donkere tunnel zou gaan, en wel, omdat Hij het gezegd heeft: 'Ik zal u niet begeven en Ik zal u niet verlaten'. En na de herinnering aan dat Woord enigszins te hebben vernieuwd 'Zijn gerechtigheid aan kindskinderen', mocht ik op Hem zien voor mijn vrouw en kinderen, door te vragen, of de Heere met mijn kinderen wilde zijn, terwijl ik bij hen ben én nadat ik door de dood van hen weggenomen word; of Hij ze zou willen zegenen met hun nageslacht, als Hij ze dat zou willen geven, ja zelfs tot de tweede (= weder)komst van Christus toe. Onder tranen van vreugde en met ootmoedige verering mocht ik de genadige God in Christus zien".

RALPH EN ZIJN BROERS.

Ds. Erskine toonde door zijn gedrag, dat hij de kracht van die liefdebanden gevoelde, welke de *broeder*-naam inhoudt. Het bewijs, dat hij van zijn broederlijke genegenheden gaf aan *Philip*, één uit zijns vaders eerste gezin, die rector (= predikant) werd in de kerk van Engeland, werd al in een vroegere publicatie gememoreerd⁹⁾. Zijn broederlijke geest bleek nog vollediger uit zijn belangstelling voor een tweede lid van dat gezin, wiens uitnemende vroomheid, verenigd met haar verwantschap, haar zijn hartelijke achting bezorgde¹⁰⁾. Zoals we al gezien hebben maakte Mevr. Balderston herhaaldelijk gebruik van het voorrecht, om hem te bezoeken naar aanleiding van de Avondmaalsplechtigheden van Dunfermline¹¹⁾. Ook liet hij, van zijn kant, wanneer hij een tocht naar Edinburgh maakte, niet na om haar vriendschap te beantwoorden. Zowel zij, als haar echtgenoot, die in 1720 stierf, stonden bij hem in hoog aanzien. Haar zoon George, de enig overlevende uit een talrijk gezin, was voor enige tijd in een vreemd land gaan wonen, aan wie hij een uitvoerige brief zond, gedateerd 16 sept. 1719, vol goede raadgevingen. Kortom, zij ondervond zijn te-

9) Life of Eben. Erskine, p. 42-44. 10) Vgl. Opmerkingen van mevr. Balderston, Ibid., p. 44-46. 11) Vgl. p. 41-43.

dere meeleven onder haar verschillende verliezen en beproevingen; en in een memorandum met betrekking tot haar dood en begrafenis geeft hij het volgende getuigenis inzake haar degelijke waardigheid.

"Donderdag, 19 okt. 1738. Vandaag werden mijn broer en ik uitgenodigd voor de begrafenis van mijn zuster, mevr. Balderston. Wij kwamen woensdag van Perth, en zij werd op de vastendag na de preek begraven. Zij was een uitnemende christin, met een voortreffelijke ervaring, en ze was 85 jaar oud, en van geboorte afkomstig uit Galashiels, n.l. 28 juni 1653". Een groot deel van zijn broederlijke liefde werd ook aan *Margaret*, zijn volle zuster gegeven, die, naar het schijnt, enige tijd na zijn vestiging te Dunfermline, bij hem gewoond heeft. Het behaagde evenwel Gods voorzienigheid, om haar naar de wereld der geesten te brengen in okt. 1713, ongeveer negen maanden voor zijn huwelijk met Margaret Dewar. De tederheid en vroomheid waarvan hij in zijn leerzame gesprekken met haar blijk gaf, en de ernstige gebeden voor haar, toen zij zo ernstig ziek lag, zijn zeer duidelijk (te lezen) in het verslag van de omstandigheden, dat haar, haar niet minder liefhebbende, broer Ebenezer gemaakt heeft¹²⁾.

Niet één van zijns vaders nakomelingen kon echter zijn achting, dank en liefde in een hoger graad opeisen dan *Ebenezer* zelf. Samen verenigd door de banden van natuur en genade, verbonden ook in de Evangelie-bediening, en slechts op een afstand van ongeveer 12 mijlen van elkaar verwijderd (wat woonplaats betreft, v.d.Hr), onderhielden zij hun gehele leven de nauwste vriendschap, en lieten nooit na een drukke, broederlijke briefwisseling te onderhouden, zowel in een persoonlijke als in een publieke betrekking en omvang. Welke schijnbare verschillen ook hun natuurlijke karakter onderscheiden mogen hebben, of welk onderscheid ook zo nu en dan hun opvattingen moge hebben gekenmerkt, zij kwamen hartelijk overeen in alle voorname stukken der christelijke leer en praktijk, en in de zaken die de kerkorde en de vrijheden van Gods kerk betreffen. Terwijl elk van hen bij zich-

12) Life of Eben. Erskine, p. 270-'73.

zelf dacht, kwamen zij bijna helemaal overeen in elke kwestie, die zij in de kerk besproken zagen worden; en wanneer zij soms eens hetzelfde onderwerp verschillend bekeken, dan wisten zij elkaar toch in liefde te verdragen. Diep door-drongen van een gevoel voor hun wederzijdse plichten, verheugden zij zich buitengewoon in elkaars voorspoed en nut-tigheid, en leefden zij hartelijk met elkaar mee te midden van de veranderingen en smarten des levens. Ebenezer betuigde zijn eerbied voor Ralph door hem in 1724 zijn huwelijk te laten inzegenen met een dochter van de toen al overleden ds. Webster; en Ralph bewees hem omgekeerd de eer, door zijn diensten te verzoeken bij een soortgelijke gelegenheid, in febr. 1732. Wij hebben Ralph's vrome belangstelling voor Alisan Turpie al opgemerkt in de tijd van grote aanvechting, en gezien de broederlijke vriendelijkheid, waarmee hij haar beroofde echtgenoot vertroostte bij haar dood¹³⁾, samen met de daarmee overeenkomende zorg en rouw van Ebenezer te-genover Ralph, toen deze beproefd werd met een soortelijk verlies¹⁴⁾.

De talrijke verliezen die in Ebenezer's gezin voorkwamen, ga-ven aanleiding tot menig vriendschappelijk en nuttig bezoek van de zijde van Ralph. Op één van die belangwekkende tij-den voegde hij zich bij het gezelschap van gemeenteleden van zijn broer, die – naar de gewoonte van die dagen – 's nachts de wacht hielden bij het lijk van het overleden kind. "Eén van die mensen vertelde mij – aldus een geachte vriend –, dat de gesprekken buitengewoon leerzaam en verkwikkend waren. In die nacht", zo voegt hij er nog aan toe, "dichtte ds. Erski-ne de verzen, getiteld 'Smoking Spiritualized' (= roken ver-geestelijkt, v.d.Hr)¹⁵⁾.

In het tijdelijke en geestelijke geluk van de overblijvende kin-deren van zijn broer stelde Ralph een levendige belangstelling. Zijn beroepsmatige diensten werden verzocht en met vreugde verleend, ter gelegenheid van het huwelijk van minstens drie nichtjes; n.l. van *Johanna*, met de weleerw. James Fisher, op

13) Life of Eben. Erskine, p. 295v. 14) *Ibid.*, p. 314. 15) Portmoak handschrift, door dhr. John Birrell.

4 juli 1727; van *Anna*, met dhr. James Jaffray, te Stirling, op 27 nov. 1735; en van *Margaret*, met dhr. James Wardlaw, te Dunfermline, op 8 nov. 1736.

Zijn liefde tot *Johanna*, de oudste dochter van zijn broer, kwam vaak tot uiting. Een aardige en moedgevende brief, aan haar gericht op 3 nov. 1726, over het tere onderwerp van haar voorgenomen verbinding met dhr. Fisher, is nog be-waard gebleven. De volgende brief die hij haar enige maanden na haar huwelijk zond, is te waardevol om ze hier weg te laten.

"Brief van de weleerw. Ralph Erskine aan Mevr. Fisher.

4 Januari 1728.

Mijn lieve nicht Janneke¹⁶⁾.

Het spijt me, dat we zo weinig contact met je hebben, nu je, wijl getrouwd, wat verder van ons af bent komen wonen dan vroeger. Ofschoon ik nu zelden meer iets van je verneem, ben ik er te zelfder tijd tevreden mee, te bedenken dat je, onder Gods voorzienige leiding, bevoorrecht bent met goed gezelschap, en dat je, uitwendig bezien, in vele opzichten in gunsti-ge omstandigheden verkeert, ja, dat je uitwendig gelukkig mag zijn, zoals ik dat vurig wens en begeer, voor zover het samen kan gaan met Gods eer en jouw welzijn. Want een vol-kómen ontheffing van alle kruisen en beproevingen in deze wereld, zou niet kunnen bijdragen aan elk van deze (beide, genoemde) doeleinden, volgens de gewone vastgestelde werk-wijze van de Hemel, speciaal voor de kinderen der genade, en dus mogen ze niet verlangd worden. En dus, al heeft de Heere genadig voor de dingen gezorgd en de zaken geregeld, naar ik hoop, op een zeer gemakkelijke manier voor je, overeen-komstig je positie, en al heeft Hij je met een vriendelijke echt-noot gezegend, zowel als met een Evangeliedienaar....., in één en dezelfde persoon, met een behoorlijk inkomen, een gerie-felijke woonplaats en tal van aangename gemakken, die tot

16) In het Engels een verkleinwoord voor Jean, n.l. Jeanie.

dankbaarheid nopen; toch zul je, naar ik hoop, nooit één van die uitwendige, tijdelijke genoegens voor de beste en hoogste schat beschouwen, en er bijgevolg niet de plaats aan geven, die alleen aan Christus toebehoort. Dus wens ik, dat ge uit genade zulk een blij, en toch geestelijk en regelmatig gebruik zult mogen maken van al die uitwendige voorrechten en gemakken, als bestaan kan met een bereidheid om ze weer los te laten, als de Heere zal tonen, dat de tijd die Hij ze in leen gaf, voor je ten einde is gekomen. Want wanneer de voorzienigheid inderdaad van enige wereldse gemakken, die we mogen genieten, zegt wat van de ezel en haar veulen geschreven staat, Matth. 21 : 2v.: 'De Heere heeft ze nodig', dan verwacht Hij, dat wij ze direct zullen zenden. Terwijl zij gebonden zijn, en Hij ze nodig voor hen ziet, mogen wij er dankbaar en genoeglijk van gebruik maken; maar wanneer Hij vraagt om ze los te maken en Hij ze nodig acht voor de doeleinden van Zijn ere en van ons welzijn, om ze aan Hem over te geven....., dan behoren wij met ootmoedige onderwerping en instemming, van ze te scheiden bij Zijn roepstem.

Ik verlang ernaar te hopen, dat Gods zegen over het goede voorbeeld en de uitnemende opvoeding die ge vroeger in uws vaders gezin mocht genieten – en naar ik welwillend veronderstel, is daaraan die zaligmakende en krachtdadige, Goddelijke lering en onderrichting genadig toegevoegd! – zal maken, dat het gedrag waarop ik zinspeelde, je natuurlijk, gemakkelijk en aangenaam zal vallen, en die een sieraad zijn zal voor de christelijke belijdenis en het Evangelie; en naarmate ge daaraan gelijkvormig zijn zult, destemeer zult ge u een vriendelijke en liefhebbende vrouw betonen voor je echtgenoot, en een wijze en deugdzame huisvrouw voor je gezin, en een voorbeeld van bescheidenheid en beschaving voor al je burens, zogoed als een ernstige zoekster en een trouwe dienaars van de Heere, uw God; niet alleen omdat Hij de God is van uw vader en van uw moeder – hetgeen ge met reden kunt zeggen –, maar vooral omdat Hij de God en Vader is van onze Heere Jezus Christus, het heerlijke Voorwerp van ons geloof en van onze liefde. Als er enige goede raadgevingen te halen zijn uit hetgeen hierboven geschreven is, dan zal, naar ik hoop, mijn vroegere

bekend- en vertrouwelijkheid met je, als vriend en familielid., mijn huidige vrijmoedigheid tegenover je, als een christenraadgever, niet minder aanvaardbaar maken, maar veeleer des te aanvaardbaarder, aangezien de eerste mij des te beter de gelegenheid heeft gegeven voor de laatste. Maar daar ik niet in het allerminst aan uw vriendelijke ontvangst twijfel – ook al zou er niet zo'n aanleiding toe zijn! –, dan zal het mij toch steeds begerlijk en aangenaam zijn te horen en te begrijpen, dat ge – onder de invloed van het hemelse onderricht en leiding – de raad van uw beste vrienden op aarde moogt uitvoeren. Ook zal ik blij zijn te vernemen, dat ge de vruchten van Gods algemene voorzienigheid met Zijn bijzondere zegen geniet, welke alleen echt rijk maakt, en Hij voegt er aan het einde geen smart bij. Na hetgeen ik hier ernstig meegedeeld heb, zal ik de ingesloten afleiding, namens mijn dochter, insluiten. Mijn vrouw doet haar vriendelijke groeten aan jou en ds. Fisher. Ik ben, je zeer toegenegen oom en nederige dienaar,

Ralph Erskine''.

De 'afleiding' waarop aan het eind van deze brief gewezen wordt, schijnt een brief in dichtvorm te zijn, vol humor en levendigheid, en bestaande uit ongeveer 150 regels, die misschien wel door Ralph zelf zijn gedicht, maar geschreven werden namens zijn dochter Margaret aan haar nicht, mevr. Fisher, haar een vriendelijk verwijt makende om een kennelijke vergeetachtigheid van haar vroegere vrienden en correspondenten in Fife, en op geestige wijze haar vorderingen in Kinclaven stellende tegenover de vorderingen die zij eens genoten had aan de voet van de Lomonds.

Ds. Erskine's genegenheid kon niet nalaten zich ook te richten op het talrijke gezin van deze lievelingsnicht. De geboorte van één hunner werd hem door ds. Fisher in de volgende woorden meegedeeld.

Glasgow, 24 maart 1743.

Weleerwaarde en zeer geliefde oom,

Het behaagde de Heere, dat mijn vrouw in welstand bevallen is van een zoon op de twaalfde dezer. Zodra hij geboren was, noemde ik hem Ralph, en gaf die naam te kennen, toen ik hem ten Doop aanbod. Ofschoon mijn kind uiterlijk knap en gezond is, draagt het toch een beeld van de eerste Adam. Maar dezelfde genade, die dat beeld in de peetvader heeft uitgewist, is ook genoegzaam voor de peetzoon".

De vriendelijkheid die hij aan enkelingen bewees, met wie hij als gevolg van het huwelijk in betrekking stond, werd door deze beminnelijke man niet verwaarloosd. In zijn Dagboek zinspeelt hij vaak op de bezoeken, die hij van de zusters en van andere verwanten ontving, zowel van de eerste als van de tweede mevrouw Erskine, en ook zinspeelt hij op de pogingen, die hij ondernam, om zijn gesprekken met hen geestelijk en opbouwend te maken. Het volgende extract uit een brief, gericht aan mevr. Scott van Gateshall, omtrent het begin van het jaar 1751, bewijst de oprechte achting, die hij voor een vrome tante van zijn tweede vrouw gevoelde, die een reeks van jaren in zijn huis doorgebracht heeft. Het betreft een belangwekkende omstandigheid in verband met haar overlijden.

"Mevr. Aichison, de tante van mijn vrouw, die bij ons woonde, hoewel zij haar ongelovige twijfel en vrees had, die zij soms te boven kwam – ongeveer drie of vier minuten vóór haar dood verlangde zij van sommigen, die zich naast haar bed bevonden, dat zij uit Hooglied 2 zouden lezen; en toen zij van het begin tot vers 10 gelezen hadden, waar de woorden staan "Sta op, Mijne vriendin, Mijne schone, en kom", liet zij daar de voorlezing ophouden, en sprak: "*Dat is het, dat is het; ik heb geen tijd meer, ik moet slapen*", en toen blies zij terstond de laatste adem uit. Ik dacht dat het de moeite waard was om u mee te delen, door welk een vriendelijke roepstem de Heere Jezus hare ziel liet uitblazen, en haar in Zijn schoot nodigde".

Als vriend, bekende en kameraad werd de hoofdpersoon van dit verhaal slecht door weinigen geëvenaard. Wijn mededeelzaam, edel, eerlijk en trouw, beval hij zich bij allen aan, die hij met een deel van zijn vriendschappelijke achting begunstigde. Tot welks stand of sekse zij ook behoorden – hetzij zij zich in een publieke dan wel in een persoonlijke werkkring (of: sfeer) bewogen –, hij ging op hun omstandigheden en gevoelens oprecht en belangstellend in, en was steeds bereid om hun ware geluk door zijn gebeden, raadgevingen en pogingen te bevorderen. Zijn liefhebbende geest blijkt uit de talrijke treurzangen en grafschriften, die hij ter herinnering aan heengegane voortreffelijke mannen schreef, van wie de meesten overleden predikanten betreffen terwijl sommige, althans van de latere, vrome leken betreffen. Onder de inscripties op de grafmonumenten, die aan het slot van zijn 'Werken' gepuliceerd zijn, vinden we er bij voorbeeld één, die bestemd was voor de grafsteen van dhr. "*Colin Brown*, wijlen burgemeester van Perth, die in de leeftijd van 71 jaren, in 1741 stierf", en die hij roemt als een man van gebed, een vriend der waarheid, en een zegen voor zijn medeburgers, zowel in hun burgerlijke als godsdienstige belangen¹⁷⁾.

Oprechtheid en vroomheid lieten nooit na zijn achting te winnen; en zo hij al bereid was om een gewaardeerde vriend bij diens leven te verplichten, nog meer was hij geneigd om diens karakter te verdedigen en zijn gedachtenis te balsemen, nadat hij de ogen bij de dood gesloten had. Een aanvullend voorbeeld van deze loffelijke bereidheid wordt ons door een brief geschonken, die hij aan zijn nicht, mevr. Scott, schreef ten gunste van de weleerw. James Johnston, de eerste predikant der Afscheiding te Dundee, kort na diens overlijden. Daaruit halen wij het volgende gedeelte aan.

"Zeer geliefde nicht,

Mijn vrouw stelde mij uw brief ter hand; ge verlangt, dat ik die

17) Works, deel 2, p. 788.

beantwoorden ga met betrekking tot de dood van ds. Johnston, waarover u een bericht wilt hebben. Ik was te Dundee, 's daags na de dood van die waardige dienstknecht van Christus, en werd in beslag genomen met de vervulling van de laatste plicht aan hem, door zijn hoofd grafwaarts te dragen op zaterdag, 17 nov. 1750. Ik was bijna vier dagen op die plaats, en vond gelegenheid om zijn vrouw te spreken, en ook met allen, die gedurende zijn ziekte bij hem aanwezig waren, en ik ontving een overzicht, zowel van zijn ziekte, als van zijn houding daaronder. Zijn ziekte was, wat men noemt, een zenuwkoorts, of een koorts van de geestvermogens; een zeer gewone zaak, waardoor velen uit dit leven geroepen worden. In dit geval: zelden ontsnapt, of kan iemand ontsnappen aan het ijlen; en er was geen ander soort ijlen die hij had – wat de manier ervan betreft – dan waaraan iemand anders ter wereld onderhevig is bij een woedende koorts. Wat zijn gedrag, tussen de koortsaanvallen door, betreft: niemand kon zich beter geestelijk en verstandig uitdrukken dan hij... Hij sprak over de korte weg, waarlangs God een Henoch en Elia ten hemel opnam; en hij zei, dat, al waren er geen wonderen meer te verwachten, God toch op het punt stond om ook hem plotseling weg te nemen. Op andere tijden zei hij tot degenen die bij hem waren: O, hebt gij Hem gezien, Dien mijne ziele liefheeft? Ga heen en bid, bid en zeg Hem, dat ik krank ben van liefde! Dergelijke woorden, gesproken met grote duidelijkheid en vurigheid, kwamen uit zijn mond, totdat hij, toen zijn geesteskracht verbruikt en verteerd was, tenslotte kalm neerlag gedurende vele uren, en hij zonder de minste strijd deze wereld verliet, om als het ware rustig in te slapen. Bij zijn leven gaf hij tal van bewijzen (van het feit), dat hij een worstelaar met God was, en dat hij getrouw bleef tot de dood aan de waarheden van het heerlijke Evangelie, door de prediking waarvan hij een brandend en schijnend licht was. Hij werd op passende en eerbiedige wijze bij zijn begrafenis uitgeleide gedaan door alle rangen van mensen uit Dundee, en hij werd midden in zijn eigen kerk begraven, waar niemand vóór hem gelegen had. Ik preekte daar heel de volgende Rustdag (het onderwerp van de voorlezing was Openb. 11 : 17v.,

en dat van de preek Ps. 37 : 37) voor een zeer groot en talrijk gehoor, terwijl menigten gedwongen werden weg te gaan, omdat zij geen plaats vonden om te horen. Zijn gedachtenis is zeer liefelijk in al die banden, ja zelfs in deze banden. De laatstgehouden preken die hij hier en te Kinross hield bij de viering van het Heilige Avondmaal, waren – naar men mij vertelde – dusdanig, dat God ze voor velen maakte tot een reuke des levens. Ik blijf uw zeer nederige dienaar en toegeneegen oom,

Ralph Erskine”.

Temidden van de geschillen en scheidingen, die onder de broeders plaatsvonden, werden zijn gevoelens soms, in gemeenschap met anderen, al te veel geprikkeld en zijn uitspraken waren mateloos scherp. Toch kwamen zijn aangeboren eerlijkheid en liefdadigheid vaak te voorschijn, en had hij geen verlangen naar brandstof of naar voortdurende onenigheid tussen de vrienden van Christus. We zouden ons kunnen beroepen op de strekking van zijn laatste brief aan ds. Warden over het 'Merg'-geschil¹⁸⁾. Ook zijn houding jegens tal van anderen van zijn vroegere collega's in de bediening, verraadt dezelfde uitnemende geest. Toen ds. Alexander Wardrope uit Whitburn, weigerde zich met het Verenigd Presbyterium te verenigen, na met hen een onderhoud te hebben gehad...., gingen sommigen hunner, toen hij zich uit hun tegenwoordigheid teruggetrokken had, ertoe over, om iets scherp in zijn nadeel te spreken, wegens zijn gemis aan besluitvaardigheid en algemeen verstand; maar ds. Erskine berispte hen met de opmerking: 'Hij kan evengoed bidden als wij, laten wij ons dat herinneren'. Toen hij in het jaar 1739 rondreisde, greep hij – naar zijn eigen zeggen – de gelegenheid aan om ds. Wardrope en ds. Bonar van Torphichen¹⁹⁾ op te zoeken. Ook van hun kant betuigden zij dank voor zijn vriendschappelijke bezoek. Aan ds. Wardlaw, zijn vroegere collega, besteedde hij veel aandacht. De bezoeken aan hem werden dikwijls herhaald en steeds gunstig ontvangen. De uitspraken van weder-

18) p. 149. 19) p. 240.

zijdse christelijke liefde, die tussen ds. Ralph en ds. Willison uitgewisseld werden, toen de laatste zich aan de poorten des doods bevond, zijn bijzonder verkwikkend. De volgende brieven tonen ons beider karakter in hun voordeel.

*Brief van de weleerw. Ralph Erskine aan de weleerw. John Willison*²⁰⁾.

"Dunfermline, 7 februari 1750.

Zeer weleerw. en geliefde broeder,
Daar ik van mijn broeder, ds. Johnston, gehoord heb, dat uw ziekte en lichaamszwakte nog steeds toenemen, en gij – sinds de laatste keer dat ik u zag – niet veel beter geworden zijt, maar veeleer al maar dichter schijnt te komen tot uw overgang ..., leek het mij geschikt om mijn meeleven te doen blijken met iemand, voor wie ik steeds een grote achting gehad heb. Want welke verschillen er ook over bepaalde dingen voorgevallen zijn, vanwege de verschillende graden licht in het donkere dal van de wereld....., toch verminderde dat nooit mijn achting voor u, als iemand die, naar mijn overtuiging, verlangde trouw te zijn aan de waarheid en aan de zaak van onze Heere Jezus Christus, en die, naar ik hoop, de Heere thans zal doen rijpen, om hem klaar te maken voor de volle genieting van Hemzelf.

Weleerw. en geliefde broeder, ik hoop, dat – zoals gij uw rust hebt ontvangen door het geloof in Christus, als de Heere uw Gerechtigheid en Sterkte! – zo, wanneer uw vlees en uw bloed u begeven, gij door genade uw hoofd zult mogen neerleggen in Zijn schoot, en dat ge hierop blijft vertrouwen, dat – welke winden er ook waaien, of welke golven er klotzen –, zelfs te midden van de oprijzing der Jordaan, uw Rotssteen vast en onbeweeglijk blijft, en dat gij zult volhouden 'als ziende den Onzienlijke', wanneer alle zichtbare en er-vaarbare dingen weggaan en verdwijnen, totdat het geloof overgaat in aanschouwen. Daar dit alles is hetgeen de tijd

20) Deze brief is overgenomen uit de 'Christian Repository', deel 3, p. 85.

van bringer dezès mij veroorlooft te schrijven, verblijf ik, zeer weleerw. en geliefde broeder, Uw zeer toegenegen

Ralph Erskine.

P.s. Gedenk, terwijl gij nog zijt, in uw gebeden aan Sion, en aan hen, die gij achter zult laten".

*Brief van de weleerw. John Willison aan de weleerw. Ralph Erskine*²¹⁾.

"Dundee, 13 febr. 1750.

Zeer weleerw. en geliefde broeder,
Ik dank u oprecht voor uw zeer christelijke, meelevende brief, via ds. Johnston, voor mij, een arme, stervende man, die al dichter en dichter nader tot mijn overgang; en ik dank u voor de bijzondere achting, die ge aan mijn adres richt, niet-tegenstaande de verschillende graden van licht in het donkere dal van deze wereld. Moge de terugblik daarop ons doen verlangen om te rijpen voor die wereld van licht, waar geen verdeeldheden gevonden worden. Ofschoon ik soms bedoelde mij in te zetten voor de waarheid en de zaak van onze Heere Jezus Christus, en daarvoor op te treden, wanneer ik dat doen kon, toch verwerp ik al dergelijk optreden en al mijn overige daden als vuil spinrag, en verlang ik mijn rust in Christus te ontvangen, als de Heere mijn Gerechtigheid en Sterkte, en om mijn hoofd in Zijn schoot neer te leggen, wanneer mijn hart, vlees en sterkte mij begeven, zoals zij dat dagelijks doen. O, laat mij toch sterven als een Simeon, met Jezus in de armen, zeggende: "Nu laat Gij, Heere, Uwen dienstknecht gaan in vrede, naar Uw woord; want mijn ogen hebben Uwe zaligheid gezien". Ik geef toe, dat mijn talenten gering en mijn prestaties weinige zijn, en toch zou ik soms graag willen zeg-

21) Deze brief is overgenomen uit het origineel van de vererenswaardige schrijver, welke (brief) nog bestaat. Ze werd ook gepubliceerd in de 'Christ. Repository', deel 3, p. 202v., en in de (brieven-)collectie van Dr. Brown, p. 182.v.

gen: "Ik gedenk Uwer uit het land van de Jordaan en Hermon, uit het klein gebergte" (Ps. 42 : 7); ofschoon ik intussen alle vroegere ervaringen zou willen ontvluchten tot een thans aangeboden Christus, en tot een thans aangeboden volmaakte gerechtigheid, om daarvan geheel en al afhankelijk te zijn. Ik rust in..., ja, ik hoop op, ja ik leef van deze Gerechtigheid; ik sterf, geheel en al leunend en rustend op deze grondslag; want alle andere grondslagen zijn vals en bedriegelijk.

Ook verlang ik te sterven als Mozes en Aäron, n.l. aan de voeten en op het bevel van de Heere. Ofschoon zij over de Jordaan wensten te gaan, om de heerlijkheid van het beloofde land te aanschouwen, toch weigerde God hun dat, maar maakte het goed in overvloedige mate, door hun direct de heerlijkheid des hemels te schenken. Al kan ik dus niet de heerlijkheid van Christus' Koninkrijk hier op aarde zien komen, toch zal ik mij aan Zijn bevel onderwerpen en sterven; en ik bid, of gij en vele duizenden meer, het mogen zien en mijn verlies zien goedge maakt met Jezus Zelf, voor eeuwig. Vaarwel, geliefde broeder in Christus! Moge de Heere ons een zalig weerzien schenken met Jezus in het beloofde land, waar wij ons wederzijds zullen verheugen in Hem, en elkaar zonder enige wrok zullen omhelzen. Stellig is er hier niets dat kan beproeven om ons terug te doen trekken of verlangend te maken om hier te blijven. Helaas! ik zie niets dan een dagelijkse, voortdurende afval in de put des verderfs. Moge de Heere Zich ontfemen! Mijn zwakheid dwingt mij om af te breken, en er slechts aan toe te voegen, dat ik, wel-
eerw. geliefde broeder, blijf uw liefhebbende, stervende broeder in de Heere,

John Willison".

De volgende anecdote wordt als geloofwaardig verteld. Ze betreft een persoonlijk onderhoud, dat te Dundee plaatshad tussen ds. Willison en ds. Erskine gedurende diezelfde dodelijke ziekte. Terwijl die twee mannen Gods aangenaam met elkaar aan het spreken waren over dat gelukzalige land, waar de heiligen volmaakt zijn in kennis en liefde, sprak een

vrome, daarbij aanwezige dame, die warm voorstandster was van de Nationale kerk..., ds. Erskine in de volgende woorden aan: "O, mijnheer, er zal in de hemel geen Scheiding zijn". "O mevr., antwoordde hij direct, u vergist u; want in de hemel zal er een volkomen scheiding zijn van alle zonde en smart". "Met genoegen, zei ds. Willison, aanvaard ik die opvatting van de Scheiding".

VERGEVENSGEZINDHEID.

Bij tal van gelegenheden gaf ds. Erskine veel blijken van een vreedzame en vergevende geest. Eens vond een ouderling het gepast, om te protesteren tegen een tamelijk onschuldige daad van de Scheiding, waarmee hij zelf het aanvankelijk eens geweest was, en in de loop van zijn betoog beschuldigde hij hem in weinig-wéloverwogen woorden van trots en eerezucht. Aan het slot van de antwoorden ging hij in op de redenen van 's mans protest, en vergaf hij hem gaarne de niet uitgelokte verwijten van zijn onbedachtzame ouderling in de volgende woorden: "Intussen, wat G. 's al eerder genoemde schimpwoorden betreft: Ds. Erskine - ten einde zich van een andere geest te betonen dan ze insinueren..., en ze vriendelijk uitleggende als de uitroepen van een plotselinge hartstocht en niet het beeld van zijn weloverwogen oordeel - vergaf hem die van harte; en uit eerbied voor het voorbeeld en gebod van onze zachtmoedige Heere Jezus, Die gezegd heeft: 'Bid voor degenen die u geweld aandoen', verlangde hij te bidden, of G.'s vreemde uitspraken door die God vergeven mochten worden, aan Wie wij eenmaal rekenschap moeten afleggen van al onze gedachten, woorden en werken.

In zijn omgang met vrienden, hetzij thuis of buitenshuis, was de geestelijke gezindheid van hem duidelijk. Wij hadden al eerder gelegenheid het belangrijke gesprek te noemen, dat er tussen hem en mevr. Erskine uit Portmoak plaatshad, met de belangrijke gevolgen daarvan, zoals die weergegeven zijn door zijn broer Ebenezer ²²⁾. In zijn Dagboek zinspeelt hij

²²⁾ Life of Eben. Erskine, p. 82.

dikwijls op de vrome en nuttige gesprekken, die hij met predikanten en anderen hield. "Mijn collega, zegt hij ergens, kwam om met mij een hele poos te praten. Wij hadden een stichtelijk (= opbouwend) gesprek, waarvan ik hield en dat ik graag wilde voortzetten, vooral over de oefening des harten, de beloften en het geloof, dat handelt naar het Woord des Heeren". "Vanavond, zo merkt hij elders op, waren ds. Mair en mijn collega bij me, en we hadden een nuttig gesprek". In een aantal stukjes drukt hij er zijn spijt over uit, wanneer de zuiver wereldse praat overheerst, en noemt hij het zijn ernstige begeerte om door opbouwende gesprekken zijn bekenden goed te doen. "Ik was ongemakkelijk (gesteld), zegt hij ergens, bij vleselijkgezinde gesprekken, en ik was blij met de gelegenheid om over geestelijke dingen te praten". Een andere keer verwijst hij als volgt naar het onderwerp van zijn gebeden: "Het was mijn verlangen, of de Heere mij Hèm wilde laten verheerlijken, of Hij mij tot een zegen wilde stellen, en wilde bekwamen om de dienst van God te versieren met een opgewekte en toch stichtelijke wandel".

Overeenkomstig dat verzoek werd hij in staat gesteld om opgewektheid met ernst te vermengen. Om zichzelf en zijn vriend te ontspannen, zegt men, dat hij soms op de viool speelde. De neigingen van zijn gestel – dat is zeker! – lagen aan de kant van openhartigheid, een goed humeur en onschuldige vrolijkheid. Toen hij op reis was naar het zuiden van Schotland, kort na het begin van de Scheiding, bracht hij een bezoek, zoals ons is meegedeeld, aan de Erskines van Dryburgh. Vanwege zijn ambtelijke nauwgezetheid en zijn toegewijde strijd tegen de heersende richting in de kerk, dachten zij hem droefgeestig en stuurs aan te treffen, maar zij waren aangenaam verrast, toen zij de hoffelijkheid van zijn manieren, de aangeboren vriendelijkheid en opgewektheid opmerkten, die zijn gedrag sierden.

Uit gewetensoorzaken zorgde hij ervoor, om het goddeloze zweren – als hij merkte dat men daaraan toegaf – tegen te gaan; en volgens de overlevering toonde hij een geweldige vindingrijkheid bij de maatregels, die hij nam om dat te beugelen en te voorkomen. Eens, toen hij de Forth overstak,

smeekte hij de scheepslui, van wie er kende en wist, dat zij die hatelijke zonde vaak bedreven..., om eens te raden, hoe zijn eigen voornaam luidde. Zij brachten alle tijd van de overtocht door met het maken van vergeefse vermoedens over dat onderwerp; en zo ontkwam hij aan de grote ergernis van de goddeloze taal. – Toen hij eens op de straten van Dunfermline een groep jongens passeerde, die zich ergens mee vermaakten, had hij het ongeluk, dat hij één van hen hoorde zweren. Zonder te weten, wie van hen zich aan die aanstoot schuldig maakte, nam hij een zesstuiverstuk uit zijn zak, en zei dat hij *plechtig* tegen die jongen zou *getuigen*. Vanwege de waarschuwing van de andere jongens, die hun vriend niet wilden verraden, kon hij hem niet direct ontdekken, maar tenslotte slaagde hij daarin. De kleine boosdoener, overtuigd door zijn eigen geweten, beleed zijn fout en nam het geld aan, maar sprak als zijn ernstige wens uit, dat de predikant het weer terug moest nemen. Ds. Erskine weigerde echter aan dat verzoek te voldoen en volhardde in zijn weigering, totdat – na vele ernstige gesprekken met de jongen in zijn eigen huis – hij er blijk van gaf, er flink van overtuigd te zijn, welk een groot kwaad het was, om Gods Naam ijdel te gebruiken.

ZIJN WELWILLENDHEID.

De echt *Christelijke welwillendheid* van deze goede man bleek op tal van manieren. Terwijl ze hem met ijver bezielde voor burgerlijke en godsdienstige vrijheid, schiep ze een oprechte band voor de sociale orde en rust. Heel de strekking van zijn leven werd geacht de beschuldiging te weerleggen van ontrouw, die, evenals tegen zijn broeders, ook door sommige vijanden van de Scheiding tegen hem overijld werd ingebracht. De opvattingen van hen, die onder godsdienstige voorwendsels, het voor verkeerd achtten om voor koningen te bidden, of om menselijke wetten te gehoorzamen, die niet overeenkomen met de wetten van God, ontmoetten zijn besliste tegenstand. Zijn kijk op dit punt wordt duidelijk tot uitdrukking gebracht in een kort gedicht,

getiteld "Schriftuurlijk gezag voor het zich onderwerpen aan, en bidden voor burgerlijke Overheden"; welk gedicht zó begint:

Aan de burgerlijke machten zij gegeven grote eer,
en aan menselijke wetten, die niet strijden met Gods eer.

Uit zijn onvermoeide pogingen om de belangen van dat Koninkrijk te bevorderen, dat uit gerechtigheid en vrede bestaat, bleek duidelijk zijn welwillendheid. Hij gaf zijn goedkeuring en steun, zoals wij zagen, te midden van de moeilijkheden, waarmee zij te strijden hadden...., n.l. aan verlichte en vrome jongemannen, van wie men verwachtte dat zij goede instrumenten zouden worden, om de zaak van Christus en het welzijn der zielen te bevorderen²³⁾. De waardige ds. Brown van Haddington ondervond, onder andere kandidaten voor de bediening, de weldaad van zijn vriendschap al in zijn jeugd; zoals blijkt uit het volgende deel van een brief van zijn oudste zoon, gedateerd "Whitburn, 3 okt. 1830":

"Wijlen mijn vader gaf in zijn laatste dagen toe, te hebben begrepen, dat hij zeer veel zegen van ds. Ralph Erskine's bediening genoten had toen hij die tijdens zijn verblijf te Gairney Bridge bijwoonde; en dat ds. Erskine hem met veel liefde bij de Synode aanbeval als student, toen zij in 1748 te Falkirk vergaderde. Misschien had hij nooit dominee kunnen worden, dan door middel van ds. Ralph Erskine". In een andere mededeling van de schrijver voegt dezelfde ds. Brown eraan toe dat, toen ds. Erskine zijn vader bij de broeders te Falkirk inleidde, één van hen een bezwaar opwierp, dat gegrond was op de dwaze lastering, n.l. dat hij zijn geleerdheid van de duivel gekregen had. Maar Ralph antwoordde: "Naar ik vermoed heeft de jongen een lieflijke geur van Christus aan zich". Ds. Erskine greep blij de gelegenheid aan, om de studenten en predikers raad te geven met betrekking tot de boeken, die zij moesten doorlezen en op andere belangrijke punten. We zijn er zeker van, dat Boston over het 'Verbond der genade'

23) Vgl. p. 147.

één der boeken is, die hij sterk aanbeval, als erop berekend om hen heldere inzichten te helpen vormen inzake het heilsplan.

ZORG VOOR DE GEMEENTEN

Daar hij een echt apostolische geest bezat, kwam "de zorg voor al de gemeenten" op hem neer. Hij was erop voorbereid om op tedere wijze mee te leven met de christelijke gemeente, te midden van kwellende verliezen en verwarrende moeilijkheden die ze ondervonden. Eén voorbeeld van dat medelijden is ons bewaard in een door ons gevonden memorandum van enkele beden, die hij in het openbaar opzond te Kingston, bij de avondmaalsplechtigheid in juni 1731; kort nadat de verplaatsing van zijn broer van Portmoak naar Stirling door de kerkelijke gerechtshoven bevolen was:

"Laat er voor de arme gemeente, die nu pas beroofd werd van hun predikant door een worp van de hand der Voorzienigheid, door hem naar elders te roepen, erbarmen en voorziening komen! O, geef ze genade, om te geloven, dat alle dingen in Christus' hand zijn. Help ze te zien en te zeggen: Het is de Heere, Die geeft, en de Heere, Die neemt. Laat er op de berg des Heeren voorzien worden! Want de Heere zal voor hen zorgen! En zorg toch ook voor de andere gemeenten in deze banden. Er is des te meer behoefte aan Uw hulp, omdat in deze tijd de aangename vestigingen zo moeilijk gemaakt worden door de trots en de verdorvenheid van de mens. Heere, verlos deze arme kerk van het zware juk van het patronaatschap en van alle grieven, waaronder ze zucht. Heere, zegen die gemeente in Uw genade, welke in het vooruitzicht is om met een vollediger bediening vervuld te worden, ten koste en onder verlies van een andere gemeente. Mogen alle dingen geleid worden tot een aangename verantwoording en tot opbouw van arme zielen".

Aangedreven door dezelfde uitnemende geest beschermde hij later de oprichting en onderhouding van nieuwe gemeenten, en besteedde hij opgewekt zijn talenten door aan vooroordeelen tegemoet te komen, en geschillen bij te leggen, die hun

vrede en voorspoed zouden benadelen. De Verenigde Vergadering van Haddington deed onder andere voordeel, in hun beginstadium, met zijn waardevolle diensten als vredemaker. Na ds. George Brown als hun herder te hebben beroepen, voordat hij het beroep van de gemeente in Perth ontving die vacant geworden was door de betreurde dood van ds. Wilson, verkozen zij om aanstoot te nemen aan het besluit van het Verenigde Presbyterium, waardoor de voorkeur gegeven was aan die veel talrijker gemeenschap. Maar toen ds. Erskine te hunnen gunste gesproken en gestemd had, wyl gezonden door het presbyterium om hun geest te verzoenen, slaagden zijn zachte en wijze raadgevingen in zekere mate erin om hun ongenoegen te doen bedaren en hun vertrouwen terug te winnen.

De eerste Verenigde Vergadering in Londen was ook veel verschuldigd aan de vriendelijke belangstelling, die hij voor hun welzijn had. In het jaar 1748, toen enkele jongemannen uit Schotland, die tevoren reeds gebedssamenkomsten hadden gehouden, een beroep deden op de Verenigde Synode, om voorziening in de prediking..., waren er verschillende leden van het gerechtshof op tegen om hun verzoek in te willigen, omdat er geen schijn van succes bestond, en omdat de voorgestelde gemeente een zware last zou vormen voor hun fondsen. Ds. Erskine echter, die de tussenpersoon voor deze aanvraag was²⁴⁾, beweerde dat de plicht van hen eiste, om de thans geboden gelegenheid te benutten, om de zaak der religie te bevorderen, en toonde aan, hoeveel het feit om een kerk in Londen te hebben, zou bijdragen tot welzijn van de jongemensen, die opgevoed waren in de Scheiding, en nu in die stad gingen wonen, en welk een bron van voldoening dat zou blijken voor hun ouders; en daarop werd er geen tegenstand meer ingebracht, en werd er een predikant benoemd om zich naar Londen te begeven.

Om kort te gaan blijken de bijzonderheden van zijn arbeid en reizen, en van zijn briefwisseling met christelijke predikanten op ver-verwijderde plaatsen, zoals die in tal van voorafgaande

24) Records of Associate Synod, in handschrift, p. 981v. en 1006.

hoofdstukken genoemd zijn..., voldoende te bewijzen, dat hij door weinigen van zijn tijdgenoten werd overtroffen in ijver voor de belangen der waarheid en vrede, en voor de wijde verbreiding van het Evangelie. Welke smetten en gebreken dan ook op zijn karakter kunnen worden aangemerkt ('want er is geen mens, die niet zondigt!'), hij bewees, boven velen, die liefde, welke is 'het einde der wet' en 'de vervulling der wet'.

Ds. Erskine's kenmerken als prediker: oprecht - diepgaand - Evangelisch - praktisch - bevindelijk - tekstkeuze - gebedsgave - voorbeelden van welslagen - geschriften - drukken en vertalingen van zijn preken - getuigenissen voor hun uitnemendheid en nut - Evangelie-sonnetten, en andere poëtische werken.

ZIJN KENMERKEN ALS PREDIKANT

De schets die wij in de twee hoofdstukken hiervóór ondernamen, betreft vooral de deugden van deze eminente persoon als mens en christen, die met God wandelde en de heilzame invloed van de vroomheid in de verschillende levensverhoudingen openbaarde. De gang die hij als herder van een christelijke gemeente volgde, werd in een vroeger deel van deze gedenkschriften - namelijk hoofdstuk 2 - beschreven. Toch zal het op zijn plaats zijn om iets meer in bijzonderheden te wijzen op zijn resultaten en nuttigheid als *Evangelieprediker*. Natuur en genade verenigden zich om hem voor deze belangwekkende en moeilijke bezigheid te bekwamen. "Als men ds. Erskine - zegt één van zijn achtergebleven vrienden - in zijn *natuurlijke gaven* beziet, dan bezat hij veel mooie eigenschappen; hij had een lieflijk karakter, een helder hoofd, een rijke vindingrijkheid, een levendige verbeelding en een sterk geheugen. Als men hem in zijn *verworven bekwaamheden* beziet, dan was hij welbekend met alle nuttige onderdelen der literatuur, als een bekwaam leraar, een nauwkeurig logicus en een scherpzinnig wijsgeer. Als men hem in zijn *ambt* gadeslaat, dan was hij een groot en verstandig godgeleerde, een vroom en Evangelisch prediker, een scherpzinnig criticus en

een bekwaam casuïst (= kenner van de gevallen der consciëntie¹⁾.

Zijn voornaamste bekwaamheid om het Evangelie te prediken, bestond ongetwijfeld in de genade en geestelijke gaven, waarmee hij begiftigd was. Uit de overvloed des harten sprak zijn mond. De liefde tot zijn Meester en een vurig verlangen des harten om de zaligheid van kostelijke zielen te bevorderen, maakte hem trouw en ijverig in zijn werk. Aan het slot van een reeks on-uitgegeven preken over Christus, 'het Beeld van de onzienlijke God' (Kol. 1 : 15), die hij vermoedelijk in het jaar 1717 hield, wordt die verhevenheid boven laaghartige motieven, en de belangeloze zorg voor het geestelijke welzijn van zijn hoorders, waarvan hij zich bewust was..., in de volgende woorden uitgedrukt.

"En nu, geliefde vrienden, ik heb getracht om uit deze tekst Christus aan u te prediken; en ik hoop Hem te blijven prediken, zolang God mij dat onder u toestaat te doen. En wee u, als ge leeft en sterft zonder een juiste gebruikmaking van dit heerlijke Evangelie, hetwelk is de leer van een God, Die in Christus de wereld met Zichzelf verzoent. God, Die buiten Christus vereerd wordt, is een afgodsbeeld, en alle hoop op aanneming buiten Christus is een droom. O, laat dus, boven alle dingen, Christus de voorrang onder u hebben. Wat geeft God om uw kerkgang, als ge niet luisteren wilt naar hetgeen Hij zegt, en als ge niet wilt komen tot Zijn Zoon. Of denkt ge, dat ik de ene preek na de andere u tracht na te tellen; enkel om maar door de tijd te komen? Nee, de Heere is mijn Getuige! dat het de begeerte van mijn hart is, dat ge overtuigd en bekeerd moogt worden, en tot Christus gebracht. Ik wens niet uw toejuiching. Want die kan me weinig goeds doen. Als mijn hart mij niet bedriegt, is het niet uw goedkeuring van mijn voordrachten, maar uw beantwoording van Gods roeping in Zijn genade-woord, hetgeen ik najaag. Laat mij maar, zoveel ge wilt, in uw achting dalen, maar laat Christus onder u rijzen; en dan, aan het einde van de dag, zal ik vreugde, en zult gij winst hebben. Laat mijn persoon dan nog

1) Bericht, dat aan zijn 'Works' in 8° voorafgaat, deel 1, p. XVII.

zo verachtelijk zijn, toch maak ik mijn ambt groot. Want ik ben geroepen om onder u de onnaspeurlijke rijkdom van Christus te verkondigen. En krachtens dit ambt is het Christus, en niet ik, met Wie ge van doen hebt. En daarom is het voor u gevaarlijk, als ge dit heerlijke Evangelie van Christus veracht. O, ga vanavond tot God, en geef Hem geen rust, voordat gij in zekere mate ertoe gebracht zijt om Zijn heerlijkheid in het aangezicht van Jezus te aanschouwen, Die 'het Beeld is van de onzienlijke God'."

Als predikant werd hij voor *verstandig* en *diepgaand* gehouden. "Hij was een bekwame, scherpe en heldere spreker, en hij kon als hij zich daarvoor inzette, een onderwerp uitputtend behandelen²⁾. "Luther merkt - zegt een overleden vriend, in een brief aan de auteur - op, dat een godgeleerde, die goed kan onderscheiden, een bekwaam godgeleerde is. Mijns inziens had ds. Ralph Erskine heel veel van die gave. Lees maar zijn preken over Christus, het Verbond des volks, wet-dood en Evangelie-leven, de zwangere belofte en een gevolgtrekking uit de preek over 'Die mij liefgehad heeft en Zichzelf voor mij heeft overgegeven' "³⁾. Zijn gave om te onderzoeken en te onderscheiden sloot echter niet een zekere *levendigheid* van gevoel en stijl uit, om de hoorder te kunnen boeien. Hij was gezegend met een rijke en vruchtbare woordkeus, zoals blijkt uit de aangename en onderhoudende verscheidenheid, waarmee zijn hoofdpunten der leer overal zijn versierd. Het dichterlijke genie waarmee hij op een gelukkige wijze was begiftigd, droeg niet weinig bij tot de verfraaiing van zijn preken met een verscheidenheid aan toepasselijke epithetons en treffende beeldspraak⁴⁾.

De *Evangelische* grondtoon van zijn prediking, overeenkomstig de uitspraken die al eerder gemaakt werden met betrekking tot zijn pogingen in het Merg-geschied⁵⁾, vormde één van haar meest opvallende eigenschappen. Speciaal mocht hij gaarne de genade van God in haar wonderlijke heerlijkheid,

2) Bericht, dat aan zijn 'Works' in 8° voorafgaat, deel 1, p. IX. 3) De weleerw. John Brown, Whitburn. 4) Bericht van de weleerw. James Fisher, in de folio-uitgave van zijn Werken (in het Engels), deel I, p. IX. 5) Vgl. p. 150v.

souvereiniteit en uitgestrektheid grootmaken, teneinde een ruime aanbieding te doen van 'Jezus Christus en Die gekruisigd' aan schuldige en omkomende mensen, om ze de struikelblokken uit de weg te ruimen, aan hun moeilijkheden en bezwaren tegemoet te komen, en ze door de krachtigste drangredenen en lieflijkste verzoeken te 'dwingen om in te gaan'⁶⁾. Zijn preken waren er bijzonder op berekend, om de zondaar te vernederen, de Verlosser te verhogen en tegelijkertijd de belangen van heiligheid te bevorderen.

Hij was echt een *praktikale* prediker. Bij hem werd de onafscheidelijke eenheid van een ongeveinsd geloof en de waarheid, mét de aankweking van een heilig karakter en gedrag, nooit uit het oog verloren. Wij merken aan zijn gedrukte preken, en meer nog: aan zijn *niet-uitgegeven handschriften*, dat de plichten der christenheid een groot deel uitmaakten van zijn bediening en dat hij niet naliet om heersende zonden en nalatigheden te bestraffen met onversaagde trouw. Wat de voorbeelden van zijn trouwe vermaningen betreft, zouden wij kunnen verwijzen naar zijn ontdekkende toespraken, onmiddellijk (gehouden) vóór de bediening van het Heilig Avondmaal, naar zijn verhandelingen over zelfbedrog en wereldgeleijkvormigheid en andere onderwerpen, en naar de *gebruiken tot berisping*, die in de toepassing voorkomen van tal van zijn preken.

Een toenemende aandacht werd vaak gegeven aan zijn toelichtingen en vermaningen van de kansel af, door geschikte en treffende toespelingen te maken op de *gebeurtenissen der Voorzienigheid*. Bij sommige gelegenheden verwees hij nadrukkelijk en uitvoerig naar feiten uit vorige tijden, zoals die omstandig verhaald worden in een geschiedenisboek⁷⁾; en vaak vroeg hij de aandacht van zijn hoorders voor recente gebeurtenissen, en gaf hij hun gepaste raadgevingen, wat betreft hetgeen dat zij moesten doen, en gaf hij hun praktische lessen, ingeprent door de werkingen van 's Heeren Hand. Op die manier, bemerken wij, noemt hij de inval en opstand van

6) Vgl. Brown's Gospel Truth, p. 133-136. 7) Vgl. de preken over de Zwangere belofte en over de Kracht der zonde, (ed. Kool), dl. VII, p. 13.

1715 (Deel 1, p. 647), een buitengewone droogte in de zomer van 1723 (Ib., p. 108), de geruchten van een Spaanse oorlog in 1729 en ook weer in 1733 (Ib., p. 578 en 683), een grote sterfte wegens de pokken, in 1734 (Ib., p. 720), de rampen van de oorlog met Frankrijk en Spanje, in het jaar 1739 (Ib., deel 2, p. 86 en 251), het sterven van predikanten, en andere belangrijke gebeurtenissen.

BEVINDELIJK PREKEN

Terwijl hij zich vroom en bekwaam toonde in het onderscheiden van de tekenen der tijden, werd het nut van zijn verhandelingen nog daadkrachtiger bevorderd door zijn grote aandacht voor het menselijke hart en door zijn bijzondere gave om zijn onderricht aan te passen aan de verschillende omstandigheden, moeilijkheden en oefeningen van de godzalige en bezonnen mensen. Daarom houden velen ervan om hem te kenmerken door de aanduiding van de *bevindelijke prediker*. "Hij had een handige bekwaamheid, zegt ds. Fisher..., in het doorzoeken van de plagen des harten, en in het beschrijven van de wisselende omstandigheden van ernstige en geoefende zielen, alsof zij hem hun verschillende twijfelingen en gevallen (nl. der consciëntie, v.d.Hr) volledig hadden meegedeeld; terwijl hij intussen slechts bezig was, de innerlijke ervaring van zijn eigen ziel te ontvouwen, namelijk hetgeen hij zelf ervoer van de werkingen van het ongeloof en van de kracht-dadige in- en doorwerking van de Heilige Geest daartegenover"⁸⁾.

Hij kon der heil'gen moeilijkheden wél verstaan,
in al hun noden schenken groot solaaas.

Zielen, wel doorkneed in kennis van zonde en genâ,
kunnen in zijn werken vinden wat hun komt te stâ.

Daar vertolkt en lost hij elk geval op, dat hij hoorde,

Zo bleek hij voor Gods volk de man, die hen opspoorde⁹⁾

Bij de keus van zijn onderwerpen en teksten schijnt hij met

8) Voorwoord op de 'Works' in *folio*, deel 1, p. IX. 9) Gedicht ter herinnering aan ds. R. Erskine, in 'Works', in 8vo, deel 1, p. XXVI.

Dr. Owen vaak voorkeur te hebben gegeven aan zulke, die aan eigen hart krachtig waren toegepast; en hij had telkens aanleiding op te merken, dat als hij poogde anderen met de troost te bemoedigen, waarmee hijzelf door God vertroost werd, zijn eigen troost vernieuwd en bevestigd werd. De waarheid van deze bewering blijkt uit tal van memoranda in zijn Dagboek, en zelfs uit verschillende gedeelten uit zijn Werken, zoals uit zijn verhandeling over Openb. 7 : 17, waar hij zegt: "Ik werd, zonder enige opzet mijnerzijds, maar alleen omdat de tekst *voor mijn eigen ziel aangenaam* was...., ertoe gebracht om te spreken over de hoofdzaak en het centrale van de kerkregering: 'Het lam in het midden van den troon'. De eenvoud van zijn stijl en de warmte van zijn uitspraak kwamen uitnemend overeen met het belang van zijn thema en de warmte van zijn hart. "Zijn stijl was natuurlijk, onopgesmukt, mannelijk en Schriftuurlijk. Inderdaad trachtte hij veel zichzelf aan te passen bij de vatbaarheid der hoorders, zonder ooit bij zijn publieke optreden, tot zijn hoorders te willen komen met verleidelijke woorden van menselijke wijsheid, maar om de waarheden van het eeuwige Evangelie te prediken in hun echte zuiverheid en naakte eenvoud"¹⁰⁾. Hij had een prettige stem, een aangename manier van optreden en een warme en aangedane aanspraak. Een bejaarde, vrome vrouw die hem in haar jeugd vaak had horen spreken, bezong lang daarna zijn optreden voor ons in deze woorden: 'Ik dacht werkelijk, dat zijn gezicht straalde'. Zijn hoorders waren gewoon om over het telkens opheffen van zijn hand op de preekstoel te spreken als een teken van de verheffing van zijn ziel. Daarop wordt in de volgende regels gezinspeeld.

Zijn zilv'ren tong deelde levende waarheden mede,
met opgestoken hand, 'n goed teken van zijn hart.

Hij zag, ervoer en bezong de verlossende liefde.

De dood riep hem weg; nu bespeelt hij Boven zijn harp.

Ds. Erskine werd geacht niet minder uit te blinken in het lei-

10) Bericht vóór de 'Works', in 8o, deel 1, p. IX.

den van de godsdienstige oefeningen van het heiligdom, dan in het belichten van de waarheden en in het inscherpen van de godsdienst-plichten. Uit de gloed van zijn vrome gevoelens en zijn talrijke naderen tot de genadetroon in zijn binnenkamer en in zijn gezin, zowel als uit zijn gemeenzame bekendheid met de Schriften en met zijn eigen hart, kan iemand gemakkelijk concluderen, dat zijn publieke gebeden op een uitnemende manier erop berekend waren om de aandacht te boeien, en de geest van de christelijke samenkomsten te beïnvloeden, en om hun gedachten en aandoeningen op te wekken, mét die van hemzelf, voor God en voor de dingen die Boven zijn. Volgens zijn eigen mededeling had Ebenezer Erskine iets 'ziels-versmeltends' gedurende de tijd, dat zijn broer bad, vlak voor de uitdeling van het brood en de wijn (letterl.: 'sacramentele tekenen')¹¹⁾.

De volgende uitspraken, die hij bij wijze van gedenkstuk uit een deel van een publiek gebed schijnt te hebben opgetekend, op een dag van vernedering, die voorbereiden moest op de bediening van het Heilige Avondmaal...., zijn aangehaald uit een van zijn aantekenboeken.

"Helaas, wij leven te midden van vele donkere en verkeerde dagen van toorn, waarin God onze moeder-kerk toornig aanziet, alsmede al haar kinderen. O, mogen wij een heerlijke Dag van de Zoon des mensen hebben onder al onze duistere dagen! Moge de Zon der gerechtigheid de wolken scheuren, en een lichtstraal werpen op deze bijeenkomsten! O, om een flinke bui van hemelse invloeden en om een heerlijke gemeenschap op deze plaats te houden! Heeft de dorre grond van ons hart niet zo'n bui nodig, vooral op een dag van verootmoediging? Heere, als we geen Bochim hebben op een vastendag, dan kunnen we toch geen *Bethel* verwachten op de feestdag. Zo'n bui van invloeden zou een stroom van tranen onder ons losmaken. Heere, kom van de Sinaï af donderen over de dode, koppige harten, hier, om ze voor te bereiden op de komst naar de berg Sion, de stad van de levende God en Heere. Neem toch Uw boog ter hand en schiet de pijlen van over-

11) Life of Ebenezer Erskine, p. 159.

tuiging af, om het hart van de vijanden des Konings te doorboren. Onze tijd zal spoedig ten einde zijn; onze gebedstijd, onze prediktijd, onze hoor-tijd, onze gemeenschaps-tijd zal spoedig ten einde zijn. De dood zal in een moment onze adem afsnijden en ons naar de eeuwigheid zenden, en ons voor eeuwig van de instellingen scheiden. Als wij thans niet met de Heere in de instellingen verenigd worden, dan moeten God en wij in een oogwenk voor eeuwig van elkaar scheiden; maar als God en wij elkaar samen ontmoeten op een genadige wijze in de tijd, dan zullen wij elkaar op een heerlijke wijze ontmoeten in de eeuwigheid. O, zend Uw licht en Uw waarheid neder, dat die ons brengen tot den berg Uwer heilichheid, en tot Uwe altaren!"

ZIJN POPULARITEIT.

Het ambtswerk van deze toegewijde dienstknecht van Christus werd hoog gewaardeerd door zijn eigen mensen, en ook door de christenen van elke Classis op de verschillende plaatsen waar hij zo nu en dan preekte. Een treffend blijk van zijn grote populariteit vinden wij in de omstandigheid, dat – zoals al eerder is opgemerkt – bij zijn Scheiding van de gerechtshoven van de gevestigde (= nationale) kerk, hij door bijna heel de parochie werd gevolgd. Sommige personen reisden elke Rustdag een aanzienlijke afstand om hem te beluisteren. Een zekere *Andrew Small* uit Kinnesswood, die in 1798 stierf in de ouderdom van 84 jaar, ging – vóór de komst van ds. Swanston te Kinross – elke dag des Heeren, gedurende een reeks van jaren, uit dat dorp, om zijn bediening mee te maken. Hij beschouwde zijn 'sabbats-reizen heel plezierige en nimmer-vervelende wandelingen' ¹²⁾. Dhr. *John Kinninmonth*, een zeer geestelijk-gezinde man, die tal van jaren een geacht ouderling was van de eerste gemeente van de Verenigde Afscheiden kerk te Auchtermuchty, en die in de februari-maand van 1812 op zeer hoge leeftijd dit leven verliet in de buurt van Kinghorn...., sprak steeds met veel warmte over

12) Vgl. Vrome Herinneringen van de parochie van Portmoak.

ds. Erskine, en achte het een groot voorrecht, dat hij acht jaar uit zijn jeugd onder zijn bediening had doorgebracht.

Zowel vóór als na zijn afscheiding van de nationale kerk, woonden grote menigten uit verschillende delen des lands de Avondmaalsplechtigheden te Dunfermline bij.

Daarom komen de volgende aantekeningen in zijn Dagboek voor.

"18 juli 1734. Daar er zo'n grote menigte volk was en er drie-en-dertig Tafels waren, was de dienst nog niet om 12 uur (middernacht) afgelopen, en ik begon tussen 12 en één uur te preken over die tekst: 'Zie, uw tijd was de tijd der minne', en de samenkomst ging tussen één en twee uur in de morgen uiteen". - "Sabbat, 6 juli 1735. Het sacrament van het Heilige Avondmaal werd bediend. Mijn Avondmaalspreek ging over Openb. 22 : 1. Ik werd ondersteund, vooral bij de toepassing, en verrichtte het werk met enige hoop, dat de Geest des levens in het midden was. Er waren 38 Tafels, en een zeer talrijke samenkomst".

ZEGEN OP HET WERK.

Het werkelijke nut van zijn werkzaamheden was al evenzeer duidelijk als de hoge waardering ervoor. Al betreurde hij de ongodzaligheid en onverschilligheid bij velen van zijn mensen, toch verheugde hij zich - zoals we gezien hebben¹³⁾ over sommigen hunner, als zegels op zijn bediening. De weinige stukjes die we nu laten volgen, die uit zijn journaal zijn uitgekozen, geven nog een nader bewijs van dit aangename resultaat. "Vrijdag, 1 juni 1733. Vandaag onderzocht ik te *Whitefield*. Mevr. Spence wandelde met mij mee en op onze terugreis hadden we nog een aangenaam gesprek. Zij vertelde mij, dat mijn prediking het eerste middel was, om haar met het Evangelie te verheugen".

"9 Juli 1735. Vanmiddag mocht ik verstaan, dat een jonge vrouw uit het gezin van dhr *Wellwood* bij deze gelegenheid onder een diepgaande bestrijding gebracht was (enkele dagen

13) Vgl. pag. 72 en 218v.;

geleden was het Heilig Avondmaal bediend). Ik sprak en bad met haar, en merkte inderdaad, dat de Heere haar had doen ontwaken, en haar een helder gezicht op haar natuurlijke staat en op haar uiterst behoeftige toestand gegeven had. Zij gaf toe, dat zij nog nooit het Evangelie had horen prediken zoals dat hier gebeurt, noch ooit zulk een ruime aanbieding van Christus gehoord had, en toch bleef zij dodig. Vroeger had zij wel in Edinburgh aan het Avondmaal deelgenomen, maar zij riep almaar uit: 'O vreselijk! Ik stond schuldig aan het lichaam en bloed van Christus. Nooit zag ik Zijn heerlijkheid, ik was slechts een uitwendig net mens'. Ik besprak haar geval, naardat ik kon. Moge de Heere Zijn werk voortzetten!"

"15 Maart 1737. Op deze tijd lag *Sara Murray* ziek van de moeite, waaraan zij deze week stierf. Zij was op de sabbat ter kerk geweest, en zij vertelde mij vanavond, hoe opmerkelijk en verkwikkend de preek over de dood voor haar was. Ik werd bij het bidden met haar ondersteund, zowel vanavond als de volgende morgen. Zij was één van de meest geoeffende, tedere en degelijke christenen uit heel deze gemeente". - "Zaterdag, 19 maart. Toen ik vanmorgen wakker werd, versmolt mijn hart bij de gedachte aan *Sara Murray's* dood. Ik bad, of dezelfde Geest, Die zo vaak op haar was, op mij mocht rusten. Vandaag ging ik naar haar begrafenis. Ik sprak met haar dochters, beide veelbelovende jonge meisjes, die mij wenende enkele van haar laatste woorden meedeelden. Toen haar gevraagd was, wat zij van de dood dacht, gaf zij ten antwoord, dat de dood voor haar de prikkel verloren had, dus een overwonnen dood. Zij zei, dat zij niet graag zou willen scheiden van haar aandeel aan Christus en aan het genadeverbond, zelfs niet voor tienduizend werelden; en ook, dat Hij haar God en Leidsman geweest was van haar jeugd af. Toen haar dochters haar vroegen, wat er van hen terecht zou komen, wanneer zij hen verliet, antwoordde zij: 'Zoekt de Heere en Zijn sterkte, zoekt steeds Zijn aangezicht!' Ik was bewogen zowel bij het horen van die dingen, als bij het vragen om een zegen en bij de dankzegging. Toen ik te paard thuiskwam, sprak ik met een jonge man, die *Sara* zijn moeder noemde, en vertelde, wat goeds de Heere door haar invloed, voorbeeld en leiding ge-

daan had, en terwijl hij wenende wegging, loofde hij de Heere voor het feit, dat hij ooit in het gezelschap van zo iemand was terechtgekomen”.

”24 Febr. 1739. (Na een zinspeling op het feit, dat hij elke Zaterdag ’n vasten hield, alleen en met zijn gezin, om beurt; dan voegt hij eraan toe:) ”De Heere erkende mij daarin, en de sabbatten die op die vastendagen volgden, zijn ietwat opmerkelijk; want ik bevond mijzelf geholpen en bekrachtigd, en velen hebben mij erop gewezen, hoe vaak de Heere kennelijk in de publieke instellingen aanwezig was. Ik bedoel die blijken van ’s Heeren tegenwoordigheid en goedgunstigheid, waarover veel gesproken is, zowel gedurende deze laatste wintertijd als ook dit voorjaar”.

Aan deze authentieke opmerkingen van zijn eigen hand, kunnen we nog enkele voorbeelden toevoegen van de goede gevolgen van zijn bediening, die we uit andere bronnen bijeenvergaaard hebben.

Zijn zuster, mevr. Balderston, spreekt in haar Dagboek van de troost, welke niet alleen zij, maar ook andere christenen in Edinburgh uit zijn preken oogstten. ”13 Maart 1718. J.l. Vrijdag preekte mijn broer, dhr. Ralph, in de Nieuwe kerk. Zijn tekst was uit Ex. 33: ’En hij zeide: Toon mij nu Uwe heerlijkheid’. Velen kwamen er vandaan, die zich verheugden in de Heere”.

Zijn nuttigheid voor ds Brown van Haddington in diens vroegere leven is hierboven al genoemd. Die uitnemende man! ’In ’s mans laatste dagen was hij in een gesprek gewikkeld met een broeder, waarbij de stad Dunfermline ter sprake kwam; en toen zei hij, dat hij zich met genoegen de tijd herinnerde, dat hij over de heuvels van Cleish, uit Gairney Bridge kwam, om die grote man Gods, ds Ralph Erskine, te beluisteren, ”wiens preken - zei hij - volgens mijn gedachte door Gods Geest aan mijn hart werden toegepast; in die tijden dacht ik, dat ik de God van Israël ontmoette en Hem van aangezicht tot aangezicht zag”¹⁴⁾.

Alexander Pearson, een godvruchtig man uit de parochie van

14) Gospel Truth, p. 138.

Portmoak, sprak op zijn sterfbed op een gevoelige wijze over de weldaad, die hij te danken had aan de diensten van Ralph, zowel als van Ebenezer Erskine, en van andere predikanten. Verwijzend naar een Avondmaalstijd te Orwell, zei hij: ”O, hoe verblijd ging ik aan Tafel. Ik genoot die dag een hemel op aarde. Ds. Ralph Erskine bedienende een Tafel over de volheid des Evangelies en de sacramentele feestdagen. O, dat was een goede tijd voor mijn ziel”¹⁵⁾.

”Een uitnemend christen, zo zei een onlangs overleden predikant, in een persoonlijk schrijven..., deelde mij mee, dat hij eens te Linton was, waar ds Ralph Erskine over die woorden preekte: ’De kracht des Heeren was daar aanwezig om hen te genezen”. Voor hem was het een wonderlijke prediking, en, naar hij dacht, was het dat ook voor anderen”. - ”Een oud man, zegt dezelfde geachte correspondent in een andere mededeling..., een eerbiedwaardige ouderling uit Bathgate, vertelde ds C., dat hij de Afgescheiden diensten van meetaf had bijgewoond, en dat hij eens te Burntisland zich bevond. Onder de kostelijke waarheden die ds Ralph naar voren bracht, had hij, naar hij zeide, een hemel op aarde, vooral bij het bedienen van een Tafel. Toen hij daarover zestig à zeventig jaar later sprak, rolden hem de tranen over zijn wangen”¹⁶⁾. Nog een ander voorbeeld van de blijvende indrukken, die onder Gods zegen ontvangen werden uit zijn persoonlijke bediening, laat zich ontlenuen aan een kort bericht, dat in een periodiek (tijdschrift) verscheen, n.l. over wijlen de weleerw. William Wilson, van de Verenigde Verbonden gemeente, in de Nicolson’s straat te Greenock, die op 9 maart 1831 stierf.

”Ds Wilson was van geboorte uit Dunfermline, waar zijn moeder, die op hoge leeftijd, nog niet veel jaren geleden, stierf, hem grootbracht onder de bediening van de weleerw. Ralph Erskine. Over de dagen van haar jeugd en over de krachtige bediening van die voortreffelijke man placht zij met een bijzondere warmte te spreken, terwijl zij gedeelten uit zijn pre-

15) Vrome gedenkschriften van de parochie van Portmoak.

16) Bedoeld is de overleden weleerw. John Brown, van Whitburn.

ken en uit zijn Avondmaalstoelpraken aanhaalde, en ook een indrukwekkend gebaar dat hij placht te maken, als hij levendig gesteld was, noemde; welk gebaar zij 'the ca' van zijn hand noemde"17).

Nog één voorbeeld van het gelukkige welslagen, waarmee het zijn Goddelijke Meester behaagde om zijn arbeid te kronen, is te belangwekkend om ongenoemd te laten. Dat voorbeeld kwam in het gezin van zijn zeer geliefde vriend en broeder, de weleerw. *William Wilson* uit Perth voor. "*Marjory*, zijn oudste dochter, stierf op de leeftijd van 16 jaar. Een preek die zij te Kinclaven bij de Avondmaalsviering gehoord had van de weleerw. *Ralph Erskine* uit Dunfermline, over die tekst: 'Zij zullen opvaren met vleugelen, gelijk de arenden', had haar geest zeer ernstig beïnvloed. Gedurende de rest van haar leven sprak zij vaak over die preek, en op haar sterfbed gaf haar de herinnering eraan nog veel troost"18).

ZIJN GESCHRIFTEN.

Door talrijke, dringende verzoeken van vrome hoorders beïnvloed, preekte deze ijverige dominee niet slechts het Evangelie van de kansel af, maar bediende zich ook van de gemakken, die de drukpers hem schonk, om de reuk van de kennis van Christus te verspreiden. In bepaalde gevallen namen particulieren de vrijheid, zonder vooraf zijn toestemming te vragen..., om zijn verhandelingen te publiceren naar de aantekeningen, die de stenografen gemaakt hadden, toen ze gepreekt werden. Vandaar, dat de uitgever in de waarschuwing, die aan een uitgave van de preek over Christus, het Verbond des volks voorafgaat, gedrukt in 1725..., opmerkt, dat de "auteur noch het handschrift had herzien, noch de gedrukte bladen had verbeterd"; en hij voegt eraan toe, "het is te hopen, dat de auteur niet al te boos zal zijn over het feit, dat het op die manier het publiek onder het oog gebracht is". In andere gevallen schijnt hij echter de uitgever, van zijn manuscript te heb-

17) *Theological Magazine*, deel 6, p. 288. 18) *Ferrier's memoirs of the Rev. W. Wilson*, p. 377.

ben voorzien. In elk geval werden tussen het jaar 1722 en de tijd van zijn dood, zijn verhandelingen over ongeveer veertig teksten uitgegeven, en ruimschoots verspreid in kleine boekjes in 12o (= duodecimo), waarvan de meeste uitgaven drie à vier, en sommige ervan zelfs vijf à zes drukken beleefden.

Toen de voortbrengselen van *Ebenezer* en *Ralph Erskine* de aandacht van tal van vrome predikanten in Engeland trokken, werd er een bloemlezing uit de talrijke afzonderlijke preken van beide broeders uitgegeven in Londen, in *octavo*. Het eerste deel kwam van de persen, onder het toezicht van de weleerw. *Thomas Bradbury*, die ze met een aanbevelend voorwoord, gedateerd: 3 maart 1737-8 (bij het publiek) inleidde. Het tweede deel van deze verzameling schijnt onder het toezicht van dezelfde gevierde godgeleerde te zijn uitgegeven; en in het jaar 1757, enkele jaren na het overlijden van de beide *Erskines*, verscheen er een nieuwe editie van die twee delen te Londen – het eerste deel ervan had intussen al twee oplagen gehad –, onder toevoeging van nog een derde deel, met een aanbevelend voorwoord, geschreven door een geestelijke van een ander kerkverband, wiens naam niet genoemd is.

De publicatie van ds. *Ralph Erskine's* Praktikale Werken in twee delen, in folio, kwam al spoedig na zijn dood tot stand; maar vanwege tal van beletselen kwam er geen aanvulling dan na verloop van 12 jaar. Het eerste deel verscheen in 1764, en het tweede in het jaar daarop. Dhr. *John Newlands*, de uitgever, boekhandelaar in Glasgow en schoonzoon van ds. *Erskine*, was van plan om 't geheel trouw en eervol uit te voeren. Zijn aanspraak 'tot het publiek', dat aan het begin van het eerste deel ingevoegd werd, geeft een gunstige indruk van 's mans aandacht en onbaatzuchtigheid, door zijn manier van handelen: "Hij besloot bij zichzelf, toen hij zich aanvankelijk deze taak voorstelde, om óf het werk op zo'n manier uit te voeren dat het de waardige schrijver tot eer zou strekken, het zowel genoegen als profijt aan de lezer zou geven en het voor hemzelf én zijn land een eer zou zijn (aangezien dit in grootte en sierlijkheid de eerste van dat soort zou zijn, dat ooit als een werk van een Schotse schrijver uitgegeven werd!) – óf om het helemaal niet uit te geven. Hoe hij zijn voornemen nage-

komen was, is ter beoordeling van het publiek”.

Naast de erbij gevoegde *poëtische stukken*, bevatten deze delen – met daarbij een groot aantal nog nooit eerder uitgegeven preken! – ongeveer honderdveertig preken, die gebaseerd zijn op ongeveer zesenzeventig verschillende teksten uit de Schrift. Twintig van die preken werden onmiddellijk vóór de viering van het Heilig Avondmaal, gehouden, vijf op de zondagavonden van het Avondmaal, en vijf preken, die gehouden werden op verschillende plaatsen op vastendagen. De gehele reeks is veelal naar de tijdsorde gerangschikt, waarin de preken gehouden werden. Het lettertype is uitstekend, en door een edelmoedige afwijking van zijn oorspronkelijke voornemens, 'drukte' de uitgever 'het geheel op een extra fijn formaat'. Men deed grote moeite om tal van onnauwkeurigheden te verbeteren, die de vorige uitgaven van de vroeger uitgegeven preken ontsierd hadden. Om gedeelten te verduidelijken, waar de schrijver op 'de voorvallen en gebeurtenissen van de tijd' zinspeelt, 'werden er verklarende aantekeningen aan de voet van de bladzijde opgenomen. Aan de brede inhoudsopgave aan het begin werd nog een royale alfabetische index toegevoegd aan het slot. Ds. Fisher uit Glasgow schreef niet alleen het 'Beknopt bericht over de auteur, vooraf', maar was naar alle waarschijnlijkheid ook de schrijver van de meeste aantekeningen en toelichtingen. De uitvoering bleek grote voldoening te wekken bij de intekenaars; en uit de van hen gepubliceerde lijsten blijkt, dat er voor meer dan zevenhonderd exemplaren ingetekend werd.

Geen andere *folio*-uitgave is sindsdien verschenen. Alle praktische werken van ds. Erskine zijn echter herhaaldelijk gedrukt in *octavo*. De eerste editie in die vorm, welke uit tien delen bestond, werd te Falkirk uitgegeven door *Patrick Mair* voor Hugh Mitchell, in het jaar 1794. Door wie het Bericht over de schrijver, dat voorop gaat, samengesteld werd, wordt ons niet meegedeeld. Maar het blijkt hetzelfde te zijn, als hetgeen in de folio-editie verkort en verbeterd is. Het wordt gevolgd door een 'Vers ter herinnering' aan ds. Erskine, dat uit acht regels Latijn en bijna 200 regels in het Engels bestaat; het werd dertien jaar na zijn dood geschreven. Daaraan is

weer toegevoegd 'een naamdicht' op zijn naam. Een uitvoerige lijst van intekenaars vormt het aanhangsel.

Tal van soortgelijke uitgaven van zijn praktische werken zijn daarna op verschillende plaatsen gedrukt voor de boekhandelaars te Londen en elders. De verbreiding van zijn verhandelingen is ook onlangs nog door de vrome aandacht bevorderd van enkelingen en verenigingen, die in tal van vormen, uit die preken bloemlezingen uitgaven. In het jaar 1821 gaf de wel-eerw. *Samuel M'Millan*, te Aberdeen, in twee delen 8o 'The Beauties of the Rev. Ralph Erskine' uit; "het omvat een bloemlezing uit de preken van die uitnemende godgeleerde, uit de meest treffende toelichtingen op de Evangelie-leer", met vooraf een korte levensschets. Deze bloemlezing, welke aanbevolen wordt door tal van geachte predikanten als 'hoogst eervol voor het oordeel van de uitgever, en zeer geschikt om algemeen tot nut te zijn', kreeg tal van herdrukken. Een aantal van de preken daaruit, zoals 'Het gescheurde voorhangsel des tempels' en 'Geloofspleidooi op Gods Woord' werden ook afzonderlijk uitgegeven door het Tractaat-genootschap van Londen en Dublin, in de vorm van kleine verhandelingen, door middel waarvan zij gemakkelijk hun weg naar de hutten der arme mensen vinden.

Het nut van die Evangelische verhandelingen is nog verder uitgebreid dank zij de vertaling. Als we niet verkeerd zijn ingelicht, werd de Londense Verzameling van Preken, (gehouden) door Ebenezer en Ralph Erskine, in drie delen, in de taal van Wales overgezet, en onder die belangstellende mensen in een aanzienlijke hoeveelheid verspreid. Nog opmerkelijker is echter het feit, dat *al* de uitgegeven verhandelingen van die beide eerwaardige broeders in de Nederlandse taal zijn overgezet, en zeer gunstig in Nederland zijn ontvangen. In een aantekening aan het begin van het Bericht over Ralph Erskine, dat in de Falkirk-uitgave van zijn werken in 1794 verscheen, wordt gezegd: "Wij hebben er zelfs enkele van gedrukt gezien in het Nederlands". Maar breder informatie over dat punt is onlangs ontvangen. In een uitnemende publicatie, die onlangs van de pers kwam, wordt goede nota genomen van de vertaling van dhr. *Jan Ross* te Rotterdam, "van alle prozaïsche geschriften

van Ebenezer en Ralph Erskine¹⁹⁾). Wij hadden het genoegen om de gehele vertaling te zien, die uit twaalf dikke, maar handige deeltjes in klein octavo bestaat; ze bevatten 'Voorredes' ter aanbeveling; sommige ervan zijn heel groot, en geschreven door twee inheemse geestelijken, die groot aanzien genieten. Die verhandelingen in het Nederlands, welke ongeveer in het jaar 1744 begonnen vertaald te worden, kregen tal van herdrukken, en worden nog steeds in brede kring in dat land gelezen²⁰⁾. Een geachte briefschrijver zegt: "Ebenezer en Ralph zijn evenzeer geliefd onder de Nederlanders, als zij het nog steeds onder onze Schotse boeren zijn. Op een marktdag te Rotterdam heb ik er vaak schik in, om de boeren rond een boekenstalletje af te luisteren, als zij nieuwsgierig vragen naar de werken van *Erskeine*; want zo spraken zij die naam uit".

Terwijl wij afzien van de critische bespreking betreffende de verdiensten van Ralph Erskine's verhandelingen, zij het ons voldoende om op enkele getuigenissen te letten, die aan hun inhoudelijke uitnemendheid en geestelijke nut gegeven werden. Het lijkt onnodig om de uittreksels te herhalen, die al eerder werden aangehaald, mét de aanbeveling van de werken van zijn broeder en van hemzelf, uit de pen van de weleerw. *Thomas Bradbury, William Cudworth, James Hervey en Augustus Toplady*²¹⁾. Daaraan kan het volgende worden toegevoegd.

De schrijver van het voorwoord bij het laatste van de drie delen van Ebenezer's en Ralph's preken, die in het jaar 1757 tegelijk te Londen uitgegeven werden..., drukt zich ten opzichte van 'die eerwaarde en waardige broeders' als volgt uit: "Naar ik denk kan wel, met de nauwkeurigste waarheid, gezegd worden dat hun lof inzake het Evangelie thans in het

19) Vgl. Steven's History of the Scottish Church, Rotterdam, p. 198. 20) Vgs. Steven werd dhr. Jan Ross tot dit werk aangemoedigd door Dr. Hugh Kennedy. Steven houdt de Nederlandse vertaling voor correct. De twee bewuste predikanten zijn Theodorus van der Groe en George Hoogendorp. Van der Groe werd op 3 sept. 1705 geboren, was predikant te Rijsaterswoude in 1730, en in 1740 te Kralingen, waar hij op 24 juni 1784 stierf. Na enige tijd de gemeente Cortgene te hebben gediend, werd ds. Hoogendorp overgeplaatst naar Zierikzee, in nov. 1759, waar hij in 1790 met emeritaat ging. 21) Life of Rev. Eben. Erskine, p. 489-491.

buitenland verspreid is in Christus' Kerk in *Engeland, Ierland en Amerika*; en zij hebben de beste brief van aanbeveling gekregen, namelijk een getuigenis in het geweten van niet weinige kinderen Gods, die alle reden hebben om Zijn Naam te loven voor de grote, geestelijke weldaad en winst, die zij oogstten uit het doorlezen van de waardevolle werken van deze Zijn knechten, aan wie Hij zulke uitnemende ambtsgevaren en -bekwaamheden geschonken heeft."

De weleerw. Adam Gibb is, terwijl hij in uitbundig sterke bewoordingen zijn afkeuring uitspreekt over ds. Ralph Erskine's geschriften inzake de burger-eed..., zo eerlijk om inzake hem op te merken, dat "zijn naam en rechtvaardige reputatie van veel belang voor zijn zaak waren, daar hij al lange tijd een zeer uitnemend licht in de kerk mocht zijn, en iemand was, wiens gedachtenis als Evangeliedienaar kostbaar moest zijn, vanwege de vele werken, die hij uitgegeven had; zo lang n.l. als het Evangelie in de Engelse taal blijft verbreid worden"²²⁾. Wijlen Dr. *John Mason* uit New York aarzelde niet zijn achting voor ds. Erskine uit te spreken, en dat hij, al heel vroeg in zijn leven, een zegen had ontvangen bij het doorlezen van zijn werken. De volgende bijzonderheid wordt meegedeeld in een preek, die iemand hield naar aanleiding van de dood van die bekwame en welsprekende man: "Toen hij tien jaar oud was, had hij al diep-godsdienstige indrukken. Dikwijls merkte hij toen bij gelegenheid op, dat hij in die tijd Ralph Erskine's 'Faith's Plea upon God's Word' meenam naar de vliering van zijn woning, en het las, en hilde en bad"²³⁾.

De waardige Dr. *John Colquhoun* uit Leith, die zelf een groot bewonderaar was van Ralph's preken, gaf enkele jaren voor zijn dood aan een geachte vriend het volgende verslag van hetgeen hem overkomen was bij een gesprek, dat hij in zijn eigen huis met een uitnemende Londense boekhandelaar gehouden had. "Wie is naar uw gedachte, vroeg de boekhandelaar, op het ogenblik de meest populaire schrijver?" "Dat weet ik niet", antwoordde de doctor. "Dat is Ralph Erskine", zo

22) Gibb's Display of the Secession Testimony, deel 2, inl., p. 1. 23) Preek, gehouden door Dr. Joseph M. Elroy, naar aanleiding van de dood van John M. Mason, gepreikt te New York op 23 jan. 1830.

klonk het antwoord. "Wij verkopen meer van zijn geschriften dan van enige andere godgeleerde, hetzij Schots of Engels". Hij voegde er nog aan toe, dat zijn verhandelingen zeer hoog gewaardeerd worden door de vrome geestelijken van de kerk van Engeland.

Een auteur zegt in een biografisch werk, dat op 't ogenblik staat te verschijnen: "Over ds. Ralph Erskine's geschriften behoeft men nauwelijks meer te spreken dan over zijn karakter. Want verschillende van die geschriften hebben reeds een eeuw critiek doorstaan, en ze worden terecht evenzeer gewaardeerd door vrome en scherpzinnige lezers, als dat het geval was, toen ze voor het eerst in druk uitkwamen. Het zijn geen voorbeelden van compositie, en dat zullen ze – naar we geloven – ook wel nooit worden; maar ze zijn rijk aan het goud der Goddelijke waarheid, en ze bevatten tal van gedeelten, die ongemeen krachtig en gelukkig zijn²⁴⁾.

Daar beide broers door het godsdienstige publiek in het algemeen in hoge eer gehouden werden en 'de idolen van het lichaam' (bedoeld is: de Afscheiden kerk!), waarvan zij uitstekende leden waren....., genoemd werden, zou het hatelijk kunnen schijnen om enige vergelijking te maken tussen hen als prediker en schrijver. Laat het genoeg zijn om op te merken, dat Ebenezer bijzonder bekend stond om zijn mannelijk gevoel, een waardig voorkomen en een boeiende voordracht; maar Ralph werd geacht uit te blinken in critische scherpzinnigheid, en tegelijk in de meerdere zalving en toegenegen ernst, waarmee hij op de diverse omstandigheden en gevoelens van de ernstige hoorders inging²⁵⁾. Hun beider verdiensten worden beknopt aangeduid door de weleerw. schrijver van een bericht inzake de parochie van Chirnside, in de volgende woorden: "Aan de grafstenen op het kerkhof mag men niet voorbijgaan, aangezien zij de steen toont van de weleerw. ds. Henry Erskine, de eerste predikant der parochie na de revolutie van 1688, wiens zoons Ebenezer en Ralph de voornaamste en beroemde leiders waren van een openlijke

24) Chalmer's Lives of Distinguished and Illustrious Scotsmen, artikel over R. Erskine, p. 267-271. 25) Brown's Gospel Truth, p. 137.

en welbekende afscheiding van de gevestigde kerk. De eerste achtte men de pilaar van de partij, terwijl men toegeeft, dat Ralph de beste leraar was, met een dichtader voor Latijnse en Engelse poëzie"²⁶⁾.

Daar de *strijdgeschriften* van Ralph al eerder aangeduid werden, in samenhang n.l. met de disputen waardoor ze werden veroorzaakt, is het amper nodig om ze nogmaals te noemen. Het bekwaamste, zo goed als het onberispelijkste daaronder was ongetwijfeld het werk, met de titel 'Faith no Fancy' (= Geloof, geen inbeelding; v.d. Hr.). Het is als een 'bijzonder waardevol werk' geprezen, 'waarin de schrijver zijn gaven het beste ontplooidde, zowel als theoloog als filosoof – een boek, dat inderdaad al zijn bestrijders tot zwijgen bracht, en tot op heden niet weerlegd is"²⁷⁾. Een beroemde professor in de wijsbegeerte aan een Schotse universiteit, die onlangs overleden is, heeft – naar men heeft bericht – grote bewondering uitgesproken voor de bekwaamheid en scherpzinnigheid, die in dit werk aan de dag gelegd werden.

Het aandeel dat ds. Erskine nam in de samenstelling van dat nuttige boek 'De Catechismus der Synode' is al aangewezen bij de herinneringen aan zijn broer²⁸⁾. Daar werd opgemerkt, dat de oorspronkelijke materialen, die hij in stenografisch schrift had voorbereid, en die zich uitstrekken van Vraag 76 tot Vraag 95 uit de Kleinere Catechismus....., nog steeds voorhanden zijn.

ZIJN DICTWERKEN

Nu komen zijn *poëtische werken* aan de beurt. Daarvan zijn de *Evangeliesonnetten* ongetwijfeld het nuttigst en belangrijkste. De samenstelling van die sonnetten, of geestelijke liederen, in zes delen, namelijk: Der gelovigen bruiloft, weduwgift, raadsel, verblijf, alleenspraak en beginselen...., schijnt zijn voornaamste ontspanning te hebben gevormd in de vroegere jaren van zijn ambtsbediening. De eerste druk schijnt aan al

26) Statist. Acc. of Scotland, deel 14, no. 1: Parish of Chirnside, door de weleerw. Dr. Walter Anderson. 27) Account prefixed to his Works in 8vo., 1794, p. XII. 28) Pag. 493v.

zijn andere uitgaven te zijn voorafgegaan, en werd anoniem uitgegeven. Later vermeerde hij het boek, en gaf hij er zijn naam aan. "Dit boek kreeg tal van drukken te Edinburgh, waarvan sommige anoniem waren en zeer onzorgvuldig voorbereid; maar tenslotte werd het, toen er toestemming om gevraagd en die verkregen werd, te Londen herdrukt met grote toevoegingen en veel verbeteringen, die hij maakte, en dat tot tien jaar voor zijn dood toe"²⁹). Zijn Dagboek bevat herhaaldelijk toespelingen op de revisie der sonnetten, en toont ons de nederigheid en vrome bedoelingen, waarmee hij zich op dat werk toeleigde.

"31 December 1733. Ik kreeg nog een brief (van dhr. John Oswald uit de 'Roos en Kroon'), uit Londen, die mij dringend vroeg om de Evangelie-sonnetten, waarvan ik bezig was een nieuwe uitgave voor te bereiden". - "23 Januari 1734. Ik mocht op Hem zien om Zijn zegen te schenken over mijn werk, n.l. van het opstellen en vervaardigen der sonnetten, opdat zij zouden dienen tot Zijn eer en tot welzijn van vele zielen". - "Sabbat, 3 maart 1734. Vanavond, na de godsdienstoefening in het gezin, mocht ik geweldig ondersteund worden in het verborgen gebed. - Ik kreeg te zien op de Heere, of de sonnetten nog tot nut zouden mogen zijn, ook al lag ik in het stof, en zo kwam ik ertoe te vragen, of het mij gegeven mocht worden om de Heere Jezus te verheerlijken. Op dit punt dacht ik met grote verootmoediging aan mijn onwaardigheid, en welk een wonder het zou zijn, als door mijns-gelijken Zijn waarheid zou mogen worden verspreid en Zijn Naam worden verheerlijkt; en ik dacht, dat niemand ter wereld zoveel reden had om Hem te verheerlijken en Zijn Naam groot te maken, als ik. Mijn hart goot zich uit en vernederde zich". - "1 Juni 1734. Ik schreef een woord vooraf voor de Evangelie-sonnetten".

Het bescheiden voorwoord, waarnaar hier verwezen is, zou kunnen dienen om de strengste critiek te ontwapenen. Hij zegt daar, dat hij niet bedoelde te schrijven om geleerde en beschaafde mensen bezig te houden, maar tot onderricht

29) Works in folio, deel 1, p. XVI.

en opbouw van hen, die eenvoudiger bevattingsvermogen en een mindere opvoeding bezitten. "Ik kan, zo zegt hij, geen andere verdediging voor mijn lompe uitdrukkingswijze aanvoeren - naast het gebrek aan een geoefend poëtisch genie -, dan dit, dat de meeste regels geschreven zijn al in de eerste, ongezuiverde kledij waarin ze zich aan mijn geest voordeden, als ik over die onderwerpen nadacht en schreef; ook konden de mij geschonken, vrije minuten, los van mijn overige, gewichtige werk, mij niet de tijd veroorloven om mij op die schoonheid en sierlijkheid der uitdrukkingen toe te leggen, die meer tijd, ontspanning en inspanning hadden kunnen verzinnen". Wijzend op de behandeling, welke vooral het Raadsel had wedervaren van de kant van mensen, die het in onwetendheid beoordeelden, en van de kant van anderen, die het goddelooslijk hadden bespot, verdedigt hij er de paradoxen met een geweldig succes van, en bewijst hij, dat zij door de ermee verbonden Schriftuurplaatsen worden gerechtvaardigd. Hij draagt heel het boek aan de zorg en bescherming van God op, in de wetenschap, dat het nog door 'goed en kwaad gerucht' moet heengaan. Hij zegt: "Er is nooit veel beloofd aan hen, die niets anders dan genoeg en voldoening van hun verbeelding zoeken; maar ik heb gehoord, dat het enige dienst gedaan heeft, en naar ik hoop, zal het, dank zij de zegen van de Hemel, nog meer dienst doen, n.l. aan hen, die voordeel en stichting zoeken voor hun ziel"³⁰).

Dit boekje met 'Geestelijke Zangen', hoewel het een bescheiden woordkeus en een 'huiselijke rijm' heeft, kreeg toch een groot aantal herdrukken, en dank zij 'de zegen van de Hemel' op zijn Evangelische inhoud, heeft het de zielen van duizenden verlicht en verkwikt. Zijn waarde is door Christenen in Engeland, Wales en Amerika ondervonden. Naar ons werd verteld, is het vertaald in het Welsh (= de taal van Wales), en genoot het grote achting onder het volk. Een dame uit New Engeland erkende al lang geleden haar verplichtingen aan het boekje, in een gedicht, dat aan de auteur is gewijd, en dat

30) Ibid., p. 580-582.

gewoonlijk vooraan in het werk afgedrukt is. Wijlen Andrew Fuller uit Kettering geeft, in een bericht over de eerste godsdienstige indrukken, de volgende opmerking: "Eens nam ik speciaal de Evangelie-sonnetten van Ralph Erskine ter hand, en opende het boekje bij wat hij noemt 'Een Evangelie-catechismus voor jonge Christenen, of Christus, alles in allen, en onze volledige Verlossing'. Ik las erin, en terwijl ik las, huilde ik. Inderdaad werd ik bijna door het huilen overmeesterd: zó belangwekkend scheen mij de leer van de eeuwige zaligheid"³¹).

Heel wat vromen hebben ervaren, dat hun geestelijke troost zeer bevorderd werd door veel van die liederen aan het geheugen toe te vertrouwen (= van buiten te leren, v.d. Hr.), en door ze vaak te herhalen. Dat werd door tal van vrome personen in de parochie van Portmoak gedaan³²); en er wordt verteld, van wijlen de weleerw. David Wilson van de Verenigde Verbonden Vergadering te Cumnock, dat hij ze in zijn jeugd in zijn geest had verzameld, en dat hij er dikwijls belangwekkende verzen uit aanhaalde bij zijn toespraken aan de Tafel des Heeren, en met grote zegen³³).

Uit de talrijke lofspraken die deze sonnetten kregen, kunnen we er een paar kiezen.

"Ik greep deze gelegenheid aan, zegt de weleerw. *Thomas Bradbury*, om die hymnen en geestelijken gezangen aan te bevelen vanwege de aangenaamheid van de rijm, de aard van het onderwerp, de sierlijkheid der samenstelling; en vooral om hetgeen het geheel verlevendigt, n.l. de smaak naar de Goddelijke en bevindelijke kennis"³⁴).

De gevierde Ds. Hervey, predikant van Weston-Favell, koesterde een even hoge achting voor de Evangelie-sonnetten, als voor de preken van ds. Erskine. "Gedurende zijn laatste ziekte wachtte een vrome heer uit Glasgow, die betrokken was bij de uitgave van Ralph Erskine's werken in folio, op Ds. Hervey's aanbeveling ervoor. Hij kon zelf niet schrijven, maar

31) Dr. Ryland's Life and Death of Rev. A. Fuller, p. 13. 32) Vrome herinneringen aan de parochie van Portmoak; art. *Eben. Birrell* en *Janet Loudon*. 33) Christian Monitor voor 1823, p. 130. 34) Voorwoord op het 1ste deel van de 'Coll. of Sermons' door Eben. en Ralph Erskine.

liet iemand aan de heer schrijven. Daar hij gevraagd had, wat de bedoelde uitgave zou moeten kosten, luidde het antwoord: 'twee guinjes'. Toen ds. Hervey wees op de Evangelie-sonnetten, die daar op zijn tafel lagen en die in zijn ziekte rijkelijk aan hem gezegend waren, antwoordde hij: "Daar ligt een werk van ds. Erskine, dat ik voor meer waarde acht dan twee guinjes"³⁵).

De laatste lofspraak op de Sonnetten, die hier aangehaald zal worden, verscheen enkele jaren geleden in een provinciale krant, en – naar men begreep – vloeide ze voort uit de pen van een geleerde professor, die behoorde tot de kerk van Schotland. Misschien, in enige mate, beïnvloed door een beminnelijke liefde voor jeugd-verzamelingen, gaf deze begaafde man er een veel hoger lof aan, dan meestal aan ds. Erskine, als dichter, gegeven wordt.

"Zonder enige aarzeling, zegt hij, verwijzen wij naar de 'Evangelie-sonnetten en geestelijke liederen van de weleerw. Ralph Erskine', – een auteur, die, onafhankelijk van al die vreemde gedachten en uitdrukkingen waaraan hij vanwege de aard van zijn opvattingen, en misschien van zijn tijd... was blootgesteld, toch niettemin een Dichter is, en wel 'een geheiligde dichter', van geen alledaags allooi. Ongetwijfeld droeg de partijgeest die z'n oorsprong vindt in zijn kerkpolitiek, er zeer toe bij, om hem een overdreven verering te bezorgen van de menigte, terwijl ze de mensen van literaire aard en bekwaamheden ervan weerhield, om zijn producten te lezen. Maar de dwaling van meer dan een eeuw, heeft er grotelijks toe bijgedragen om dat valse medium te verwijderen, waardoor pasgeleden gebeurtenissen en karakters kunnen gezien worden, en heeft ons 'een nieuwe uitgave van Ralph Erskine's Evangelie-sonnetten' geschonken; en een nieuwe en rechtvaardiger, en een bijgevolg meer verenigbare waardering voor zijn werkelijke verdiensten. Zonder hem met een Milton of Klopstock, die inderdaad de Homerus en Vergilius van gewijde epiek zijn, op één rij te plaatsen, mogen wij hem eerlijk en zonder te aarzelen indelen bij een Ramsay en Burns

35) Brown's Life of Hervey, 3e dr., p. 397.

(en dan bedoelen we louter een poëtische, maar geen zedelijke overeenstemming!), de Horatius en Catullus van lyrische poëzie. Onafhankelijk van zijn grote geleerdheid en klassieke talenten, die hij bewezen heeft in verschillende, zeer schone Latijnse oden, bezit Ralph Erskine die verbeeldingskracht en dat waarheidsbesef, welke de alfa en de omega uitmaken van een poëtisch karakter. Hij schrijft met een duidelijk gemak, en met zo'n waarachtig beroep op het hart, en inzonderheid op dat hart, waarin hij bijzonder veel belang stelt, n.l. het hart van een *christen*..., dat hij slechts vraagt om gelezen te worden in een sfeer van echt christelijke gevoelens, teneinde tenvolle gewaardeerd, en grotelijks en terecht bewonderd te worden. – Wij zijn er heel zeker van, dat niemand er ooit berouw van kreeg, al was het maar zo nu en dan eens of gedeeltelijk, de werken van die auteur te hebben gelezen; en we zijn er echt zeker van, dat een zorgvuldig en systematisch doorlezen steeds weer nieuwe gezichtspunten heeft geopend, en het respect heeft vermeerderd voor deze geleerde, consciëntieuze en hoogst eerbeidwaardige dichter. Al jong waren wij zelf bekend met deze auteur, en vele van zijn meer aangrijpende verzen hebben zich zo giïdentificeerd met de algemene gang en aard van onze gedachten, dat ze als het ware, een deel van onze zedelijke constitutie geworden zijn en verenigd zijn met alles wat fris, liefelijk en innemend is in de verzamelingen van jongemensen. Wat wij zelf dank zij de zegen van een vrome afkomst hebben genoten, zouden wij anderen niet graag moedwillig willen onthouden, zelfs niet die kleine kiemen der mensheid, die thans nog aan de knie en aan de lippen van de leraars hangen, en die bezig zijn om schatten van vreugde op te leggen, of bronnen van vertrouwen te verzamelen tegen de tijd, dat zij mannen zijn. Maar nu moeten wij besluiten met enkele aanhalingen om de uitspraken toe te lichten; welke uitspraken wij, naar men kan zeggen – aangezien deze tijd vol vermenging en tegenspraak is –, toch naar waarheid hebben gewaagd te doen.”

”Neem dan het volgende lied ”De hemel verlangt door de heiligen op aarde” bij wijze van voorbeeld:

Welzalig is het volk, dat henenging,
van kruis naar kroon, uit strijd de hemel in;
hoe luide zingen z' aan de kust, waarheen
zij zeilden in hun hart voorheen!

O, zalig zijn de doden, ja, zegt Gods Woord,
die sterven in Christus, de levende Heer',
en aan de andere zijde van graf en dood
zo blijde besteden hun lofprijzende keel.

De dood bevrijdde ons van alle dood,
en zal ons zijn tot eeuw'ge winst;
dood slaakte de zware keten, vol wee,
nu gaan de treurende ballingen in vreë.

*De dood is voor ons een zoete rust,
de open bloesem toont ons de roos;
de kooi werd gebroken, en wij zijn vrij,
en zij bouwde ons zalige huis in de hoogte.*

”Niets, zo willen wij stoutmoedig wagen te verzekeren, overtrof ooit in echt gevoel en schone zedelijke kracht, die regels, die wij cursief hebben afgedrukt. ”De open bloesem toont ons de roos” (in het Engels: 'The opening of the bud to show the rose') is fris en spreekt onmiddellijk van haar aard, in één van haar zoetste en meest verlokkenende houdingen: en 'het verbreken van de kooi' en 'het bouwen van het nest' zullen, ook al zullen al te kieskeurige mensen er bezwaar tegen maken..., in al hun ware aard ervaren worden door hen, die toestaan, om zichzelf naar hun eigen geweten, liever dan naar de mening van anderen, te beoordelen”.

Deze verstandige schrijver merkt dan op, dat ”*Het werk en de strijd des hemels* ook krachtig wordt weergegeven”; en na enkele verzen daaruit te hebben aangehaald, besluit hij met de volgende woorden: ”Wij vragen onze lezers, of de auteur – die op de wijze, als wij hebben aangetoond, kon schrijven – blijvend beschouwd moet worden door een lezend en een intellectueel publiek als een domme, brommende, *temende* dwe-

per, zonder één enkele vonk van waar dichterlijk vuur, om hem aan te bevelen" 36).

PARAFRASE VAN HET HOONGLIED, ENZ.

De volgende oefening in de dichtkunst, waaraan hij zich wijdde na de Evangelie-sonnetten te hebben afgemaakt, was, wat hij noemde: 'Een parafrase, of uitvoerig exegetisch gedicht, over het Hooglied'. Het omvat bijna dertig bladzijden in de folio-uitgave van zijn werken. Zijn voornaamste bedoeling met dit gedicht schijnt te zijn geweest: Eenvoudige christenen voorzien van een evangelische en aangename uitleg van dat mystieke Lied. In het woord vooraf, waarin hij zich richtte 'tot de *nieuwsgierige*, én de *ernstige* lezers', zegt hij daarom, dat hij het niet waagde om ook maar een enkel vers te parafraseren, "voordat hij tal van gezonde uitleggers had geraadpleegd, en hij schonk zich de voldoening, dat hij niet zou kunnen afwijken van de uitleg van de rechtzinnige schrijvers". Zijn Dagboek bevat tal van toespelingen op dat werk, waarvan een enkel voorbeeld moge volstaan: "24 nov. 1734. Op vele van die dagen was ik zeer bezet met het schrijven van de parafrase op het Hooglied. Heere, zegen het werk tot een voordeel van de zielen".

Alvorens zijn Parafrase aan de pers te sturen, onderwierp hij ze aan hen onderzoek van dr. *Isaac Watts*, die hem met enkele 'opmerkingen' begunstigde: en hij drukt zijn spijt erover uit, dat de omstandigheden ertoe bijdroegen om de doctor te verhinderen om 'een nauwgezetter en vollediger herziening ervan' te ondernemen 37). Onder verwijzing naar de poëtische werken van die voorname man, geeft hij als volgt zijn verplichtingen daaraan te kennen: "Vaak, zowel *hier als elders*, heb ik geprobeerd om ze na te bootsen, door sommige van hun aangename beelden over te nemen" 38).

Dit exegetische Gedicht over het Hooglied schijnt voor het eerst omstreeks het jaar 1738 te zijn uitgegeven. Bescheiden spreekt hij erover als "een eenvoudige proef". Al was het

36) De Fife Herald voor donderdag, 16 dec. 1824. 37) Works, d. 2, p. 644. 38) Ibid.

minder verdienstelijk dan de Sonnetten, verkreeg het toch heel veel ingang onder de christenen, en doorliep het heel wat herdrukken. In een al eerder ingevoegde brief drukt ds. Whitefield zijn dank aan God uit voor de aan hem geschonken hulp 'bij die samenstelling' 39).

Na een tussenruimte van verschillende jaren ging hij ertoe over, om zijn *Schriftuurlijke Lieder* op te stellen, die niet eerder volledig uitgegeven werden dan na zijn dood. Overeenkomstig de rangschikking in zijn praktikale werken, bestaan ze uit twee boeken; het ene omvat 'Oud-Testamentische Lieder', in zes delen, en het andere 'Nieuw-Testamentische Lieder', in drie delen 40). Van die alle werd de korte Parafrase op de Klaagliederen, welke het vijfde deel uit de eerste serie uitmaakt., het eerst uitgegeven; het werd in het jaar 1750 gepubliceerd 41). Het wordt voorafgegaan door een Inleiding, waarin hij alle aanspraken op "een genie, dat als de verheven Poët kan optreden" van zich wijst, en waarin hij mensen die vroom en verstandig zijn, uitnodigt om hem hun opmerkingen over zijn verzen toe te sturen. In het voorwoord op zijn Lieder over Uitgelezen delen van het boek Job spreekt hij vol eerbied over *Sir Richard Blackmore's* Parafrase op dat boek, en voegt eraan toe: "Ook al ben ik hem niet gevolgd bij elke verklaring van zijn hand, op bepaalde teksten, toch heb ik alle hulp en bijstand, die ik krijgen kon aangenomen bij het zetten van de Lieder in gewoon metrum (= maat)" 42). Aan het boek "Nieuwe vertaling van het Hooglied" gaat een waarschuwing vooraf, waarin hij zegt, dat hij na zijn Parafrase op dat boek, niet het voornemen had om nog iets anders erover te publiceren, maar hij "werd eveneens gedwongen, om een beknopte vertaling van dit Lied te maken, die zo dicht mogelijk bij de tekst aansloot". Met een toe-

39) Pag. 277. 40) Works, deel 2, p. 697-776. 41) Eén van zijn aantekenboeken, dat de Parafrase op de Klaagliederen bevat en een groot deel van de andere Schriftuurlijke Lieder, fraai geschreven in steno, is in bezit van schrijver dezes; ook nog een tweede boek, dat een groot deel van de Evangelie-sonnetten bevat, en dat op dezelfde manier geschreven is. Nog een tweede van zijn nakomelingen is in het bezit van een originele copy van de Sonnetten, dat op keurige wijze voor de druk overgeschreven is door ds. Erskine. 42) Works, deel 2, p. 709.

speling op ds. *Mason's* Vertaling ervan in gunstige bewoordingen, erkent hij dat hij, bij verschillende verzen, "aangenomen had, wat samen met ds. *Mason's* Parafrase en die van hemzelf, hulp kon verschaffen". Het viel de weleerw. Henry Erskine uit Falkirk ten deel, om een aantal van de Schriftuurlijke Liederen voor de pers over te zetten, nl. uit de steno-aanduidingen van zijn vader, na diens overlijden. Was zijn leven nog een weinig langer gespaard gebleven, dan – naar het schijnt – zou hij nog verschillende andere gedichten eraan toegevoegd hebben in een verscheidenheid van belangwekkende onderwerpen ⁴³⁾.

Het is onnodig om speciaal op zijn Verdediging van rijm en muzikaal metrum te wijzen, of nog nauwkeuriger te wijzen op de inhoud van de inleidende aanspraken, die aan zijn verschillende gedichten voorafgaan.

Niemand kan met reden aan Ralph Erskine de lof van prijszwaardige motieven ontzeggen, of van een vrome ijver, bij het schrijven van deze dikke bundel Schriftuurlijke Liederen; ook mogen wij niet de mildheid van zijn opvattingen uit het oog verliezen met betrekking tot de gepastheid om te zorgen voor een uitgebreide psalmbundel voor het gebruik in de kerk ⁴⁴⁾. Als de verdiensten van de uitvoering ongelijk bleken aan de uitnemendheid van het voornemen, dan laat dit feilen een verdediging toe. De aandrang van zijn broeders van de Verenigde Synode, die het hem ernstig en herhaaldelijk aanbevelen om dit werk te ondernemen, deed hem besluiten om verder te gaan, terwijl zijn overige talrijke en belangrijke arbeid nauwelijks de vereiste vrije tijd ervoor liet. Ja, juist bij het begin van deze zaak 'hinderde hem', om zijn eigen woorden te gebruiken, ook 'de duivel'; want het onzalige geschil, dat toen in de Synode ontstond, vergde veel van zijn aandacht, en deed een veelvuldig beroep op zijn pen ⁴⁵⁾. Kortom, hoe zeldzaam en moeilijk is het zelfs voor een dichter, die begiftigd is met het hoogste talent en die elk voordeel van vrije tijd geniet..., om Schriftuurlijke Liederen samen te stellen,

43) Ibid., p. 700. 44) Vgl. de uitspraken, die voorafgaan aan de N.T.-ische Liederen; ibid., p. 761. 45) Works, deel 2, p. 699.

"die waardig zijn voor de zo heerlijk Goddelijke origine-len" ⁴⁶⁾! Een al overleden schrijver besluit, na eerst ronduit de duidelijke gebreken van ds. Erskine's Schriftuurlijke Liederen te hebben toegegeven..., met de opmerking: "En toch zijn deze pogingen, ondanks alles, niet minder dan tal van soortgelijke pogingen, die ondernomen werden door de beroemdste namen uit de Engelse dichtkunst" ⁴⁷⁾.

ZIJN ORIGINALITEIT

Het is intussen misschien amper de moeite waard, om met nadruk te wijzen op een zekere beschuldiging, die, in ongematigde bewoordingen, tegen hem is ingebracht door de schrijver van een nieuwsblad in een periodiek ⁴⁸⁾. In een vorig bericht met betrekking tot de Parafrasen, die door de Algemene Vergadering ⁴⁹⁾ goedgekeurd waren, had een tweede correspondent waarschijnlijk te veel aan ds. Erskine toegeschreven. Niet voldaan met de uitspraak: "Ik was verbaasd over, en ten eerste ingenomen met de poëtische rijkdom en aangenaamheid, die de sonnetten en parafrasen van deze goede man doordringen", voegt hij eraan toe: "Ik bemerkte al spoedig, dat sommige van de levendigste en vurigste regels in verschillende van onze Parafrasen ontleend waren aan zijn vrome ontboezemingen"; en dan geeft hij enkele voorbeelden. Deze verheven veronderstelling schijnt de kinderlijke verontwaardiging te hebben gewekt van iemand der staatskerk, die een antwoord opstelde; en die scherp de gedachte afwijst, dat het Psalmboek van de kerk van Schotland "veel verplichtingen zou hebben aan één van de vaders der Scheiding". Welnu, wij geven gaarne toe, dat, als de data welke deze schrijver toekent aan de eerste publikatie van de parafrasen der Synode juist zijn; en als, verder, het helemaal zeker is, dat ds. Erskine nimmer enige bijdrage geleverd had aan de grondstoffen, welke gedurende een zeer lange reeks van jaren overwogen werden door de Synodale commissie voor het Psalmboek..., hij

46) Bedoeld zijn de handschriften in de originele tekst; Hebreeuws of Grieks; v.d. Hr. 47) Chalmer's Lives of Distinguished Scotsmen, artikel: Ralph Erskine, p. 271. 48) Edinburgh Christian Instructor, voor maart 1832: "The Claims of R. Erskine on the Paraphrases examined". 49) Ibid. No. voor maart 1830, p. 538-541.

helemaal de gemene smaad, die zijn kerk was aangedaan door één van zijn eerlijker broeders, heeft weggevaagd, welke hij haar in een onbewaakt moment als ten zeerste verschuldigd aan een Afgescheidene had voorgesteld. Maar waarom stond deze heer dan zichzelf toe, om vanwege die reden een stroom scheldwoorden uit te storten over de herinnering aan een erkend 'vroom man', die niet zelf verantwoordelijk is voor de ongefundeerde complimenten, die anderen verkiezen hem te bewijzen? Ten spijt van de lelijke woorden welke deze anonieme aanklager gebruikt, en de blufferige reeks bewijzen die hij ijverig voorstelt..., blijft de integriteit van die goede man onbetwistbaar. Het is zeer wel mogelijk, dat hij zich niet bij elk voorbeeld precies zijn letterkundige verplichtingen herinnerd of nauwkeurig erkend heeft. Maar kan een onpartijdige rechter over de bijzondere bescheidenheid van zijn aanspraken nadenken, met betrekking tot zijn poëtische aanleg en kundigheden, of over zijn verschillende erkenningen jegens Watts, Blackmore en Mason, zoals die hierboven aangehaald zijn, en zich toch verbeelden, dat hij eerezuchtig was om te schitteren met andermans veren, of dat hij geneigd was om elke verplichting die hij zich bewust was, te willen loochenen? Spontaan, zo zagen wij, geeft hij toe, dat hij bij de voorbereiding van zijn Schriftuurlijke liederen, bereid was om van alle kant hulp te aanvaarden; en ofschoon "hij in zijn inleiding op de hymnen op Job er nooit op zinspeelde dat hij iets aan Watts te danken had", toch stelde hij – zoals hierboven al genoemd is – nadrukkelijk in de voorrede op zijn Parafrase op het Hooglied vast, dat hij, zowel bij dat werk alsook bij andere werken, die waardevolle schrijver poogde na te bootsen. Wat dan ook in andere opzichten zijn tekortkomingen en gebreken mogen zijn, als een geheiligd dichter kan hij niet met reden beschuldigd worden van opzettelijke diefstal of oneerlijkheid. Zeer waarschijnlijk zou het niet moeilijk zijn om aan te tonen, dat de beginselen van 'letterkundige eerlijkheid' minstens even slecht begrepen waren in latere tijden, als in de dagen van Ralph Erskine; maar het zou ons geen genoegen bereiden om aan heftig verwijt of strenge beschuldigingen toe te geven.

Met betrekking tot zijn gemengde gedichten, die in zijn Werken voorkomen, met insluiting van treurzangen op de dood van de weleerwaarde heren Cuthbert, Plenderleath en Hamilton, 'Scripture authorities for submission to Civil Magistrates' en 'Smoking Spiritualized', alsook van grafschriften op de weleerw. heren Wilson van Perth, Boston van Etterick, Ballantyne van Sanquhar en van anderen..., naar de meeste daarvan is reeds in de loop van deze 'herinneringen' verwezen. Moge het volstaan, op te merken dat nog een tweede bewijs van zijn literaire oprechtheid en van zijn onwil om groter naam te krijgen van oorspronkelijkheid dan hij zich bewust was te verdienen..., wordt verschaft door het bericht, dat hij van één van die gedichten geeft, welke door een zeer bevoegd beoordeler als 'zeer schone Latijnse oden' beschreven worden ⁵⁰). In een aantekening bij het Latijnse deel van zijn treurzang op ds. Cuthbert, geeft hij openlijk toe, dat hij zich van de 'geschikte uitdrukkingen van verschillende auteurs bediend had, 'die hij hier en daar ertussen gevoegd had' ⁵¹). Zijn treurzangen op de weleerw. heren Mair, Bathgate, Webster en Moncrieff, die niet in zijn gepubliceerde Werken voorkomen, werden al eerder genoemd ⁵²). Eén van zijn aantekeningen, dat in mijn bezit is, bevat een aantal soortgelijke gedichten, zoals een treurzang op de *graaf van Bute*, in 44 regels; één van 32 regels, op een zekere mijnheer *John Aedie* te Dunfermline, die beschreven wordt als een zeer trouw, welwillend en nuttig mens; en één van veertien coupletten op een veelbelovende jongeman, Ebenezer, die omtrent het jaar 1720 blijkt te zijn gestorven. Ook bevat het een aantal korte grafschriften, behalve de reeds gepubliceerde; zoals het volgende op *Mary Stuart*, aan wie hij in 1724 zo'n leerzame brief schreef ⁵³). "Een felicitatiegedicht op Koning George's kroning" werd al in een vorig gedeelte van dit werk genoemd ⁵⁴). Ook schreef hij een, nog nooit gepubliceerd, gedicht dat heette 'The Forced Marriage of Queen Scots', (= het gedwongen huwelijk van

50) Vgl. hierboven p. 440. 51) Ne tanti viri nomen, fama, celebritas, et quibus pollebat dotes, oblivione deleantur, sequentis quoque Elogii centuriam linearum (aptis quorundam authorum phrasibus hic illic interspersis) adjicere visum, Works, deel 2, p. 781. 52) Vgl. p. 100, 110, 122v. 54) Vgl. p. 130v. 53) z.o.z.

koningin Scota), naar aanleiding van de vereniging tussen Schotland en Engeland ⁵⁵⁾. Inderdaad bevatten zijn handschriften tal van gedichten met een rijke verscheidenheid, zedelijke en onderhoudende, zowel als godsdienstige (gedichten). Maar het enige waarop we hier nog moeten wijzen, heet 'Reformatie-licht'. Het bestaat uit korte lofredenen, elk van vier regels, op zestien beroemde Hervormers, namelijk Wicklyf, (Johannes) Hus, Hieronymus van Praag, Zwingli, Luther, Oecolampadius, Bucer, Calvijn, Melanchthon, Petrus Martyr, Knox, Flaccius, Bullinger, Zanchius, Beza en Perkins. De twee volgende strofen mogen dienen als een proeve voor het geheel.

"John Wicklyf, gestorven in 1387; werd opgegraven en verbrand in 1428.

Wicklyf schonk aan Engeland het Evangelie-licht.
Woede verbrandde zijn gebeent', al 40 jaar begraven.
Eduard III, het naderende licht, mag helpen, en besnoeit
én beurs én tienden van des Pausen bisschoppen".

"John Knox, geboren te Gifford in Schotland, in 1505; gestorven in het 76ste jaar van zijn leven.

Schotlands apostel, Knox, van Frankfort ging steeds
heen en weer naar Genève, en keert terug naar huis;
en 't Hervormingslicht maakt hij tot een plaats voor
genade
ten spijt van Paapse wrok en de prelaten-nijd.

53) Deze Maria koos het beet're deel,
hetwelk de dood haar niet kon ontnemen;
want de heerlijke Christus won haar hart
en de Evangelische waarheid haar liefde.

Deze tijd en tong en gaven werden besteed
door deze getrouwe rentmeester,
om onderricht te geven aan de jeugd
en een voorbeeld aan de bejaarden.

55) Bericht, dat aan zijn Werken (Engels) in 8vo voorafgaat, deel 1, p. XV.

XII.

Aantekeningen over ds. Erskine's nakomelingen - Kinderen uit het eerste huwelijk - Henry, predikant van Falkirk - John, van Leslie - Ebenezer, een student in de theologie - James, van Stirling - Dochters - Margaret - Tweede huwelijk - Robert, een koopman en ingenieur, die in Amerika stierf - Slotopmerkingen.

RALPH'S KINDEREN

Het zou verkeerd zijn, om misbruik te maken van 's lezers geduld, door hem een zo uitvoerig bericht te geven inzake ds. Erskine's nageslacht als mogelijk was; maar de volgende samenvatting van alles wat uit hun geschiedenis belangrijk is, zal, naar ik vermoed, niet onwelkom zijn.

Zijn gezin, uit de eerste levensgezellin van zijn zorgen en vreugden, bestond uit vier zoons en zes dochters. De zoons heetten Henry, John, Ebenezer en James.

De geboorte en doop van *Henry* de oudste van ze, staat aldus opgetekend in de kerkregisters van Dunfermline, overeenkomstig een manier van inschrijving, die toen gebruikelijk was, en ook toegepast is met betrekking tot de andere kinderen van dit gezin: "Dhr Ralph Erskine, dienaar van het Evangelie te Dunfermline, kreeg een zoon, hem geboren uit zijn vrouw Margaret Dewar, op 29 november 1720, en op 9 december gedoopt, met name *Henry*. Getuigen: James Dewar uit Lassodie, en Adam Rolland uit Gask".

Het bewijs dat deze Henry een vroegtijdige godsvrucht toonde, is al in een vroeger hoofdstuk opgemerkt ¹⁾. Zijn klassieke en wijsgerige studies werden voortgezet aan de universiteit

1) p. 385v.

van Edinburgh, waar hij blijkbaar in nov. 1736 ²⁾, voor de eerste keer naar toe ging. Hij was lid, naar we bemerken, van een letterkundige studentenvereniging, waarvoor hij een opstel voorlas over het bestaan van God, in februari 1738. Na de theologische studie gedurende de toen voorgescreven periode, onder de weleerw. William Wilson uit Perth, de eerste professor in de godgeleerdheid in de Gescheiden kerk..., vergaderde het Verenigde Presbyterium te Stirling op 14 dec. 1742 ³⁾, en gaf hem toestemming 'om het eeuwige Evangelie van Christus te prediken, als een candidaat in de heilige bediening'. Na een eenparig beroep van de Verenigde vergadering te Falkirk te hebben gekregen, werd hij aldaar op 13 maart 1744 bevestigd. Ds. Fisher hield de bevestigingspreek uit 1 Kor. 4, 1v. Op de volgende rustdag hield Henry zijn eerste verhandeling voor zijn mensen, uit 2 Kor. 2 : 16: "Wie is tot deze dingen bekwaam?" Op 10 april 1745 trouwde hij met *Agnes Kay*, een dochter van dhr. Andrew Kay, gezagvoerder te Kirkaldy, en van Magdalena Fleming, de dochter van Sir James Fleming, uit *Rathobyres*.

Als prediker werd zijn uitspraak ietwat benadeeld door een hem eigen bedeesdheid; maar toch hield men zijn preken voor verstandig en belangwekkend, en hij maakte zich bij zijn mensen geliefd door zijn onveranderlijke aandacht voor het publiek en de privé-plichten van zijn ambt. Welwillendheid, wijsheid, bescheidenheid, zachtheid, vrijmoedigheid bij het erkennen van een fout, en een aangeboren beleefdheid sierden zijn gedrag. Zijn diensten als lid van de kerkelijke gerechtshoven genoten grote achting. Het verstand, onpartijdigheid en eerlijkheid welke zijn opmerkingen over de verschillende (rechts)zaken kenmerkten, gaven aan zijn opvatting veel betekenis. Enige tijd fungeerde hij als secretaris; en ook nam hij tal van jaren de positie van penningmeester van de Verenigde synode waar. Op hem, als voorzitter, rustte de taak om bij de opening van de synode te Stirling, 2 mei 1749, de preek te houden. Gedurende de opstand in 1745-6, toen het Hooglandse leger de stad Falkirk bezet hield, liet hij nooit

2) Pag. 386. 3) Notulen van het Verenigd Presbyterium.

enig deel van zijn publieke plicht na, maar bad hij openlijk voor Koning George II en voor de handhaving van de Protestantse (troon)opvolging, en dat in tegenwoordigheid van officieren, voor wie zulke gebeden wel zeer aanstotelijk geweest moeten zijn. Toch dwong zijn karakter de eerbied van die mannen af, en hij liep daarom geen ernstig gevaar door zijn trouw. In het jaar 1751 vereerden de overheidspersonen en raad van Glasgow hem met het ereburgerschap van hun stad ⁴⁾. Vanwege zijn overgevoeligheid voor tocht, toen hij erg transpireerde vanwege de kansalarbeid, werd hij getroffen door een gevaarlijke koude. De kwaal deed elk middel tot genezing mislukken, en in twee jaar tijds gingen zijn gezondheid en krachten langzamerhand achteruit, totdat hij op 29 juli 1754 dit leven verliet, in het 34ste jaar van zijn leven. Tijdens zijn achteruitgang preekte hij vaak over teksten, die verband houden met dood en onsterfelijkheid, zoals Rom. 5 : 21; 2 Kor. 4 : 18 en 5 : 1; en Ex. 15 : 13. Hij gaf blijken van een diepe vernedering, vermengd echter met een levendige hoop. Hij sprak: 'Het gebed van de tollenaar moet het mijne zijn: "O God, wees mij, zondaar, genadig"!'. Toen zijn broer James zijn vrome opmerking maakte: 'Wij hebben allen nodig onze verantwoording bijtijds bij God te maken', gaf Henry ten antwoord: 'Beste broer, ik weet op geen enkele manier mijn verantwoording te maken, dan alleen door vrije vergeving te ontvangen van mijn Verlosser'. Dhr. *Robert Smith*, een van zijn ouderlingen, was vlak voor zijn sterven, bezig met hem te bidden. Hij vroeg aan hem, welke zegen hij moest vragen; en zijn antwoord luidde: 'Bid maar, of mij een ruime ingang bereid mag worden in het eeuwigblijvende Koninkrijk'. – Wij zagen reeds, welk een grote liefde hij zijn ouders toedroeg, en welk een verdriet hij had bij de dood van zijn vader ⁵⁾. Zowel vóór als na die gebeurtenis schreef hij enkele manuscripten van zijn vader, in steno, over voor de druk; maar hij publiceerde niets van zijn eigen hand; vóór zijn dood gaf hij nadrukkelijk bevel, waaraan stipt gehoorzaamd is, nl. dat niet

4) Zijn burgerschapskaart bestaat nog, en is in het bezit van zijn kleindochter, mevr. Robert Simpson te Edinburgh. 5) Pag. 331.

één van zijn verhandelingen gedrukt mocht worden.

Na het verlies van haar geliefde echtgenoot bracht zijn weduwe vier jaar door in Falkirk, en verhuisde toen naar Edinburgh, waar zij op 13 nov. 1798, op 78-jarige leeftijd, in haar huis, aan Alison's Square, stierf. Zij had een gezin van twee zoons en vier dochters. Haar zoon *Ralph* werd op 19 juli 1749 geboren. Na de eerste beginselen der letterkunde te Falkirk en op de Middelbare school te Edinburgh te hebben geleerd, koos hij het beroep van koopman, dat hij een reeks jaren in Glasgow uitoefende, waar hij in juli 1782 stierf. *Ebenezer*, haar tweede zoon, geboren op 5 nov. 1750, koos hetzelfde beroep als zijn broer; maar in 1777 emigreerde hij uit Glasgow naar Amerika, waar hij gedurende tal van jaren bij zijn oom, Robert Erskine, te *Ringwood* verbleef, en daarna bij kolonel *Hooper*, in de buurt van *Trenton*, in New Yersey. In 1784 bezocht hij zijn familieleden in Schotland, maar op reis terug naar Amerika, stierf hij aan het eind van de reis, tegen het einde van het jaar 1785. Geen van deze twee zoons trouwde.

Magdalena, de oudste uit Henry's gezin, werd op 23 juli 1746 geboren, en evenals alle anderen, met uitzondering van de jongste, door haar grootvader uit Dunfermline gedoopt. Op 27 febr. 1770 gaf zij haar hand aan de weleerw. *John Fraser*, A.M., te Auchtermuchty, voor wie zij in alle opzichten een uitstekende levensgezellin bleek. Na de moeder van zes zoons en zes dochters te zijn geworden, stierf zij op 9 april 1792, diep betreurd door haar verwanten en bekenden. Haar echtgenoot bleef tot zijn dood weduwnaar, nl. op vrijdag 18 dec. 1818, in het 74ste jaar van zijn leven, en in het 51ste jaar van zijn bediening. Een boekje met preken en opstellen van ds. Fraser, met een levensschets van hem als inleiding op het geheel, werd in het jaar 1820 uitgegeven. Na de grondbeginselen van de letterkunde op het gymnasium te Inverness te hebben geleerd, kreeg hij een behoorlijke opleiding voor het ambt aan King's college, te Aberdeen. Van zijn jeugd af al oprecht vroom, en van harte die Evangelische grondstellingen toegedaan, welke hem door Gods Geest onderwezen waren onder de bediening van gewaardeerde herders van de kerk van

Schotland in het noorden, zoals door de heren Alexander Fraser en Murdoch M'Kenzie, te Inverness, door Donald Fraser te Kirkhill, de grootvader van de huidige voorganger in die gemeente, en door Hector Macphail uit Kirkmichael en Cullicudden, waar hij voor een jaar het ambt van godsdiensteraar vervulde..., werd hij evenzeer verrast als gekweld, toen hij een tegengesteld leerstelsel in het algemeen onder de geestelijkheid en studenten van Aberdeen vond overheersen. Na rijp beraad besloot hij daarom, ook al ging het ten koste van teleurgestelde familieleden, en al waagde hij er jeugdvriendschappen aan en al offerde hij de mooiste vooruitzichten op werelds gemak op..., de gevestigde kerk te gaan verlaten en zich bij de Scheiding aan te sluiten. Na zijn theologische leerplan onder de weleerw. John Swanston van Kinross te hebben voltooid, kreeg hij preekconsent van het Verenigd Presbyterium van Perth en Dunfermline, en werd hij op 7 juli 1768 door hetzelfde presbyterium bevestigd voor de predikantsplaats van de eerste Verenigde Gemeente van Auchtermuchty, welke hem eensgezind had beroepen.

De opwelling van kinderlijke vroomheid ten spijt, moeten we nalaten hier een volledige beschrijving of verdediging van deze ernstige predikant te geven. Verstand en recht vereisen evenwel, dat we niet helemaal aan het feit mogen voorbijgaan, dat – al had hij maar zelden een voornaam aandeel genomen in de kerkelijke aangelegenheden –, hij een gedenkwaardige tentoonspreading gaf, en wel tegelijkertijd van beslistheid, oprechtheid en eerlijkheid, toen hij nl. op 12 mei 1795 spontaan aan de Verenigde Synode een voorstel en verzoek voorlegde, met betrekking tot hun formule, welke leidde tot belangrijke en welbekende gevolgen. Ondanks enkele onprettige gebeurtenissen, waartoe zijn verzoek de onschuldige aanleiding bleek, behield hij tot het laatste ogenblik van zijn leven een vaste overtuiging, dat hij, door dat in te dienen, een belangrijke plicht jegens God en de kerk volbracht had. Laat slechts nog verder opgemerkt worden, dat terwijl hij op de gepastheid en noodzaak aandrang van erkende, wederzijdse verdraagzaamheid met betrekking tot bepaalde ondergeschikte zaken – betreffende welke hij wel wist, dat er een verschil

van gevoelen werkelijk bestond – hijzelf persoonlijk de oorspronkelijke opvattingen van de Afscheidenen toegedaan was op de punten in kwestie. Speciaal, voorzover wij weten, koesterde of verklaarde hij nooit enige vijandschap jegens het *beginsel* van een burgerlijke vestiging van het christendom. Hij verliet in zijn jeugd de kerk van Schotland; niet, omdat ze een nationale kerk was, maar omdat naar zijn mening vele van haar dienaars van haar erkende leerstellingen en tucht afvallig geworden waren. Ook op latere leeftijd kwam er geen verandering in zijn oordeel op dit punt, dat hem ertoe bracht om de Synode, waartoe hij behoorde, te verzoeken, om af te maken wat hem scheen een noodzakelijke hervorming te zijn. De volgende uitspraak uit de toespraak, die hij tot de voorzitter richtte, ten tijde dat hij zijn voorstel en verzoek ter tafel bracht..., ofschoon ze inderdaad door hem gehouden werd, om een heel ander onderwerp te verduidelijken..., is uit haarzelf voldoende, om deze bewering te bevestigen. "Het is de belijdenis van deze Synode, zegt hij, zich niet te hebben afgescheiden van de kerk der revolutie, en bereid te zijn om tot de gemeenschap met de gevestigde kerk terug te keren, wanneer ze weer even zuiver worden zal, als ze ongeveer honderd jaar geleden was" ⁶⁾. Om de juistheid van de gedachten te onderzoeken over dit bestreden punt, dat de auteur van dat voorstel ondernam, valt buiten het bestek van ons huidige plan, en ook wensen wij totaal geen overdreven gewicht aan zijn autoriteit te hechten; maar de onbezonnen aanmerkingen van een onvoorzichtige lust om te critiseren schiepen de noodzaak om het feit nauwkeurig vast te stellen, wat betreft de opvattingen die hij erop nahield ⁷⁾.

Van de twaalf kinderen van dhr. en mevr. Fraser stierven er drie in hun jeugd, nl.: *Ralph, Ebenezer en John*. Nog twee zijn er daarna gestorven op hogere leeftijd, nl.: *Lydia*, hun vierde dochter, op 10 maart 1808; en *Henry Dewar M.D.*, van Lassodie, hun oudste zoon, die op 19 jan. 1823 de laatste

6) Preken en Opstellen, door John Fraser, A.M., oud-dienaar van het Evangelie in Auchtermuchty, waaraan voorafgaat een 'Memoir' (= herinnering) aan de schrijver, p. XXIX. Vgl. ook p. XII. 7) Theological Magazine, voor 1832, p. 25, 'Review of Life and Diary of Ebenezer Erskine'.

adem uitblies, en een gezin van drie zoons en twee dochters achterliet, van wie de jongste, *Donald William* in de zomer van 1831 te Parijs stierf en begraven werd. Het kan geschikt zijn, om er nog aan toe te voegen, dat terwijl ds. Fraser's twee overlevende zoons predikant zijn in de Verenigde Afscheiden kerk..., er ook twee van zijn kleinkinderen bekleed zijn met hetzelfde ambt, nl. de weleerw. *John Skinner* uit Partick, dichtbij Glasgow; en de weleerw. *John Henry Gardner*, de zoon van wijlen de weleerw. *James Gardner*, te Newtonards in Ierland, en Magdalena Fraser..., die bevestigd werd te Whithorn op 13 juli 1831, en na bewijzen van werkelijke vroomheid en een hoopvol talent te hebben gegeven, daar – zeer betreurd! – op 10 april 1833 stierf, in het 26ste jaar van zijn leven, en in het tweede jaar van zijn bediening.

Agnes, de tweede dochter van Henry Erskine, werd op 8 jan. 1748 geboren, en zij stierf op 16 sept. 1818 te Edinburgh. Zij onderscheidde zichzelf in haar leven, zowel door de versiering met een zachte en rustige geest, door de blijde vervulling van elke plicht, die haar gold, alsook door een ernstige waarneming van de godsdienstplichten.

Haar zusters, *Margaret en Isabella*, werden beiden in hun kinderjaren weggenomen, zoals dat blijkt uit het volgende graf-schrift, dat gegraveerd werd op een grafsteen, zoals dat vriendelijk vernieuwd is op het kerkhof van Falkirk door enkele leden van de Verenigde Verbonden gemeente aldaar, ten tijde toen die mensen geroepen werden om ervoor te zorgen, dat de laatste eerbiedsplichten jegens de weleerw. John Belfrage, de waardige opvolger van ds. Erskine, vervuld werden:

"Onder deze steen liggen de overblijfselen begraven van de weleerw. *Henry Erskine*, die bedienaar van het Evangelie was in de Verenigde gemeente van Falkirk, gedurende de tijd van tien jaar. Hij stierf op 29 juli 1754, in de leeftijd van 33 jaren; een liefhebber van gastvrijheid, een beminnaar van goede mensen, sober, rechtvaardig, heilig, matig. Op deze plaats werden ook de lichamen van twee van zijn kinderen begraven, *Margaret en Isabel Erskine*.

Deze steen werd opgericht door zijn weduwe, en werd in het jaar 1801 vernieuwd door enkele leden der gemeente, ten be-

wijze van hun verering voor ds. Erskine's herinnering".

John, de tweede zoon van ds. Ralph Erskine, werd op 2 aug. 1722 geboren, en werd vernoemd naar zijn grootvader van moeders zijde. De godsdienstige indrukken waarvan hij reeds in zijn jeugd blijk gaf, waren tot grote vreugde van zijn vader ⁸⁾. Ondanks het verschil in leeftijd schijnen zijn oudere broer en hij tegelijk de universiteit te hebben bezocht, gedurende dezelfde zittingen, om daarna samen hun studie in de godgeleerdheid voort te zetten. Op dezelfde tijd werd hun door het Verenigd Presbyterium verlof gegeven om te preken, en beide vergunningen waren opgesteld door ds. Moncrieff van Abernethy, namens het gerechtshof ⁹⁾. Ook had John's bevestiging slechts twee en een halve maand na die van Henry plaats; want hij werd afgezonderd voor de bediening te Leslie, Fifeshire, op 30 mei 1744, terwijl de weleerw. George Brown van Perth daarbij de leiding had. Hij werd voor een vrome en evangelische prediker gehouden. Het is niet nodig om nogmaals te wijzen op de gedragslijn die hij volgde, ten tijde van de droevige breuk, in 1747 ¹⁰⁾. De aardse loopbaan, die hem beschoren werd in Gods aanbiddelijke voorzienigheid, was kort. Van de dag zelf en van de andere bijzonderheden rondom zijn dood zijn we niet zeker. Toch bevinden we, dat het laatste kerkeradsverslag, geschreven gedurende zijn ambtswerk, gedateerd is: 27 jan. 1751; en dat zijn vader, in een brief aan dhr. Newlands - gedateerd: 5 juni 1751 - op zijn dood zinspeelt als één van de talrijke beproevende berovingen, die hij had ondervonden. John was nooit getrouwd. *Ebenezer*, Ralph's derde zoon, kwam op 6 sept. 1726 ter wereld. Aanvankelijk koos hij het beroep van drukker; maar ernstige motieven drongen hem daarmee op te houden. Eén van zijn handschriften bevat het volgende memorandum: "Op woensdag 24 okt. 1744 verliet ik de drukkerij van dhr. Ruddiman; op 2 nov. 1745 zou mijn leertijd afgelopen zijn". Ook elders noemt hij openlijk zijn reden om van bezigheid te veranderen: "De reden waarom ik mijn zaak verliet, was, dat

ik ze niet tot mijn handel en bezigheid kon maken, zonder stellig aan zulke listen blootgesteld te worden, en om verplicht te worden tot zulk een bezigheid, die krachtens haar eigen aard geen ander doel kon hebben dan vrees te verspreiden en aanleiding te zijn tot zondigen. Die Schriftwoorden 'Onthoud u van alle schijn des kwaads' (hetgeen ook alle aanleidingen tot zonde insluit), en 'Heb geen deel aan andermans zonden'.. brachten mij tot de gedachte om het te verlaten en te ondernemen hetgeen de voorzienigheid op mijn weg zou brengen". Nadat hij, alvorens een leerjongen te worden bij dhr. Ruddiman, waarschijnlijk college gelopen had..., begon hij wijsbegeerte of theologie te bestuderen, met het oog op de heilige bediening, zoals wij uit zijn memoranda aan de weet komen, en wel: bijna onmiddellijk, nadat hij de drukkerij had verlaten. Geoordeeld naar de overgebleven manuscripten, gaf hij bewijzen van ijver, voorzichtigheid en teerheid van geweten. Het behaagde God echter om hem naar de wereld der geesten te brengen, nog voordat hij de studietijd vervuld had. Volgens een memorandum van zijn broer James, stierf hij op 3 jan. 1747.

James, de vierde zoon en het tiende kind van Margaret Dewar, zag het levenslicht op 19 sept. 1730, twee maanden en drie dagen voor zijn moeders dood. Evenals zijn broers ontving ook hij de eerste beginselen van kennis en geleerdheid op de Latijnse school in zijn geboorteplaats. Zijn academische opleiding werd te Edinburgh begonnen, maar aan de universiteit van Glasgow voltooid. In zijn vroege jeugd was hij buitengewoon gelukkig en levenslustig; maar in het tweede jaar, dat hij college liep, werd hij opmerkelijk ernstig. Toch wierp hij de viool, waartoe hij, als een onschuldige ontspanningsmiddel, als jongen aantrekking gevoelde..., nooit helemaal aan de kant. Met andere jongemannen schijnt hij een groot deel van het jaar 1745 te Abernethy te hebben doorgebracht, terwijl hij daar onderricht kreeg van dhr. *David Wilson*, een leraar in de wijsbegeerte, die aangesteld was door het Verenigd presbyterium. Zijn theologische studiën, die mogelijk al onder ds. Moncrieff begonnen waren, werden te Stirling voortgezet onder toezicht van zijn oom Ebenezer, en

8) Pag. 385v. 9) Notulen van het Veren. Presbyterium, op hun vergadering te Stirling, op 22-24 dec. 1742. 10) Vgl. pag. 250-252.

afgemaakt te Glasgow onder ds. Fisher. Ook behoort men niet te vergeten, dat zowel hij als zijn oudere broers begunstigd waren met grote voorrechten wat advies en oppertoezicht betreft van hun eigen vader. Nadat hem door het Verenigd Presbyterium van Dunfermline tegen het einde van het jaar 1750 preekverlof was gegeven, was zijn werk als kandidaat over het algemeen bij het volk gezien. Al eerder is vermeld, dat hij beroepen ontving naar Dundee, Stirling en Dunfermline; en dat hij, op aanwijzing van de Synode, in januari 1752 te Stirling bevestigd werd ¹¹⁾. Aan de rand van één van zijn aantekenboeken vonden we de volgende aantekening: "Een tekst die mij liefelijk was met het oog op mijn vestiging in Stirling, was Hand. 18 : 9v.: 'De Heere zeide tot Paulus door een gezicht in de nacht: Zijt niet bevreesd, maar spreek en zwijg niet. Want Ik ben met u en niemand zal de hand aan u leggen om u kwaad te doen; want Ik heb veel volks in deze stad' ". Hij bewees zich een plichtsgetrouwe collega voor zijn vererenswaardige oom, en een trouwe herder voor die grote gemeente. Mevr. Henry Erskine drukte zich, in een brief aan een nicht, kort nadat zij in mei 1956 het Heilige Avondmaal te Stirling had bijgewoond..., als volgt uit: "De bedieningspreek was uit Joh. 10 : 9: 'Ik ben de deur'. Naar ik denk is de Heere bezig de geest van Elia te doen rusten op de jeugdige Elisa". Zijn bediening achtte men buitengewoon zegenrijk bij het vergaderen van zielen tot Christus, en om het geloof der gelovigen te bevestigen. Ten gevolge van een synodale verordening preekte hij acht rustdagen – begin zomer 1752 – voor de pas-gevormde 'Verenigde gemeenschap' in Londen; en tijdens zijn reis náár óf vàn die stad deed hij zichzelf het genoegen om de gevierde ds. Hervey te bezoeken ¹²⁾. Op 18 dec. 1753 trouwde hij met *Jean*, de dochter van ds. Fisher te Glasgow, die moeder werd van vier kinderen. Hij had echter het ongeluk om er drie door de dood te verliezen, nl. *Jean*, *Ebenezer* en *James*; over wier strijd en overlijden hij belangwekkende beschouwingen geeft, in een beknopte weergave ervan in een aantekenboek. Zijn laatste

11) Pag. 316v. 12) Brown's Memoirs of the Rev. James Hervey, p. 156.

stukje in dat huisregister luidt als volgt:

" 's Heeren roede drukte in die tijd zeer zwaar op mijn arme gezin. Gisteren, tussen twaalf en één uur des namiddags, nl. op zaterdag 15 nov. 1760, werd mijn lieve, lieve, zoete kind, *Jamie* door de pokken, op de negende dag van de ziekte, weggenomen. Als hij had blijven leven tot de 1ste maart, zou hij drie jaar oud geweest zijn. Mijn hart en liefde waren sterk aan dit kind gehecht. Er kon er geen aangenamere zijn. De Heere droogde deze zoete stroom op. O, dat Hij thans mijn lieve vrouw en mij tot Zichzelf, de onuitputtelijke Fontein, opleide! O, voor een echt gezicht op God, in Christus. Helaas, het is mij nog niet gelukt, om in mijn hart en genegenheid van *Jamie* afscheid te nemen. De Heere beware mij voor zondigen. – Vandaag, toen mijn zoon als een lijk daar neerlag, preekte ik des namiddags over Spr. 3 : 12".

De plotselinge dood van dit lieve kind had inderdaad een fatale uitwerking op zijn eigen gestel. Zijn gezondheid werd onmiddellijk minder, en nooit herstelde hij van de schok; en tot onuitsprekelijke smart van zijn familieleden en gemeente, blies hij op 9 maart 1761, op 31-jarige leeftijd, en in het 10e jaar van zijn bediening, de laatste adem uit. Tal van brieven welke hij, gedurende zijn ziekte, aan zijn schoonvader, ds. Fisher, schreef, verraden grote zorg voor de geestelijke belangen van zijn kudde, en een oprecht verlangen om de vruchten der gerechtigheid te mogen oogsten van de kastijdende roede. Al gauw na zijn verscheiden verscheen de volgende beschrijving van zijn karakter in het nieuwsblad:

"Op donderdag 9 maart stierf, na een korte ziekte, de wel-eerw. James Erskine, prediker van het Evangelie te Stirling. Het schone talent, dat God hem gegeven had om de verborgenheid der genade te verklaren, benutte hij met onvermoeide ijver om de belangen van de zuivere en onbevleete godsdienst onder zijn talrijke gemeente te bevorderen. De ootmoed, openheid en minzaamheid van zijn karakter, de wijsheid, ijver en onkreukbaarheid waarmee hij elke levensbetrekking en -vermogen vervulde, had hem de ongeveinsde liefde en achting bezorgd, niet slechts van de mensen onder zijn toezicht, maar van allen, die het geluk hadden hem te kennen, en ma-

ken zijn dood algemeen betreurd, als een ernstig en bedroevend verlies voor zijn gezin, gemeente en Gods kerk”.

Zijn preken werden met veel inzicht en nauwgezetheid voorbereid; maar – evenals zijn broer Henry – had hij een buitengewone afkeer van 't schrijverschap, en niet één van zijn geschriften werd ooit gepubliceerd. Zijn troosteloze weduwe overleefde hem niet lang. Zij stierf op 2 mei 1762, te Glasgow. *Ralph*, hun enig overlevend kind, koos voor de zeevaart; en na van Greenock te zijn gezeild, in dec. 1767, kwam hij, naar men begreep al spoedig daarna op zee om het leven.

De eerste mevr. Erskine van Dunfermline baarde vier dochters, voordat zij een zoon kreeg; nl.: *Elisabeth, Jean, Margaret en Helen*; en later nog twee, nl.: *Rachel en Christian*. Elisabeth, de oudste, werd op 17 mei 1715 geboren; en haar doop op de 24ste van die maand, wordt betuigd in het gemeenteregister door de weleerw. Ebenezer Erskine, Sir Peter Halket uit Pitfirran en John Dewar uit Lassodie. – Slechts één van deze zes dochters bereikte echter de jaren des onderscheids. *Christian* stierf al bij haar geboorte, en de andere vier in hun jonkheid, zoals uit een Latijnse inscriptie blijkt op een steen, die nog overgebleven is onder de grafmonumenten van Dunfermline, en opgericht werd door ds. Erskine ter herinnering aan zijn zuster Margaret en aan zijn overleden kinderen ¹³⁾.

Margaret, zijn enige overlevende dochter, werd op 7 april 1718 geboren. Zij maakte zich, zoals we gezien hebben, bijzonder bij haar vader geliefd vanwege haar tederheid en zorg; en ook mocht zij hoopvolle tekenen geven van een vroegtijdige aandacht voor de belangen der ziel ¹⁴⁾. Vermoedelijk trouwde zij in het jaar 1745 met dhr. *John Newlands* uit Glasgow, de uitgever van de werken van haar vader. Het behaagde echter Gods voorzienigheid om haar in de zomer van 1751, ongeveer zes jaar na haar huwelijk, uit dit vergankelijke leven weg te nemen. Kort voor haar heengaan ontving zij van

13) Dat grafschrift wordt besloten met de woorden: 'Dulce mihi Christo vivere, dulce mori!' d.w.z. Het is mij aangenaam om voor Christus te leven, en aangenaam (voor Hem) te sterven! 14) Pag. 387v.

haar vader de volgende brief, zo vol vaderlijk meeleven en raad:

BRIEF VAN DE WELEERW. RALPH ERSKINE "AAN MEVR. NEWLANDS, ECHTGENOTE VAN DHR. JOHN NEWLANDS, KOOPMAN TE GLASGOW".

Dear

"Dunfermline, 5 juni 1751.

Beste Peggy,

Toen ik je laatst zag, zag ik zoveel dood en moeite in je gezicht, dat, zoals het mij trof, zo deed het mij vermoeden, of ik je nog ooit weer in de tijd zien zou; en daarom verlangde ik ernaar, dat ge u rekenschap zoudt geven van het ergste dat zou kunnen gebeuren, en beval ik voor je nauwgezette overdenking Psalm 130 en enkele andere Schriftgedeelten, zowel bij wijze van richtlijn bij het gebed, als tot grondslag voor de hoop. Je eigen, uiterste onbekwaamheid om te geloven, of te handelen, of te denken, waarvan je sprak, behoorde een reden voor je te zijn om geheel en al aan hulp in jezelf te wanhopen, en om je hoop enkel en alleen op God in Christus te stellen, verwachtende gerechtvaardigd te worden alleen door Zijn verdienste, bloed en gerechtigheid, teneinde een recht op de hemel te krijgen en om slechts geheiligd te worden door Zijn Geest om je voor de hemel geschikt te maken. Dat is de weg om een wel-gegronde hoop te krijgen, om altijd met de Heere te zijn. En in die hoop op de vergeving van al je zonden in het bloed van Jezus Christus en op het eeuwige leven door Hem, moet ge, beste Peggy, proberen deze ijdele, verdwijnende wereld een hartelijk vaarwel te zeggen, en de dood zelf te verwelkomen, die het einde betekent voor alle mensen, en om ermee verzoend te worden als het onafwendbare besluit van God. Smeek van Hem om een kinderlijke onderwerping aan Zijn soevereine wil in dezen. Toch spijt het me om al zo gauw van je te moeten scheiden, maar ik hoop stil te zijn en te weten dat Hij God is. Ik weet niet, hoe spoedig mijn eigen vertrek komen kan. Intussen heeft het Hem behaagd mij te beroven; *Ebie* is er niet, *Johnny* is er niet; en als Hij nu ook jou nog komt te roepen, ja, Hij Die het

recht heeft om te geven en om te nemen, zoals het Hem be-
haagt, o moge Hij je hart dan geheel en al losmaken van deze
wereld met alles wat daarin is, en je bekwamen om dan een
complete greep op Christus te krijgen, in Wiens handen ik je
geest beveel, terwijl ik verlang om voor je te pleiten op Zijn
verbond met mij en mijn zaad, niet om uwent- of mijnentwil,
maar om Zijns eigen Naams wil. O laat die Naam van de Hee-
re je Sterke toren zijn, waarheen de rechtvaardigen vluchten
en veilig zijn, in leven en in dood. Ik blijf, lieve Peggy,

je toegenegen en meelevende vader,
Ralph Erskine”.

Al spoedig na de dood van mevr. Newlands richtte ds. Erskine
een condoleantiebrief aan de beroofde echtgenoot. In die
brief, met als datum: 6 juli 1751, drukt hij het genoegen uit,
dat hij ontleende aan de mededeling, welke dhr. Newlands
hem gegeven had van de Schriftplaatsen, welke voor de over-
ledene vertroostend waren gebleken bij het vooruitzicht van
haar heengaan, en zinspeelt hij op de goede hoop die hij voor
haar koesterde, en geeft heilzame raad:

”God heeft, zegt hij, in Zijn oneindige wijsheid verordend,
dat ik mijn dochter, en jij je vrouw zou verliezen. Maar we
moeten stil zijn, en weten dat Hij God is. Ik kon niet anders
dan zien, dat ge een bedroefde en troosteloze weduwnaar
zijt, en daarvan, merk ik, getuigt ook je brief. Intussen acht
ik mij zeer veel betrokken bij de moederloze kinderen die ge
hebt, vooral bij mijn dochter. De goede raad die zij, naar ge
mij meedeelt, aan je kinderen gaf toen zij stervende was, zal –
daaraan twijfel ik niet – een teder argument voor je zijn, om
alle mogelijke ouderlijke zorg voor hen te bewijzen, die ei-
genlijk evengoed van haar als van jou zijn, en die enigszins in
zoverre de mijne zijn, dat ik, zolang ik leef, aan ze hoop te
denken en ze elke dienst zal bewijzen, waartoe mij de Voor-
zienigheid roept. Moogt gij en al je kinderen door God geze-
gend worden; en moge Hij voor jou een vervullend God zijn,
om de ledige plaats tot je voordeel te vervullen, en om het
verlies aan jou en je gezin te zegenen en te heiligen. Ik blijf,
je toegenegen vader en nederige dienaar, Ralph Erskine”.

Zoals uit deze regels blijkt, had dhr. Newlands kinderen uit
een vroeger huwelijk. Uit zijn gezin bij ds. Erskine's dochter
weten we slechts van één, die de volwassen leeftijd bereikte,
nl. van *Margaret*, die trouwde met dhr *James Lockart*, koop-
man te Glasgow; en wier enige kind, dat ook *Margaret* heet,
de echtgenote is van *James Jaffray*, M.D., professor in de
anatomie (= ontleedkunde) aan de universiteit van Glasgow.
Het gezin van *Margaret Simson*, de tweede mevr. Erskine,
bestond uit vier zoons. Dus bedroeg het totaal van ds. Ers-
kine's kinderen het getal veertien. Zoals echter al eerder is
meegedeeld, stierven er drie van de vier zoons in hun jeugd ¹⁵⁾.
Ralph, de oudste, geboren op 5 dec. 1732, overleed aan de
pokken op de leeftijd van een jaar en negen maanden; *Daniël*,
de tweede, deelde hetzelfde lot, toen hij nog maar negen
maanden oud was; en nog een tweede *Ralph*, de jongste van
het gezin, stierf op 10 april 1738, als een baby van twee
maanden en veertien dagen. Daar de beroofde vader dus, de
vijf overleden babies van zijn eerste vrouw meegerekend, acht
jeugdige kinderen verloor, wist hij bij ervaring, hoe dierbaar
de vertroosting uit Gods verbond zijn, daar ze zich ook tot
de kleintjes, die aan Zijn handen toevertrouwd zijn, uitstrek-
ken; en ongetwijfeld herinnerde hij zich dikwijls de volgende
aangename regels, die hij zelf gedicht had:

Onder d' hemelkoren ontstond een vraag
die een nimmer aflatende strijd verwekt:
Welke stand van gans het verlorne geslacht
brenge d' hoogste lof op soevereine genâ?

Babies, van moederschoot en -borst gegrepen,
eisten het recht, om het hoogst van allen te zingen;
en wel, omdat zij kwamen op die zalige kusten,
die zij zagen noch zochten ooit tevoren ¹⁶⁾.

Robert, het enige lid uit het tweede gezin dat volwassen

¹⁵⁾ Pag. 388v. ¹⁶⁾ Gospel Sonnets, deel 6 hoofdst. 6 van afd. 1: The Work and
Contention of Heaven’.

werd, werd op 27 aug. (d.w.z. 7 sept., nieuwe stijl ¹⁷⁾) geboren in het jaar 1735, en hij leefde tot de tijd van 45 jaar. Evenals zijn broers schijnt hij een alzijdige opvoeding gehad te hebben; en al volgde hij niet hun voorbeeld om zich aan de heilige dienst te wijden, bleek hij een sieraad voor het gezin. Gedurende enkele jaren volgde hij de opleiding voor koopman in Londen, waar hij in zaken verbonden was met een heer uit Virginia; maar bepaalde voordelige aanbiedingen noopten hem om naar Amerika te emigreren in de lente van het jaar 1771. Enige tijd voor zijn vertrek gaf hij een Opstel uit, dat hem een goede naam bezorgde; het is de enige uitgave waarvan wij hoorden, welke door één van Ralph Erskine's eigen zoons werd ondernomen. De weleerw. Archibald Hall verwijst, in een brief aan ds. Fisher te Glasgow – gedateerd: Londen, juli 1770 –, naar Robert en zijn werkstuk in de volgende bewoordingen:

”Dhr. Robert Erskine en mevr. Erskine maken het zeer goed. Onlangs publiceerde hij een Opstel over het gevolg van bruggen en bruggenhoofden in rivieren, om ondiepten te veroorzaken; het stuk is opgedragen aan de gewezen burgemeester, William Beckford, Esquire; en naar het oordeel van deskundigen is het zeer vernuftig opgesteld. De stad Londen heeft thans juist het nuttige gebruik van de rivier de Theems in studie. Naar men hoopt zal deze bijtijdse ontdekking van het goede vernuft van de schrijver hem aanbevelen voor een nuttige positie bij het vormen en uitvoeren van hun plannen in die richting” ¹⁸⁾.

Hij schijnt een natuurlijke aanleg te hebben bezeten voor het werk van ingenieur. Vóór zijn emigratie naar Amerika bracht hij, naar ons verzekerd is door een vriend, enige tijd te *Carron* in de buurt van Falkirk door, om daar ‘de kunst te leren van het kanonnen gieten’. Zoals uit een journaal blijkt, dat zijn neef Ebenezer Erskine bijhield, (deze man woonde tal van jaren met hem te Ringwood, in de staat New Jersey),

17) Bij het vermelden van de data van gebeurtenissen, die in ds. Erskine's Dagboek opgetekend staan, hielden we steeds vast aan zijn eigen cijfers, die – natuurlijk! – overeenkomen met de oude stijl. 18) Christian Monitor, deel 5, p. 89.

beantwoordde zijn welslagen in de nieuwe wereld volkomen aan zijn verwachtingen. Toen de oorlog tussen Brittanje en zijn Amerikaanse kolonies uitbrak, achtte hij het 't beste om de zijde van de laatste te kiezen; en zijn diensten in de vrijheidszaak werden hoog gewaardeerd. Uit het zo juist genoemde journaal merken we, dat hij bezoeken ontving van generaal Clinton, de kolonels Morris en Stewart en van nog andere aanzienlijke personen; dat hem tijdens zijn laatste ziekte doktoren werden toegezonden uit het kamp, om hem medische bijstand te verlenen; en dat zijn begrafenis druk werd bijgewoond.

Op 18 sept. 1780 vatte hij een ernstige koude en kreeg hij een ontstoken keel, die koorts veroorzaakte, en binnen veertien dagen eindigde die ziekte in zijn dood. ”Aan de bovenzijde van de doodkist – zegt zijn neef – bevindt zich een zeer net plaatje, dat dhr. de Witt gemaakt heeft..., waarop in vergulde letters het volgende gegraveerd is:

”Ter herinnering aan *Robert Erskine*, F.R.S. ¹⁹⁾, algemeen aardrijkskundige en landmeter van het leger van de Verenigde Staten van Amerika; geboren op 7 sept. 1735, gestorven op 2 oktober 1780, oud 45 jaar en 25 dagen!”

Deze heer had geen kind, dat hem overleefde. Zijn weduwe *Elisabeth Erskine*, die hij als zijn enige erfgenaam had nagelaten..., werd enige tijd na zijn dood, waarschijnlijk in het jaar 1783, verenigd met kol. *Robert Leltis Hooper* uit Belvill, Tronton, in New Jersey.

Het doet ons een groot genoegen, om aan deze bijzonderheden te mogen toevoegen, dat naar alle waarschijnlijkheid Robert Erskine, op één na de jongste thuis en de laatste overlevende van zijns vaders veertien kinderen..., God reeds van zijn jeugd af vreesde, en tot aan zijn levenseinde doorging het geloof te voeden en de invloed van Gods waarheid te betonen. In een vriendschappelijke brief aan ds. Fisher, gedateerd 'Londen, 10 juni 1768', geeft hij een aandoenlijke weergave van zijn beroving bij het verlies van een buitengewoon lief

19) Fellow of the Royal Society = Lid van het Koninklijke Genootschap; noot van de vertaler.

kind, van bijna twee jaar oud, dat aan de kinkhoest stierf op 23 april van dat jaar, en hij voegt er zeer blijde uitspraken aan toe van christelijke berusting en hoop. Aan het slot van een andere brief, gericht aan zijn weduwe geworden schoonzuster, mevr. Henry Erskine..., op 23 jan. 1771 besluit hij een korte weergave van zijn vooruitzichten in Amerika, waarheen hij enkele weken later dacht te zeilen..., met de volgende woorden: "Naar ik hoop, zullen wij ons steeds herinneren, dat wij hier slechts reizigers zijn, opdat wij ons het betere land mogen herinneren, waar reeds zovele van onze beste vrienden vóór ons zijn heengegaan".

Zijn neef, die hem op zijn sterfbed oppaste, schetst, na de bijzonderheden van het sterven te hebben beschreven..., zijn karakter als volgt: "Zo stierf mijn oom Robert Erskine. Heel zijn leven lang hield hij zich nauwkeurig aan de beginselen der religie, van eer en gerechtigheid; hij had een helder inzicht, een zeer meelevend hart voor de noodlijdenden, die hij steeds zoveel mogelijk bereid was te helpen. Op zijn sterfbed begon hij de weldaad van zo'n leven te oogsten, want toen hij vrij was van lichamelijke pijn, was zijn geest geheel en al kalm en rustig; en thans is hij in het volle genot van de zaligheid in het hemelse Koninkrijk. De arme mevr. Erskine verkeert in de grootst mogelijke droefheid. Nooit, geloof ik, was een paar hechter aaneen verbonden door de oprechtste achting en tedere liefde voor elkaar".

Tenslotte bevat de inleiding op zijn testament – waar het nauwkeurig zijn bezit in Amerika omschrijft! – een zeer Evangelische en treffende belijdenis van zijn geloof, dat zijn afkomst en opvoeding eer aandoet. Het luidt als volgt:

"Ik, *Robert Erskine*, zoon van de weleerw. *Ralph Erskine*, de auteur van de Evangelie-sonnetten, enz..., die dank zij Gods voorzienige leiding mij thans in Amerika bevindt, met de bedoeling om tal van ijzerfabrieken, alsook andere landerijen en eigendommen te leiden, uit te voeren en zich mee te belasten..., van heren in Engeland, die zichzelf de eigenaars noemen van de ijzerfabrieken van New York en New Jersey; terwijl ik nog een goede lichaamsgezondheid geniet, en gezond van geest ben..., maak deze mijn laatste wil en testament, als

volgt:

Wanneer het mijn genadige en barmhartige Vader, de almachtige God zal behagen om mij vanhier op te roepen, nadat mijn dagen – waarvan Hij het getal kent – vervuld zijn, dan vertrouw ik mijn lichaam toe, waar het Zijne voorzienigheid behaagt het ter aarde te laten bestellen, tot de opstanding der rechtvaardigen; en mijn ziel vlucht thans, en naar ik vertrouw, zal zij in de ure des doods bekwaamd worden om te vluchten..., tot de verdiensten van mijn genadige en barmhartige Verlosser, onze Heere Jezus Christus tot bescherming tegen de wraak van een rechtvaardig ontstoken God. Hij kwam om zondaars te roepen tot bekering. Geprezen zij de Naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, de enige God, (voor het feit), dat ik eenmaal de roepstem hoorde, en dat ik mij geneigd gevoelde om daaraan te gehoorzamen dank zij de werking van de gezegende Geest! O, mogen ik en de mijnen, ja allen die mij toebehoren, het blijde geklank horen en kennen! Laat heel de aarde vervuld worden met Zijn heerlijkheid! Laat het Koninkrijk van mijn Middelaar zich uitstrekken van zee tot zee! Moge Hij voortgaan, overwinnende en opdat Hij overwinne arme, ellendige zondaars voor Zichzelf!" De overdenkingen die, zij het spaarzaam, in de loop van dit levensverhaal gestrooid werden, dienen te worden beschouwd om bijna geheel en al de noodzaak van een nadrukkelijk besluit te vervangen. Laat het kortelijk volstaan te veronderstellen, dat het erop schijnt berekend te zijn, om dank zij Gods zegen, in enige mate, voor de verschillende standen zich welddadig te bewijzen.

Behoren de herinneringen aan *Ralph Erskine* niet al zijn nakomelingen – hetzij rechtstreeks of zijdelings! – belang in te boezemen? Om aan de geest van die ijdel-roemende Joden toe te geven, die zich erop beroemden dat 'Wij hebben Abraham tot onze vader', zou buitengewoon ongepast en bedriegelijk zijn. En toch zijn zij door innemende verplichtingen ertoe verplicht om zijn herinnering te voeden, zijn voorbeeld te volgen, en met zijn Dagboek en verschillende geschriften winst te doen. Een afwijking van de leerstukken van het christelijke stelsel, of van het pad der christelijke heiligmaking, zou in hun geval bijzonder misdadig bevonden worden.

Laat ze bedachtzaam de vurige gebeden afwegen, die hij voor zijn nageslacht in alle volgende tijden, placht uit te storten ²⁰⁾ en laat ze dan beslissen, of zij zijn vrome gezindheid willen beantwoorden en van harte zeggen: "Mogen deze gebeden van mijn zeer geachte voorvader verhoord worden tot mijn zalige ervaring! Moge ik hem volgen naar die stralende gebieden van zuiverheid en zaligheid, waar hij, naar ik vertrouw, een plaats inneemt! 'De Heere is mijn God, ik zal Hem een woning bereiden; mijns vaders God, ik zal Hem verhogen' ". Mag niet van de leden van de talrijke '*Verenigde Gemeente*' waarvan hij, onder Gods voorzienige leiding, zowel de stichter als de herder was, verwacht worden, dat zij hun ogen gericht houden op dat voorname patroon van vroomheid en goedheid, dat hij kan geven? Ook al is hij nu al meer dan tachtig jaar geleden van ons heengegaan, toch spreekt hij nog tot hen, en dat niet alleen door zijn uitgegeven preken en liederen, maar door zijn vrome en heilige leven, waarvan de authentieke gedenkstukken blijven voortbestaan. Zelfs nu nog schijnt hij hen, van zijn hemelse troon, toe te wenken: "Met opgeheven hand, 't geschikte teken van zijn hart!" zeggende: "Weest mijne navolgers, gelijk ik van Christus ben". Gedurende tal van jaren blijven vaak de gemeenschappen voortbestaan, nadat de personen, door wie zij oorspronkelijk gesticht werden, algemeen reeds zijn heengegaan naar hun eeuwig huis. Laten de nieuwe geslachten, die opkomen, terwijl zij de bediening van de nieuwe herders prijzen en benutten, die de grote Herder der Kerk hun schonk..., er goed op letten, dat zij niet zichzelf beroven van de weldaad, die zij nog kunnen oogsten van de vrome herinneringen aan een *Erskine*, een *Smith*, een *Husband*, een *M'Farlane*, een *Fisher* en aan andere dienaren van Christus, die hun loop met vreugde voleindigden. "Gedenk dan hoe gij het ontvangen en gehoord hebt, en bewaar het en bekeer u" (Openb. 3 : 3). "Zie, zegt de onveranderlijke en onsterfelijke Verlosser..., Ik kom haastelijk; houd dat gij hebt, opdat niemand uw kroon neme" (Openb. 3 : 11).

20) Pag. 394v.

Gedurende de tijd van minstens dertig jaar was ds *Erskine* één van de erkende predikanten uit *heel de gemeente Dunfermline*; en het zou in geen enkel opzicht de beste belangen van belijdende christenen van iedere overtuiging kunnen schaden, alsook van elke gemeente in die volkrijke parochie, als zij allen tesamen zich die man Gods moesten herinneren (om wie te eren, hun vadersen zich verenigden)..., teneinde die Zaligmaker te kennen en te genieten, Die hij zo warm aanbeval, en om die christelijke genades te beoefenen, welke vóór te leven, het zijn gebruikelijke zorg was.

Is het te veel (gevergd) om te hopen, dat *alle kerken der Scheiding* bereid zijn, om onderwijs aan te nemen van de hoofdpersoon van dit boek, alsook van de andere stichters van de Verenigde kerk? De algemene en onbesproken uitnemendheid van hun karakter, als mens en als predikant, gevoegd bij het onversaagde optreden ten behoeve van de ongeschonden waarheden van God en de onkreukbare vrijheden van Zijn kerk, op een dag van moeite en berisping..., geven hun namen recht op een blijvende (letterlijk: eeuwige) herinnering, en hun voorbeeld recht op voortdurende achting. Allen die een kerkelijke band met hen opeisen, als Vaders der kerk waartoe zij behoren, dienen hun pretenties te rechtvaardigen, door op hen te gelijken in alles wat in hun karakter en gedrag achtenswaardig is. De leden van de Gescheiden kerk van elke stand en klasse, mogen wel veel van die godzalige vadersen leren, inzake de aard en het belang van levend christendom, en inzake de plichten die zij aan God en mensen schuldig zijn. Vooral haar predikanten mogen wel waardevolle lessen van hen ontvangen, inzake de geest en manier, waarop zij hun bediening behoorden te vervullen, en verdere belangen van Christus' Koninkrijk. Hun ijver en activiteit zouden duidelijk dienen uit te blinken. En als, op bepaalde punten, hun gevoelens en opvattingen niet als volkomen juist erkend kunnen worden, dan waren toch hun opvattingen van de grote Evangelie-verborgenheden buitengewoon Schriftuurlijk en stralend.

Werkelijk, onfeilbaarheid is een eigenschap, die zij niet voor zich kunnen opeisen of ooit bezaten; en als hun opvolgers, na

rijp onderzoek, in het leerstelsel dat zij nalieten, hetzij te korten zullen ontdekken die aangevuld moeten worden, of uitwassen, die afgekappt dienen te worden..., laat dan geen blinde verering voor menselijke namen de nodige plicht verhinderen dat uit te voeren. "Tot de Wet en tot de Getuigenis! Eén is uw Meester, n.l. Christus. Eén is uw Vader, Die in de hemelen is". En toch, als wij ermee voortgaan om bepaalde oude opvattingen en gebruiken af te danken en om nieuwe opvattingen en gebruiken op godsdienstig gebied te aanvaarden..., laat ons dan de voorzichtigheid, het opzettelijk en plechtig onderzoek, de broederlijke samenspreking, de diepe vernedering en de ernstige smeekbeden navolgen, welke de methode van de eerste predikanten der Scheiding kenmerkten, als zij onbeproefde en stoutmoedige maatregelen overwogen, die de omstandigheden schenen te vereisen²¹⁾. Ja, laat ons gewaarschuwd zijn door alles, wat minder gelukkig en aanbevelenswaardig was in hun karakter en gedrag. Wie hoorde niet van de heftige onenigheden, die er onder die waardige vaders zelf ontstonden, zogoed als van die vurige geschillen, die tussen hen en andere uitnemende geestelijken bewerkt werden, mensen die een andere manier verkozen om tegen uitbrekende verkeerdheden te getuigen, en om de belangen der ware godsdienst te bevorderen?²²⁾. Toegegeven, dat onze opvattingen geheel en al met de Schrift overeenstemmen, en dat de dingen die wij najagen, groots en goed zijn, dan behoorde men toch nooit te vergeten, dat "wijsheid is nuttig om te leiden", en dat "de toorn des mans niet Gods gerechtigheid werkt". "Maar de waarheid betrachtende in liefde, behoorden wij alleszins op te wassen in Hem Die het Hoofd is, namelijk Christus" (Ef. 4, 15).

Kortom, Ralph Erskine is iemand die tot de *algemene kerk* behoort. Zijn naam is wijd en zijd bekend, en zijn geschriften worden buitengewoon veel gelezen. Zijn karakter was, over het geheel genomen, uitnemend 'katholiek' en edel. In zijn gebeden en werkzaamheden zocht hij het welzijn van alle kerken, en de voorspoed van het gehele menselijke geslacht.

21) Vgl. de pag. 205-211. 22) Pag. 302v., 319v.

Laat zich dus niet vermoeden, dat christenen van elke naam, die zijn karakter hebben geëerd en door zijn geschriften zijn gesticht..., voordeel zullen doen door die intiemere bekendheid met hem, waarbij zijn eigen Dagboek niet kan nalaten hun van dienst te zijn? Bestaat er geen reden om te hopen, dat zij - althans in alle meer wezenlijke stukken der leer en praktijk - daardoor al meer en meer geprikkeld zullen worden, om 'samen met hem navolgers' te worden van Hem, ja, met heel de gemeenschap van degenen, "die door geloof en lijdzaamheid de beloften beërven"? *Genade zij met allen die onze Heere Jezus Christus liefhebben in oprechtheid. Amen.*

TEKSTREGISTER

Gen. 17, 7,	p. 381	110, 3	354	14, 7	232
33,5	93	113, 5-7	54	22, 21	47v.
42,36	191	126, 3	133v.	33, 3	49
45,28	191	130	461	Klaagl. 3, 37vv.	136
49,10	153	130,5	343	Ezech. 16, 63	275
Ex. 3, 2,	185, 237	141, 8	138	24, 18	372
33	426	144	382	43, 12	94, 351
34,7	346	146, 5-9	346	48, 35	43
Deut. 23, 9	135	Spr. 3, 6	378	Dan. 9, 24	256
26,17v.	233	, 12	459	Hos. 1, 7	311
Richt. 5, 15	127	, 17	330v.	6	28
7,20	310	8, 17	47, 386	13, 9	237
1 Sam. 7, 12	308	13, 22	205v., 384	Micha 5, 4	231
2 Kron. 36, 16	219	17, 14	300	6, 8	223
Ezra 9, 13v.	312	Hoogl. 2	442v.	Zach. 1, 5	78
Job 1, 21	188	2,3	322	3, 8	60
13, 15	371	, 8	322	8, 19	231
13, 26	48	, 10	402	12, 10	366, 387
19,25	331	, 13	322	13, 7	41
33, 24	386	, 16	43	13, 9	234
36, 14	47	4, 8	75	Mal. 3, 8	193
Psalms 9, 18	54	6, 3	43	Mt. 3, 11	357
10, 14	328	Jes. 9, 12	359	3, slot	195
10,17	54	11, 5	255	, 17	201
18, 1v.	367	21, 11v.	288	11, 25	49
23	388	25, 9	344	17, 20	181
37, 37	405	26, 20	240	21, 2v.	400
42, 7	408	29, 14	144	Luk. 8, 43vv.	54
42, 12	345	33, 16	345	9, 42	387
44, 1-8	311	40, 31	428	14, 23	226
46, 5	238	42, 16	205, 208	19, 5	322
48, 15	234	43, 20v.	352	Johs. 1, 50	49
55, 18	352	45, 2	308	2, 19	318
66, 10	177	46, 2	54	4, 10	222
68, 35	391	46, 3v.	206	, 14	178, 349
71	346	54, 1	207	, 18	322
73, 26	392	59, 19	135	, 39	157
76, 11	134	62, 10	207	5, 25	76
79, 8	237	64, 1	221	39v.	48
80, 20	321	65, 1	20	6, 40+44v.	354
97, 1	131	Jer. 2, 2	47	7, 37	260
102	385	9, 23v.	362	14, 9	75
104,34	37	13, 16	236	, 21	366

Johs. 14, 9	75	1 Kor. 1, 30	322	, 10-12	31
, 21	366	2, 6	238	, 11	138
15, 2	391	4, 1v.	450	, 11-13	27
16, 1	221	13, 13	62	, 14	235
, 8	238	15, 53v.	371	, 15	470
, 15	322	, 55	208, 377	5, 15	28
, 32	322	2 Kor. 2, 16	450	Fil. 3, 3+7	354
17, 4	222	3, 5	28	4, 6	358
18, 37	21	3, 6	195	Kol. 1, 11	234
20, 21	229	4, 5	137	, 15	417
Hand. 7, 34	229	5, 5	351	, 18	117
13, 26	226, 340	, 14	72	2 Thess. 1, 11v.	62
15, 10	57	, 17	354	1 Tim. 1, 15	365
18, 9v.	458	, 18v.	229	2 Tim. 1, 7	174
Rom. 4, 16	63	, 21	230	Hebr. 4, 3	222
, 18	222	6, 18	199, 239	11, 6	28
, 21	62	Gal. 1, 3v.	239	13, 7	334
8, 9	354	1, 8	239	1 P. 1, 22vv.	256
, 28	322	2, 19	63	5, 6	231
, 34	39	, 20	223, 386	Openb. 2, 5	79
, 37	62, 322	Ef. 1, 13	53	3, 3+41	468
13, 8	149	3, 1	28	7, 17	166, 421
14, 5	58	4, 8	232	22, 1	424

NAAMREGISTER FAMILIE ERSKINE

Ralph E.: passim.

Henry E., zijn vader: 11, 16v., 141, 334, 369, 434.

Margaret Halcro, Ralph's moeder: 11, 370.

Erskine, Henry (= Lord Cardross): 23.

Erskine, kolonel John: 19, 22vv., 25v, 125, 345.

Zijn echtgenote: mevr. Cath. Anne E.: 345.

Erskine, Charles (= Lord Tinwald): 12.

Margaret Dewar, Ralph's eerste vrouw: 15, 108, 159, 361v., 370vv., 383, 449, 457.

Margaret Simson ('Peggy'), zijn 2e vrouw: 160, 332vv., 374-81, 463.

Margaret Erskine, Ralph's volle zuster: 397, 460.

Mevr. Balderston, Ralph's halfzuster: 41vv., 87, 114v., 237, 396v., 426.

George Balderston, zijn neef: 396.

Ebenezer Erskine, Ralph's volle broer: 12, 18, 22, 29, 100, 108, 111, 125, 144, 160v., 172vv., 178, 180, 212, 214, 223, 225vv., 229, 232, 235vv., 239, 271, 273v., 280v., 283v., 290v., 295, 297, 307, 324, 335, 357, 367, 370, 375, 387, 389, 397 - 409, 422, 429, 431v., 434, 457, 460.

Anne Erskine, dochter van Ebenezer: 160.

Erskine, ds. Philip, Ralph's halfbroer: 33, 44, 396.

Johanna Erskine, Eben.'s dochter, gehuwd met ds. Fisher: 398vv.

Ralph's kinderen uit zijn eerste huwelijk:

1. Henry jr. (= Harry): 160, 234, 244, 258, 316, 320, 325, 330vv., 356, 380, 384vv., 394, 444, 449vv., 455, 460.

Mevr. Henry Erskine (= Agnes Kay): 450, 458, 566.

Hun kinderen: Ralph: 452.

Ebenezer Erskine: 452.

Magdalena, gehuwd met ds. John Fraser: 452.

2. John(ny): 160, 316vv., 356, 379v., 384vv., 449, 456, 461; ongehuwd.

3. Ebenezer jr. (= Ebie): 160, 381, 384v., 449, 456v., 461; ongehuwd.

4. James (= Jamie): 160, 235, 324vv., 335, 384v., 449, 457; gehuwd.
Zoon: Ralph.

5. Margaret (= 'Peggy'), gehuwd met dhr. John Newlands, te Glasgow: 159, 380, 384v., 387vv., 460-'63.

Haar enige overlevende dochter: Margaret Newlands, gehuwd met dhr. James Lockart: 463.

Ralph's kinderen uit zijn tweede huwelijk:

1. Eerste Ralph: 381, 388vv., 463.

2. Daniël, ook jong gestorven: 389, 391v.

3. Tweede zoon Ralph, ook jong gestorven: 312v., 392v., 463.

4. Enige overlevende zoon Robert (= Robbie) 331, 384, 463vv.

REGISTER VAN NAMEN EN ZAKEN¹⁾

A		277v., 356, 361, 447.	
<i>Abercrombie</i>	226	Bowhill, Lord	95
<i>Adie, George</i>	215	<i>Bradbury, Thomas</i>	429, 432, 438.
<i>Aedie, John</i>	447	Braidword, dhr.	357
<i>Aichison, mevr.</i>	402	<i>Brand, John</i>	81, 96, 193
<i>Anderson, Dr. W.</i>	435	<i>Brisbane, James</i>	41, 116, 120v.
<i>Anglikaanse kerk 88v., 127, 261, 264v., 288, 291, 294vv., 298, 303, 434.</i>		<i>Brisson</i>	214
<i>Anna, Koningin</i>	131	Brown, Collin (burg.)	403
<i>Antichrist</i>	135, 312	<i>Brown, George</i>	232, 318, 412, 414, 426, 456.
<i>Argyle</i>	136	<i>Brown, John</i>	20, 53, 56, 102, 114, 140.
<i>Arianisme</i>	156v.	<i>Brown, John (Abercorn)</i>	112
<i>Arminiaans 154v., 250, 267</i>		<i>Brown, Robert</i>	337
<i>Arnot, William</i>	336	<i>Bruce, Arch.</i>	103
<i>Arrot, Andrew</i>	232	Bruce, John	163
<i>Athanasius</i>	105	Bruce Hope, Sir Th.	163
<i>Ayton, Elis</i>	159	<i>Bryce, John</i>	80, 82, 86v.
B		<i>Bucer, Martin</i>	448
<i>Baillie, Robert</i>	112	<i>Buchanan, Th.</i>	29v., 34, 40, 66, 77v., 95.
<i>Bain</i>	164	<i>Bullinger, Heinr.</i>	448
<i>Ballantine</i>	447	Burns, Dr. Robert	114
<i>Bathgate, James 41, 109v., 114, 144, 447</i>		Burns (dichter)	439
<i>Beckford Esq., Wm.</i>	464	Bute, Graaf van	447
<i>Belfrage, John</i>	455	C	
<i>Beugo</i>	225, 240	Calvinisme	251
<i>Beveridge, James</i>	31	<i>Calvijn, Johannes</i>	448
<i>Beza, Theod.</i>	448	Cameroniërs	272
<i>Birrel, Eben.</i>	438	<i>Campbell, prof. A.</i>	178vv., 335
<i>Birrel, John</i>	14, 109	<i>Campbell, Alex.</i>	31
<i>Bisset</i>	296, 301	<i>Campbell, Elis.</i>	370
<i>Blackmore, Sir R.</i>	443, 446	<i>Campbell, Dr. George</i>	12
<i>Blackwood</i>	87	<i>Campbell (te Barr)</i>	113
<i>Bogie, James</i>	193	<i>Campbell, William</i>	232
<i>Bonar, Arch.</i>	114	<i>Gargill</i>	272
<i>Bonar, John</i>	114, 240	Carstairs, William	12
<i>Boston, Thomas 35, 99, 104v., 115v., 127, 141, 144, 148, 161, 203, 210, 260, 175,</i>		Catullus	440
		Charles	308

1) De cursieve namen betreffen predikanten en/of Theologen.

<i>Charters, Sam. 30v., 80, 82, 108, 212, 361.</i>		<i>Fernie, Thomas</i>	216
<i>Charters, Dr. Samuel</i>	212	<i>Ferries</i>	116
<i>Christie, James</i>	83vv.	<i>Fisher, Alexander</i>	337
<i>Clarke, Thomas</i>	14	<i>Fisher, Harry 172vv., 180, 193, 202, 222v., 226, 235, 238, 258, 268.</i>	
<i>Clarckson</i>	290	<i>Fisher, James 305, 325, 327, 378, 420, 430, 450, 458v., 464.</i>	
<i>Cleland, dhr.</i>	292	<i>Fisher, Jean</i>	458
<i>Clinton, generaal</i>	465	<i>Fisher, mevr. Sara</i>	52vv.
<i>Coll, James M'</i>	167vv.	<i>Flaccius</i>	448
<i>Colquhoun, Dr. John</i>	433	<i>Flavel, John</i>	35
<i>Congregationalisten</i>	260	<i>Fleming, Sir James</i>	450
<i>Conyang, Andrew</i>	361	<i>Forbes, Hugh</i>	215
<i>Covenanters</i>	233vv.	<i>Fraser, Alexander</i>	453
<i>Craig, Francis</i>	163	<i>Fraser, Donald</i>	453
<i>Crawford, George</i>	358	<i>Fraser, Henry Dewar</i>	454
<i>Creig, David</i>	?	<i>Fraser, James</i>	99, 120
<i>Cudworth, William</i>	432	<i>Fraser, John</i>	452v.v.
<i>Cumberland, hertog van 309v., 312v.</i>		<i>Fuller, Andrew</i>	438
<i>Cumming, John</i>	12	F	
<i>Currie, John 41, 116, 150, 177, 358</i>		<i>Gardner, James</i>	455
<i>Cuthbert, James 19, 27, 31, 101, 123, 447.</i>		<i>Gardner, John Henry</i>	455
D		<i>Geddies</i>	215
<i>Dalgleish</i>	86	<i>George, Koning 108, 125v., 129vv., 133vv., 313, 447.</i>	
<i>Darling</i>	114	<i>George II</i>	451
<i>Davidson, dhr.</i>	258v.	<i>Gibb, Adam 225, 284, 290, 292, 305, 315, 318, 358, 433.</i>	
<i>Davidson</i>	141v.	<i>Gibb, John 31, 80vv., 87, 108, 165.</i>	
<i>Dewar, James</i>	449	<i>Gill, Robert M'</i>	31, 82
<i>Dewar, John 159, 460</i>		<i>Gillespie</i>	198
<i>Dickson, William</i>	110	<i>Goddale, John</i>	12
<i>Dweepers</i>	351	<i>Gow, John</i>	175
E		<i>Graham, James</i>	33
<i>Edwards</i>	305	<i>Gray, John</i>	34
<i>Episcopaals</i>	290v.	<i>Greig, David</i>	230
<i>Erastiaans</i>	195	<i>Groe, Theod. v.d.</i>	432
<i>Erskine, John, 23, 232</i>		<i>Custhard, William 111, 126</i>	
<i>Erskine, Dr. John</i>	23	<i>Guthrie, James</i>	17
<i>Erskine, William</i>	18		
F			
<i>Farlane, James M'</i>	336v., 468		
<i>Fernie, John</i>	216		

H		Kinninmonth	423
Hackston	272	Klopstock	439
Hall, Archibald	464	Knox, John	448
Halket, Sir Peter	83vv., 96, 460.	Kohlbrügge, Dr. H.F.	255
Halyburton, Thomas	104	Kwakers	263, 270, 286, 351
Hamilton, Alexander	42v., 116- 21, 139, 177, 364, 447.	L	
Hardy, Henry	213vv.	Lassodie	325
Hardy, Dr. Th.	212	Laurin, Dr. John M'	150
Hart, Dr. John	18, 96	Law, John	337
Henderson, William	137	Lethan, John	193
Henry, Matthew	35	Lindsay, Henry	111, 367.
Hepburn, John	41, 87, 238.	Logan, Allan	108, 115, 131, 143, 180, 182, 186v.
Hervey, James	432, 438v., 458.	Louden, Janet	438
Hogg, James	19, 31, 82vv., 89, 102vv., 112v., 114, 139, 141, 145.	Luther, Dr. Martinus	263, 418, 448.
Hogg, Thomas	102	M	
Homerus	439	Maclaren, John	177
Hoogendorp, George v.	432	Macpbail, Hector	453
Hooglanders	307, 310, 450.	Macvicar, Neil	111, 372
Hooper, Kol. Robert L.	465	Mac-Millan, Samuel	278, 431
Horatius	440	Mair, George	19, 27, 31, 98-101, 109, 123, 447.
Hunter, John	137, 165, 223, 225vv., 354	Mair, James	223, 225, 235, 290.
Hunter, Dr. Henry	212	Mair, Patrick	430
Hus, Johannes	448	Mair, Thomas	111vv., 173, 175vv., 180v., 232, 290, 410.
Husband, Dr. James	334v., 468.	Malcolm III	32
Hutton, William	322	Manton, Dr. Thomas	35
J		Marr, fam.	334
Jacobieten	26, 132, 273.	Martyr, Petrus	448
Jakobus II	23, 310	Mason, Dr. John	433, 444vv.
Jaffray M.D., prof. J.	399, 463.	Mathieson	18
Jezuïeten	132	Melanchthon, Phil.	448
Johnston, James	403v., 406vv.	Meldrum, Prof. George	12, 28
K		'Merg'-geschil	98, 104, 109, 113, 115v., 120, 140- ⁵⁴ , 277.
Karel I	32	Methodisten	303
Karel II	23	Milton, John	439
Kay, Andrew	450	Mitchell	18
Kay, mevr.	332	Mitchell, Hugh	430
Kay, Robert	33	M'Kenzie, Murdoch	453
Kemp, Hugh	34	Moncrieff, Alex.	173vv., 180
Kennedy, Dr. Hugh	215, 432		
Kid, James	115v.		

182vv., 223, 229, 232, 288, 290, 447, 456v.	
Moncrieff, William	19, 122
Monro, John	108
More	18
Morris, Jean	211
Morris, kol.	465
Moubray, John	290
Muir, Charles	82vv., 109
Muirhead, John	244vv.
Murray, Sara	425
N	
Nairn, Thomas	177, 237
Neonomianen	139, 154
Newlands, John	429, 456, 460v.
Newlands, Margaret	463
O	
Oecolampadius	448
Oliphant, William	33
Oswald, John	274
Owen, Dr. John	35, 151
P	
Palmer	175
Parboch	30
Paus	288
Pausdom	136, 313
Pearson, Alex.	426
Perkins, William	448
Plenderleath, David	106
Plenderleath, Esq., David	105
Plenderleath, Patrick	19, 31, 104- ⁸ , 123.
Porteous, John	195
Praag, Hieron. van	448
Presbyterianen	88, 126, 187, 291, 296, 302.
Pringle, Charles	50
Pringle, Sir Robert	323
R	
Ramsay (te Kelso)	147
Ramsay, dichter	439

Reid, James	109
Reid, Dr.	304
Robe, James	302
Robertson, Dr.	229
Rolland, Adam	31, 85, 449
R.k. kerk	262, 308
Ross, John	431
Row, John	12
Ruddiman, dhr.	456v.
Rule, Alexander	12
Rule, Dr. Gilbert	12
Rutherford, Dr. Samuel	228
Rymer, James	105
S	
Scheiding (v. Schotse kerk)	98, 113v., 116, 160vv., 172vv., 178, 181vv., 187vv., 192vv., 201vv., 209, 226, 232v., 264, 285, 294v., 297v., 305vv., 314vv., 335, 405, 410, 414, 423, 453v., 468vv.
Schotse belijdenis	265
Schotse kerk	18, 23, 103, 111, 125, 132, 134, 140, 197, 215, 262, 265, 275, 296vv., 301, 445, 453v.
Scott, Alexander	21, 82, 86
Scott, James	31
Scott, prof. William	13
Scott, mevr.	402v.
Sethrum	116
Seward, William	247vv., 258, 260v., 274.
Shaw, John	19, 21
Shirra, Robert	330, 336, 357
Sidserf	86
Simonides	16
Simpson, mevr. Rob.	451
Simson Esq., Daniël	160, 375
Simson, Prof. John	154v., 179, 335.
Skinner, John	455
Small, Andrew	423
Smith, John	113, 259, 322, 334,

336, 468.		Webster, Dr. Alex.	294
Smith, Robert	451	Webster, James 18, 121vv., 174,	
Smyton	225	295, 398, 447.	
Sociniaan	157	Wederdopers	290
Spence, mevr.	361, 381, 424	Weder spoons	86
Stark, Robert	163vv.	Wellwood, fam.	424
Steedman, Alex.	31, 108v., 213	Wesley, John	247, 251vv., 259,
Steedman jr.	109	261, 277.	
Steven, William	111	West, mevr. Elis.	15, 386
Stevenson	116	Westminster Catech.	146, 306
Strachan, dhr.	212	Whigs	132
Stuart, mevr. Mary	57vv., 447	White	215
Swanston, Andrew	229v., 236,	Whitefield, George	244vv.,
423.		247vv., 257vv., 269vv.,	
Swanston, John	229, 322, 453	273vv., 278vv., 283vv.,	
		290vv., 294vv., 333, 368, 443.	
T		Wiclyf, John	448
Tennant, Gilbert	243vv., 270	Willem, prins	23, 309v.
Thomson, Andrew	31	Williamson, David	115
Thomson, James	212, 223, 232,	Williamson, John	42, 115
239v., 358, 386.		Willison, John	150, 155, 162,
Tillotson, Dr. John	279	179, 186, 195, 233, 296,	
Toplady, Aug.	432	406vv.	
Turpie, Alisan	398	Wilson, David	42, 178, 235,
		278, 414, 438, 450, 457.	
V		Wilson, Gabriel (Maxton)	141v.,
Vergilius	439	147, 174vv., 182vv., 222vv.,	
Violand, William	11	226, 231.	
		Wilson, William	427v.
W		Wilson, weth.	81
Wales, prins v.	133	Wisse, Prof. G.	56
Warden, John	148v., 405	Witherspoon, Dr.	278
Wardlaw Esq., Henry	88	Witsius, Dr. Herm.	151
Wardlaw, James	290, 399	Y	
Wardlaw, James	44, 86-93, 95-	Young, James	223, 337
98, 114, 145, 193, 198,			
201vv., 211vv., 351, 381v.,		Z	
385, 391, 405, 410.		Zanchius, Hieron.	448
Wardrope, Alex.	116, 240, 388,	Zinzendorf, von	244
405.		Zwingli, Huldr.	448
Waterston, Helen	353		
Watts, Dr. Isaac	446		

REGISTER VAN AARDRIJKSKUNDIGE NAMEN

A		Canongate	18
Abbotshall	177, 225, 231, 358	Cargill	175
Abercorn	112	Carlips	18, 237, 240
Aberdeen	296, 301, 431, 452	Carnbee	34, 216
Aberdour	31	Carnock	19, 31, 88v., 102, 109,
Abernethy	19v., 222v., 225, 229,	141, 145, 354, 365, 367, 388	
232, 456v.		Carron	464
Airth	42, 99, 120	Causton	226
Alloa	20	Cavers	215
Alness	120	Cavil	361
Amerika	243, 246, 277, 282,	Ceres	232
286, 433, 437, 464, 466		Chirnside	12, 16, 335, 434
Annandale	235v	Cleish	31, 82, 108, 358, 426
Ashkrick	212	Colinton	20
Auchterarder	174	Cornhill	11, 335
Auchtermuchty	322, 423, 452v.	Cortgene	432
Avon	240	Cowhill	240
Ayton	16	Cramond	114
B		Crossford	33, 355
Balfron	235vv.	Crossgates	33, 338
Ballingry	21	Cruden	87, 89
Barr	113	Culfargie	174, 181
Bathgate	116, 427	Cullicudden	453
Beath	108, 159, 213	Culross	16, 19v., 24, 28, 31, 82,
Beith	31	99, 101, 108v., 115, 174,	
Belvill	465	215, 345, 366.	
Berwick	335	Cumnock	212, 438
Blair	352	D	
Blyth	105	Dalgettie	31, 137
Bo'ness	20	Dalkeith	106, 322
Bothkennar	111, 367	Dalry	239
Bothwell Bridge	239	Dalsert	103
Brae	99	Davie's Dykes	240
Braid's Craigs	235v., 241	Denny	120, 235, 240
Bristol	248, 259	Dryburgh	226
Burntisland	212, 232, 234, 240,	Dublane	29
260, 358, 427		Dublin	431
C		Dunbar	282
Cairnyhill	338	Dundee	162, 186, 229, 232v.,
Cambuslang	300, 302vv.	296, 322, 326, 403v., 408,	
Cambusnethan	235v., 240	458.	

Dunfermline	16, 23, 27, 29, 31-34, 40, 52, 70, 72, 78, 80v., 83-87, 89, 95, 97, 106, 109, 116v., 122, 141, 163, 174v., 177v., 183, 191vv., 200, 212vv., 216v., 220, 232, 234, 238, 278, 283vv., 290, 294, 312, 315, 317v., 322, 324v., 333, 336vv., 366, 379, 388, 396, 399, 424, 426, 447, 449, 453, 458, 460, 469.	Forgardenny	175
Dunkeld	174	Forth, de	309
Dunnichen	232	Frankfort	448
Dunse	16	G	
E		Gairney	177
Earne	352	Gairney Bridge	412, 426
Edinburgh	12, 16, 18vv., 24, 77, 99, 102v., 105v., 108, 111, 114v., 126, 148, 164vv., 176vv., 185, 197, 212, 226, 237, 241, 258, 278, 283vv., 292, 309, 328, 356v., 366, 375, 386v., 425, 436, 450, 452, 455, 457.	Galashiels	141, 397
Ellon	87	Gargunnoch	148
Engeland	252, 270, 273, 277, 282, 286v., 307, 433, 437, 448, 466.	Gask	85, 449
Etherly	239	Gateshall	226, 331, 402
Etterick	161, 447	Genève	448
Evandale	236, 240	Georgia	250
Evesham	249	Gifford	229, 448
F		Gladsmuir	116
Falkirk	308, 314, 322, 331, 335, 394, 412, 430, 444, 450, 452, 455.	Glasgow	150, 154, 166vv., 229, 238v., 308, 322, 326, 367, 429, 438, 451v., 457v., 460v.
Ferry-fort-on-Craig	11	Glendocan	116, 357
Fife	18vv., 84v., 138, 144v., 163, 231.	's-Gravenhage	102
Fifeshire	11	Greenock	427, 460
Forgan	34	H	
		Haddington	102, 426
		Halbeath	33
		Hamilton	103, 239v.
		Hannover, huis v.	137, 307
		Horwood	238
		I	
		Ierland	330, 433
		Inverresk	115
		Inverkeithing	108, 212, 361
		Inverness	112, 452v.
		J	
		Jedburgh	215, 322, 336, 410
		K	
		Kailzie	105
		Kelso	83, 147
		Kennoway	336
		Kettering	438
		Kilmarnock	239
		Kilmaurs	238v.
		Kilterarn	102
		Kilwinning	239
		Kinclaven	174, 178, 221, 223,

	232, 350, 428.		
Kingkessie	116		
Kinglassie	19, 177, 348, 387		
Kingston	413		
Kinkell	232		
Kinnesswood	110, 423		
Kinross	20, 31, 70, 162v.v., 181, 225, 229, 320, 322, 336, 405, 423, 453.		
Kirkaldy	34, 50, 85, 109, 138, 232, 330, 357, 360, 450.		
Kirkhill	453		
Kirkmichael	453		
Kirkness	352		
Knaresdale	33		
Knock	239, 360		
Kralingen	432		
L			
Largo	19, 116, 122		
Lassodie	159, 395, 449, 454, 460.		
Leith	19v.v., 212, 240, 283, 360, 433.		
Leslie	19, 232, 316, 456		
Liberton	20		
Limekilns	33, 338		
Linlithgow	20, 114, 236, 240		
Linton	237v., 360		
Lochgelly	230		
Logie	239		
Londen	65, 126, 136, 212, 250, 278, 281, 317, 414, 429, 431, 436, 458, 464.		
Lothian	116		
M			
Mackhart	232		
Maryland	276		
Masterton	44, 193		
Maxton	141		
Mearns	106		
Merse	141, 147		
Monilaws	11		
Montrose	232		

Morebattle	226v.		
Muckart	116		
Murray	232		
N			
Nederland	434		
Newburgh	113		
New Castleton	337		
Newtonards	455		
New Yersey	452, 465v.		
New York	71, 387, 433		
Nieuw Brunswijk	243, 247		
Northampton	305		
Northumberland	11		
O			
Ormiston	106		
Orwell	31, 109, 113, 144, 175v., 183v., 221v., 225v., 231v., 235, 244, 352, 427.		
P			
Paisley	114, 212, 239		
Partick	455		
Pensylvanië	243, 277		
Perth	42, 136, 172, 178, 184v., 221v., 232, 235, 278, 316, 322, 350, 352, 367, 447, 450, 453, 456.		
Pertshire	18		
Philadelphia	270vv., 274		
Pitfirran	96, 460		
Pitreavie	87		
Pittencrieff	44		
Portmoak	16, 18, 21v., 76, 110, 175, 320, 366, 409, 413, 427, 438.		
Q			
Queensferry	42, 115, 240, 328, 385.		
R			
Rathobyres	450		
Ringwood	452		

Rivelaw	16	Symington	240v.
Ross	232		
Rotterdam	111v., 215v., 432	T	
Rijnsaterswoude	432	Temple	20
		Teviotdale	141, 147
S		Torphichen	114v., 180, 405
Saline	19v., 31, 80vv., 88, 105, 108, 137.	Torriburn	31, 108
Sanquhar	447	Trenton	452
Schotland	102, 112, 195, 233, 235vv., 248, 273, 280, 282, 285, 289, 294, 296, 304, 306, 317, 432.	Tulliallan	29v., 99
Schotse Hooglanden	70	Tweeddale	96, 116
Selkirk	141, 161v.	V	
Shots, de	239v.	Virginia	464
Simprin	84	W	
St. Andrews	89, 105, 179	Wales	248, 431, 437
St. Cuthbert	111, 115, 372	West-Favell	438
St. Ninians	185, 237, 309	West Linton	235
Stirling	17, 116v., 120, 174, 177, 184v., 212, 214, 223, 231vv., 237, 283, 307, 309, 318, 325vv., 335, 364, 387, 399, 413, 450, 458v.	Wets-Luscar	88
Stitschel	226v., 323	Whitburn	103, 116, 249, 353, 405, 412, 427
Strathaven	240	Whitefield	424
Strathmiglo	20	Whithorn	455
		Witton	212
		Z	
		Zierikzee	432

INHOUD

HOOFDSTUK I

Ds. Erskine's geboorte en opleiding	11
Universiteit	12
Studie	12
Jeugdige vroomheid	14
Preekverslagen en -critieken	17
Avondmaalsdiensten	20
Brief aan ds. Shaw	21
Huisleraar bij kolonel Erskine	22
Brief van kolonel Erskine	25
Preekbevoegdheid	26
Door hem ontvangen beroepen	29
Bevestiging te Dunfermline	31

HOOFDSTUK II

Dunfermline	32
De parochie van Dunfermline	33
Leergierigheid	35
Bijbellectuur en -studie	36
Zijn vroomheid	38
Zijn prediking	39
Avondmaalsviering	40
Trouw in het huisbezoek	44
Aandacht voor de jeugd	46
Vragen aan jonge mensen	47
Bezoeken aan zieken, enz.	49
Pastorale brieven	52
Oefening der tucht	64
Kerkeraadszaken	66
Het werk der ouderlingen	67
Heiliging van de rustdag	68
Armenzorg	69
Omgang met, en waardering van de kerkeraad	71
Toespraak na 30 jaar evangeliedienst	72

HOOFDSTUK III

Overlijden van ds. Th. Buchanan	77
Begrafenispreek	78
Eerste predikant der gemeente	80
Moeilijkheden bij de vervulling der 2e predikantsplaats	82
Ds. James Wardlaw	88
Contract tussen beide predikanten	90
Eensgezindheid	95
Goede collega's:	
1. ds. Mair	98
2. ds. Cuthbert	101

3. ds. Hogg	102
4. ds. Plenderleath	105
Nog meer bevriende collega's	108
ds. Th. Mair	111
ds. Al. Hamilton	117

HOOFDSTUK IV 124

Zijn houding inzake de eed van afzwering	125
Zijn koningsgezindheid	130
Zijn houding in 1715	134
Verdediger van de zuivere leer	137
Erskine's opvatting in het 'Merg'-geschil	140
Geschriften van ds. Erskine in dit verband	150
Strijd over de Godheid van Christus	154

HOOFDSTUK V

Iets over zijn huiselijke leven	159
Zijn houding bij de "Scheiding"	160
Het gebeurde te Kinross	162
Afkeer van kerkelijke tirannie	164
Brief aan James M'Coll in Glasgow	167
Zijn meeleven met de vier broeders	172
Dagboek-herinneringen	177
Het geval prof. Campbell	178
Beslister stappen	180
Overbuiging tot de Scheiding	182
Broederschap brengt lijden mee	184
Het afzettingsvonnis	186
Preek over Job 1 : 21	188
Steun van Kerkeraad en gemeente	192
Uit de Kerkeraads-notulen	196
Kerkbouw	198
Verschil met ds. Wardlaw over de Scheiding	201
Bidden en vasten	203
Vertrouwen op God	207

HOOFDSTUK VI

Ds. J. Wardlaw sterft; zijn gezin	211
Strijd om de parochie-kerk	213
Beroepingswerk in de vacatures	215
Herderlijke vermaningen	217
Ds. Erskine's ijver en arbeidsterrein	220
Toelating en bevestiging van theol. kandidaten	224
Preken voor het Ver. Presbyterium en de Synode	230
Covenants-vernieuwing te Dunfermline	234
Op preektoernee in Schotland	235
Voorval te Braid's Craigs	241

HOOFDSTUK VII

Belangstelling in het buitenland voor de Scheiding	245
Brief over Whitefield	246
Erskine's briefwisseling, o.a. met Whitefield	249
Brief aan ds. John Wesley	253
Brieven van en aan ds. Whitefield	259
Whitefield in Schotland	284
Een samenspreking zonder goed gevolg	288
Slotopmerkingen	295

HOOFDSTUK VIII

Over het gebeurde te Cambuslang	302
Ds. Erskine's aandeel aan dat gesprek	306
Zijn koningsgezindheid tijdens de opstand, 1745-'46	309
Over de bevrijding door prins Willem	311
Denkbeeldig gesprek met de hertog van Cumberland	314
Droevige breuk in de Verenigde Synode	316
De zoon tegenover zijn vader	318
Geschriften over de burgereed	321
Geen zoon tot collega of opvolger	326
Lichamelijke moeilijkheden	330
Over de dood van ds. R. Erskine	331
Zijn begrafenis en grafsteen	334
Zijn opvolgers te Dunfermline	338

HOOFDSTUK IX

Zijn godsdienstig karakter	341
Oprechte vroomheid	342
Afhankelijkheid van de Zaligmaker en de H. Geest	343
Vertrouwen op de belofte	345
Zijn geregelde lezing van de Schriften	348
Stof tot meditatie	350
Zijn vurig bidden	351
Zelfonderzoek	355
De huisgodsdienst-oefeningen	357
Bijzondere gebeurtenissen	361
Sterfgevallen en begrafenissen	363
Ootmoed	365

HOOFDSTUK X

Ralph als echtgenoot	372
Ralph's tweede huwelijk	376
Ralph als vader	382
Geestelijke gesprekken met de kinderen	387
Zijn dochter Margaret (Peggy)	389
Wanneer kinderen sterven	390
Zijn kleinkinderen	396

Ralph en zijn broers	398
Ralph als vriend, enz.	405
Vergevensgezind	411
Zijn welwillendheid	413
Zorg voor de gemeenten	415

HOOFDSTUK XI

Zijn kenmerken als predikant	418
Bevindelijk preken	422
Zijn populariteit	425
Zegen op het werk	426
Zijn geschriften	430
Zijn dichtwerken	437
Parafrase van het Hooglied, enz.	444
Zijn originaliteit	447

HOOFDSTUK XII

Ralph's kinderen	451
Henry, predikant van Falkirk	451
John, predikant van Leslie	458
Ebenezer, student in de theologie	458
James, predikant van Stirling	459
Margaret	462
Kinderen uit het tweede huwelijk	465
Robert, een ingenieur	465
Slotopmerkingen	470